

ฝ้าย่อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน
จังหวัดสกลนคร

วิทยานิพนธ์
ของ
ชนิสรา ดวงบุบผา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
เมษายน 2558
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน
จังหวัดสกลนคร

วิทยานิพนธ์
ของ
ชนิสรา ดวงบุบผา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
เมษายน 2558
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

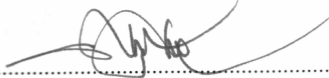
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางชนิสรดา ดวงบุบผา
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

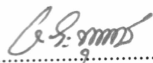
.....

.....
(ผศ.ดร.ศาสตรา เหล่าอรรคยะ)

ประธานกรรมการ
(กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

.....

.....
(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)

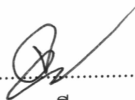
กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก)

.....

.....
(อาจารย์ ดร.นวลอนงค์ ประทุมเนตร)

กรรมการ
(อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม)

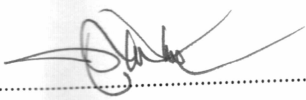
.....

.....
(ผศ.ดร.สมชาย ลำดวน)

กรรมการ
(อาจารย์บัณฑิตศึกษาพิเศษ)

.....

.....
(อาจารย์ ดร.จารุณี เสนารัตน์)

กรรมการ
(ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....

.....
(ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)
คณบดีคณะวัฒนธรรมศาสตร์

.....

.....
(ศ.ดร.ประดิษฐ์ เทอดพูล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ 30 เดือน มิ.ย. พ.ศ. ๒๕๖๘

ประกาศขอบคุณการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก อาจารย์ ดร.นวลอนงค์ ประทุมเนตร อาจารย์ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศาสตรา เหล่าอรรค ประธานกรรมการสอบ ที่ได้ให้คำแนะนำการใช้ภาษาเขียนวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมชาย ลำดวน กรรมการสอบ และ อาจารย์ ดร. จารุณี เสนารัตน์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ได้ให้คำแนะนำและช่วยเหลือ ตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณคณาจารย์คณะวัฒนธรรมศาสตร์ทุกท่านที่ให้ความรู้และ ให้ความช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบพระคุณประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่มทอผ้าเยี่ยมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านชะหว้า อำเภออากาศอำนวย กลุ่มทอผ้าเยี่ยมครามบ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม กลุ่มทอผ้าเยี่ยมครามบ้านพันนา และบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ที่ได้สละเวลาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณเพื่อนนิสิตคณะวัฒนธรรมศาสตร์ รุ่นที่สิบสองทุกท่าน ที่คอยเป็นกำลังใจในการออกเก็บข้อมูลภาคสนาม ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลและจัดกระทำข้อมูลจนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี ขอขอบคุณ

คุณค่าและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดา มารดา ตลอดจนบูรพาจารย์ที่ให้การอบรมสั่งสอน ประสิทธิ์ประสาทวิชา ด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยจะนำความรู้ไปพัฒนางานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง และประเทศชาติต่อไป

ชนิสรา ดวงบุผา

ชื่อเรื่อง	ผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร
ชื่อผู้วิจัย	นางชนิสรา ดวงบุบผา
กรรมการควบคุม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร และ อาจารย์ ดร.นวลอนงค์ ประทุมเนตร
ปริญญา	ปร.ด. สาขาวิชา วัฒนธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2558

บทคัดย่อ

ผ้าย้อมครามเป็นผลิตภัณฑ์อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสาน โดยเฉพาะชาวจังหวัดสกลนครที่ได้สืบทอดกระบวนการผลิตและมีการแปรรูปผ้าย้อมครามอย่างหลากหลาย โดยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษา โดยกำหนดความมุ่งหมาย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของ ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อ สร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร ซึ่งได้กำหนดพื้นที่ทำการวิจัยแบบเจาะจง 6 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้าอำเภออากาศอำนวย บ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม บ้านพันนาและบ้านถ่อนอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ระยะเวลาทำการวิจัยเริ่มจากเดือนกรกฎาคม 2556 ถึงเดือนกรกฎาคม 2557 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป รวมทั้งสิ้นจำนวน 120 คน ตรวจสอบความน่าเชื่อถือข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณานาวิเคราะห์

ผลการวิจัย ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร พบว่า ผ้าย้อมครามเป็นผ้าฝ้ายทอมือ ย้อมด้วยสีครามที่สกัดจากต้นคราม โดยมีกระบวนการหลายขั้นตอน อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในอดีตจะทอเป็นผืนผ้าสีขาวแล้วนำไปย้อมในสีคราม เพื่อใช้ตัดเย็บเสื้อผ้า กางเกงสำหรับผู้ชาย และผ้ามัดหมี่เป็นผ้าชิ้นสำหรับผู้หญิงนำไปทำบุญที่วัด ปัจจุบันมีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หลายชนิด เพื่อให้สนองความต้องการของลูกค้า

สภาพปัจจุบันผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน พบว่า ชนิดผลิตภัณฑ์โดยการนำผ้าสีพื้นมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสตรีปกลดลาย ตกแต่งปกเสื้อ ปลายแขนหรือกระเปาะเสื้อให้สวยงาม การประยุกต์ลายมัดหมี่ให้เป็นเรื่องราว วัตถุประสงค์ยังปลูกต้นครามเพื่อนำมาทำสีย้อมผ้า ส่วนเส้นฝ้ายสั่งซื้อจากโรงงานเพราะพื้นที่ที่เคยปลูกฝ้ายขายให้นายทุนและเป็นพื้นที่ปลูกสร้างบ้านเรือน อุปกรณ์เครื่องมือยังใช้แบบดั้งเดิม ลวดลายประยุกต์เป็นลายสมัยใหม่ตามความนิยมของลูกค้า การฟอกย้อมใช้ขั้นตอนแบบดั้งเดิมเพราะต้องใช้ระยะเวลาเท่าเดิม ความเชื่อ พิธีกรรม ยังมีการใช้ผ้าย้อมครามในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคนในชุมชน การประเมินคุณภาพโดยวิธีซักล้างด้วยน้ำสะอาด

หลาย ๆ ครั้ง การออกแบบ โดยการทอเป็นผืนผ้าสำเร็จรูป ได้แก่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าขาวม้า และผ้ามัดหมี่ตามความนิยมของลูกค้า การแปรรูปโดยนำเอาผ้ามัดหมี่ไปแปรรูปเป็นกระเป๋าสุภาพสตรี ผ้าบุโต๊ะ กล่องกระดาษทิชชู และผ้าม่าน ราคาสินค้ายังไม่ชัดเจนเพราะขาดผู้เชี่ยวชาญ การจำหน่าย โดยขายในชุมชนเครือข่าย และขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับ เทคโนโลยีสมัยใหม่รับไปขาย แล้วส่งคืนทุนให้กลุ่มส่วนกำไรให้คนขายทั้งหมดเป็นการสนับสนุน ทุนการศึกษาให้บุคลากรในชุมชน

ปัญหาชนิดผลิตภัณฑ์ พบว่า ยังเป็นผลิตภัณฑ์แบบเก่าขายได้ราคาเดิม วัตถุดิบ พบว่า เนื้อครามมีน้อยเพราะพื้นที่ปลูกครามลดลง คนปลูกต้นครามมีจำนวนน้อยผลิตไม่ทันต่อความต้องการ ของตลาด เส้นฝ้ายสั่งซื้อจากโรงงาน ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อุปกรณ์ เครื่องมือ ช่างผู้ชำนาญการ มีน้อยนับวันจะหมดไป ลวดลาย ช่างมัดหมี่มีน้อยขาดการสืบทอด การพอกย้อม ยังไม่พบปัญหา เพราะสมาชิกในกลุ่มมีทักษะการพอกย้อม การประเมินคุณภาพสินค้า การซักล้างเส้นฝ้ายที่ผ่านการ ย้อมสีครามแล้วต้องใช้เวลาซักล้างนาน การออกแบบ ยังต้องการความช่วยเหลือจากนักออกแบบที่มี ประสบการณ์ การแปรรูป ต้องการงบประมาณสนับสนุน ราคาสินค้า ยังมีหลายกลุ่มที่ยังไม่มีตรา สินค้าทำให้จำหน่ายได้ราคาต่ำ การจำหน่าย ต้องการความช่วยเหลือเกี่ยวกับการขายแบบ Ecommerce เพราะสมาชิกในกลุ่มขาดความรู้พื้นฐานการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่

การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร พบว่า มีการประยุกต์ผืนผ้าสีพื้นด้วยวิธีการทอแบบลายขัดโดยใช้ฝ้ายย้อมสีครามอ่อน และสีเข้มทอ สานกันเป็นสีเหลี่ยมเรียกว่า “ลายเกล็ดเต่า” และทอเป็นผืนผ้าสำเร็จรูป ได้แก่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุม ไหล่ การประยุกต์ผ้ามัดหมี่ลายดั้งเดิม เป็นลายมัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว การออกแบบลวดลายผ้าย้อม คราม ให้เป็นลายสมัยใหม่ ซึ่งมีนักวิชาการให้ความรู้โดยเน้นความต้องการของลูกค้า ความสวยงาม ประณีตและเหมาะสมกับราคา การจำหน่าย ขายตรงในชุมชน เครือข่าย และ Ecommerce โดย บุคลากรในชุมชนที่มีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่รับผลิตภัณฑ์ไปขายผ่านระบบออนไลน์แล้วนำ ต้นทุนมาคืน ส่วนกำไรให้คนขายทั้งหมดเป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้เยาวชนและยัง เป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

TITLE Indigo-dyed Fabrics : Applying Folk Wisdom to Create Community Economies in Sakon Nakhon Province,
AUTHOR Mrs. Chanitsara Duangbubpha
ADVISORS Asst. Prof. Dr. Songkoon Chantachon and Dr. Nuan-anong Prathumnet
DEGREE Ph.D. **MAJOR** Cultural Science
UNIVERSITY Maharakham University **DATE** 2015

ABSTRACT

The dyeing of fabrics with Indigo is one of Isan folk wisdom especially in Sakon Nakhon Province. The variety of procedures and productions of indigo-dyed fabrics have been carried on over generations by applying folk wisdom to create community economies.

This research has three objectives: 1) To study the history of the indigo dyeing tradition in Sakon Nakhon province; 2) to investigate the current situation and problem with the community economies of indigo fabric; and 3) to study the application of the folk wisdom of indigo dyeing fabrics in the creation of community economies.

This research is based on observations of 6 sample groups, which are the Ban Tam Tao group, the Ban Bha Waa group of Akat Amnuai district, Ban Don Kloy group, Ban Na dee group of Phanna Nikhom district, Ban Phan Na group, and The Ban Thon group of Sawang Daen Din district all of which are in Sakon Nakhon Province. The duration of the research was from July 2013 to July 2014.

This research use qualitative methods, including a basic survey, participant observation, non-participant observation, structured interviews, focus group interviews, workshops, learning from culture bearers, group members, and other community members. In all, 120 people were interviewed. Data was verified by using triangulation methods with descriptive analysis of the result.

Regarding the result of this research a study of the history and background reviews this tradition utilizes hand woven cotton and indigo harvested from three used for dyeing. The many steps in the process come from the folk tradition. In the past, the raw cotton would be woven into white cloth, with would then be dyed and made into finished articles of clothing for men. Madmee skirts are used by women to attend the temple. In current times, mass production techniques are used to produces a large variety of madmee products to meet customer demand.

In seeking to develop textile-based community economies, it was found that garments are dyed with local materials and then embroidered with factory-made cotton thread. Embroidery is applied to fronts, collars, pockets, sleeves and trim. Cotton thread is purchased commercially because farmland that had been used to produce cotton locally is now used for housing. The equipment they use has not changed, but the patterns have evolved to meet customer demand. The bleaching process has also not changed because it takes the same amount of time. These indigo-dyed textiles are still an important part of traditional local religious ceremonies. Quality control is accomplished by numerous washings to guarantee color fastness. The manufactured items such as scarves, shawls, sashes and madmee (later processed into purses, table clothes, tissue covers and curtains) are missing an identifying logo because these community groups do not have marketing expert advice.

Marketing is limited to local networks. Online sales too are limited to people the group members know. For online sales, producers only receive the principle while the profits are earned by their relatives with knowledge of technology who do the selling.

It was also found that there are problems with the products themselves. The prices of these products are still the same although the cost of production has gone up. Indigo production has suffered from a shortage of tillable land and a shortage of farm labor. Factory made cotton has increased the cost of production without a corresponding increase in price.

The maintaining and replacement of equipment is not happening, and there is also a reduction in the number of people who can use this equipment or know the technique of madmee production. Bleaching, on the other hand, is a skill widely held among group members, as is quality assurance. Preparing the dyed threads takes a long time.

Experienced designers are still needed to provide new designs. Community production teams need a budget that also includes marketing. Having a logo improves marketing, since a lack of a logo reduced the sale price. Outside expertise is recommended to develop logos, marketing, and e-commerce. This also includes improving their knowledge of technology and new marketing ideas.

This research team has applied folk wisdom to help the weaving communities of Sakon Nakhon Province. First, the weaver have to learn to use different dye densities in the warp and weft to create “turtle- back” design (ลายเก็ล็ดเต่า) and produced finished products such as scarves and shawls. Traditional madmee has been use to tell newer stories base on folk wisdom. Newer versions of indigo dye patterns have been developed. The input of academics has taught them to meet customer

demand for beauty, attractiveness and at an appropriate price. Sales occur within the community, through their personal network and online through members of the community and family who are knowledgeable about technology. These family members keep the profit while the principle is returned to the producers which helps develop the community economies in Sakon Nakhon Province.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	8
คำถามในการวิจัย	9
ความสำคัญของการวิจัย	9
นิยามศัพท์เฉพาะ	10
กรอบแนวคิดในการวิจัย	11
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา	13
ความรู้เกี่ยวกับต้นคราม	13
ความรู้เกี่ยวกับฝ้ายอ้อมคราม	15
ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์	34
ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น	41
ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน	47
ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์	49
ความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมสิ่งทอในตลาดโลก	59
กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง	69
แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	80
แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic)	80
แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	81
แนวคิดการออกแบบ	86
ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural Functionalism Theory)	89
ทฤษฎีสัมพันธสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism Theory)	92
ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)	93
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	97
งานวิจัยในประเทศ	97
งานวิจัยต่างประเทศ	112
3 วิธีดำเนินการวิจัย	118
ขอบเขตของการวิจัย	118
ขอบเขตด้านเนื้อหา	118
ด้านระยะเวลา	118

บทที่	หน้า
วิธีวิจัย	119
พื้นที่ที่ทำการวิจัย	119
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	121
วิธีดำเนินการวิจัย	122
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	122
การเก็บรวบรวมข้อมูล	123
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	124
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	125
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	126
ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร	126
ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร	150
ตอนที่ 3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร	225
5 สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	236
สรุปผล	236
อภิปรายผล	242
ข้อเสนอแนะ	248
บรรณานุกรม	250
ภาคผนวก	264
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	265
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	271
ภาคผนวก ค ตาราง	291
ประวัติย่อของผู้วิจัย	294

บัญชีตาราง

ตาราง		หน้า
1	ลักษณะความแตกต่างของต้นคราม	15
2	ตลาดส่งออกที่สำคัญของผ้าฝืนและเส้นด้าย	61
3	เศรษฐกิจของอินโดนีเซีย	66
4	การค้าต่างประเทศ	66
5	สรุปประวัติความเป็นมาของฝ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร	149
6	สรุปรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ฝ้าย้อมคราม ปี 2554-2556	221
7	การประยุกต์ผลิตภัณฑ์ฝ้าย้อมคราม	231
8	ตลาดส่งออกที่สำคัญของเครื่องนุ่งห่ม	292
9	10 อันดับ ตลาดส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของไทย	293

บัญชีภาพประกอบ

	ภาพประกอบ	หน้า
1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	12
2	แผนที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร	119
3	แผนที่อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร	120
4	แผนที่อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	121
5	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านถ้ำเต่า (พื้นที่ที่ทำการวิจัย)	127
6	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านถ้ำเต่า หมู่ที่ 1	128
7	สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า หมู่ที่ 1	130
8	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านปะหว้า (พื้นที่ที่ทำการวิจัย)	131
9	กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม ศูนย์ 3 วิยสานสายใยแห่งครอบครัว ปะหว้า	132
10	ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านปะหว้า	133
11	ที่ทำการกลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านปะหว้า	134
12	ศูนย์ 3 วิย สานสายใยรักแห่งครอบครัว ปะหว้า	135
13	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านดอนกอย (พื้นที่ที่ทำการวิจัย)	136
14	ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน บ้านดอนกอย	137
15	ภูมิปัญญาในการมัดหมี่ของนางฉวีล อุปรี ประธานกลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านดอนกอย	138
16	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านนาดี(พื้นที่ที่ทำการวิจัย)	139
17	บ้านนาดี หมู่ที่ 14 ตำบลนาหว่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร	140
18	ที่ตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมคราม บ้านนาดี (แม่จिता)	141
19	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านพันนา (พื้นที่ที่ทำการวิจัย)	142
20	ศูนย์บ้านพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร	143
21	กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา	144
22	แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านถ่อน (พื้นที่ที่ทำการวิจัย)	146
23	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านถ่อน	147
24	การทอผ้ามัดหมี่ย้อมคราม บ้านถ่อน	148
25	ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า	150
26	ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านปะหว้า	151
27	ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	152
28	ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านนาดี	153
29	ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านพันนา	154
30	ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านถ่อน	155
31	เกสรบัว	156

ภาพประกอบ	หน้า
32 เปลือกต้นเพกา	157
33 การแช่คราม	158
34 เส้นใยฝ้ายธรรมชาติ	159
35 เนื้อครามพร้อมนำไปใช้ย้อมสีคราม	160
36 การเตรียมน้ำสะอาดสำหรับล้างเส้นใยที่ผ่านการย้อมสีคราม	161
37 การโจกคราม	163
38 อุปกรณ์สำหรับกรองน้ำต่าง	164
39 สมาชิกสภาิติการย้อมคราม	165
40 การปั่นหลอดด้ายเส้นพุ่ง	167
41 ทอผ้าย้อมครามทั่วไปของจังหวัดสกลนคร	168
42 พิมพ์ผ้าย้อมคราม	169
43 เขาหูกหรือตะกอ	170
44 กระสวยแบบรางเดี่ยว	171
45 ไน หลา หรือกงปั่นด้าย	172
46 ระวังหรือกงกว้าง	173
47 การใช้ประโยชน์ไม้ค้ำพัน	174
48 “ลายนาคซ้อนสองชั้น” ลายผ้าย้อมครามมัดหมี่ บ้านถ้ำเต่า	175
49 ผ้าพันคอลดตายเกิดจากการมัดย้อมสีจากส่วนต่างๆ ของบัว	176
50 ผ้ามัดหมี่ย้อมคราม “ลายต้นข้าว”	177
51 “ลายนกนางแอ่น” ลายผ้าย้อมครามมัดหมี่ บ้านดอนกอย	178
52 “ลายนาค” ลายผ้าย้อมคราม บ้านนาดี	179
53 “ลายปลาตอง” ผ้าย้อมคราม บ้านพันนา	180
54 “ลายสาริกาคุ” ผ้าย้อมคราม บ้านถ่อน	181
55 การนำเส้นฝ้ายลงจุ่มในน้ำคราม (ย้อมสีคราม)	182
56 การเตรียมนเนื้อครามสำหรับย้อมสี	183
57 การทำน้ำเปลือกไม้	185
58 การทำน้ำดั่ง	186
59 การย้อมฝ้ายในน้ำคราม	188
60 ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าสำหรับเด็กแรกเกิด “ผ้าอ้อม”	190
61 การแต่งกายนาคก่อนอุปสมบท	191
62 การจัดเตรียมพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ	192
63 การแต่งกายแบบพื้นเมืองของชาวผู้ไทย	193
64 ผ้าขาวม้าเป็นผ้าเอนกประสงค์ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง	194
65 ผ้าก้อม หรือผ้าโสร่ง สำหรับนุ่งนาค	195

ภาพประกอบ	หน้า
66 การประเมินคุณภาพด้วยวิธีนำเส้นฝ้ายลงซักในน้ำผงซักฟอกแล้วล้างน้ำสะอาด	196
67 เส้นใยฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้วตากผึ่งลมให้แห้ง	196
68 การซักล้างผลิตภัณฑ์ฝ้าย้อมคราม	197
69 นำเส้นด้ายที่ล้างในน้ำสะอาดแล้วไปผึ่งลมจนแห้งสนิท	197
70 การประเมินผลโดยการซักล้างเส้นด้ายแล้วนำมาตากผึ่งลมจนแห้งสนิท	198
71 การทดสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์	199
72 การออกแบบลายผ้ามัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว บ้านถ้ำเต่า	200
73 การออกแบบฝ้าย้อมครามบ้านปะหว่า	201
74 การออกแบบฝ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	202
75 การออกแบบฝ้าย้อมครามบ้านนาดี	203
76 การออกแบบผ้าปูโต๊ะ บ้านพินนา	204
77 การออกแบบสิ่งของเครื่องใช้ บ้านถ่อน	205
78 ดอกบัวธรรมชาติในหนองน้ำบ้านถ้ำเต่า	206
79 การออกแบบตกแต่งชุดสวมใส่สำหรับสุภาพสตรี	207
80 บรรจุภัณฑ์ด้านหน้าและบรรจุภัณฑ์ด้านหลัง	208
81 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปฝ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า	209
82 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปฝ้าย้อมครามบ้านปะหว่า	210
83 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปฝ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	211
84 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปฝ้าย้อมครามบ้านนาดี	212
85 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปฝ้าย้อมครามบ้านพินนา	212
86 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปฝ้าย้อมครามบ้านถ่อน	213
87 ใบรับรองการใช้เครื่องหมายมาตรฐานสินค้าเกษตรแปรรูปบ้านถ้ำเต่า	214
88 “ตราสินค้า” หรือเครื่องหมายรับรองคุณภาพสินค้าของกลุ่มทอฝ้าย้อมคราม บ้านพินนา	215
89 ใบอนุญาตใช้ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสากลนคร บ้านดอนกอย	216
90 แพนผังแสดงการประยุกต์ฝ้าย้อมคราม	235

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ฝ้ายอ้อมครามเป็นผ้าโบราณของโลกที่มีอายุมากกว่าหกพันปีเป็นผ้าที่ทำจากเส้นใยฝ้าย ป่าน และลินิน ครามมีต้นกำเนิดในแอฟริกา จีน อินเดีย และออสเตรเลีย ในปี ค.ศ. 1923 ชาวชวาได้นำต้นครามไปปลูกเป็นพืชคลุมดินตามเชิงเขา ขยายเข้าไปในฟิลิปปินส์ โดยปลูกต้นครามให้สูงประมาณ 35 เซนติเมตร แล้วตัดเป็นหญ้าแห้งรวมกับหญ้าชนิดอื่น ๆ ใช้เป็นอาหารสัตว์ ส่วนประเทศจาไมก้า ได้นำครามไปปลูกในสวนผลไม้เพื่อกำจัดวัชพืชหรือตัดต้นครามทำปุ๋ยพืชสด ส่วนในประเทศไทยคาดว่าเป็นพืชดั้งเดิมที่มีมานานเท่าไรไม่ปรากฏหลักฐาน รู้เพียงว่าพบมากบนที่ราบสูงทางภาคเหนือ และภาคอีสานของไทย ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมการแต่งกายของชนกลุ่มน้อยในภาคเหนือและภาคอีสาน ได้แก่ ชาวผู้ไทย ไทยญ้อ ไทยยัย ไทยกะเลิง ไทยข่า และไทยลาว นิยมใช้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสีดำและสีน้ำเงินเป็นหลัก (ศูนย์ครามมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2543 : 6)

ครามมีแหล่งกำเนิดอยู่ในแอฟริกาเกือบทั้งทวีป อเมริกาฝั่งตะวันตก และเอเชียเกือบทั้งหมด แถบตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ไทย พม่า ภูฏาน แถบตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ลาว และเวียดนาม นิยมสกัดสีครามจากต้นฮ้อม (Assam Indigo) ส่วนคนไทยนิยมสกัดสีครามจากต้นคราม (Indigofera Tinctoria) มากที่สุด และรองลงไปคือ ฮ้อม และเป็ก หรือชาวอีสานเรียกว่า เป็อก ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยที่สืบทอดฝ้ายอ้อมครามเรียกว่าเบื้อะ การผลิตสีครามเกิดขึ้นครั้งแรกที่ประเทศอินเดีย โดยชาวอังกฤษเข้าไปตั้งโรงงานสกัดสีคราม เพื่อเป็นสินค้าส่งออกไปขายยังประเทศยุโรป จนทำให้เกิดปัญหาทางธุรกิจกับผู้ค้าสีครามจากต้นโหวด แต่คุณสมบัติที่ดีกว่าของสีคราม ทำให้ยุโรปหันมาใช้สีครามที่ผลิตจากอินเดียเท่านั้น และเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย การผลิตสีครามได้กระจายไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และตะวันออกกลางของแอฟริกา ซึ่งแต่ละแห่งเรียกสีครามแตกต่างกัน เช่น สีครามผงในอินเดียที่ผลิตโดยโรงงานของชาวอังกฤษเรียกสีครามผงว่า “Indian Indigo” ชาวกำพูชาเรียก “Trom” ชาวลาวเรียก “Khaam” ชาวไทยเรียก “Khraam” ชาวเวียดนามเรียก “Cham” หรือภาษาสันสกฤตเรียก Nil ซึ่งชาวอีสานโบราณได้สืบทอดการเรียกสีครามว่า “สีนิล” และชาวอีสานได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาการย้อมสีคราม ซึ่งนิยมใช้ในการย้อมผ้าฝ้าย การทอผ้าอ้อมครามเป็นผ้าผืน สำหรับนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และได้มีการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน การส่งออกสินค้าผ้าผืน และเส้นฝ้ายของไทยในปี พ.ศ. 2554 มีมูลค่า 2,745.04 ล้านบาทหรือสหรัฐอเมริก ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2553 ในอัตราร้อยละ 9.91 เนื่องจากราคาสินค้าที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นผลจากราคาวัตถุดิบที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตลาดการส่งออกใหญ่ในเอเชีย ได้แก่ เวียดนาม จีน ญี่ปุ่น และบังคลาเทศ ในปี พ.ศ. 2553 มีการสั่งซื้อผ้าผืนและเส้นด้ายจากไทยมากขึ้น เนื่องจากจีนลดการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก ส่งผลให้ไทยได้รับคำสั่งผลิตเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับคุณภาพสินค้าผ้าผืนและเส้นด้ายไทยมีความประณีต และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้ตรงกับความต้องการของตลาดเป้าหมาย

และผู้ส่งออกสามารถส่งมอบสินค้าได้ตรงเวลา สามารถส่งออกผ้าผืนและเส้นด้ายเพิ่มขึ้น (ศูนย์ครามมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2543 : 9)

ในปี พ.ศ. 2554 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นภายในประเทศไทย สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โดยเฉพาะความเสียหายต่อเศรษฐกิจ ฐานการผลิตในนิคมอุตสาหกรรมไม่สามารถผลิตสินค้าหรือส่งผลิตภัณฑ์ได้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภคมีการซื้อสินค้ากักตุนของผู้บริโภค ประกอบกับการขนส่งยากลำบาก ทำให้ราคาสินค้าเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้ว่าน้ำท่วมจะลดลง แต่โรงงานไม่สามารถเปิดให้บริการได้เต็มรูปแบบ เพราะขาดวัสดุหรือวัตถุดิบที่จะนำมาผลิตสินค้า ส่งผลให้สินค้าสำคัญในภาคอุตสาหกรรมบางประเภทเริ่มมีมูลค่าการส่งออกลดลง อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มได้รับผลกระทบประมาณ 67 โรงงาน รองลงมาคือโรงงานปั่นด้าย และเคหะสิ่งทอ และโรงงานเสื้อผ้าสำเร็จรูปประมาณ 12 โรงงาน ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตที่ผลิตได้ลดลงและไม่สามารถส่งมอบสินค้าได้ทันตามกำหนดทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

ปัจจุบันสิ่งทอไทยกำลังเผชิญกับผลกระทบหลายปัจจัย โดยเฉพาะต้นทุนแรงงานที่สูงขึ้น ทำให้เสียเปรียบคู่แข่งจากจีนและเวียดนามที่ผลิตเครื่องนุ่งห่มในต้นทุนที่ต่ำกว่า ตลาดเครื่องนุ่งห่มในประเทศไทยเต็มไปด้วยสินค้าจากประเทศจีนและเวียดนาม แต่ประเทศไทยยังมีจุดแข็งที่เป็นผู้ผลิตสิ่งทอผ้าผืนได้ดีที่สุดในอาเซียน จึงได้ปรับวิธีการส่งออกผ้าผืนคุณภาพ ไปยังประเทศที่ผลิตเครื่องนุ่งห่มที่มีต้นทุนต่ำกว่า ทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอไทยยังสามารถดำเนินการอยู่ได้ในปัจจุบัน

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ประชากรของโลกถูกล้อมรวมกลายเป็นสังคมเดี่ยว อันเกิดจากแรงของอิทธิพลร่วมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีและสังคมวัฒนธรรมและการเมือง และเป็นกระบวนการที่ก้าวข้ามอำนาจความเป็นรัฐและพรมแดนของรัฐไปสู่ความผูกพันในขอบเขตทั่วโลก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญระดับโลก มีการสร้างกฎ กติกาใหม่ของโลกหลายด้าน ส่งผลให้ทุกประเทศต้องปรับตัว วิฤตเศรษฐกิจและการเงินของโลกที่ผ่านมาได้ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบในการบริหารจัดการเศรษฐกิจร่วมกัน ทั้งด้านการค้า การลงทุน การเงิน สิ่งแวดล้อม และสังคม เป็นการจัดระเบียบใหม่ที่สำคัญของโลก โดยเฉพาะด้านสิทธิมนุษยชน ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้เกิดความเคารพและรักษาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน กระบวนการต่อรองทางการค้าที่ผลักดันผู้ประกอบการไทยให้จำเป็นต้องยกระดับการผลิต ให้ได้มาตรฐานที่กำหนดเพื่อสามารถแข่งขันได้

การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียทวีความสำคัญเพิ่มขึ้น การรวมกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ และกลุ่มประเทศอาเซียน ที่มีแนวโน้มเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมโลก การเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย ส่งผลให้ประเทศไทยต้องกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศที่มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันในทุกมิติ เพื่อให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนโดย นำทุนของประเทศที่มีศักยภาพมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งเสริมสร้างให้แข็งแกร่งเพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศที่สำคัญในด้านการเสริมสร้างทุนสังคม ด้านการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ สามารถจัดการความเสี่ยง และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็ง โดยใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดภายในประเทศและต่างประเทศ การผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และมีการเชื่อมโยงกับประเทศ

ในภูมิภาคต่าง ๆ เสริมสร้างทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสร้างความมั่นคงด้านอาหาร การเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ รวมทั้งการสร้าง ภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเพิ่มบทบาทไทยในเวทีประชาคมโลก (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559). 2554 : 1-16)

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนการพัฒนาแบบ บูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” โดยมุ่งวางรากฐานการพัฒนาระบบ เศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกและสามารถ พึ่งตนเองได้มากขึ้น ขณะเดียวกันให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งตัวคน สังคม เศรษฐกิจและ สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : ญ-ฎ) ดังนั้น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึง เป็นปรัชญาการดำรงชีวิตและดำรงชาติที่ก้าวพ้นเพดานความคิดแบบตะวันตกที่มีลักษณะเป็นเอกนิยม และทวินิยม แต่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็นพหุนิยมที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกัน ของสิ่งที่แตกต่างกันโดยไม่จำเป็นต้องมีความขัดแย้ง ซึ่งมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย ที่เชื่อมโยงทุกมิติของวิถีชีวิตเข้าด้วยกันจึงเป็นทฤษฎีแบบบูรณาการ เป็นองค์รวมทั้งเป็นปรัชญาที่มอง สถานการณ์โลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต มีความเป็นสากลเข้าใจง่ายและสามารถนำมาปฏิบัติได้ผล จริง จึงมีพลังสูงในการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติมีความสุขได้ตามอัตภาพที่เหมาะสมกับฐานะของตน โดย ประยุกต์ใช้ได้กับการปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตลอดเวลา ตั้งแต่ระดับครอบครัวชุมชนจนถึง ระดับรัฐ มีความเหมาะสมในการชี้นำสังคมให้สามารถรอดพ้นวิกฤตและใช้เป็นแนวทางในการวางแผน และการพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ ตามหลักการ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้อง มีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2549 : 59-61)

หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้นำมาบูรณาการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืนในการพัฒนาโดย ปรากฏอยู่ในยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการปรับ โครงสร้างภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการที่ใช้กระบวนการพัฒนาอีสเตอร์และห่วงโซ่ อุปทาน รวมทั้งเครือข่ายชุมชนบนรากฐานของความรู้สมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย และความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อสร้างสินค้าที่มีคุณภาพและมูลค่าสูง มีตราสินค้าเป็นที่ยอมรับ ของตลาด รวมทั้งสร้างบรรยากาศการลงทุนที่ดีเพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ และเสริมสร้างการ ลงทุนไทยในต่างประเทศ ตลอดจนการบริหารองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และระบบโลจิสติกส์ การปฏิรูปองค์กร การปรับปรุงกฎระเบียบ และพัฒนาระบบมาตรฐานในด้าน ต่างๆ รวมทั้งการดำเนินนโยบายการค้าระหว่างประเทศให้สนับสนุนการปรับโครงสร้างการผลิต และ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2550-2554). 2549 : ส-ห) แนวทางการพัฒนาในระยะต่อไปจะต้องให้ความสำคัญกับการปรับ โครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน โดยใช้ปัญญาความรู้ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี

และความคิดสร้างสรรค์ เป็นพื้นฐานสำคัญในการขับเคลื่อน ภายใต้การสั่งการที่จริงจังสนับสนุนที่เอื้ออำนวยและมีบรรยากาศในการแข่งขันที่เป็นธรรม พร้อมทั้งใช้โอกาสจากปัจจัยภายนอกให้เกิดประโยชน์กับประเทศได้อย่างเหมาะสมซึ่งจะเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประเทศ เมื่อเกิดความผันผวนจากปัจจัยภายนอกประเทศ รวมทั้งจะต้องสร้างความเข้มแข็งให้กับทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นจากปัจจัยภายในประเทศเป็นสำคัญ ปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเอเชีย แอฟริกา และเศรษฐกิจภายในประเทศ ปรับโครงสร้างภาคบริการ ให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มกับสาขาบริการที่มีศักยภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555-2559). 2554 : 72-73)

เมื่อพิจารณาจากการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 9 จนถึงฉบับที่ 11 ที่กำลังใช้อยู่ในปัจจุบัน พบว่า ภูมิปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น นั้นเปรียบเสมือนทรัพย์สมบัติอันมีค่ายากที่จะหาสิ่งใดมาเทียบได้ ทุกภาคส่วนต่างให้ความสำคัญและได้หยิบยกขึ้นมาดำเนินการผลักดันให้ได้รับการยอมรับและนำไปสู่การปฏิบัติเป็นที่ปรากฏชัดเจน

ดังนั้น กระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จะต้องไม่ลืมคำว่า “ท้องถิ่น” หรือ “ท้องถิ่นนิยม” (Localism) ซึ่งเป็นกระแสของชุมชนท้องถิ่นที่มีรากฐานทางทรัพยากร ภูมิปัญญา พัฒนาการและประวัติศาสตร์ การดำรงอยู่ของตนเอง ขณะเดียวกันก็เป็นท้องถิ่นที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เป็นท้องถิ่นที่เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลายสลับซับซ้อน นอกจากนี้ ท้องถิ่นยังเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเองทั้งด้านเศรษฐกิจการเมือง สังคมวัฒนธรรมและภูมินิเวศน์ รวมทั้งเกี่ยวข้องกับภูมิภาคชาติ นานาชาติ และโลกอย่างแยกกันไม่ออก เราจึงไม่อาจจะตัดขาดกระแสท้องถิ่นภิวัตน์ ออกจากกระแสโลกาภิวัตน์ได้เลย เพราะทั้งสองกระแสคือ สองด้านของเหรียญเดียวกันที่เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด (ฐิติศักดิ์ เวชกามา. 2554 : 380) และสังคมไทยไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใดตั้งแต่อดีตกาลเป็นสังคม จะให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชนหมู่บ้านความเป็นญาติมิตรช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันละกัน มีน้ำใจที่งดงามเปี่ยมด้วยความรักและมีไมตรีให้กันและกัน วิถีแห่งชุมชนหมู่บ้านเช่นนี้ เกิดจากผู้คนในหมู่บ้านได้ร่วมกันบ่มเพาะจนหยั่งรากลึกเป็นเสาหลักของชุมชนมีความมั่นคง ไม่ว่าจะเป็ นวิธีการผลิตที่เป็นไปเพื่อการพึ่งตนเองและเอื้อต่อธรรมชาติศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่งดงาม แฝงไปด้วยภูมิปัญญาของคนท้องถิ่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตลอดจนความเชื่อที่เต็มไปด้วยอุบายให้ผู้คนมีความรักต่อกัน และเอื้อต่อธรรมชาติรอบๆ ตัว สิ่งเหล่านี้คือ “วัฒนธรรมชุมชน” ที่ผู้คนในท้องถิ่นร่วมกันสร้างด้วยความสมัครใจจนทำให้อยู่ดีมีสุขมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน แต่การพัฒนาในระบบทุนนิยมระบบที่เน้น การเติบโตทางเศรษฐกิจซึ่งรัฐบาลนำมาเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาประเทศเมื่อประมาณ 40 กว่าปีเป็นต้นมา ได้ทำลายวัฒนธรรมชุมชนที่งดงามของชุมชนไทย สะท้อนให้เห็นถึงความตกต่ำและเสื่อมถอยของวัฒนธรรม ประเพณีไทยที่ดีแต่โบราณ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2548 : 13)

ในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งโดยใช้ภูมิปัญญานั้น คณะรัฐบาลที่กำลัง ทำหน้าที่บริหารประเทศชุดปัจจุบัน ได้ให้การสนับสนุนการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมและผลิตภัณฑ์ ชุมชนเพื่อการสร้างเอกลักษณ์และการผลิตสินค้าในท้องถิ่น โดยกำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วนที่จะต้อง ดำเนินการทันที บนพื้นฐานของการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทย ควบคู่กับการเสริมสร้างขีดความสามารถในการจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเอง

และชุมชนด้วยการสนับสนุนให้ชุมชน วิสาหกิจชุมชน บริหารจัดการโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ให้มีศักยภาพ ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นผนวกกับองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อยกระดับมาตรฐาน คุณภาพสินค้าและบริการ การเข้าถึงแหล่งทุนและการตลาดเชิงรุกทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยส่งเสริมให้มีศูนย์กระจายและแสดงสินค้าถาวรในภูมิภาคและเมืองท่องเที่ยวหลัก ที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวและการส่งออก (ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร. 2554 : 10)

จากการศึกษาการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนไทยในทุกยุคสมัยที่ผ่านมา ปรากฏร่องรอยหลักฐานประจักษ์ชัดว่า คนไทยมีการประดิษฐ์ คิดค้นนวัตกรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องอุปโภค บริโภค เครื่องนุ่งห่มและสิ่งต่างๆ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต และอำนวยความสะดวก สิ่งที่ประดิษฐ์ คิดค้น รวมทั้งวิธีการปฏิบัติต่างๆ จึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ควบคู่กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน ซึ่งคำว่า “ภูมิปัญญา” มีความหมายว่า พื้นความรู้ความสามารถ (ชุลีพร สุสุวรรณ. 2541 : 386) เป็นความรู้ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ ที่สั่งสมไว้ใช้ในการปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศน์ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพแวดล้อมทางสังคม ที่ได้จากการสืบสานภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวตามสภาวะต่าง ๆ ในพื้นที่กลุ่มอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์ หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อม และบริบททางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ภูมิปัญญา จึงมีทั้งภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2546 : 11) ภูมิปัญญาพบได้ในกลุ่มชนทุกชาติทุกภาษา ซึ่งล้วนเกิดจากความพยายามที่จะแก้ปัญหาหรือคงอยู่ของการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาที่เกิดจากชุมชนท้องถิ่น หรือระดับชาวบ้านเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษไปยังลูกหลาน มีอยู่มากมายหลายลักษณะ เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2547 : 10-11)

สภาพปัญหาและวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศไทยในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา ได้ทำให้สังคมไทยได้กลับไปหารากฐานเดิมคือ การเกษตรของชุมชน มีการเสริมสร้างให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนำภูมิปัญญากับเทคโนโลยียุคใหม่มาผสมผสานให้เหมาะสม เพื่อเพิ่มศักยภาพความรู้ ความชำนาญให้เท่าทันโลกและชีวิตเพื่อพัฒนาการผลิตและคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ทางออกของสังคมไทยในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจแบบหนึ่งครัวเรือนสองวิถีชีวิต คือผลิตหนึ่งเพื่อกินเพื่อใช้อีกผลิตหนึ่งเพื่อเพิ่มรายได้เป็นตัวเงิน บนวิถีการผลิตเช่นนี้ ชุมชนก็จะพึ่งตนเองได้และกลายเป็นฐานที่มั่นของระบบเศรษฐกิจแห่งชาติในที่สุด (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2542 : 6) การผลิตแบบพอเพียงและพึ่งธรรมชาติถูกเปลี่ยนไปสู่การเพาะปลูกเพื่อการค้าอาศัยปัจจัยภายนอกอยู่ตลอดเวลามีการใช้สารเคมี รุกที่สาธารณะเพื่อเพิ่มปริมาณการผลิต ในขณะที่ราคาผลผลิตถูกกำหนดมาจากภายนอก ในที่สุดก็เข้าสู่ภาวะล้มละลาย ความรู้เดิมสูญหายไปที่พึ่งพิง การศึกษาแนวใหม่ดึงคนออกจากท้องถิ่นถูก ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ วิถีชีวิตเป็นปัจเจกมากขึ้น ระบบความเป็นชุมชนท้องถิ่นเริ่มสูญหาย ตัวใครตัวมันขาดความเอื้ออาทรดังเช่นในอดีต ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านถูกมองเป็นเรื่องล้าสมัยไม่อยู่ในหัวใจของคนรุ่นหลัง วันนีวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเปรียบเสมือนรากเหง้าของชุมชนอยู่ในภาวะคลอนแคลนทำให้สังคมอ่อนแอพึ่งตนเองไม่ได้ ดังนั้น ชุมชนจะฟื้นฟูไปสู่ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างไร

แท้จริงต้องฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนให้อยู่ในหัวใจของทุกคนและพร้อมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นจริง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2548 : 13 - 14)

ธุรกิจชุมชนจึงถือได้ว่าเป็นเครื่องมือหรือกระบวนการหนึ่งในการนำไปสู่เศรษฐกิจชุมชน เพื่อประโยชน์ของคนในชุมชนโดยคนในชุมชน เพราะเป้าหมายสุดท้ายของการทำ “ธุรกิจชุมชน” คือการส่งเสริมให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสวัสดิการสังคมการฟื้นฟูอาชีพ การพัฒนาคน สังคมวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน การรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างรายได้และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้น เป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เพื่อต่อสู้กับปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่นำมาสร้างรายได้ให้กับชุมชนและลดข้อจำกัดของแหล่งเงินทุนในการดำเนินงาน เมื่อชุมชนเกิดความเข้มแข็งมีรายได้และพึ่งตนเองได้แล้วการพัฒนา รูปแบบการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อเข้าสู่ระบบการตลาดจึงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ซึ่งการรวมกลุ่มอาชีพในรูปแบบธุรกิจชุมชนนั้น ประชาชนในชุมชนสามารถรวมกลุ่มตั้งขึ้นมาและดำเนินกิจการเองและเป็นที่กิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน เป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งและสร้างรายได้ให้กับชุมชนเกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนทำให้ชุมชนมีทักษะและความรู้ในการผลิตการจัดการการตลาดรู้จักการระดมทุน รู้จักการแก้ปัญหาด้วยตนเอง มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ อยากร่วมรู้จักรู้จักวางแผนสิ่งที่เป็นเจ้าของร่วมอยู่ด้วยสามารถจัดหาสวัสดิการให้กับชุมชนตลอดจนสามารถรองรับผลผลิตในชุมชนและรองรับแรงงานในชุมชน อีกทั้งยังสามารถสร้างอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางได้อีกทางหนึ่ง รูปแบบการดำเนินธุรกิจชุมชนนี้ไม่ได้หมายความว่ามุ่งแต่แสวงหาผลกำไรแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพสร้างรายได้ให้กลุ่มและแบ่งปันผลประโยชน์เข้ามาพัฒนาชุมชนของตนเองอีกทางหนึ่ง (สมหมาย สาททรัพย์. 2542 : 6-7) นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วมาสร้างรายได้ให้กับชุมชน ประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ปัจจุบันสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ที่ได้กำหนดในการพัฒนาประเทศโดยการส่งเสริมสนับสนุนให้แต่ละชุมชนท้องถิ่นได้ นำภูมิปัญญามาสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนแล้วบริหารจัดการในรูปแบบของเศรษฐกิจชุมชนให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็นซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายภายใต้ชื่อ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์”

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีหลากหลาย ซึ่งล้วนแต่เพื่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ อาทิ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำมาหากิน ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำการเกษตรผสมผสาน ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการประกอบอาหารและเก็บรักษาอาหาร ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์ป่าไม้การรวมกลุ่มเฉพาะอาชีพ การจัดตั้งกองทุนประกอบอาชีพ รวมทั้งภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตผ้าเครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น (สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2545 : 1)

เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน และเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมบุคลิกภาพ อำนวยความสะดวกให้ผู้สวมใส่ ผู้ที่แต่งกายดีทำให้ดูสง่างาม ซึ่งในการแต่งกายนั้น นอกจากจะควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับบุคลิกภาพของตนเองแล้ว ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัฒนธรรม ประเพณี โอกาส และกาลเทศะ ในภาคอีสานมีชุมชนตั้งถิ่นฐานโดยอาศัยบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์จากลำห้วย หนองบึง หรือแม่น้ำ กลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวเป็นชนกลุ่มใหญ่ของภาคอีสานกระจายกันอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ และมีวัฒนธรรมการทอผ้าอันเป็นประเพณีของผู้หญิงที่สืบทอดกันมาช้านานเกือบทุกชุมชน แต่ละกลุ่มแต่ละเผ่าก็จะมีลักษณะและลวดลายการทอผ้าที่แปลกเป็นของตัวเองอย่างชัดเจน โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ ผ้าขิดและผ้าไหมหางกระรอก รวมทั้งการนำผ้าที่ทอแล้วมาย้อมสีธรรมชาติเพื่อให้

ผ้ามีสีสันทที่สวยงาม เช่น ผ้าย้อมคราม เป็นต้น กลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวในอีสาน อาจแบ่งคร่าว ๆ ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มจังหวัดเลย นครราชสีมา ชัยภูมิ (ส่วนใหญ่เป็นลาวหลวงพระบาง) กลุ่มจังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น (ส่วนใหญ่เป็นลาวเวียงจันทน์) กลุ่มจังหวัดนครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์(ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ไท) และกลุ่มจังหวัดอุบลราชธานี ยโสธร ร้อยเอ็ด มุกดาหาร มหาสารคาม (ส่วนใหญ่เป็นลาวจำปาศักดิ์) (สาวิตรี สุวรรณสถิตย์. 2555 : เว็บไซต์)

ผ้าคราม คือ ผ้าย้อมสีธรรมชาติโดยนำผ้าไหมหรือผ้าฝ้ายไปย้อมสีจากคราม มีอดีตความเป็นมายาวนานร่วม 6000 ปี ในดินแดนแถบเส้นศูนย์สูตร เช่น อเมริกาใต้ แอฟริกา ยุโรปตอนใต้ ตะวันออกกลาง เอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยแต่ละแห่งจะสกัดสีครามจากพืชต่างชนิดกัน ในประเทศไทยมีผ้าย้อมครามตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานชัดเจน แต่ภาพเก่า ๆ ของคนในชนบท หรือแม้แต่ชุมชนที่ยังรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายไว้ ยังปรากฏผ้าย้อมคราม เพียงแต่ใช้ในชุมชนเท่านั้น จนเป็นสัญลักษณ์ของคนในชนบท เมื่อสีสังเคราะห์ถูกนำเข้ามา 50 ปีที่แล้ว การทำผ้าย้อมครามหายไป แต่เมื่อผู้คนโหยหาผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติอีกครั้ง ประมาณปี 2535 จังหวัดสกลนครจึงเป็นแห่งแรกในประเทศไทยที่ฟื้นฟูและบำรุงรักษาผ้าย้อมครามจากภูมิปัญญาที่ถูกกลบไว้ด้วยวัฒนธรรมชนบทสมัยใหม่ โดยอาณาบริเวณที่ผลิตกันมากจะอยู่ในแถบพื้นที่ในลุ่มน้ำสงคราม (คำว่า “สงคราม” เป็นคำในภาษาอีสานที่มีความหมายว่าเป็นแหล่งที่มีต้นครามขึ้นอย่างอุดมสมบูรณ์) โดยเฉพาะจังหวัดสกลนครเป็นแหล่งที่ยอมรับว่าเป็นแหล่งผลิตผ้าครามที่มีคุณภาพ รวมทั้งมีสีสันท รูปแบบที่เฉพาะตัว นอกจากนี้ชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่นแถบนี้มีความรู้และทักษะในการทอผ้าและการย้อมสีธรรมชาติจากครามเพื่อใช้เองในครัวเรือนและใช้เป็นสินค้าเพื่อแลกเปลี่ยนกันมาช้านานแล้ว (อนุรัตน์ สายทอง. 2550 : 107-110) จังหวัดสกลนคร อยู่ในเขตที่ราบสูงภาคอีสานตอนบนหรือที่เรียกกันว่า “แอ่งสกลนคร” มีการแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 18 อำเภอ 124 ตำบล และ 1,515 หมู่บ้าน จัดรูปแบบ การปกครองตามลักษณะการปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 42 แห่ง และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น 97 แห่ง ประชากรของจังหวัดสกลนคร นอกจากจะเป็นชาวอีสานที่มีอยู่ดั้งเดิมแล้วยังมีชาวไทยเผ่าอื่น ๆ อีกหลายเผ่า เช่น ชาวไทยลาว ไทยย้อ ไทยโย้ย กะเลิง ผู้ไท ข่า และชาวไทโซ่ ที่อพยพมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอต่าง ๆ แม้ว่าเวลาจะผ่านไป กลุ่มชุมชนพื้นเมืองเหล่านี้ก็ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่นและสืบทอดเป็นวัฒนธรรมที่น่าสนใจจนถึงทุกวันนี้ (ชาติชาย มุขสง. 2543 : 133)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่อง ผ้าย้อมคราม ของจังหวัดสกลนคร พบว่า การทำผ้าย้อมคราม เป็นสิ่งที่สร้างความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะท้องถิ่นของสกลนคร ซึ่งประเทศไทยนับเป็นเพียง 1 ใน 8 ของโลก ที่ผลิตผ้าย้อมสีคราม ผ้าครามจึงถือได้ว่าเป็นผลิตภัณฑ์ประจำถิ่นของเขตสกลนคร โดยเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทรงคุณค่าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทำให้การผลิตผ้าครามได้รับความสนใจในการผลักดันให้เป็นผลิตภัณฑ์หลักของจังหวัด โดยมีการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาในลักษณะต่างๆ ต่อเนื่องมาเป็นลำดับ รวมทั้งยังจัดให้มีศูนย์ศึกษาวิจัยเพาะทาง เรียกว่า “ศูนย์คราม” ตั้งอยู่ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปัจจุบันมีการผลิตสีครามและผ้าครามในชนบทบางแห่งเท่านั้น แต่เมื่อประสบปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคม ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งหันมาสนใจผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ เพราะสีครามและผ้าย้อมครามเป็นผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ซึ่งสีครามและผ้าย้อมครามจากสกลนคร ได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างมากว่า มีความ

สวยงาม คุณภาพดี ทั้งนี้เพราะความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ และแสงแดด และที่สำคัญการย้อมสีครามจากธรรมชาติ เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่คนโบราณได้กระทำและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ต้องใช้เวลานานนับเดือน มีขั้นตอนที่ซับซ้อน ต้องอาศัยความชำนาญของผู้ผลิต ต้องเผชิญกับความยากลำบาก เพื่อควบคุมการย้อม ผ้าย้อมครามจึงมิใช่เป็นแต่เพียงผ้าสีน้ำเงินเข้มธรรมดาผืนหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นผ้าที่นอกจากจะมีคุณสมบัติเฉพาะตัวในเรื่องกลิ่นและสีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะผืนซึ่งไม่เหมือนกับผ้าที่ผลิตในโรงงานทั่วไป ที่ผลิตในลักษณะเดียวกันแล้ว ยังแฝงด้วยความมุ่งมั่นพยายามทุ่มเทร่างกาย และแรงใจของผู้ผลิตและย้อมสีครามทำให้ผลิตภัณฑ์จากผ้าสีย้อมธรรมชาติ เป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติร้อยละร้อย เป็นงานหัตถกรรมที่มีสีเป็นเอกลักษณ์เฉพาะผืน ไม่ซ้ำแบบใคร

(อนุรัตน์ สายทอง และคณะ. 2547 : 1)

ดังนั้นในการดำเนินงานธุรกิจชุมชนโดยนำภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น มาสร้างรายได้ให้กับชุมชน ผ่านรูปแบบผลิตภัณฑ์ของผ้าครามและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชนจากผ้าครามให้เป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ในจังหวัดสกลนคร จึงมีความสำคัญต่อความอยู่รอดและคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนเป็นอย่างมาก ประชาชนสามารถดำเนินงานและบริหารงานได้เองเนื่องจากการดำเนินงานเริ่มต้นด้วยเงินลงทุน ไม่มาก นักและมีการบริหารงานที่อิสระ สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ประชาชนใน ชุมชนมีอาชีพเสริมรองรับจากอาชีพเกษตรกรรมและสามารถรองรับผลผลิตจากชุมชนอื่น อันเป็น เครื่องขายเชื่อมโยงของธุรกิจชุมชน ซึ่งเป็นการเกื้อหนุนส่งเสริมระหว่างชุมชน นอกจากนี้ การรวมกลุ่ม อาชีพในรูปแบบธุรกิจชุมชนยังเป็นการสร้างอำนาจการต่อรองทางตลาดสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเป็นชุมชนและการดำเนินธุรกิจชุมชนได้เป็นอย่างดี กอปรกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มีเป้าหมายในการสร้างความมั่นคงใน อาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน โดยมุ่งส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง สามารถปรับตัวรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง (สมคิด จุมทอง. 2546 : 9)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ศึกษาวิจัยเรื่อง ผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร อย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการแปรรูป ผลิตภัณฑ์ของผ้าย้อมคราม การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากผ้าย้อมครามให้เป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร

คำถามในการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย บ้านถ้ำเต่า บ้านชะงัว อำเภออากาศอำนวย บ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม บ้านพันนา และบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร มีความเป็นมาอย่างไร
2. สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร ได้แก่ ชนิดผลิตภัณฑ์ วัตถุดิบ อุปกรณ์ เครื่องมือ ลวดลาย การฟอกย้อม ความเชื่อ ประเพณี คุณภาพ การออกแบบ การแปรรูป เอกลักษณ์ (แบรนด์) และการจำหน่าย เป็นอย่างไร และมีปัญหาอย่างไร
3. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร ได้แก่ ผืนผ้า การออกแบบ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการจำหน่าย ดำเนินการอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ผลการวิจัยคาดว่าจะทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย บ้านถ้ำเต่า บ้านชะงัว อำเภออากาศอำนวย บ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม บ้านพันนา และบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร มีความเป็นมาอย่างไร

หน่วยงานที่จะนำไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอ อุตสาหกรรม สำนักงานพัฒนาแรงงาน องค์การบริหารส่วนตำบล และสถานศึกษาในพื้นที่ที่ทำการวิจัย ทั้งภาครัฐและภาคชุมชน เพื่อนำไปประกอบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนต่อไป

2. ผลการวิจัยคาดว่าจะพบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ชนิดผลิตภัณฑ์ วัตถุดิบ อุปกรณ์ เครื่องมือ ลวดลาย การฟอกย้อม ความเชื่อ ประเพณี คุณภาพ การออกแบบ การแปรรูป เอกลักษณ์ (แบรนด์) และการจำหน่าย ปัจจุบันเป็นอย่างไร และมีปัญหาอย่างไร

หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน อุตสาหกรรม สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน องค์การบริหารส่วนตำบล และสถาบันการเงินที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ธนาคารออมสิน เพื่อนำไปพิจารณาจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้กู้ยืมขยายธุรกิจหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์

3. ผลการวิจัยคาดว่าจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร ได้แก่ ผืนผ้า การออกแบบ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการจำหน่ายมีการดำเนินการอย่างไร

หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงานพัฒนาชุมชน อุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ธนาคารออมสิน ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน สถานศึกษา (อาชีวศึกษา) วิทยาลัยการอาชีพ เพื่อนำไปพิจารณาการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนได้ตามความสามารถของกลุ่ม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การวิจัยเรื่อง “ผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร” ผู้วิจัยได้กำหนดความหมายหรือคำนิยามของศัพท์บางคำ เพื่อให้เข้าใจตรงกันในการศึกษาวิจัยดังนี้

2. ผ้าย้อมคราม หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ถูกผลิตขึ้นด้วยกรรมวิธีการทอจากเส้นใยธรรมชาติ เส้นใยฝ้ายเป็นวัตถุดิบหลักของชาวบ้านจังหวัดสกลนคร ได้แก่ บ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า อำเภออากาศอำนวย บ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม บ้านพันนา และบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร นำมาย้อมในน้ำคราม ซึ่งจะทำให้ได้เส้นใยฝ้ายสีน้ำเงินหรือสีกรมท่า จากนั้นนำมาผ่านกระบวนการทอตามภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษกลายเป็นผืนผ้าฝ้ายสีน้ำเงิน แล้วนำมาใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์

3. การประยุกต์ หมายถึง การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผ้าย้อมครามของชาวบ้านจังหวัดสกลนคร พัฒนาระบบการผลิต การออกแบบ โดยใช้แนวคิด เทคนิค และวิธีการใหม่ เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มด้านคุณภาพ ความสวยงาม และความคงทนได้ตามมาตรฐาน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม หมายถึง การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าย้อมครามของชาวบ้านจังหวัดสกลนคร ที่ได้จากการคิดค้นจากประสบการณ์ที่สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน โดยการนำต้นครามที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาผ่านกระบวนการขึ้นตอน

4. การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม หมายถึง การปรับตัวการปรับปรุงพัฒนาผสมผสานผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยการใช้ความรู้ความสามารถจากประสบการณ์ที่สั่งสม และปฏิบัติสืบต่อกันมาในการใช้ประโยชน์และการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยการประยุกต์ชนิดผลิตภัณฑ์ วัตถุดิบ ขั้นตอนการผลิต อุปกรณ์เครื่องมือ ลวดลาย การพอกย้อม ความเชื่อพิธีกรรม ประเมินคุณภาพ การออกแบบ การแปรรูป ตราสินค้า และการจำหน่าย โดยกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า อำเภออากาศอำนวย กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม และกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา และบ้านถ่อน อำเภอสว่างดินแดน จังหวัดสกลนคร

5. สร้างเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การสร้างงานสร้างรายได้ของคนในชุมชนจังหวัดสกลนคร ในที่นี้ หมายถึง การสร้างรายได้ของชุมชนจากการรวมกลุ่มทอผ้าย้อมครามจำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่

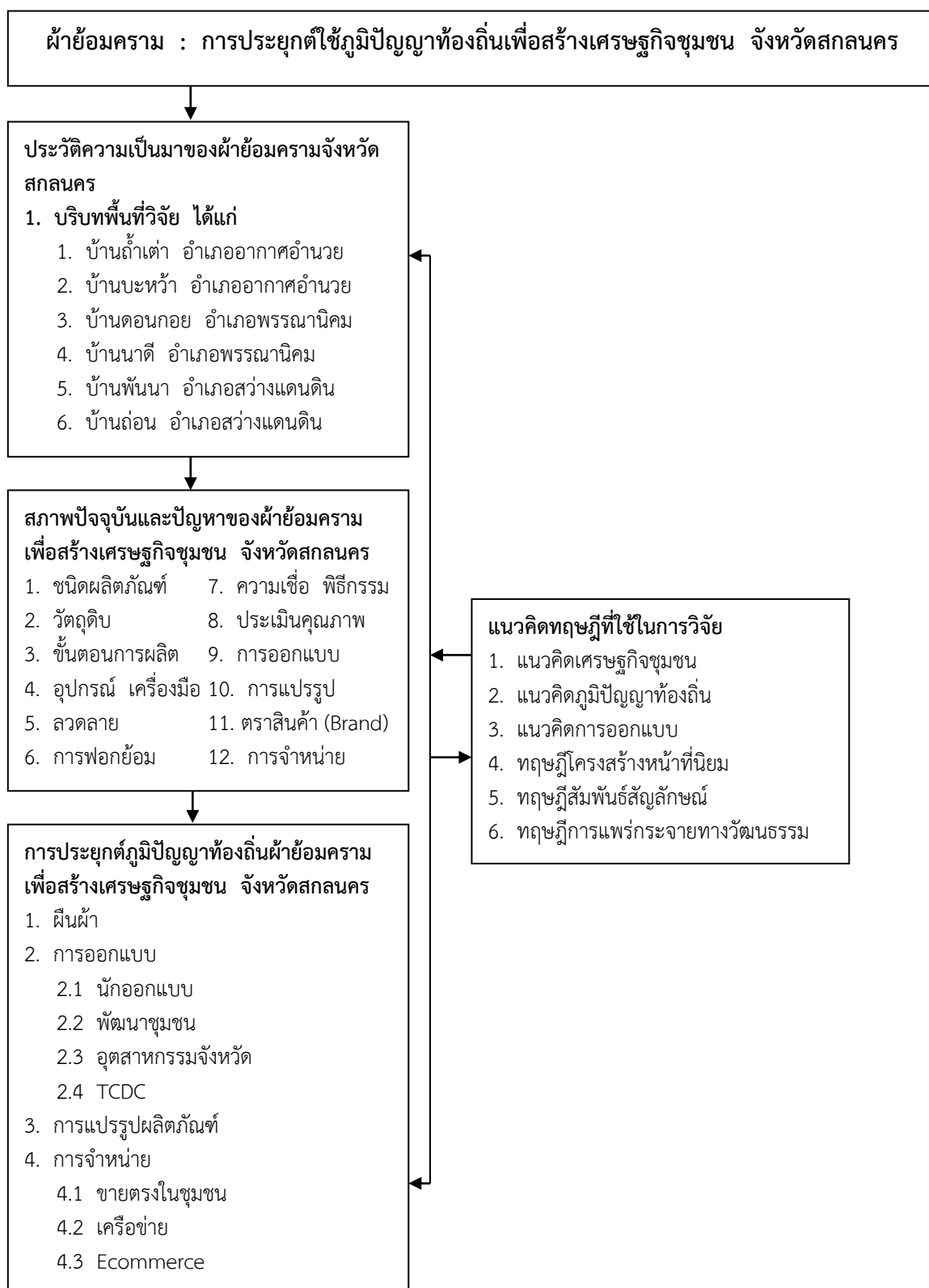
1) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย 2) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า อำเภออากาศอำนวย 3) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย อำเภอพรรณานิคม 4) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม 5) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา อำเภอสว่างแดนดิน และ 6) กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร โดยการนำผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามออกจำหน่ายหลาย ๆ รูปแบบเพื่อให้บริการลูกค้าอย่างหลากหลาย ได้แก่ การขายตรงในชุมชน เครือข่าย ระบบออนไลน์ (Ecommerce) เพื่อให้ลูกค้าเลือกใช้บริการได้ตามความต้องการ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดสกลนคร” เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ ประวัติทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจ ตามมิติเวลาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าย้อมคราม เป็นการเรียนรู้และความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมการทอผ้ากับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน เพื่อศึกษาวิจัยการสร้างองค์ความรู้ (Knowledge) ทางวัฒนธรรมศาสตร์ (Cultural Science) การทอผ้าย้อมครามและการบริหารจัดการ สู่ธุรกิจชุมชน ที่สามารถพึ่งตนเองได้โดยได้นำแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลแบบองค์รวม (Holistic) เพื่อสร้างให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ซึ่งมุ่งเน้นนำเสนอให้เห็นถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการทอผ้าย้อมครามของชุมชนระบบทุนนิยมที่มีบทบาทและความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งกับกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม นำไปสู่องค์ประกอบเครือข่ายที่ทำให้ธุรกิจผ้าย้อมครามประสบผลสำเร็จเป็นทางเลือกที่นำไปสู่ภาวะที่สามารถพึ่งตนเองและดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลและเหมาะสมกับชุมชน ผสมผสานกับการปรับตัวในการเปลี่ยนแปลงธุรกิจผ้าย้อมครามให้ทันยุคตามสมัยนิยมประกอบกับการจัดการที่เชื่อมโยงกับระบบธุรกิจอื่นๆ เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนโดยตลอดและได้ทำการศึกษาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ (Socio-Economic Approach) การศึกษาวิจัยจากพื้นฐานโครงสร้างในชุมชนทางด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจร่วมกัน และนำเสนอผลในเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) จากกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องผ้าयो้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามความมุ่งหมายและนำมาเสนอตามลำดับดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษา
 - 1.1 ความรู้เกี่ยวกับต้นคราม
 - 1.2 ความรู้เกี่ยวกับผ้าयो้อมคราม
 - 1.3 ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์
 - 1.4 ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.5 ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน
 - 1.6 ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์
 - 1.7 ความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมสิ่งทอในตลาดโลก
2. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง
3. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย
 - 3.1 แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
 - 3.2 แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 3.3 แนวคิดการออกแบบ
 - 3.4 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม
 - 3.5 ทฤษฎีสัมพันธสัญลักษณ์
 - 3.6 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

องค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าयो้อมคราม

1. ความรู้เกี่ยวกับต้นคราม

ครามเป็นพืชให้สีน้ำเงินใช้ย้อมเส้นใยอย่างแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในเขตกแปลงใหญ่เพื่อการค้าและทำ “สีคราม” สำหรับส่งออกไปยังยุโรปตั้งแต่ต้นพุทธศวรรษที่ 20 ปัจจุบันยังคงมีการปลูกครามเพื่อใช้ประโยชน์เป็นแปลงขนาดเล็ก เช่น ในอินเดีย อเมริกากลาง แอฟริกา อินโดนีเซีย ลาว และไทย ประเทศไทยมีแหล่งย้อมครามหลายท้องที่ ส่วนใหญ่เป็นแหล่งผลิตผ้าพื้นเมืองจนเป็นที่รู้จักกันดี เช่น อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดอุดรดิติ์ จังหวัดแพร่ และจังหวัดพิษณุโลก

“คราม” ใช้เรียกสารให้สีน้ำเงิน ในพืชน้ำเงิน Indigofera เป็นสารอินทรีย์กลุ่มกลูโคไซด์ อินดิแคน ซึ่งเปลี่ยนแปลงเป็นสีน้ำเงินเสมอ จึงเรียกสีน้ำเงินที่ได้ว่า คราม หรืออินดิโก (Indigo) สีน้ำเงินเกิดจากสารกลูโคไซด์อินดิแคนที่มีในต้นคราม เปลี่ยนเป็นसानินดอกซิล และกลูโคส เมื่อแช่น้ำและหมักให้เน่าเปื่อย สารอินดิแคนจากการย่อยสลายต้นครามนี้ ละลายน้ำได้ เป็นสารต้นกำเนิดของสารสีน้ำเงิน เรียก “อินดิโก” (Indigo White) ซึ่งเมื่อสัมผัสกับอากาศจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำเงิน หรือ “อินดิโก บลู” (Indigo Blue) ในประเทศไทยมีการย้อมเส้นใยด้วยพรรณไม้สกุลคราม 3 ชนิด ได้แก่ ครามป่า ครามน้อย และครามงอ

ครามป่า ครามป่าเป็นไม้พุ่ม ใบประกอบมีใบย่อย 7-13 ใบ รูปไข่กลับหรือรูปหอกกลับ ดอกสีแดงหรือม่วง ออกตรงข้ามใบเป็นดอกช่อแบบติดสลับ หรือเป็นกระจุก ผลเป็นฝัก มีขนปกคลุม ลำต้นตั้งตรงสูง 1-2 เมตร กิ่งก้านมีขนสีขาว ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อย 15-23 ใบ รูปขอบขนาน ดอกช่อกระจายออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยเป็นจำนวนมาก กลีบดอกรูปดอกถั่ว สีม่วงอ่อน ผลเป็นฝักรูปทรงกระบอกยาว มีสีน้ำตาลเข้ม มีเมล็ด 8-18 เมล็ด ประโยชน์ การกระจายพันธุ์พบในประเทศไทย ลาว เวียดนาม กัมพูชา ในป่าเต็งรังทั่วไป ปัจจุบันพบน้อยมาก เนื่องจากให้เนื้อครามน้อย จึงไม่นิยมปลูกเพื่อนำมาใช้ในการย้อมสีแต่อาจเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงพันธุ์ครามในอนาคต

ครามน้อย เป็นไม้พุ่มสูงประมาณ 1 เมตร ลำต้นและกิ่งมีขน ใบประกอบแบบขนนก ปลายคี่ เรียงสลับแกนช่อใบยาว 4-6 เซนติเมตร ใบย่อยรูปรีแกมรูปไข่ 11-15 ใบ ปลายใบมนกลม โคนใบสอบแหลม ขอบใบเรียบ ช่อดอกออกที่ซอกใบ ดอกย่อยรูปดอกถั่วขนาดเล็ก ผิวด้านนอกมีขน ผลเป็นฝักกลมตรง เมล็ดรูปทรงกระบอก จำนวน 8-12 เมล็ด เมล็ดครามน้อยจะมีสีเหลือง การกระจายพันธุ์ พบในเขตร้อน ในประเทศไทยพบมากในภาคเหนือ ภาคอีสาน

ครามงอ ลักษณะเป็นไม้พุ่มสูง 1-2 เมตร ลำต้นและกิ่งมีขน ใบประกอบแบบขนนก ปลายคี่ เรียงสลับแกนช่อใบยาว 5-9 เซนติเมตร ใบย่อยรูปรีแกมรูปไข่เรียงตรงข้ามจำนวน 5-17 ใบ ปลายใบกลมมีติ่งคล้ายขนแข็ง โคนใบสอบแหลม ขอบใบเรียบ มีหูใบย่อยเป็นขนแข็งสีแดง ยาว 1 มิลลิเมตร ช่อดอกออกที่ซอกใบ ดอกย่อยรูปดอกถั่วจำนวนมาก กลีบกลางของดอกย่อยสีเขียวแกมชมพู ผิวด้านนอกขอบและโคนกลีบมีขน ผลเป็นฝักกลมโค้งปลายโน้มลง เมล็ดรูปทรงสี่เหลี่ยม จำนวน 4-7 เมล็ด เมล็ดครามงอจะมีสีดำ การกระจายพันธุ์ พบทั่วไปในเขตร้อน ยกเว้นแอฟริกาตะวันออก ในประเทศไทยพบมากในภาคเหนือและภาคอีสาน

การปลูกคราม

ครามชอบดินร่วน น้ำไม่ท่วมขัง แดดจัด การเลือกพื้นที่ปลูกต้องเป็นที่ดอนโล่งมีแสงแดดเพียงพอ เช่น เชิงป่า ชายทุ่งนา คู่อปลา และสันคลอง โดยเตรียมดินด้วยการไถพรวน และเก็บเศษไม้ให้หมด ถ้าพื้นที่ค่อข้างต่ำควรยกร่อง ประมาณเดือนเมษายน หรือปลูกโดยวิธีหยอด หลุมเป็นแถวหลุมละ 3-4 เมล็ด แต่ละแถวห่างกันประมาณ 40-60 เซนติเมตร เมื่อได้น้ำฝนเมล็ดครามจะเริ่มงอก

ต้นครามในแปลงสาธิตเหมือนไหมศุภยัญพานอายุ 4 เดือน แก่จัดและอยู่ในช่วงฝนตกชุก ใบครามฝักตรงเริ่มเหลือง หากไม่รีบเก็บเกี่ยวใบจะร่วง และตายในที่สุด ส่วนชนิดฝักโค้งงออยู่ในสภาพดี ทั้ง 2 ชนิด มีลักษณะแตกต่างกันดังนี้

ตาราง 1 ลักษณะความแตกต่างของต้นคราม

ลักษณะ	ชนิดที่ 1 (ครามฝักตรง)	ชนิดที่ 2 (ครามฝักงอ)
ต้น	เป็นพุ่ม กว้าง 140 cm สูง 170 cm	เป็นพุ่ม กว้าง 200 cm สูง 220 cm
ใบ	มน เรียงสลับแบบขนนก	รี เรียงสลับแบบขนนก
ดอก	ดอกช่อออกที่ซอกใบ สีชมพู ห่างกัน	ดอกช่อออกที่ซอกใบ สีชมพู พวงกัน
ฝัก	สีเขียว ตรง ไม่มีขน (มองไม่เห็น) 1 ฝัก มี 9-10 เมล็ด	สีเขียว โค้งงอ มีขน 1 ฝักมี 4-5 เมล็ด
เมล็ด	สีเหลืองฟาง 100 กรัม มี 16,800 เมล็ด	สีน้ำตาลเข้มเกือบดำ 100 กรัมมี 15,900 เมล็ด

การดูแลต้นคราม

เมื่อครามงอกเป็นต้นอ่อนเล็ก ๆ ค่อยข้างบอบบาง ต่อนถอนต้นครามที่ใกล้กันเกินไป และไม่แข็งแรงทิ้งไป การดูแลที่สำคัญคือการดายหญ้าตลอด ไม่ให้มีวัชพืชขบดบังแสงแดด เมื่อต้นครามห่างกันพอดีจะได้รับปุ๋ย น้ำฝน และแสงแดดจากรธรรมอย่างเพียงพอ กิ่งก้านกางออก ใบหนาเขียวเข้ม จนเมื่อต้นครามอายุ 3-4 เดือน หรือสังเกตจากการออกดอก เต็มโตเป็นฝักเล็ก ๆ หากเป็นชนิดฝักตรงจะสังเกตเห็นยอดครามแก่หงิก แสดงว่าครามแก่พอให้สีครามได้แล้ว ถ้าน้ำฝนน้อยมาก เช่นช่วงเดือนเมษายน ควรรดน้ำต้นครามสัปดาห์ละครั้ง

การเก็บเกี่ยว

เก็บเกี่ยวโดยวิธีตัดหรือเกี่ยวกิ่งและใบครามให้เหลือตอสูงประมาณ 20 เซนติเมตร หากเป็นชนิดฝักโค้งงอจะแตกกิ่งและใบได้อีก เมื่อกิ่งรุ่นใหม่งอกใบ ออกดอก ออกฝัก จะเก็บใบแก่ได้อีกเรื่อย ๆ จนกว่าครามจะตายซึ่งนาน 2-3 ปี หากเป็นครามฝักตรงเกี่ยวได้ครั้งเดียว ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเก็บใบครามคือตอนเช้ามืด เพื่อให้ได้ใบครามสดที่สุด ให้สีครามมากที่สุด หากเก็บตอนสายแดดจัดใบครามแห้ง เมื่อนำไปแช่น้ำจะให้สีครามน้อย อีกเรื่องหนึ่งที่ควรระวังคือ ควรสวมใส่เสื้อผ้ามิดชิดไปเก็บใบคราม เพราะครามมีขนเล็กๆ มองไม่เห็น แต่ทำให้ระคายเคืองและคันทั่วร่างกาย

การเก็บเมล็ดพันธุ์

ฝักครามอ่อนมีสีเขียว เมื่อเริ่มแก่จะเป็นสีเหลือง น้ำตาลและดำ ควรเก็บฝักครามในช่วงที่เป็นสีน้ำตาล นำมาผึ่งแดดให้แห้งและเก็บในที่ร่มอากาศถ่ายเทได้ดี อาจเก็บทั้งฝักหรือบุบให้ฝักแตกเก็บเมล็ดก็ได้ ครามฝักตรง 1 ฝักมี 9-10 เมล็ด 100 กรัมมี 16,800 เมล็ด ส่วนพันธุ์ฝักงอ 1 ฝัก มี 4-5 เมล็ด 100 กรัมจะมีประมาณ 15,900 เมล็ด ไม่ควรปล่อยให้ฝักครามเป็นสีดำคาต้น เพราะจะทำให้เมล็ดงอกยาก ก่อนนำไปปลูกให้โคลงฝักครามเบาๆ ให้ฝักแตก แล้วจึงนำไปหว่านหรือหยอดหลุม

2. ความรู้เกี่ยวกับฝ้ายคราม

ครามมีต้นกำเนิดในแอฟริกา จีน อินเดีย และ ออสเตรเลีย ถูกนำเข้าไปในชวา เมื่อปี 1923 เพื่อปลูกเป็นพืชคลุมดินตามเชิงเขาในไร่ชา ยาง และปาล์มน้ำมัน ขยายเข้าไปในฟิลิปปินส์ ในปี 1927 เพื่อปลูกให้สูงประมาณ 35 เซนติเมตร แล้วตัดเป็นหญ้าแห้งรวมกับหญ้าอื่น ๆ ที่ขึ้นปนกันใช้เป็นอาหารสัตว์ การที่ครามเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้จำไม่กานำครามไปปลูกแซมในสวนผลไม้

เพื่อกำจัดวัชพืชและตัดครามเป็นปุ๋ยพืชสด (บุญญา อนุสรณ์รัชดา. 2540 : 4) สำหรับในประเทศไทย คาดว่าครามอาจเป็นพืชดั้งเดิมบนที่ราบสูงภาคเหนือและภาคอีสาน ทั้งนี้เพราะชนกลุ่มน้อย ในพื้นที่ดังกล่าวมีวัฒนธรรมด้านเครื่องนุ่งห่มใช้สีดำนหรือสีน้ำเงินเป็นหลัก เช่น จังหวัดสกลนครประกอบด้วยชนเผ่า ไทญ้อ ไทโย้ย ภูไท ไทกะเลิง ไทโซ่ ไทข่า และไทลาว ทุกเผ่าจะมีเสื้อผ้า สีดำหรือน้ำเงินเป็นพื้น แตกต่างกันในรายละเอียดอื่น ๆ เท่านั้น อีกทางหนึ่งอาจมาจากจีนตามวัฒนธรรมการทอผ้า

สีน้ำเงินของครามเป็นสีย้อมจากธรรมชาติที่มีประวัติยาวนานกว่า 1000 ปี ได้รับสมญานามว่า เป็นเจ้าแห่งสีย้อม “The King of Dyes” ในสมัยโบราณกษัตริย์เท่านั้นที่มีสิทธิ์ใส่ผ้าย้อมคราม (อนุรัตน์ สายทอง. 2543 : 7) ในศตวรรษที่ 8 มีการนำต้นครามจากทางใต้ของจีนเข้ามาเพาะปลูกในญี่ปุ่น มีการเพาะปลูกกันอย่างแพร่หลาย จนกลายเป็นวัตถุ癖ในการทำสีย้อมผ้าที่สามารถหาได้ง่ายและมีการทำสีย้อมจากต้นครามในหมู่บ้านชนบทของญี่ปุ่นอย่างแพร่หลาย ในศตวรรษที่ 16 มีการปลูกครามอย่างมากในอินเดีย เอเชียใต้ อเมริกากลางและอเมริกาใต้ ส่งเป็นสินค้าออกไปยังยุโรปจนกระทั่งมีการสังเคราะห์สีครามในปี 1897 การใช้สีครามจากต้นครามจึงลดลงเหลือเพียงร้อยละ 4 ของทั่วโลก ในปี 1914 ต้นครามยังปลูกกระจายอยู่เล็กน้อยในอินเดีย แอฟริกา และอเมริกากลาง และยังมีอยู่มากในชนบทของลาว สำหรับเอเชียมีหลักฐาน และร่องรอยการทำสีครามอยู่ทุกประเทศ เช่น ไทย ลาว พม่า ญี่ปุ่น และอินเดีย ในประเทศไทยมีการทำสีครามในภาคเหนือและภาคอีสานมาตั้งแต่บรรพบุรุษตั้งหลักฐานการกล่าวถึงเผ่าต่าง ๆ เช่น ผู้ไทยขาว ผู้ไทยดำ และผู้ไทยแดง ตั้งชื่อตามสีของเสื้อผ้า ที่นุ่ง ปัจจุบันยังมีบุคคลบางกลุ่มสืบทอดวิธีการทำสีคราม เช่นที่บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร กลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาไทญ้อ โดยมีสำนักงานกลุ่มที่วัดพระธาตุประสิทธิ์ บ้านนาหว้า อำเภอนาหว้าจังหวัดนครพนม (อนุรัตน์ สายทอง. 2543 : 7) ที่บ้านไร่ไผ่งาม อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่บางหมู่บ้านในจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดสุรินทร์ในหลาย ๆ อำเภอ (สำนักงานหอรัษฎากรพิพัฒน์. 2537 : 103) ในสมัยโบราณเป็นที่รู้กันว่าต้นครามเป็นวัตถุที่ให้สีสำคัญชนิดหนึ่ง เป็นใบไม้อย่างหนึ่งที่มีกันอย่างกว้างขวางเป็นพืชกลุ่มจำพวกถั่ว ซึ่งมีสารพิเศษในการให้น้ำเงินจากสาร อินดิแคน เมื่อพุทธศตวรรษ 3000 มีการค้นพบว่าในธิเบต มีการใช้สีคราม สำหรับเป็นสีย้อมเสื้อผ้าสตรีในอดีตยังถือว่าต้นครามและเปลือกไม้เป็นวัตถุที่ให้สีที่มีความสำคัญมาก จนกระทั่งศตวรรษที่ 19 ได้มีการทำสีย้อมผ้าสังเคราะห์และสีครามสังเคราะห์ขึ้นมา มีการจำหน่ายแทนสีย้อมธรรมชาติ โดยที่สีครามธรรมชาติไม่สามารถแข่งขันได้เลย จึงนำไปสู่ปัญหาของการผลิตสีครามธรรมชาติ ซึ่งมีความร่ำรวยเป็นพื้นฐานของโลกแห่งการค้าขายเข้ามาเป็นตัวดึงดูด

สีคราม หรืออินดิโก เป็นสีย้อมผ้าที่เก่าแก่ที่สุดที่มนุษย์คือ รู้จักใช้มานานกว่า 2,500 ปี ก่อนคริสตกาล หรือถ้าไม่เช่นนั้น มนุษย์จะเริ่มใช้สีครามประมาณตั้งแต่ยุคอียิปต์โบราณทั้ง ๆ การย้อมสีครามนี้ ต้องอาศัยทั้งความเชี่ยวชาญ และความอดทนสูงมาก เพราะคุณสมบัติในการติดย้อมที่รวดเร็ว และทอทานจนกว่าเส้นใยจะย่อยสลาย ผ้าย้อมครามก็ยังมีคุณค่าเป็นที่ต้องการ จะเห็นได้จากการย้อมสีครามที่มีอยู่กว้างขวางทั่วโลกนั่นเองในเขตร้อนชื้นนั้นมิใช่พรรณหลายชนิดที่สามารถนำมาย้อมสีครามได้ อาทิพืชตระกูล Indigofera จะใช้กันในประเทศอินเดียจีน อเมริกา อิสต์ อินดีส์ และที่อิสต์อินดีส์นี้ก็ใช้ตระกูล Baptisisatinctoria ด้วย Lonchocarpuscyca-nescens ใช้ใน อัฟริกา ตะวันตกและ Polygonuntinctoria ใช้ในญี่ปุ่น Woad, Isatinctoria ชาว Britons นำมาระบายเนื้อตัวก็เป็นรูปแบบหนึ่งของอินดิโก

เทคนิคการย้อม การเตรียมสีครามไว้นั้นเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน โดยทั่วไปแล้วสีครามที่ย้อมกันจะได้มาจากการต้ม เคี้ยว ต้นไม้ให้สี แต่ที่แอฟริกาตะวันตก ได้สีมาจากใบไม้ด้วยวิธีง่าย ๆ และผลิตสีครามออกมาได้โดยไม่ต้องมีตัวเร่งปฏิกิริยาหรือมอดแทนท์ แต่ต้องผ่านกรรมวิธี Dioxidized กับน้ำด่างซีเถ้า เพื่อให้ย้อมติด ถ้าจะย้อมให้เข้มต้องย้อมซ้ำหลายครั้ง อาจถึง 6 วันย้อมเมื่อใยผ้าเปียกน้ำย้อมนั้นจะกลายเป็นสีเขียวก่อนที่จะถูกอากาศแล้วเป็นสีคราม ถ้าต้องการให้สีติดทนนาน ต้องทบด้วยไม้ หรือขัดผิวด้วยเปลือกหอย การย้อมสีครามธรรมชาติ ยังเป็นศิลปะที่มีชีวิตอยู่ถึงทุกวันนี้ ทั้งในแอฟริกาตะวันตก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผ้าย้อมครามยังเป็นสัญลักษณ์ในการทำพิธีกรรม เป็นความเชื่อที่จะสื่อเข้าถึงสถานะทางสังคม ทางจิตวิญญาณของผู้สวมใส่เสื้อผ้าย้อมครามเท่านั้น ปัจจุบันนิยมใส่ผ้าเดนิมยีนส์ ซึ่งเป็นผ้าครามหรือผ้าเดนิมยีนส์ก็คือผ้าคราม

สีครามเป็นสีเก่าแก่มาก รายงานครั้งแรกของการใช้สีครามในจีนมีอายุมากกว่า 6000 ปี (Prosea 2001 : 27) เรื่องราวของการทอผ้าและการใช้ผ้าย้อมครามมีปรากฏในคัมภีร์พระเวทซึ่งมีอายุมากกว่า 4000 ปี (Jagada Rajapa. 1998 : 48)

นอกจากนี้มีหลักฐานว่าในราชสำนักของกรีกและโรมันโบราณใช้ผ้าย้อมครามสีม่วง และสีคราม มีฉายาว่าเป็นราชาแห่งสีย้อม “The King of dyes” (Zollinger 1991 : 191) ในศตวรรษที่ 16 อินเดียส่งสีครามธรรมชาติที่สกัดจาก *Indigoferatinctoria* Linn เป็นสินค้าออกให้กับยุโรป ทำให้เกิดปัญหาขัดแย้งทางการค้ากับประเทศเยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ ซึ่งผลิตสีน้ำเงินจากต้น *Woad* (*Isatistinctoria*) แต่ในที่สุดสีครามได้รับการยอมรับมากกว่าสีจาก *Woad* สีครามสกัดได้จากใบของพืชหลายชนิด แต่ทำให้สีบริสุทธิ์ได้ยาก เมื่อนำไปย้อมผ้าทำให้ได้สี (Shade) ไม่คงที่ จึงยากต่อการผลิตผ้าย้อมครามในระดับอุตสาหกรรม ในที่สุดมนุษย์ก็สังเคราะห์สีครามได้สีครามที่ใช้อยู่ทั่วไปจึงมีทั้งสีครามสังเคราะห์และสีครามธรรมชาติ

สีคราม มีชื่อเคมี 2-(1,3-Dihydro-3-oxo-2H-indol-2-ylid-ene)-1, 2-Dihydro-3H-Indol-3-one ชื่อทั่วไป Indigo Dye หรือ Indigotin เป็นผลึกรูปเข็มสีม่วงหรือสีน้ำเงินระเหิดที่ 107 องศาเซลเซียส มีสมบัติไม่ละลายในน้ำ แอลกอฮอล์ อีเทอร์ และกัญเจือจางแต่ละลายได้ดีมากในสารละลายอะนินีนและพิริดีน ขณะเดือดละลายได้ดีพอควรในกัญแอซิดิกแกลเซียล ต้มเดือดถ้าละลายในตัวทำละลายไม่มีขั้ว จะปรากฏสีม่วงแดง แต่ถ้าละลายในตัวทำละลายมีขั้วจะปรากฏสีน้ำเงิน ถ้าให้ทำปฏิกิริยากับกัญซัลฟิวริกเย็นจะเกิดกัญ Disulphoinc ซึ่งให้อยู่ในรูปของเกลือโซเดียมได้ง่ายเรียกว่า Indigo Carmine มีสีน้ำเงินเข้มใช้ย้อมติดสีดี จัดเป็น สีแอซิด (Acid Dye) มีกระบวนการย้อมต่างจากการย้อมครามซึ่งเป็นสีแวต (อัจฉราพร ไสละสูตร. 2527 : 203) สีน้ำเงินสดใสของสีครามเป็นหนึ่งในบรรดาสีเก่าแก่ของโลก มีอดีตยาวนานร่วม 6000 ปี ถือกันว่าเป็นราชาแห่งสีย้อม หรือ “The King of Dye” เป็นที่รู้จักกันตั้งแต่วัฒนธรรมโบราณในเมโส โปเตเมีย อียิปต์ กรีซ โรม แอฟริกา และเอเชีย ทว่าต้นกำเนิดของสีครามนั้นอยู่ในอินเดีย สังเกตได้จากคำว่า Indigo ซึ่งแปลว่า “สีคราม”

สีครามธรรมชาติถูกสกัดจากใบครามสดในรูปของสารต้นตอ (Precursor) หลังจากนั้นเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีอีกหลายครั้ง จึงเกิดเป็นสีครามเกาะจับเสื้อผ้า สารต้นตอในใบครามคือสารอินดิแคน (*indicacn* หรือ *indoxyl-B-D-glucoside*) เป็นสารไม่มีสีและไม่ละลายน้ำ แต่เมื่อถูกเอนไซม์อินดิแคนหนึ่งในใบครามคือ ปีตา-กลูโคซิเดส (*B-glucosidase*) จะช่วยทำให้อินดิแคนแตก

ออกเป็นสองส่วน คือ อินด็อกซิล (Indox) และกลูโคส สาร 2 ชนิดนี้เป็นสารไม่มีสีละลายน้ำได้ทั้งคู่จึงละลายในน้ำคราม ซึ่งมีค่าพีเอชเท่ากับน้ำที่ใช้แช่ใบคราม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมทำให้ความนิยมสีครามธรรมชาติกลับมาอีก ประเทศไทยส่งออกสีครามธรรมชาติไปยังสหราชอาณาจักรเยอรมัน อิตาลี เดนมาร์ก และอเมริกา เป็นต้น คิดเป็นมูลค่า 14,340,385 บาท (กรมศุลกากร. 2533 : 39 ; อ้างอิงมาจาก บุญญา อนุสรณ์รัชดา. 2540 : 1) และจากรายงานกรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ประจำปี 2541 ประเทศไทยส่งออกสีครามธรรมชาติ คิดเป็นมูลค่า 730,696 บาท นอกจากประเทศไทยแล้ว ทุกประเทศในเขตร้อนเคยทำสีครามธรรมชาติแล้วทั้งสิ้น โดยสกัดจากใบของพืชชนิดต่างๆที่เจริญเติบโตได้ดีเฉพาะเขตร้อนนั้น ๆ

การออกแบบผ้าคราม มีผู้ให้คำนิยามของคำว่า การออกแบบไว้หลายความหมาย ดังนี้
 กรมวิชาการ (2544 : 166) ได้ให้ความหมายของการออกแบบไว้ว่า การออกแบบเป็นการลำดับความคิด หรือจินตนาการให้เป็นขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการแก้ปัญหา
 สกนธ์ ภูงามดี (2546 : 9) ให้ความหมายของการออกแบบไว้ว่า การออกแบบ (Design) ตรงกับภาษาอิตาเลียนว่า “ดีเซกโน” (Desegno) มีความหมายมุ่งเน้นไปที่งานด้านศิลปะและการออกแบบเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญสำหรับศิลปะโดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานยนตร์กรรมการออกแบบเป็นวิธีที่ต้องใช้ความพยายาม และความสามารถมากกว่าการประดิษฐ์ และการออกแบบถือว่าเป็นต้นกำเนิดของศิลปะสาขาต่าง ๆ

Colis Cokz (ชะลอ บุญก่อ และคณะ. 2548 : 215 ; อ้างอิงมาจาก Colis Cokz. n.d.) ได้ให้ความหมายของการออกแบบไว้ว่า การออกแบบ เป็นการประดิษฐ์หรือวางแผนงานสำหรับงานที่มีจุดมุ่งหมายแน่นอน สำหรับงานที่มีหน้าที่ใช้สอยโดยเฉพาะ เช่น แก้ว การออกแบบเส้นใย หรืออาจเป็นการวางแผนงานสำหรับโครงการที่จะทำ การออกแบบจึงเป็นกิจกรรม และพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องใช้สติปัญญา

มาโนช กงกะนันท์ (2537 : 46-51) กล่าวว่า การออกแบบคือกระบวนการสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งของมนุษย์ โดยมีทัศนธาตุและลักษณะของทัศนธาตุเป็นองค์ประกอบ ใช้ทฤษฎีต่าง ๆ เป็นแนวทางและใช้วัสดุนานาชนิดเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์โดยที่นักออกแบบจะต้องมีขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ตลอดจนกระบวนการสร้างสรรค์ โดยงานออกแบบจะเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิตประจำวัน ให้มีความสะดวกสบายและมีความงาม หรือเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทางกายภาพ หรือเพื่อพัฒนาวิถีชีวิตมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงกว่าเดิม

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร (2548 : 189) ให้ความหมายของการออกแบบ หมายถึง การถ่ายทอดรูปแบบจากความคิดออกมาเป็นผลงาน ที่ผู้อื่นสามารถมองเห็น รับรู้ หรือสัมผัสได้ เพื่อให้มีความเข้าใจในผลงานร่วมกัน

สรุปได้ว่า การออกแบบ หมายถึง การใช้ความคิดและสติปัญญาในการวางแผน สำหรับงานที่มีวัตถุประสงค์แน่นอน โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน รวมทั้งใช้วัสดุ อุปกรณ์นานาชนิดเป็นวัตถุดิบและเครื่องมือในการสร้างสรรค์เพื่อให้งานออกแบบเป็นไปตามวัตถุประสงค์และสนองความต้องการในการดำรงชีวิตประจำวัน

องค์ประกอบของการออกแบบผ้าคราม

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร (2552 : เว็บไซต์) ได้ประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบผ้าคราม ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ได้ดังต่อไปนี้

1. เส้น (Line) เป็นส่วนประกอบที่เกิดจากการลาก การขีด การเสกซ์ซ์ ด้วยดินสอ หรือปากกา หรือเส้นที่เกิดจากการใช้สีด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดเป็นรอยบนพื้นระนาบ เช่น การเป่า การป้ายวาด การเท การพ่น เป็นต้น รวมถึงเส้นในรูปต่าง ๆ เช่น เส้นของโครงสร้างสะพาน เส้นในโครงสร้างของอาคาร สิ่งก่อสร้าง เส้นในรูปทรงของประติมากรรม เป็นต้น คุณสมบัติของเส้นที่มีต่อ ศิลปกรรมต่าง ๆ มีดังนี้

เส้นที่ให้ความรู้สึก ได้แก่ เส้นตั้ง (Vertical line) ให้ความรู้สึกสง่า เทียงตรง ความมีระเบียบ มั่นคง แข็งแรง มีความสูง ยุติธรรม เส้นนอน (Horizontal line) ให้ความรู้สึกสงบ ความนิ่งเฉย ให้ความรู้สึกเป็นฐาน ให้ความรู้สึกต่ำ เส้นเฉียง (Diagonal line) ให้ความรู้สึกไม่มั่นคง กำลัง จะล้ม ไม่มีความสมดุล การไม่อยู่นิ่ง การเคลื่อนไหว อันตราย ห้าม เส้นโค้ง (Curves line) ให้ความรู้สึกอ่อนหวาน อ่อนน้อม ความไม่แน่นอน การเคลื่อนไหวที่ละมุนละไม ความร่าเริง เส้นขาด (Broken line, Dots line) ให้ความรู้สึกแตกแยก ความตื่นเต้น ความสับสน ความไม่เป็นระเบียบ เส้นหยัก (Zigzag line) ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว ตื่นเต้น ไม่เป็นระเบียบ อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกของเส้นพวกนี้อาจเปลี่ยนแปลงตามลักษณะของงาน สภาพแวดล้อม หรืออาจเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะ การมองเห็นของมนุษย์ เส้นเมื่อนำมาประกอบกันทำให้เกิดรูปร่าง รูปทรงต่างๆขึ้น เช่น รูปคน รูปสัตว์ รูปดอกไม้ รูปเรขาคณิต รูปตามจินตนาการ เป็นต้น เส้นทำให้เกิดลักษณะผิวแตกต่างกัน แสดงถึงความหมาย หรือรายละเอียดของพื้นผิว แสดงถึงน้ำหนักอ่อนแก่ของพื้นผิวในภาพ เส้นทำให้เกิดทิศทาง การเคลื่อนไหวต่าง ๆ เส้นเมื่อประกอบกันทำให้เกิดลวดลาย (Pattern) ต่าง ๆ

2. รูปร่าง รูปทรง (Shape, Form) รูปร่าง มีลักษณะ 2 มิติ มีผิวแบนราบ ไม่มีปริมาตร รูปทรง มีลักษณะ 3 มิติ มีปริมาตร มีมวล (Mass) มีน้ำหนักและกินเนื้อที่ สามารถมองเห็นได้ ทั้งทางกว้าง ยาว และมีความหนาหรือลึก เช่น รูปทรงของคน ของรถยนต์ รูปทรงของเครื่องบิน ฯลฯ อาจเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปร่างกับรูปทรงได้ดังนี้ การลากเส้นให้เกิดรูปทรงกลมบนกระดาษ รูปวงกลมที่เกิดจากการวาด คือ รูปร่าง แต่ทรงกลมของลูกฟุตบอลคือ รูปทรง รูปทรงอาจแบ่งได้ตามลักษณะการเกิดขึ้นได้ดังนี้

2.1 รูปทรงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ รูปทรงของคน สัตว์ ต้นไม้ดอกไม้ ภูเขา เป็นต้น

2.2 รูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ รูปทรงเรขาคณิต (Geometric Form) รูปทรงเหมือนจริงหรือรูปทรงที่เลียนแบบจากธรรมชาติ (Organic Form) รูปทรงอิสระ (Free Form) รูปทรงตัดทอนดัดแปลง รูปทรงบิดเบี้ยวให้ผิดไปจากความเป็นจริง รูปสัญลักษณ์

3. ลักษณะผิว (Texture) วัตถุแต่ละชนิดจะมีพื้นผิวภายนอกแตกต่างกัน วัตถุบางชนิดมีผิวหยาบด้าน ขรุขระ บางชนิดมีผิวราบเรียบเป็นมันวาว ลักษณะผิวต่าง ๆ เหล่านี้ จะทำให้เกิดความรู้สึกทางกายสัมผัสและจักขุสัมผัส ดังนั้น การเลือกใช้หรือการตกแต่งพื้นผิวอย่างถูกต้องเหมาะสม จะช่วยให้ศิลปกรรมนั้น ๆ มีคุณค่าทางสุนทรียภาพและคุณค่าด้านหน้าที่ใช้สอยได้ดีขึ้น

ความรู้สึกเกี่ยวกับลักษณะผิว ลักษณะผิวให้ความรู้สึกเกี่ยวกับน้ำหนักได้ เช่น ผิวหยาบ ขรุขระ จะให้ความรู้สึกหนักกว่าผิวเรียบ ลักษณะผิวให้ความรู้สึกเกี่ยวกับความแข็งแรง ผิวหยาบ ขรุขระ จะให้ความรู้สึกแข็งแรงกว่าผิวเรียบ เช่น ส่วนฐานหรือเสาของอาคารหากใช้ผิวหยาบ ขรุขระจะช่วยให้รู้สึกแข็งแรงยิ่งขึ้น ลักษณะผิวจะช่วยสร้างความรู้สึกสนใจได้ เช่น ผิวเรียบเป็นมันสะท้อนจะรู้สึกน่าสนใจกว่าผิวหยาบ ลักษณะผิวให้ความรู้สึกเกี่ยวกับความสะทวสบายและความปลอดภัย เช่น ผิวเรียบในสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ จะทำให้รู้สึกน่าใช้และปลอดภัยกว่าผิวหยาบ ลักษณะผิวให้ความรู้สึกกระยะไกลได้ เช่น ผิวหยาบ จะให้ความรู้สึกใกล้กว่าผิวละเอียด หรือผิวเรียบ ลักษณะผิวใกล้เคียงกันกลมกลืนกัน ลักษณะผิวต่างกันตัดกัน

4. บริเวณว่าง (Space) บางที่เรียกว่าพื้นที่ว่างหรือช่องว่าง การใช้บริเวณว่างในงานศิลปกรรมต่าง ๆ จะมีความแตกต่างกัน เช่น ในการประดิษฐ์ตัวอักษร การจัดบริเวณว่างหรือการจัดช่องไฟระหว่างตัวอักษรให้มีความพอเหมาะ จะช่วยให้ดูมีความระเบียบและงดงาม ส่วนบริเวณว่างในงานสถาปัตยกรรม ก็คือที่ว่างภายในตัวอาคารและช่องว่างระหว่างสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นบริเวณว่างที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยและความงามควบคู่กันไป เป็นต้น ความรู้สึกเกี่ยวกับบริเวณที่ว่าง บริเวณว่างให้ความรู้สึกเป็นระเบียบ บริเวณว่างให้ความรู้สึกเกี่ยวกับความกว้าง บริเวณว่างให้ความรู้สึกเบา บริเวณว่างช่วยลดความรู้สึกสับสนยุ่งเหยิงและวุ่นวาย

หลักการออกแบบ

หลักการจัดภาพ (Composition) โดยมีหลักสำคัญอยู่ที่ว่า การนำเอาส่วนประกอบมูลฐานต่าง ๆ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง ลักษณะผิว บริเวณว่าง แสงเงาและสี มาจัดเข้าด้วยกันได้อย่างเหมาะสมกับศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ตามต้องการ โครงสร้างของงานศิลปะ ได้แก่

1. ความสมดุล (Balance) หมายถึง น้ำหนักที่เท่ากันขององค์ประกอบ ไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง ในทางศิลปะยังรวมถึงความประสานกลมกลืน ความพอเหมาะพอดีของส่วนต่างๆ ในรูปทรงหนึ่ง หรืองานศิลปะชิ้นหนึ่ง การจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ลงใน งานศิลปกรรมนั้น จะต้องคำนึงถึงจุดศูนย์ถ่วง ในธรรมชาตินั้นทุกสิ่งสิ่งของที่ทรงตัวอยู่ได้โดยไม่ล้มเพราะมีน้ำหนักเฉลี่ยเท่ากันทุกด้าน ฉะนั้น ในงานศิลปะถ้ามองดูแล้วรู้สึกว่ามีน้ำหนักไป แน่นไป หรือ เบา บางไปก็จะทำให้ภาพนั้นดูเอนเอียง และเกิดความ รู้สึกไม่สมดุล เป็นการบกพร่องทางความงาม ดุลยภาพในงานศิลปะ มี 2 ลักษณะ คือ 1) ดุลยภาพแบบสมมาตร (Symmetry Balance) หรือ ความสมดุลแบบซ้ายขวาเหมือนกัน คือ การวางรูปทั้งสองข้างของแกนสมมาตร เป็นการสมดุลแบบธรรมชาติลักษณะแบบนี้ในทางศิลปะมีใช้น้อย ส่วนมากจะใช้ในลวดลายตกแต่ง ในงานสถาปัตยกรรมบางแบบ หรือ ในงานที่ต้องการดุลยภาพที่นิ่งและมั่นคงจริง ๆ 2) ดุลยภาพแบบอสมมาตร (Asymmetry Balance) หรือ ความสมดุลแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกัน มักเป็นการสมดุลที่เกิดจากการจัดใหม่ของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะที่ทางซ้ายและขวาจะไม่เหมือนกัน ใช้อองค์ประกอบที่ไม่เหมือนกัน แต่มีความสมดุลกัน อาจเป็นความสมดุลด้วยน้ำหนักขององค์ประกอบ หรือสมดุลด้วยความรู้สึกก็ได้ การจัดองค์ประกอบให้เกิดความสมดุลแบบอสมมาตรอาจทำได้โดย เลื่อนแกนสมมาตรไปทางด้านที่มีน้ำหนักมากกว่า หรือ เลื่อนรูปที่มีน้ำหนักมากกว่าเข้าหาแกน จะทำให้เกิดความสมดุลขึ้นหรือใช้หน่วยที่มีขนาดเล็กแต่มีรูปลักษณะที่น่าสนใจถ่วงดุลกับรูปลักษณะที่มีขนาดใหญ่แต่มีรูปแบบธรรมดา

2. ความกลมกลืน (Harmony) ความกลมกลืน (Harmony) ความกลมกลืนเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้รูปแบบมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตลอดจนเนื้อหาสาระมีเพียงหนึ่งเดียว การออกแบบให้เกิดความกลมกลืนให้เหมาะสมจะทำให้การออกแบบนั้นออกมาสวยงามความกลมกลืนในการออกแบบมีดังนี้

2.1 ความกลมกลืนของเส้นและรูปร่าง ความกลมกลืนของเส้น เส้นมีลักษณะแตกต่างกัน แต่มีทิศทางเดียวกัน ความกลมกลืนของรูปร่าง ที่มีลักษณะและขนาดคล้ายคลึงกัน

2.2 ความกลมกลืนของขนาดและทิศทาง ขนาดใหญ่จะให้ความรู้สึกกว้างไกล ขนาดเล็กจะให้ความรู้สึกที่ไกลออกไปขนาดใกล้เคียงกันให้ความรู้สึกกลมกลืนกัน การออกแบบโดยคำนึงถึงทิศทางจะช่วยให้รู้สึกเคลื่อนไหวได้ด้วย

2.3 ความกลมกลืนกันของสีและบริเวณว่าง สีและบริเวณว่างมีความเกี่ยวข้องกับงานออกแบบมาก ทั้งนี้ยังให้ความรู้สึกกระชับใกล้เคียงอีกด้วย ถ้าสีเข้มจะให้ความรู้สึกที่ใกล้ สีอ่อนจะให้ความรู้สึกที่ไกล บริเวณว่างในงานออกแบบจะให้ความรู้สึกสบาย แต่บริเวณแคบจะให้ความรู้สึกที่อัดอั้นไม่สบายใจ ดังนั้นความกลมกลืนกันของสีและบริเวณว่างจึงมีความสัมพันธ์กันในการออกแบบ

2.4 ความกลมกลืนกันของความคิดและจุดมุ่งหมาย แนวความคิดและความมุ่งหมายของผู้ออกแบบที่ต้องการจะแสดง หรือ สื่อความหมายก็เป็นสิ่งที่สำคัญ ในการสร้างความกลมกลืนในการออกแบบ ความกลมกลืนกันของความคิดและจุดมุ่งหมายของการออกแบบ เช่น กองทัพมดกำลังขนอาหารไปในทิศทางเดียวกัน ภาพของกองเชียร์ที่กำลังเชียร์กีฬาอยู่ข้างสนาม เป็นต้น การสร้างความกลมกลืนจะแสดงความสามัคคีและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2.5 ความกลมกลืนกันของลักษณะผิวและจังหวะ ลักษณะผิวหยาบจะให้ความรู้สึกมันคง แข็งแรง มีน้ำหนัก ส่วนลักษณะผิวละเอียดจะให้ความรู้สึกอ่อนนุ่มและเบา สำหรับจังหวะนั้นในการออกแบบเป็นการสร้างสรรค์งานในรูปของการเคลื่อนไหว การซ้ำทำให้เกิดความรู้สึกตื่นเต้น ไม่น่าเบื่อ การออกแบบให้เส้นไหลและการออกแบบต่อเนื่องแบบเพิ่มขึ้นหรือลดลงเรื่อย ๆ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าลักษณะผิวและจังหวะมีความสัมพันธ์กันในการออกแบบให้กลมกลืน

3. ความแตกต่าง (Contrast) การจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ความแตกต่าง หรือมีความขัดแย้ง ไม่ประสานกัน จะช่วยแก้ปัญหาจืดชืด จำเจ น่าเบื่อหน่ายได้เป็นอย่างดี ในการสร้างสรรค์ศิลปะ หากจัดองค์ประกอบให้เกิดการขัดแย้งตามความเหมาะสม จะช่วยให้งานศิลปะดูแปลกใหม่ แปลกตา น่าสนใจมากยิ่งขึ้น การขัดแย้งทางศิลปะอาจทำได้ ดังนี้ ขัดแย้งกันด้วยเส้น (Line Contrast) ขัดแย้งด้วยรูปร่าง รูปทรง (Shape, Form Contrast) ขัดแย้งกันด้วยสี (Color Contrast) ขัดแย้งกันด้วยลักษณะผิว (Texture Contrast) ขัดแย้งกันด้วยขนาด (Size Contrast) ขัดแย้งกันด้วยทิศทาง (Direction Contrast)

4. สัดส่วน (Proportion) สัดส่วนของรูปร่างคือ ความสัมพันธ์ระหว่างความกว้างกับความยาวสัดส่วนของรูปทรง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างความกว้าง ความยาว และความหนาหรือความลึก ขนาดและสัดส่วนนั้นมีความสัมพันธ์กับความงามและประโยชน์ใช้สอย

ลักษณะของสัดส่วนที่ดีและมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนของตัวเองดี และมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนของสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ด้วย เช่น แก้วที่หากออกแบบให้มีสัดส่วนที่ดี และมีความสัมพันธ์กับสัดส่วนของมนุษย์ที่นั่นก็จะรู้สึกสะดวกสบาย ไม่ทำให้เสียบุคลิกภาพและสุขภาพ

แต่ในเรื่องของสัดส่วนเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกำหนดกฎเกณฑ์ให้เป็นตัวเลขที่แน่นอนลงไปได้ จึงเป็นหน้าที่ของผู้ออกแบบต้องพิจารณาว่าขนาดและสัดส่วนเท่าใดจึงจะดูสวยงามและเหมาะสมด้วยประโยชน์ใช้สอยในตัวของมันเอง และมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมได้อย่างประสานกลมกลืน ทำให้เกิดสุนทรียภาพส่วนรวมอีกด้วย

5. จังหวะและเคลื่อนไหว (Rhythm & Movement) จังหวะลีลา หมายถึง การเคลื่อนไหวที่เกิดจากการซ้ำกันขององค์ประกอบเป็นการซ้ำที่เป็นระเบียบ จากระเบียบธรรมดาที่มีช่วงห่างเท่า ๆ กัน มาเป็นระเบียบที่สูงขึ้น ซับซ้อนขึ้น จนถึงขั้นเกิดเป็นรูปลักษณะของศิลปะ โดยเกิดจากการซ้ำของหน่วย หรือการสลับกันของหน่วยกับช่องไฟ หรือเกิดจากการเคลื่อนไหวต่อเนื่องกันของเส้น สี รูปทรง หรือน้ำหนัก ตามปกติเราจะพบเห็นจังหวะกันอยู่แล้ว เช่น การเดิน การบินของนก ส่วนลักษณะที่ไม่เคลื่อนไหว แต่เป็นการซ้ำกัน เป็นการซ้ำในรูปทรงและรูปร่าง เช่น สวนผลไม้ที่ปลูกอย่างเป็นระเบียบ หนังสือที่กอง หรือจัดอย่างเป็นระเบียบ, ร้านค้าบ้านเรือนที่อยู่ริมถนนที่ก่อสร้างอย่างเป็นระเบียบ งานออกแบบที่แสดงจังหวะเป็นผลมาจากการออกแบบซ้ำ ๆ กัน ออกแบบสลับไปมา ออกแบบเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และการออกแบบคลื่นไหล

6. การเน้น (Emphasis) การเน้น หมายถึง การกระทำให้เด่นเป็นพิเศษกว่าธรรมดา ในงานศิลปะจะต้องมี ส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือจุดใดจุดหนึ่ง ที่มีความสำคัญกว่าส่วนอื่น ๆ เป็นประธานอยู่ ถ้าส่วนนั้นๆ อยู่ปะปนกับส่วนอื่นๆ และมีลักษณะเหมือน ๆ กัน ก็อาจถูกกลืน หรือ ถูกส่วนอื่น ๆ ที่มีความสำคัญน้อยกว่าบดบัง หรือแย่งความสำคัญ ความน่าสนใจไปเสีย งานที่ไม่มีจุดสนใจ หรือประธาน จะทำให้น่าเบื่อ เหมือนกับลวดลายที่ถูกจัดวางซ้ำกัน โดยปราศจากความหมาย หรือเรื่องราวที่น่าสนใจ ดังนั้น ส่วนนั้นจึงต้องถูกเน้น ให้เห็นเด่นชัดขึ้นมา เป็นพิเศษกว่าส่วนอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้ผลงานมีความงาม สมบูรณ์ ลงตัว และน่าสนใจมากขึ้น การเน้นจุดสนใจสามารถทำได้ 3 วิธี คือ

6.1 การเน้นด้วยการใช้องค์ประกอบที่ตัดกัน (Emphasis by Contrast) สิ่งที่แปลกแตกต่างไปจากส่วนอื่น ๆ ของงานจะเป็นจุดสนใจ ดังนั้น การใช้องค์ประกอบที่มีลักษณะแตกต่างหรือขัดแย้งกับส่วนอื่นก็จะทำให้เกิดจุดสนใจขึ้นในผลงานได้ แต่ทั้งนี้ต้องพิจารณาลักษณะความแตกต่างที่นำมาใช้ด้วยว่าก่อให้เกิดความขัดแย้งกันในส่วนรวม และทำให้เนื้อหาของงานเปลี่ยนไปหรือไม่ โดยต้องคำนึงว่าแม้มีความขัดแย้ง แตกต่างกันในบางส่วนและในส่วนรวมยังมีความกลมกลืนเป็นเอกภาพเดียวกัน

6.2 การเน้นด้วยการด้วยการอยู่โดดเดี่ยว (Emphasis by Isolation) เมื่อสิ่งหนึ่งถูกแยกออกไปจากส่วนอื่น ๆ ของภาพ หรือกลุ่มของมัน สิ่งนั้นก็จะเป็นจุดสนใจเพราะ เมื่อแยกออกไปแล้วก็จะเกิดความสำคัญขึ้นมา ซึ่งเป็นผลจากความแตกต่าง ที่ไม่ใช่แตกต่างด้วยรูปลักษณะ แต่เป็นเรื่องของตำแหน่งที่จัดวาง ซึ่งในกรณีนี้ รูปลักษณะนั้นไม่จำเป็นต้องแตกต่างจากรูปอื่น แต่ตำแหน่งของมันได้ดึงสายตาออกไป จึงกลายเป็นจุดสนใจขึ้นมา

6.3 การเน้นด้วยการจัดวางตำแหน่ง (Emphasis by Placement) เมื่อองค์ประกอบอื่น ๆ ขึ้นมายังจุดใด ๆ จุดนั้นก็จะเป็นจุดสนใจที่ถูกเน้นขึ้นมา และการจัดวางตำแหน่งที่เหมาะสม ก็สามารถทำให้จุดนั้นเป็นจุดสำคัญขึ้นมาได้เช่นกัน พึงเข้าใจว่า การเน้น ไม่จำเป็นต้องชี้แนะให้เห็นเด่นชัดจนเกินไป สิ่งที่จะต้อง ระลึกถึงอยู่เสมอ คือ เมื่อจัดวางจุดสนใจแล้ว จะต้องพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้สิ่งอื่นมา ดึงความสนใจออกไป จนทำให้เกิดความสับสน การเน้น สามารถกระทำได้ด้วย

องค์ ประกอบต่าง ๆ ของศิลปะ ไม่ว่าจะเป็น เส้น สี แสง-เงา รูปร่าง รูปทรง หรือ พื้นผิว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการในการนำเสนอของศิลปินผู้สร้างสรรค์

ที่มาของลวดลายผ้า

สิ่งที่ตลใจในการออกแบบและต้นกำเนิดของการออกแบบลวดลาย จะนำไปสู่การออกแบบซึ่งเป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ซึ่งเราจะพบว่าสรรพสิ่งที่เป็นผลิตผลของมนุษย์นั้น ไม่ว่าจะเป็ผลิตผลที่ง่ายที่สุดไปจนกระทั่งผลิตผลที่ยุ่งยากสลับซับซ้อน ต่างก็เป็ผลสืบเนื่องมาจากความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบทั้งสิ้น ดังนั้นในปัจจุบันและอนาคต การออกแบบจึงเป็สิ่งที่จำเป็นซึ่งมนุษย์จะขาดเสียเลยมิได้ในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหารการกิน และยารักษาโรค ต่างก็ต้องอาศัยการออกแบบ เพื่อปรุ่แต่งและจรรโลงโลกให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น

ในการออกแบบนั้น จะให้ผลสมบูรณ์แล้ว ผู้ออกแบบจะต้องมีความรู้ความเข้าใจรูปแบบพื้นฐานของการออกแบบเป็นอย่างดีเสียก่อน ได้แก่ สิ่งตลใจในการออกแบบ ซึ่งแบ่งได้เป็ 3 ประเภท

1. รูปแบบจากธรรมชาติสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ (Form of Nature) สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย เช่น พืช สัตว์ เป็นต้น สิ่งมีชีวิตทั้งหลายนี้ มีส่วนสัมพันธ์และมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก ยากที่จะหลีกเลี่ยงกันพ้น ธรรมชาติเป็สิ่งแวดล้อมสิ่งแรกที่มนุษย์ได้นำมาเป็แนวคิดในการเริ่มต้นสร้างสรรค์งานออกแบบ มนุษย์ได้แสวงหาความจริงและความงามที่ซ่อนเร้นอยู่ในธรรมชาติ ได้ถ่ายทอดความคิดโดยการเลียนแบบจากธรรมชาติ เพื่อสนองทางด้านอารมณ์และจิตใจ รูปทรงที่เป็หลักต้นแบบในการออกแบบที่เป็รูปทรงของธรรมชาติ (Natural Inspiration) ได้แก่ พืช (Plant) ประกอบด้วย ต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ กิ่ง ก้าน ต้นทรงสูง ทรงเตี้ย เป็พุ่ม เป็ข้อ เป็แฉก ใบเหลี่ยม ใบกลม ใบยาว ใบแฉก สัตว์ (Animal) ประกอบด้วย สัตว์ 2 เท้า และสัตว์ 4 เท้า สัตว์ปีกทุกชนิด สัตว์น้ำ เช่น ปู ปลา กุ้ง หอย เป็นต้น แร่ธาตุ (Mineral) ประกอบด้วย หินต่าง ๆ ภูเขา ดิน น้ำ กรวด ทราย สารประกอบ จุลินทรีย์ต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้มนุษย์ได้นำมาปรุ่แต่งจนกลายเป็นผลงานในการออกแบบ

2. รูปแบบจากรูปทรงเรขาคณิต รูปทรงที่มนุษย์ดัดแปลงนั้นอาจได้มาจากรูปทรงที่พบเห็นในธรรมชาติ หรือรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้น รูปทรงที่พบเห็นที่คุ้นกับมนุษย์มากที่สุด คือ รูปทรงกลมของดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ รูปทรงกลมนี้กลายเป็นพื้นฐานของรูปทรงเรขาคณิตที่มีความสำคัญ รูปทรงเรขาคณิต ได้แก่ รูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยเครื่องมือ มีสัดส่วนแน่นอน เช่น รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ห้าเหลี่ยม วงกลม เป็นต้น รูปทรงเหล่านี้เป็ไปได้ทั้งสองมิติสามมิติ รูปทรงเรขาคณิตเกิดจากจุด (Point) เส้น (Line) รูปร่าง (Shape) รูปทรง (Form) เป็ส่วนประกอบของการออกแบบ เมื่อออกแบบแล้ว ต้องสามารถนำไปสร้างตามความคิดนั้น

3. รูปแบบจากลวดลายประวัติศาสตร์ ชาติไทยเป็ชาติเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วแต่ดึกดำบรรพ์จากประวัติศาสตร์และพงศาวดารชาติไทยแต่อดีตมาจนปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าชาติไทยเป็ชาติอิสระที่ยืนยาวที่สุดในโลกชาติหนึ่ง ประเทศไทยตั้งอยู่ในทำเลอันเหมาะสมที่จะติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง บรรดาประเทศต่าง ๆ ที่เคยติดต่อกับไทย นำความเจริญทางศิลปะ วัฒนธรรมและทางอารยธรรมเข้ามา เป็ผลทำให้ศิลปกรรมของไทยได้รับอิทธิพลจากชาติ ต่าง ๆ เช่น แบบอย่างศิลปกรรมทางพุทธศาสนาที่แพร่มาจากอินเดีย จีน และศิลปะทางตะวันตก ลักษณะต้นแบบจะปรากฏอยู่ชั่วระยะหนึ่ง ศิลปินไทยจะนำมาประยุกต์ให้สอดคล้องกลมกลืนกับแบบแผนและอุดมคติทางความงามให้เป็แบบฉบับของเรา ศิลปกรรมไทยโดยทั่วไปเต็มไป

ด้วยความประณีต เพราะช่างหรือศิลปินเป็นผู้มีมือและความชำนาญเป็นพิเศษ เข้าใจในการคาดคะเนในสัดส่วน ช่องไฟหรือการตกแต่งลวดลายบนพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง ไม่เคยปรากฏว่าช่างไทยวางกฎการตกแต่ง หรือมีตำราตายตัวไว้ หากจะดูโบสถ์หรือวิหารสักหลังหนึ่ง เราจะเห็นสัดส่วน เจริญชั้นของผนังหลังคา การย่อมุมขมุกขมูตตลอดไปถึงเครื่องตกแต่ง มีข้อฟ้า ใบระกา หน้าบัน คันทวย แม้แต่บัวฐานช่างเหมาะเจาะกลมกลืนกันเหลือเกิน ความพอเหมาะพอดีจึงเป็นยอดของศิลปกรรมไทยอีกอย่างหนึ่ง ศิลปกรรมไทยถึงแม้จะมีการตกแต่งจนดูออกจะฟุ่มเฟือยในสายตาของนักศิลปะสมัยใหม่ แต่เราก็ยังไม่เห็นว่าส่วนใดที่กล่าวได้ว่าไม่จำเป็นหรือขัดแย้งกันแต่อย่างใด แสดงให้เห็นความเป็นจริงเป็นอัจฉริยะในการเลือกสรรและความเป็นเลิศในการออกแบบ (Design)

ในการออกแบบลวดลายเพื่อการตกแต่ง ลักษณะนิยมของศิลปะพื้นบ้านหรือศิลปะประจำชาติไว้ ผู้ออกแบบควรศึกษาหาความรู้จากแบบอย่างลวดลายประดับในสมัยต่าง ๆ เท่าที่จะค้นคว้าได้ เช่น จากลายปั้นปูน ลายสลักหิน ลายดินเผา ลายสลักไม้ ลายสลักหุ่นบนโลหะ ลายประดับมุก ภาพเขียนและอื่น ๆ เพื่อจะได้ทราบถึงที่มาของรูปแบบและวิวัฒนาการของลวดลาย เช่น ลวดลายเครือเถา ลายกนก ภาพสัตว์ในเรื่องทวยเทพและอื่น ๆ แล้วนำลวดลายต่าง ๆ มาประยุกต์ให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยรักษารูปแบบหรือเอกลักษณ์เพื่อแสดงความงามของศิลปะท้องถิ่นหรือศิลปะประจำชาติให้ก้าวหน้าสืบไป ลวดลายทางประวัติศาสตร์ที่จะศึกษาได้มีลายสมัยทวารวดี สมัยลพบุรี สมัยสุโขทัย สมัยเชียงแสน

ลักษณะลายของผ้า

ผ้าพื้นเมืองที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการสืบทอดกันมาจนถึงยุคปัจจุบัน กลายเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน ที่สารพัดสร้างอาชีพ สร้างงานและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอยู่ทั่วทุกภูมิภาคนั้น ลักษณะลวดลายของผ้าในท้องถิ่นอีสานตอนบน แบ่งออกได้ ดังนี้

1. ลายผ้าพื้นบ้าน

1.1 ลายผ้าทำได้หลายแบบทั้งลายบนในตัวผืนผ้า ลายจากการสลักสีเส้นใย และลายจากการมัด ย้อม ลายผ้าแบ่งตามเทคนิคการทอได้ดังนี้

1.2 ลายสานธรรมดา เป็นการทอขัดกันระหว่างเส้นพุ่งกับเส้นยืน หากจะทอลวดลาย ก็ใช้วิธีสลักสี ของเส้นพุ่งหรือเส้นยืน หรือทั้ง 2 เส้น เพื่อทำผ้าพื้น ผ้าขึ้นลายทาง ผ้าขาม้า ถ้าเพิ่มเขาพืมหรือตะกอมมาก ขึ้น ก็เกิดลายในตัวผืนผ้า

2. ผ้าลายมัดหมี่ ผ้าลายมัดหมี่ มีวิธีการทอสานขัดธรรมดา แต่ทำลวดลายที่เส้นพุ่ง โดยมัดกลุ่มเส้นพุ่งด้วยเชือก กล้วยหรือเชือกฟางให้เป็นลายตามต้องการ เมื่อนำไปย้อมสี เส้นฝ้ายจะติดสีเฉพาะส่วนที่ไม่ถูกมัด หลังย้อมเสร็จ ล้างให้สะอาดและแก้มัดจะเกิดลายต่าง ๆ จากส่วนที่ไม่ติดสี เมื่อพันเส้นพุ่งเข้าหลอดและร้อยลำดับ หลอดฝ้าย ก่อน-หลังให้ถูกต้อง เมื่อนำไปทอขัดกับเส้นยืนสีพื้น จะเกิดลวดลายเหมือนกับที่มัดไว้ ผ้า มัดหมี่มี 2 ประเภท ได้แก่ หมี่รวด (ภาษาไทลาวเรียกว่าหมี่ลวด ภาษาภูไทออกเสียงควบกล้ำว่าหมี่ลาว) ซึ่ง หมายถึง มีลายหมี่ตลอดทั้งผืนนั่นเอง ซึ่งเกิดจากการมัดและทอด้วยลายหมี่ รวดเดียวทั้งผืน อีกแบบหนึ่งเรียกว่า หมี่คั่น ซึ่งทอด้วยฝ้ายสลักสี คั่นด้วยลายหมี่ สลักกันไป ผ้าชนิดนี้ใช้ทำผ้าขึ้น ผ้าอัมปรมของสุรินทร์เป็นผ้ามัดหมี่ชนิดเดียวของไทยที่มัดหมี่ทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน

แบบลายหมี่ ขนาดของลายหมี่ สัมพันธ์กันกับจำนวนเส้นฝ้ายในลำหมี่ ดังนั้นผู้ที่เจอออกแบบลายหมี่ ต้องรู้เรื่องการคั่นหมี่ นับจำนวนเส้นฝ้ายในหลักหมี่ได้ การออกแบบลายหมี่นิยมใช้

วิธี เขียนบนกระดาษกราฟดังตัวอย่าง ลายหมี่มีมากมายแต่ที่เป็นแม่ลายพื้นฐานมี 7 ลาย ได้แก่ หมี่ข้อ หมี่ โคม หมี่บังจับ หมี่กงน้อย หมี่ดอกแก้ว หมี่ขอ และหมี่ใบไม้

3. ผ้าซิด เป็นผ้าที่ทำให้เกิดลวดลายโดยการสะกิด (ภาษาท้องถิ่นเรียกว่าซิด) เส้นยืนกลุ่มล่างขึ้นแล้วสอดเส้นพุ่งซัดตามลายที่ต้องการ การทอผ้าซิดจึงต้องมีไม้เก็บซิดเป็นอุปกรณ์พิเศษกว่าลายอื่น ๆ การทอผ้าซิดเป็นศิลปะหัตถกรรมทอผ้าชั้นสูงของภาคอีสาน บางคนเท่านั้นที่ทำได้ และผ้าซิดถือเป็นมรดกที่ ลูกหลานจะได้รับเก็บรักษาไว้ใช้เฉพาะโอกาสสำคัญ เช่น ผู้หญิงจะใช้เป็นสบู่ในงานบุญ ผู้ชายจะใช้มัดเอว หรือมัดศีรษะในงานพิธีหรือร่วมขบวนแห่บุญผะเหวด นอกจากนี้ใช้ทำหมอนสำหรับญาติผู้ใหญ่ มีข้อห้าม ไม่ให้ใช้ผ้าซิดทำผืนผ้าซิ่น แต่ไม่ห้ามทำหัวซิ่น

4. ผ้าจก ผ้าจก เป็นผ้าที่ทำให้เกิดลวดลายด้วยการทอสลัปปัก โดยการล้วงหรือจก ด้ายเส้นพุ่งที่สอดอยู่ใน เส้นยืนให้เกิดลวดลายตามต้องการ อุปกรณ์ในการจกได้แก่ขนเม่น เป็นงานทอที่ใช้ทักษะสูงมาก การทอผ้าจก คล้าย ๆ การทอผ้าซิด แต่สามารถทำหลายสีสลับกัน ต้องการสีใดตรงไหน ก็สอดด้ายสีนั้นลงไปเส้นยืน และควักขึ้นมา จากนั้นจึงกระแทกพิมพ์ให้แรง ผ้าจกเมืองลองของจังหวัดแพร่มีชื่อเสียงมาก แต่ผ้าจกที่มี ชื่อเสียงของอีสานคือผ้าแพรวาของจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งใช้เทคนิคการทอแบบจกผสมซิด ทำให้เกิดลายต่าง ๆ

การแปรรูปผลิตภัณฑ์

ผ้าย้อมคราม หลังจากผ่านกระบวนการทอเป็นผืนผ้าแล้ว สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ได้อย่างหลากหลาย แบ่งออกเป็นประเภทได้ดังต่อไปนี้

เครื่องนุ่งห่ม 1) เสื้อคราม เป็นผลิตภัณฑ์ที่นิยมใช้มาก โดยลักษณะเป็นเสื้อ ที่ตัดโดยผ้าครามทั้งตัวในแบบที่ทันสมัยและเป็นแบบที่ผู้ต้องการใช้นั้นนิยมใช้กัน หรือบางครั้งลักษณะของเสื้อครามก็เกิดจากการนำผ้าครามมาตกแต่งในเสื้อยัดก็ได้ 2) ผ้าถุง มีลักษณะเป็นผืน บางครั้งก็นิยมไปตัดเป็นกระโปรงห้ายางยัดเพื่อสะดวกในการใส่ โดยมีทั้งสั้นและยาวซึ่งแล้วแต่ผู้ที่ชอบ 3) กางเกง เป็นเครื่องนุ่งห่มที่มักได้รับความนิยมทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โดยลักษณะกางเกงนั้นขึ้นอยู่กับผู้ใช้

ของใช้ทั่วไป เช่น กล่องใส่กระดาษทิชชู เป็นกล่องที่ได้จากผ้าคราม มาตัดเย็บเป็นกล่องใส่กระดาษ เพื่อเพิ่มรายได้อีกทางของกลุ่มแม่บ้าน ที่รองแก้ว ส่วนใหญ่มักจะนำผ้าครามมาเย็บเพียงขอบของจานรองแก้วเท่านั้น ผ้าเช็ดมือ มีลักษณะเป็นผ้าเช็ดมือที่ทำจากผ้าครามทั้งผืน ผ้าเช็ดปาก มีลักษณะเป็นผืนสี่เหลี่ยมจัตุรัสที่ทำจากผ้าครามทั้งผืน กระเป๋ากระจก เอนกประสงค์ มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านในเมื่อเปิดเข้าไปจะมีกระจกและไม้จิ้มฟัน กระเป๋าถือ มีลักษณะนำผ้าครามมาตัดเย็บ โดยสามารถเย็บแบบประยุกต์เป็นรูปสัตว์ก็ได้ กระเป๋าสะพาย ลักษณะกระเป๋าเป็นผ้าครามทั้งใบ มีสายสามารถสะพายด้านข้างเหนือสะพายโดยบ่าข้างเดียว

ความรู้เกี่ยวกับพลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจผ้าย้อมคราม

1. การปรับตัว

อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 16-18) ให้ทัศนะว่า การปรับตัว มี 2 แนวทางคือ การปรับตัวทางชีวภาพและการปรับตัวทางวัฒนธรรม หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ศึกษาซึ่งอาจเป็นมนุษย์และสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ เป็นการศึกษาในลักษณะ การพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ 3 ประการคือ 1) การเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน 2) การปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม หรือ 3) การปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้อุดมค้ำกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การปรับตัวใช้กับ

ความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัวเช่นการปรับตัวทางวัฒนธรรมย่อมหมายความว่าวัฒนธรรมในที่นี้ใช้ในความหมายที่รวมทั้งวัฒนธรรมในรูปวัตถุและวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุซึ่งรวมถึงระบบความคิดความเชื่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

Cohen (อมรา พงศาพิชญ์. 2547 : 16-18 ; อ้างอิงมาจาก Cohen. 1968) เสนอข้อคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรมไว้ว่า

1. การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดีดนตรีการแสดงและศิลปกรรมอื่น ๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตความเชื่อ เป็นต้น
 2. องค์ประกอบต่างๆของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวมมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
 3. การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ
 4. วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริงเช่นงมมีความหมายมากกว่าผ้าผืนหนึ่ง
 5. การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่มการปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคลการสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่มการปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
 6. พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย
 7. การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539 : 28) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ทั้งทางเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมไทยที่ผ่านมาว่าได้ก่อให้เกิดกระบวนการปรับตัวของชุมชนในภาคต่างๆขึ้นที่สำคัญ 2 ประการ คือการปรับตัวในวิถีชีวิตและการปรับตัวในการศึกษาเรียนรู้ของชุมชนซึ่งการปรับตัวนี้ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นขึ้นดังต่อไปนี้

1. กระบวนการปรับตัวในวิถีชีวิตของชุมชน ประกอบด้วย
 - 1.1 กระบวนการปรับตัวในวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมวัตถุนิยมจากโลกตะวันตกที่เข้าสู่ประเทศไทยตลอดมากกว่า 40 ปี ได้ส่งผลให้วิถีการผลิตแบบแผนความสัมพันธ์ระบบคุณค่าและความเชื่อต่างๆของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากอย่างไรก็ตามปรากฏว่ามีชุมชนบางแห่งในภาคต่างๆ ของประเทศยังคงรักษาและสืบทอดวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของชุมชนและสามารถปรับใช้ได้เหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางภูมิปัญญาของชุมชนในการปรับใช้วัฒนธรรมซึ่งเป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนเชื่อมโยงระหว่งอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม
 - 1.2 กระบวนการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศความก้าวหน้าทางวัตถุ โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม แม้จะทำให้ผู้คนสะดวกสบายมากขึ้นและติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางแต่ขาดการตัดความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการเปลี่ยนแปลงหรือการพึ่งพาแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกันของผู้คนและชุมชน ซึ่งเป็นกลไกทางสังคมวัฒนธรรมแบบเดิมจนแทบจะ

ไม่มีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นจุดอ่อนทางสังคมยังปรากฏชุมชนจำนวนมากพยายามฟื้นฟูสร้างสรรคกลไกทางสังคมวัฒนธรรมขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงไว้ซึ่งระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชนไว้ เช่น การประยุกต์พิธีบวงสรวงมาใช้ในการบวชต้นไม้เพื่อรักษาผืนป่าไว้และการสืบชะตาแม่น้ำ

1.3 กระบวนการสร้างสรรค์สถาบันชุมชน กระบวนการทั้ง 2 จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องกับสถาบันที่มีอยู่เดิมเช่นสถาบันครอบครัวศาสนาและการศึกษาจึงส่งผลให้สถาบันเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปด้วยทั้งรูปแบบหรือความสัมพันธ์ บทบาทเนื้อหา รวมทั้งหน้าที่ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการผันแปรที่เกิดขึ้นตลอดเวลา จึงเกิดการสร้างสรรค์สถาบันใหม่ในชุมชนที่สำคัญคือ สถาบันเรียนรู้และสถาบันทุนของชุมชน มี 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 สถาบันเรียนรู้การรวมตัวกันเพื่อแสวงหาทางออกร่วมกันของชุมชนในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกองค์กรเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างกัน ส่งผลให้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายการเรียนรู้และธำรงรักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนมีภาวะเป็นสถาบันการเรียนรู้ซึ่งนำเอาลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทางการเรียนรู้ จึงเป็นธรรมชาติง่ายและตรงต่อความต้องการของชุมชน โดยผู้นำ ผู้รู้ หรือนักปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ถ่ายทอดแนวคิดความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชนมิใช่ความรู้ทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีส่วนที่มีคุณค่าศีลธรรมและจริยธรรมรวมอยู่ด้วยหรือเป็นความรู้แบบองค์รวมและการถ่ายทอดก็ไม่ได้แยกเป็นส่วน ๆ ผู้เรียนจึงต้องเรียนรู้วิถีชีวิตทั้งหมดจากเจ้าของประสบการณ์ หัวใจของการเรียนรู้เช่นนี้ อยู่ที่การปฏิบัติทำให้เกิดการหนุนช่วยและการไปมาหาสู่กันระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้และผู้เรียน

รูปแบบที่ 2 สถาบันทุนของชุมชน ทุนเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตสำหรับชนบท แล้วทุนมีความหมายกว้างครอบคลุมทั้งพืชสัตว์ทรัพยากรต่างๆ ในชุมชนรวมทั้งเงินตรา ชุมชนหลายแห่งได้ใช้ความรู้และภูมิปัญญาจัดการสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้อำนวยประโยชน์และสร้างความมั่นคงต่อชีวิต เช่น ได้พัฒนากองทุนพืชพื้นบ้าน กองทุนวัว ธนาคารข้าว และกลุ่มออมทรัพย์เป็นสถาบันของชุมชนขึ้น ซึ่งการพัฒนาการของสถาบันทุนได้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนรู้และสถาบันการเรียนรู้ชุมชนมีความหลากหลายบนพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมชุมชนรูปแบบการบริหารจัดการทุนของชุมชนแต่ละแห่งจึงสัมพันธ์กับพื้นฐานสังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรของชุมชนโดยในข้อเท็จจริงพบว่า มีความคาบเกี่ยวระหว่างทุนที่เป็นโภคทรัพย์ เช่น พืช สัตว์ สวน ไร่นา กับทุนที่เป็นเงินตรา ชุมชนหลายแห่งเริ่มต้นจากการจัดการโภคทรัพย์แล้วเปลี่ยนโภคทรัพย์เป็นเงินตราและหลายชุมชนเริ่มจากการจัดการเงินตราเพื่อสร้างความมั่งคั่งทางโภคทรัพย์

2. กระบวนการปรับบทบาททางการศึกษาของชุมชน

2.1 บทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้การศึกษาของชุมชน มีความหมายกว้างและไม่ยึดติดกับการไปโรงเรียน เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชนสัมผัสสัมพันธ์ได้และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความหมายในลักษณะนี้ ทำให้ชุมชนสามารถเข้าไปมีบทบาทในการจัดการศึกษาของตนได้อย่างเต็มที่เพราะการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งทั้งในโรงเรียน ทุ่งนาศาลาวัดบริษัท ห้างร้าน เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหา เวลา และสถานที่ เพศและวัย ที่สำคัญคือเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยองค์ประกอบการเรียนรู้มี 3 อย่างได้แก่ คน ความรู้และทรัพยากร 1) คนประกอบด้วยผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชนหรือผู้นำองค์กรชุมชน

และผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชน 2) ความรู้ประกอบด้วยความรู้ที่เป็น ภูมิปัญญาชาวบ้านความรู้ทางวิชาการ หรือที่มาจากภายนอกและชุดความรู้หรือหรือประสบการณ์ที่ชุมชนและองค์กรสะสมและพัฒนาขึ้น 3) ทรัพยากรหมายถึง ทรัพยากรวัตถุ เช่น เงินทุน ที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พืช สัตว์ และผลผลิตของชุมชน

2.2 บทบาทในการสนับสนุนและพัฒนาระบบการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องทำควบคู่กันไปเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง ดังนี้ 1) การสร้างและพัฒนาองค์กรชุมชน โดยทั่วไปกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ทรัพยากรและเงิน ระหว่างชาวบ้านความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนนี้ อาจจะสะดุดหยุดลงได้ตลอดเวลา ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่ยั่งยืน ฉะนั้น ชุมชนจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการกระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถจัดการทรัพยากรเงินทุน และความรู้ร่วมกันการจัดการร่วมกันก็คือ จุดเริ่มต้นขององค์กรชุมชน 2) การสนับสนุนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้และองค์กรชุมชน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้ในองค์กรชุมชนนั้นๆ เติบโตและก้าวหน้าอย่างมั่นคง การสนับสนุนให้องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชนมีโอกาสนำทรัพยากรเงินทุนและความรู้ของตนไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่น ๆ จะส่งผลให้เกิดการจัดการ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเหล่านั้น บนพื้นฐานของการเรียนรู้ การพึ่งพาอาศัย และการจัดการร่วมกัน เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้น ทุกวันนี้เครือข่ายการเรียนรู้ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดขอบเขตทางพื้นที่และสภาพภูมิศาสตร์ แต่เป็นเรื่องของคนในทุกหนทุกแห่งที่มีความสนใจร่วมกัน มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหนุนช่วยกันตามความสามารถที่มีอยู่ จึงอาจเรียกเครือข่ายการเรียนรู้แบบนี้ว่า ชุมชนใหม่หรือประชาคม 3) การสร้างและพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน ความคาดหวังอย่างหนึ่งของชุมชนการรักษากองทุนชุมชน กระบวนการและเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานคนรุ่นหลัง ชุมชนบางแห่งจึงได้พยายามพัฒนาองค์กรและเครือข่ายให้มีความมั่นคงและเข้มแข็ง ชักชวนชาวบ้าน เด็ก และเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง บางชุมชนเรียนกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดในส่วนนี้ว่า มหาวิทยาลัยชาวบ้านหรือมหาวิทยาลัยชุมชน

กระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตและการปรับบทบาทการศึกษาของชุมชนชี้ให้เห็นว่า การศึกษากับวิถีชีวิตเป็นกระบวนการเดียวกัน การเรียนรู้ก่อให้เกิดกลุ่มหรือองค์กรชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรร่วมกันและเป็นเงื่อนไขสำคัญในกระบวนการฟื้นฟู พัฒนา และประยุกต์ภูมิปัญญาของท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนทำให้เกิดปัญญาซึ่งมาจากกระบวนการเรียนรู้ทั้งจากการศึกษาและประสบการณ์อย่างครบถ้วนถูกต้องโดยกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วยแสวงหาความรู้การแปลความหมายทำความเข้าใจกับความรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ที่มี

จากข้อคิดดังกล่าว หมายถึง การปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่นในอดีตมีการตั้งคำถามว่าการปรับตัวนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติโดยสิ้นเชิง หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดได้ ควบคุมและบังคับทิศทางได้ ปัจจุบันคงต้องยอมรับว่า การปรับตัวนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นแต่มนุษย์สามารถควบคุมได้

2. การเรียนรู้และเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้ในชุมชน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2535 : 34) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ว่าหมายถึงการแสดงให้เห็นถึงลักษณะของกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนซึ่งผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในครั้งก่อนจะเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในครั้งต่อไปและในความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ที่อาศัยภูมิปัญญาเดิมเป็นฐานในการพัฒนาโดยมีการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ด้วยความเหมาะสม มีองค์กรชุมชนเป็นหน่วยของการจัดการศึกษาโดยสมาชิกในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ปัญหาของคนในชุมชนร่วมกัน

สุนทร สุนันท์ชัย (2535 : 39) สรุปขั้นตอนต่างๆ ของการเรียนรู้ในชุมชนไว้ คือ

- 1) ตระหนักในปัญหาเป็นการเข้าใจเรื่องใดเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไข
- 2) การหาทางเลือกที่หลากหลายเป็นการกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา นำมากำหนดทางเลือกที่เหมาะสมเรียนรู้
- 3) ปฏิบัติการดำเนินการตามทางเลือก
- 4) ปรับปรุงแก้ไขด้วยการรวบรวมข้อมูลและปรับปรุงแก้ไขและ
- 5) มีการประเมินผลสรุปผลการดำเนินการปฏิบัติการ

วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540 : 32-33) ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่สามารถแบ่งตามความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้เป็นสองแบบคือความสัมพันธ์แนวราบ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านและชุมชนในฐานะเท่าเทียมกันซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้แตกต่างจากการศึกษาที่จัดอยู่ในสถาบันการศึกษาทั่วไปที่เน้นความสัมพันธ์แนวตั้งซึ่งแสดงออกถึงความไม่เท่าเทียมกันเช่นครู-นักเรียนผู้รู้ผู้ไม่รู้เป็นต้นโดยการเรียนรู้ที่ชาวบ้านและชุมชนเป็นผู้สร้างประกอบด้วยกระบวนการ ดังนี้

1. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาทั้งของตนเองชุมชนและเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้ากับสังคมไทยตลอดจนสังคมโลก
 2. การแสวงหาทางเลือกที่เหมาะสมกับตนเองและชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การประชุมสัมมนาการศึกษาดูงานและการเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ
 3. การสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นผลจากการตัดสินใจของตนเองและชุมชนในแง่ของกิจกรรมชุมชนที่จัดขึ้นอาจเรียกว่ากิจกรรมเครือข่ายเพราะเป็นตัวชูจุดและเชื่อมโยงคนเข้าด้วยกัน
 4. การประเมินผลกิจกรรมและนำผลที่ได้ไปแก้ไขปรับปรุงกระบวนการทั้งหมด
- ผลของกระบวนการเรียนรู้ที่มีต่อผู้เรียนทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้พิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ความคิดความรู้สึกและการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งหรือมากกว่า ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความรู้-การคิดสังเกตได้จากการมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดจากรูปแบบเดิมมาเป็นวิธีการให้คุณค่าการตีความใหม่เพื่อนำเอาความรู้เดิมมาปรับใช้โดยการประยุกต์ทั้งในด้านรูปแบบหรือสาระเช่นการนำพิธีบวชพระมาใช้ในการบวชต้นไม้เพื่อรักษาต้นไม้เป็นต้น
2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้สึกสังเกตได้จากคำพูดที่สื่อความหมาย ในเชิงคุณค่าเช่นการกล่าวถึงป่าว่า “ป่ายังสู้ยังป่าพึ่งสุตาย” ซึ่งเป็นการให้คุณค่าป่าเท่าเทียมสิ่งจำเป็นของชีวิตมิได้ตีเป็นมูลค่าเป็นต้น
3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านการกระทำสังเกตได้จากการเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตด้วยการตัดไม้ทำลายป่ามาเป็นการทำเกษตรในเชิงอนุรักษ์เป็นต้น

3. การจัดการความรู้

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2547 : 15-23) ได้กล่าวว่า การจัดการความรู้มาจากคำว่า Knowledge และ Management หมายถึง การจัดการสารสนเทศ (Information) และการบริหารคน (People) ในทุกองค์กรมีการใช้สารสนเทศที่จัดเก็บไว้ในรูปดิจิทัลและจัดเก็บความรู้ใหม่ที่บุคคลในองค์กรมีเพื่อเผยแพร่และแบ่งปันการใช้สารสนเทศในองค์กรความสำเร็จของการจัดการความรู้เกิดจากการผสมผสานการทำงานของคนกระบวนการทางธุรกิจและเทคโนโลยีซึ่งมีขั้นตอนการจัดการความรู้ดังนี้

1. การจัดหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆเป็นการพัฒนาและการสร้างความรู้ใหม่เช่นการวิจัยและพัฒนาที่มีการจัดหมวดหมู่ความรู้อย่างเป็นระบบ
2. การแบ่งปันความรู้เป็นการใช้ความรู้ร่วมกันในองค์กรได้แก่ความรู้เชิงข้อเท็จจริงความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความจริงความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นความรู้ในเชิงความคิดสร้างสรรค์ริเริ่มที่ต้องการแก้ไขปัญหาและทำให้ดีขึ้นการแบ่งปันความรู้เป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่ในองค์กร
3. การใช้หรือการเผยแพร่ความรู้ให้คนในองค์กรเข้าถึงความรู้ในองค์กรได้เพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจและการดำเนินงานที่ไม่ผิดพลาดซ้ำซ้อน

วิจารณ์ พานิช (2544 : 17-19) กล่าวว่า การจัดการความรู้หมายถึงการยกระดับความรู้ขององค์กรเพื่อสร้างผลประโยชน์จากต้นทุนทางปัญญาโดยเป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง จึงให้คำนิยามหลายข้อจึงจะครอบคลุมความหมายดังนี้ 1) การรวบรวมการจัดระบบการจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้เทคโนโลยีด้านข้อมูลและด้านคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้แต่เทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์โดยตัวของมันไม่ใช่การจัดการความรู้ 2) การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ้าไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้วความพยายามในการจัดการความรู้ก็จะไม่ประสบผลสำเร็จพฤติกรรมภายในองค์กรเกี่ยวกับวัฒนธรรมพลวัตและวิถีปฏิบัติมีผลต่อการแลกเปลี่ยนความรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมและสังคมมีความสำคัญต่อการจัดการความรู้อย่างยิ่ง 3) การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์กรรวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งแนะนำวิถีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ดังนั้นกิจกรรมเกี่ยวกับคนได้แก่การดึงดูดคนดีและคนเก่งการพัฒนาคน การติดตามความก้าวหน้าของคนและดึงคนมีความรู้ไว้ในองค์กรถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการองค์ความรู้ 4) การเพิ่มประสิทธิผลขององค์กรการจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างความมีชีวิตชีวาและความสำเร็จในองค์กรประเมินต้นทุนทางปัญญาและผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่าองค์กรมีการจัดการความรู้ได้อย่างไรหรือไม่

สรุป รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนว่า เป็นการจัดการองค์ประกอบต่างๆทางการเรียนรู้ ของชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้เกิดจากการรวมตัวกันในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนต่างๆ เพื่อแสวงหาทางออก ร่วมกันซึ่งความสัมพันธ์ของชุมชนเป็นไปในแนวราบไม่ใช่แนวตั้ง มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถ่ายทอด ประสบการณ์จึงเป็นไปโดยธรรมชาติ ตรงกับความต้องการของชุมชนซึ่งเริ่มจากการวิเคราะห์ถึงปัญหาของตนเองและชุมชนร่วมกันการแสวงหาทางออกที่เหมาะสมการนำไปสู่การ ปฏิบัติจริงรวมทั้งมีการ ประเมินผลและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมองค์ประกอบของการเรียนรู้ได้แก่ผู้นำชุมชนและปราชญ์

ชาวบ้านองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนหรือรับจากภายนอกหรือเกิดจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือได้จากการปฏิบัติและทรัพยากรทางวัตถุต่างๆเช่นเงินทุนที่ดินป่าไม้เป็นต้นโดยการเรียนรู้ขององค์กรชุมชนจะเติบโตก้าวหน้าได้เมื่อมีการนำความรู้และทรัพยากรต่าง ๆ ไปแลกเปลี่ยนกับองค์กรชุมชนอื่นเกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทำให้มีการขยายขอบเขตการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ออกไปอย่างกว้างขวาง

4. เครือข่าย เป็นแนวคิดแนวปฏิบัติที่มีมานาน เสรี พงศ์พิศ (2548 : 197) ให้ความหมายไว้ว่า เครือข่ายหมายถึง หัวใจของวิถีชุมชนในอดีตซึ่งผู้คนอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกันทั้งในชุมชนและกับชุมชนอื่น ๆ มีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายแสดงออกทางกิจกรรมที่ทำงานสม่ำเสมอหรือเป็นครั้งคราวทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดของชุมชนเพราะแม้มีอำนาจรัฐอยู่แต่ก็ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงวิถีปฏิบัติของชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2548 : 2) ให้คำจำกัดความของเครือข่าย ว่าเป็นลักษณะของสรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งรอบข้าง เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต (Web of Life) ที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ โดยที่เราอาจลืมนึกถึงความเป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้น สรรพสิ่งในตัวเองและสิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาลเกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวทุกสิ่งมีที่มาที่ไปมีเหตุมีปัจจัยเมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูลยอมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่ยังไหลล้นซับซ้อนเป็นเครือข่าย (Network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์

สรุปได้ว่าเครือข่าย หมายถึง การเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้น จากความสัมพันธ์อันกลับเชิงบวกจะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (Reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (Quantum Leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (Emergence) เป้าหมายที่ปรารถนาของการสร้างเครือข่ายคือการนำเอาจิตวิญญาณสร้างสรรค์ของมนุษย์ปัจเจกชนมาถักทอเชื่อมโยงรวมกันได้การสร้างเครือข่ายสามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิตซึ่งมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนั้น เราต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายต่อไปเรื่อยๆ มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองผิด-ลองถูก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายคือการส่งสาร (ข้อมูลหรือข่าวสารที่ส่งต้องชัดเจนให้ผู้รับเข้าใจง่าย) และการรับสาร (ต้องพร้อมที่จะเปิดใจรับข้อมูลหรือข่าวสารอื่นที่อยู่นอกเหนือจากความคิดที่ตนมีอยู่เดิม) การส่งสารและการรับสารที่มีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้เกิดการขยายเครือข่ายออกไปในวงกว้างได้ นอกจากนี้ เครือข่ายต้องมีจุดยืน มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและพร้อมที่จะเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นอยู่เสมอ รวมทั้งต้องมีความยืดหยุ่นไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวแต่เน้นให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของเครือข่ายเป็นสำคัญนำไปวิเคราะห์ผลวัดและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจฝ่ายอ้อมครามของจังหวัดสกลนคร

องค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย ปาริชาติ วลัยเสถียร (2548 : 48-50) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของความเป็นเครือข่ายไว้ดังนี้

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคลจะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วม

ในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆเพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิตดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้นจะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะหากว่าบุคคลกลุ่มองค์กรมารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดหมายร่วมกันความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่ายเพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคลจะมาร่วมกันนั้นสิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆเข้าด้วยกันคือการทำหน้าที่ต่อกันและกระทำอย่างมีจิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่มาส่วนลึกภายในจิตใจของตนแล้วกระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้นและการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้นนอกจากจะมีความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้วยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมกล่าวคือเมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งจิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคลย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาที่รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันจนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกันทั้งนี้เพราะความเป็นเครือข่ายนั้นสามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่ายสิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้คือการมีส่วนร่วมการพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้นเพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้นนอกจากนี้ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะจะนำไปสู่การให้และการรับรวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิดกระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่ายเป็นกระบวนการสร้างข้อมูลต่อเนื่องเพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้วพัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆและอาจถดถอยลงดังนั้นการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่ายคือข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกันนับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลกลุ่มกับกลุ่มและระหว่างเครือข่ายกับเครือข่ายรวมทั้งระบบสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายถ้าระบบความสัมพันธ์ไม่ได้ตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้วความเป็นเครือข่ายก็อยู่ในภาวะที่เสื่อมถอยดังนั้นการพัฒนาเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการสื่อสารระหว่างกันโดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่ายนั้นๆ

Verner (ปารีชาติ วลัยเสถียร. 2548 : 50 ; อ้างอิงมาจาก Verner. 1998) กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่ายโดยใช้ตัวอักษรย่อภาษาอังกฤษ 4 ตัวคือ Link หรือการเชื่อมต่อเพื่ออธิบายองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ (Learning) ได้แก่การเรียนรู้เกี่ยวกับความจำเป็นและความต้องการของตนเองและผู้อื่น
 2. การลงทุน (Investing) ได้แก่การลงทุนด้านเวลาและพลังงานในการติดต่อและเชื่อมประสานกับบุคคลต่างๆ
 3. การดูแล (Nurturing) ได้แก่การดูแลสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกของเครือข่ายอย่างใกล้ชิดทั้งในเรื่องของการทำงานและสัมพันธภาพส่วนตัว
 4. การรักษา (Keeping) ได้แก่การรักษาทิศทางในการบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะการตรวจสอบความต้องการของสมาชิกและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพื่อแสวงหาแนวทางที่ทรงพลังในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 36-43) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่ามี 7 ประการคือ

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common Perception) หมายถึงการที่สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์เข้าร่วมเป็นเครือข่ายอาทิมีความเข้าใจในปัญหาที่สำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกันและมีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกันเป็นต้นซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น
2. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) หมายถึงการมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มการรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกันจะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายมีพลังเกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไป
3. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/Benefits) หมายถึงการที่การสมาชิกแต่ละคนมาร่วมกันเพื่อประสานผลประโยชน์และความต้องการซึ่งผลประโยชน์และความต้องการนั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ดังนั้นจึงมีการรวมตัวกันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย
4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (All Stakeholders Participation) การมีส่วนร่วมมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเพราะกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิดร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายจึงควรเสริมสร้างความสัมพันธ์ในลักษณะของความเท่าเทียมและในฐานะหุ้นส่วนของเครือข่ายและควรสานต่อความสัมพันธ์ในแนวราบ
5. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary Relationship) หมายถึงการที่สมาชิกในเครือข่ายก็ต้องเสริมกระบวนการทำงานของกันและกันโดยใช้จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเหลืออีกฝ่ายหนึ่งที่มีจุดอ่อนซึ่งจะทำให้เกิดการประสานผลประโยชน์ร่วมกันการเสริมสร้างต่อกันนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมีผลดีมากกว่าการไม่รวมเป็นเครือข่าย

6. การพึ่งอิงร่วมกัน (Interdependence) คือการเติมเต็มในส่วนที่ขาดของแต่ละฝ่ายเนื่องจากทุกฝ่ายต่างก็มีข้อจำกัดในกระบวนการทำงานและมีความรู้ประสบการณ์ที่แตกต่าง ดังนั้นจึงมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย

7. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) หมายถึง การที่สมาชิกในเครือข่ายมีการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและผลการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามด้วย

สรุป องค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายประกอบด้วย การถ่ายทอดความรู้ ทักษะการสื่อสาร การบริหารข้อมูลข่าวสารและการปฏิสัมพันธ์ การมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความหมายและโลกทัศน์ร่วมกัน มีความเท่าเทียมของฝ่ายต่างๆ รวมทั้งการให้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนเพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้ความหมายร่วมกัน และสุดท้ายคือการเห็นและเข้าใจในเป้าหมายร่วมกัน ทั้งระยะสั้น ระยะยาว และเฉพาะหน้า เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือวิธีการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ปัญหาที่ใหญ่โตสลับซับซ้อนกว่าที่จะเผชิญได้ตามลำพังคนเดียว การสร้างเครือข่ายหรือทำงานเป็นเครือข่ายเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดผลกระทบที่มากกว่าในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพราะการทำงานแบบเครือข่ายเป็นการทำงานแบบ “ประสานพลัง” (Synergy) ประโยชน์ของการทำงานเป็นเครือข่าย คือก่อให้เกิดผลบางอย่างที่ใครคนเดียวยังทำให้เกิดไม่ได้ ทำการณรงค์ได้กว้างกว่าและมีประสิทธิภาพมากกว่า ส่งอิทธิพลต่อคนอื่นในเครือข่ายและนอกเครือข่าย ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหรือประเด็นหนึ่งชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพราะมีแง่มุมหลายแง่มุมจากคนหลายองค์กร่วมมือกันทำ แบ่งงานกันทำ ลดงานที่ซ้ำซ้อนลง และลดการสิ้นเปลืองทรัพยากร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดประสบการณ์แรงบันดาลใจและทักษะต่าง ๆ ทำให้เกิดความสามัคคีให้กำลังใจกันและช่วยกันในรูปแบบต่าง ๆ ในบางกรณีช่วยให้สามารถระดมทุนได้ดี (เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 202)

3. ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์

การประยุกต์ หมายถึง การนำ “บางสิ่ง” มาใช้ประโยชน์ โดยปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานะที่เฉพาะเจาะจง การประยุกต์เป็นวิธีการนำบางสิ่งมาใช้ประโยชน์ “บางสิ่ง” ที่นำมาใช้นั้น อาจเป็นทฤษฎี หลักการ แนวคิด ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำมาใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ “บางสิ่ง” นั้น อาจเป็นวัตถุดิบของที่นำมาใช้นอกเหนือบทบาทหน้าที่เดิมเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ ตัวอย่าง การรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายแบบไทย แทนที่จะให้คนในสมัยนี้แต่งกายเหมือนคนสมัยก่อน ทางที่ดีกว่าคือนำบางส่วนของบอกลถึงความ เป็นไทย เช่น ผ้าลายไทย ผ้าทอมือ ผ้าฝ้าย ผ้าไหมไทย เป็นต้น แล้วนำมาตัดเย็บเป็นชุดทำงานสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการประยุกต์ผ้าไทยซึ่งคนสมัยก่อนเคยสวมใส่ โดยนำมาตัดในรูปแบบใหม่เป็นชุดสมัยนิยมใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ในขณะที่สามารถแสดงออกซึ่งความเป็นไทยตามวัตถุประสงค์

การประยุกต์ เป็นการนำ “ภาคทฤษฎี” สู่อำนาจปฏิบัติ” การประยุกต์เป็นการนำทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์ แนวคิด เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ มักมีการประยุกต์ทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้จริงในการแก้ปัญหา เพราะมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า

การประยุกต์ เป็นการนำ “ความรู้สาขาหนึ่ง” มาปรับใช้กับ “อีกสาขาหนึ่ง” เพื่อแก้ปัญหาเฉพาะเจาะจงบางประการ เช่น ความรู้ในทางคณิตศาสตร์จะถูกนำมาประยุกต์ใช้ในแทบจะทุกด้านของชีวิตตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้แก่ การคำนวณภาษีเงินได้ การตัดเย็บเสื้อผ้า การกีฬา เป็นต้น

การประยุกต์ เป็น “การปรับใช้” มิใช่ “การลอกเลียน” การประยุกต์เป็นการนำสิ่งหนึ่งหรือแนวคิดหนึ่งมาปรับใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง การประยุกต์จึงแตกต่างจากการลอกเลียน การลอกเลียนเป็นการนำสิ่งที่อยู่ในบริบทหนึ่งมาใช้ในอีกบริบทหนึ่งทั้งหลักการ วิธีการและรูปแบบ โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมในบริบทที่แตกต่างกัน ส่วนการประยุกต์เป็นการนำเพียง “บางสิ่ง” จากภายนอกมาใช้ประโยชน์ การนำมาใช้จะอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจถึงความแตกต่างกันในบริบท สถานที่ เวลา และองค์ประกอบอื่น ๆ ตัวอย่าง หมู่บ้านจัดสรรที่คัดลอกแบบมาจากยุโรป กลายเป็นบ้านที่ดูงดงามเพียงภายนอก แต่ผู้อยู่อาศัยกลับรู้สึกอึดอัด เนื่องจากบ้านลักษณะนี้เป็นแบบบ้านที่เหมาะสมจะปลูกสร้างในเมืองที่มีอากาศหนาวเพราะไม่มีหน้าต่าง

การประยุกต์ นำ “บางส่วน” ของ “บางสิ่ง” มาใช้ การประยุกต์เป็นการใช้ประโยชน์เพียงบางส่วนของสิ่งนั้นมิใช่การนำทั้งหมดมาใช้ แต่ดึงมาเฉพาะส่วนที่ตอบวัตถุประสงค์ เช่น การประยุกต์อาจเป็นการนำเอา “หลักการ” และ “รูปแบบ” บางส่วนของสิ่งนั้นมาปรับใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทใหม่ โดยเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการใช้งานให้สอดคล้องกับส่วนประกอบอื่น ๆ ในบริบทใหม่ ตัวอย่าง การประยุกต์ใช้ร่มชูชีพจากการใช้เพื่อชะลอความเร็วเมื่อกระโดดจากที่สูงมาก ๆ ทำให้สามารถลงถึงพื้นอย่างปลอดภัย มาใช้กับการช่วยชะลอความเร็วและการเบรกของรถแข่ง โดยในต่างประเทศมีการแข่งรถประเภทหนึ่งเรียกว่า การแข่งรถในระยะสั้น (Drag racing) รถจะวิ่งด้วยความเร็วสูงตามทางแข่งระยะสั้นที่ได้กำหนดไว้ ระยะทางที่รถต้องวิ่งนั้นเพียง ¼ ไมล์ เท่านั้น รถจะต้องมีเครื่องช่วยชะลอความเร็ว โดยการติตรึมชูชีพกับส่วนท้ายรถ เพื่อให้สามารถหยุดรถได้

การประยุกต์นำสิ่งหนึ่งมาปรับใช้ใน “บทบาทหน้าที่ใหม่” เพื่อ “เป้าหมายใหม่” การประยุกต์ลักษณะนี้ ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ตามหน้าที่ที่ควรเป็น แต่เป็นการนำไปใช้ประโยชน์ในวัตถุประสงค์อื่น ซึ่งอาจทำได้ทั้งสิ่งของและแนวคิด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและตอบสนองวัตถุประสงค์การใช้งาน ตัวอย่าง ชายคนหนึ่งนำน้ำใส่ขามแล้วตั้งบนเตาไฟ หลังจากผ่านไปครู่หนึ่งพบว่า น้ำยังคงเย็นเหมือนเดิม จึงรู้ว่าขามที่เคลือบด้วยปูนพลาสเตอร์ปารีส เป็นฉนวนกันความร้อนที่สมบูรณ์แบบ

สถานการณ์ที่ต้องคิดเชิงประยุกต์

1. สถานการณ์ที่ต้องตอบคำถามว่า “ใช้ ‘ทำ’ อะไรได้บ้าง” และ “รวมกันอย่างไรจึงเหมาะสม” ใช้ทักษะการแตกแขนง เพื่อใช้ประโยชน์เต็มศักยภาพการประยุกต์อาจทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องข้องกับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ โดยการหาทางเลือกอื่น ๆ ทั้งนี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการพยายามคิดเพื่อหาทางใช้ประโยชน์ของสิ่งที่มีอยู่มากกว่าเดิม เพื่อใช้อย่างคุ้มค่ามากที่สุด ตัวอย่าง การแปรรูปสับปะรด ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น สับปะรดกวน สับปะรดอบแห้ง น้ำสับปะรด เป็นต้น นอกจากนี้ อาจนำคุณสมบัติบางอย่างไปใช้ประโยชน์ในการผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ได้ เช่น น้ำส้มสายชู กระจาดขาย สับปะรด ผ้าใยสับปะรด หรือการนำเปลือกสับปะรดมาเป็นอาหารสัตว์ เป็นต้น คิดถึงการรวมกันของสิ่งที่ไม่เคยรวมกันมาก่อน การคิดเชิงประยุกต์อาจเข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการคิดสร้างสรรค์ โดยชั้น

แรกของการคิดสร้างสรรค์มักจะเริ่มต้นด้วยการระดมความคิดใหม่ ๆ ซึ่งการคิดเชิงประยุกต์ทำหน้าที่เป็นเหมือนขั้นที่สองของการคิดสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการนำมาใช้ ความเหมาะสมเมื่อนำมาใช้ในบริบทนั้น ๆ และพิจารณาว่าควรนำส่วนใดมาใช้ ควรปรับเปลี่ยนอย่างไร รวมถึงการวิเคราะห์ว่าเมื่อนำมาใช้แล้วจะเกิดผลดีผลเสียอย่างไร

2. สถานการณ์ที่เราต้องตอบคำถามว่า “ใช้อะไร ‘ทดแทน’ ได้บ้าง” ทักษะการเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้งาน สถานการณ์ที่เกิดปัญหา เกิดภาวะความจำกัดของสิ่งที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหา การคิดเชิงประยุกต์จะช่วยให้สามารถนำสิ่งที่มีอยู่มาใช้ทดแทนหรือปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม การคิดเชิงประยุกต์จะช่วย “กำจัด” ข้อจำกัดที่เกิดขึ้น ช่วยให้สามารถใช้ในบริบทต่าง ๆ อันเป็นการพัฒนาความเป็นไปได้ในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งการคิดเชิงประยุกต์จะขยายความสามารถในการคิดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ให้มีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น ด้วยการพัฒนาทักษะการคิดเชิงประยุกต์ด้านต่าง ๆ ตัวอย่าง ปากกา ประยุกต์เป็นที่เจาะรูกระดาษ เนคไท ประยุกต์เป็นเชือกผูกของกระป๋องน้ำ ประยุกต์เป็นกระถางต้นไม้ ผ้าผืน ประยุกต์เป็นผ้าปูโต๊ะ ทักษะการเพิ่มประสิทธิภาพหรือคุณภาพการใช้งานของสิ่งต่าง ๆ การคิดเชิงประยุกต์จะให้วัตถุใช้งานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ จำเป็นต้องใช้การประยุกต์เพื่อปรับเปลี่ยนวัสดุให้สามารถใช้งานได้เต็มประสิทธิภาพได้ ตัวอย่าง การเพิ่มคุณภาพของเส้นรองเท้าโดยการประยุกต์ใส่เหล็กเกือกม้า การเพิ่มประสิทธิภาพของหลอดไฟให้สว่างมากขึ้นโดยการประยุกต์เอากระจกหรืออลูมิเนียมสะท้อนแสงมาติดโดยรอบ

3. สถานการณ์ที่ต้องตอบคำถามว่า “จะนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร” ใช้ทักษะการแปร “นามธรรม” เป็น “รูปธรรม” การคิดเชิงประยุกต์ช่วยให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม จากความรู้หรือแนวคิดที่เป็น “นามธรรม” ในสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งการไม่คิดเชิงประยุกต์อย่างรอบคอบอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น สิ่งที่มีลักษณะเป็นแนวคิดเชิงนามธรรม อันได้แก่แนวคิดเพื่อแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้น กรอบแนวคิดทางคุณธรรมหรือแนวคิดใด ๆ ก็ตามที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้คนปฏิบัติตาม จำเป็นต้องมีการประยุกต์เป็นแนวทางปฏิบัติ ซึ่งจำเป็นต้องใช้การคิดเชิงประยุกต์อย่างเหมาะสม เพื่อให้แนวทางปฏิบัติสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และเป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติเข้าใจและสามารถกระทำตามได้

เหตุผลของการคิดเชิงประยุกต์

1. การคิดเชิงประยุกต์ช่วยลดข้อจำกัดในการแก้ปัญหาของสมอง นักจิตวิทยาพบว่าคนเรามักจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้หรือแก้ปัญหาคิด ไม่ใช่เพราะปัญหานั้นยากเกินไป แต่เพราะขาดความสามารถในการคิดเชิงประยุกต์ ไม่สามารถพิจารณาปัญหานั้นในแง่มุมที่ต่างไปจากเดิม สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก มีสิ่งขัดขวางการแก้ปัญหาที่สำคัญในความคิดของคน นั่นคือ เรามักจะยึดการมองเห็นสิ่งนั้นเป็นครั้งแรก เราเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไรในครั้งแรก เรามักคิดว่าจะเป็นเช่นนั้นในครั้งต่อ ๆ ไปด้วย อันอาจเป็นเหตุให้เข้าใจผิดเพราะมองอย่างยึดติดเพียงบางด้านเท่านั้น คนที่ความคิดไม่ยึดติดกับบทบาทหน้าที่จะคิดเชิงประยุกต์ได้ดี เพราะมีมุมมองที่หลากหลาย สามารถประยุกต์สิ่งๆ เดียวให้สามารถปรับใช้ได้หลาย ๆ บริบทอย่างเหมาะสม โดยไม่ขึ้นอยู่กับว่าเคยใช้มาก่อนเลยหรือไม่ จึงทำให้การแก้ปัญหาได้ดีกว่าคนอื่นเพราะมีทางออกที่ไม่จำกัด นอกจากนี้ การคิดเชิงประยุกต์ยังช่วยให้สามารถแก้ปัญหาได้รวดเร็วมากขึ้น เพราะไม่ยึดติดกับวัตถุประสงค์หรือบทบาทหน้าที่ของสิ่งนั้น ทำให้แม้ไม่มีคำตอบที่ชัดเจน แต่เราจะพยายามค้นหาความเป็นไปได้จากสิ่งที่มีอยู่และนำมาใช้เพื่อแก้ปัญหา

ในเวลานั้นได้ เป็นเหตุให้เราไม่จมอยู่กับการไม่สามารถหาทางออกให้กับปัญหา แต่เราจะสามารถประยุกต์จากสิ่งอื่น ๆ มาใช้ในการแก้ปัญหา ทำให้การแก้ปัญหานั้นทำได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

2. การคิดเชิงประยุกต์ช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ในบริบทที่แตกต่าง หลายครั้งแนวคิดดี ๆ แนวทางการแก้ปัญหาที่ดูน่าจะมีประโยชน์ เมื่อนำมาใช้กลับล้มเหลว ไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากแนวคิดเหล่านั้นในภาคปฏิบัติอาจขัดแย้งกับบริบทสภาพแวดล้อม ขัดแย้งกับวิถีชีวิตประจำวัน ความเคยชิน ค่านิยมของผู้ปฏิบัติ ไม่เหมาะสมกับช่วงเวลา สถานการณ์ เป็นต้น และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมภายใต้บริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน ตัวอย่าง แนวคิดในการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการจัดการเรียนการสอนให้เป็นการกระตุ้นให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้เด็กสามารถค้นพบความถนัด ศักยภาพและมีโอกาสได้พัฒนาในสิ่งนั้นด้วยตนเอง ส่วนครูเป็นผู้คอยชี้แนะแนวทาง ไม่ใช่การป้อนความรู้เหมือนที่ผ่านมา แต่ก็ยังคงเคยชินอยู่ในการจัดการสอนในปัจจุบัน

3. การคิดเชิงประยุกต์ช่วยเพิ่มศักยภาพของการคิดสร้างสรรค์ การคิดสร้างสรรค์ เป็นการระดมความคิดที่แตกต่างหลากหลาย เป็นความคิดนอกกรอบแหวกวงความคิดหรือความรู้เดิม ๆ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ที่ใช้การได้ดีและเหมาะสมมากกว่าเดิม ส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์เกิดจากการประยุกต์สิ่งหนึ่งเข้ากับอีกสิ่งหนึ่ง จนกลายเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน ตัวอย่าง การทำเพชรเทียมที่ได้จากธาตุคาร์บอนเผาผลาญ โดยนำความรู้เกี่ยวกับสารประกอบทางเคมีของเพชร ซึ่งมีคาร์บอนเป็นส่วนประกอบหลัก มาประยุกต์ทำเป็นเพชรเทียม โดยใส่แนวคิดสร้างสรรค์ลงไปเพื่อการค้าว่า ผลิตเพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว

4. การคิดเชิงประยุกต์ช่วยให้ลดการลอกเลียนแบบ ลดอาการ “วัวหายล้อมคอก” โดยปกติชีวิตประจำวัน เมื่อเราเห็นสิ่งที่เราพึงพอใจในบริบทหนึ่ง สิ่งที่ดี มีคุณค่า มีรสนิยม สิ่งที่ดีสักมหนึ่งหรือในบริบทหนึ่งไปแล้วมีประโยชน์และเราพึงพอใจ ความพึงพอใจนี้เอง เป็นตัวการให้เราเกิดความปรารถนาที่จะกระทำการเลียนแบบ หรือนำสิ่งเราพอใจมาใช้ทั้งหมด โดยไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสมอันเนื่องมาจากความแตกต่างในด้านต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้การนำมาใช้ไม่ประสบผลสำเร็จ การคิดเชิงประยุกต์จะช่วยให้เราไม่ด่วนฉกฉวยความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งมาใช้ แต่ช่วยให้เกิดการคิดใคร่ครวญว่าจะนำมาใช้อย่างเหมาะสมได้อย่างไร ควรนำส่วนใดมาใช้ ควรปรับเปลี่ยน หรือผสมผสานกันในลักษณะใดจึงเหมาะสมกับบริบทของเรา ช่วยลดอาการ “วัวหายล้อมคอก” หรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นตามมาภายหลัง เนื่องจากก่อนที่จะนำสิ่งใดมาประยุกต์ใช้จะต้องมีการคิดพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบคอบก่อน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมมากที่สุด ในเป้าหมายใหม่ วัตถุประสงค์ใหม่ จึงช่วยป้องกันการเกิดปัญหาเมื่อต้องนำสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาใช้ ซึ่งต่างจากการนำสิ่งใดมาใช้โดยปราศจากการคิดเชิงประยุกต์ อาจจะทำให้ต้องแก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดตามมาด้วย

5. การคิดเชิงประยุกต์เป็นแนวทางนำไปสู่นวัตกรรมใหม่ ๆ การคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ หรือ การพัฒนาสิ่งที่มีอยู่จำนวนมากให้ดีขึ้นตลอดประวัติศาสตร์ เกิดจากความสามารถในการคิดเชิงประยุกต์ คือเมื่อเห็นการทำงานของสิ่งหนึ่ง สมองจะพยายามทำการเชื่อมสิ่งนั้นเข้ากับอีกสิ่งที่มีอยู่ ซึ่งการนำความรู้จากด้านอื่น ๆ มาใช้จะช่วยพัฒนาความก้าวหน้าในสาขาวิชานั้น ๆ หรือพัฒนานวัตกรรมของสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ให้ทันสมัยต่อไปได้อย่างไม่หยุดยั้ง

ประโยชน์ของการคิดเชิงประยุกต์

1. เห็นสิ่งที่พึงพอใจ ต้องการ “บางส่วน” มาใช้ ใช้วิธีการตั้งเป้าหมายให้ชัด แล้วค่อยสกัดสิ่งที่ต้องการ ซึ่งเมื่อเราเห็นสิ่งหนึ่งในบริบทหนึ่ง และเกิดความรู้สึกพึงพอใจอันนำไปสู่ความปรารถนาที่จะนำสิ่งนั้นมาใช้บ้าง สิ่งที่เราควรทำ ไม่เพียงมีความตั้งใจจะทำตามเท่านั้น แต่ต้องมี “เป้าหมายที่ชัดเจน” ด้วยว่าต้องการนำมาใช้เพื่อประโยชน์อะไร โดยตอบคำถามเหล่านี้ จะนำสิ่งนั้นมาเพื่อตอบสนองเป้าหมายอะไร ถ้าต้องการทำให้เป้าหมายสำเร็จต้องทำอย่างไร ตอบสนองเป้าหมายที่ตั้งไว้ หรือไม่

2. เห็นสิ่งที่พึงพอใจ ต้องการนำ “ทั้งหมด” มาใช้ ในกรณีที่เราต้องการนำแนวคิด ฏรรณระเบียบ หลักปฏิบัติ รูปแบบการทำงาน ทฤษฎีความรู้ต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จในบริบทหนึ่งมาใช้ในบริบทของเรา โดยต้องการนำมาใช้ทั้งหมด แต่ไม่รู้เหมาะสมหรือไม่ให้ปฏิบัติดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ เราจำเป็นต้องมีเป้าหมายชัดเจนในการนำสิ่งที่อยู่ในอีกบริบทหนึ่งมาใช้ อีกทั้งต้องมีการเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นความเหมือนหรือความแตกต่างของสองบริบท หรือระหว่างบริบทที่เหมาะสมใช้แล้วประสบความสำเร็จที่สุด กับบริบทของเราที่ต้องการนำมาใช้ตั้งเป้าหมาย เช่น ตั้งราคาสินค้าที่ดึงดูดผู้ซื้อ เปิดร้านขายอาหารกล่องที่มีระบบอุ่นในตัว ตามสถานีรถไฟและสถานีขนส่ง เปิดร้านอาหารที่ซื้อแฟรนไชส์มาจากต่างประเทศ การนำระบบมาตรฐาน ISO มาใช้ในองค์กร การเปลี่ยนระบบการเรียนการสอนจากครูเป็นศูนย์กลางเป็นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ทำความเข้าใจเหตุผลเบื้องหลังของสิ่งที่จะนำมาใช้ การลอกเลียนเป็นการนำสิ่งหนึ่งมาใช้อย่างปราศจากความเข้าใจ อาจจะยกมาเพียงบางส่วนหรือทั้งหมด แต่ทว่าเราอาจไม่เข้าใจวัตถุประสงค์หรือมโนทัศน์เบื้องหลังของสิ่งนั้น อันเป็นเหตุให้เกิดปัญหาเมื่อนำมาใช้ ทำให้การทำงานไม่เหมาะสม ไม่ประสบความสำเร็จเช่นที่เราเห็นผู้อื่นใช้

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทเพื่อค้นหา ความเหมือน และความแตกต่าง นักคิดเชิงประยุกต์ต้องเป็นคนที่มีความ “เฉลียว” ไม่ติดต่อกความสำเร็จของสิ่งนั้นในอดีต ณ บริบทและเวลาหนึ่ง แต่ตระหนักว่า แนวทางที่ประสบความสำเร็จ แม้จะได้รับการนำมาใช้โดยบุคคลผู้ทรงปัญญาหรือดูท่าทางเป็นผู้ชำนาญการ แต่หากนำมาใช้โดยปราศจากการปรับให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ เวลาใหม่ ผู้ใช้คนใหม่ แนวทางดังกล่าวย่อมมีแนวโน้มประสบความสำเร็จล้มเหลวหรือก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาภายหลังได้ ซึ่งเราต้องพิจารณารายละเอียดของปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จ เปรียบเทียบกับบริบทที่ต้องการนำมาใช้ เปรียบเทียบปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ 4 ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ เมื่อเราพบว่าสถานการณ์เดิมกับสถานการณ์ใหม่มีความแตกต่างกัน เราควรปรับเปลี่ยนสถานการณ์เดิมเพื่อให้เหมาะสมกับเงื่อนไขในสถานการณ์ใหม่ โดยที่หลักการหรือวัตถุประสงค์ที่เราต้องการนั้นยังคงเดิม ทำได้โดยการปรับเปลี่ยนจุดอ่อนของสถานการณ์เดิมที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ เพิ่มเติมบางส่วนเพื่อทำให้เกิดการใช้ประโยชน์และเหมาะสมกับสถานการณ์ใหม่ การปรับเปลี่ยนให้สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมกับบริบทและตอบสนองต่อเป้าหมายจะมีวิธีการในรายละเอียดที่แตกต่างกันไปแล้ว แต่เรื่องที่เราต้องการจะประยุกต์ เช่น ในบางเรื่องอาจต้องประยุกต์ให้เกิด ความกลมกลืนทางวัฒนธรรม

ขั้นที่ 5 ตรวจสอบว่าตอบสนองเป้าหมายหรือไม่ เพื่อให้ความคิดรอบคอบและครบถ้วน ควรมีการประเมินในเรื่องต่าง ๆ ก่อนนำไปใช้จริง อาทิ ความสามารถในการใช้ประโยชน์ได้

จริง ประเมินความคุ้มค่า ประเมินผลได้-ผลเสีย การนำสิ่งหนึ่งมาใช้ในอีกบริบทหนึ่งนับว่ามีความซับซ้อนในปัจจัยที่เป็นรายละเอียด การตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนตั้งแต่เรื่องแรกจะช่วยลดปัญหาอันอาจเกิดขึ้นตามมา และการวิเคราะห์เปรียบเทียบแจกแจงรายละเอียดจะยิ่งช่วยให้เราเห็นภาพชัดยิ่งขึ้นถึงผลสำเร็จหรือล้มเหลวเมื่อนำมาใช้ อันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนบริบทที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมโดยคงหลักการที่ต้องการบรรลุเป้าหมายไว้ และขั้นสุดท้ายการตรวจสอบก่อนนำไปใช้จริงจะช่วยสร้างความมั่นใจได้ว่าเมื่อนำมาใช้แล้วโอกาสของปัญหาที่เกิดขึ้นตามมานั้นย่อมลดน้อยลงไปด้วย

3. การนำแนวคิดมาใช้ในภาคปฏิบัติ การเปลี่ยนแนวคิดเชิงนามธรรมให้เป็นแนวทางการปฏิบัติเชิงรูปธรรม จุดมุ่งหมายเพื่อให้แนวทางการปฏิบัตินั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในบริบทต่าง ๆ ดังนั้น วิธีการจึงค่อนข้างอิสระและหลากหลาย เพราะขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมเป็นหลัก อาจกำหนดเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 กำหนดเป้าหมายการนำมาใช้ประโยชน์ เราจำเป็นต้องกำหนดเป้าหมายการคิดของเราให้ชัดเจนว่าจะนำแนวคิดในเรื่องอะไรมาประยุกต์ใช้ อาจมีจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาบางประการ หรือเพื่อพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดีขึ้น

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์แนวคิดที่จะนำมาประยุกต์ การนำแนวคิดมาใช้ ให้ทำการวิเคราะห์แนวคิดในเบื้องต้นเพื่อพิจารณาว่าเหมาะสมหรือไม่ที่จะนำมาใช้ในต่างบริบท และจะนำมาใช้อย่างไรจึงจะเหมาะสม เราจำเป็นต้องพิจารณาในแง่มุมต่าง ๆ เช่น เราต้องการประยุกต์แนวคิดในเรื่องอะไร เรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับใครบ้าง เกี่ยวข้องอย่างไร แนวคิดนี้ขัดแย้งหรือสอดคล้องกับบริบทแวดล้อมมากน้อยเพียงใด w ความเชื่อ w วิธีการดำเนินชีวิต w ค่านิยม w วัฒนธรรม w ประเพณี w ถ้านำเรื่องนั้นมาใช้จะส่งผลกระทบต่ออย่างไร w ผลดี-ผลเสีย w ควรนำมาใช้ในเวลาใดจึงจะเหมาะสม w ควรนำมาใช้อย่างไรจึงจะเหมาะสม

ขั้นที่ 3 การนำแนวคิดไปประยุกต์ใช้ แนวคิดนั้นสามารถอยู่ในลักษณะของรูปแบบ (Form) หรือบทบาทหน้าที่ (Function) ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างอิสระ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือต้องเป็นรูปแบบหรือหน้าที่ที่กลุ่มเป้าหมายยอมรับที่จะนำไปปฏิบัติ ซึ่งวิธีการประยุกต์ค่อนข้างมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ อาทิ การให้ความหมายใหม่ในรูปแบบเดิม เป็นการไม่เปลี่ยนรูปแบบ (Form) แต่เพิ่มหน้าที่ (Function) ใหม่เข้าไปเพื่อทำให้แนวคิดที่เราต้องการดำเนินการนั้นสำเร็จ ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยการใส่ความหมายใหม่เพิ่มเข้าไป ไม่ได้เสียหลักการหรือวัตถุประสงค์เดิมที่ทำอยู่จะช่วยทำให้คนปฏิบัติสามารถยอมรับได้ง่าย การแทรกแนวคิดเข้าไปในความเคยชิน คนจะรับแนวคิดได้ดีหากเขาไม่ต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมาก ดังนั้น หากเราประยุกต์แนวคิดของเราเข้าไปในสิ่งที่เขาค้นเคย อาจจะเป็นอาชีพ งานอดิเรก กีฬา วิธีการดำเนินชีวิตประจำวัน คนก็จะรับสิ่งที่เราสื่อสารได้ดีขึ้น เช่น แนวคิดเรื่องความกตัญญู เป็นต้น

ขั้นที่ 4 ตอบสนองเป้าหมายหรือไม่ เราควรคิดเชิงวิพากษ์เพื่อตรวจสอบว่าแนวคิดเชิงประยุกต์สามารถนำมาใช้ได้จริงในภาคปฏิบัติ ณ บริบทที่เราต้องการหรือไม่ หรืออาจเล่นบทบาทสมมติ (Role Player) โดยทำตัวเป็นเสมือนคนที่ต้องนำแนวคิดนั้นไปปฏิบัติ สืบหาความรู้สึกว่าจะรู้สึกอย่างไร ฟังพอใจหรือมีข้อตำหนิตีดยุติอย่างไร ในเรื่องใดบ้าง อันจะช่วยให้เราเห็นจุดอ่อนของการประยุกต์ที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมต่อไป

การพัฒนาทัศนคติและนิสัยนักคิดเชิงประยุกต์

1. เป็นนักพัฒนาที่ไม่หยุดนิ่ง นักพัฒนา มีความปรารถนาที่จะทำให้สิ่งที่มีอยู่ดีขึ้นอยู่เสมอ เป็นคนที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่พยายามตรวจสอบอยู่เสมอว่ามีอะไรต้องได้รับการแก้ไข ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบ้างหรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นคนที่ช่างสังเกต ช่างเรียนรู้ และพยายามดึงส่วนดีที่พบเห็นจากภายนอกมาปรับใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาสิ่งที่ตนเองมีอยู่ให้ดีขึ้น

2. เป็นนักเศรษฐศาสตร์ที่ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า นักเศรษฐศาสตร์จะตระหนักว่าทรัพยากรมีอยู่อย่างจำกัด ในขณะที่ความต้องการมีไม่จำกัด ความจำกัดของทรัพยากรทำให้นักเศรษฐศาสตร์พยายามใช้สิ่งที่มีอยู่อย่างคุ้มค่ามากที่สุด เพื่อให้เกิดความพึงพอใจสูงสุด รวมทั้งการหาสิ่งทดแทนเพื่อแก้ปัญหาที่มีข้อจำกัดได้ เช่น ใช้ความรู้คู่การเรียนรู้ เพราะนักคิดกับความรู้เป็นเหมือนของคู่กัน ความรู้ที่เรามีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจช่วยให้เราทำสิ่งต่าง ๆ ได้มากมาย นำไปใช้ประโยชน์ได้กว้างขวาง ยืดหยุ่นและแฉ่งบวก โดยนักคิดจะต้องเป็นคนที่มีความยืดหยุ่นทางความคิด ไม่ยึดติดในกรอบบทบาทหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ของสิ่งใด ซึ่งความคิดยืดหยุ่นจะช่วยให้เราสามารถนำเอาประโยชน์จากสิ่งต่าง ๆ ได้มากมาย อีกทั้ง นักคิดเชิงประยุกต์จะต้องเป็นคนที่มีความคิดแฉ่งบวก พยายามหาสิ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ คัดเลือกคุณสมบัติที่พอจะทดแทนกันได้ แม้จะไม่เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ยอมช่วยให้ปัญหาในเวลานั้นลดน้อยลงไปได้

3. มีความสามารถในการคิดมิติอื่น ๆ การคิดเชิงประยุกต์เกี่ยวข้องกับการคิดในมิติอื่น ๆ อย่างแยกกันลำบาก เพราะการประยุกต์เรื่องใด ๆ มาใช้จำเป็นต้องพิจารณาการคิดในมิติอื่น ๆ ร่วมด้วย อาทิ การคิดเชิงมนทัศน์ เพราะจะช่วยให้ในการค้นหาสิ่งที่จะนำมาใช้ประยุกต์ได้อย่างรวดเร็ว การหาสิ่งทดแทนจะรวดเร็วมากขึ้น ช่วยในการหาแก่นหรือหลักการของสิ่งนั้น เพื่อให้สามารถนำแก่นนั้นมาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาของเรา ไม่ได้นำเพียงรายละเอียดปลีกย่อยซึ่งไม่เหมาะสมเมื่อนำมาใช้ เพราะต่างบริบทกัน การคิดเชิงเปรียบเทียบ เพราะการที่เราจะนำสิ่งใดมาใช้ประโยชน์จำเป็นต้องเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ ในด้านต่าง ๆ เพื่อคัดเลือกสิ่งที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์มาใช้ประโยชน์ได้ การคิดเชิงสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการนำสิ่งที่มีอยู่มาใช้นอกวัตถุประสงค์ เป็นนักประยุกต์เชิงสร้างสรรค์ ชอบคิดแตกแขนงความรู้ที่มีอยู่ ให้ขยายในขอบเขตที่จะนำไปใช้กับคนกลุ่มต่าง ๆ คนในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางมากที่สุด เพื่อให้สิ่งนั้นสามารถได้รับการนำไปใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า เหมาะสมสำหรับกลุ่มเป้าหมาย ภายใต้สถานการณ์นั้น บริบทแวดล้อมขณะนั้น การคิดเชิงวิเคราะห์ เพราะสามารถจำแนกแยกแยะส่วนประกอบหรือความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของสิ่งนั้น เพื่อให้สามารถดึงส่วนประกอบหรือหลักการที่เกี่ยวข้องมาตอบสนองวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้ การคิดเชิงวิพากษ์ เพราะแนวคิดหรือสิ่งที่ปรับแล้วจะต้องมีการวิพากษ์ด้วย เพื่อช่วยให้เกิดการมองในมุมตรงกันข้าม หากจุดอ่อน จุดที่ต้องแก้ไขของสิ่งที่นำมาประยุกต์ใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ ในบางเรื่องก็นำมาใช้ อาจต้องใช้การคิดมิติอื่น ๆ ร่วมด้วย เช่น การคิดอย่างบูรณาการ เพื่อพิจารณาเรื่องที่ต้องการนำมาใช้อย่างรอบด้าน เพื่อดูว่าอาจจะมีปัญหาใดเกิดขึ้นได้บ้างจะได้ปรับปรุงแก้ไขได้อย่างถูกต้อง หรือการคิดเชิงอนาคตในกรณีที่ต้องคาดการณ์ว่าสิ่งที่จะนำมาใช้นั้นจะส่งผลกระทบต่ออนาคตบ้าง เป็นต้น

4. รอบคอบแต่กล้าเสี่ยง นักคิดเชิงประยุกต์จะต้องเป็นคนที่มีความรอบคอบ และในขณะเดียวกันต้องมีความกล้าเสี่ยงด้วย เนื่องจากผลผลิตจากการคิดเชิงประยุกต์เรียกได้ว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับบริบทใหม่ที่เกิดขึ้น การนำมาใช้จะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับความสอดคล้อง

เหมาะสมของปัจจัยต่าง ๆ ภายใต้บริบทใหม่นั้นด้วย นักคิดเชิงประยุกต์จึงจำเป็นต้องมีความรอบคอบในการคิดเชิงวิเคราะห์ปัจจัยหรือองค์ประกอบที่มีความแตกต่างกัน และปรับสิ่งที่ต้องการนำมาใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ ในขณะเดียวกัน นักคิดเชิงประยุกต์ต้องมีความกล้าเสี่ยงด้วย โดยตระหนักว่าแม้มีการตรวจสอบอย่างรอบคอบแล้ว แต่เมื่อนำมาใช้จริงแล้วอาจมีปัญหาคาดคิดเกิดขึ้นได้ นักคิดเชิงประยุกต์ต้องไม่เป็นคนที่ท้อแท้หรือล้มเลิกอะไรง่าย ๆ แต่ต้องเป็นคนที่พร้อมจะเรียนรู้จากความผิดพลาดที่เกิดขึ้น และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม

สรุป การคิดเชิงประยุกต์เป็นการคิดเพื่อตีความสามารถในการนำบางสิ่งมาปรับใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อมและเวลาขณะนั้น เพื่อบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ช่วยให้สามารถปรับตัวและปรับใช้สิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมเข้ากับยุคสมัยที่บริบทแวดล้อมเปลี่ยนไป ทำให้เราสามารถแก้ปัญหาในวิถีทางที่ถูกต้องได้ และช่วยให้เราสามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่ใช้การได้เพิ่มขึ้นจำนวนมาก การพัฒนาทักษะการคิดเชิงประยุกต์จึงเหมาะสมสำหรับทุกกลุ่มคน ทุกเพศและทุกวัย การคิดเชิงประยุกต์เป็นอีกหนึ่งการคิดที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการก้าวขึ้นเป็น “นักคิด” ผู้มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหา การตัดสินใจ และการเรียนรู้ที่จะเลือกและนำสิ่งดี ๆ มาสู่ชีวิตของตน และเป็นการคิดที่จำเป็นต้องพัฒนาในส่วนของทัศนคติ และลักษณะนิสัยด้วย เช่นเดียวกับการคิดในมิติอื่น ๆ เพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีคิดตามธรรมชาติของเรา อันจะช่วยให้คิดได้ทันที เมื่อมีปัญหาคิดที่ต้องได้รับการแก้ไข

4. ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา หมายถึง การสั่งสมประสบการณ์จากอดีตของท้องถิ่นนั้น ๆ แล้วพัฒนาความรู้นั้นเพื่อใช้ประกอบการดำรงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมให้ดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขภูมิปัญญาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์เป็นกลวิธีหรือเทคนิคในการนำเอาความรู้มาใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภูมิปัญญา เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรามีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้เช่น ประเพณีต่าง ๆ ทัศนคติ และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่นการรื้อฟื้นดนตรีไทย การประยุกต์ คือ การปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวชต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน การสร้างใหม่ คือ การค้นคิดใหม่ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้นชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรู้เหล่านี้

เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ ความรู้เรื่องทำมาหากินมีอยู่มาก เช่นการทำไร่ทำนา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การผ้า ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้และหิน ซึ่งจะพบได้จากโบราณสถานในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ

ความคิดและการแสดงออก เพื่อจะเข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน จำเป็นต้องเข้าใจความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับโลกหรือที่เรียกว่า โลกทัศน์ และเกี่ยวกับชีวิตที่เรียกว่า ชีวิตทัศน์ สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมอันเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม แนวคิดเรื่องความสมดุล เป็นแนวคิดพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทยหรือที่เคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณ นั้นมีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บป่วยได้เพราะธาตุขาดความสมดุล ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน ความสัมพันธ์ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมา เช่น ลูกควรปฏิบัติอย่างไร กับพ่อแม่ กับญาติพี่น้อง กับผู้สูงอายุ พ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยเฉพาะในยามทุกข์ยากหรือมีปัญหา ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการคำนวณสมัยใหม่ ไม่มีตลาด ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา ชาวบ้านยังไม่รู้จักสารเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ไปไม้ใบหญ้าที่เนาเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้ง ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพมีเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า เขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติ ที่ได้ให้ชีวิตแก่ตน พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับ น้ำ ข้าว ป่าเขารวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นต้น ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านรู้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งเต็มไปด้วยความเร้นลับ มีพลังและอำนาจที่เขาไม่อาจจะหาคำอธิบายได้ ความเร้นลับดังกล่าวรวมถึงญาติพี่น้องและผู้คนที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านยังความสัมพันธ์กับพวกเขา ทำบุญและรำลึกถึงอย่างสม่ำเสมอทุกวันหรือในโอกาสสำคัญ ๆ การทำมาหากิน แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่าทุกวันนี้ และยังคงยึดธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาก็ต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่าง ๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกิน ต้องหักร้างกลางพง บุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่ป็นคันนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ การจับปลาล่าสัตว์ก็มีวิธีการ บางคนมีความสามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุด คนที่ไม่เก่ง ก็ต้องใช้เวลานานและได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน

การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ก็เป็นความรู้ความสามารถที่มีมาแต่โบราณ คนทางภาคเหนือรู้จักบริหารน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อการบริโภคต่าง ๆ โดยการจัดระบบเหมืองฝายมีการจัดแบ่งปันน้ำกันตามระบบประเพณีที่สืบทอดกันมา มีหัวหน้าที่ทุกคนยอมรับ มีคณะกรรมการจัดสรรน้ำ

ตามสัดส่วนและตามพื้นที่ทำกิน นับเป็นความรู้ที่ทำให้ชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ ไม่ว่าจะต้นน้ำหรือปลายน้ำ ได้รับการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรม ทุกคนได้ประโยชน์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ชาวบ้านรู้จักการแปรรูปผลิตผลในหลายรูปแบบ การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดองการหมัก เช่น ปลา ร้า น้ำปลา ผักดอง ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ปลาแห้ง เนื้อแห้ง การแปรรูปข้าวก็ทำได้มากมายนับร้อยชนิด เช่น ขนมต่าง ๆ แต่ละพิธีกรรมและแต่ละงานบุญประเพณี มีข้าวและขนมในรูปแบบไม่ซ้ำกัน ตั้งแต่ขนมจีนสังขยา ไปถึงขนมในงานสารท กาลละม ขนมครก และอื่น ๆ ซึ่งยังพอมิให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ความรู้เรื่องการปรุงอาหารก็มีอยู่มากมายแต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบและรสชาติแตกต่างกันไปมีมากมายนับร้อยนับพันชนิด แม้ในชีวิตประจำวันจะมีเพียงไม่กี่อย่าง แต่โอกาสงานพิธี งานเลี้ยง งานฉลองสำคัญ จะมีการจัดเตรียมอาหารอย่างดีและพิถีพิถัน การทำมาหากินในประเพณีเดิมนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การเตรียมอาหาร การจัดขนมและผลไม้ ไม่ได้เป็นเพียงเพื่อให้รับประทานและอร่อย แต่ให้ได้รับความสวยงาม ทำให้สามารถสัมผัสกับอาหารนั้นไม่เพียงแต่ทางปากและรสชาติของลิ้น แต่ทางตาและทางใจ การเตรียมอาหารนั้นเป็นงานศิลปะที่ปรุงแต่งด้วยความตั้งใจ ใช้เวลา ฝีมือ และความรู้ความสามารถ

ชาวบ้านสมัยก่อนส่วนใหญ่จะทำนาเป็นหลักเพราะเมื่อมีข้าวแล้วก็สบายใจ อยางอื่นพอหาได้จากธรรมชาติ เสร็จหน้างานก็จะทำงานหัตถกรรม การทอผ้า ทำเสื่อ เลี้ยงไหม ทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์ เครื่องมือการเกษตร และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็น หรือเตรียมพื้นที่เพื่อการทำนาครั้งต่อไป หัตถกรรมเป็นทรัพย์สินและมรดกทางภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษเพราะเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อและคุณค่าต่าง ๆ ที่สั่งสมมายาวนาน อาทิ ลายผ้าไหม ผ้าฝ้าย ฝีมือในการทออย่างประณีต รูปแบบเครื่องมือที่สานด้วยไม้ไผ่ และอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องดนตรี เครื่องเล่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้สอย การทำบุญ อุทิศส่วนกุศลเป็นความเชื่อ การประกอบอาชีพต่าง ๆ ชาวบ้านทำมาหากินเพียงเพื่อการยังชีพ ไม่ได้ทำเพื่อขาย มีการนำผลิตผลส่วนหนึ่งไปแลกเปลี่ยนของที่จำเป็นที่ตนเองไม่มี เช่น นำข้าวไปแลกเปลี่ยน พริก ปลา ไก่ หรือเสื้อผ้า การขายผลิตผลมีเพียงส่วนน้อย หรือเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐ ชาวบ้านนำผลิตผล เช่น ข้าว ไปขายในเมืองให้กับพ่อค้าหรือขายให้กับพ่อท้องถิ่นเช่นทางภาคอีสาน เรียกว่า “นายฮ้อย” คนเหล่านี้จะนำผลผลิตบางอย่างเช่น ข้าว ปลา ร้า วัว ควาย ไปขายในที่ไกล ๆ ทางภาคเหนือหรือภาคกลาง แม้ว่าความรู้เรื่องการค้าขายของคนสมัยก่อนไม่อาจจะนำมาใช้ในระบอบตลาดเช่นปัจจุบันได้ เพราะสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากแต่การค้าที่มีจริยธรรมของพ่อค้าในอดีต ที่ไม่ได้หวังแต่เพียงกำไร แต่คำนึงถึงการช่วยเหลือแบ่งปันเป็นหลัก ยังมีคุณค่าสำหรับปัจจุบัน นอกนั้น ในหลายพื้นที่ในชนบท ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของยังมีอยู่ โดยเฉพาะในพื้นที่ยากจนซึ่งชาวบ้านไม่มีเงินสด แต่มีผลิตผลต่างๆ ระบบการแลกเปลี่ยนไม่ได้ยึดหลักมาตราชั่งวัดหรือการตีราคาของสิ่งของ แต่แลกเปลี่ยนโดยการคานึงถึงสถานการณ์ของผู้แลกทั้งสองฝ่ายคนที่เอาปลาหรือไก่มาของแลกข้าว อาจจะได้ข้าวเป็นถึงเพราะเจ้าของข้าวคำนึงถึงความจำเป็นของครอบครัวเจ้าของไก่ ถ้าตีราคาเป็นเงินข้าวหนึ่งถังย่อมมีค่าสูงกว่าไก่หนึ่งตัว

การอยู่ร่วมกันในสังคม การอยู่ร่วมกันในชุมชนดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่กี่ตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นผู้นำ หน้าที่ของผู้เฒ่าไม่ใช่การสั่ง แต่เป็นผู้ที่ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไกล่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไข

ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ปัญหาในชุมชนก็มีไม่น้อย ปัญหาการทำมาหากิน ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด โจรลักวัวควาย เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชนการละเมิดกฎหมายประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการ “ผิดผี” คือ ผีของบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้สร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ เช่น กรณีที่ชายหนุ่มถูกเนื้อต้องตัวหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัย ยามที่โจรขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจที่มีอยู่จะช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหาร การกิน และอื่น ๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก ๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว ไม่มีการจ้าง ในชุมชนต่าง ๆ จะมีผู้มีความรู้ความสามารถ หลากหลาย บางคนเก่งทางรักษาโรค บางคนทางการเพาะพืช บางคนทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเป็นการอาชีพที่มีค่าตอบแทน อย่างมากก็มี “ค่าครู” แต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งปกติแล้ว เงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อทำบุญที่วัดมากกว่าที่หมอยาหรือบุคคลผู้นั้นจะเก็บไว้ใช้เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว “วิชา” ที่ครูถ่ายทอดมาให้ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไปแต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่าง ๆ ด้วยวิธีชีวิตเช่นนี้ จึงมีคำถามเพื่อเป็นการสอนคนรุ่นหลังว่า ถ้าหากคนหนึ่งจับปลาช่อนตัวใหญ่ได้หนึ่งตัว ทำอย่างไรจึงจะกินได้ทั้งปีคนสมัยนี้อาจจะบอกว่า ทำปลาเค็ม ปลาร้า หรือเก็บรักษา ด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่คำตอบที่ถูกต้อง คือ แบ่งปันให้พี่น้องเพื่อนบ้าน เพราะเมื่อเขาได้ปลา เขาจะทำกับเราเช่นเดียวกัน ชีวิตทางสังคมของหมู่บ้านมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด งานบุญกิจกรรมของส่วนรวมจะทำการที่วัด งานบุญประเพณีต่างๆ ตลอดจนการละเล่นมหรสพพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นครูสอนลูกหลานผู้ชายซึ่งรับใช้พระสงฆ์ หรือ “บวชเรียน” ทั้งนี้ก่อนนี้ยังไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนและหอประชุมเพื่อกิจกรรมต่างๆ ต่อเมื่อโรงเรียนมีขึ้นและแยกออกจากวัด บทบาทของวัดและของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนไป

ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหมอยาเก่ง ๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่นหรือถ่ายทอดแต่คนต่อมาไม่ได้ปฏิบัติเพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนสมัยก่อน ใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิกง่ายกว่า งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและมีแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน

การลงแขกทำนาปลูกข้าวและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานมากขึ้น แรงงานก็หายากกว่าแต่ก่อน ผู้คนอพยพย้ายถิ่น บ้างก็เข้าเมือง บ้างก็ไปทำงานที่อื่น สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษาในโรงเรียนมีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงหนัง วิทยู โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่างๆ ทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจ มีโรงเรียน มีเจ้าหน้าที่ราชการฝ่ายปกครอง ฝ่ายพัฒนา และอื่นเข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ คนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงไป

การทำมาหากินก็เปลี่ยนจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลผลิตจากป่าก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ทำให้

ผู้นำการพัฒนาหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน และการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิดสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญดังที่ผู้รู้ได้อธิบายไว้ ดังนี้

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 4 ลักษณะ ดังนี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์.

2536 : 236) 1) ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาเป็นระบบความรู้ที่ไม่ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวนั้นไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างไร 2) การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้โดยการนำความรู้มาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่น ๆ ต่อมาได้หรือไม่ 3) การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา แต่พบว่า มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง 4) การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

ความสำคัญของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชน ดังต่อไปนี้ (สมจิตร์ พรหมเทพ. 2543 : 67-68) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเอง และชุมชนตลอดมา เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับประชาชน

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : 3) ได้แบ่งความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ คือ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งที่เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้าน มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอต้องศึกษาด้วยว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นอย่างไร

2. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสม และกระจายความรู้ ความรู้นั้น ไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน ชุมชน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง โดยมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้หรือไม่

3. การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์และปรับปรุง ระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่แต่ถูกปรับเปลี่ยน ตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง เรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 24-25) ได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 10 ประเภท ดังนี้

1. เกษตรกรรม หมายถึง ความรู้ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและเทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนามาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น
2. อุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอันเป็นกระบวนการให้การแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนด้วยสมุนไพรและรักษาโรคแบบโบราณ
3. แพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชนด้วยสมุนไพรและรักษาโรคแบบโบราณ
4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน
5. กองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน
6. สวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม
7. ศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น
8. การจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน ศาสนา การศึกษา ตลอดจนองค์กรอื่น ๆ ในสังคมไทย
9. ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย ตลอดจนทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท
10. ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ ปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ

แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านมี 7 ประการ ดังนี้ (เอกวิทย์ ฌ กลาง. 2540 : 182 - 246)

1. ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ คือ การใช้ความรู้และอุบายในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ การหาแหล่งน้ำดื่มมาใช้ การปลูกพันธุ์ไม้ไว้ในบริเวณบ้าน เป็นต้น
2. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ การพึ่งพา
3. ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

4. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร – ยากลางบ้าน
 5. ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์ เป็นระบบรวบรวม ความคิด ความอ่าน ความเชื่อ ทัศนคติที่บุคคลมีต่อโลก มีต่อสังคมมนุษย์เป็นนามธรรมอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลอันเกิดจากความคิด และอารมณ์ ซึ่งประสานและก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับมา เช่น โลกทัศน์และชีวทัศน์ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นต้น

6. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม การกำหนดปทัสถาน และการรักษาของคุลภาพของสังคม

7. ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นรากแก้วที่สำคัญให้ท้องถิ่นนั้นเจริญงอกงามอย่างมั่นคง ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์หนึ่งอาจพัฒนา ไปแตกต่างกับอีกชาติพันธุ์หนึ่งตามสภาพแวดล้อมตามสภาพสังคมในท้องถิ่นนั้นที่สามารถปรับใช้ในการ แก้ปัญหาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของสังคมนั้น ๆ ได้

5. ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และ ร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุน ในชุมชน อาทิวัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่

เศรษฐกิจชุมชนมีลักษณะสำคัญคือ ครอบครัวยุคใหม่เป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกใน ครอบครัวยุคใหม่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการอยู่รอดของครอบครัวต่อความพอเพียง และ ต่อความสามารถในการพึ่งตนเอง ตามแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ชุมชนเป็นตัวของตัวเอง มีพลวัต และสามารถที่จะอยู่รอดด้วยตัวเองได้ พัฒนาเคียงคู่ไปกับพัฒนาการของระบบทุนนิยม

เศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักการผลิตและบริโภคบนความพอประมาณ มีเหตุผล มี ความสมดุล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นพื้นฐานการพัฒนาทุกเรื่อง และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ของคนไทย โดยการพึ่งพาตนเองได้ในยุคโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจพอเพียงจึงหมายถึงเศรษฐกิจสมดุล เป็นการกลับสู่สมดุลของสังคม เศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความพอเพียง 7 ด้านคือ ครอบครัวยุคใหม่พอเพียง จิตใจ (เอื้ออาทร) พอเพียง สิ่งแวดล้อมพอเพียง ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง ปัญญาพอเพียง ฐานวัฒนธรรมพอเพียง และมีความมั่นคงพอเพียง แนวทางปฏิบัติในการพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนนั้น ได้วางแผนพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตามขั้นตอนของ ทฤษฎีใหม่ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ผลิตอาหารบริโภคเอง เหลือขาย ทำให้มีกินอิ่ม ไม่ติดหนี้ มีเงินออม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน ทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบ ต่าง ๆ เช่น เกษตร หัตถกรรม อุตสาหกรรมแปรรูปอาหาร ทำธุรกิจปั้มน้ำมัน ขายอาหาร ขายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน มีกองทุนชุมชนหรือธนาคารหมู่บ้าน

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 เชื่อมโยงกับบริษัททำธุรกิจขนาดใหญ่ รวมทั้งการส่งออก รวมไปถึงเรื่อง วิสาหกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนา เศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้า ให้ได้รับการ

ส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบ ของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการ ของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น

วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการขนาดเล็กๆ เพื่อการจัดการทุนของชุมชน อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งจะต้องเชื่อมโยงกับแผนแม่บทชุมชน เกิดจากการเรียนรู้ที่ชุมชนได้ค้นพบ ทุน ที่แท้จริงของตนเอง และเพิ่มมูลค่าและพึ่งพาตนเองได้ โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญคือ เหล่านี้เป็นแนวคิดและแนวทางปฏิบัติเพื่อนำชุมชนไปสู่ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจชุมชนจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าขาดซึ่ง อำนาจ ภูมิปัญญาและการจัดการอย่างชาญฉลาด เศรษฐกิจชุมชนมิได้หวังความร่ำรวย อยู่อย่างเกินฐานะ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะกลับไปอยู่อย่างบรพกาล จะต้องตั้งอยู่บนความพอดี ไม่ไหลเอียงไปทางใดทางหนึ่ง แต่จะอยู่อย่างเรียนรู้ รู้เท่าทันถึงความ เป็นไป ปราศจากการครอบงำ ภายใต้หลักอภิปัจจยตา (เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้ไม่ได้ สิ่งนี้จึงไม่มี) หลักของศาสนาพุทธ สุตตภัยสังคมไทย คือ สังคมแห่งความพอดี สังคมของทางสายกลาง นั่นเอง

แนวทางการขยายตัวของเศรษฐกิจชุมชนจะเป็นอย่างไร น่าจะมีการพิจารณาและศึกษา นั่นคือการคิดขยายขนาดของเครือข่ายชุมชนให้ใหญ่ขึ้น เป็นฐานของการพัฒนาท้องถิ่นและภูมิภาค และถักทอเศรษฐกิจภูมิภาคขึ้น เป็นเศรษฐกิจแห่งชาติ สร้างจากล่างขึ้นไป คู่ขนานกับ กระแสเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งสร้างจากข้างบนลงมา เมื่อนั้นระบบเศรษฐกิจชุมชนจะปรากฏเป็นอีก ระบบหนึ่ง ที่เป็นระบบของผู้คนธรรมดาสามัญแท้จริง ส่วนรัฐบาลควรเลือกเดินทางสายกลาง มากกว่าที่จะเลือกเดินไปกับเศรษฐกิจกระแสใดกระแสหนึ่ง คือ การสร้างดุลยภาพระหว่างเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ที่เรียกกันว่า “ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม” กับเศรษฐกิจกระแสรองที่เรียกกันว่า “ระบบเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง” โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้กิจกรรม ขนาดและ มูลค่าของระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองเติบโตและมีบทบาทในทางเศรษฐกิจและสังคมในภาพรวมมากขึ้น เป็นลำดับ จนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับระบบเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกหรือทุนนิยม การมีสอง ยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแผนฯ ฉบับเดียวกัน น่าจะทำให้ประเทศไทยมี หลักประกันความมั่นคงมากยิ่งขึ้นกว่าการเน้นแต่การส่งออกเพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกันรัฐบาลควรหันเหให้ ยุทธศาสตร์เพื่อการส่งออกมาเป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ของประเทศให้มากขึ้น แทนที่จะตอบสนองผลประโยชน์ให้กับพ่อค้าส่งออกจำนวนน้อยจำนวนหนึ่งดังในอดีตที่ผ่านมา

ความสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน

1. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรูปแบบเศรษฐกิจ ที่เหมาะสมกับความเป็นอยู่และลักษณะของสังคมไทย
2. เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มอง และวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆอย่างเป็นระบบ หรืออย่างเป็นองค์รวม
3. เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบกระจายตัว กระจายความเข้มแข็งและยั่งยืนไปสู่ทั่วทุกภูมิภาค
4. เศรษฐกิจชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถของคน ครอบครัว ชุมชน จาก การสร้าง กระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจชุมชนเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปพร้อมๆ กัน

6. ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์

การแบ่งประเภทสินค้าอุตสาหกรรม (Industrial Goods)

สินค้านี้จะมีเป้าหมายที่ตลาดอุตสาหกรรม ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้ใช้อุตสาหกรรมหรือผู้ผลิตซึ่งซื้อสินค้าไปเพื่อการผลิต การให้บริการหรือเพื่อการขายต่อ สินค้าอุตสาหกรรมมีการจัดประเภทเป็นวัตถุดิบ วัสดุและชิ้นส่วนประกอบ สิ่งติดตั้ง อุปกรณ์ประกอบ วัสดุสิ้นเปลืองและบริการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. วัตถุดิบ (Raw Materials) คือ สินค้าที่ใช้ในการผลิตซึ่งจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าชนิดใหม่ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัตถุดิบที่เป็นผลิตผลจากเกษตรกรรม และเกิดขึ้นจากธรรมชาติ วัตถุดิบที่เป็นผลิตผลจากเกษตรกรรม (Agricultural Product) เป็นผลิตผลของเกษตรกร ได้แก่ พืช ไม้ พืชสวน พืชไร่ และสัตว์เลี้ยง การดำเนินการทางการตลาดสำหรับผลิตผลประเภทนี้มีกิจกรรมหลายอย่างที่จำเป็นต้องทำ เช่น ต้องมีการรวบรวมจัดเกรดและมาตรฐาน เก็บรักษาและขนส่ง ซึ่งแต่ละขั้นตอนทำอย่างระมัดระวัง เพื่อให้สินค้าที่ผลิตได้เฉพาะบางช่วงเวลาสามารถสนองความต้องการได้ตลอดปี ปริมาณการซื้อผลิตผลทางการเกษตรเพื่อเป็นวัตถุดิบมักจะซื้อคราวละมาก ๆ โดยใช้ช่องทางการตลาดที่สั้น อาจซื้อจากฟาร์มด้วยการทำสัญญาล่วงหน้า (Contact Farming) หรือใช้ตัวแทนซื้อของธุรกิจ (Suppliers) ซึ่งผู้ซื้อมักจะเป็นผู้กำหนดราคา เพราะผู้ขายหรือผู้ผลิตมักเป็นผู้ผลิตรายย่อยที่ขาดอำนาจต่อรอง ดังนั้น จึงควรส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองและหากเป็นไปได้ต้องพยายามหาวิธีการถนอมหรือแปรรูปอย่างง่ายต้องมีการจัดเกรดและสร้างความแตกต่างในตัวผลิตผลด้วยการใช้ตราสินค้า วัตถุดิบที่เป็นผลิตผลจากธรรมชาติ (Natural Product) ได้แก่ แร่ธาตุ ที่ดิน และผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากป่าเขา และทะเล ซึ่งมีปริมาณจำกัดใช้แล้วหมดไปหรืออาจสร้างทดแทนได้แต่ต้องใช้เวลาอันยาวนาน ผู้ประกอบการมักมีจำนวนน้อยแต่จะเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่ มักได้รับสัมปทานจากรัฐบาล การขายสินค้านิยมขายโดยตรงกับผู้ผลิต ดังนั้น ราคาที่ต่ำและบริการขนส่งซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการจูงใจผู้ซื้อได้มาก สินค้าประเภทนี้มักมีการโฆษณาและส่งเสริมการตลาดน้อย

2. วัสดุและชิ้นส่วนประกอบ (Fabricating Materials and Parts) เป็นผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่จะกลายเป็นชิ้นส่วนสำหรับผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป สินค้านี้มักจะมีการแปรรูปมาแล้ว ประกอบด้วย 1. ชิ้นส่วนประกอบ (Fabricating Parts) หมายถึง ชิ้นส่วนสำเร็จรูป หรือเกือบสำเร็จรูปที่นำไปประกอบเป็นสินค้าสำเร็จรูป โดยชิ้นส่วนประกอบจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าใหม่ที่คงสภาพเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงและสามารถเคลื่อนย้ายไปใช้งานอื่นได้อีก เช่น แบตเตอรี่ อะไหล่รถยนต์ ยางรถยนต์ เป็นต้น 2. วัสดุประกอบ (Component Material) เป็นสินค้าที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าสำเร็จรูปชนิดใหม่ สามารถมองเห็นลักษณะเด่น แต่ไม่สามารถแยกออกมาใช้งานใหม่ได้ เช่น ปูนซีเมนต์ที่ใช้ทำผนัง แป้งทำขนมปัง ด้ายเย็บผ้า และผ้าที่ตัดเป็นเสื้อ เป็นต้น

ชิ้นส่วนประกอบและวัสดุประกอบนี้ผู้ผลิตมักขายให้กับผู้ซื้อที่เป็นเจ้าของโรงงานโดยตรง ซึ่งผู้ซื้อมักไม่ค่อยสนใจ เพราะสามารถใช้สินค้าของบริษัทคู่แข่งแทนได้หากราคาต่ำกว่า และการบริการดีกว่า ดังนั้น ผู้ขายควรเน้นการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ต้นทุนต่ำสามารถแข่งขันด้านราคากับธุรกิจอื่นได้พร้อมทั้งเน้นการบริการขนส่งที่รวดเร็ว

3. สิ่งติดตั้ง (Installations) คือ สินค้าประเภททุนที่มีอายุการใช้งานยาวนาน มีความคงทน มีราคาแพง และมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อกระบวนการผลิตสินค้าใหม่ที่จะขาดไม่ได้ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้างหรืออาคาร (Building) ที่ดิน (Land Rights) และเครื่องจักร (Major Equipment) ที่สำคัญมากในกระบวนการผลิต ได้แก่ เครื่องสีข้าว เครื่องพิมพ์ระบบคอมพิวเตอร์ที่ใช้ในธนาคาร สินค้าประเภทนี้อาจเป็นสินค้าที่สั่งทำเฉพาะรายเป็นกรณีพิเศษและเป็นเครื่องจักรมาตรฐานเพื่อสร้างขายโดยทั่วไป การซื้อสินค้าประเภทนี้มักเป็นการซื้อในลักษณะที่เป็นทางการ โดยคณะกรรมการที่อาจประกอบด้วยผู้จัดการทั่วไปและผู้จัดการฝ่ายต่าง ๆ ผู้ซื้อนอกจากต้องการสิ่งติดตั้งราคาถูกและมีประสิทธิภาพแล้วยังต้องการเทคนิคที่ทันสมัย เพื่อการเป็นผู้นำอีกด้วย ปริมาณความต้องการสินค้าประเภทนี้ จะเพิ่มขึ้นหรือลดลงตามสภาวะเศรษฐกิจ คือ ในสภาวะที่เศรษฐกิจเจริญเติบโต สินค้าประเภทนี้จะเป็นที่ต้องการมาก แต่ในสภาวะที่เศรษฐกิจตกต่ำ ความต้องการสินค้าประเภทนี้จะลดลงทันที แต่เนื่องจากราคาสินค้าติดตั้งมักแพง ผู้ผลิตอาจใช้วิธีการเช่า (Leasing) แทนการซื้อ นอกจากนี้ การเช่าก็ยังทำให้เกิดความสะดวกในการเปลี่ยนแปลงตามเทคโนโลยีตลอดจนสามารถตัดเป็นค่าใช้จ่ายทางบัญชีได้อีกด้วย การขายสินค้าประเภทนี้ผู้ขายมักใช้พนักงานขายไปเสนอขายสินค้ากับผู้ซื้อ เพราะผู้ซื้อที่มีจำนวนน้อยและผู้ซื้อต้องการรายละเอียดของสินค้าสูง เพื่อให้สินค้าเกิดจุดเด่น ผู้ขายสามารถสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นกับสินค้าของตนได้โดยวิธีการบริการพิเศษ เช่น การบริการซ่อม ะไหล่ การให้ความรู้ด้านการดูแลรักษาและวิธีการใช้ เป็นต้น

4. อุปกรณ์ประกอบ (Accessory Equipments) เป็นเครื่องมือที่ใช้ประกอบการดำเนินการผลิตโดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตโดยตรง แต่เป็นส่วนช่วยเสริมให้กระบวนการผลิตสำเร็จลงได้ มีอายุการใช้งานต่ำกว่าสิ่งติดตั้งแต่นานกว่าวัสดุสิ้นเปลือง ตัวอย่างเช่น โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องบันทึกเงินสด เครื่องพิมพ์ดีด การขายสินค้าประเภทนี้ ควรให้พนักงานขายไปเสนอขายสินค้าที่โรงงาน

5. วัสดุสิ้นเปลือง (Operating Supplies) คือ สินค้าไม่ถาวรที่ใช้ทั้งเพื่อการผลิตเพื่อขาย เพื่อให้บริการหรือใช้เพื่อการดำเนินงาน ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลิต ได้แก่ สินค้าที่ใช้ในการดูแลรักษา (Maintenance) ใช้เพื่อการซ่อม (Repair) และใช้ในการดำเนินงาน (Operating Supplies) สินค้าพวกนี้มีอายุการใช้งานสั้น สินค้าที่ใช้ในการดูแลรักษา ได้แก่ หลอดไฟ ไม้กวาด น้ำยาทำความสะอาด สินค้าที่ใช้เพื่อการซ่อม ได้แก่ สินค้าประเภทอะไหล่และการซ่อม เช่น น็อต สกรู ไดรเวอร์ ค้อน กรรไกร กาว สินค้าที่ใช้ในการดำเนินงาน เป็นสินค้าที่ใช้เพื่อการบริหารงานในสำนักงานต่าง ๆ เช่น น้ำมันที่ใช้กับรถยนต์ ปากกา ดินสอ กระดาษ

6. บริการ (Service) ได้แก่ บริการที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการผลิตและดำเนินการของธุรกิจต่าง ๆ ได้แก่ สาธารณูปโภคทั้งหลาย ทั้งไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ ถนน การศึกษา การสาธารณสุข การรักษาความปลอดภัย การคลังสินค้า การโฆษณา การขนส่ง การให้บริการทำความสะอาด การบริการรับส่งเอกสารและการบริการเรื่องคดีความ เป็นต้น

ส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (Product Mix หรือ Product Assortment) หมายถึง กลุ่มผลิตภัณฑ์ซึ่งประกอบด้วยสายผลิตภัณฑ์และรายการผลิตภัณฑ์ที่ผู้ขายหรือผู้ผลิตตัดสินใจนำเสนอขายต่อผู้ซื้อ เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด (Kotler. 1997 : 436) ในส่วนประสมผลิตภัณฑ์หนึ่งจึงประกอบด้วย สายผลิตภัณฑ์และรายการผลิตภัณฑ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สายผลิตภัณฑ์ (Product Lines) หมายถึง กลุ่มของผลิตภัณฑ์ที่มีความใกล้เคียงกันในด้านต่าง ๆ เช่น การผลิต การใช้ กลุ่มผู้ใช้ การจัดจำหน่าย ระดับราคา รวมทั้งปัจจัยการผลิตและแหล่งพลังงานที่ใช้ ยกตัวอย่างเช่น สายผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ไฟฟ้าใกล้เคียงกันที่แหล่งพลังงาน สายผลิตภัณฑ์เครื่องดนตรี เครื่องครัว และเครื่องสำอางใกล้เคียงกันที่ประโยชน์ใช้สอย สายผลิตภัณฑ์ของเด็กเล่น ใกล้เคียงกันที่กลุ่มผู้ใช้ผลิตภัณฑ์

2. รายการผลิตภัณฑ์ (Product Item) หมายถึง ลักษณะหน่วยที่แตกต่างกันภายในตราสินค้าภายในสายผลิตภัณฑ์ในเรื่องของขนาด ราคา รูปร่าง หรือคุณสมบัติอื่น ๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง การกำหนดกลยุทธ์ส่วนประสมผลิตภัณฑ์ที่ดีของธุรกิจนั้น นักการตลาดต้องทำการวิเคราะห์ปริมาณขายและกำไรจากการขายผลิตภัณฑ์ เพื่อกำหนดว่าในระยะเวลาหนึ่ง ธุรกิจควรจะนำเสนอผลิตภัณฑ์จำนวนกี่สายผลิตภัณฑ์ กี่รายการผลิตภัณฑ์ ในสภาวะใดควรเพิ่มหรือลดสายผลิตภัณฑ์และรายการผลิตภัณฑ์ลง จึงจะก่อให้เกิดการประหยัดในการผลิตและสามารถจัดการทางการตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ นักการตลาดจึงต้องพิจารณาความสัมพันธ์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ 1) ความกว้างของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (Width of the Product Mix) หมายถึง จำนวนสายผลิตภัณฑ์ที่ธุรกิจนำเสนอกับตลาด เช่น ผลิตภัณฑ์จ้อหน้สนั้น มีความกว้างของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ แป้ง สบู่ โลชั่น ออยล์ เป็นต้น 2) ความลึกของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (Breadth of the Product Mix) หมายถึง จำนวนรายการที่เสนอขายภายในผลิตภัณฑ์แต่ละสาย เช่น ขนาด สี รูปแบบ หรือคุณสมบัติอื่น ๆ (Etzel, Walker and Stanton. 1997 : G-4) ยกตัวอย่างเช่น ผลิตภัณฑ์แป้งจ้อหน้สนั้น มีความลึกของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ เช่น สบู่ มีสบู่ก้อน เหลว เป็นต้น 3) ความยาวของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (The length of Product Mix) หมายถึง จำนวนรายการผลิตภัณฑ์ทั้งสิ้นที่บริษัทมีอยู่ กล่าวคือเกิดจากการรวมกันของความลึกของแต่ละสายผลิตภัณฑ์ และความยาวของสายผลิตภัณฑ์ 4) ความสอดคล้องกันของส่วนประสมผลิตภัณฑ์ (The Consistency of Product Mix) หมายถึง ความสัมพันธ์ของผลิตภัณฑ์ในด้านการใช้งาน วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการผลิต กระบวนการผลิต ช่วงทางการจัดจำหน่ายและอื่น ๆ 5) การกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ (Positioning the Product) เป็นการกำหนดภาพลักษณ์ (Image) ของผลิตภัณฑ์ เมื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์ของคู่แข่ง

คุณสมบัติผลิตภัณฑ์ (Product Attribute)

ในการนำเสนอผลิตภัณฑ์สู่ตลาด บริษัทจะต้องตัดสินใจเกี่ยวกับคุณภาพ ลักษณะและการออกแบบ ดังนี้ 1) คุณภาพผลิตภัณฑ์ (Product Quality) คุณภาพผลิตภัณฑ์เป็นประสิทธิผลของการทำงานและความคงทนของผลิตภัณฑ์ เช่น ความประหยัด อายุการใช้งาน ความสะดวกในการใช้ ความมีมาตรฐาน เป็นต้น 2) รูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ (Product Features) เป็นการกำหนดรูปแบบ การบรรจุภัณฑ์ สี กลิ่น รส ของผลิตภัณฑ์ 3) การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design) บริษัทผู้ผลิตหรือนักการตลาดจะพยายามจัดให้ผลิตภัณฑ์มีลักษณะเด่นที่จะตอบสนองความต้องการของลูกค้าได้ เช่น รูปแบบ ลักษณะ การบรรจุหีบห่อที่แตกต่างจากผลิตภัณฑ์แบบเดิม ๆ

ตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และการติดฉลาก นอกจากคุณสมบัติทางกายภาพและคุณประโยชน์ต่าง ๆ ที่ผู้ซื้อจะได้รับจากสินค้าโดยตรงแล้ว สินค้ายังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ได้แก่ ตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ การบริการ และการรับประกัน เป็นต้น

ตราสินค้า (Brand) หมายถึง ชื่อ (Name) สัญลักษณ์ (Symbol) การออกแบบ (Design) หรือส่วนประสมของสิ่งดังกล่าวที่ผู้ผลิตหรือผู้ขายกำหนดใช้กับสินค้าหรือบริการของตนเพื่อ

แสดงความแตกต่างจากคู่แข่งชั้น ตราสินค้าเป็นตัวบ่งบอกถึงผู้ขายหรือผู้ผลิต อาจเป็นชื่อหรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ภายใต้กฎหมาย ผู้ขายมีสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียวที่จะใช้ตราที่ถือตลอดไป ตราสินค้าเปรียบเสมือนค้ำประกันสัญญาของผู้ขายที่จะจัดสินค้า ผลประโยชน์และบริการให้แก่ผู้ซื้ออย่างแน่นอน

ชื่อตรา (Brand Name) หมายถึง คำ (Word) ตัวอักษร (Letter) หรือตัวเลข (Number) ที่สามารถออกเสียงได้ (Etzel, Walker and Stanton. 1997 : G-2) เช่น เนชั่นเนล เดอะมอลล์ เป็นต้น

เครื่องหมายผู้ผลิตหรือผู้จำหน่าย (Housemark) หรือตราสินค้าของผู้ผลิต หมายถึง ชื่อ เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายซึ่งไม่ใช่ตราสินค้า เครื่องหมายนี้จะมีประโยชน์ในการสร้างการยอมรับในคุณภาพและราคาสินค้า ซึ่งจะส่งผลต่อการผลิตหรือขายสินค้าตราใหม่ของธุรกิจ เครื่องหมายผู้ผลิตหรือผู้จำหน่ายจะปรากฏในรูปสัญลักษณ์ การออกแบบ สีหรือตัวอักษรที่สามารถมองเห็นได้แต่ไม่สามารถออกเสียงได้

เครื่องหมายการค้า (Trademark) หมายถึง ตราสินค้าที่ผู้ขายนำมาใช้และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

เครื่องหมายรับรอง (Certification Mark) หมายถึง เป็นเครื่องหมายที่ออกโดยหน่วยงานของรัฐบาลหรือสำนักงานมาตรฐานต่าง ๆ เพื่อรับรองคุณภาพสินค้า เช่น จากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (มอก.) ตลอดจนจนอาจมีมาตรฐานระบบการบริหารการดำเนินงานองค์กร ISO 9000 และมาตรฐานการจัดการสิ่งแวดล้อม ISO 14000

โลโก้หรือสัญลักษณ์ (Logos or Symbols) หมายถึง สิ่งที่เป็นเครื่องบอกถึงบุคลิกของสินค้า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของสินค้า ใช้ประโยชน์หลักในการโฆษณาซึ่งส่วนใหญ่ทำในลักษณะการ์ตูน เช่น นายพลแซนเดอร์ส เป็นโลโก้ของ KFC ช้างไชโยเป็นโลโก้ของการแข่งขันกีฬาเอเชียนเกมส์ ครั้งที่ 13 ซึ่งถือเป็นตัวนำโชค (Mascot)

คำขวัญ (Mottoes and Slogans) หมายถึง กลุ่มคำ วลีหรือข้อความที่แสดงถึงบุคลิกที่แสดงถึงบุคลิกหรือคุณภาพของสินค้า เช่น สยามเมืองยิ้ม นุ่มเหมือนแพร์ไหม เป็บซี่ “เป็บซี่” รสชาติของคนรุ่นใหม่ แสงเจริญสรรพสินค้า “ให้ทุกสิ่งที่คุณค่า” โรงพยาบาลเขลางค์นคร-ราม “ดูแลดุจญาติ บริการทันใจ เครื่องมือทันสมัย น้ำใจงดงาม” การบินไทย “การบินไทย รักคุณเท่าฟ้า” คลอสเตอร์ “ความสุขที่คุณดื่มได้”

ลิขสิทธิ์ (Copy Right) หมายถึง การรับรองสิทธิทางกฎหมายของผลงานสร้างสรรค์ทางวรรณกรรมและศิลปกรรม เช่น เพลง หนังสือ และงานศิลปะ ซึ่งมีระยะเวลาจำกัด สิทธิบัตร (Patent) หมายถึง การรับรองสิทธิทางกฎหมาย งานประดิษฐ์คิดค้น การออกแบบชิ้นงานทางวิศวกรรม

แม้ตราสินค้าจะมีความสำคัญเพียงใด แต่สินค้าบางประเภทยังไม่นิยมกำหนดตรา เนื่องจากอาจเป็นสินค้าที่ไม่มีที่บ่งชี้ที่แน่นอน เป็นสินค้าที่ควบคุมคุณภาพได้ยาก ได้แก่ สินค้าทั่วไปที่ขาดมาตรฐานควบคุม (Generic Products) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่มีราคาต่ำ คุณภาพค่อนข้างต่ำและสินค้าประเภทอาหาร ผักและเนื้อสัตว์ที่ผู้ซื้อมองว่ามีคุณภาพที่ใกล้เคียงกัน แต่แนวโน้มในปัจจุบันมักมีการกำหนดตราเพื่อกำหนดระดับราคาที่ต่างกัน ตลอดจนเพื่อความสะดวกในการส่งเสริมการตลาดและการแบ่งส่วนตลาด เช่น สินค้าประเภทข้าวสาร น้ำปลา เป็นต้น

ประเภทของตราสินค้า (Types of Brand)

1. การใช้ตราสินค้าของผู้ผลิต (Manufacturer's Brand หรือ National Brand) เป็นตราสินค้าที่ผู้ผลิตรายการหนึ่งสร้างขึ้น เพื่อบ่งชี้ให้ลูกค้าทราบถึงตัวผู้ผลิตสินค้านั้น และมีการกระจายขายสินค้าในตลาดที่กว้างขวาง มีการโฆษณาตราสินค้าต่าง ๆ ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายจึงเรียกว่า National Brand ด้วยตราสินค้าประเภทนี้ เช่น Roza, RCA, IBM หรือ Sanyo เป็นต้น ผู้ผลิตที่มีตราสินค้าเป็นที่รู้จักแพร่หลายในตลาด ซึ่งมีข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกัน ดังนี้

ข้อดี 1) เมื่อตราสินค้าเป็นที่ยอมรับของตลาด ผู้ผลิตสามารถจัดการส่งเสริมการจำหน่ายโดยยึดตราสินค้าเป็นศูนย์กลางได้อย่างดี มุ่งส่งเสริมโฆษณา หรือส่งเสริมการจำหน่ายที่ตราสินค้าเท่านั้น จะสามารถครอบคลุมสินค้าทุกรายการที่นำออกจำหน่ายภายใต้สินค้านั้น ๆ 2) อาจใช้ประโยชน์ของตราสินค้าที่มีขายอยู่เดิมสนับสนุนการขายสินค้าใหม่ได้ โดยอาศัยความเชื่อถือในตราสินค้าของผู้ผลิตรายนั้น ๆ เป็นข้ออ้าง 3) เมื่อตราสินค้าเป็นที่ยอมรับในตลาดสินค้าใด จะช่วยให้ผู้ผลิตสามารถมีอำนาจควบคุมราคาได้ดีขึ้น ดังเช่นที่เห็นได้ว่าสินค้าที่มีตราเป็นที่ยอมรับรู้จักกันดีจะขายในราคาสูงกว่า ผู้ซื้อก็เต็มใจจ่าย 4) พ่อค้าคนกลางมีความกระตือรือร้นในการรับสินค้าที่มีตราสินค้าเป็นที่ยอมรับ รู้จักกันดีไปจำหน่าย เนื่องจากแน่ใจว่าจะจำหน่ายได้และจำหน่ายได้ง่ายกว่าสินค้าที่ไม่มีใครรู้จักตราสินค้า

ข้อจำกัด 1) ตราสินค้าที่ถูกยอมรับในตลาดมาก ประสบความสำเร็จมาก มักจะถูกกลืนตราสินค้าให้กลายเป็นสัญลักษณ์แทนสินค้าชนิดนั้น ชื่อตราสินค้ากลายเป็นชื่อสินค้าชนิดนั้น เช่น FAB, Cola, Teloron, มาม่า เป็นต้น เป็นการสูญเสียตราสินค้าของตนไปโดยปริยาย การส่งเสริมการจำหน่ายจะมีผลคุ้มครองสินค้าคู่แข่งด้วย การที่ผู้ซื้อเรียกหาชื่อเหล่านี้มิได้เจาะจงสินค้าที่มาจากผู้ผลิตเจ้าของตราสินค้าดั้งเดิมโดยตรง แต่อาจจะต้องการสินค้าจากผู้ผลิตรายอื่น ๆ ด้วย 2) ปกติกำไรต่อหน่วยสำหรับพ่อค้าคนกลางจะค่อนข้างต่ำสำหรับสินค้าตราที่เป็นที่รู้จักยอมรับกันดีแล้ว เมื่อเทียบกับสินค้าที่ตราไม่เป็นที่รู้จัก โดยถือจากหลักที่ว่าสินค้าที่มีตราสินค้าเป็นที่รู้จักดีจะมีปริมาณการขายสูงกว่า จึงน่าที่จะทำกำไรรวมให้กับพ่อค้าคนกลางระดับต่าง ๆ ได้ดี แต่คนกลางบางรายก็ไม่พอใจเมื่อเทียบผลตอบแทนหน่วยต่อหน่วย จึงอาจปฏิเสธการขายสินค้าตราที่เป็นที่ยอมรับ หากจำเป็นต้องรับไว้จำหน่ายตามคำเรียกร้องของลูกค้าก็ไม่เต็มใจช่วยส่งเสริมการจำหน่ายให้

2. การใช้ตราสินค้าของคนกลาง (Middlemen's Brand) เป็นตราสินค้าที่ พ่อค้าส่ง พ่อค้าปลีก หรือผู้จัดจำหน่ายในลักษณะอื่น ๆ จัดทำขึ้น โดยการจ้างโรงงานอุตสาหกรรมรายเล็ก ๆ ที่ไม่ต้องการจำหน่ายสินค้าภายใต้ตราสินค้าของตนเอง แล้วติดตราสินค้าของผู้ขายให้ ตามที่ต้องการ พ่อค้าส่งรายใหญ่ ๆ หรือพ่อค้าปลีกรายใหญ่ ๆ ที่จำหน่ายสินค้าได้มาก ๆ เช่น ร้านสรรพสินค้า ร้าน Supermarket ขนาดใหญ่ จะนิยมสร้างตราสินค้าของตนเองดังที่เห็นอยู่ทั่วไป การใช้ตราสินค้าของตนเองในการจำหน่ายแทนการจำหน่ายตราของผู้ผลิต มีข้อดีและข้อจำกัด แตกต่างกันไป ดังนี้

ข้อดี 1) ได้ผลตอบแทนต่อหน่วยสูงขึ้น เนื่องจากต้นทุนต่อหน่วยที่ซื้อมาจากโรงงานเป็นต้นทุนผลิตเท่านั้น ผู้ผลิตไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขาย การส่งเสริมการจำหน่าย จึงขายได้ในราคาต่ำ 2) มีความอิสระในการตั้งราคาสินค้ามากขึ้น สามารถยืดหยุ่นระดับราคาของสินค้าในตราสินค้าของตนเองได้ ไม่ต้องตกอยู่ใต้อิทธิพลการกำหนดราคาของผู้ผลิต 3) เปลี่ยนตัวผู้ผลิตได้ง่ายเมื่อสินค้าที่ผลิตมาให้ไม่ได้คุณภาพ หรือมาตรฐานตามที่ต้องการ หรือราคาสูงเกินไปก็สามารถ

เปลี่ยนผู้ผลิตรายใหม่ได้ เป็นการแสดงความมีอำนาจในช่องทางการจำหน่าย แทนที่จะเป็นผู้ถูกเลือก โดยผู้ผลิต ผู้ขายจะเป็นผู้เลือกผู้ผลิตเอง

ข้อจำกัด 1) จำหน่ายสินค้าได้น้อยลง สินค้าที่มีตราของผู้ผลิตมีกำไรต่อหน่วยต่ำ ก็จริงแต่ขายง่าย อาจได้ลูกค้ารายใหม่ ๆ มา และถูกชดเชยด้วยปริมาณการขายจำนวนมาก เมื่อนำ ตราสินค้าของตนเองมาจำหน่าย ทำให้ขายยากขึ้น ปริมาณการขายลดลง ทำให้กำไรรวมลดลงได้ 2) อาจต้องเสียค่าใช้จ่ายในการส่งเสริมการจำหน่ายต่าง ๆ มาก ในการที่จะกระตุ้นการขายให้ได้ผล จึง อาจไม่คุ้ม โดยเฉพาะถ้าการขายเป็นไปอย่างเชื่องช้า 3) ต้องเสี่ยงภัยในเรื่องเก็บรักษาสินค้า และ สินค้าคงเหลือจำนวนมากกว่าเดิม โรงงานผลิตย่อมไม่รับสินค้าให้ครั้งละเล็กละน้อย ดังนั้น ผู้ขายต้อง รับสินค้าจำนวนมากมาเก็บรักษาเอง ต้องเสียค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการเก็บรักษาเพิ่มขึ้น และถ้ามีปัญหา การจัดจำหน่ายจะมีการเสี่ยงภัยในสินค้าคงเหลือเพิ่มขึ้น 4) เมื่อผู้ผลิตเปลี่ยนใจไม่ยอมให้จำหน่าย สินค้าของผู้ผลิต เพราะขายสินค้าแข่งขันด้วยตลอดเวลา ลูกค้าอาจจะเปลี่ยนใจได้เช่นกัน ถ้าลูกค้า ของร้านมีความจงรักภักดีต่อตราสินค้าของผู้ผลิตมาก แต่ถ้าลูกค้าเป็นผู้เปลี่ยนใจในตัว สินค้า ร้านค้าจะไม่มีปัญหายังรักษาลูกค้าไว้ได้ 5) ผลเสียหายใด ๆ ที่เกิดจากสินค้าที่จัดจำหน่ายนั้น มี ข้อบกพร่องไม่ตรงกับความต้องการของลูกค้า ร้านค้าจะต้องรับผิดชอบเองทั้งหมด ไม่เหมือนกรณี ที่ จำหน่ายตราสินค้าของผู้ผลิต ร้านค้าสามารถปฏิเสธความรับผิดชอบเกี่ยวกับข้อบกพร่องใด ๆ ที่มาจาก ภายในขณะบรรจุก่อนได้ทันที ดังนั้น ถ้าได้สินค้ามาขายภายใต้ตราสินค้าของตนเองไม่ดีพอจะ กระทบกระเทือนถึงภาพพจน์ของร้านค้าด้วย

3. การใช้ตราสินค้าร่วมหรือตราครอบครัว (Family Brand) ผู้ผลิตอาจผลิตสินค้า ทุกชนิดออกจำหน่ายภายใต้ตราสินค้าเดียวกัน เพื่อแสดงถึงระดับคุณภาพเดียวกันหรือแสดง ถึง ความสัมพันธ์ของสินค้าในประเภทเดียวกัน ดังนั้น กิจกรรมผลิตอาหารสำเร็จรูป กิจกรรมผลิตอุปกรณ์ ไฟฟ้า กิจกรรมผลิตเครื่องใช้ภายในบ้าน Singer, Westinghouse, National, BR, โฟร์โมสต์, ไวไว, มามา, จอห์นสัน เป็นต้น การใช้ตราสินค้าร่วมให้ประโยชน์ในด้านการลดค่าใช้จ่ายในการ โฆษณา ไม่ต้องโฆษณาสินค้าแต่ละชนิด โฆษณาแต่ตราสินค้านั้นก็สามารถครอบคลุมได้ทุกชนิด ของสินค้าที่ผลิตออกจำหน่าย และยังอาจใช้ประโยชน์ในการเป็นสื่อที่ดีในการแนะนำสินค้าใหม่ ออกสู่ตลาด ให้เป็นที่ยอมรับง่ายขึ้นเมื่อสินค้านั้นมีตราสินค้าที่เป็นที่ยอมรับกันอยู่

4. การใช้ตราสินค้าชื่อบริษัทรวมกับชื่อเฉพาะสำหรับแต่ละผลิตภัณฑ์ (The Company's Tradename Combine With and Individual Name) สินค้าบางประเภทที่มี คุณภาพแตกต่างกัน ลูกค้าผู้บริโภคจะไม่ยอมรับการใช้ตราสินค้าร่วมกัน แม้แต่สินค้าในประเภท เดียวกันหลาย ๆ ชนิดเมื่อถูกนำไปใช้ในลักษณะหรือประโยชน์ใช้สอยแตกต่างกัน ผู้ซื้อก็เกิดความ รังเกียจที่จะใช้ชื่อตราสินค้าเดียวกัน เช่น สินค้าประเภททำความสะอาด สบู่กับผงซักฟอก หรือน้ำยา ทำความสะอาดสุขภัณฑ์ ถ้าจะใช้ตราสินค้าเดียวกันหมดคงไม่เป็นที่ยอมรับในตลาด จึงจำเป็นต้องมี ตราสินค้าแยกเป็นเอกเทศสำหรับสินค้าแต่ละชนิดแต่ละประเภท ตราสินค้าเอกเทศใช้แสดงกลุ่มลูกค้า ที่แตกต่างกันได้ เช่น กรณีตลาดรถยนต์ ผู้ผลิตรถยนต์จะผลิตรถยนต์หลายระดับคุณภาพ รถยนต์ ระดับเดอลุกซ์ที่มีเฟอร์นิเจอร์ระดับประดามากมาย กับรถยนต์ระดับราคาประหยัด ย่อมมีตลาด ลูกค้าต่างกลุ่ม ดังนั้น จึงใช้ชื่อตราสินค้าแตกต่างกัน เช่น Toyota Crown, Toyota Corona, Datsun Sunny, Datsun Stanza เหล่านี้ เป็นต้น

ประโยชน์ของตราสินค้า (อาคม ศรีทองรุ่ง. 2542 : 111)

1. ประโยชน์ต่อเจ้าของตราสินค้า ผู้ผลิตหรือผู้ผลิตผู้จัดจำหน่าย

1.1 ใช้แสดงความเป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นประโยชน์ในด้านการโฆษณาหรือสร้างชื่อเสียงให้กับกิจการ เมื่อตราสินค้าเป็นที่ยอมรับรู้จักทั่ว ๆ ไป เป็นสิ่งช่วยกระตุ้นความต้องการของผู้ซื้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการขายสินค้าระบบช่วยตัวเอง (Self – Service) ผู้ซื้อจะตัดสินใจโดยอาศัยความเชื่อถือที่มีต่อตราของสินค้าเป็นเกณฑ์

1.2 แสดงถึงความสามารถในการควบคุมตลาดสินค้า ตราสินค้าใดที่เป็นที่รู้จักมาก ๆ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ย่อมแสดงถึงการมีส่วนแบ่งในตลาดสินค้ามากกว่าตราสินค้าอื่น ๆ หากจำหน่ายผลิตภัณฑ์โดยไม่มีตราอาจขายได้จำนวนมากเช่นกัน แต่ไม่อาจจะระบุได้ว่า สินค้าของตนเองเป็นที่ยอมรับมากน้อยเพียงไรในตลาด จึงไม่อาจแสดงความมีอิทธิพลในตลาดสินค้านั้นได้

1.3 ทำให้ผู้ผลิตหรือผู้จัดจำหน่ายได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายมิให้คู่แข่งเลียนแบบได้

1.4 ช่วยเพิ่มยอดขาย ลูกค้านำสินค้าโดยจำตราได้แม่นยำ เมื่อมีการส่งเสริมการขายจำหน่ายใด จะกระตุ้นหรือเร่งการซื้อของลูกค้าได้รวดเร็วขึ้น ลูกค้าจะซื้อเฉพาะตราสินค้าที่ใช้เป็นประจำเป็นส่วนใหญ่

1.5 ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการขาย เนื่องจากลูกค้าตัดสินใจได้รวดเร็วจากตราสินค้า จึงเป็นการลดเวลาและความพยายามที่จะต้องใช้ในการขายกับลูกค้าแต่ละราย มีผลทำให้ลดค่าใช้จ่ายในการจัดจำหน่ายลง

1.6 ลดการเปรียบเทียบด้านราคาสินค้า ผู้ซื้อจะยอมรับราคาที่สูงกว่าสำหรับตราสินค้าที่เป็นที่นิยมแพร่หลาย ด้วยความเชื่อว่ามีคุณภาพแน่นอนหรือดีกว่าสินค้าที่ตราสินค้าไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

1.7 ช่วยให้แนะนำสินค้าใหม่เข้าสู่ตลาดง่ายขึ้น ผู้ผลิตหรือผู้จัดจำหน่ายที่สร้างตราให้เป็นที่ยอมรับในตลาดสินค้าได้ เมื่อมีการนำผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาดจะได้รับการยอมรับง่าย หากนำออกวางตลาดภายใต้ตราสินค้าที่เป็นที่ยอมรับนั้น ๆ

2. ประโยชน์ต่อผู้ซื้อ ผู้บริโภค

2.1 ผู้ซื้อสามารถแบ่งประเภท ชนิด ของสินค้า ในระดับคุณภาพแตกต่างกันของผู้ผลิต จากประสบการณ์ในการซื้อสินค้าใช้ซ้ำ ๆ จะทำให้ผู้ซื้อจดจำตราสินค้าที่ให้คุณภาพแตกต่างกัน และใช้ตราสินค้าเป็นเครื่องแสดง ถึงระดับคุณภาพเหล่านั้นในการซื้อครั้งต่อไป ดังจะเห็นได้จากที่ผู้บริโภคจำนวนมากเต็มใจจะจ่ายค่าสินค้าสูงขึ้นสำหรับสินค้าที่มีตราเป็นที่รู้จักกันดีเพื่อประกันคุณภาพของสินค้า

2.2 ผู้ซื้อทราบว่า “ใคร” คือ ผู้ผลิตสินค้านั้น ๆ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจว่าจะซื้อสินค้าชิ้นนั้น ๆ หรือไม่ ทำให้เกิดความสะดวกในการเปรียบเทียบ ทวงติงหรือเรียกหาในการซื้อสินค้าได้

2.3 ช่วยลดเวลาและความพยายามในการแสวงหาสินค้า เมื่อไม่มีตราสินค้าปรากฏ ผู้ซื้อจะต้องใช้เวลามากขึ้นในการพิจารณาเพื่อแยกความแตกต่างในสินค้าต่าง ๆ ที่วางจำหน่ายในร้านค้าเมื่อมีตราสินค้าปรากฏอยู่ ผู้ซื้อจะระบุจากตราสินค้าเป็นเกณฑ์ ไม่ต้องเสียเวลาในการเปรียบเทียบต่าง ๆ มีผลให้ลดความพยายามลงด้วยและลดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อ

ลักษณะของตราสินค้าที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. เลือกคำพูดหรือชื่อที่สั้น เนื่องจากเป็นการง่ายแก่การออกเสียง และจดจำได้ง่ายกว่าคำยาว ๆ หลายพยางค์ ซึ่งตราสินค้าที่เป็นพยางค์เดียวโดด ๆ จะได้เปรียบทั้งในด้านความจำของลูกค้าและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำโฆษณา เช่น แพ๊ป หรือบรีส สามารถจำหน่ายและเรียกได้ง่าย
2. ชื่อหรือคำพูดต้องออกเสียงได้แบบเดียว เพื่อป้องกันการเข้าใจผิดเมื่อออกเสียงแตกต่างกัน
3. ต้องทันสมัย ชื่อหรือคำพูดต่าง ๆ ในภาษามีการเปลี่ยนแปลงความนิยมได้ ชื่อบางชื่อในสมัยหนึ่งเป็นที่นิยมมากซึ่งอาจเป็นสำนวนที่ใช้พูดกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความนิยมจะลดน้อยลง ดังนั้น ชื่อสินค้าที่ตั้งตามยุคสมัยอาจต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่ก็ควรระวังในการเปลี่ยนชื่อ เพราะอาจจะสร้างความไม่แน่ใจให้กับลูกค้า คิดว่าเปลี่ยนเจ้าของหรือมีผู้ผลิตของเดิม เช่น ออย ออฟ อุลาน เปลี่ยนเป็น ออย ออฟ โอเลย์
4. เลือกคำพูดหรือชื่อสั้น ๆ เป็นภาษาที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวัน ความคุ้นเคยจะช่วยให้จดจำได้ง่ายขึ้น พยายามหลีกเลี่ยงคำพูดที่พิสดาร ตัวสะกดยุ่งยาก เพราะทำให้อ่านออกเสียงยาก จดจำยาก ซึ่งบางครั้งลูกค้าอาจต้องใช้เวลาในการซื้อสินค้าค่อนข้างนาน หรือลูกค้าอาจหลีกเลี่ยงการถามหาจากพนักงานขาย เพราะไม่แน่ใจว่าตนออกเสียงถูกต้องหรือไม่
5. ควรมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง อาจโดยวิธีการมีชื่อไม่ซ้ำกับบุคคลอื่นหรือส่วนประกอบของสัญลักษณ์หรือรูปแบบที่เด่นชัด เพื่อผู้ซื้อจะได้ไม่จำสับสนกับตราสินค้าอื่น ๆ
6. มีความสัมพันธ์กับตัวสินค้า ชื่อตราสินค้า ควรจะใช้บ่งบอกถึงลักษณะบางประการของตัวสินค้า เช่น โฟร์โมสต์คิตตี้, Spy Wine Cooler, จอห์นสัน คிடส์ เป็นต้น

การบรรจุภัณฑ์

การบรรจุภัณฑ์ (Packaging) หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและผลิตบรรจุภัณฑ์หรือสิ่งห่อหุ้มผลิตภัณฑ์ในลักษณะกล่อง ลัง ขวด กระป๋อง ถุง หลอด บรรจุภัณฑ์สามารถสร้างประโยชน์ให้กับทั้งผู้ผลิต ผู้ขายสินค้าและผู้ซื้อ เช่น ทำให้การขนส่งสะดวก (กล่อง ลัง) สามารถสร้างความแตกต่างของสินค้าได้ (ตามชนิด ขนาด สี รูปแบบของหีบห่อ) เหมาะสมและสะดวกสำหรับการซื้อ การใช้ การป้องกันการเสื่อมคุณภาพ ป้องกันความสกปรก ป้องกันการแตกหัก ตลอดจนสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับสินค้าและช่วยส่งเสริมการตลาด เป็นต้น บรรจุภัณฑ์มีความสำคัญมาก สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ได้โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่มีราคาแพง ประเภทเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ น้ำหอม ขนมและเครื่องประดับต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปผู้ซื้อจะไม่แยกแยะระหว่างผลิตภัณฑ์กับบรรจุภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์มากมายกลายเป็นตัวผลิตภัณฑ์เสียเอง การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ดีสำหรับสินค้าแต่ละชนิดนั้นต้องให้เหมาะสมกับสถานะและสภาพของสินค้า ตลอดจนสอดคล้องกับการขนส่ง การใช้ การเก็บรักษา เช่น ผลิตภัณฑ์ที่สามารถระเหิดหรือระเหยได้ ควรใช้บรรจุภัณฑ์ที่ทำจากแก้ว หรือถ้าต้องการให้เกิดความสวยงามและดูมีคุณค่าควรมีการออกแบบเพิ่มเติม ได้แก่ การแกะสลักหรือการเขียนรูปสวย ๆ เข้าไปด้วย ถ้าต้องการกันกระแทกก็ควรใช้บรรจุภัณฑ์ที่แข็งแรงและหนา ซึ่งสามารถกันกระแทกได้

การออกแบบบรรจุภัณฑ์ ควรออกแบบให้สอดคล้องกับแนวทางในการแก้ไขปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน บรรจุภัณฑ์ที่ดีจะต้องทำจากวัสดุที่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก สามารถ

นำมาแปรรูปใหม่ได้ หรืออย่างน้อยต้องสามารถย่อยสลายได้ง่ายตามธรรมชาติ และถ้าไม่จำเป็นควรลดการหีบห่อของบรรจุภัณฑ์ลงให้เหลือเพียงเท่าที่ที่มีความจำเป็นเท่านั้น

การติดฉลาก (Labeling) คือ การติดสาระเพื่อแสดงรายละเอียดต่าง ๆ ของสินค้าที่ต้องการสื่อสารกับผู้ซื้อ เช่น เครื่องหมายการค้า รหัสแท่ง (Bar Code) ส่วนประกอบ วิธีใช้ ราคา ขนาดการใช้ ข้อห้าม เครื่องหมายรับรองคุณภาพจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น จากสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) จากสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม (มอก. ISO 9000 ISO 14000) สถานที่ผลิต วัน เดือน ปี ที่ผลิตและวันหมดอายุ ป้ายและฉลาก แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์. 2543 : 112)

1. ป้ายฉลากแสดงตราสินค้า (Brand label) เป็นป้ายอย่างง่ายที่ติดกับสินค้าหรือบรรจุภัณฑ์ของสินค้า เช่น ป้ายที่ติดกับขวดสินค้า
2. ป้ายฉลากแสดงคุณภาพ (Grand label) เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงคุณภาพ ตัวอักษรหรือตัวเลข เช่น หยั่นห่อหยุ่น ซีอีวขาวชั้นคุณภาพพิเศษ
3. ป้ายฉลากแสดงรายละเอียดของสินค้า (Discriptive label) เป็นป้ายที่ให้ข้อมูลของสินค้าเกี่ยวกับการทำงาน คุณสมบัติ หรือลักษณะอื่น ๆ ของผลิตภัณฑ์ เช่น ป้ายฉลากยาที่บอกถึงสรรพคุณและวิธีการใช้ยา ข้อควรระวัง

วงจรชีวิตผลิตภัณฑ์

ผลิตภัณฑ์แต่ละชนิดก็มีช่วงอายุเหมือนกับมนุษย์ที่มีการ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ผลิตภัณฑ์ก็มีช่วงชีวิตเหมือนกัน กล่าวคือ บางรายการมีช่วงอายุสั้น ขณะที่บางรายการมีช่วงอายุที่ยาวนาน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เช่น สภาพการแข่งขัน เทคโนโลยี ฯลฯ ตลอดจนความสามารถของนักการตลาดในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

วงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Product Life Cycle – PLC) หมายถึง ขั้นตอนที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณขายสินค้ากับระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นนำสินค้าชนิดหนึ่งออกจำหน่าย (Launch) จนกระทั่งนำสินค้าออกจากตลาด ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นแนะนำ ขั้นเจริญเติบโต ขั้นเจริญเติบโตเต็มที่ และขั้นตกต่ำ

1. ขั้นแนะนำสู่ตลาด (Introduction Stage) เป็นขั้นที่ธุรกิจนำผลิตภัณฑ์ใหม่ ออกสู่ตลาด ปริมาณขายต่ำมากเนื่องจากผู้ซื้อยังไม่รู้จักสินค้า เมื่อเวลาผ่านไป ปริมาณการขายจึงค่อย ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งระยะนี้ธุรกิจจะมีต้นทุนการตลาดสูง จึงมีผลทำให้ธุรกิจมักขาดทุนเนื่องจากการจัดจำหน่ายอยู่ในขอบเขตที่จำกัด การกำหนดกลยุทธ์การตลาดในขั้นนี้ ธุรกิจต้องพยายามสร้างและกระตุ้นให้เกิดความต้องการพื้นฐานในภาพรวมโดยไม่แยกรายละเอียดเป็นตราสินค้า พยายามเพิ่มการส่งเสริมการตลาดโดยเน้นการโฆษณา การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น เพื่อกระตุ้นให้เกิดการตลาดใช้ผลิตภัณฑ์ เช่น ในขั้นแนะนำของหนังสือพิมพ์ คม ชัด ลึก จะมีการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ค่อนข้างบ่อย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติและประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ยังต้องเน้นการขายโดยพนักงานขาย และส่งเสริมการขายด้วยการแจกสินค้าตัวอย่างให้ทดลองใช้สำหรับสินค้าบริโภค เช่น โลชั่นบำรุงผิวพอนด์ส มีการแจกสินค้าขนาดทดลองให้แก่ผู้บริโภค เป็นต้น

2. ขั้นการเจริญเติบโต (Growth Stage) เป็นขั้นที่ปริมาณขายและกำไรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากผู้ซื้อเริ่มรู้จักและเคยใช้สินค้าแล้ว ในขณะที่เดียวกันคู่แข่งเริ่มเข้าสู่ตลาดมากขึ้น ส่งผลให้ทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิตเริ่มลดน้อยลง ต้นทุนการผลิตของธุรกิจก็จะมีแนวโน้ม

สูงขึ้น กลยุทธ์การตลาดของธุรกิจในระยะนี้ คือ พยายามปรับปรุงผลิตภัณฑ์ด้านต่าง ๆ เช่น บรรจุภัณฑ์ ส่วนประสมผลิตภัณฑ์ รูปแบบให้มีความแตกต่างและหลากหลายมากขึ้น เพื่อให้ผู้ซื้อสามารถเปรียบเทียบการซื้อได้มากขึ้น และควรเพิ่มจำนวนคนกลางมากขึ้น ส่วนการส่งเสริมการตลาดต้องเน้นการโฆษณาเพื่อเพิ่มความต้องการขั้นเลือกสรร (Selective Demand) เฉพาะตราสินค้าของธุรกิจ เน้นการขายโดยพนักงานขายและส่งเสริมการขายบ้างตามความจำเป็น เช่น การลดราคา การจูงใจลูกค้าให้เกิดความต้องการ มีตราสินค้าของบริษัท ขายโทรศัพท์เคลื่อนที่โดยการเน้นโฆษณา เป็นต้น

3. ขั้นการเจริญเติบโตเต็มที่ (Maturity Stage) เป็นขั้นที่ปริมาณขายของธุรกิจเพิ่มขึ้นเข้าสู่จุดสูงสุดและมีอัตราที่ลดลง การแข่งขันของคู่แข่งที่อยู่ในระยะเจริญเติบโตจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ต้นทุนการผลิตและต้นทุนการส่งเสริมการตลาดสูงขึ้น ส่งผลให้กำไรของธุรกิจลดลงตามลำดับ กลยุทธ์การตลาดของธุรกิจในระยะนี้ คือ บริษัทอาจจะพยายามลดปริมาณขายสินค้า และดึงสินค้าออกจากตลาด แต่ถ้าธุรกิจพิจารณาว่าควรอยู่ในตลาดต่อก็ต้องกำหนดกลยุทธ์การตลาดให้เหมาะสม เช่น อาจจะพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีเอกลักษณ์หรือแตกต่างจากคู่แข่ง โดยพยายามปรับปรุงผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ การตั้งราคาควรตั้งให้แตกต่างกันตามลักษณะของผลิตภัณฑ์ อาจมีการลดราคาบ้างเพื่อความอยู่รอด พร้อม ๆ กับหาหนทางเพิ่มจำนวนคนกลางให้มากขึ้น การส่งเสริมการตลาดเป็นสิ่งสำคัญมากในระยะนี้ ควรเน้นการโฆษณาให้ผู้ซื้อเกิดความจงรักภักดี หรือการใช้พนักงานขายเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าและคนกลาง เน้นการส่งเสริมการขายโดยการขายตรง การแถม และการให้ผลประโยชน์ทุกรูปแบบกับคนกลางและผู้ซื้อ เช่น ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวมีการโฆษณาผ่านสื่อต่าง ๆ โดยเน้นแสดงให้เห็นถึงข้อดีเด่นของผลิตภัณฑ์ที่เหนือกว่าคู่แข่ง มี การลดราคา แจก หรือการขายคอบ เป็นต้น

4. ขั้นตกต่ำหรือขั้นถดถอย (Decline Stage) เป็นขั้นที่ปริมาณขายและกำไรลดลงอย่างมาก ธุรกิจต้องตัดสินใจว่าจะอยู่ในตลาดต่อหรือจะถอนตัวออกจากตลาด หากเลือกจะอยู่ในตลาดต่อ ธุรกิจก็ต้องพยายามจัดสัดส่วนประสมการตลาดให้มีประสิทธิภาพที่สุดและควรลดต้นทุนทุกชนิดลง รูปแบบผลิตภัณฑ์จะลดลงในขณะเดียวกันคู่แข่งขั้นก็จะลดลงด้วย การโฆษณาและการส่งเสริมการขายลดลงในการแก้ปัญหาผลิตภัณฑ์ที่อยู่ในขั้นตกต่ำ บริษัทต้องพยายามหาสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ยอดขายลดลง จากนั้นก็เลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง ได้แก่ พยายามพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้สินค้ามีความแปลกใหม่ ซึ่งอาจจะเน้นที่รูปแบบ คุณภาพ บรรจุภัณฑ์ และตราสินค้า เพื่อขายในตลาดเดิมหรือพัฒนาตลาดโดยการหาตลาดใหม่เพื่อขายสินค้าชนิดเดิม ตลาดใหม่ในที่นี้อาจเป็นตลาดที่ยังไม่มีคู่แข่งเลย หรือตลาดที่คู่แข่งไม่สนใจก็ได้

สรุป ผลิตภัณฑ์ (Product) เป็นส่วนประสมทางการตลาดที่มีความสำคัญตัวหนึ่ง ซึ่งสามารถจำแนกเป็นผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product) คุณสมบัติผลิตภัณฑ์ (Product Attribute) จุดเด่นของผลิตภัณฑ์ (Product Feature) และผลประโยชน์ที่ได้รับของผลิตภัณฑ์ (Product Benefit) ผลิตภัณฑ์สามารถจำแนกโดยยึดกลุ่มเป้าหมายทางการตลาด (Market Target) ออกเป็น 2 ประเภท ประเภทที่ 1 คือ สินค้าอุปโภคบริโภค (Consumer Goods) ได้แก่ สินค้าสะดวกซื้อ (Convenience Goods) ซึ่งจำแนกเป็น สินค้าซื้อประจำ (Staple Goods) สินค้าที่ซื้อโดยสิ่งกระตุ้น (Impulse Goods) สินค้าซื้อกรณีมีเหตุฉุกเฉิน (Emergency Goods) 2. สินค้าเปรียบเทียบซื้อ (Shopping Goods) จำแนกเป็นสินค้าที่เหมือนกันในสายตาผู้ซื้อ (Homogeneous Shopping

Goods) และสินค้าที่แตกต่างกันในสายตาผู้ซื้อ (Heterogeneous Shopping Goods) 3. สินค้าเจาะจงซื้อ (Specially Goods) 4. สินค้าไม่แสวงซื้อ (Unsought Goods) จำแนกเป็น สินค้าใหม่ที่ผู้ซื้อไม่เคยรู้จักมาก่อน (New Unsought Goods) และสินค้าที่ผู้ใช้เห็นว่าไม่จำเป็น (Regularly Unsought Goods) ประเภทที่ 2 คือ สินค้าอุตสาหกรรม (Industrial Goods) ประกอบไปด้วย 1. วัตถุดิบ (Raw Materials) จำแนกเป็นวัตถุดิบที่เป็นผลผลิตจากเกษตรกรรม (Agricultural Product) และวัตถุดิบที่เป็นผลผลิตจากธรรมชาติ (Natural Product) 2. วัสดุและชิ้นส่วนประกอบ (Fabricating Materials and Parts) จำแนกเป็นชิ้นส่วนประกอบ (Fabricating Parts) และวัสดุประกอบ (Component Material) 3. สิ่งติดตั้ง (Installations) 4. อุปกรณ์ประกอบ (Accessory Equipment) 5. วัสดุสิ้นเปลือง (Operating Supplies) และ 5. การบริการ (Services)

7. ความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมสิ่งทอในตลาดโลก

ในปี พ.ศ.2554 อุตสาหกรรมสิ่งทอในตลาดโลกมีอัตราการเติบโตสูงสุดในช่วง 25 ปีที่ผ่านมา ปริมาณการผลิตเส้นใยธรรมชาติและเส้นใยประดิษฐ์ (เส้นใยสังเคราะห์และเส้นใยกึ่งสังเคราะห์) มีจำนวนรวม 80.8 ล้านตัน ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.6 หรือ 6.4 ล้านตันจากปีก่อน จำแนกเป็นเส้นใยสังเคราะห์ร้อยละ 56 (45.25 ล้านตัน) เส้นใยธรรมชาติร้อยละ 39 (31.51 ล้านตัน) เส้นใยกึ่งสังเคราะห์เซลลูโลส ร้อยละ 5 (4.04 ล้านตัน) การผลิตเส้นด้ายในตลาดโลกในปี พ.ศ. 2554 มีปริมาณ 65.9 ล้านตัน ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 9 จากปีก่อน ทั้งนี้ระหว่างปี พ.ศ. 2544-2554 อัตราการเติบโตของปริมาณการผลิตเส้นด้ายสแปนโดยเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 2.5 ต่อปี และการผลิตเส้นด้ายฟิลาเมนต์อยู่ที่ร้อยละ 5.7 ต่อปี ในขณะที่ปริมาณการผลิตเส้นใยฝ้ายในตลาดโลกมีประมาณ 25.21 ล้านตัน หรือประมาณร้อยละ 80 ของการผลิตเส้นใยธรรมชาติทั้งหมด และคาดว่าในช่วงปี พ.ศ. 2555 ปริมาณการผลิตเส้นใยฝ้ายจะเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 11 เป็น 27.4 ล้านตัน ส่วนการผลิตฝ้ายอินทรีย์ (Organic Cotton) ในตลาดโลก Textile Exchange เปิดเผยว่า ในปี พ.ศ. 2553 ปริมาณการผลิตเส้นใยฝ้ายอินทรีย์เพิ่มขึ้นร้อยละ 14.9 เป็น 241,300 ตัน โดยปัจจุบัน เส้นใยฝ้ายอินทรีย์ครองส่วนแบ่งตลาดอยู่ราวร้อยละ 0.76 ของปริมาณเส้นใยฝ้ายทั้งหมด และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับนวัตกรรมของเส้นใยงานแสดงสินค้า INDEX 11 ซึ่งจัดที่สวิสเซอร์แลนด์มีการนำเสนอเส้นใยใหม่ๆ มากมายที่น่าสนใจ เช่น บริษัท Kelheim เสนอเส้นใยวิสโคส Poseidon ที่สามารถถ่ายเทประจุและใช้ในการกรองแยกโลหะหนัก และเสนอเส้นใย Deep-Dye ที่ดูดซับสีย้อมได้มากถึง 40 เท่าของเส้นใยวิสโคสทั่วไป สามารถใช้ทำไส้กรองสำหรับดูดกรองแยกสีออกจากน้ำเสียสีย้อมจากโรงงาน บริษัท ES FiberVision นำเสนอเส้นใย Biocomponent ที่มีพอลิโพรพิลีนเป็น Sheath และพอลิเอทิลีน เทเรฟทาเลตเป็น Core สำหรับใช้ทำนอนวูฟเวนที่ผลิตโดยการใช้อัลตราโซนิกเชื่อมเส้นใยบนที่นอนวูฟเวน

อุตสาหกรรมสิ่งทอไทยมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจโดยรวม เพราะเป็นหนึ่งในธุรกิจที่สร้างรายได้ติดอันดับต้นๆ รวมถึงยังเป็นธุรกิจที่มีการจ้างงานสูง ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ประชากรทั้งที่เป็นแรงงานมีฝีมือและแรงงานไร้ฝีมือ อีกทั้งยังมีความเกี่ยวเนื่องโยงไปในธุรกิจอื่น นับจากวัตถุดิบฝ้ายใหม่ ไปจนถึงการทอผ้าผืน และการตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีมูลค่าการส่งออกคิดเป็นร้อยละ 3.4 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (จีดีพี) มีการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มประมาณ 150,000 ล้านบาทต่อปีและมีการจ้างงานกว่า 1 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 20 ของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม การผลิตทั้งหมดของไทยส่วนจำนวนโรงงานมีประมาณ 4,500 โรงงาน โดยกว่าร้อยละ 50 เป็นโรงงาน

ผลิตเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มในปี 2553 มีโรงงานในอุตสาหกรรมสิ่งทอที่เปิดใหม่จำนวน 123 โรงงาน มีการจ้างงานกว่า 11,797 คนส่วนใหญ่เป็นโรงงานผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป มีการจ้างงาน 5,900 คน

จากรายงาน สรุปลักษณะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมปี 2554 และแนวโน้มปี 2555 ของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ได้สรุปสถานการณ์การผลิตของอุตสาหกรรมสิ่งทอในปี 2554 ว่าเป็นปีที่ไม่ค่อยสดใสสำหรับผู้ประกอบการอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม โดยพิจารณาได้จาก ดัชนีผลผลิตอุตสาหกรรม การผลิตเส้นใยสิ่งทอฯ การผลิตผ้าฯ และการผลิตเครื่องแต่งกายฯ (เสื้อผ้าสำเร็จรูป) ดัชนีปรับตัวลดลงเมื่อเทียบกับปีก่อนเนื่องจากการชะลอตัวทางเศรษฐกิจของตลาดส่งออกหลักอย่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ประกอบกับภาวะการแข่งขันจากประเทศคู่แข่งที่มีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคู่แข่งที่มีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่า ในช่วงที่เกิดภาวะอุทกภัยครั้งใหญ่ในประเทศไทย กลุ่มอุตสาหกรรม สิ่งทอได้รับผลกระทบค่อนข้างมาก ถึงแม้ว่าจะมีจำนวนโรงงานไม่มากนัก แต่เนื่องจากเป็นโรงงานผลิตเส้นใยขนาดใหญ่ที่มีการร่วมทุนจากนักลงทุนต่างชาติ ในเขตนิคมอุตสาหกรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลพบุรี และปทุมธานี ทำให้โรงงานต้องหยุดการผลิตชั่วคราว และคาดว่าโรงงานเหล่านี้จะได้รับผลกระทบประมาณร้อยละ 40 ของกำลังการผลิตรวม ปริมาณการผลิตในอุตสาหกรรมเส้นใย และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เช่น ทอผ้า ถักผ้า พอกย้อม พิมพ์ปรับลดลงอย่างมากในไตรมาสที่ 4 และต่อเนื่องถึงปี 2555 ในขณะที่กลุ่มเครื่องนุ่งห่ม (เสื้อผ้าสำเร็จรูป) โรงงานที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่เป็นโรงงานขนาดกลางและเล็ก ที่ตั้งอยู่บนถนนเพชรเกษม ถนนพุทธมณฑล และถนนเอกชัย-บางบอน ซึ่งก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน

การส่งออก ปี 2554 ผ้าผืนและเส้นด้าย มูลค่าการส่งออกสินค้าผ้าผืนและเส้นด้ายของไทยในปี 2554 มีมูลค่า 2,745.04 ล้านเหรียญสหรัฐ ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากปี 2553 ในอัตราร้อยละ 9.91 เนื่องจากราคาสินค้าที่สูงขึ้นอันเป็นผลจากราคาวัตถุดิบที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ตลาดการส่งออกใหญ่อยู่ในเอเชีย ได้แก่ เวียดนาม จีน ญี่ปุ่นและ บังคลาเทศ การส่งออกของสินค้าผ้าผืนและเส้นด้ายมีอัตราขยายตัวอย่างต่อเนื่องตั้ง แต่ปี 2553เนื่องจากมีการสั่งซื้อผ้าผืนและเส้นด้ายที่มากขึ้น โดยเฉพาะจากจีนที่ลดการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออก และผลกระทบกับภาวะราคาวัตถุดิบที่เพิ่มสูงขึ้น ทำให้การกำหนดราคาสูงขึ้น มีผลให้ไทยได้รับคำสั่งผลิตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงคุณภาพของสินค้าผ้าผืนและเส้นด้ายไทยที่มีความประณีตพิถีพิถัน และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาดเป้าหมาย อีกทั้งผู้ส่งออกของไทยยังสามารถส่งมอบสินค้าได้ตรงเวลาคู่แข่งที่สำคัญ ได้แก่ จีน อินเดีย ศรีลังกา และปากีสถานตลาดหลัก : ญี่ปุ่น เวียดนาม จีน บังคลาเทศ และตุรกี รวมกันคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 34.95

ตาราง 2 ตลาดส่งออกที่สำคัญของผ้าฝ้ายและเส้นด้าย

	มูลค่า : ล้าน USD			อัตราการขยายตัว : ร้อยละ			สัดส่วน : ร้อยละ		
	2552	2553	2554	2552	2553	2554	2552	2553	2554
เวียดนาม	128.02	183.48	230.84	12.43	43.32	25.81	6.72	7.35	8.41
จีน	138.21	193.24	217.78	2.13	39.82	12.70	7.25	7.74	7.93
ญี่ปุ่น	70.30	129.82	208.41	-21.27	84.65	60.54	3.69	5.20	7.59
บังกลาเทศ	95.28	156.45	173.96	0.60	64.20	11.19	5.00	6.26	6.34
ตุรกี	95.17	135.05	128.45	-5.24	41.90	-4.89	4.99	5.41	4.68
สหรัฐอเมริกา เอมิเรตส์	111.66	104.25	121.45	-6.92	-6.64	16.50	5.86	4.17	4.42
พม่า	60.87	79.47	102.51	27.30	30.56	29.00	3.19	3.18	3.73
บราซิล	75.39	83.30	99.35	21.10	10.50	19.26	3.95	3.34	3.62
สิงคโปร์	64.86	88.66	87.95	21.62	36.70	-0.80	3.40	3.55	3.20
อินโดนีเซีย	59.95	74.90	87.52	-8.02	24.95	16.85	3.15	3.00	3.19
รวม 10 ประเทศ	899.7	1,228.6	1,458.2	1.99	36.56	18.69	47.20	49.20	53.12
อื่น	1,006.4	1,268.8	1,286.8	-10.97	26.08	1.42	52.80	50.80	46.88
มูลค่ารวม	1,906.08	2,497.48	2,745.04	-5.29	31.03	9.91	100.00	100.00	100.00

(ที่มา : สำนักส่งเสริมสินค้าส่งออก กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์)

เครื่องนุ่งห่ม ตลาดหลัก สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมนีสหราชอาณาจักร และฝรั่งเศส รวมกันคิดเป็นสัดส่วน ร้อยละ 59.85 มูลค่าการส่งออกสินค้าเครื่องนุ่งห่มของไทยในปี 2554 มีมูลค่า 3,274.99 ล้านบาทหรือร้อยละ 100.00 มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นจากปี 2553 ร้อยละ 2.16 เนื่องจากจากราคาสินค้าที่สูงขึ้น อันเป็นผลจากราคาวัตถุดิบที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อราคาต้นทุน รวมถึงจากการที่เศรษฐกิจเริ่มฟื้นตัวมีผลทำให้ตลาดสหภาพยุโรปมีอัตราการขยายตัวในการนำเข้าสินค้าเครื่องนุ่งห่มจากไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยผู้ประกอบการเครื่องนุ่งห่มไทยได้รับคำสั่งซื้อจาก ผู้นำเข้ายุโรปเต็มจนถึงสิ้นปีคาดว่าจะเป็ผลมาจากลูกค้าในสหภาพยุโรปขาดความเชื่อมั่นในสินค้าที่ผลิตจากประเทศจีน โดยเฉพาะเรื่องการส่งมอบสินค้าไม่ตรงตามกำหนด อีกทั้ง ในขณะนี้จีนประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงาน จึงส่งผลให้ศักยภาพในการแข่งขันกับไทยลดลงการส่งออกสินค้าเครื่องนุ่งห่มไทยไปยังประเทศในกลุ่มอาเซียนเริ่มจะมีแนวโน้มที่สูงขึ้น เนื่องจากผลประโยชน์จากข้อตกลง AFTA และ JTEPA อันมีผลทำให้มูลค่าการส่งออกสินค้าเครื่อง นุ่งห่มไปยังญี่ปุ่นขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง คู่แข่งที่สำคัญ ได้แก่ เวียดนาม จีน อินโดนีเซีย และบังกลาเทศ แนวโน้มสถานการณ์ส่งออกนั้น ต้องเผชิญกับการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากเมื่อเปิดตลาดก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน(เออีซี) ในปี 2558 การผลิตสินค้าในกลุ่มจะถูกกระทบว่ามีแหล่งกำเนิดสินค้าเดียวกันเพื่อนำมาประกอบการผลิตสินค้าในขึ้นเดียวกันได้ ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน การเคลื่อนย้ายเงินลงทุน ผู้ประกอบการจึงต้องปรับตัวรองรับ

สถานการณ์ดังกล่าว สิ่งทอเป็นสินค้าส่งออกของไทยที่มีความสำคัญทั้งในด้านการสร้างรายได้เงินตราต่างประเทศ การจ้างงาน และการเชื่อมโยงในแนวลึกกับอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น อุตสาหกรรมสิ่งทอจึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างๆ มากมาย ปัจจุบันการส่งออกสิ่งทอของไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะจากคู่แข่งในตลาดระดับล่างซึ่งมีความได้เปรียบด้านต้นทุนค่าแรงงานที่ต่ำกว่า ประเทศที่เป็นคู่แข่งที่สำคัญของไทยในตลาดส่งออกสิ่งทอในปัจจุบัน ได้แก่ จีน อินโดนีเซีย เวียดนาม ดังรายละเอียด

จีน มีส่วนแบ่งตลาดสิ่งทอสูงเป็นอันดับ 1 ในตลาดโลก คือ ประมาณร้อยละ 15 ของมูลค่าตลาดสิ่งทอรวมทั้งโลก สิ่งทอที่จีนผลิตได้ส่วนใหญ่มีคุณภาพต่ำถึงปานกลาง อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมสิ่งทอของจีนได้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว หลังจากที่จีนเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ตั้งแต่ปี 2522 นอกจากนี้ การที่รัฐบาลจีนสนับสนุนให้สิ่งทอปรับเปลี่ยนเครื่องจักรให้ทันสมัยเพื่อเพิ่มการผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น ประกอบกับความได้เปรียบด้านค่าจ้างแรงงานที่ต่ำและตลาดภายในประเทศมีขนาดใหญ่ รวมทั้งยังสามารถผลิตวัตถุดิบสิ่งทอได้หลายชนิด ตั้งแต่ในระดับต้นน้ำ โดยเฉพาะฝ้าย ไหม ขนสัตว์ และมีแหล่งน้ำมันดิบซึ่งเป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตเส้นใยประดิษฐ์ ทำให้จีนพึ่งพาวัตถุดิบนำเข้าจากต่างประเทศน้อยมาก ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสิ่งทอโดยรวมของจีนอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้น จีนจึงสามารถขยายตลาดสิ่งทอได้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การที่จีนเข้าเป็นสมาชิก WTO ตั้งแต่ปลายปี 2544 ทำให้ข้อจำกัดด้านการส่งออกของจีนที่ถูกควบคุมโดยโควตาจากประเทศผู้นำเข้าสิ่งทอรายสำคัญของโลกลดลงเป็นอันดับ ผู้ผลิตหลายคนอาจมองว่าสิ่งทอจากจีนยังมีคุณภาพต่ำ รวมถึงการออกแบบยังไม่ทันสมัย ยังไม่น่าจะเข้ามาแข่งขันกับสิ่งทอของบ้านเราได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วเสื้อผ้าจากจีนไม่ได้มีแต่ของคุณภาพต่ำเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีการพัฒนาคุณภาพและเพิ่มมูลค่าของสินค้าในหลายรูปแบบอย่างเช่นการลอกเลียนแบบซึ่งนอกจากจะคล้ายคลึงแล้วยังมีการทำอย่างรวดเร็ว การตัดเย็บที่ดีขึ้น รวมถึงคุณภาพเนื้อผ้าหลากหลาย และแรงงานที่มีทักษะมากขึ้น ทำให้สินค้าจากจีนเริ่มรุกเข้ามาในตลาดระดับกลาง และในราคาที่ถูกลงกว่าด้วย

อินโดนีเซีย มีส่วนแบ่งตลาดสิ่งทอประมาณร้อยละ 2 ในตลาดโลก โดยสิ่งทอเป็นสินค้าส่งออกสำคัญอันดับ 1 ของอินโดนีเซีย เนื่องจากมีความได้เปรียบด้านแรงงานที่มีเป็นจำนวนมากและมีค่าแรงงานถูก มีต้นทุนพลังงานต่ำ รวมทั้งการที่รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนอุตสาหกรรมสิ่งทออย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการตั้งกองทุนเงินกู้แบบผ่อนปรนแก่กิจการขนาดกลางและขนาดเล็ก ทำให้อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีศักยภาพในการผลิตสิ่งทอที่น่าจับตามองอีกประเทศหนึ่ง

เวียดนาม เป็นประเทศผู้ผลิตสิ่งทอที่มีศักยภาพในการขยายตัวสูง แม้ว่าในปัจจุบันเวียดนามยังมีส่วนแบ่งในตลาดสิ่งทอโลกไม่มากนักก็ตาม สิ่งทอเป็นสินค้าส่งออกสำคัญอันดับ 2 ของเวียดนามรองจากน้ำมันดิบ การที่เวียดนามมีแรงงานจำนวนมากและมีค่าจ้างแรงงานถูก เป็นปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนต่อการผลิตสิ่งทอ นอกจากนี้ การที่รัฐบาลเวียดนามมีนโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทออย่างจริงจังด้วยการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ทำให้นักลงทุนต่างชาติย้ายฐานการผลิตสิ่งทอเข้าไปยังเวียดนามจำนวนมาก ส่งผลให้เทคโนโลยีการผลิตในอุตสาหกรรมสิ่งทอของเวียดนามพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

จากคู่แข่งทั้ง 3 ประเทศดังกล่าวมีลักษณะการผลิตและส่งออกสิ่งทอที่คล้ายคลึงกับไทยในหลายด้าน คือ อาศัยความได้เปรียบด้านค่าจ้างแรงงานในระดับต่ำเป็นตัวผลักดันสำคัญในการส่งออก

ขณะที่การทำตลาดยังมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างตามคำสั่งซื้อหรือจำหน่ายสินค้าผ่าน Trading Company เป็นสำคัญ

ปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมสิ่งทอไทย 1) ค่าเงินบาท เนื่องจากหากค่าเงินบาทแข็งค่าขึ้นจะทำให้ราคาสินค้าสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยสูงขึ้น ประเทศคู่ค้าที่บริโภคสินค้าของไทยอาจจะสั่งซื้อสินค้าลดลงและหันไปบริโภคสินค้าของประเทศอื่นที่มีราคาต่ำกว่า เช่น เวียดนาม ลาว พม่า กัมพูชา เป็นต้น 2) ราคาวัตถุดิบ ได้แก่ เส้นใยฝ้ายและใยสังเคราะห์ที่ปรับตัวสูงขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากภัยธรรมชาติ ทำให้พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตฝ้ายลดลง การขนส่งมีต้นทุนที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับความต้องการบริโภคเส้นใยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยราคาวัตถุดิบที่สูงขึ้นนี้จะทำให้ผู้ผลิตมีต้นทุนสูงขึ้นตามไปด้วย และส่งผลให้กำไรลดลงหรืออาจจะขาดทุนอย่างต่อเนื่อง จนไม่สามารถประกอบธุรกิจได้ต่อไป 3) ปัญหาแรงงานขาดแคลนของอุตสาหกรรม ทำให้ผู้ผลิตไม่สามารถผลิตสินค้าได้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ส่งผลให้ผู้บริโภคไปซื้อสินค้าจากที่อื่นทดแทนทำให้เสียส่วนแบ่งการตลาด ประกอบกับในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ผู้ผลิตหันมาจ้างแรงงานต่างด้าวมากขึ้น และในปัจจุบันประเทศของแรงงานดังกล่าวกำลังพัฒนาอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้แรงงานต่างด้าวเริ่มทยอยกลับประเทศของตน จึงยิ่งส่งผลให้ผู้ผลิตขาดแคลนแรงงานเพิ่มมากขึ้น 4) การเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งถือเป็นเรื่องข้อได้เปรียบและเสียเปรียบ เนื่องจากอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทยมีจุดแข็งคือ มีอุตสาหกรรมเชื่อมโยงตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปลายน้ำ ดังนั้นเราสามารถผลิตสินค้าได้เพียงพอกับความต้องการ อีกทั้งสิ่งทอของไทยก็เป็นสินค้าที่มีความหลากหลายเนื่องจากมีทั้งสินค้าที่คุณภาพน้อยไปจนถึงคุณภาพสูง แต่ที่น่ากังวลคือต้นทุนและราคาของสิ่งทอไทยสูงกว่าคู่แข่ง โดยเฉพาะประเทศจีน ซึ่งหากสินค้าราคาถูกเข้ามาขายในประเทศอาจถูกแบ่งส่วนแบ่งทางการตลาดไปได้

จากการที่ ประเทศไทยจะเข้าสู่ กลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economic Community : AEC) ในปี 2558 ทำให้อาเซียนเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน และมีการเคลื่อนย้าย สินค้า บริการ การลงทุน เงินทุน รวมทั้งแรงงานมีฝีมืออย่างเสรีมากขึ้น ประกอบกับการส่งออกสินค้าสิ่งทอ ของไทย ไปยังกลุ่มประเทศอาเซียนมีสัดส่วนที่สูง และนับเป็นกลุ่มคู่ค้าที่สำคัญทั้งในปัจจุบันและอนาคต จึงมีความจำเป็นที่ผู้ประกอบการจะต้อง ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเทศต่าง ๆ ในอาเซียน เพื่อให้สินค้า ของไทยมีโอกาสเปิดตลาดใหม่หรือขยายตลาดไปยังกลุ่มดังกล่าวได้มากขึ้น

สิ่งทอในบังกลาเทศ สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (สศอ.) ในฐานะหน่วยงานที่ดูแลภาพรวมของภาคอุตสาหกรรมประเทศไทย ได้ศึกษาเจาะลึกถึงความเป็นไปได้ในการยกระดับความร่วมมือทางธุรกิจ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นสำหรับการยกระดับการพัฒนาที่ยั่งยืนในอุตสาหกรรมสิ่งทอ โดยได้ไปศึกษาข้อมูลด้านอุตสาหกรรมสิ่งทอในประเทศบังกลาเทศ ซึ่งพบข้อมูลที่ที่น่าสนใจหลายประการ เพื่อสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในอนาคต อันจะเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้อุตสาหกรรมสิ่งทอของไทยก้าวสู่ความเป็นผู้นำในอาเซียน บังกลาเทศเป็นประเทศเล็ก ๆ ทางตอนเหนือของอ่าวเบงกอล มีพื้นที่ 1 ใน 3 เมื่อเทียบกับประเทศไทย ประชากรมากติดอันดับ 8 ของโลก คือประมาณ 156 ล้านคน มากเป็นสองเท่าของประเทศไทย จากจำนวนประชากรที่มีจำนวนมาก แต่มีพื้นที่เพียงเล็กน้อย บังกลาเทศจึงให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ช่วยให้คนมีงานทำ แม้อัตราค่าจ้างโดยเฉลี่ยถือว่าต่ำมาก คิดเป็นเงินไทยประมาณ 75 บาทต่อวัน เนื่องจากมีประชากรในวัยทำงานสูงถึงร้อยละ 70 ผู้ประกอบธุรกิจจึงมีทางเลือกในการจ้างคนทำงาน

นอกจากนี้รัฐบาลบังคลาเทศก็ให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมพื้นฐานที่ช่วยให้คนมีรายได้จากการจ้างงานที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ถึง 5 ล้านคน จากจำนวนโรงงานสิ่งทอประมาณ 5,000 โรงงาน โดยส่วนใหญ่รับจ้างผลิตให้กับเสื้อผ้าที่มีชื่อเสียง เช่น Wal-Mart, H&M, Zara, Carrefour, Gap, Metro, JC Penney, Marks & Spencer, Kohl's, Levi's และ Liz Claiborne การส่งออกสินค้าในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มคิดเป็นร้อยละ 79.3 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด บังคลาเทศจึงตั้งเป้าหมายสู่การเป็นศูนย์กลางการส่งออกผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเสื้อผ้าระดับล่างที่มีราคาถูก โดยไม่ต้องใช้แรงงานฝีมือมากนัก และรัฐบาลบังคลาเทศได้มีนโยบายมุ่งด้านภาษีสำหรับอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตประกอบการอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Processing Zone : EPZ) ซึ่งจัดตั้งในรูปแบบเขตเศรษฐกิจพิเศษ เช่น ยกเว้นไม่เก็บภาษี 10 ปี ยกเว้นการเก็บภาษีอากรจากเครื่องจักร อะไหล่ วัตถุดิบ เครื่องมือก่อสร้าง จัดระบบสาธารณูปโภคและพื้นที่คลังสินค้า ให้บริการสนับสนุนด้านธุรกรรม และพิธีการทางศุลกากร ณ พื้นที่เขตประกอบการอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก และสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานในเขตดังกล่าว โดยสร้าง EPZ เพิ่มอีก 8 แห่ง กระจายไปยังเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งรัฐบาลได้สนับสนุนให้บริษัททั้งในและต่างประเทศเข้าไปตั้งโรงงานในเขต EPZ โดยมีนักลงทุนตั้งโรงงานผลิตในพื้นที่ดังกล่าวมากกว่า 500 โรงงาน คิดเป็นเงินลงทุนกว่า 1.7 พันล้านเหรียญสหรัฐ และจ้างงานได้กว่า 2 แสนคน จากสัดส่วนการส่งออกในอุตสาหกรรมสิ่งทอร้อยละ 79.3 ซึ่งมากกว่าครึ่งหนึ่งของการส่งออกทั้งหมด บังคลาเทศจึงพร้อมรับการลงทุนของนักลงทุนต่างประเทศที่เข้ามาตั้งโรงงานผลิตสิ่งทอเพื่อส่งออก เนื่องจากปัจจุบันบังคลาเทศมีขีดความสามารถเพียงการผลิตขั้นสุดท้ายเท่านั้น ขณะที่โรงงานต้นน้ำที่มีอยู่มีความสามารถในการผลิตเส้นด้ายที่มีคุณภาพต่ำ บังคลาเทศจึงมีความจำเป็นต้องเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมต้นน้ำในประเทศ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมทั้งระบบ รวมถึงให้ความสำคัญกับการลงทุนสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเพื่อเอื้อต่อการประกอบธุรกิจ เช่น สร้างถนน ทำระบบน้ำประปา ไฟฟ้า ฯลฯ ซึ่งจากจุดนี้เองจึงเป็นโอกาสครั้งสำคัญที่นักลงทุนไทยควรแสวงหาช่องทาง เพื่อเข้าไปร่วมพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอต้นน้ำให้เกิดขึ้น เป็นการโตนอกบ้าน โดยใช้จุดแข็งไปเติมเต็มจุดอ่อนเพื่อความลงตัว การใช้จุดแข็งของไทยโดยเฉพาะสิ่งทอต้นน้ำ ไปให้บังคลาเทศที่ยังอ่อนมากในสิ่งทอต้นน้ำ จึงเป็นโอกาสที่ผู้ประกอบการไทยไม่ควรมองข้าม

พม่า ตลาดใหม่น่าลงทุนสำหรับฟอกย้อมและผ้าฝืน จากสถานการณ์ในปัจจุบันของอุตสาหกรรมสิ่งทอไทยที่กำลังขาดแคลนแรงงาน ประกอบกับนโยบายการขึ้นค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาทของรัฐบาล ส่งผลให้ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มต้องปรับตัว โดยอุตสาหกรรมสิ่งทอต้นน้ำและกลางน้ำของไทยมีแนวโน้มขยายหรือย้ายฐานการลงทุนไปยังประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น โดยมีประเทศพม่าเป็นเป้าหมายหลักในเวลานี้ เนื่องจากพม่ากำลังเปิดประเทศไปสู่ระบอบประชาธิปไตยและกำลังปรับปรุงกฎระเบียบ สิทธิประโยชน์ เช่น การให้สิทธิประโยชน์เพื่อ จูงใจนักลงทุนโดยยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคล และเร่งพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ เพื่อรองรับการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งก็มีผู้ประกอบการบางรายได้เริ่มวางแผนการลงทุนในพม่าแล้ว จึงเป็นโอกาสของผู้ประกอบการสิ่งทอของไทยที่จะไปลงทุนในพม่าเพราะนอกจากพม่าจะมีแรงงานจำนวนมากแล้วยังมีค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าประเทศไทย โดยต้นทุนด้านค่าจ้างงานอยู่ที่ประมาณ 2,000-2,500 บาทต่อเดือน ซึ่งต่ำกว่าไทยถึง 3-4 เท่า

หากกล่าวถึงธุรกิจเสื้อผ้าแฟชั่นชั้นนำของโลก ต้องนึกถึงอิตาลี ซึ่งเป็นทั้งผู้นำแห่งหนึ่งของโลกที่มีความแข็งแกร่ง และมีความสำคัญต่อธุรกิจโดยรวมของประเทศ โดยอิตาลีก็ได้รับผลกระทบจากการตลาดของจีนเช่นเดียวกับไทย เนื่องจากผู้ผลิตต้นทุนต่ำในเอเชีย ต่างก็รุกคืบเข้ามาลอกเลียนแบบทั้งในเรื่องการดีไซน์และเทคโนโลยีตัดเย็บอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ประกอบการในอิตาลีต้องปิดโรงงานไป ส่งผลต่อความสูญเสียทางเศรษฐกิจมหาศาล เนื่องจากอุตสาหกรรม ที่มีการจ้างงานถึงร้อยละ 22 ของการจ้างงานรวม แต่ในวันนี้ ธุรกิจสิ่งทอเสื้อผ้าของอิตาลี เริ่มที่จะต่อสู้กลับแล้วเพื่อเอาตัวรอด และก็นับว่าประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งที่น่าพอใจ แม้ว่ากิจการขนาดเล็กที่ผลิตสินค้าคุณภาพต่ำ เริ่มที่จะอยู่ไม่ได้และปิดตัวไปมาก แต่กิจการขนาดกลางของอิตาลี ที่ผลิตสินค้าคุณภาพสูง ราคาแพง และจับตลาดกลุ่มบนนั้น มีผลประกอบการที่น่าพอใจอย่างยิ่ง ซ้ำยังสามารถขยายตัวเพิ่มเติมได้อีก เนื่องจากกิจการนี้ได้ใช้จุดเด่นในการเป็นธุรกิจครอบครัว มีความยืดหยุ่นสามารถปรับตัว และพัฒนาอย่างรวดเร็วให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค รวมถึงการเพิ่มนวัตกรรมใหม่ๆ เข้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ และวางตำแหน่งผลิตภัณฑ์ของตนเองให้อยู่ในระดับสูงเท่านั้น ทำให้คู่แข่งจากจีนไม่สามารถเข้ามาแข่งขันในตลาดระดับนี้ได้ โดยมุ่งเน้นถึงความเป็น แปรนตร์ระดับสูง ที่มีความแตกต่างจากสินค้าจากจีนอย่างสิ้นเชิง และทำการออกแบบและผลิตในยุโรปเท่านั้น ก็เป็นสิ่งที่สร้างความแตกต่างในสายตาของผู้บริโภคได้อย่างมากเช่นกัน แม้ว่าบางแบรนด์อาจไม่ได้ติดหูติดตาลูกค้านัก แต่การขยายความเป็น "อิตาลี" ก็นับว่ายังมีความซบเซามากกับกลุ่มลูกค้าระดับสูงนี้ ส่วนกิจการขนาดกลางและขนาดย่อมของอิตาลี ยังมีการใช้กลยุทธ์พันธมิตรธุรกิจ รวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อรวมทรัพยากร และความเชี่ยวชาญซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่การวิจัยพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ๆ ร่วมกัน ทำให้สามารถลดต้นทุนและย่นระยะเวลาการพัฒนาสินค้าอย่างมาก รวมถึงได้รับสินค้าใหม่ๆ ที่มีคุณภาพสูงออกมา เช่น การรวมตัวกันเพื่อพัฒนามาตรฐานของผ้าไหมอิตาลี ทำให้ผ้าไหมรุ่นใหม่ของอิตาลี นอกจากจะมีดีไซน์ที่เก๋ไก๋แล้ว ยังเน้นที่การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต เพื่อทำให้เนื้อผ้าออกมามีความแตกต่างจากสินค้าเดิมๆ ซึ่งจะมีความทนทานต่อทั้งการซักล้าง สารเคมี การเปราะเปื้อนจากสิ่งสกปรกต่างๆ ทำให้การดูแลรักษาง่ายขึ้น รวมถึงลดการระคายเคืองและสารตกค้างในผ้าไหม ซึ่งเป็นเทคโนโลยีทันสมัยกว่าของจีนมาก และการลอกเลียนแบบก็ทำได้ยากกว่า ใช้เวลามากกว่าการก๊อปปี้ดีไซน์แต่เพียงอย่างเดียว จากการร่วมกันพัฒนาทำให้ธุรกิจผลิตไหมของอิตาลีเจริญเติบโต ทำให้การส่งออกสินค้าผ้าไหมของอิตาลีไปยังจีนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน โดยส่งออกไปจับลูกค้าระดับสูงยังประเทศต่างๆ ซึ่งทำให้ราคาของสินค้าโดยเฉลี่ยจากอิตาลีสูงขึ้นมาก นำมาสู่ผลกำไรที่สูงขึ้นและแยกตัวเองออกมาจากผู้ผลิตจากจีนสิ้นเชิง ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจจากอิตาลีให้คำจำกัดความของธุรกิจตนเอง ว่า "เฟอร์รารีแห่งธุรกิจสิ่งทอของโลก" ในอนาคต จากบทเรียนของอิตาลีพอจะให้นึกคิดหลายประการกับบ้านเรา ว่าหากไม่สามารถปรับตัวพัฒนาในเรื่องรูปแบบ เทคโนโลยี แปรนตร์ ดึง เพื่อยกระดับให้ลูกค้าเห็นถึงความแตกต่างอย่างชัดเจนของสินค้าจากไทยและจีนแล้ว ก็ยากที่จะอยู่รอดในอนาคต แน่นนอนว่าการพัฒนาเพิ่มมูลค่า รวมถึงการสร้างแบรนด์ ไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องอาศัยทักษะ ทรัพยากร ประสบการณ์มากพอควร การร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการภายในประเทศด้วยกันเอง หรืออาจเป็นการร่วมมือกับพันธมิตรต่างชาติ ที่มีความเชี่ยวชาญในสิ่งที่เราขาดอยู่

ในด้านอุตสาหกรรม อินโดนีเซียได้พัฒนาอุตสาหกรรมสำคัญ ๆ อาทิ อุตสาหกรรมต่อเรือ ที่จาการ์ตา สุราบายา เซมารัง และอัมบอยนา อุตสาหกรรมผลิตเครื่องบิน อุตสาหกรรมประกอบรถยนต์ชนิดต่าง ๆ อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อุปกรณ์และส่วนประกอบ อุตสาหกรรมกระดาษ

อุตสาหกรรมกระจก เพื่อส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติ รัฐบาลอินโดนีเซียได้พยายามปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบเรื่องเศรษฐกิจการค้า การเงิน การธนาคาร และการลงทุน เพื่อให้มีความเสรีและสะดวกยิ่งขึ้น การผ่อนคลายรูปแบบของเศรษฐกิจที่มีรัฐควบคุมอยู่มาก เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนต่างชาติเข้ามาลงทุนในกิจการหลาย ๆ ภาคที่เคยจำกัดไว้ รวมทั้งด้านสาธารณูปโภค อาทิ การพัฒนาแหล่งพลังงาน ไฟฟ้า การคมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม เป็นต้น ดังนั้น เศรษฐกิจของอินโดนีเซียจึงมีการขยายตัวและเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ความมั่นคงทางการเมือง ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ และค่าจ้างแรงงานไม่สูงมาก ล้วนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการลงทุนของต่างชาติ อย่างไรก็ตาม การประกอบกิจการที่ดำเนินแต่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติการกักเงินทุนดอกเบียต่ำจากภายนอกเพื่อลงทุนในกิจการที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ การผลิตและประกอบการ ที่ไม่มีการแข่งขันเนื่องจากได้รับการคุ้มครองจากรัฐ ทำให้ไม่สามารถแข่งขันกับผู้ผลิตประเทศอื่นได้

ตาราง 3 เศรษฐกิจของอินโดนีเซีย

รายการ	2550	2551	2552	2553	2554	2555
การขยายตัวของ GDP (%)	6.3	6.4	5.4	5.9	5.8	5.6
อัตราเงินเฟ้อ (%)	6.1	5.8	5.7	5.8	5.9	6.0
ดุลการคลัง (%ของ GDP)	-1.7	-1.8	-1.5	-1.9	-1.0	-1.2
ดุลบัญชีเดินสะพัด (% ของ GDP)	2.3	2.2	2.3	2.2	2.6	2.8
อัตราแลกเปลี่ยน (Rp%US\$)	9,182	9,328	9,414	9,377	9,360	9,320

ที่มา : สภาธุรกิจไทย-อินโดนีเซีย

ตาราง 4 การค้าต่างประเทศ

	Value (Million US\$)			% Growth 2009/2010
	2008	2009	2010	
Total Trade Value	235,849.6	213,339.0	239,338.7	35.4
Export	137,020.4	116,510.0	157,732.6	40.0
Import	98,829.2	96,829.2	135,606.1	37.5
Trade Balance	38,191.2	19,681.0	22,126.5	12.4

ที่มา : กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์

สินค้าออกที่สำคัญของอินโดนีเซีย นอกจากน้ำมันและก๊าซธรรมชาติแล้ว ได้แก่ ไม้อัด พลายวูด เสื้อผ้า ผ้าฝ้าย ยางแปรรูป รองเท้า อิเล็กทรอนิกส์ และส่วนประกอบ สินแร่โลหะและผลิตผลทางการเกษตร ตลาดส่งออกที่สำคัญ ได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา สิงคโปร์ และเกาหลีใต้ ส่วนสินค้านำเข้าส่วนใหญ่เป็น เครื่องจักร เครื่องมือเครื่องใช้ไฟฟ้า เคมีภัณฑ์ รถยนต์ แหล่งนำเข้าที่สำคัญ ได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เยอรมนี และเกาหลีใต้ ในปี 2554 อินโดนีเซียเป็นตลาดส่งออกสินค้า

อุตสาหกรรมของไทยเป็นลำดับที่ 6 โดยในปี 2554 การส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของไทยไป อินโดนีเซียขยายตัวถึงร้อยละ 25.8 เมื่อเทียบกับปีก่อน และมีสัดส่วนในการส่งออกของสินค้า อุตสาหกรรมร้อยละ 4.8 โดยสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทยไป อินโดนีเซีย ได้แก่ ยานพาหนะ อุปกรณ์ และส่วนประกอบ เคมีภัณฑ์ เม็ดพลาสติก เครื่องจักรกล ตามลำดับ

ส่วนสินค้านำเข้าที่สำคัญของไทยจากอินโดนีเซีย ที่สำคัญได้แก่ น้ำมันดิบ ถ่านหิน สินแร่ และเศษ โลหะ เคมีภัณฑ์ จักรยานยนต์และส่วนประกอบ สินค้าอุปโภคบริโภค เครื่องเพชรพลอย อัญมณี เงินแท่ง และทองคำ น้ำมันหล่อลื่นและ น้ำมันเบรก เครื่องจักรไฟฟ้าและส่วนประกอบ ผลิตภัณฑ์ ยาสูบ ด้ายทอผ้า และด้ายเส้นเล็ก เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ และส่วนประกอบ กระดาษ กระดาษ แข็งและผลิตภัณฑ์ อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีโอกาสทางการค้าสูง เพราะเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดใน เอเชีย (237.5 ล้าน คน) ซึ่งร้อยละ 15 เป็นประชากรที่มีฐานะดีและมีกำลังซื้อสูงมาก มีการขยายตัว ทางเศรษฐกิจสูง ต้องการ สินค้า High End สินค้าทุน และสินค้าอุปโภคบริโภคมากเพราะชาว อินโดนีเซียมีความนิยมสินค้าและบริการ จากประเทศไทยอยู่แล้ว สำหรับบริการที่มีโอกาสมากคือ บริการทางการแพทย์ และการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังสามารถใช้ประโยชน์จากการปลดภาษีนำเข้า ในกรอบข้อตกลงอาเซียน (CEPT/AFTA) (สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ กรุงจาการ์ตา)

สรุปอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย ปัจจุบันการค้าแม้จะมีการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้น แต่ ทางด้านกระทรวงพาณิชย์ก็ได้วิเคราะห์ ว่าในภาพรวมปี 2555 เศรษฐกิจโลกยังขยายตัว และความ ต้องการในตลาดโลกยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งจะ ช่วยลดผลกระทบในกรณีที่เศรษฐกิจของสหภาพยุโรป ขยายตัวในระดับต่ำ และจะส่งผลให้การส่งออกของ ไทยมีแนวโน้มขยายตัวได้อย่างต่อเนื่อง เศรษฐกิจ เอเชียตะวันออกในปี 2555 จะขยายตัวร้อยละ 8.1 ลดลงจากปี 2554 ที่คาดว่าจะขยายตัวร้อยละ 8.5 เล็กน้อย (แผนภูมิที่ 1) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ เศรษฐกิจจีนมีแนวโน้มชะลอตัวจากร้อยละ 9.3 ปี 2554 เหลือร้อยละ 8.7 ในปี 2555 ในขณะที่เอเชีย ไต้หวันมีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.5 เป็นร้อยละ 7.7 นอกจากนี้ญี่ปุ่นและประเทศใน ตะวันออกกลางรวมทั้งแอฟริกาเหนือก็มีแนวโน้มที่เศรษฐกิจ จะเติบโตในอัตราที่สูงขึ้นมาก ส่วนการขยายตัวของเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเป็นตลาด ส่งออกสำคัญยังอยู่ในอัตรา สูง ถึงแม้ว่าอาจมีแนวโน้มชะลอตัวบ้าง โดยเฉพาะเศรษฐกิจจีนซึ่งจะยังคง สามารถรักษาการขยายตัวไว้ได้ แต่อาจชะลอตัวจากภาวะเงินเฟ้อ และการชะลอตัวของอสังหาริมทรัพย์ ดังนั้นสัดส่วนของ GDP จีนและ ประเทศกำลังพัฒนาต่อการขยายตัวของ GDP โลกจึงมีแนวโน้มลดลง เล็กน้อย

สำหรับประเทศไทยที่มีข้อได้เปรียบจากแรงส่งด้านการลงทุนจากมาตรการของรัฐบาลที่ มุ่งเน้นการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยการใช้จ่ายและการลงทุนภาครัฐเพื่อก่อสร้าง ซ่อมแซมและฟื้นฟู โครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับความเสียหายจากน้ำท่วม และเพื่อป้องกัน บรรเทาการเกิดอุทกภัยในอนาคต อาทิ มาตรการเร่งรัดการฟื้นฟูภาคเศรษฐกิจ ทั้งมาตรการสนับสนุนสินเชื่อ การเร่งสร้างความเชื่อมั่น และให้ความช่วยเหลือเยียวยาในหลายลักษณะ รวมทั้งอัตราดอกเบี้ยที่ยังอยู่ในระดับต่ำ

ดังนั้นในปี 2555 คาดว่าการลงทุนจะมีอัตราขยายตัวที่สูงขึ้นมาก ทั้งการลงทุนภาครัฐและ ภาคเอกชนจะมีการขยายตัวในทิศทางที่เป็นบวก การลงทุนที่ขยายตัวดังกล่าวเป็นผลจากการลงทุนใน โครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาลเพื่อฟื้นฟูประเทศจากอุทกภัย และอีกส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการขยายตัว ของการส่งออก ที่จะเริ่มฟื้นตัวในช่วงครึ่งหลังของปี 2555 ประกอบกับการบริโภคได้รับแรงกระตุ้น เนื่องจากฐานรายได้ของผู้บริโภคมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นมากด้วยแรงกระตุ้นจากนโยบายกระจายรายได้

ของรัฐบาล อาทิ การปรับค่าแรงขั้นต่ำ 300 บาท การเพิ่มเงินเดือนข้าราชการวุฒิปริญญาตรีเป็น 15,000 บาท และการปรับเงินเดือนข้าราชการทั้งระบบ รวมทั้งเกษตรกรซึ่งจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากโครงการรับจำนำข้าว เป็นต้น รวมถึงนโยบายค้ำเงินภาษีแก่ผู้ซื้อรถยนต์คันแรกที่อาจมีส่วนช่วยกระตุ้นการบริโภคภายในประเทศ ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลให้อุปสงค์ภายในประเทศขยายตัวได้ดี

ในปี 2555 จึงมีการคาดการณ์ว่าการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภค บริโภคโดยรวมจะขยายตัวร้อยละ 4 ทั้งนี้ การใช้จ่ายครัวเรือนมีแนวโน้มขยายตัวร้อยละ 4.4 การขยายตัวส่วนหนึ่งมาจากการที่ประชาชนมีความต้องการซื้อสินค้าเพื่อทดแทนทรัพย์สินที่เสียหายจากอุทกภัย แต่ถึงอย่างไรก็ตามผู้ประกอบการไทยก็ยังมีอุปสรรคจากการนำเข้าเครื่องจักรที่มีแนวโน้มสูงขึ้นซึ่งอาจกระทบต่อดุลการค้า รายได้ภาครัฐอาจลดลงจากการชะลอเก็บภาษีน้ำมัน รวมถึงการยกเว้นภาษีหลายประเภทเพื่อเยียวยาประชาชนจากอุทกภัย นอกจากนี้ยังอาจมีแรงกดดันด้านเงินเฟ้อจากนโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจและความต้องการสินค้าเพื่อฟื้นฟูสภาพหลังอุทกภัยของประชาชนในหลายจังหวัด

สำหรับแนวโน้มปี 2555 จากรายงานสรุปภาวะเศรษฐกิจอุตสาหกรรมปี 2554 และแนวโน้มปี 2555 ของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมคาดว่าทั้งปริมาณการผลิตเส้นใยสิ่งทอ ผ้าผืน เครื่องนุ่งห่มโดยเฉพาะเสื้อผ้าสำเร็จรูป จะมีการผลิตที่ปรับตัวลดลงเมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันของปีก่อน เนื่องจากปัจจัยการผลิตกระทบต่อเนื่องจากอุทกภัย หากสถานการณ์คลี่คลายและโรงงานที่ได้รับความเสียหายสามารถฟื้นตัว และกลับมาผลิตได้ในระยะเวลาอันสั้น (ไม่เกิน 6 เดือน) จะช่วยลดผลกระทบในอุตสาหกรรมได้ ทั้งนี้ปริมาณการผลิตและมูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจะสามารถฟื้นตัวได้ภายในไตรมาสที่ 2 แต่หากโรงงานจะต้องใช้เวลาฟื้นฟูนาน (เกินกว่า 6 เดือน) ผู้ประกอบการอาจจะต้องพึ่งพาการนำเข้าวัตถุดิบเพื่อการผลิต ทั้งผ้าผืนเส้นใย เส้นด้าย และเสื้อผ้าสำเร็จรูป แต่อย่างไรก็ตามยังมีปัจจัยหนุนที่สำคัญจากกลุ่มสินค้าที่ไทยมีศักยภาพในการส่งออก ซึ่งมีการส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีมูลค่าต่อหน่วยเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการส่งออกผ้าผืน เส้นใย และเส้นด้าย ซึ่งจากปีที่ผ่านมา มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นคิดเป็นมูลค่าการส่งออกประมาณ 5,141.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ขยายตัวร้อยละ 15 และคาดว่าปี 2555 จะมีมูลค่าการส่งออกที่เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ปัจจุบันสิ่งทอไทยกำลังเผชิญกับผลกระทบหลายปัจจัย โดยเฉพาะภาวะต้นทุนแรงงานที่สูงขึ้น ทำให้เสียเปรียบคู่แข่งจากจีนและเวียดนาม ที่ผลิตเครื่องนุ่งห่มในต้นทุนที่ต่ำกว่า ตลาดเครื่องนุ่งห่มของไทยจึงเต็มไปด้วยสินค้าจากทั้งสองประเทศดังกล่าว แต่ด้วยจุดแข็งที่ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตสิ่งทอต้นน้ำ จำพวกผ้าผืนได้ดีที่สุดในอาเซียน จึงได้ปรับกลยุทธ์ใหม่ด้วยการส่งออกผ้าผืนคุณภาพ ไปยังประเทศที่สามารถผลิตเครื่องนุ่งห่มในต้นทุนที่ต่ำกว่าแทน ทำให้อุตสาหกรรมสิ่งทอไทยยังคงอยู่ได้ในปัจจุบัน value added ประกอบด้วย 4 ปัจจัยคือ การออกผลิตภัณฑ์ใหม่ การสร้างความแตกต่าง การวิจัยและพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ และสุดท้าย การผลิตสินค้าที่ตอบสนองความต้องการของตลาด ในปี 2554 ตลาดส่งออกอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มที่สำคัญได้แก่ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เยอรมนี ที่มีสัดส่วนการส่งออกรวมกันถึงร้อยละ 50 แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมเครื่องนุ่งห่มของไทยพึ่งพาการส่งออกไปสหรัฐฯ และยุโรปเป็นหลัก ซึ่งควรมีการมองหาตลาดใหม่อย่างอาเซียนซึ่งยังมีแนวโน้มเติบโตได้ดี

ส่วนการย้ายฐานการผลิตสำหรับนักลงทุนไทยต้องมองหาโอกาสไม่ให้เกิดความเสียหายเพื่อย้ายออกไปใช้แรงงานในประเทศเพื่อนบ้าน ลดต้นทุนการผลิต จากเดิมที่สิ่งแวดล้อมบังคับให้ค่อยปรับตัว แต่ปัจจุบันต้องก้าวกระโดดย้ายออกไปต่างประเทศเพื่อปรับตัวรองรับข้อตกลงใหม่ ๆ ของกลุ่มประเทศต่าง ๆ จากเดิมโรงงานรับงานมาเท่าใดก็ได้กำไร แต่ปัจจุบันผลิตเท่าใด กำไรหาไม่ค่อยเจอ

ดังนั้น ต้องเน้นคุณภาพการผลิตและบริการ เห็นได้จากเกาหลีส่งออกสิ่งทอประมาณ 150,000 ล้านบาท ปรากฏว่ารายได้เป็นสินค้าที่มาจากมูลค่าเพิ่มจากผลิตภัณฑ์ใหม่ ทันสมัย และคุณภาพถึงร้อยละ 40 ขณะที่การส่งออกของไทยมีมูลค่า 220,000 ล้านบาท แต่สัดส่วนสินค้าที่มีนวัตกรรมใหม่ ๆ น้อยมาก จึงต้องปรับตัวรองรับกับการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน

ดังนั้น เพื่อให้ผ้าอ้อมครามเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของชาวอีสาน และของประเทศไทยได้ในตลาดโลก การส่งออกสิ่งทอของไทยยืนหยัดได้ในตลาดโลก ท่ามกลางกระแสการแข่งขันที่รุนแรงในปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ส่งออกไทยจะตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพสินค้าเพื่อหลีกเลี่ยงการแข่งขันในตลาดระดับล่าง ขณะเดียวกันต้องพยายามสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสิ่งทอไทยด้วยการพัฒนาการออกแบบสินค้าให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดควบคู่ไปกับการเร่งทำการตลาดในเชิงรุก เพื่อให้การส่งออกสิ่งทอของไทยเติบโตได้อย่างต่อเนื่องในตลาดโลกที่นับวันจะมีการแข่งขันรุนแรงมากขึ้น

กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

ความนำ การพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ประเทศไทยจะต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็นประชาคมอาเซียนในปี 2558 จึงจำเป็นต้องนาภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สามารถพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าต่อไปเพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทยตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การประเมินสถานการณ์ ความเสี่ยงและการสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศ

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ ประเทศไทย

ยังต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในระดับโลกและภายในประเทศ ซึ่งมีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงสำคัญระดับโลก ดังนี้ 1) กฎ กติกาใหม่ของโลกหลายด้านส่งผลให้ทุกประเทศต้องปรับตัว 2) การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลาง 3) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลกอย่างต่อเนื่อง 4) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก 5) ความมั่นคงทางอาหารและพลังงานของโลก 6) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม 7) การก่อการร้ายสากลเป็นภัยคุกคามประชาคมโลก การก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติมีแนวโน้มขยายตัวทั่วโลกและรุนแรง

การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านเศรษฐกิจ อัตราการขยายตัวและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในเกณฑ์ดี ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสูง ภาคเกษตรเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศและเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการมีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เศรษฐกิจ ขณะที่การเชื่อมโยง

เศรษฐกิจในประเทศกับต่างประเทศทำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศโดยเฉพาะด้านการค้าและการลงทุน สำหรับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจไทย แต่ภาวะเศรษฐกิจโลกที่แตกต่างและขีดความสามารถในการแข่งขันลดลง ทำให้บทบาทของการลงทุนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจของไทยมีความอ่อนแอด้านปัจจัยสนับสนุนในส่วนของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คุณภาพการบริการของโครงสร้างพื้นฐาน กฎหมาย กฎและระเบียบทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจัดระบบการแข่งขันที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

2. การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านสังคม ประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุจากการมีโครงสร้างประชากรที่วัยสูงอายุเพิ่มขึ้น วัยเด็กและวัยแรงงานลดลง คนไทยได้รับการพัฒนาศักยภาพทุกช่วงวัยแต่มีปัญหาคุณภาพการศึกษาและระดับสติปัญญาของเด็ก พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และผลิตภาพแรงงานต่ำ ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพิ่มขึ้นและมีการจัดสวัสดิการทางสังคมในหลายรูปแบบ แต่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึง ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรและโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรเป็นปัญหาการพัฒนาประเทศ สังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการเพิ่มขึ้นของการพนันโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่คนไทยตื่นตัวทางการเมืองและให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมและธรรมาภิบาลมากขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลซ้ำเติมให้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรง กระทบต่อผลผลิตภาคเกษตรและความยากจน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขณะที่มีความขัดแย้งทางนโยบายในการบูรณาการ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีความมั่นคงด้านอาหาร แม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและความต้องการพืชพลังงาน

4. การเปลี่ยนแปลงสภาวะด้านการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศ ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น แต่ความขัดแย้งทางการเมือง ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังคงอยู่และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตของประชาชน และความเชื่อมั่นของนานาชาติรวมทั้งความสงบสุขของสังคมไทย ขณะที่ประสิทธิภาพภาครัฐมีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่ดีขึ้น แต่ขีดความสามารถในการป้องกันการทุจริตต้องปรับปรุง การกระจายอำนาจประสบความสำเร็จในเรื่องการเพิ่มรายได้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่มีความล่าช้าในการถ่ายโอนภารกิจและมีความไม่ชัดเจนในการแบ่งบทบาทหน้าที่กับราชการส่วนกลาง ขณะเดียวกัน การคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญของไทย และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ

การประเมินความเสี่ยง ประเทศไทยจะเผชิญกับความเสี่ยงที่ต้องเตรียมการสร้างภูมิคุ้มกันให้ประเทศพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ 6 ประการ ดังนี้

1. การบริหารภาครัฐอ่อนแอ ไม่สามารถขับเคลื่อนการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ อำนาจรัฐถูกใช้เพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม ความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนและระหว่างประชาชนกับประชาชนในบางพื้นที่มีช่องว่างมากขึ้น ประชาชนมีส่วนร่วมในการ

ให้ข้อคิดเห็นแต่การมีส่วนร่วมตัดสินใจในระดับนโยบายมีน้อย เจ้าหน้าที่รัฐย่อหย่อนในการปฏิบัติตามหน้าที่ การบังคับใช้กฎหมายไม่จริงจัง ขณะที่ดัชนีภาพลักษณ์การคอร์รัปชันชี้ให้เห็นว่ายังคงมีการทุจริตประทุพทุฒิชอบและไม่โปร่งใส นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ส่งผลกระทบต่อความเชื่อถือของต่างชาติที่มีต่อประเทศไทย

2. โครงสร้างทางเศรษฐกิจไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน เศรษฐกิจไทยยังคงพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกประเทศ ทั้งการส่งออกสินค้า การลงทุน และการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศอย่างมาก จึงมีความอ่อนไหวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลกและปัจจัยแวดล้อมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป การขยายตัวทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยการผลิตดั้งเดิมโดยเฉพาะทุน และแรงงาน ราคาถูกที่มีผลิตภาพการผลิตต่ำ เป็นอุปสรรคต่อการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลก ขณะที่เศรษฐกิจในประเทศยังมีความเหลื่อมล้ำ ประชาชนระดับฐานรากซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรมีรายได้น้อยเมื่อเทียบกับนอกภาคเกษตรประสบความยากจนและมีปัญหาหนี้สินเป็นปัจจัยบั่นทอนความเข้มแข็งของเศรษฐกิจไทย

3. โครงสร้างประชากรที่มีวัยสูงอายุเพิ่มขึ้น ขณะที่ประชากรวัยเด็ก และวัยแรงงานลดลง ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี 2568 ขณะที่สัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 อาจกระทบต่อความต้องการแรงงานในระบบเศรษฐกิจในอนาคต การแข่งขันเพื่อแย่งชิงแรงงานจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะแรงงานคุณภาพ ภาครัฐและครัวเรือนจะมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในด้านต่างๆ ส่งผลต่อภาระงบประมาณของภาครัฐ และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในการดูแลสุขภาพอนามัย และการจัดสวัสดิการทางสังคม

4. ค่านิยมที่ดั่งามเสื่อมถอยและประเพณีดั้งเดิมถูกบิดเบือน เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยม ให้ความสำคัญกับศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดั่งามลดลง ทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน การใช้ชีวิตและความสัมพันธ์กับผู้อื่น มุ่งหารายได้เพื่อสนองความต้องการบริโภค การช่วยเหลือเกื้อกูลกันลดลง ความมีน้ำใจไมตรีน้อยลง แก่งแย่ง เอารัดเอาเปรียบกันขาดความสามัคคี ไม่เคารพสิทธิผู้อื่น และขาดการยึดถือประโยชน์ส่วนรวม

5. ฐานทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของประเทศมีแนวโน้มเสื่อมโทรมรุนแรง จากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านกายภาพ การใช้ประโยชน์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่งผลให้สถานการณ์และแนวโน้มความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรง โดยเฉพาะน้ำท่วม ภัยแล้ง การใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ไม่คุ้มค่า และปริมาณของเสียที่เพิ่มขึ้น นำไปสู่ความเสี่ยงต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ รวมไปถึงการกัดเซาะชายฝั่งอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ภัยพิบัติจะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง กระทบต่อฐานการผลิตภาคเกษตร ความมั่นคงด้านอาหาร พลังงาน สุขภาวะและคุณภาพชีวิตของประชาชน

6. ประเทศไทยยังคงมีความเสี่ยงด้านความมั่นคง ทั้งที่มาจากปัญหา การก่อความไม่สงบในประเทศ ปัญหาการก่อการร้าย วิกฤตเศรษฐกิจและการแข่งขันด้านต่าง ๆ ในเวทีระหว่างประเทศรวมทั้ง ภัยพิบัติที่เกิดจากมนุษย์และธรรมชาติมีความรุนแรงและผลกระทบสูงในระยะต่อไปเป็นประเด็นท้าทายต่อการบริหารจัดการความเสี่ยงทั้งการบริหารวิกฤต การเตรียมความพร้อมเพื่อตอบสนองอย่างฉับไวและการบริหารจัดการในภาวะฉุกเฉิน รวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพของประเทศ ให้มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลกอย่างต่อเนื่อง

การสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศเพื่อให้ประเทศไทยสามารถรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องสร้างและใช้ประโยชน์จากภูมิคุ้มกันประเทศ 5 ประการ ดังนี้

1. ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันหลักที่ยึดโยงคนในชาติให้เกาะเกี่ยวกันอย่างแน่นแฟ้น เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยเฉพาะรัชกาลปัจจุบันที่ ทรงเป็นแบบอย่างของการดำรงชีวิตบนทางสายกลางและความพอเพียง ทรงยึดมั่นในประโยชน์สุขของพสกนิกรในทุกด้าน

2. การพัฒนาประเทศให้อยู่บนฐานความรู้และเทคโนโลยีที่ทันสมัย การวิจัยพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นแรงขับเคลื่อนที่สำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศ ในการปรับเปลี่ยนการผลิตจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และแรงงานที่มีการผลิตคุณภาพต่ำ ไปสู่การใช้ความรู้และความชำนาญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3. สังคมไทยมีค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดีงาม ยึดโยงคนไทยให้เป็นปึกแผ่น ลดอิทธิพลของความทันสมัยและความขัดแย้งในสังคมไทย ประชาชนนาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน ครอบคลุมบ่มเพาะความเป็นไทยที่มีจิตสำนึกและอัตลักษณ์ให้บุตรหลานได้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง

4. ภาคการเกษตรเป็นฐานรายได้หลักและความมั่นคงด้านอาหารของประเทศ ก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน ทั้งแหล่งสร้างงาน แหล่งผลิตอาหาร และเชื่อมโยงวิถีชีวิตของสังคมไทยมีส่วนสำคัญในการลดความยากจน สร้างงาน และลดผลกระทบจากภาวะโลกร้อน

5. ชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกที่มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเชื่อมโยงกันเป็นสังคมสวัสดิการ เป็นพลังหลักในการพัฒนาฐานรากของประเทศ ให้มั่นคง ชุมชนพึ่งตนเองสามารถบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับ

1. การปรับโครงสร้างและการกระจายตัวประชากรให้เหมาะสม เป็นการส่งเสริมคู่สมรสที่มีความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ปัจจุบัน สนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากรให้เหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพ โอกาสและทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่

2. การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัย สอดแทรกการพัฒนาคนด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างวัฒนธรรมการแก้ปัญหา พัฒนาทักษะให้คนมีการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ต่อยอดสู่การสร้างนวัตกรรมที่เกิดจากการฝึกฝนเป็นความคิดสร้างสรรค์ปลูกฝังการพร้อมรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น และจิตใจที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีระเบียบวินัย พัฒนาคนด้วยการเรียนรู้ในศาสตร์วิทยาการให้สามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย สอดคล้องกับแนวโน้มการทำงานและเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สร้างจิตสำนึกให้คนไทยมีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพกฎหมาย หลักสิทธิมนุษยชน สร้างค่านิยมการผลิตและบริการที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เรียนรู้การรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ

3. การส่งเสริมการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม โดยสร้างเสริมสุขภาพของคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ พัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเองครอบครัว ชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณสุขที่เอื้อต่อสุขภาพ ควบคู่กับการพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งส่งเสริมการแพทย์ทางเลือก การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสุขภาพของประเทศ การพัฒนาบุคลากรด้านสาธารณสุขให้เหมาะสมทั้งการผลิตและการกระจายบุคลากรตลอดจนการใช้มาตรการการเงินการคลังเพื่อสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มุ่งสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนมีนิสัยใฝ่รู้ รักการอ่านตั้งแต่วัยเด็ก และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กร กลุ่มบุคคล ชุมชน ประชาชน และสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน สร้างค่านิยมให้คนไทยภูมิใจในวัฒนธรรมไทย และยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิด และสร้างความเป็นเอกภาพในสังคม สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวัฒนธรรมร่วมกับประชาคมโลกโดยเฉพาะประชาคมอาเซียนให้เกิดการไหลเวียนทางวัฒนธรรมในรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างประชาชนในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร

ยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้มีความสำคัญกับ

1. การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน มุ่งรักษา ป้องกัน และคุ้มครองพื้นที่ที่มีศักยภาพทางการเกษตร สนับสนุนให้เกษตรกรรายย่อยมีที่ดินเป็นของตนเองหรือมีสิทธิทำกินในที่ดิน ใช้มาตรการทางภาษีเพื่อบังคับหรือจูงใจให้บุคคลผู้ถือครองที่ดินทำประโยชน์ในพื้นที่ดังกล่าวมากขึ้น สนับสนุนการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมเร่งรัดการจัดให้มีองค์กรและระบบบริหารจัดการที่ดินให้เป็นรูปธรรมโดยเร็ว พัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคการเกษตร พื้นฟูและส่งเสริมค่านิยม วัฒนธรรมที่ดี และวิถีชีวิตทางการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

2. การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร ภาครัฐให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาของภาคเอกชน สนับสนุนการผลิตทางการเกษตรที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ควบคุมและกำกับดูแลให้มีการนำเข้าและใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ได้มาตรฐาน ปรับปรุงบริการขั้นพื้นฐานเพื่อการผลิตให้ทั่วถึง ส่งเสริมการผลิตที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมของประเทศ พัฒนาและเสริมสร้างองค์ความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เหมาะสมทางการเกษตร รวมทั้งสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมให้แก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง

3. การสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต สนับสนุนการผลิตและบริการของชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร อาหาร และพลังงาน ส่งเสริมสถาบัน

การศึกษาในพื้นที่ให้ร่วมทาการศึกษาวิจัยกับภาคเอกชน สนับสนุนเกษตรกรและผู้ประกอบการนำองค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาใช้ ในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้า ผลิตภัณฑ์เกษตรและอาหาร ยกย่องคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร มาตรฐานระบบการผลิตสินค้าเกษตรให้เทียบเท่าระดับสากล ส่งเสริมระบบตลาดกลางสินค้าเกษตรและตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรล่วงหน้า ส่งเสริมภาคเอกชนและองค์กรชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการระบบสินค้าเกษตรและอาหารร่วมกับสถาบันเกษตรกร เพิ่มประสิทธิภาพระบบการบริหารจัดการโลจิสติกส์ของภาคเกษตร

4. การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกร มุ่งพัฒนาระบบการสร้างหลักประกันรายได้ของเกษตรกรให้มีความมั่นคงและครอบคลุมเกษตรกรทั้งหมด พัฒนาระบบประกันภัยพืชผลการเกษตร ส่งเสริมระบบการทาการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาที่เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย ยกย่องคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเกษตรกร สร้างแรงจูงใจให้เยาวชน เกษตรกรรุ่นใหม่ และแรงงานที่มีคุณภาพเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม พัฒนาสถาบันเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนให้เป็นกลไกสนับสนุนการพึ่งพาตนเองของเกษตรกร เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากการนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหารที่มีต้นทุนต่ำที่เป็นผลมาจากข้อตกลงการค้าเสรี

5. การสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพัฒนาพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือน และชุมชน โดยส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกต้นไม้และปลูกป่าโดยชุมชนและเพื่อชุมชนเพิ่มขึ้น ส่งเสริมให้เกษตรกรทาการเกษตรด้วยระบบเกษตรยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนให้มีการจัดการและเผยแพร่องค์ความรู้และการพัฒนาด้านอาหารศึกษาทุกระดับอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง รวมทั้งส่งเสริมพฤติกรรมกรบริโภคที่เหมาะสมของบุคคลและชุมชน สนับสนุนการสร้างเครือข่ายการผลิตและการบริโภคที่เกื้อกูลกันในระดับชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ส่งเสริมการนำวัตถุดิบทางการเกษตรที่ผลิตได้ในชุมชนและที่เหลือใช้จากการเกษตรมาผลิตเป็นพลังงานทดแทนในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งด้านอาหารให้กับเกษตรกรและชุมชนอย่างเป็นระบบ

6. การสร้างความมั่นคงด้านพลังงานชีวภาพเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศและความเข้มแข็งภาคเกษตร ด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพลังงานจากพืชพลังงาน จัดให้มีระบบการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่ใช้เป็นทั้งอาหารและพลังงาน เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการใช้พลังงานชีวภาพที่เกี่ยวข้องกับภาคการผลิตและบริการ จัดให้มีกลไกกำกับดูแลโครงสร้างราคาของพลังงานชีวภาพ และปลูกจิตสำนึกในการใช้พลังงานชีวภาพอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า

7. การปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน โดยสนับสนุนบทบาทของเกษตรกร เครือข่ายประชัญชาวบ้าน ภาคเอกชน และชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและวางแผนการผลิตทางการเกษตร ปรับกระบวนการทำงานของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้มีการร่วมมือและบูรณาการ การทางานอย่างจริงจัง ทั้งในส่วนกลางและระดับพื้นที่ พัฒนาระบบฐานข้อมูลสารสนเทศด้านอาหารและพลังงานตั้งแต่การผลิต การตลาดไปจนถึงการบริโภค พัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านการเกษตร ส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง

ประเทศทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคีโดยเฉพาะประชาคมอาเซียนที่ก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ให้มีความสำคัญกับ

1. การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน โดยสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ประกอบการ โดยเฉพาะผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และผลักดันให้มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศให้เข้มแข็งและแข่งขันได้ ด้วยการปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจของเอเชีย แอฟริกา และเศรษฐกิจภายในประเทศ ปรับโครงสร้างภาคบริการให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มกับสาขาบริการที่มีศักยภาพและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมบนฐานความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม พัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งครอบคลุมถึงการพัฒนารัฐกิจสร้างสรรค์การพัฒนาเมืองสร้างสรรค์ และการพัฒนาอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ พัฒนากลยุทธ์บนฐานการเพิ่มผลิตภาพในการผลิตและยกระดับการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยเทคโนโลยีและกระบวนการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่มุ่งการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมให้มีคุณภาพและยั่งยืน ด้วยการใช้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ สู่อุตสาหกรรมฐานความรู้เชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

2. การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรม ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน เน้นการนำความคิดสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นทรัพย์สินทางปัญญาวิจัยและพัฒนาไปต่อยอด ถ่ายทอด และประยุกต์ใช้ประโยชน์ทั้งเชิงพาณิชย์ สังคม และชุมชน โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาและประยุกต์ใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรมที่ส่งเสริมการใช้ความคิดสร้างสรรค์และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับภาคการผลิต ตลอดจนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิจัย และนวัตกรรมให้ทั่วถึงและเพียงพอทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพในลักษณะของความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน

3. การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพ เท่าเทียม และเป็นธรรม มุ่งพัฒนาตลาดเงิน และตลาดทุน รวมทั้งกำลังแรงงานให้เอื้อต่อการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ พัฒนาระบบการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ของประเทศให้เชื่อมโยงการขนส่งทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและมาตรฐานสู่สากล สร้างความมั่นคงด้านพลังงานด้วยการส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาด พัฒนาพลังงานทางเลือก และเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานในทุกระดับ ปฏิรูปกฎหมาย และกฎ ระเบียบต่างๆ ทางเศรษฐกิจให้เอื้อต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการแข่งขันและสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก

4. การบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีเสถียรภาพ ให้มีความสำคัญกับการบริหารจัดการด้านการเงิน โดยดำเนินนโยบายการเงินที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์แวดล้อมและทันต่อเหตุการณ์ เพิ่มบทบาทตลาดทุนในระบบเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาภาคการเงินโลก ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน พัฒนากลไกการเฝ้าระวังความผันผวนทางเศรษฐกิจและพัฒนาระบบเตือนภัยแบบองค์รวม เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการเงินทุนระหว่างประเทศ และการบริหารจัดการด้านการคลังที่ปรับปรุงระบบการคลังที่โปร่งใสของประเทศ เพิ่มประสิทธิภาพของการจัดสรรและการบริหารงบประมาณ ปู่อกันความเสี่ยงทางการคลัง พัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงาน

ของรัฐวิสาหกิจ ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการขั้นพื้นฐานของภาครัฐเพิ่มขึ้น และเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการคลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554 : 1-18)

นโยบายรัฐบาลปัจจุบันด้านการส่งเสริมอาชีพ รายได้เกี่ยวกับเหตุการณ์ อดสาหกรรม ในครัวเรือน ยุทธศาสตร์การบริหารราชการแผ่นดิน ประกอบด้วย 8 นโยบาย

ยุทธศาสตร์ที่ 1 นโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก ดังนี้ 1) สร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติและฟื้นฟูประชาธิปไตย 2) กำหนดให้การแก้ไขและป้องกันปัญหา ยาเสพติดเป็นวาระแห่งชาติ 3) ป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในภาครัฐอย่างจริงจัง 4) ส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการและเร่งรัดขยายเขตพื้นที่ชลประทาน 5) เร่งนำสันติสุขและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนกลับมาสู่พื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ 6) เร่งฟื้นฟูความสัมพันธ์และพัฒนาความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ 7) แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและผู้ประกอบการเนื่องจากภาวะเงินเฟ้อ และราคาน้ำมันเชื้อเพลิง 8) ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเพิ่มกำลังซื้อภายในประเทศ สร้างสมดุลและความเข้มแข็งอย่างมีคุณภาพให้แก่ระบบเศรษฐกิจมหภาค 9) ปรับลดภาษีเงินได้นิติบุคคล ให้เหลือร้อยละ 23 ในปี พ.ศ. 2555 และลดลงเหลือร้อยละ 20 ในปี พ.ศ. 2556 10) ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุน 11) ยกระดับราคาสินค้าเกษตรและให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุน 12) เร่งเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ 13) สนับสนุนการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อการสร้างเอกลักษณ์และการผลิตสินค้าในท้องถิ่น 14) พัฒนาระบบประกันสุขภาพ 15) จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์แท็บเล็ตให้แก่โรงเรียน 16) เร่งรัดและผลักดันการปฏิรูปการเมืองที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง

ยุทธศาสตร์ที่ 2 นโยบายความมั่นคงของรัฐ ดังนี้ 1) เติบโตและพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ 2) พัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของกองทัพและระบบป้องกันประเทศ 3) พัฒนาและเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ 4) พัฒนาระบบการเตรียมพร้อมแห่งชาติ 5) เร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาเสียดิน องค์กรอาชญากรรม การค้ามนุษย์ ผู้หลบหนีเข้าเมือง แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย และบุคคลที่ไม่มีสถานะชัดเจน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 นโยบายเศรษฐกิจ ดังนี้ 1) นโยบายเศรษฐกิจมหภาค 2) นโยบายสร้างรายได้ 3) นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ 4) นโยบายโครงสร้างพื้นฐานและการพัฒนาระบบรางเพื่อขนส่งมวลชน การบริหารจัดการระบบขนส่งสินค้าและบริการ 5) นโยบายพลังงาน 6) นโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 4 นโยบายสังคมและคุณภาพชีวิต ดังนี้ 1) นโยบายการศึกษา 2) นโยบายแรงงาน 3) นโยบายการพัฒนาสุขภาพของประชาชน 4) นโยบายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม 5) นโยบายความมั่นคงของชีวิตและสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ 5 นโยบายที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้ 1) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า 2) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 3) ดูแลรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและเร่งรัดการควบคุมมลพิษ 4) สร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ 5) ส่งเสริมและสร้างความตระหนักและจิตสำนึกทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 6) ส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการ 7) สร้าง

ภูมิคุ้มกันและเตรียมความพร้อมในการรองรับและปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและพิบัติภัยธรรมชาติ 8) พัฒนางค์ความรู้ในการบริหารจัดการด้านทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ที่ 6 นโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัย และนวัตกรรม ดังนี้

1) เร่งพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นสังคมที่อยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ 2) เร่งสร้างนักวิทยาศาสตร์ นักวิจัย และครูวิทยาศาสตร์ให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ 3) สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการลงทุนและความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน 4) จัดระบบบริหารงานวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพสูง 5) ส่งเสริมการใช้ข้อมูลเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 7 นโยบายการต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ดังนี้

1) เร่งส่งเสริมและพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน 2) สร้างความสามัคคีและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศอาเซียน 3) เสริมสร้างบทบาทที่สร้างสรรค์และส่งเสริมผลประโยชน์ของชาติในองค์การระหว่างประเทศ 4) กระชับความร่วมมือและความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์กับประเทศกลุ่มประเทศ และองค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญของโลก 5) สนับสนุนการเข้าถึงในระดับประชาชนของนานาชาติพร้อมทั้งส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีและความร่วมมือทางวิชาการกับประเทศกำลังพัฒนา 6) ส่งเสริมการรับรู้และความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับปัญหาเรื่องพรมแดนและการเปลี่ยนแปลงในโลกที่มีผลกระทบต่อประเทศไทย 7) สนับสนุนการทูตเพื่อประชาชน 8) ใช้ประโยชน์จากโครงข่ายคมนาคมขนส่งในภูมิภาคอาเซียนและอนุภูมิภาค 9) ประสานการดำเนินงานของส่วนราชการในต่างประเทศ 10) ส่งเสริมความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับประเทศมุสลิมและองค์กรอิสลามระหว่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ที่ 8 นโยบายการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ดังนี้ 1) ประสิทธิภาพการบริหารราชการแผ่นดิน 2) กฎหมายและการยุติธรรม 3) ส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ สื่อสารมวลชน และสื่อสาธารณะทุกประเภทได้อย่างกว้างขวาง รวดเร็ว ถูกต้อง เป็นธรรม (ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร. 2554 : เว็บไซต์)

ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งภายนอกและภายในประเทศที่จะส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2554 : 6-17) ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทุกระดับในการร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศ

1. แนวคิดหลัก การพัฒนาประเทศในอนาคต จำเป็นต้องเตรียมพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศให้เข้มแข็งภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมั่นคง และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกภาคส่วน ทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศ

2. ทิศทางการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ได้ตระหนักถึงสถานการณ์และความเสี่ยงซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในระดับโลกและภายในประเทศ ทิศทางการบริหารจัดการประเทศ จึงเป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศที่เน้นฐานการผลิตภาคเกษตร และการประกอบการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค ภายใต้กรอบความร่วมมือต่างๆ พร้อมก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพคน การเสริมสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีนวัตกรรม การเสริมสร้างทุนสังคม การเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนโซ่ด้านสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเพิ่มบทบาทไทยในเวทีประชาคมโลก การสร้างความเป็นธรรมในสังคม การยึดหลักธรรมาภิบาล

นโยบายรัฐบาลปัจจุบันด้านเศรษฐกิจและสังคม

อรนุช กนกสิริรัตน์ (2554 : 28) คำแถลงของนายกรัฐมนตรี น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้สรุปนโยบายเร่งด่วนที่จะเร่งดำเนินการในปีแรก 13 เรื่อง พร้อมรายละเอียดของนโยบายด้านต่าง ๆ 8 ด้าน ประกอบด้วย นโยบายความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา ด้านสังคมและคุณภาพชีวิต ด้านที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัย และ นวัตกรรม ด้านการต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และ นโยบายการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีสำหรับนโยบายเร่งด่วนที่จะเร่งดำเนินการในปีแรก 13 เรื่อง คือ

1. นโยบายสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติและฟื้นฟูประชาธิปไตย ด้วยการเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันของประชาชนในชาติให้เกิดความสมัครสามัคคีเป็นหนึ่งเดียวกัน ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พร้อมสนับสนุนให้คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อแนวทางปรองดองแห่งชาติ ทำงานอย่างอิสระ ได้รับความร่วมมือทุกฝ่ายอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะการตรวจสอบความรุนแรงทางการเมือง การละเมิดสิทธิมนุษยชน การสูญเสียชีวิตบาดเจ็บในช่วงการชุมนุมทางการเมืองระหว่างเดือนเมษายน และเดือนพฤษภาคม 2553

2. เร่งรัดปราบปรามการค้ายาเสพติด ปราบปรามผู้มีอิทธิพล อบายมุขและสิ่งชั่วร้าย

3. ป้องกันและปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐอย่างจริงจัง

4. แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนและผู้ประกอบการ เนื่องจากภาวะเงินเฟ้อและราคาน้ำมัน เช่น การยกเลิกการจัดเก็บเงินสมทบกองทุนน้ำมันเป็นการชั่วคราว การดูแลราคาสินค้าอุปโภค บริโภค และราคาพลังงานให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

5. เร่งฟื้นฟูความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน บนพื้นฐานสนธิสัญญาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยเร่งแก้ปัญหากระทบกระทั่งตามแนวพรมแดนผ่านกระบวนการทางการทูต

6. ส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ เร่งเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว โดยประกาศให้ปี 2554-2555 เป็นปี "มหัศจรรย์ไทยแลนด์"

7. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งทุน เช่น การเพิ่มเงินกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอีกแห่งละ 1 ล้านบาท การจัดตั้งกองทุนสตรี โดยมีวงเงินเฉลี่ย 100 ล้านบาท จัดตั้งกองทุนตั้งตัวได้ในวงเงิน 1,000 ล้านบาท ต่อ สถาบันการศึกษาของรัฐที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อสนับสนุน

ผู้ประกอบการรายย่อย จัดให้มีบัตรเครดิตพลังงาน สำหรับผู้ประกอบการอาชีพรับจ้างให้เหมาะสมกับค่าใช้จ่ายน้ำมัน หรือก๊าซธรรมชาติที่ใช้จริงต่อเดือน ปรับเพิ่มเบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ เป็นสวัสดิการของรัฐ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายยังชีพของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-69 ปี จะได้รับ 600 บาท อายุ 70-79 ปี ได้รับ 700 บาท อายุ 80-89 ได้รับ 800 บาท และอายุ 90 ปีขึ้นไป ได้รับเงินเดือน 1,000 บาท ขณะเดียวกัน จัดให้มีการพักหนี้ครัวเรือนของเกษตรกรรายย่อยและผู้มีรายได้น้อยที่ต่ำกว่า 5 แสนบาท อย่างน้อย 3 ปี มีการปรับโครงสร้างหนี้ให้แก่ผู้ที่เป็นหนี้เกิน 5 แสนบาท แต่ไม่เกิน 1 ล้านบาท รวมทั้งจัดทำแผนฟื้นฟูอาชีพและปรับโครงสร้างการผลิตอย่างครบวงจร

8. ยกระดับราคาสินค้าเกษตรและให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งทุน โดยดูแลราคาสินค้าเกษตรให้มีเสถียรภาพเป็นไปตามกลไกของตลาดโลก และสร้างผลตอบแทนที่เป็นธรรมต่อเกษตรกร นำระบบจำหน่ายสินค้าเกษตร มาใช้ในการสร้างความมั่นคงด้านรายได้ เพื่อจัดทำระบบบัตรเครดิต สำหรับเกษตรกร พร้อมผลักดันราคาสินค้าเกษตรที่สำคัญให้รายได้สูง โดยใช้วิธีบริหารจัดการทางการตลาด และกลไกตลาดซื้อขายล่วงหน้า

9. เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ให้มีศักยภาพอย่างยั่งยืน โดยสนับสนุนให้ชุมชนวิสาหกิจชุมชนใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นผนวกกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เพื่อยกระดับมาตรฐานราคาสินค้าและบริหาร การเข้าถึงแหล่งทุนและการตลาดทั้งในและต่างประเทศ โดยส่งเสริมให้มีศูนย์กระจายและแสดงสินค้าถาวรในภูมิภาคและในเมืองท่องเที่ยวหลักที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว การส่งออก

10. พัฒนาระบบประกันสุขภาพ ปรับปรุงโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค

11. จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์แท็บเล็ตให้นักเรียน โดยเริ่มดำเนินการในโรงเรียนนำร่องระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2555 รวมทั้งจัดทำระบบอินเทอร์เน็ตไร้สายโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในที่สาธารณะ และสถานศึกษาที่เหมาะสม

12. เร่งรัดและผลักดันการปฏิรูปการเมือง ที่ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 291 ให้มีสภาร่างรัฐธรรมนูญที่เป็นอิสระร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ เพื่อวางกลไกการใช้อำนาจอธิปไตยบนหลักนิติรัฐ นิติธรรม องค์กรที่ใช้อำนาจรัฐทั้งหลายมีความรับผิดชอบที่ยึดโยงกับระบบ และพร้อมรับการตรวจสอบ โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมผ่านการออกเสียงประชาชน

13. เร่งนำสันติสุขกลับมาสู่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยระดมทรัพยากรและปรับปรุงบูรณาการบริหารจัดการทั้งปวงตามแนวพระราชดำริพระราชทาน เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ให้สอดคล้องกับความหลากหลายของศาสนาและอัตลักษณ์ในแต่ละพื้นที่ในการบังคับใช้กฎหมาย พร้อมอำนวยความสะดวกอย่างเท่าเทียมทั่วถึง

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำเสนอจากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยดังนี้

1. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
2. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. แนวคิดการออกแบบ
3. ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม
4. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์
5. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

1. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน (Community Economic)

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดที่มีมุมมองดังนี้เป็นเศรษฐกิจของตัวชุมชนเองมีพลวัตของตนเองมีความสามารถที่จะอยู่รอดได้ด้วยตัวของชุมชนเองสามารถพัฒนาได้และมีเส้นทางชีวิตเป็นของตนเอง มุมมองอย่างนี้ มีความต่างจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและแบบมาร์กซิสม์ ซึ่งมองว่าเศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจที่รอวันตายในไม่ช้าจะถูกผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุน ระบบชุมชนจะสูญสลายแต่ละชุมชนที่กลายเป็นเสี้ยวหนึ่งของระบบทุนแรงงานครอบครัวกลายเป็นแรงงานรับจ้างครอบครัว และเครือข่ายครอบครัวจะสูญสลาย มนุษย์แต่ละคนจะกลายเป็นแรงงานเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งของระบบทุน แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเชื่อว่า ครอบครัวและชุมชนมีพลังและจะสามารถรักษาระบบของตนเองไว้ได้ เพิ่มผลผลิตสามารถพัฒนาคุณภาพได้ สามารถอยู่ในระบบของชาวนาและหัตถการได้อย่างกว้างขวาง มีเสถียรภาพสูง หากครอบครัวชาวนาสามารถรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ แนวตั้งและสามารถก้าวล้ำเข้าไปแทนที่กิจกรรมระบบทุนที่ได้ล้ำเข้าไปเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนก็จะยิ่งเข้มแข็งมากขึ้น มีแนวคิดที่จะขยายขนาดของเครือข่ายชุมชนให้ใหญ่มากขึ้น เพื่อเป็นฐานของการพัฒนาท้องถิ่นและภูมิภาคและสามารถสร้างเศรษฐกิจภูมิภาคเป็นเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งสร้างจากข้างล่างขึ้นไปคู่ขนานกับระบบทุน ซึ่งสร้างมาจากบนลงล่าง เมื่อนั้นระบบเศรษฐกิจชุมชนจะปรากฏเป็นอีกระบบหนึ่งซึ่งผู้คนจำนวนมากมีชีวิตอยู่และเป็นของผู้คนธรรมดาสามัญอย่างแท้จริง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2548 : 43-44)

แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนว่าเป็นแนวทางพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งเป็นส่วนสำคัญในการลดสถานะปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับครอบครัวโดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ธุรกิจชุมชนคือการรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อดำเนินธุรกิจโดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่มุมชนอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่สำคัญ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนร่วมเป็นเจ้าของและร่วมดำเนินกิจการ ตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินงานนั้น ลักษณะเด่นของธุรกิจชุมชนคือเป็นธุรกิจขนาดเล็ก มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการรายได้จากยอดขายไม่มากนัก ต้นทุนในการดำเนินกิจการไม่มาก ในระยะเริ่มต้นการติดต่อและการให้บริการลูกค้าเป็นไปอย่างใกล้ชิด การเริ่มต้นธุรกิจทำได้ง่าย ประเภทของธุรกิจชุมชนแบ่งออกเป็นธุรกิจการผลิต ธุรกิจค้าปลีก ธุรกิจค้าส่งและธุรกิจบริการ นอกจากนี้ธุรกิจมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศกล่าวคือ เปิดโอกาสให้มีการประกอบการก่อให้เกิดการว่าจ้างงานส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การสร้างจิตสำนึก การจัดการธุรกิจชุมชนทำได้

โดยร่วมทำให้สังคมของท้องถิ่นมีการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการเพิ่มขีดความสามารถให้คนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขีดความสามารถทางปัญญา ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และช่วยให้สังคมมีความสงบสุขรักใคร่กลมเกลียวช่วยเหลือเกื้อกูลกันอันเป็นการเพิ่มทุนทางสังคม (อภิชัย พันธเสน. 2545 : 38)

ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจชุมชนคือ ครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยผลิต เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงอยู่ การรักษาตัวให้รอดอยู่ของครอบครัวและชุมชนให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ และผลิตเข้าครอบครัวและชุมชนได้ การผลิตจึงมีลักษณะเพื่อบริโภคในครัวเรือนผลิตเพื่อขายก็ได้ แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงชีวิตอยู่ได้และเลี้ยงดูบุตรได้ มากกว่าที่จะคิดขยายการผลิตให้ใหญ่โตให้มีกำไรสูงสุด หาร่ำรวย ครัวเรือนมีลักษณะเป็นผู้ผลิตเล็กอิสระ ขายสินค้าไม่ใช่ขายแรงงานวิธีการผลิตหลักคือผู้ผลิตเล็กอิสระใช้แรงงานของสมาชิกของครอบครัวเพราะเป็นสิ่งที่ครอบครัวมอยู่แล้วโดยธรรมชาติโดยเฉพาะใช้แรงงานครอบครัวนี้บนที่ดินเพื่อให้เกิดเป็นผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเลี้ยงครอบครัวให้รอด ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนดำรงอยู่อย่างมีเสถียรภาพ (ลำแพน จอมเมือง และสุทธิพงษ์ วสุโสภภาพ. 2546 : 2-3)

สรุป แนวทางการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เป็นส่วนสำคัญในลดสถานะปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับครัวเรือน การรวมตัวกันของคนในชุมชนเพื่อดำเนินธุรกิจโดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอันเป็นเป้าหมายที่สำคัญ โดยมีกลุ่มหรือองค์กรร่วมเป็นเจ้าของ และร่วมดำเนินกิจการตลอดจนร่วมรับผลประโยชน์ลักษณะเด่นของธุรกิจชุมชนคือ เป็นธุรกิจขนาดเล็ก มีความคล่องตัวในการบริหารจัดการรายได้จากยอดขายไม่มากนัก ต้นทุนดำเนินกิจการไม่มาก ส่งเสริมการพัฒนาธุรกิจอุตสาหกรรมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนำไปวิเคราะห์ผลวัดและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจฝ้ายอ้อมคราม

2. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง การสร้างงานที่พึ่งตนเองทางปัญญาอันเกิดจากความสามารถแห่งตนของคน ๆ นั้นด้วยการผสมผสานความรู้ของตนเข้ากับความรู้จากภายนอกหรือเกิดจากการเรียนรู้ด้วยการถ่ายทอดมาของคนรุ่นเก่าๆ สู่คนรุ่นต่อไปซึ่งได้นำมาประกอบอาชีพหรือวิธีการดำเนินชีวิตซึ่งไม่สามารถแยกออกจากวิถีชีวิตของคนและชุมชนได้จนกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนนั้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. 2544 : 113-114) เป็นการประมวลความรู้และประสบการณ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการศึกษาสังเกตคิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าว ไม่ได้แยกแยะออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ (ศูนย์พัฒนาหลักสูตร, กรมวิชาการ. 2541 : 11-26) อันเป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาได้แก่ ชาวานาที่ประสบผลสำเร็จในการผลิต พระภิกษุที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้านที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในพิธีบายศรี ศิลปินพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ความรู้เกี่ยวกับอาชีพต่างๆ การถนอมอาหารการทอผ้าและความรู้ที่น่าสนใจในด้านอื่น ๆ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2538 : 1)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวไว้ว่าภูมิปัญญา หมายถึง กระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆด้านความรู้

ความคิดความเชื่อความสามารถความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและการดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา ภูมิปัญญาเป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถความชัดเจนที่เป็นผลจากการใช้สติปัญญา ปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งถิ่นฐานอยู่และได้แลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชนอื่น จากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่นที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นๆ ภูมิปัญญา จึงมีทั้งภูมิปัญญาอันเกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำเพื่อการแก้ปัญหาและการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลง แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้น เกิดความรู้ความสามารถทักษะเทคนิคและวิธีคิดอย่างเป็นระบบ อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุงพัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างสรรค์ผลงานแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย จนเกิดเป็นทักษะและความชำนาญ ที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดดังนี้คือ ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ทักษะความเชื่อและพฤติกรรม ภูมิปัญญาแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการแก้ปัญหาการจัดการปรับตัวการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคลชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาเป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ ภูมิปัญญามีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง ภูมิปัญญามีการเปลี่ยนแปลงเพื่อปรับสมดุลในการพัฒนาทางสังคม (เอกวิทย์ ฌ ถลา. 2541 : 9)

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถทักษะวิธีการเทคนิคและวิธีคิดอย่างเป็นระบบที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ทุกด้านผ่านกระบวนการเรียนรู้เลือกสรรปรับปรุงพัฒนาแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม

ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (Indigenous Knowledge) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่ใช้ในความหมายที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Local Wisdom” หรืออาจเรียกว่า “Indigenous Knowledge” ซึ่งมีหน่วยงานและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” ไว้อย่างหลากหลายพอสรุปได้ดังนี้

“ภูมิปัญญาพื้นบ้าน” หมายถึง รากฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมา ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตนเอง และทางอ้อมคือการเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สั่งสมสืบต่อกันมา (ธวัช ปุณโณทก. 2531 : 40-42) เป็นแกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง การแสวงหาวิถีที่ก้าวหน้าโดยศึกษาประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลา ยาวนานมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาๆ แบบที่เราเรียนฉนั้นวิชาที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจอาชีพความเป็นอยู่การศึกษาวัฒนธรรมจะผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมดลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีลักษณะดังต่อไปนี้ คือมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์ มีบูรณาการสูง มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่า

คุณธรรม ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาของมนุษย์ในระดับบุคคลหรือระดับกลุ่มจึงประกอบด้วย 3 ส่วน คือส่วนที่เป็นประสบการณ์โดยตรงของบุคคลนั้นหรือของกลุ่ม ส่วนที่ได้รับมาจากความรู้ความคิดประสบการณ์ของผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น ส่วนที่ตนเองสังเคราะห์ขึ้นมาใหม่จากประสบการณ์ของตนเองหรือจากคำบอกเล่าของผู้อื่น (ประเวศ วะสี. 2534 : 11-12)

สามารถ จันทรสूरย์ (2536 : 60-110) ความหมายของภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเหล่านี้ ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข อาจเกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชนได้

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 1) กล่าวว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึงเอาทรัพยากรความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งอาจเป็นลักษณะเฉพาะตนหรือเป็นลักษณะสากลที่หลายๆ ท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น เกิดจากการที่ชาวบ้านแสวงหาความรู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตชาวบ้าน เช่น การประกอบประเพณีพิธีกรรมของชุมชนเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้กระทำสบายใจ รู้สึกอบอุ่น ไม่โดดเดี่ยวให้คุณค่าทางจิตใจและความรู้สึกถือว่าเป็นพลังทางศีลธรรม หรือประเพณีการรวมกำลังช่วยกันทำงานที่ใหญ่หลวงเกินวิสัยที่จะทำได้สำเร็จคนเดียว เช่น การลงแขกสร้างบ้าน การลงแขกสร้างวัด การลงแขกสร้างถนนหรือขุดลอกแหล่งน้ำ เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันภายในชุมชน ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยทั่วไปภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อนเป็นประโยชน์แก่คนทุกระดับ มีลักษณะเด่นคือ สร้างสำนึกเป็นหมู่คณะทั้งในระดับครอบครัวและเครือญาติ

กิติพร ศิริสูตร (2538 : 40) กล่าวว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง มวลประสบการณ์ และมวลความรู้ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข โดยการประสมประสานความรู้ความคิดเข้าด้วยกัน ในการใช้แก้ปัญหาต่างๆ และได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย สอดคล้องกับอังกูล สมคะเนย์ (2533 : 37) ประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุขโดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับยุคสมัย (ยุพา ทรัพย์อุไร. 2537 : 24) ที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษหรือได้รับโดยการศึกษาอบรมจากสถาบันในชุมชนได้แก่วัดและครอบครัวรวมทั้งความรู้และประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสะสมประสบการณ์ในการทำงาน การประกอบอาชีพและการเรียนรู้ จากธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งอาจจะเป็นทั้งแนวคิด กิจกรรมและบุคคลที่ได้รับการยกย่องให้เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน (เสนห์ จามริก. 2532 : 27) ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาความคิดเพื่อแสวงหา องค์ความรู้ของชุมชนในท้องถิ่นซึ่งแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ จิตใจและพฤติกรรมสังคม องค์กรและวัฒนธรรมชุมชน เศรษฐกิจ เทคโนโลยีการผลิตและในที่สุดการพึ่งตนเอง (ลักษณ์ รอดสน. 2549 : 28) โดยการ

ประสมประสานความรู้ ความคิด เข้าด้วยกันในการใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย (ทรงคุณ จันทจร. 2549 : 28)

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านที่ได้รับ การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษด้วยการเรียนรู้จากการสังเกตและฝึกปฏิบัติซ้ำๆ จนเกิดองค์ความรู้ทั้ง ประสบการณ์โดยทางตรงหรือทางอ้อม เพื่อใช้แก้ปัญหาในด้านต่างๆ และพัฒนาวิถีชีวิตของตนเองให้ สมดุลกับสภาพแวดล้อม กับยุคสมัยจนได้รับการยอมรับยกย่องของชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านการ ประกอบอาชีพหรือที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตการดูแลสุขภาพ การจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้และการประสานความรู้มาบูรณาการกับประสบการณ์ใหม่ มาใช้ ให้เกิดประโยชน์ที่เกื้อหนุนต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่สืบทอดกันมายาวนานเพื่อให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้าน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (ทรงคุณ จันทจร. 2549 : 29 ; อ้างอิงมาจาก สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2533 : 3) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้ดังนี้ ภูมิปัญญา พื้นบ้านเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ใด ๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ เป็นข้อมูลเป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่อง นั้นๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเกษตรความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องใดๆ หรือหน่วยสังคมใด ๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าถูกต้องหากพิสูจน์แล้วก็เป็นความรู้ความเชื่อบางอย่าง พิสูจน์ไม่ได้เช่นเรื่องนรกสวรรค์ตายแล้วไปไหนมีจริงหรือไม่ ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นความสามารถหรือ แนวทางในการแก้ปัญหาหรือ ป้องกันปัญหาเช่นความสามารถในการสร้างหรือดำรงความสัมพันธ์อันดี ในครอบครัว เป็นต้น

พื้นฐานการเกิดภูมิปัญญาพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์

เอกวิทย์ ณ ถลาง (ทรงคุณ จันทจร. 2549 : 30-31 ; อ้างอิงมาจาก เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540 : 10-11) ได้กล่าวถึงพื้นฐานการเกิดภูมิปัญญาพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ว่าใน ระดับพื้นฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านของมนุษย์เกิดจากที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและการดำรงเผ่าพันธุ์ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็ต้องสร้างและปรับระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันตลอดเวลา ยิ่งไปกว่านั้นเพราะมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กน้อยมากใน ธรรมชาติในจักรวาลอันลึกลับไพศาลมนุษย์ถึงจะเก่งอย่างไรก็ไม่สามารถควบคุมทุกสิ่งทุกอย่าง ไว้ได้ อำนาจมนุษย์จึงสร้างความเชื่อและระบบความสัมพันธ์กับสิ่ง “เหนือธรรมชาติ” ขึ้นตามความรู้ความ เข้าใจและจินตนาการของเผ่าพันธุ์เพื่ออย่างน้อยก็ให้เกิดดุลยภาพเกิดความมั่นคงทางใจเกิดความราบรื่น ในการดำรงชีวิตทั้งหมดนี้เป็นเพราะมนุษย์ใช้ปัญญาแก้ปัญหาสังคมสืบสานและปรับเปลี่ยน ประสบการณ์อย่างไม่หยุดยั้งคือภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นแก่นของวัฒนธรรม สังคมที่ดำรงอยู่ได้ด้วย ตนเองมาช้านานย่อมต้องมีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นของตนเอง เพื่อเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงที่เกิดขึ้น ซึ่งการอยู่รอดของชาติพันธุ์ใดๆ ขึ้นอยู่กับความสามารถทางภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดำรงชีพเพื่อมีชีวิต อยู่ทั้งในด้านปัจจัยสี่คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ตลอดจนความสามารถใน การจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดอย่างชาญฉลาดถ้ามองภาพในเชิงเคลื่อนไหว อาจกล่าวได้ว่า เผ่าพันธุ์มนุษย์ล้วนต้องปรับปรุงพัฒนาตนเองตลอดเวลาให้สอดคล้องกับผันแปรของสภาพแวดล้อม ทั้ง ทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดอย่างมีสุขภาวะที่ดีของชาติพันธุ์รุ่นใหม่ การปรับปรุงและพัฒนาตนเองนั้น ต้องอาศัย

ความสามารถหรือศักยภาพทางภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมาจากประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ทั้งในท้องถิ่นและต่างถิ่น ผสมผสานกับการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ เป็นการบ่งชี้ว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ใดๆ อารงและสืบเผ่าพันธุ์อยู่ได้ย่อมไม่ใช่องค์ความรู้เดี่ยวๆ ระบบใดระบบหนึ่ง ผูกขาดอยู่ตลอดไปอย่างแน่นอนแต่อาศัยภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีความหลากหลาย (Diversities) และผันแปรยืดหยุ่นเคลื่อนไหว (Dynamism) ไปตามความเหมาะสมของสภาวการณ์อย่างเป็นองค์รวม (Holistic) (ประเวศ วะสี และคณะ. 2536 : 17)

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ตามธรรมชาติแตกต่างกัน ก็ย่อมสร้างสมภูมิปัญญาและพัฒนาระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม และความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างมนุษย์ด้วยกันในลักษณะที่แตกต่างหลากหลาย ใน ขณะเดียวกัน โดยธรรมชาติแห่งความเป็นมนุษย์ ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตก็ทำให้มีลักษณะพื้นฐาน ร่วมกันด้วย เพราะมนุษย์ไม่อยู่ติดที่เดิมเสมอไป มีการเคลื่อนไหวย้ายอพยพด้วยเหตุหรือนานาประการหรือ มีการแลกเปลี่ยนติดต่อสังสรรค์กันระหว่างกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมซึ่งยอมถ่ายเทลักษณะคล้ายคลึงกันได้ เช่นกันโดนธรรมชาติของความเป็นมนุษย์บวกกับความแตกต่างหลากหลายของธรรมชาติแวดล้อมใน ดินแดนที่เป็นประเทศไทยจึงอนุมานได้ว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านของคนในท้องถิ่นต่างๆ ภูมิภาคต่างๆ ย่อม มีทั้งความหลากหลายและคล้ายคลึงระคนกัน ความหลากหลายและคล้ายคลึงมีอยู่อย่างไรทั้งใน สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและในสังคมวัฒนธรรมจัดว่าเป็นเหตุปัจจัยสำคัญพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์เกิด ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมความ แตกต่างทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ทำให้เกิดความแตกต่างทางด้าน วัฒนธรรมซึ่งแต่ละสังคมมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง (อภิชาติ ทองอยู่. 2528 : 18) ภูมิปัญญา พื้นบ้านที่ปรากฏในสังคมหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นถึงหลักในการดำรงอยู่ร่วมกันหลายประการคือเป็น สังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย มีการประหยัดและอนุรักษ์สูง มีความมั่นคงต่อการเคารพคน และสรรพสิ่งมีชีวิตและวิถีแห่งสังคมที่ไม่มุ่งความรุนแรง เป็นระบบขนาดเล็กๆ กระจายตัวทั้งในแง่ กายภาพและอำนาจการตัดสินใจ มีการอ่อนน้อมถ่อมตนและการประนีประนอมสูง

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2541 : 103-104) กล่าวว่าชาวอีสานได้ปรับตัวกับธรรมชาติสั่ง สมความรู้และประสบการณ์จนพัฒนาขึ้นเป็นวิถีชีวิตของเขาเองที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งส่วนหนึ่งจะละม้าย คล้ายคลึงวิถีชีวิตของคนไทยในภูมิภาคอื่นๆ เพราะเป็นวัฒนธรรมข้าว (Rice Culture) เหมือนกันแต่อีก ส่วนหนึ่งจะแตกต่างกันตามลักษณะพื้นภูมิศาสตร์ภูมิธรรมชาติแวดล้อมกลุ่มชาติพันธุ์และประสบการณ์ สั่งสมของการปรับตัวในพื้นที่วิถีชีวิตของชาวบ้านอีสานพอสรุปได้ดังนี้

1. ชาวบ้านจะจัดเวลาทำการผลิตให้เหมาะสมแก่ฤดูกาลด้วยการอนุโลมตามปัจจัย สำคัญคือน้ำตามที่มีอยู่ในธรรมชาติกล่าวคือจะทำน่าน้ำฝนปีละครั้งในระยะแรกที่เริ่มหักร้างถางพงดิน จะอุดมสมบูรณ์ดีโดยธรรมชาติชาวบ้านอีสานจะปลูกข้าวนาหยอดซึ่งมักจะได้ข้าวมากเหลือกินพอจะเก็บ ไว้กินในยามแล้งและใช้ในงานพิธีกรรมต่อมาปีใดแล้งจัดปลูกข้าวไม่ได้ผลหรือน้ำท่วมจนทำนาไม่ได้ก็จะ ใช้ข้าวที่สะสมไว้มาเลี้ยงดูจนเจอกันในยามยากไม่นิยมปลูกพืชไร่พืชสวนอย่างเป็นล่ำเป็นสันเพียงแต่ปลูก ไว้กินเองบ้างเนื่องจากภูมิอากาศและระบบนิเวศไม่สามารถรองรับการผลิตหมุนเวียนอย่างเข้มข้นได้พืช ที่นิยมปลูกไว้กินเองได้แก่หม่อนครามฟักแดงกล้วยอ้อยยาสูบฝ้ายปอแก้วในขณะเดียวกันในยามขาด แคลนอาหารชาวบ้านอีสานจะรู้แหล่งเสาะหาพืชป่า เช่น กลอยขุยไผ่ และพืชผักป่าต่างๆที่มีสรรพคุณ เป็นทั้งอาหารและยาคุมธาตุในร่างกายรู้ความชำนาญในการเสาะหาพืชผักพื้นบ้านเพื่อยังชีพ

นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเรื่องสมุนไพรอันหลากหลายทั้งข้าวและพืชผลอื่นๆจากญาติพี่น้องมาากันกัน เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบกันมาช้านาน

2. พืชผักที่กินเป็นอาหารนอกจากที่ปลูกกินกันเองเล็กน้อยในหมู่บ้านชาวบ้านจะนิยมเก็บพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติตามหัวไร่ปลายนาหนองน้ำในดงป่าในดอนปู่ตาที่สงวนพื้นที่ไว้ตลอดจนในป่าบุงป่าทาม (ที่อยู่ชิดสายน้ำ) อันเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งพืชและสัตว์ พืชผักพื้นบ้านในท้องถิ่นอีสานได้แก่ผักกระโดนผักหวานผักตบชวาผักตำลึงสะเดากระถินชะอมแคจิกผักเสี้ยน สายบัวเหา (สาหร่ายน้ำจืด) รวมทั้งเห็ดต่าง ๆ นอกเหนือจากชิงช้าเตาไคร้โหระพาสะระแหน่พริกมะเขือ ฯลฯ ที่ปลูกไว้กินข้าวไร่บ้านจะช่วยกันเอาเกลือผิวดินไปต้มทำเกลือใช้เองทั้งเพื่อปรุงอาหารและถนอมอาหารด้วยการหมักดองต่าง ๆ

3. สำหรับเนื้อสัตว์ชาวบ้านหาปลาจากห้วยหนองคลองบึงแหล่งน้ำต่างๆ เป็นกิจวัตร คราใดได้ปลามากก็จะทำปลาร้าใส่ให้ไว้กินเนื้อสัตว์อื่นๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ตามธรรมชาติชาวบ้านมีความรู้ความสันทัดในอันที่จะจับดักล่าเสาะหาเป็นอาหารได้มากมายหลายอย่างด้วยหลายวิธีเกินกว่าที่ชาวเมืองหรือคนสมัยใหม่จะนึกถึงในความเป็นไปได้ชาวบ้านจะรู้จักถิ่น ท่าเล ที่สัตว์แต่ละชนิดอาศัยอยู่ รู้จักนิสัยธรรมชาติของสัตว์นั้นแล้วออกแบบเครื่องมือจับล่าเสาะหาชาวอีสานสามารถกินเนื้อสัตว์ได้มากชนิดอย่างไรก็ตามเนื่องจากกระบวนนิเวศและภูมิประเทศในปัจจุบันถูกมนุษย์ทำลายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากการจับสัตว์ที่มีอยู่อย่างหลากหลายในธรรมชาติก็ลดลงไปมากไม่ว่าจะเป็นนกหนูกิ้งก่าตุ๊กแกแย้ ตะกวดจิ้งหรีดมดแดงแมงนูนเพราะสัตว์ต่างๆลดจำนวนลงมากบางอย่างก็ใกล้จะสูญพันธุ์ไปแล้วก็มี

4. เครื่องมือเครื่องใช้หรือประดิษฐ์กรรมพื้นบ้านนานาชนิดไม่ว่าจะเป็นเพื่อทำไร่ล่าสัตว์ปรุงอาหารหรือใช้สอยในชีวิตประจำวันชาวบ้านจะผลิตเองเกือบทั้งสิ้นดังที่เคยเป็นมาแต่โบราณมีเพียงไม่กี่อย่างที่จะต้องซื้อหาชาวบ้านมีความรู้ความสันทัดในการนำเอาสิ่งที่หาได้ใกล้ตัวจากธรรมชาติ มาประดิษฐ์ปรุงแต่งดัดแปลงเป็นของใช้เอาออกมาทอผืนผ้ามาสานเป็นเสื่อเสาดกระบุงกระบุงกระดิ่งข้อง ปลาตะกร้าตะแกรงลอบไซไถแคร่ ฯลฯ งานหัตถกรรมพื้นบ้านเหล่านี้เกิดขึ้นตามความจำเป็นและหน้าที่ใช้สอยของเครื่องมือทำงานหรือสิ่งประดิษฐ์นั้นๆ สอดคล้องกับพื้นภูมิระบบนิเวศและวิถีวิถีชีวิตที่มีความคล้ายคลึงกันในชุมชน

5. ชาวบ้านเลี้ยงวัวควายไว้ใช้งานหรือมีไว้ใช้เป็นทรัพย์สินสำหรับขายเมื่อถึงคราวจำเป็นสัตว์วัวควายเหมือนเพื่อนร่วมชีวิตที่คนได้อาศัยแรงงานทำไร่ไถนา

3. แนวคิดการออกแบบ

ความหมายและความสำคัญของการออกแบบ ผู้วิจัยจะนำไปใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ถูกต้องตามหลักการด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และเป็นที่ต้องการของตลาด ผู้ผลิตและผู้บริโภคต่อไป ซึ่งมีนักวิชาการทางด้านศิลปะและนักออกแบบได้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของการออกแบบไว้ดังนี้

Golstein (1968 : Web Site) ให้ความเห็นว่า การออกแบบ คือการเลือกและการจัดสิ่งต่าง ๆ วัตถุ สิ่งของ หรือเรื่องราวเนื้อหา ด้วยจุดมุ่งหมายสองอย่าง คือ เพื่อให้มีระเบียบและให้ความงาม

Good (1973 : Web Site) ได้ให้คำจำกัดความของการออกแบบว่า เป็นการวางแผน หรือกำหนดรูปแบบ รวมทั้งการตกแต่งในโครงสร้าง รูปทรง ของงานศิลปกรรมด้วยตัวกลางต่าง ๆ ในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ ดนตรี ตลอดจนวรรณกรรม

Bevlin (1980 : Web Site) ให้ความเห็นว่า การออกแบบ คือ การรวบรวมส่วนต่างๆ ให้สัมพันธ์เข้าด้วยกันทั้งหมด

อารี สุทธิพันธุ์ (2528 : 6) ให้ความหมายของการออกแบบ ไว้ว่า การออกแบบ หมายถึงการรู้จักวางแผน เพื่อที่จะได้ลงมือกระทำตามที่ต้องการและการรู้จักเลือกวัสดุ วิธีการเพื่อทำตามที่ต้องการนั้น โดยให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบ และคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดตามความคิดสร้างสรรค์ สำหรับการออกแบบอีกความหมายหนึ่ง หมายถึงการปรับปรุงรูปแบบผลงานที่มีอยู่แล้วหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม ให้มีความแปลกความใหม่เพิ่มขึ้น

วิวัฒน์ จุฑะวิภาต (2537 : 17) ได้แสดงทัศนะต่อการออกแบบไว้ว่า การออกแบบจะเกี่ยวข้องกับการควบคุมและความรู้ในหน้าที่ของเครื่องมือต่างๆ ซึ่งใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน แต่ที่มากกว่านั้น คือการออกแบบเป็นสิ่ง ที่เจริญเติบโตได้ สร้างความหวัง ความฝัน ความต้องการ และแรงบันดาลใจให้กับมนุษย์

ศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2537 : 97) กล่าวว่า “การออกแบบ หมายถึง การกำหนด ออกมาหรือขีดเขียนไว้ เป้าหมายที่ได้แสดงออกมา การออกแบบจึงหมายถึง การแสดงออกของสิ่งที่อยู่ในความรู้สึก ความคิดอาจเป็นโครงการ รูปแบบ หรือแผนผัง ซึ่งผู้ออกแบบได้กำหนดขึ้นด้วยการจัดทำทางถ้อยคำ เส้น สี แสง รูปร่าง โครงสร้าง ลักษณะพื้นผิวตามเกณฑ์

กล่าวโดยสรุปการออกแบบหมายถึงผลงานของมนุษย์ที่สร้างขึ้นภายใต้การวางแผนการกำหนดรูปแบบ และมีความสัมพันธ์กันทั้งหมดทั้งการเลือกและการจัดสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น เจริญขึ้น สะดวกสบายขึ้น มีระเบียบเรียบร้อยและความงาม ในด้านความสำคัญของการออกแบบมีนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของการออกแบบไว้ดังนี้

Gove (1965 : 65) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการออกแบบในแง่ต่าง ๆ เช่น ในแง่ของการวางแผนการทำงาน งานออกแบบจะช่วยให้การทำงานเป็นไปตาม ขั้นตอนอย่างเหมาะสม และประหยัดเวลา ดังนั้นอาจถือว่าการออกแบบ คือ การวางแผนการทำงานก็ได้ในแง่ของการนำเสนอผลงาน ผลงานออกแบบจะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องมีความเข้าใจ ตรงกันอย่างชัดเจน ดังนั้น ความสำคัญในด้านนี้ คือ เป็นสื่อความหมายเพื่อความเข้าใจ ระหว่างกัน เป็นสิ่งที่อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับงาน งานบางประเภทอาจมีรายละเอียดมากมาย ซับซ้อน ผลงานออกแบบจะช่วยให้ผู้เกี่ยวข้อง และผู้พบเห็นมีความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า ผลงานออกแบบ คือ ตัวแทนความคิดของ ผู้ออกแบบได้ทั้งหมด แบบ จะมีความสำคัญอย่างที่สุด ในกรณีที่ นักออกแบบกับผู้สร้างงานหรือผู้ผลิต เป็นคนละคนกัน เช่น สถาปนิกกับช่างก่อสร้าง นักออกแบบกับผู้ผลิตในโรงงาน หรือ ถ้าจะเปรียบไปแล้ว นักออกแบบก็เหมือนกับคนเขียนบทละคร

วิรุณ ตั้งเจริญ (2547 : 2549) กล่าวถึง ประโยชน์ของการออกแบบมี 2 ประเภท คือ

1. การออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย ผู้ออกแบบโดยมากจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะได้รับเป็นจุดมุ่งหมายแรกของการออกแบบ ซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับมีทั้งประโยชน์ในการใช้สอยและประโยชน์ในการติดต่อสื่อสาร การออกแบบเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยที่สำคัญ ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ในการประกอบอาชีพทางการเกษตรมีแห อวน ไถ เป็นต้น ประโยชน์เหล่านี้จะเน้นประโยชน์ทางกายโดยตรง สำหรับประโยชน์ในการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การออกแบบหนังสือ โปสเตอร์ งานโฆษณา ส่วนใหญ่จะเน้นการสื่อสารถึงกัน

ด้วยภาษาและภาพ ซึ่งสามารถรับรู้ร่วมกันได้เป็นอย่างดี ผู้ออกแบบจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ซึ่งการออกแบบโดยมากมักจะเกี่ยวข้องกับจิตวิทยาชุมชน ประโยชน์ ด้านนี้จะเน้นทางด้านความศรัทธาเชื่อถือ และการยอมรับตามสื่อที่ได้รับรู้

2. การออกแบบเพื่อความงามมีจุดมุ่งหมายในการออกแบบเพื่อให้เกิดความงามจะเน้นประโยชน์ทางด้านจิตใจเป็นหลัก ซึ่งผลจากการออกแบบจะทำให้ผู้ที่พบเห็นเกิดความสุขเกิดความรู้สึกพอใจ การออกแบบประเภทนี้ได้แก่ การออกแบบด้านจิตรกรรม ประติมากรรมตลอดจนงานออกแบบตกแต่งต่าง ๆ เช่น งานออกแบบตกแต่งภายในอาคาร งานออกแบบตกแต่งสนาม เป็นต้น สำหรับลักษณะของการออกแบบได้มีผู้กล่าวถึงลักษณะของการออกแบบไว้ดังนี้

สังเขต นาคไพจิตร (2530 : เว็บไซต์) ได้แบ่งประเภทของการออกแบบว่ามีการแบ่งประเภทของการออกแบบ แบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ 1) การออกแบบตกแต่ง (Decorative Design) เป็นการออกแบบตกแต่งภายในอาคาร (Interior Design) และการตกแต่งภายนอกอาคาร (Exterior Design) 2) การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Products Design) เป็นการออกแบบเครื่องอุปโภคบริโภคเพื่อใช้ 3) การออกแบบพาณิชย์ศิลป์ (Commercial Design) เป็นการออกแบบที่เน้นหนักไปในทางการค้า 4) การออกแบบสื่อสาร (Massage Design) เป็นการออกแบบโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสื่อความหมายให้เข้าใจ

นวนน้อย บัญวงศ์ (2539 : 57) ได้กล่าวถึงลักษณะของการออกแบบดังนี้ คือ

1. เป็นภาพวาดลายเส้น (Drawing) ภาพระบายสี (Painting) ภาพถ่าย (Pictures) หรือแบบร่าง (Sketch) แบบที่มีรายละเอียด (Draft) เช่น แบบก่อสร้าง ภาพพิมพ์ (Printing) ฯลฯ ภาพต่าง ๆ ใช้แสดงรูปลักษณะของงาน หรือแสดงรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับงาน ที่เป็น 2 มิติ

2. เป็นแบบจำลอง (Model) หรือของจริง เป็นแบบอีกประเภทหนึ่งที่ใช้แสดงรายละเอียดของงานได้ชัดเจนกว่าภาพต่าง ๆ เนื่องจากมีลักษณะเป็น 3 มิติ ทำให้สามารถเข้าใจในผลงานได้ดีกว่า นอกจากนี้แบบจำลองบางประเภทยังใช้งานได้ เหมือนของจริงอีกด้วยจึงสามารถใช้ในการทดลอง และทดสอบการทำงาน เพื่อหา ข้อบกพร่องได้ร่วมกันได้ทุก ๆ คนในสังคม

กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ ตามกรอบแนวคิดในการออกแบบของ Bonollo Elivilo (1993 : 14) ได้กำหนดแนวทาง ดังนี้ 1. Task Clarification : TC 2. Concept Generation : CG 3. Evaluation and Refinement : ER 4. Detailed Design : DD 5. Communication of Results : CR

แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์

แนวคิดในเรื่องวัฏจักรของผลิตภัณฑ์ ซึ่งให้เราเห็นว่าระดับของผลกำไรจะไม่คงที่อยู่ตลอดไปโดยไม่ลดลง สินค้าใดๆ ก็ตามย่อมจะต้องถึงจุดอิ่มตัวและถดถอยเหมือนกันหมด ด้วยเวลาและความเร็วที่ต่างกันออกไป ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา จึงเป็นแนวทางให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคต่อไปไม่สิ้นสุด

การลงทุนพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ก็มีความเสี่ยงสูงมาก สภาพการณ์ของตลาดมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสลับซับซ้อนและไม่แน่นอน อัตราการล้มเหลวของผลิตภัณฑ์ใหม่จึงค่อนข้างสูง ผลิตภัณฑ์บางชนิดเป็นผลจากความคิดสร้างสรรค์ที่ดีมากแต่ไม่มีโอกาสพัฒนา

อย่างไรก็ตาม เวลาพูดถึงผลิตภัณฑ์ใหม่ ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ถอดด้ามเสมอไป ผลิตภัณฑ์ใหม่ส่วนมากเป็นนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้นมาจากประดิษฐ์กรรมเก่า แต่ใช้ประโยชน์ได้ดี

กว่าเดิมและเป็นที่ยอมรับของท้องตลาด การหิบบิยมเอาความคิดหรือผลงานออกแบบในอดีตมาขัดเกลาใหม่ พัฒนาต่อเติมเสริมแต่งให้ขยายออกไปเป็นฐานของการสร้างนวัตกรรมที่ไม่มีที่สิ้นสุดการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เน้นคุณค่าทางความงาม

รูปลักษณ์ที่งดงามสะดุดตานั้นเป็นหัวใจพื้นฐานของผลิตภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์บางประเภทประเด็นในการพิจารณาเลือกซื้อของผู้บริโภค อาจไม่ใช่เรื่องของสมรรถนะหรือคุณสมบัติพิเศษโดดเด่นสำหรับการใช้งานของผลิตภัณฑ์นั้น แต่กลับเป็นความพึงพอใจในความงามของรูปโฉมภายนอกเป็นประเด็นสำคัญในการตัดสินใจเลือกซื้อ แนวคิดนี้มีลักษณะที่สนองตอบค่านิยมในสังคมมากกว่าความจำเป็นหรือความต้องการขั้นพื้นฐาน สอดคล้องกับสุภาชิตไทยที่ว่า โกงามเพราะชน คนงามเพราะแต่ง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์กลุ่มเครื่องประดับ เสื้อผ้า ของขวัญ เพอร์นิเจอร์ และของตกแต่งบ้าน เป็นต้น

การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เน้นคุณค่าทางประโยชน์ใช้สอย

หลักการดำเนินธุรกิจต้องถือว่าผู้บริโภคมีความหมายและสำคัญต่อการอยู่รอดของธุรกิจ ผู้บริโภคยุคใหม่มีความรู้และมีวิจารณญาณที่ดีขึ้นในการพิจารณาเลือกซื้อสิ่งของต่างๆ ไม่ถูกชักจูงง่ายและซื้อเฉพาะสิ่งที่จำเป็นและมีคุณค่าโดยแท้จริงต่อการใช้ผู้บริโภคบริโภค การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าข้อมูล (Research) เพื่อกำหนดแนวทางให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน และควรตระหนักอยู่เสมอว่าผู้บริโภคมักจะซื้อสินค้าที่เขาเชื่อว่าจะแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับเขาได้ ดังนั้นปัญหาจึงเป็นตัวกระตุ้นการซื้อของผู้บริโภคที่แข็งแกร่งเสมอ แนวคิดนี้จะเน้นการแก้ปัญหาเป็นประเด็นสำคัญ ไม่นิยมการเสริมแต่งเพื่อความสวยงามจนเกินความจำเป็น

4. ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยม (Structural Functionalism Theory)

ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยมถูกพัฒนาขึ้นโดย A.R.Radcliffe Brown (งามพิศ สัตย์สงวน. 2547 : 34-35) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากเดิร์คไฮม์ซึ่งให้ความสนใจกับเสถียรภาพทางสังคมที่เป็นกลไกทำให้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมนารวมกันและคงอยู่ตามกาลเวลาต่อมา แรตคลิฟฟ์ บราวน์ ให้ความสำคัญว่าบรรทัดฐานต่าง ๆ รวมทั้งค่านิยมความรู้สึกและพิธีกรรมต่าง ๆ มีอำนาจเหนือปัจเจกบุคคลและมันช่วยยึดสังคมเข้าไว้ด้วยกันโดยมีแนวคิดว่ารระบบสังคมต่าง ๆ ประกอบด้วยโครงสร้างและกิจกรรมต่าง ๆ โครงสร้างทางสังคมคือแบบแผนที่อยู่ได้นานโดยประชากรมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมโครงสร้าง จะได้มาจากการกระทำระหว่างกัน ทางสังคมจากบรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของพฤติกรรมมนุษย์ทฤษฎีนี้จะเน้นการทำความเข้าใจ กับการคงอยู่และการสืบเนื่องของโครงสร้างและเสถียรภาพทางสังคมซึ่งตัวบ่งชี้ที่สำคัญได้จากข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณาของแต่ละสังคมที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีความผูกพันกันทางสังคมหรือมีความขัดแย้งระหว่างกันแต่ยอมรับในความขัดแย้งนั้นและการจัดการต่อความขัดแย้ง อย่างเป็นทางการความสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยลดโอกาสที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและทำให้สังคมทั้งหมดอยู่ต่อไปได้

ทฤษฎีโครงสร้างการหน้าที่นิยมเน้นที่การคงอยู่หรือระบบเสถียรภาพของระบบสังคมนวมทั้งภาระหน้าที่ทางสังคมและความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเป็นมโนภาพสำคัญในการวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ดังนั้นส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของกลุ่มทางสังคมต้องถูกนำมาศึกษาโดยดูว่าส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทำหน้าที่อะไรบ้างที่จะทำให้เกิดเสถียรภาพของกลุ่มโดยเฉพาะสังคมที่ไม่ซับซ้อนทำให้สังคมคงอยู่ได้ (งามพิศ สัตย์สงวน. 2543 : 94-95) เน้นการคงอยู่หรือ

เสถียรภาพของระบบสังคมรวมทั้งการหน้าที่และความมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลงเหมาะกับสังคมไม่ซับซ้อน โดยดูว่าส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมทำอะไรบ้างเพื่อทำให้เกิดเสถียรภาพของกลุ่มการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมจึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับบุคคลกลุ่มองค์กรสถาบันตลอดจนถึงชุมชนใหญ่น้อยต่างๆที่อพยพเข้ามาอยู่ในเมืองอย่างต่อเนื่องจนทำให้เกิดการขยายตัวในชุมชนนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็ด้านสาธารณสุขโภชนาการและการบริการต่าง ๆ การติดต่อสื่อสารการทำกิจกรรมร่วมกันการผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ให้กับการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์เหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์ด้วยกันทั้งสิ้น

การศึกษาแบบโครงสร้างหน้าที่เป็นการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสัมพันธ์สภาพของส่วนต่างๆที่ประกอบกันเข้ามาเป็นสังคมนั้นเรียกว่า “โครงสร้างของสังคม” (Structure of a Society) โครงสร้างของสังคมหมายถึงสัมพันธ์ภาพของกิจกรรมต่างๆที่มีปรากฏอยู่ในสังคมทุกสังคมอันได้แก่กิจกรรมทางด้านครอบครัวญาติพี่น้องด้านการศึกษาอนามัยการเศรษฐกิจการเมืองการปกครองความเชื่อศาสนาและอื่น ๆ การประสานงานกันของระบบย่อยต่าง ๆ ของโครงสร้างสังคมเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของสังคมเช่นเดียวกับของมนุษย์ดังนั้นจะเห็นได้ว่าถ้าเราไปทำหน้าที่แทนแขนและปากไปทำหน้าที่แทนทวารหนักมนุษย์ซึ่งเป็นระบบใหญ่ในกรณีนี้ย่อมจะอยู่ด้วยความลำบากถ้าไม่ถึงแก่ความพิการก็อาจจะสิ้นชีวิตหรือถ้าหากว่าระบบย่อยต่างๆ ทำหน้าที่ไม่ประสานกันเพียงพอก็อาจจะสร้างความยุ่งยากในการดำรงอยู่ให้แก่ระบบใหญ่ได้มากตัวอย่างเช่นปากขอรับประทานของเผ็ดจัดเปรี้ยวจัดเค็มจัดและของที่ทำให้ท้องเสียได้ง่ายระบบย่อยส่วนท้องโดยเฉพาะกระเพาะลำไส้และทวารหนักก็อาจจะทำหน้าที่ที่หนักเกินขนาดอาจเป็นเหตุให้ระบบใหญ่คือมนุษย์ผู้นั้นต้องอยู่ด้วยความยากลำบากผิด ปกติและถ้าความขัดแย้งกันระหว่างระบบย่อยมีรุนแรงมากก็อาจนำไปสู่ความสิ้นสิ้นสุดของระบบใหญ่ได้ในที่สุด การดำรงอยู่ของโครงสร้างสังคมก็เช่นเดียวกันระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคมจะต้องปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ตามความถนัดเฉพาะของแต่ละส่วนให้ดีและจะต้องประสานสัมพันธ์กับการทำงานของระบบย่อยอื่น ๆ ที่มีอยู่ภายในระบบใหญ่คือโครงสร้างสังคมเป็นส่วนรวมด้วยมิฉะนั้นสังคมนั้นอาจมีอาการกระปลกกระเปลี่ยนพิกลพิการเกิดความยุ่งยากระส่ำระสายและในที่สุดก็อาจสลายตัวไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังได้พรรณนาไว้

ระบบย่อย (Sub systems) สำคัญที่มีอยู่ในโครงสร้างของทุกสังคมมนุษย์พิจารณาตามลักษณะอันเป็นความถนัดเฉพาะ (Specialization) ของกิจกรรมพอจะแบ่งแยกออกได้เป็น 6 ระบบดังต่อไปนี้ (ทรงคุณ จันทจร. 2549 : 14 ; อ้างอิงมาจาก สนิท สมักรการ. 2540 : 28-30)

1. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางด้านครอบครัวและญาติพี่น้อง (Family & Kinship System)
2. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการให้การศึกษาอบรม (Education System)
3. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการป้องกันรักษาและบำรุงสุขภาพสมาชิกของสังคม (Health System)
4. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ(Economic System)
5. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง (Politic System)

6. ระบบย่อยของโครงสร้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางด้านความเชื่อและศาสนาต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละสังคม (Believe System)

นิเทศ ดินณะกุล (2549 : 19- 24) กล่าวว่าโครงสร้างของสังคมคือรูปแบบของความสัมพันธระหว่างบุคคลกับกลุ่มบุคคลหน้าที่ของสังคมกล่าวคือผลที่ได้จากรูปแบบของความสัมพันธระหว่างบุคคลและกลุ่มสังคมผลที่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ (Desirable Consequences) คือผลที่ได้จากการทำหน้าที่ช่วยแก้ไขปัญหาที่เหมือนกันของบุคคลหรือกลุ่มสังคมให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ส่วนผลที่ไม่เป็นไปตามปรารถนาหรือต้องการ (Undesirable Consequences) คือผลที่ได้จากความผิดพลาดของหน้าที่ที่ขัดขวางการนำมาซึ่งความสำเร็จการเปลี่ยนแปลงของสังคมของเมืองกับการวางแผนของชุมชนเมืองนับว่าเป็นระบบโครงสร้างหน้าที่และระบบสังคมอันหนึ่งซึ่งมีวิวัฒนาการมาจากระบบหรือชุมชนขนาดเล็กที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนมาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่มีความซับซ้อนของโครงสร้างและหน้าที่ของชุมชนในด้านต่าง ๆ ดังนั้นการแยกย่อยของโครงสร้างหน้าที่และการผสมผสานจึงเป็นลักษณะของโครงสร้างทางสังคมของชุมชนเมืองในฐานะที่เป็นระบบสังคมเนื่องจากชุมชนไม่ว่าจะมีขนาดใดก็ตามถือได้ว่าเป็นระบบสังคม ๆ หนึ่งการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนไม่ว่าชนบทหรือในเมืองสามารถใช้กรอบความคิดและวิธีการเดียวกันสิ่งที่แตกต่างกันก็คือการกำหนดตัวแปรที่จะใช้วัดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างโครงสร้างทางสังคมของเมืองสามารถทำได้โดยดูจากการแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่ของชุมชนเมืองตลอดจนการผสมผสานของส่วนต่างๆ การแยกย่อยเกิดขึ้นกับทุกหน้าที่ของชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมความแตกต่างทางเศรษฐกิจ (Economic Differentiation) เป็นการกระจายหน้าที่และความชำนาญพิเศษในระบบเศรษฐกิจของเมืองที่เกี่ยวข้องกับการผลิตการบริโภคและการกระจายผลผลิตในระดับของความเจริญที่แตกต่างกันเมืองจะมีความแตกต่างทางเศรษฐกิจไม่เท่ากัน แต่อาจจะมียุรูปแบบที่เหมือนกันคือในช่วงเวลาของการเจริญเติบโตของเมืองหน้าที่และความชำนาญพิเศษอาจจะเกิดขึ้นตามระดับความซับซ้อน เพื่อสนองความต้องการของประชากรเมือง ความแตกต่างทางเศรษฐกิจอาจจะสังเกตได้จากสิ่งของเหตุการณ์กิจกรรมหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจในเมือง นอกจากการสังเกตสิ่งที่มีอยู่ในเมืองแล้ว ยังอาจจะพิจารณาถึงจำนวนด้วยเพื่อดูระดับความซับซ้อนของเมืองที่แตกต่างอาทิเช่น ตัวแปรที่ใช้วัดความแตกต่างทางเศรษฐกิจของเมืองอันได้แก่ตัวแปรทางการผลิตซึ่งดูได้จากโครงสร้างอาชีพของประชากรในเมืองตัวแปรทางการกระจายผลผลิตอาจดูได้จากสิ่ง อำนาจความสะดวกที่มีอยู่เช่นสถานีรถไฟท่าสถานีขนส่งสินค้าสถานีรถประจำทางท่าเรือสนามบินฯ และตัวแปรทางการบริโภคเช่นตลาดศูนย์การค้าโรงพยาบาล คลินิก โรงภาพยนตร์ ธนาคาร โรงแรม และอื่น ๆ ส่วนการผสมผสานทางสังคม (Social Integration) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการที่จะประสานส่วนต่างๆ ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็คือแรงที่ประสานส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสมาชิกหรือองค์กรของชุมชนเข้าด้วยกันสังเกตได้จากการมีอยู่และจำนวนของสิ่งของเหตุการณ์ประชาคมติกิจกรรมและสถาบันที่เป็นกลไกทำให้เกิดแรงประสานขึ้นในชุมชนเมืองได้แก่ สมาคมเช่น สมาคมส่งเสริมการใช้สินค้าไทยสมาคมช่วยเหลือทางด้านสังคมสงเคราะห์สมาคมศิษย์เก่าจะทำให้การจัดอันดับความสำคัญเป็นไปอย่างมีระบบบนพื้นฐานของความสามารถในการปรับตัวของชุมชนเมืองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม

สรุป ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่จากการศึกษาเรื่องโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคมของชุมชน แต่ละชุมชนทำให้ทราบถึงระดับของความซับซ้อนของชุมชนในฐานะที่เป็นระบบสังคมแต่ในแง่ของการเปรียบเทียบว่า ชุมชนใดมีความซับซ้อนกว่ากันจะต้องวิเคราะห์โดยเทคนิคที่เรียกว่า Multi-Dimensional Scaling ประโยชน์ที่ได้จากการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมของชุมชนต่างๆ ที่จะนำไปใช้ในการวางแผน คือทำให้การจัดอันดับความสำคัญของชุมชนเป็นไปอย่างมีระบบบนพื้นฐานของความสามารถในการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ดังนั้น เมื่อศึกษางานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้หลักทฤษฎีมองผ่านนโยบายรัฐบาลจะมีโครงการพัฒนาชุมชนเมืองอาจใช้ข้อมูลนี้ดูความสามารถของชุมชนแต่ละแห่งและสร้างโครงการพัฒนาให้เหมาะสมกับระดับความสามารถของชุมชนนั้น ๆ สำหรับการศึกษาค้นคว้าโครงสร้างและหน้าที่ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในระดับบุคคลได้แก่ การศึกษาลักษณะทางสังคมของประชากรในชุมชน หรือศึกษาความแตกต่างกันของประชากรทางเชื้อชาติ ศาสนาระดับการศึกษา อายุ ระดับรายได้ ภูมิหลังของครอบครัว เป็นต้น ถึงแม้ความแตกต่างในด้านต่าง ๆ กิจกรรมพื้นฐานของบุคคลมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว เช่น การกิน นอน ทำงาน การเลี้ยงดูบุตร ทำงานบ้าน เป็นต้น การถ่ายถอดค่านิยมและวัฒนธรรมเช่น การอบรมสั่งสอน การให้การศึกษากับบุตรหลาน การรับประทานอาหาร การประกอบกิจกรรมทางศาสนา การคบค้าสมาคมกับผู้อื่น การหาสถานที่บันเทิงพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาซึ่งบุคคลใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่ากิจกรรมพื้นฐานของบุคคลจะเหมือนกันความแตกต่างของประชากรซึ่งส่งผลไปยังเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม ระเบียบ แบบแผน ประเพณีต่างๆ อาจทำให้ความต้องการและรูปแบบของการใช้พื้นที่ในชุมชนแตกต่างกันออกไป การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมจึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคล กลุ่มองค์กร สถาบัน ตลอดจนชุมชนใหญ่น้อยต่าง ๆ ที่อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองอย่างต่อเนื่อง จนทำให้เกิดการขยายตัวในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะในด้าน สาธารณูปโภคสาธารณูปการและการให้บริการต่าง ๆ การติดต่อสื่อสารการทำกิจกรรมร่วมกัน การผสมผสานวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ให้กับการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์เหล่านี้ ล้วนมีความสัมพันธ์ด้วยกันทั้งสิ้น

5. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism Theory)

เป็นแนวคิดพื้นฐานของมุมมองในวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญอีกทฤษฎีหนึ่งซึ่งอยู่ในกลุ่มเน้นความเรื่อง “ความเข้าใจ” เกี่ยวกับเรื่องสัญลักษณ์และกระบวนการตีความของการมีปฏิสัมพันธ์ของบุคคลกับสัญลักษณ์ต่างๆอันเป็นพื้นฐานในการเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์แนวคิดนี้จะมีคำถามที่ถามว่า “อะไรคือสัญลักษณ์พื้นฐานที่ทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจรู้ความหมายและเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ” เป็นแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญที่นักจิตวิทยาสังคมในกลุ่ม George Herbert Mead (1934) และ Herbert Blumer (1969) พัฒนาขึ้นเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับความหมายและการแปลความของสัญลักษณ์แต่ละบุคคลซึ่งลึกซึ้งซึ่งมากกว่าเป็นเรื่องปฏิกิริยาตอบสนองของมนุษย์ต่อสิ่งเร้าเท่านั้นเน้นว่าบุคคลจะประพฤติปฏิบัติในเรื่องที่เขาตีความว่าสิ่งนั้นมีความหมายและความสำคัญต่อเขาเพียงใดการตีความว่าสิ่งใดมีความสำคัญและมีความหมายย่อมเกิดจากประสบการณ์ของการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ที่ผ่านมากกระทบต่อตัวเขาโดยตรงและนั่นคือโลกแห่งความจริงของเขา

สังคมจะเกิดขึ้นได้ จะต้องมีกรกระทำระหว่างกันในกลุ่มสมาชิกที่เข้ามาประกอบกันเป็นสังคม (Human Interaction) การกระทำระหว่างกันของบุคคลนอกจากจะทำให้บุคคลเกิดการรับรู้ตัวตนยังเป็นลักษณะของการตีความสัญลักษณ์ที่บุคคลอื่นแสดงออกมาแล้วจึงแสดงโต้ตอบโดยวัตถุหรือ

สัญลักษณ์ต่างๆ แบ่งได้ 3 ประเภทคือวัตถุทางกายภาพ (Physical Object) วัตถุทางสังคม (Social Object) วัตถุทางนามธรรม (Abstract Object) วัตถุหรือสัญลักษณ์ต่างๆ เหล่านี้บุคคลจะเรียนรู้ได้โดยการกระทำระหว่างกันทางสังคมกับบุคคลอื่นเกิดการรับรู้ตัวตน (Self) ในลักษณะต่างๆ และจะนำมาตีความเมื่อเข้าร่วมสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ แล้วจึงแสดงการกระทำโต้ตอบออกไปการกระทำระหว่างกันทางสังคมทำให้บุคคลรับรู้บทบาทและก่อให้เกิดกลุ่มอ้างอิง ซึ่งเขาสามารถนำมาเป็นแบบอย่างผ่านความหมายของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ที่ปรากฏออกมาและนำมาขยายโดยกระบวนการตีความในลักษณะต่างๆ พื้นฐานมุมมองของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interactionism) นั้น Blumer (1969) อธิบายว่ามนุษย์กระทำใดๆ ในเรื่องที่มีความหมายและความสำคัญของเขา

1. ความหมายและความสำคัญเกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่เขามีต่อคนอื่นๆ รอบตัวเขา
2. ความหมายคือสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นจากกระบวนการปรับแต่งและการตีความที่บุคคลใช้ในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต

ดังนั้นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพตามแนวนี้จึงเป็นวิถีทางที่ทำให้เราเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดและการตีความหมายต่างๆ ของบุคคลต่อโลกของเขาได้และเพื่อการเข้าใจในสิ่งเหล่านั้นนักวิจัยจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเขาโดยตรงด้วยใจเปิดกว้างด้วย วิธีการศึกษาตามธรรมชาติและด้วยการวิเคราะห์อุปนัยจึงจะสามารถเข้าใจโลกของบุคคลในบริบทที่เราศึกษาได้

ดังนั้นวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพตามแนวนี้จึงเป็นวิถีทางที่ทำให้เราเข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดและการตีความหมายต่างๆ ของบุคคลต่อโลกของเขาได้และเพื่อการเข้าใจในสิ่งเหล่านั้นนักวิจัยจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเขาโดยตรงด้วยใจเปิดกว้างด้วย วิธีการศึกษาตามธรรมชาติและด้วยการวิเคราะห์อุปนัยจึงจะสามารถเข้าใจโลกของบุคคลในบริบทที่เราศึกษาได้

Blumer เป็นบุคคลแรกที่ใช้สนทนากลุ่ม (Group Discussion) และการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลที่รู้เรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดีเป็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) โดยการสรรหาคนที่รู้ปัญหาหรือรอบรู้ในเรื่องดังกล่าวดี เข้ามาอยู่ในกลุ่มผู้รู้ (Experts) เป็นผู้ชี้แนะนำ ซึ่งแนวทางแก่นักวิจัยเมื่อเข้าไปในสภาพการณ์หรือปัญหานั้นๆ วิธีการดังกล่าวมีประโยชน์มีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพอย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา (นิศา ชูโต. 2548 : 48-49)

สรุปการใช้ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มการผลิตผ้าย้อมครามของจังหวัดสกลนคร การกระทำระหว่างกันทางสังคม ทำให้บุคคลรับรู้บทบาทและก่อให้เกิดกลุ่มการผลิต ซึ่งเขาสามารถนำมาเป็นแบบอย่าง ผ่านความหมายของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ที่ปรากฏออกมาและนำมาขยายโดยกระบวนการตีความในลักษณะต่าง ๆ สังคมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีกระบวนการระหว่างกันในหมู่สมาชิกที่เข้ามาประกอบกันเป็นสังคม ทำให้บุคคลเกิดการรับรู้ตัวตนที่ได้กล่าวมายังเป็นลักษณะของการตีความสัญลักษณ์ที่บุคคลอื่นแสดงออกมาแล้วจึงแสดงโต้ตอบโดยวัตถุหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ คือวัตถุทางกายภาพ วัตถุทางสังคม วัตถุทางนามธรรม ทุกคนจะเรียนรู้ได้โดยการกระทำระหว่างกันทางสังคมกับบุคคลอื่นเกิดการรับรู้ตัวตนในลักษณะต่าง ๆ และจะนำมาตีความเมื่อเข้าร่วมสัมพันธ์กับบุคคลอื่นแล้วจึงแสดงการกระทำโต้ตอบออกไป นำไปวิเคราะห์ประวัติความเป็นมาผ้าย้อมคราม

6. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory)

แนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสอดคล้องกับแนวคิดทางมานุษยวิทยาสำนักประวัติศาสตร์เฉพาะและการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Historical Particularism and Culture Diffusionism) ภายใต้การนำของศาสตราจารย์ฟรานซ์โบแอส (Franz Boas) ที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ความคิดพื้นฐานของโบแอสในระยะแรกคือ การปฏิเสธแนวคิดของสำนักวิวัฒนาการที่เชื่อว่าสังคมมนุษย์มีจุดกำเนิดร่วมกัน แต่เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไปสู่รูปแบบต่างๆ ตามสภาพแวดล้อม โบแอสมองว่า สังคมและวัฒนธรรมของคนอาจมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอิสระและไม่เกี่ยวข้องกัน

(Independent Invention) เขาไม่เชื่อเรื่องความเป็นหนึ่งเดียวของเผ่าพันธุ์มนุษยชาติ และเชื่อว่าการที่สังคมหลายๆ สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันเป็นการแพร่กระจายของวัฒนธรรม (Culture Diffusion) จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ทำให้สังคมวัฒนธรรมเหมือนกันได้โดยไม่จำเป็นว่าเป็นเพราะจุดกำเนิดร่วมกัน ทฤษฎีนี้มีลักษณะอนุมาน (Inductive) คือให้ความสำคัญในการเก็บข้อมูลในพื้นที่มากกว่าการสร้างหรือทดสอบทฤษฎี ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมนั้นๆ ศึกษาทุกแง่มุมในลักษณะขององค์รวม (Holistic) รวมวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเช่นสิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้สิ่งก่อสร้าง (Material Culture) และวัฒนธรรมในระบบความคิดความเชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิตสิ่งเหล่านี้ เมื่อรวมกันแล้วมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมนั้น ๆ จนกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะพิเศษ (Cultural Pattern หรือ Configuration) ซึ่งจะมีปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมเข้ามาช่วยเสริมให้เกิดความกลมกลืนและมีลักษณะเฉพาะชุดวัฒนธรรม (Culture Complex) โดยมีหลายองค์ประกอบการกระจายตัวขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมครอบคลุมพื้นที่ซึ่งอาจเรียกว่าเขตวัฒนธรรมหรือพื้นที่วัฒนธรรม (Culture Area) แต่องค์ประกอบของวัฒนธรรมแต่ละส่วน (Culture Trait) หรือตัวเนื้อหาของวัฒนธรรมนั้นเมื่อการกระจายอยู่ตามพื้นที่จะมีความเข้มข้นหรือความหนาแน่นไม่เท่ากัน ส่วนที่มีองค์ประกอบหนาแน่นเรียกว่าเป็นแกนกลางวัฒนธรรม (Culture Core หรือ Culture Center) แต่ศูนย์รวมหรือศูนย์กลางวัฒนธรรมนี้ไม่ได้หมายความถึงพื้นที่เฉพาะจุดเท่านั้นศูนย์กลางวัฒนธรรมอาจเคลื่อนย้ายได้ถ้าสังคมเคลื่อน ย้ายไป

ข้อสังเกตในเรื่องการแพร่กระจายวัฒนธรรมและเขตวัฒนธรรมที่ควรคำนึงในการศึกษาคือ

1. สังคมวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง (Culture Complex) มีศูนย์กลางอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่ง และแพร่กระจายออกไปขยายอิทธิพลใหญ่ขึ้นจนครอบคลุมพื้นที่ในวงกว้างในลักษณะของแกนกลางทางวัฒนธรรม (Culture Core) และเขตวัฒนธรรม (Culture Area) อาจเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และยอมรับซึ่งกันและกันได้

2. วัฒนธรรมแต่ละชุดย่อมมีเหตุผลของการเกิดและมีคุณค่าสำหรับสังคมนั้นๆ การเปรียบเทียบวัฒนธรรมในเชิงคุณค่าหรือความเจริญก้าวหน้าในลักษณะใครดีกว่ากันหรือใครก้าวหน้ากว่ากัน จึงเป็นการไม่เหมาะสมทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมมีลักษณะสัมพัทธ์ (Cultural Relativism) แต่ละชุดมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมของตนการเกิดวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีลักษณะเฉพาะตัวเปรียบเทียบได้ยาก

3. เมื่อวัฒนธรรมแพร่กระจายจากศูนย์กลาง (Cultural Diffusion) และไปมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมข้างเคียงที่มีอยู่แล้ว (Cultural Interaction) ย่อมมีการเรียนรู้รับรู้ซึ่งกันและกันในระยะแรกอาจยอมรับวัฒนธรรมใหม่ชั่วคราวที่เรียกว่าการยืมวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) และต่อมาจึงรับไว้เป็นของตนเอง (Cultural Adoption) ลักษณะวัฒนธรรมที่มีความใกล้เคียงกันพอยอมรับซึ่งกันและกันได้ปฏิสัมพันธ์จะอยู่ในรูปแบบของสันติวิธีแต่ถ้าวัฒนธรรมใดมีความแตกต่างกันมากอาจเกิดลักษณะของการขัดแย้ง ส่งผลให้เกิดกรณีพิพาทได้ (อมรา พงศาพิชญ์. 2547 : 10-16)

การพิจารณาปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม มีทั้งลักษณะที่สอดคล้องและขัดแย้งจึงได้เกิดศัพท์เพื่ออธิบายกระบวนการดังกล่าวได้แก่

3.1 การปรับตัว (Adaptation) อาจศึกษาด้านการปรับตัวทางด้านชีวภาพและการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ศึกษาซึ่งอาจเป็นมนุษย์

และสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัวและแหล่งที่อยู่ (Habitat) การศึกษาแบบนี้เป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่า ได้มี (1) การเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน (2) การปรับเปลี่ยนมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสมหรือ (3) การปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้อัดคล้องกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่า การปรับตัวจึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว

ในการพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้ Cohen (1968) เสนอข้อคิดว่า

- 1) การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบ ด้านศิลปวัฒนธรรม (วรรณคดีดนตรีการแสดงและศิลปกรรมอื่นๆ) และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตความเชื่อ เป็นต้น
- 2) องค์ประกอบต่างๆของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวมมีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
- 3) การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียงหรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้น ๆ
- 4) วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์องค์ประกอบแต่ส่วนมีความหมายและสื่อความหมายที่ลึกซึ้งและกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริงเช่นจริงมีความหมายมากกว่าฝ่าฝืนหนึ่ง
- 5) การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่มการปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคลการสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่มการปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
- 6) พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย
- 7) การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการและขั้นตอน

ข้อคิดทั้ง 7 ข้อที่กล่าวถึงนี้หมายถึงการปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือบุคคลอื่น

3.2 การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) การแพร่กระจายวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นไม่เป็นปัญหาในช่วงเวลาที่จำนวนประชากรมีไม่มาก และความหนาแน่นของประชากรต่ำพื้นที่บนผิวโลกมีอยู่มากพอที่จะตอบสนองการขยายตัวได้ แต่ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรมีเพิ่มมากขึ้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เข้ากันได้และลักษณะที่ขัดแย้งกัน คำว่าการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) นี้ใช้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่าง 2 กลุ่มคน ที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกันและมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่สังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังไม่เท่ากันคนกลุ่มหนึ่ง จะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่ง เราพบว่า กลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังน้อยจะถูกผสมผสานกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่วัฒนธรรมที่พลังมากกว่า ในขณะที่เดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันก็ได้ สุดท้ายถ้าวัฒนธรรม 2 ชุดถูกผสมรวมกันเป็นชุดเดียวกันไม่

ว่าจะมีส่วนของชุดใดมากกว่ากันก็จะเป็นการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) ที่เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน

3.3 บูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) และทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Double Ethnic Identity) บูรณาการทางวัฒนธรรม คือการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วยความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม คือการมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกัน และไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ในสังคมปัจจุบันเมื่อเกิดรัฐประเทศและพบว่ามักมีกลุ่มชาติพันธุ์หลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาเขตของรัฐประเทศ ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกัน ย่อมหมายความว่าเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่าพหุวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) คือรัฐประเทศที่มีหลายวัฒนธรรมประเทศที่เกิดขึ้นใหม่มักจะเป็นรัฐพหุวัฒนธรรม เพราะประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศสหรัฐอเมริกาออสเตรเลียและนิวซีแลนด์คือตัวอย่างรัฐประเทศ ที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และประเทศสิงคโปร์และมาเลเซียก็ประกาศตัวเองเป็นพหุวัฒนธรรม การยอมรับพหุวัฒนธรรมหมายความว่า กฎหมายและกฎระเบียบที่ใช้ในการบริหารหรือการจัดการมีลักษณะไม่เคร่งครัด เปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการปฏิบัติกรโดยไม่มีวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งครอบงำ (Dominant Culture) และวัฒนธรรมอื่นถูกครอบงำ (Subordinate Culture) ในการพิจารณาเรื่องพหุวัฒนธรรมรายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นเรื่องสำคัญและข้อแตกต่างระหว่างกฎระเบียบที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรกับการบังคับใช้ในการปฏิบัติจริง เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาด้วย

3.4 ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม อาจเกิดการขัดแย้งถ้าในกลุ่มสมาชิกไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน โดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและภาษาพูดร่วมกัน มักไม่มีความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งเกิดจากการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมที่ต่างกัน ซึ่งเกิดจากหนึ่งหรือสองวัฒนธรรมโดยอาจเกิดจาก (1) การอพยพถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้าสู่อาณาบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้วถ้าไม่มีการยอมรับและเป็นมิตรของวัฒนธรรมนั้น (2) การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อเสริมอาณาเขตของตนเองซึ่งมีผลในการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว (3) การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตกโดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครองและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย (4) ความขัดแย้งอาจเกิดจากการสื่อสาร ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ระบบการศึกษาและเทคโนโลยีต่าง ๆ

หากความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์มีสูง เพราะสังคมวัฒนธรรมขัดแย้งกัน การปรับรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันก็ไม่เกิดขึ้น ซึ่งเกิดจากต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ และไม่ยอมรับวัฒนธรรมข้างเคียง เกิดการช่วงชิงอำนาจความสัมพันธ์ อยู่ในลักษณะศัตรูหรือคู่ปรับทำให้เกิดความขัดแย้งทางสังคมอย่างรุนแรงได้ (อมรา พงศาพิชญ์. 2547 : 16-22)

สรุปกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมคล้ายกันจะเป็นกลุ่มชนที่มีความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์กันมาก่อน วัฒนธรรมหรือระบบสัญลักษณ์แพร่กระจายออกไป เพราะคนย้ายถิ่นและนำเอาวัฒนธรรมเก่าติดตัวไปด้วย หรือเพราะคนจากถิ่นอื่นมาติดใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้และขอยืมวัฒนธรรมไปใช้ ไม่เชื่อว่าคน 2 กลุ่ม ที่อยู่ห่างไกลกัน ต่างค้นคิดวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงเหล่านี้ขึ้นมาเอง การแพร่

กระจายวัฒนธรรม จะมีการแพร่กระจายทุกทิศทุกทาง จากจุดศูนย์กลางหรือจุดกำเนิดวัฒนธรรม ลักษณะวัฒนธรรมที่แพร่กระจายไป ได้รับอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์วัฒนธรรมที่แพร่กระจาย ออกไปได้ไกลที่สุดจากจุดกำเนิดหรือศูนย์กลางจะมีอายุเก่าแก่ที่สุด รูปแบบของวัฒนธรรมนั้นสำคัญที่สุด สิ่งประกอบวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้สนใจเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดวัฒนธรรมบุคคลหรือวัฒนธรรมเป็นเหตุให้เกิดอารยธรรม ทั้งนี้เพราะ จุดสูงสุดของความเจริญและความก้าวหน้าของอารยธรรมคือช่วงระยะเวลาที่ส่วนประกอบของวัฒนธรรม (แนวความคิด วิถีชีวิต ค่านิยม) มีลักษณะที่เหมาะสมและเข้ากันได้อย่างสอดคล้องที่สุด กลุ่มชนที่มีลักษณะวัฒนธรรมเหมือนกันก็รวมอยู่ในเขตวัฒนธรรมเดียวกัน ไม่สนใจบทบาทของสภาพแวดล้อมที่มีต่อลักษณะและการกำหนดขอบเขตวัฒนธรรม นำไปวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายผ้าอ้อมครามของชุมชนในจังหวัดสกลนคร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ใจมานัส พลอยดี (2540 : 148-150) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนเปรียบเทียบภาพรวมและภาพย่อยกรณีศึกษาอำเภอคำเขื่อนแก้วจังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกาจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยสรุปว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวที่สำคัญได้แก่

1. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม (Participation Factor) คือการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การมีส่วนร่วมของสถาบันองค์กรหรือหน่วยงานจากสถาบันภายนอกที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเพราะว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจชุมชนเนื่องจากเป้าหมายสำคัญของการทำธุรกิจชุมชนคือการดำเนินธุรกิจที่มีชาวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของหลัก
2. ปัจจัยที่เกี่ยวกับความเป็นผู้นำ (Leadership Factor) คือผู้นำชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดบทบาทของสมาชิกในชุมชนและนโยบายของการดำเนินกิจกรรมผู้นำจะต้องรู้จักการจัดลำดับความสำคัญของเรื่องแต่ละเรื่องปัญหาแต่ละปัญหาและผู้นำที่ดีจะต้องยอมรับความคิดเห็นจากผู้อื่นทั้งชาวบ้านในชุมชนสมาชิกในกลุ่มหรือบุคลากรหน่วยงานภายนอก
3. ปัจจัยที่เกี่ยวกับตัวสมาชิก (Membership Factor) คือสมาชิกควรมีเป้าหมายเดียวกับธุรกิจมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีความมุ่งหมายในการเข้าร่วมกิจกรรมและการแก้ปัญหาที่มีความซื่อสัตย์มีความอดทนและพยายามมีความเชื่อมั่นต่อตัวผู้นำและธุรกิจชุมชน
4. ปัจจัยด้านการเงิน (Financial Factor) ควรมีการระดมทุนจากสมาชิกในชุมชนเป็นหลักในการวางแผนการผลิตชุมชนจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงงบประมาณที่จะใช้ในโครงการอย่างละเอียดและมีระบบควบคุมเรื่องระบบการเงินแหล่งที่มาของเงินทุนและการใช้จ่ายของเงินทุน
5. ปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก (External Interactive Factor) คือการมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนองค์กรพัฒนาเอกชนนักวิชาการหรือบุคคลอื่น ๆ ซึ่งในการมีปฏิสัมพันธ์นี้มีทั้งเชิงบวกและเชิงลบเพราะฉะนั้นชุมชนจำเป็นต้องเรียนรู้และประเมินว่าการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆเป็นไปในลักษณะใดเพื่อประโยชน์ของชุมชน
6. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ (Management Factor) คือควรมีการบริหารจัดการในส่วนองโครงสร้างและรูปแบบการบริหารจัดการและจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการให้มีการ

พัฒนาองค์กรธุรกิจการบริหารจัดการต้องมีการพัฒนาองค์กรธุรกิจมีความโปร่งใสสามารถตรวจสอบการบริหารงานได้ตลอดเวลาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินการ

7. ปัจจัยด้านการผลิต (Production Factor) ถือได้ว่ามีความสำคัญในการประสมผลสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนการผลิตที่ดีควรเป็นการผลิตที่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายที่วางไว้ ควรใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการผลิตพิจารณาความได้เปรียบในการผลิตสินค้าควรมีทักษะในการผลิตและคำนึงถึงระดับของเทคโนโลยีในท้องถิ่น

8. ปัจจัยด้านการตลาด (Marketing Factor) เนื่องจากการตลาดถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินธุรกิจการจัดหาตลาดควรได้รับความร่วมมือกันทุกฝ่ายโดยเฉพาะสมาชิกในการแสวงหาช่องทางการตลาดดังนั้นสมาชิกในชุมชนผู้นำชุมชนจำเป็นต้องเรียนรู้กลยุทธ์ตลอดจนเทคนิคในด้านการตลาดเพื่อให้การดำเนินการธุรกิจชุมชนประสบผลสำเร็จ

9. ปัจจัยด้านแรงงาน (Labor Factor) คือควรมีการใช้แรงงานในท้องถิ่นเป็นหลัก เพราะต้นทุนในการจัดหาจะน้อยกว่าการจัดหาแรงงานในท้องถิ่นอื่นและทำให้เกิดการร่วมมือกันในชุมชนและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

10. ปัจจัยที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร (Information Factor) คือควรมีการกระจายข่าวสารภายในกลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินงานรวมทั้งต้องมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารในเรื่องอื่นๆจากภายนอกด้วยเช่นในขณะนี้ตลาดมีความต้องการสินค้าเท่าไรแบบไหนแนวโน้มเป็นอย่างไรเพื่อนำมาปรับปรุงแบบการผลิตให้ทันกับตลาดทำให้ธุรกิจสามารถปรับตัวได้ทันกับความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกได้ตลอด

11. ปัจจัยที่เกี่ยวกับกฎข้อบังคับ (Rules Factor) มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการมีข้อมูลเกี่ยวกับกฎระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจชุมชนเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการดำเนินงานและถูกต้องตามหลักกฎหมาย

ไพรัตน์ ฤทธิ์ประเสริฐ (2540 : 13-14) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิผลขององค์กรประชาชนในการประกอบธุรกิจขนาดย่อมนอกภาคอุตสาหกรรมศึกษาเฉพาะกรณีสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์จำกัด อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรีผลการศึกษาพบว่า มีปัจจัยด้านสังคมและด้านธุรกิจที่มีผลต่อประสิทธิผลในการประกอบธุรกิจซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือปัจจัยที่มีผลโดยตรงและปัจจัยที่สนับสนุนคือ

1. ปัจจัยที่มีผลโดยตรงด้านธุรกิจแบ่งออกเป็นปัจจัยภายในและภายนอกซึ่งปัจจัยภายในได้แก่การบริหารจัดการผลกำไรโดยการเพิ่มการขายและลดต้นทุนการส่งเสริมการตลาดด้วยแรงจูงใจให้บุคคลภายนอกเข้ามาใช้บริการโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันทางสังคมและการเมืองมีผลทำให้รายได้เพิ่มมากขึ้นส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่การเปลี่ยนแปลงของราคาสินค้าและภาวะการแข่งขันทางธุรกิจซึ่งมีความสัมพันธ์กับการขาดทุนหรือกำไร

2. ปัจจัยที่สนับสนุนแบ่งออกเป็นปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรปัจจัยภายในองค์กรได้แก่การมีส่วนร่วมของกรรมการและสมาชิกบทบาทหน้าที่ในการทำงานของกรรมการและผู้จัดการเป็นต้นปัจจัยภายนอกองค์กรได้แก่ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและจากหน่วยงานอื่นๆ ในขณะที่ปัจจัยด้านธุรกิจประกอบด้วยเงินทุนบุคคลและการบริหารจัดการ

อารีย์ เชื้อเมืองพาน (2540 : 133-143) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของธุรกิจชุมชนสะสมทุนในภาคเหนือกรณีศึกษากลุ่มสะสมทุนที่เป็นกลุ่มออมทรัพย์กลุ่ม

เครดิตยูเนียนและกลุ่มสะสมทุนที่พัฒนารูปแบบเป็นสหกรณ์ในเขตจังหวัดเชียงใหม่สรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและล้มเหลวของกลุ่มสะสมทุนคือ

1. ผู้นำชุมชนกลุ่มสะสมทุนหลายกลุ่มไม่สามารถยืนหยัดหรือพัฒนาต่อไปได้หรือพัฒนาไปไม่ได้ซ้ำเพราะผู้นำชุมชนไม่ได้ให้การสนับสนุนตรงข้ามกับกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จและพัฒนาขึ้นมาจนเข้มแข็งเป็นกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชนโดยผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่างๆ ตั้งแต่เป็นแกนนำในการจัดตั้งหรือเข้ามาร่วมดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆ

2. ผู้นำกลุ่มและความต่อเนื่องของผู้นำมีบทบาทสำคัญในการริเริ่มและคอยดูแลให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดจนสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองตลอดจนมีส่วนสำคัญในการสร้างคนรุ่นใหม่เพื่อรองรับช่วงงานต่อไปนอกจากนั้นบุคลิกลักษณะของผู้นำที่สมาชิกกลุ่มเชื่อถือและให้การยอมรับเช่นต้องเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นสูงมีความกล้าเป็นผู้นำและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล

3. สมาชิกความต้องการที่แท้จริงจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของสมาชิกมีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่มโดยกลุ่มสะสมทุนที่จัดตั้งขึ้นบนพื้นฐานของความต้องการจากสมาชิกสมาชิกมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของมีส่วนร่วมรับผิดชอบจะทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและจะประสบผลสำเร็จ

4. ลักษณะการบริหารกลุ่มสะสมทุนควรมีลักษณะการบริหารที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนมีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมพัฒนาคนอย่างสม่ำเสมอและควรมีการบริหารเป็นระบบเปิดซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนการดำเนินการให้ทันการเปลี่ยนแปลงรวมถึงเปิดเผยผลการดำเนินงานเป็นประจำเพื่อสร้างความเชื่อมั่นจากสมาชิกและพยายามดึงบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงาน

5. ผู้บริหารงานความล้มเหลวของกลุ่มสะสมทุนส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการทุจริตและการบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารดังนั้นกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จมักจะมีผู้บริหารกลุ่มที่มีความซื่อสัตย์เป็นที่เชื่อถือของสมาชิกและมีความรู้ความสามารถซึ่งจะช่วยพัฒนากลุ่มให้เจริญก้าวหน้าต่อไปอย่างมั่นคง

6. การนำเอาเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริการเมื่อกลุ่มสะสมทุนมีขนาดธุรกิจขยายใหญ่มีความยุ่งยากและซับซ้อนมากขึ้นจึงมีความจำเป็นต้องนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการบริการเพื่อให้ปรับพัฒนาการให้บริการและดำเนินงาน

7. การขยายกิจกรรมของกลุ่มเมื่อกลุ่มสามารถพัฒนาและมีความมั่นคงมากขึ้นจะมีการขยายกิจกรรมเพิ่มขึ้นจากเดิมเช่นกิจกรรมด้านสวัสดิการแก่สมาชิกและกิจกรรมด้านธุรกิจ

8. การสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถ้าเป็นการสนับสนุนจากภายนอกในการจัดตั้งกลุ่มโดยที่สมาชิกไม่ได้มีความต้องการและมีความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงหากแต่หวังผลประโยชน์จากหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนและหน่วยงานภายนอกนั้นได้เข้าไปกำหนดรูปแบบการดำเนินการที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของชุมชนให้กลุ่มของชาวบ้านก็จะทำให้ประสบความล้มเหลวควรเปิดให้กลุ่มดำเนินการแก้ไขปัญหาเอง

อุษณีย์พันธ์ จันทรอุไร (2541 : 119-120) ได้ศึกษาเรื่องธุรกิจชุมชนทางเลือกในการพัฒนาอุตสาหกรรม กรณีศึกษาสถานีบริการน้ำมันบางจาก สรุปได้ว่าธุรกิจชุมชนเป็นการประกอบการโดยกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่ร่วมกันเป็นเจ้าของและร่วมกันดำเนินกิจการตลอดจนร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการนั้นในขณะธุรกิจโดยโดยทั่วไปเป็นการประกอบกิจการโดยเอกชนเป็นเจ้าของดำเนินการเองและรับผิดชอบต่อตนเอง นอกจากนี้การดำเนินธุรกิจชุมชนยังมีความสอดคล้องกับ

ความต้องการของคนในชุมชน เนื่องจากการดำเนินการที่อาศัยความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นฐานในการกำหนดทิศทางการดำเนินกิจกรรม สำหรับส่วนประกอบที่สำคัญที่ทำให้ธุรกิจชุมชนแตกต่างจากธุรกิจโดยทั่วไปคือ การดำเนินการของธุรกิจชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เป็นกิจกรรมการผลิตการบริการที่เหมาะสมต่อสภาพเศรษฐกิจสังคมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนมีความเกื้อกูลต่อระบบนิเวศ และในส่วนของจัดการและจัดหาทุนของธุรกิจชุมชนนั้นส่วนใหญ่ได้มาจากการระดมทุนของสมาชิกและบางส่วนได้มาจากการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกในรูปแบบของสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำและในด้านการจัดสรรผลประโยชน์จากการประกอบการนอกจากการจัดสรรผลประโยชน์แก่สมาชิกแล้วยังจัดสรรผลประโยชน์บางส่วนสำหรับกิจกรรมสาธารณะประโยชน์และกิจกรรมการพัฒนาในชุมชนอีกด้วย

อารตี อยุทธการ (2541 : 61-68) ได้ศึกษาการพึ่งตนเองซึ่งเป็นวิถีสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนวัฒนธรรมมารวิชัยอำเภอสว่างแดนดินจังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยการวิเคราะห์ถึงการปรับตัวของชุมชนในการต่อสู้กับระบบทุนนิยมและปัจจัยที่มีอิทธิพลให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนสรุปได้ว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลให้เกิดการพึ่งตนเองคือ

1. ผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและบารมีทำให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านเป็นองค์กรชุมชนขึ้นมีความเข้าใจในชุมชนของตนเองสามารถริเริ่มกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้นอกจากนี้ยังประสานงานเพื่อให้เกิดความสนับสนุนในด้านวิชาการและงบประมาณ

2. องค์กรชุมชนจะต้องมีการทำงานที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกชั้นตอนมีการประสานงานกันระหว่างสมาชิกกับผู้นำชุมชนอยู่ตลอดเวลาการมีองค์กรชุมชนจะทำให้เกิดการรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ และการที่องค์กรชุมชนได้มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเกิดการพึ่งตนเองของสมาชิกและชุมชนต่อไป

3. ลักษณะโครงสร้างสังคมของชุมชนเป็นแบบเครือญาติและมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ทำให้การรวมตัวเป็นองค์กรชุมชนทำได้ง่ายการที่ในชุมชนมีผู้มีภูมิความรู้และภูมิปัญญาอยู่มากจะทำให้การทำงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเกิดอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจส่วนโรงเรียนในชุมชนควรมีหลักสูตรการศึกษาที่เอื้ออำนวยในการพัฒนาชุมชนและเป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการที่สามารถช่วยเหลือชาวบ้านในการประกอบอาชีพ

4. ในองค์กรชุมชนจะต้องมีการสืบทอดความคิดและจิตสำนึกในระดับครอบครัวระดับชุมชนและระดับเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือกันในระดับต่างๆชุมชนควรได้รับการสนับสนุนในด้านวิชาการและเงินลงทุนส่วนการจัดการความขัดแย้งผู้นำจะต้องมีความสามารถในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในองค์กรชุมชนและระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงานอื่นโดยมีการประสานผลประโยชน์กันอย่างเหมาะสม

ไพวรรณ ทิพย์สนเทห์ (2542 : 99-102) ได้ศึกษาการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนโครงการโคธราพัฒนา กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองกก พบว่ากิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนที่มีการส่งเสริมพัฒนาในศักยภาพของชุมชนโดยการใช้แรงงานทรัพยากรเทคโนโลยีที่มีในท้องถิ่นนั้น จะเป็นปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรดำรงอยู่ในระบบเกษตรกรรม โดยที่เกษตรกรมีความมั่นคงในอาชีพของตน มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนนอกเหนือไปจากกิจกรรมหลักแล้วยังมีกิจกรรมเสริมเพื่อวัตถุประสงค์คือ เพิ่มรายได้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยไม่จำเป็นต้องเป็นรายได้

ที่เป็นตัวเงินเท่านั้นเพราะผลที่เกิดขึ้นจากการประกอบกิจกรรมที่ไม่สามารถคิดมูลค่าออกมาเป็นตัวเงินได้เช่น การที่สมาชิกในครอบครัวมีความอบอุ่นพ่อแม่ลูกได้อยู่ด้วยกันพร้อมหน้าได้อบรมเลี้ยงดูบุตรธิดา ถือได้ว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นแก่สังคมอันเนื่องมาจากสถาบันเป็นพื้นฐานสำคัญในการที่จะทำให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในสังคมต่อไป การที่เกษตรกรมีอาชีพเสริมทำให้ไม่เกิดปัญหาการว่างงานตามฤดูกาลอันจะนำไปสู่การเคลื่อนย้ายแรงงานซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมและแหล่งเสื่อมโทรมในเมืองหลวงแล้วยังสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นกับสังคมชนบทตามมาด้วย เพราะจะทำให้กลุ่มคนในวัยแรงงานละทิ้งถิ่นฐานและครอบครัวที่อยู่ชนบท ปล่อยให้เด็กอยู่ในความดูแลของคนชราเกิดปัญหาครอบครัวไม่สมบูรณ์ เด็กไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ขาดการอบรมครอบครัวไม่อบอุ่น ดังนั้น การที่เกษตรกรมีอาชีพเสริมทำให้มีรายได้เพียงพอที่จะทำให้พวกเขาพอใจที่จะดำรงอยู่ในระบบเกษตรกรรมสำหรับปัจจัยสำคัญที่จะเป็นแรงผลักดันให้การพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจชุมชนประสบผลสำเร็จคือ

- 1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชนและสมาชิกในชุมชน
- 2) การพัฒนากลุ่มหรือองค์กรชุมชนโดยการสร้างกลุ่มและดำเนินกิจกรรมของกลุ่มร่วมกันทำงานเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชนซึ่งจะทำให้เกิดกิจกรรมในชุมชนมีความเกื้อหนุนหนุนจุนเจือซึ่งกันและกัน
- 3) การพัฒนาพื้นฐานทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะการได้มาซึ่งเงินทุน พบว่า ควรระดมเงินทุนจากภายในหมู่บ้านก่อนเพราะจะทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเป็นเงินทุนของตนเองและมีการใช้จ่ายอย่างระมัดระวังโดยการดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่มออมทรัพย์การตั้งธนาคารหมู่บ้าน 4) การพัฒนาพื้นฐานกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการผลิตพื้นที่สำหรับการประกอบอาชีพและดำเนินกิจกรรมของชุมชน

กังสดาล อยู่เย็น (2544 : 102-105) ได้ศึกษาพลวัตชุมชนบ้านเปรี๊ด จังหวัดตราด ภายใต้แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนคือผู้นำกลุ่มและองค์กรกระบวนการเรียนรู้ค่านิยมการดำเนินชีวิตด้านสังคมวัฒนธรรมเทคโนโลยีภูมิปัญญาทรัพยากร ธรรมชาติและการดำเนินชีวิตเศรษฐกิจและภาวะหนี้สิน

ธีระวัฒน์ เจริญราษฎร์ (2544 : 110-114) ได้ศึกษาธุรกิจชุมชนวิถีทางสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาอำเภอภูซางจังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่กำหนดความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจชุมชนก็คือการพร้อมใจเข้ามามีส่วนร่วมของชาวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนการมีผู้นำที่มีความซื่อสัตย์สุจริตและเสียสละความสามารถระดมทุนจากภายในชุมชนการหาแรงงานได้จากภายในชุมชนเป็นหลักระบบการบริหารและการจัดการที่สมาชิกสามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและตรวจสอบทุกขั้นตอนความสามารถหาช่องทางในการจำหน่ายผลผลิตของธุรกิจชุมชนความได้เปรียบในเรื่องวัตถุดิบและทักษะความชำนาญในการผลิตระเบียบข้อบังคับเกิดความโปร่งใสในการดำเนินงานและมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับภายนอกชุมชน

อนุรัตน์ สายทอง (2545 : 97) ได้ทำการพัฒนาชุดความรู้ของภูมิปัญญาชาวไทญ้อด้านสิ่งทอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเทคนิคการสีกัดและการผลิตสีครามธรรมชาติของชาวไทญ้ออำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ดำเนินการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามและจัดสัมมนาภูมิปัญญาไทญ้อ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ประกอบการวางแผนการตลาดในห้องปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการเตรียมน้ำย้อม ผลการทดลองพบว่า สัตส่วนที่ดีที่สุดคือน้ำซี้เถ้า ถ.พ.1.005 ปริมาตร 500 ม.ล. กับเนื้อคราม 180 กรัม ใช้เวลา 10 วัน เกิดสีครามที่พีเอช10.48 ถ้าปรับลดพีเอชเริ่มต้นของน้ำย้อมด้วยส้มสายชู พบว่าใช้เวลาในการเกิดสีครามน้อยกว่า ส่วนการเตรียมน้ำย้อมโดยวิธีเคมีใช้ผงสังกะสี

แทนน้ำขี้เถ้า จะเกิดสีครามภายในเวลาน้อยที่สุด แต่ย้อมฝ้ายติดสีจางกว่าเตรียมน้ำย้อมโดยวิธีของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2545 : 102-106) วิจัยเรื่อง รูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าทอ ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าไหมแพรวาสายวัฒนธรรมผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ผ้าไหมแพรวามี 3 ลักษณะรูปแบบใหญ่ ๆ คือ ผ้าทอล่วงผ้าจกดาว และผ้าเกาะ ผ้าทอล่วงเป็นผ้าทอสองสีที่เกิดจากการทอผสานระหว่างเส้นไหมแนวตั้งกับแนวนอน ผ้าจกดาวเป็นผ้าทอที่ผสานระหว่างการทอล่วงด้วยผ้าสองสีสลับกับการเติมแต่งลวดลายเป็นดอกดาวบนพื้นผ้าด้วยสีต่าง ๆ ส่วนผ้าเกาะเป็นผ้าไหมแพรวาที่เกิดจากการทอโดยใช้สีทึบ ๆ เกือบลวดลายที่ละดอกดวงอย่างแพรวพราวจนเกือบเต็มพื้นผ้า ทั้งนี้ผ้าทอแต่ละชนิดจะเป็นที่นิยมของผู้คนแตกต่างกันไป คือผ้าทอล่วงกับผ้าทอจกดาวมีราคาถูกและราคาขนาดกลางเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคอายุระหว่าง 20-30 ปี และผู้มีฐานะปานกลาง ส่วนผ้าเกาะมีราคาแพงเป็นที่ต้องการของผู้มีฐานะดี การจำหน่ายผ้าแพรวา มีทั้งการจำหน่ายโดยส่งไปฝากขายที่ร้านจิตรลดา การจำหน่ายผ่านพ่อค้าคนกลาง การออกร้านจำหน่ายตามเทศกาลต่างๆ และการจำหน่ายที่ “ศูนย์วิจัยแพรวา” บ้านโพน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบันการจำหน่ายผ้าแพรวากำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤติ ด้านราคาการจำหน่ายที่ลดต่ำลงอย่างมาก อันเนื่องมาจากภาครัฐไม่ส่งเสริมการผลิตผ้าแพรวาอย่างกว้างขวาง ทำให้ปริมาณของผ้าแพรวาล้นตลาดจึงจำหน่ายด้วยการตัดราคากัน บางครั้งผู้ทำได้ราคาน้อยกว่าต้นทุนการผลิต อย่างไรก็ตามผ้าแพรวาดังกล่าวกำลังต้องการการพัฒนาสู่ผลิตภัณฑ์สินค้าแปรรูปที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นทางออกแก่จุดตันทางการจำหน่ายผ้าแพรวา

พจนา เอื้องไพบูลย์ (2546 : 198-205) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนการศึกษาแบบพหุกรณีพบว่ากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนา และการพัฒนาด้านนิเวศเศรษฐกิจและสังคมชุมชนให้ดีขึ้นและมีความสมดุลประกอบด้วย การทบทวนความยากลำบากในชีวิตการตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤตของกลุ่มแกนนำชุมชนการกระตุ้นคนในชุมชนได้ความตระหนักในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชนการหาทางเลือกในการ แก้ไขปัญหาการปฏิบัติการตามทางเลือกการประเมินผลย้อนกลับการพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นและการบูรณาการเข้าสู่ชีวิตสมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งในการพัฒนานิเวศและเศรษฐกิจของชุมชน

ประพันธ์ แจ้งเอี่ยม (2546 : 112-115) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการทำธุรกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิษวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ธุรกิจชุมชนประสบผลสำเร็จได้แก่การทำงานแบบภาคีที่ช่วยให้กลุ่มสมาชิกลดความเสี่ยงในเรื่องของราคาและลดปัญหาในเรื่องการตลาดการมีผู้นำที่เข้มแข็งเสียสละและสมาชิกที่มีความขยันขันแข็งมีจิตสำนึกที่ดีต่อกลุ่ม

สนธศักดิ์ สร้อยผาบ (2547 : 87) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มอาชีพทอผ้าไหมบ้านภู ตำบลบ้านเป้า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหารพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินธุรกิจชุมชนคือคุณลักษณะของผู้นำมีความซื่อสัตย์เสียสละมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ระเบียบข้อบังคับขององค์กรโปร่งใสตรวจสอบได้กระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องการสนับสนุนจากภายนอกในการให้คำแนะนำแหล่งเงินทุน

จิโรจน์ ตั้งสกุล (2547 : 99-100) ได้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เกิดจากปัจจัยดังนี้ การดำรง

รักษาวัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชน เกิดขึ้นจากชาวบ้านในชุมชนรักใคร่สมัครสมานสามัคคี และได้นำวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี วิถีชีวิตของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มมีการรวมกลุ่มและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านเศรษฐกิจ สิ่งที่เชื่อมโยงกับศักยภาพในการผลิตและการตลาดเข้าด้วยกัน เช่น การรวมกลุ่มการผลิตและการรวมกลุ่มจำหน่ายในนามของกลุ่มหัตถกรรมหรือในนามสหกรณ์ ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงโดยเข้ากับเครือข่ายต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่เปิดโอกาสให้สถาบันการศึกษาต่างๆ เข้ามาศึกษาในแง่มุมต่างๆ ครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต มีการพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ สร้างรายได้หลักเลี้ยงดูครอบครัวและชุมชน

บงอร พรหมประพันธ์ (2547 : 188 -192) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอาชีพการทอผ้าจากของชาวไท-ยวน จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการประกอบอาชีพทอผ้าจากของชาวไท-ยวน จังหวัดราชบุรี และศึกษาผลกระทบที่มีต่อคุณลักษณะของผ้าจากไท-ยวน จังหวัดราชบุรี ด้วยวิธีวิจัย เชิงคุณภาพ กำหนดขอบเขตของการศึกษาในตำบลดอนแร่ ตำบลคูบัว ตำบลหินกอง และตำบล ห้วยไม้ไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ผลของการศึกษาพบว่า ชาวไท-ยวน ราชบุรี เป็นกลุ่มชุมชนที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวล้านนาอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานที่จังหวัดราชบุรี โดยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังคงเหลืออยู่คือ ภาษาพูดและการทอผ้า ซึ่งในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานยังคงมีการทอผ้าจากกันทุกครอบครัว แต่หลังจากเริ่มมีการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนในภาคกลางประกอบกับการจำหน่ายผ้าสำเร็จรูปมีมากขึ้น ทำให้ชาวไท-ยวนราชบุรีทอผ้าใช้เองน้อยลงจนเกือบจะทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้าจากสูญหายไป จนกระทั่ง พ.ศ. 2517 ผ้าจาก ของชาวไท-ยวนราชบุรีได้รับการฟื้นฟูขึ้น แต่วัตถุประสงค์ในการทอผ้าเปลี่ยนจากทอผ้าเพื่อใช้เองเป็นการทอเพื่อการค้า กระบวนการในการประกอบอาชีพทอผ้าจากจึงเริ่มจากความพยายามของลูกหลานชาวไท-ยวนราชบุรี ที่จะอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าจากทั้งเรื่องวัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้า ซึ่งมีทั้งทอโบราณและกึ่งกระตุกแบบสมัยใหม่ประยุกต์ใช้ร่วมกัน วิธีการทอผ้าจากประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ การเตรียมด้าย การทอและการเย็บ ประกอบผ้าขึ้นตีนจก ขั้นตอนของการทอผ้าจากและการเย็บการประกอบผ้าขึ้นตีนจกยังคงรักษาวิธีการรูปแบบของชาวไท-ยวน ไว้ โดยเฉพาะการทอผ้าจากด้วยลายหลักและลายประกอบตามแบบที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งพัฒนาลายที่เป็นเอกลักษณ์ของไท-ยวนราชบุรีที่ออกแบบขึ้นใหม่คือ ลายดอกแคทราย โดยยังคงผลิตผ้าจากแบบต่าง ๆ ที่ทั้งจกเฉพาะตีนขึ้น จกทั้งตัว และจกยกมุกปัจจัยที่มีผลกระทบต่อคุณลักษณะผ้าจากของชาวไท-ยวนราชบุรีมากที่สุดคือ ความต้องการของผู้บริโภค เนื่องจากผู้บริโภคต้องการผ้าจากไปทำเป็นผ้าถุง ตัดเสื้อผ้าและของใช้ที่มีลายจก ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพต้องปรับเปลี่ยนคุณลักษณะของผ้าจากไปตามความต้องการนั้นนอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งประกอบอาชีพมีนโยบายการผลิตและจัดจำหน่ายตามกระแสความนิยมของผู้บริโภค ด้วย การผลิตที่ใช้เวลาน้อยลงแต่ผลผลิตมากขึ้น ทำให้คุณลักษณะของผ้าจากเปลี่ยนแปลงไป เช่น มีสีเพิ่มมากขึ้นจากสีแดง ดำ และเขียว ลวดลายของผ้ามีความละเอียดน้อยลงส่วนปัจจัยด้านวัตถุดิบนับว่ามีผลกระทบน้อยที่สุด เพราะถึงแม้จะทำให้สีลวดลาย และพื้นผิวของผ้าเปลี่ยนแปลงไปแต่เส้นใยสังเคราะห์ที่นำมาใช้แทนเส้นใยให้ความสวยงามตรงกับความต้องการของผู้บริโภค ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพเลือกที่จะใช้เส้นใยสังเคราะห์เป็นเส้นใยการทอผ้าจากในปัจจุบัน

ประนอม เคียนทอง (2551 : 270-275) ได้ศึกษาวิจัยพลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวน จังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวนทั้งห้าแห่งปรากฏผลการศึกษา การอพยพย้ายถิ่นของคนกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน จากเมืองพวนแขวงเชียงขวางประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้ามาตั้งบ้านเรือนในประเทศไทยและจังหวัดลพบุรีมีอายุมากกว่า สองร้อยปี และมีอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ร่วมกันคือ วัฒนธรรมด้านศิลปะการทอผ้าซึ่งไทยพวนในแต่ละท้องถิ่นมีการทอผ้ามัดหมี่ ลวดลายแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ บริบทของชุมชนและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากแหล่งโบราณสถานจังหวัดลพบุรี พบเศษผ้าในภาชนะดินเผา แสดงว่ากลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนโบราณ และชุมชนปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวน มีการทอผ้าใช้สอย ประกอบพิธีกรรม และใช้ผ้า เพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งของกับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน สืบมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นเวลา มากกว่าสองร้อยปีผ่านมา

สภาพปัจจุบันผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวนทั้งห้าแห่งในจังหวัดลพบุรียุคก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง มีพัฒนาการปรับโครงสร้างการผลิตจากการพึ่งพิงพยากรธรรมชาติ ในชุมชนมีการปลูกฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ ทอด้วยกี่พื้นเมือง ศิลปะลวดลายผ้ามัดหมี่แบบพื้นเมือง ปริมาณการทอพอเพียงบริโภคในครัวเรือน ต่อมาการทอผ้ามัดหมี่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ชุมชนปรับโครงสร้าง การผลิตผ้าทอมือมัดหมี่พึ่งพาระบบตลาด ยอมรับการใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ ใช้เส้นใยสังเคราะห์ สรีวิทยาศาสตร์ ทอผ้าด้วยกี่กระตุก ลวดลายสีเส้นตามความนิยมวัตถุประสงค์ของการทอผ้าเพื่อใช้สอย ประกอบพิธีกรรม และการซื้อขายในระบบตลาดรูปแบบธุรกิจครัวเรือน โดยซื้อขายในระบบตลาดท้องถิ่นพลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวนทั้งห้าแห่ง มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตเป็นสองระยะคือ ระยะแรกเป็นช่วงของการรวมกลุ่มสตรีผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวนตามวิถีสังคมแบบเกษตรกรรม และระยะที่สองเป็นช่วงพัฒนาเป็นธุรกิจครัวเรือน และชุมชนสู่ระบบทุนนิยมผสมผสานกับวิถีสังคมเกษตรกรรม ประกอบด้วยสามยุค คือ ยุคชุมชนพัฒนา ยุคชุมชนการค้า และยุคธุรกิจชุมชนทางเลือก ซึ่งการผลิตผ้าทอมือทั้งสามยุคมีจุดร่วมเหมือนกันคือ วิถีคิดของคนไทยพวนยอมรับการผลิตในระบบทุนนิยม บูรณาการร่วมกับวิถีคิดเดิมของภูมิปัญญาพื้นบ้านคือ ศิลปะลวดลายผ้าเป็นอัตลักษณ์ของคนไทยพวน แต่ปรับโครงสร้างการผลิตจากธุรกิจในครัวเรือนเข้าสู่ธุรกิจชุมชน โดยกระบวนการสร้างเครือข่ายระบบตลาดจากกลุ่มคนไทยพวนไปสู่ชุมชนในจังหวัด อ่างทอง สระบุรี นครราชสีมาและชัยภูมิเป็นพลังอำนาจต่อรองกับกลุ่มทุนพ่อค้า ใช้ระบบตลาดของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนซื้อขายผ้าทอมือมัดหมี่

นิยม วงศ์พงษ์คำ (2551 : 191-294) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานด้านการผลิตผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลืองเพื่อพัฒนามูลค่าเชิงพาณิชย์การวิจัย โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติและพัฒนาการของผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลือง ภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลืองและพัฒนาผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลืองเพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์แก่ผู้ผลิตในท้องถิ่นภาคอีสาน ผลการวิจัยพบว่า ประวัติและพัฒนาการผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลืองในภาคอีสานยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคประวัติศาสตร์ และยุคร่วมสมัยในปัจจุบันไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งทางชาติพันธุ์ ความคิด ความเชื่อ และรูปแบบผลิตภัณฑ์ แต่หากมีความสัมพันธ์กันอย่างหลวม ๆ ในเรื่องกระบวนการผลิตโดยเฉพาะกระบวนการผลิตแบบแทนที่ซึ่งฝังและสัมพันธ์กันในด้านประโยชน์ใช้สอยและรูปแบบผลิตภัณฑ์ ในด้านภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

1) ภูมิปัญญาในการเลือกวัสดุตามธรรมชาติในท้องถิ่น 2) ภูมิปัญญาในกระบวนการผลิต และ 3) ภูมิปัญญาที่ปรากฏในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ สำหรับแนวทางในการพัฒนาวัสดุใช้วิธีการทดลองทดสอบวัสดุใหม่เพื่อให้เกิดความหลากหลายของสีวัสดุตรวจสอบด้วยเครื่องมือ Spectrometer ทำให้ได้เฉดสีวัสดุใหม่ 24 สี ทั้งสักรีดและทองเหลืองเพื่อนำไปใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ในด้านการพัฒนากระบวนการผลิต ได้นำเอากระบวนการผลิตแบบใหม่เรียกว่าการหล่อแบบแม่พิมพ์ทรายมาใช้สำหรับผลิตภัณฑ์ แบบง่าย และใช้กระบวนการผลิตแบบแทนที่ซึ่งใช้วัสดุใหม่สำหรับผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบยาก ซึ่งสามารถลดขั้นตอนในการผลิต และเพิ่มปริมาณการผลิตได้มากขึ้นกว่าเดิม ในด้านการพัฒนาการออกแบบแบ่งเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มประติมากรรมนูนต่ำ กลุ่มประติมากรรมนูนสูง และกลุ่มประติมากรรมลอยตัว โดยใช้กรอบแนวคิดในการออกแบบจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ลายผ้าขิดอีสาน ผลิตภัณฑ์นูนสูงใช้กรอบแนวคิดจากภูมิปัญญาฮีต 12 หรือ ประเพณี 12 เดือน ของคนอีสาน และประติมากรรมลอยตัวเป็นผลิตภัณฑ์ที่เน้นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก

อารีวรรณ อุ่นเจริญ (2552 : 202-206) ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาผ้าทอพื้นเมืองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดยโสธร พบว่า ผลจากการวิจัยพบว่า ทุกพื้นที่ในการวิจัยมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานเกี่ยวกับการทอผ้าพื้นเมือง ในอดีตชาวบ้านทอผ้าพื้นเมืองเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มของสมาชิกในครัวเรือน มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของบรรพชนจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันมีชุมชนทอผ้าพื้นเมือง ในจังหวัดยโสธรทั้ง 9 อำเภอ จำนวนประมาณ 60 ชุมชน วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการทอ ได้แก่ เส้นฝ้าย และเส้นไหม ส่วนมากชาวบ้านทอผ้าฝ้าย เนื่องจากวิธีการทอผ้าฝ้ายง่ายกว่าและค่าใช้จ่ายน้อยกว่าวิธีทอผ้าชนิดอื่นที่สำคัญคือ ชาวโยโสธรปลูกฝ้ายได้เองเพื่อใช้ทอผ้าพื้นเมือง เครื่องมือสำคัญที่ใช้ทอผ้าพื้นเมือง ได้แก่ ฝีม และกี่ ชาวโยโสธรรยังคงนิยมใช้กี่ปื้นเมืองเนื่องจากกี่ปื้นเมืองทำให้เนื้อผ้าแน่นสม่ำเสมอทนทานสวยงาม และมีคุณค่าทางศิลปะมากกว่าผ้าที่ทอด้วยเครื่องจักร นำสังเกตว่าช่างทอผ้าพื้นเมืองส่วนใหญ่เป็นหญิงผู้มีทักษะและความอดทนสูง

สุรัชย์ ภักดิษฐ์ และหลอด คำวัฒนา (2552 : 265-269) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองไทยวน : แนวทางการจัดการเชิงธุรกิจชุมชน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ภูมิปัญญาในการทอผ้าพื้นเมืองไทยวน เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพชนได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมของชาวบ้าน การถ่ายทอดวิธีการทอผ้าเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ภูมิปัญญาในการผลิตผ้าทอพื้นเมืองไทยวน ประกอบไปด้วย ภูมิปัญญาในการผลิต ภูมิปัญญาในการทำตลาด ซึ่งได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และภูมิปัญญาในการทอผ้าซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้าย เป็นกระบวนการทอผ้าโดยอาศัยหลักการง่าย ๆ คือจัดเส้นฝ้ายสองแนวขัดประสานเพื่อให้เกิดเป็นผืนผ้า อดีตชาวบ้านทอผ้าโดยใช้กี่ปื้น แต่ปัจจุบันใช้กี่ปื้นที่รวดเร็วกว่าผ้าทอพื้นเมืองไทยวนที่นิยมมี 2 ชนิด คือ ผ้าไทยวนลายดั้งเดิมและผ้าไทยวนลายประยุกต์ เช่นลายช่อทิพย์ยกดอก

ผ้าทอพื้นเมืองไทยวนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดการบวช การแต่งงาน และการตาย ปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมที่มีผ้าเข้ามาเกี่ยวข้องลดน้อยลง เพราะบริบททางสังคมวัฒนธรรมมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงแพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนการพัฒนาคนมีการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าพื้นเมืองระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ซึ่งเริ่มต้นจากบุคคลในครอบครัว มุ่งให้สมาชิกในครอบครัวนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและถ่ายทอดความรู้ให้แก่

สมาชิกภายในกลุ่มซึ่งมีฐานความรู้เดิมและมีใจรัก นอกจากนี้ยังมีการแสวงหาความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นหรือหน่วยงานอื่นภายนอกกลุ่มของตน โดยวิธีกระบวนการกลุ่ม คือ การประชุม สัมมนา ศึกษาดูงาน หรือทำกิจกรรมร่วมกันเกี่ยวกับการประดิษฐ์ลายผ้า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการออกแบบผลิตภัณฑ์

เมื่อได้ข้อสรุปซึ่งเป็นความรู้ใหม่แล้ว จึงนำความรู้นั้นมาถ่ายทอดให้แก่สมาชิกภายในกลุ่มของตน เพื่อพัฒนาคุณภาพของตัวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และพัฒนาเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผ้าทอพื้นเมืองไทยวนที่แสดงถึงภูมิปัญญาและความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไทยวน

แนวทางการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ ชุมชนของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองไทยวน พบว่ามีแนวทางสำคัญคือ การวางแผน การเตรียมวัตถุดิบ การผลิต การตลาด การจัดทำระบบบัญชี การจำหน่าย และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตัวชี้วัดความสำเร็จของการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ คือ เกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือ (มผช) มาตรฐานเหล่านี้เป็นมาตรฐานเพื่อการค้า เป็นวัฒนธรรมใหม่เดิมไทยวนทอผ้าเป็นการผลผลิตเพื่อยังชีพในชีวิตประจำวัน ตามความเชื่อหรืออุดมการณ์ของกลุ่มผู้ทอผ้า ซึ่งทำตามบทบาทหน้าที่ของตนในสังคม ผู้ทอผ้าเน้นคุณค่าทางจิตใจมากกว่าคุณค่าทางเศรษฐกิจ การทอผ้าไทยวนแบบดั้งเดิมเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือรากฐานความคิดให้กลุ่มมีการพัฒนาหลายผ้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วประยุกต์เป็นลายผ้าลายใหม่ ๆ เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ใช้วิธีการถ่ายทอดโดยการฝึกทักษะให้เกิดความชำนาญ และให้สมาชิกคนอื่น ๆ เกิดความรู้กลุ่มทอผ้าเหล่านี้ ได้จัดกระบวนการแสวงหาความรู้ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ การสร้างแรงจูงใจ และการจัดการความรู้เรื่องการทอผ้าไทยวน ได้แก่ การประดิษฐ์ลายผ้า และการพัฒนาคุณภาพ

อังกาบ ศักดิ์ (2552 : 77) ได้ทำการศึกษาความต้องการประเภทและรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากผ้าทอมือ จังหวัดอุดรธานี พบว่าผู้จำหน่ายและผู้บริโภค มีปัจจัยหลักที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกซื้อสินค้า คือ ดูที่ประโยชน์ใช้สอย ร้อยละ 41.45 และเลือกที่ดูดี สวยงามมีคุณค่า ร้อยละ 29.97 และจากผลการศึกษาพบว่ามีความต้องการผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมือ ประเภทเครื่องใช้บนโต๊ะอาหาร ร้อยละ 55.98 ซึ่งประกอบไปด้วย ผ้าปูโต๊ะ ที่รองจาน ผ้าเช็ดปาก ซองใส่ช้อนส้อม และกล่องกระดาษทิชชู โดยเลือกขนาดที่ใช้เข้ามาทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่ 4-6 ที่นั่ง ร้อยละ 74.81 และมีความต้องการใช้สีน้ำเงินหรือฟ้า ร้อยละ 58.12 และสีขาวหรือครีม ร้อยละ 25.20 ผู้จำหน่ายและผู้บริโภคมีความต้องการประยุกต์ใช้วัสดุท้องถิ่นกับผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมผ้าทอมือจังหวัดอุดรธานีร่วมกับผักตบชวา มากที่สุด ร้อยละ 28.63 และรองลงมาคือ ไม้สัก ร้อยละ 21.37 ประกอบกับผลการออกแบบและพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากผ้าทอมือ จังหวัดอุดรธานี โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เลือกแบบที่จะนำมาผลิต ได้แก่รูปแบบที่ 2 ซึ่งมีลักษณะเหมาะสมทางด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านความสวยงาม และด้านความเป็นไปได้ในการผลิตเชิงพาณิชย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.58)

พนารัตน์ บุญธรรม (2552 : 95-100) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการสินค้า OTOP ประเภทของใช้ ของตกแต่ง และของที่ระลึกในเชิงธุรกิจ : กรณีศึกษากลุ่มอาชีพทำเครื่องทองเหลือง 2 บ้านปะอาว หมู่ที่ 5 ตำบลปะอาว อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัย พบว่า การจัดการการตลาด เป็นแบบการบวกกำไรที่ต้องการเพิ่มจากต้นทุน ด้านการจัดจำหน่าย เป็นแบบจำหน่ายทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การจำหน่ายภายในประเทศ จำหน่ายที่ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นเมืองประจำหมู่บ้าน การส่งจำหน่ายที่ร้านค้าในตัวเมือง การจำหน่ายในงาน

เทศกาลต่างๆ และ ด้านการส่งเสริมการตลาด เป็นแบบใช้การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ของกลุ่ม ดำเนินการโดยผ่านสื่อ สิ่งพิมพ์ เว็บไซต์ และหน่วยงานของรัฐ การจัดการการผลิต จัดหาวัตถุดิบที่ใช้ ในการผลิตหาได้จากแหล่งภายในและภายนอกกลุ่ม วัตถุดิบหลักของกลุ่ม คือ ทองเหลือง การจัดการ การเงิน ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐที่ให้การสนับสนุนและจากเงินทุนของสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อ การผลิตประจำหมู่บ้าน การจัดการกลุ่ม การจัดโครงสร้างกลุ่มประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารกลุ่ม 6 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายอำนวยการ ฝ่ายการตลาด ฝ่ายการผลิต ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายการเงินและบัญชี และ ฝ่ายที่ปรึกษา ปัญหาการจัดการสินค้า OTOP พบว่า กลุ่มขาดทักษะและองค์ความรู้ในการพัฒนา บรรลุภัณฑ์ กระบวนการผลิตหลายขั้นตอนทำให้ใช้เวลานาน การวางแผนการผลิตและการตลาดยังไม่ เป็นระบบ เงินทุนสำรองไม่เพียงพอ การจัดทำบัญชีการเงินของกลุ่มไม่เป็นระบบ ปัญหาด้านการจัดการ กลุ่ม การควบคุมและตรวจสอบด้านการผลิตขาดประสิทธิภาพ

อ้อยทิพย์ ผู้พัฒนา (2552 : 138-141) ได้การศึกษาวิจัย เรื่อง “สิ่งทอกับการป้องกัน รังสียูวี : กรณีศึกษาในผ้าฝ้ายย้อมคราม” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเรื่อง คุณสมบัติทางกายภาพของ สิ่งทอประเภทผ้าฝ้าย 100% ย้อมด้วยสีจากต้นครามธรรมชาติ เพื่อวิเคราะห์ผลของประสิทธิภาพในการ ป้องกันรังสียูวี โดยนำผ้าทอจากเส้นใยฝ้ายทั้งก่อนการย้อม (สีขาว) และหลังจากที่ย้อมสีจากคราม ธรรมชาติแล้ว จำนวน 4 แหล่ง มาทำการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ คุณสมบัติทางกายภาพ (Physical Testing) ได้ทำการศึกษาในเรื่อง ขนาดเส้นด้ายจำนวนใน 1 ตารางนิ้ว และความหนาของผืน ผ้า ทั้งก่อนย้อม (สีขาว) และหลังการย้อมสี โดยทำการทดสอบทั้งก่อนซัก และภายหลังการซัก ผล การศึกษาพบว่า ผ้าฝ้ายแต่ละแหล่งย้อมครามธรรมชาติที่นำมาศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีความแตกต่างในทุก เรื่องที่เกี่ยวกับคุณสมบัติทางกายภาพที่ทำการศึกษา ผืนผ้าที่นำมาทดสอบมีโครงสร้างในการทอเป็นผืน ผ้า โดยใช้การทอแบบลายขัดธรรมดา (Simple Plain Weave) ทุกแหล่งย้อม ผลการวิเคราะห์ ประสิทธิภาพในการป้องกันรังสียูวีในผ้าฝ้ายย้อมครามธรรมชาติ พบว่าผ้าทอจากเส้นใยฝ้ายก่อนการ ย้อม (สีขาว) ทั้งก่อนการซักและภายหลังการซัก จากทุกแหล่งที่ทำการศึกษาไม่สามารถป้องกันรังสียูวีได้ และเมื่อนำผ้าฝ้ายที่ย้อมครามธรรมชาติ ไปทำการวิเคราะห์ประสิทธิภาพในการป้องกันรังสียูวี ทั้งก่อน การซักและภายหลังการซัก ในแนวทางเดียวกันกับการทดสอบผ้าฝ้ายก่อนการย้อม (สีขาว) ผลการ ทดสอบพบว่า ผ้าฝ้ายที่ย้อมครามธรรมชาติจากทุกแหล่งย้อม สามารถป้องกันรังสียูวีได้ ซึ่งแปลผลได้ใน ทุกระดับของการป้องกันรังสียูวี คือป้องกันได้ดี ดีมาก และดีเยี่ยม โดยผลการวิจัยยังพบอีกว่า ประสิทธิภาพการป้องกันรังสียูวีของผ้าฝ้ายย้อมครามธรรมชาติเพิ่มขึ้น เมื่อการทดสอบผ้าฝ้ายย้อมคราม ธรรมชาติ ภายหลังการซัก

อนุชิต กุลมาลา (2552 : 433-441) ได้ทำการการศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมพื้นบ้านงานจักสานไม้ไผ่ โดยกำหนดความมุ่งหมายการวิจัย 3 ประการคือ เพื่อศึกษาความ เป็นมาและองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการของการผลิต ผลิตภัณฑ์ และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านงานจักสานไม้ไผ่เพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์ ในเขต จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพิจิตร พิษณุโลก สุโขทัย และอุตรดิตถ์ ผลการวิจัย พบว่า งานจักสานไม้ไผ่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการดัดแปลงวัสดุ โดยเฉพาะบริเวณที่มีไผ่สีสุกขึ้นใน ชุมชน งานจักสานจึงเป็นอาชีพเสริมที่ผลิตขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เครื่องใช้ใน คราวเรือน เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องมือการเกษตรและเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ความ เชื่อ องค์ความรู้ที่สืบทอดต่อกันมา ได้แก่ การปลูกไผ่ การสังเกตชนิดของไผ่ และอายุไผ่ การคัดเลือกไผ่

สีสุก การตัดไม้ ฤดูกาลและวันตัดไม้ และการเก็บรักษาไม้ไฟ ปัจจุบันการผลิตยังคงสืบทอดองค์ความรู้เดิม ซึ่งจักสานไว้ใช้และทำเป็นอาชีพเสริม แต่เมื่อนำมาผลิตเป็นสินค้าจึงควรมีความประณีตยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ส่วนเครื่องจักสานที่ใช้สำหรับประดับตกแต่งและเป็นของที่ระลึกยังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร การผลิตยังยึดองค์ความรู้เดิม สิ่งที่เปลี่ยนไปได้แก่ ฤดูกาลและวันตัดไม้ การรักษาไม้ไฟ การจักตอกด้วยเครื่องรีดและเรียด การสานลวดลายใหม่ การเคลือบเงาด้วยสารสังเคราะห์ การย้อมด้วยสีเคมี และประกอบด้วยวัสดุอื่นเพื่อให้ชิ้นงานมีคุณค่ามากขึ้น ส่วนปัญหาที่เกี่ยวกับ ผลิตภัณฑ์พบว่า ปริมาณไม้ไฟลดลง มีผลิตภัณฑ์จากพลาสติกมาแทนที่ ขาดแหล่งทุน ผลิตภัณฑ์เฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ผลิตได้เฉพาะงานที่ตนถนัด รูปแบบไม่ทันสมัย การใช้สีย้อมสังเคราะห์ทำให้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ไม่เท่ากัน การตลาดและการประชาสัมพันธ์ในวงจำกัด ความต้องการของการผลิตผลิตภัณฑ์ คือ ผลิตภัณฑ์ที่มีหลากหลายรูปแบบ หลายรูปทรง หลายขนาด ลวดลายใหม่ ๆ ทันสมัย และได้มาตรฐาน ผู้ผลิตที่มีฝีมือมาตรฐาน สีย้อมได้จากธรรมชาติ มีระบบการผลิตและใช้วัสดุแบบเดิม ๆ แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์มี 2 แนวทาง คือ 1) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ได้แก่ เปลี่ยนแปลง รูปแบบ รูปทรง และขนาดตามความเหมาะสม ประยุกต์ใช้กับเครื่องจักสานรวมทั้งใช้ภาชนะท้องถิ่นโดยสานหุ้มตามรูปทรงของภาชนะ การประกอบวัสดุเข้ากับชิ้นงานเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และงานจักสานควรเน้นลายและรูปทรงที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น 2) แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ จัดหาวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เน้นเอกลักษณ์ตามแบบบรรพบุรุษรูปแบบเดิมแต่เน้นการใช้ประโยชน์ใช้สอยหลายอย่าง นำลวดลายจากผลิตภัณฑ์จักสานชนิดอื่นมาประยุกต์รูปทรงและลวดลาย นำวัสดุอื่นมาประดับตกแต่งให้เกิดความแปลกใหม่ยึดความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ และ ศักยภาพของผู้ผลิต ควรตอบสนองต่อวิถีชีวิตชุมชน

ศิริขวัญ ดวงแก้ว (2553 : 98-100) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านผาทั้ง ตำบลห้วยแห้ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางการบริหารจัดการของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านผาทั้ง ตำบลห้วยแห้ง อำเภอบ้านไร่ ในภาพรวมมีปัญหายอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการควบคุมติดตามและด้านการบริหารงานบุคคล ส่วนแนวทางในการบริหารจัดการนั้น แบ่งออกเป็น 4 ด้านคือ ด้านการบริหารงานบุคคลใช้วิธีการฝึกอบรมให้ความรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ ของคณะกรรมการ ด้านการวางแผนการปฏิบัติงานใช้วิธีการฝึกอบรมในเรื่องการประชาสัมพันธ์ การวางแผนด้านการตลาด ด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ใช้วิธีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องเทคนิคการขาย การตลาด การประสานงาน การรณรงค์ส่งเสริมและการประชาสัมพันธ์ และด้านการควบคุมติดตาม ใช้วิธีการอบรมให้ความรู้คณะกรรมการในเรื่องระบบการควบคุมภายใน การติดตามและการกำหนดรูปแบบการควบคุมติดตามและการประเมินผล

เนติ ชูช่วยสุวรรณ (2553 : 102-105) เรื่อง ผ้าทอเกาะยอ : แนวทางพัฒนาเครือข่ายเชิงพาณิชย์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดสงขลา มีความความมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาประวัติ สภาพและปัญหาการผลิตผ้าทอเกาะยอ และเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาเครือข่ายการผลิตผ้าทอเกาะยอเชิงพาณิชย์ ผลการวิจัยปรากฏพบว่า เกาะยอประกอบด้วยหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน เป็นเกาะที่มีทะเลสาบสงขลาล้อมรอบ เดินทางโดยทางรถยนต์ผ่านทางสะพานติณสูลานนท์ ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบชายทะเล มีภูเขาสูงบริเวณกลางเกาะ ชุมชนชาวเกาะยอส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตในรูปแบบสังคมเกษตรกรรม ชาวชนบทดั้งเดิม ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมพึ่งพา

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาชีพหลัก คือ การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าขาย เป็นอาชีพเสริมสภาพปัญหาที่พบในการผลิตผ้าทอเกาะยอ ประกอบด้วยปัญหาของเครื่องมือและ อุปกรณ์การทอผ้าที่ผ่านการใช้งานมานานและขาดการจัดเก็บที่ถูกต้อง ปัญหาเรื่องคนทีในปัจจุบันหันไป ประกอบอาชีพอื่นไม่สนใจในการทอผ้า ปัญหาของลวดลายผ้าที่ปัจจุบันมีช่างทอผ้าที่เก็บรายได้น้อยมาก เพียงแค่ 5-6 คนเท่านั้น ปัญหารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอเกาะยอ ขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดเงินลงทุน ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ปัญหาของวัสดุที่ใช้ คือไหมประดิษฐ์ที่ต้องสั่งซื้อจากกรุงเทพมหานคร เพียง อย่างเดียว แนวทางการพัฒนาเครือข่ายการผลิตผ้าทอเกาะยอเชิงพาณิชย์ มีอยู่ 4 แนวทาง คือ

- 1) แนวทางการพัฒนาคน ชุมชนต้องมีจิตสำนึกในการร่วมกันพัฒนาโดยมีหน่วยงานของรัฐสนับสนุน
- 2) การพัฒนาชุมชน ชาวบ้านในชุมชนต้องรวมกลุ่ม สร้างอาชีพในชุมชน แสวงหาแนวความคิดใหม่ ๆ เพื่อนำมาพัฒนาชุมชน
- 3) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอและ กลุ่มสมาชิกในชุมชนควรร่วมมือกันพัฒนาสิ่งแวดล้อมในเกาะยอ เช่น การทำป้ายบอกสถานที่สำคัญรอบ เกาะ การสร้างถนนลาดยางรอบเกาะ นำพาความเจริญมาสู่เกาะยอ และ
- 4) การพัฒนาเทคโนโลยี ทั้ง เทคโนโลยีทางวัตถุ การนำมอเตอร์ไฟฟ้ามาทำเป็นเครื่องทอผ้าหรือนักวิชาการของรัฐแนะนำคั้นยก แทนลูกกลิ้งทำให้การทอผ้ามีความเร็วขึ้น และเทคโนโลยีทางสังคมโดยเริ่มจากการจัดการองค์กร วาง แผนการพัฒนาให้กับชุมชน สร้างรายได้แบบยั่งยืนมั่นคงให้กับชุมชน

รุจิ ศรีสมบัติ (2553 : 317-324) ได้ศึกษาวิจัย เกี่ยวกับ ผ้าทอลาวครั้ง : การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ในวิถีชีวิตลาวครั้ง เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมา ประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับการใช้ผ้าทอลาวครั้งในวิถีชีวิตของชาวลาวครั้ง ภาคกลาง สภาพปัจจุบัน และปัญหาของการผลิต การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนา ผ้าทอลาวครั้งของชาวลาวครั้ง และแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลาวครั้งในวิถีชีวิตของชาวลาวครั้ง ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอดีตอาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาภูคัง เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้อพยพเข้ามาอยู่ใน ประเทศไทย เป็น 3 ระยะ คือ ในสมัยกรุงธนบุรี สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณ ภาคกลางของไทยเป็นส่วนใหญ่วิถีชีวิตของชาวลาวครั้งมีความเกี่ยวข้องกับผ้าทอเสมอโดยจะใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน ใช้แต่งกายเพื่อความสวยงามในงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนใช้ในการประกอบพิธีกรรม สภาพปัจจุบันของการผลิตผ้าทอลาวครั้ง เนื่องจาก ผ้าทอลาวครั้งเป็นสิ่งจำเป็นใน วิถีชีวิต ชาวลาวครั้งจึงมีการผลิตผ้าทออย่างต่อเนื่อง หน่วยงานของรัฐ ระดับท้องถิ่นมีส่วนช่วยสนับสนุนด้านการผลิตโดยจัดตั้งกลุ่มอาชีพทอผ้า และสนับสนุนงบประมาณ ชาวบ้านยังคงมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ผ้าทอโบราณ มีการ ออกแบบลวดลายการพัฒนาสีสันทัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ และมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ครบวงจร ปัญหาของการผลิต การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลาวครั้ง ได้แก่ ปัญหาด้าน บุคลากรผู้ชำนาญการทอผ้าที่มีจำนวนน้อยและเป็นผู้สูงอายุ คนรุ่นใหม่ไม่นิยมการทอผ้า เป็นอาชีพ ด้วยเห็นว่าล้าสมัย เครื่องใช้มักอยู่ในสภาพเก่าแก่ ไม่นิยมผลิตวัตถุดิบเอง ผลิตภัณฑ์ มีคุณภาพไม่ สม่าเสมอ ไม่ประณีตเท่าที่ควร และการตลาด ยังอยู่ในแวดวงภายในหมู่บ้าน แนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอลาวครั้ง ทำได้โดยการปลูกฝัง ค่านิยมและสร้างความตระหนักความ ภาคภูมิใจในคุณค่าทางวัฒนธรรม การพัฒนาบุคลากรการทอผ้า ด้วยการให้ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในส่วนส่วนตัวบุคคล หรือระบบกลุ่มเป็นเครือข่าย มีการจัดหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาเครื่องมือ

เครื่องใช้ ควรใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อการผลิตที่รวดเร็วขึ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สวยงาม ทันสมัย สร้างสรรค์ผลงานหลากหลาย และการพัฒนาด้านการตลาด

นวลอนงค์ ประทุมเนตร (2554 : 323-328) ได้ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ผ้าไหมอีสาน การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการผลิต กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย กลุ่มทอผ้าไหมสาเกต บ้านปอภาร จังหวัดร้อยเอ็ด กลุ่มทอผ้าไหมแพรวา บ้านโพน จังหวัดกาฬสินธุ์ และกลุ่มผู้ทอผ้าไหมยกทอง “จันทร์ โสมมา” จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาและกระบวนการผลิตอัตลักษณ์ผ้าไหมอีสาน มีการประยุกต์และพัฒนาหลายอย่าง เช่น เส้นใยไหม เดิมเคยเลี้ยงไหมเอง ปัจจุบันซื้อเส้นไหมสำเร็จในพื้นที่ภาคอีสาน เพราะสะดวกรวดเร็วกว่า เครื่องมืออุปกรณ์การผลิต ได้แก่ กี่ทอผ้า เคยใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นโครงสร้าง ปัจจุบันประยุกต์เป็นโครงเหล็ก ฟันพิมพ์เดิมทำด้วยไม้ ปัจจุบันพัฒนาเป็นฟันพิมพ์สแตนเลส ถึงฟอกย้อมสีเดิมเคยใช้หม้อดิน ได้พัฒนามาเป็นหม้อสแตนเลส ส่วนการทอและการประดิษฐ์ลวดลาย พบว่า การมัดหมี่เดิมเคยใช้เชือกปอกกล้วยในการมัดลวดลาย ปัจจุบันได้ประยุกต์มาใช้เชือกฟางแทน การขีด การจก อดีตใช้ขนเม่น ปัจจุบันประยุกต์มาใช้ไม้ปลายแหลมแทน เพราะหาง่าย การเก็บตะกอก ได้พัฒนาจากลวดลายที่ใช้ตะกอกเพียง 2-3 ตะกอกมาเป็นลวดลายที่มีตะกอกมากกว่าพันตะกอกและยังพบว่า ได้นำเส้นไหมทองมาประยุกต์ในการทอสอดสลับกับเส้นไหมน้อย โดยการทอยกดอก ประณีต สวยงาม บนพื้นฐานของภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชาวอีสาน การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการผลิตโดย พบว่า การมัดหมี่ ได้นำเอาลวดลายมัดหมี่โบราณมาต่อกัน เพื่อพัฒนาให้เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน การขีด การจก และการแกะผ้าไหมแพรวา มีกระบวนการประดิษฐ์ลวดลายตามแบบดั้งเดิม และผ้าไหมยกทองเน้นการย้อมเส้นไหมด้วยวัตถุดิบให้สีธรรมชาติ ส่วนลวดลายได้ประยุกต์จากต้นแบบราชสำนัก ผสมผสานกับลายดั้งเดิมของจังหวัดสุรินทร์ และยังพบว่า ผ้าไหมยกทองได้นำเส้นไหมทองมาสอดสลับกับเส้นไหมน้อย ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบดั้งเดิมของชาวอีสาน

วิมลศิลป์ ประจักษ์ภูมิ (2554 : 147-153) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผ้าไหมบ้านเขว้า : การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตและแนวทางการทอผ้าไหมบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ประวัติความเป็นมาของการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตผ้าไหมบ้านเขว้า เกิดจากนางบุญมี ภรรยาของพระยาแล เจ้าเมืองคนแรกของจังหวัดชัยภูมิ ได้นำชาวบ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทอผ้าไหมและพัฒนาเป็นผ้าไหมมัดหมี่ให้เป็นลวดลายต่าง ๆ โดยการจินตนาการของช่างทอ อันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่คิดประดิษฐ์ลวดลาย ลงบนพื้นผ้าไหมบนพื้นฐานของความเชื่อ และถ่ายทอดให้ลูกหลาน ได้สืบทอดต่อกันมายาวนาน พบว่า กระบวนการผลิตผ้าไหมแบบดั้งเดิม กำลังจะหมดไป เพราะปัจจัยหลายประการ เช่น วัตถุดิบมีน้อย ขั้นตอนสลับซับซ้อน เสียเวลา ค่าใช้จ่ายสูงค่าแรงต่ำ ทำแล้ว ไม่คุ้มค่า ภาครัฐให้ความสำคัญน้อย คนรุ่นใหม่ไม่สนใจสืบทอด ทำให้ผู้รู้ที่ผลิตผ้าไหม มีน้อยและลดจำนวนลงเรื่อย ๆ ในที่สุดจะหมดไป หากไม่มีการส่งเสริม แนวทางการทอผ้าไหม พบว่า ได้มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหม เพื่อระดมภูมิปัญญาดั้งเดิม และให้ความรู้เกี่ยวกับการผลิตผ้าไหม ซึ่งมีสมาชิกให้ความสนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก และยังพบว่ามีการจัดประกวด การมัดหมี่ ได้แก่ มัดหมี่แบบโบราณ และลวดลายประยุกต์ เพื่อกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่สนใจ และยังเป็นการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตผ้าไหมบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

ปิ่นอนงค์ พะนิจรัมย์ (2554 : 123-128) ได้ทำการวิจัยเพื่อ พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งประกอบด้วยคำชี้แจงในการใช้หลักสูตร ความนำวิสัยทัศน์ พันธกิจ หลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ เนื้อหา เวลาเรียน แนวการจัดการเรียนการสอน สื่อและแหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ หลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี มีประสิทธิภาพของหลักสูตรท้องถิ่น เท่ากับ 84.03/85.00 2.2 ผลการหาค่าดัชนีประสิทธิผลของหลักสูตรท้องถิ่นที่สอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ มีค่าเท่ากับ 0.7065 นักเรียนที่เรียนด้วยหลักสูตรท้องถิ่น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ของ หลักสูตรท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก

อนวัช นกดารุ (2555 : 210-215) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผ้าไทยโชน : การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาพื้นบ้านจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า ไทยโชนจังหวัดนครปฐม อพยพมาจากจังหวัดเพชรบุรี เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอเมือง อำเภอกำแพงแสน อำเภอสามพราน อำเภอบางเลน และอำเภอดอนตูม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและคติความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ด้วยเครื่องแต่งกายที่เน้นสีดำทำให้เป็นที่มาของชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ ลาวโชนดำ ไทยทรงดำ หรือไทยโชน ผลิตภัณฑ์จากผ้าไทยโชนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เสื้อโบท เสื้อก้อม ผ้าซิ่นลายแดงโม ยาม และเครื่องนอน 2) ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม ได้แก่ เสื้อโบท เสื้อก้อม เสื้อฮีชาย เสื้อฮีหญิง ผ้าซิ่นลายแดงโม ยาม ส่วนผลิตภัณฑ์ผ้าไทยโชนจะใช้เพื่อ ประกอบพิธีกรรม ปัญหาของผลิตภัณฑ์ผ้าไทยโชน ได้แก่ 1) ด้านผู้ผลิต 2) ด้านวัสดุ อุปกรณ์และเทคโนโลยี และ 3) ด้านรูปแบบ สี สัน คุณภาพและประโยชน์ใช้สอย การออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไทยโชนมีแนวทางคือ 1) การสร้างค่านิยมให้กับผู้ผลิต 2) การพัฒนาวัสดุ อุปกรณ์และเทคโนโลยีในการผลิต และ 3) การออกแบบ และพัฒนารูปแบบ สี สันคุณภาพ และประโยชน์ใช้สอย 4) การออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่นำเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของผ้าไทยโชน ได้แก่ ผ้าลายแดงโม การปัก และการเย็บปะ มาออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ประเภทต่าง ๆ เช่น เสื้อคอตั้ง เสื้อจี๊ด เสื้อลำลอง ผ้าซิ่นสำเร็จ กระโปรง และกางเกง ผ้าคลุมเก้าอี้ ผ้ารองจาน ผ้าจับของร้อน โคมไฟฟ้า พวงกุญแจ และตุ๊กตาไทยโชน

กันยรัตน์ สุขวัฒนกุล และคณะ (2555 : 20-25) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าผ้าฝ้ายอ้อมครามเพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาแนวทางการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอ้อมครามสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร ถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายอ้อมคราม และเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของจังหวัดสกลนคร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มีขั้นตอนการย้อมผ้า การมัดหมี่ และการทอผ้าเหมือนกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะทำตามลายที่คิดค้นขึ้นเองและทำตามลายที่เป็นที่นิยมทั่วไป มุ่งเน้นการผลิตและจำหน่ายเป็นผ้าเมตร และผ้าคลุมไหล่ ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดคล้ายคลึงกัน ทำให้ไม่เกิดความหลากหลายในรูปแบบไม่ทันสมัย กระบวนการ

ถ่ายทอดความรู้ในการผลิตผ้าย้อมครามประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การเตรียมการถ่ายทอดภูมิปัญญาถ่ายทอดผ้าพื้นบ้าน ขั้นที่ 2 การถ่ายทอดภูมิปัญญาถ่ายทอดผ้าพื้นบ้าน และขั้นที่ 3 การประเมินผลการถ่ายทอดภูมิปัญญาถ่ายทอดผ้าพื้นบ้าน ด้านการสร้างมูลค่าเพิ่ม เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ด้วยการนำเส้นใยผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติมาผสมกับผ้าย้อมครามทำให้ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและผลักดันให้กลายเป็นสินค้าในตลาดที่สูงขึ้นได้เป็นอย่างดี แผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาผ้าฝ้ายย้อมคราม ได้แก่ยุทธศาสตร์พัฒนากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ การสำรวจความต้องการของลูกค้า การคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์การผลิต การแปรรูป การบรรจุภัณฑ์ การจัดจำหน่าย รวมถึงการให้สมาชิกกลุ่มใช้เทคนิคการขาย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับลูกค้าส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมียอดขาย ที่สูงขึ้น และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ยังสามารถจดลิขสิทธิ์ผลิตภัณฑ์ใหม่ได้อีกด้วย

ในตะวัน กำหม่อม (2555 : 261 - 266) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ผ้าในศิลปะการเชิง : การอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อส่งเสริมการแสดงในงานบุญบั้งไฟ ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของผ้าที่ทอขึ้นไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้คนในสมัยอดีตเท่านั้น แต่สี สัน ลวดลาย ที่ทอขึ้นบ่งบอกถึง สภาพแวดล้อมรอบตัว การดำรงชีวิตประจำวัน ความเชื่อ ความศรัทธา ค่านิยมของผู้คนในสมัยนั้นช่างทอ ในสมัยก่อนนิยมทอเพื่อเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลานถือว่าผ้าทอมีค่ามาก ใช้ในพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมความเชื่อ เช่น พิธีบวช งานศพ งานบุญบั้งไฟ งานบุญที่สำคัญในประเพณี 12 เดือนของชาวอีสาน ซึ่งเรียกว่า “ฮีต 12” งานบุญบั้งไฟเป็นงานบุญเดือนหก นิยมนำผ้าที่ทอมาใช้ในการเชิงเพื่อบวงสรวงต่อแถนและนำมาใช้ในการรำเชิงเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง

ผ้าทอพื้นบ้านที่รู้จักกันดีและทำกันมาแต่โบราณนั้นมี 2 ชนิด คือ ผ้าที่ทอจากใยฝ้ายและไหม การทอผ้าพื้นบ้านแต่เดิมชาวบ้านจะทอเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่การปลูกฝ้ายและปลูกหม่อนเพื่อเอา ใบมาเลี้ยงไหม นำรังไหมมาสาวเป็นเส้นไหมจนกระทั่งฟอก ย้อมสีแบบธรรมชาติ จากนั้นนำไปทอด้วยเครื่องทอ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “โฮงหูก” หรือ “กี่” จนออกมาเป็นผืนผ้าสภาพปัจจุบันและปัญหาพบว่า ผ้าเก่าแก่โบราณไม่ได้รับการเก็บรักษาไว้ในสถานที่ที่สามารถศึกษาได้กำลังจะสูญหาย ผ้าที่ใช้ในการเชิงเป็นผ้าที่มีขั้นตอนทออยู่ยากซับซ้อน ไม่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการทออย่างเป็นระบบระเบียบ ขาดสถานที่แหล่งรวบรวมข้อมูลและพัฒนาผ้าทอร่วมกัน วัสดุอุปกรณ์มีราคาแพง หายาก ผ้ามีรูปแบบเดียวไม่มีความแปลกใหม่ ขาดสีสันที่สวยงามและทันสมัย อีกทั้งมีความเชื่อในตัวผ้าที่มันคง ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการปัญหาเรื่องช่างทอ ปัญหาเรื่องมาตรฐานของผ้า ปัญหาเรื่องการเปลี่ยนแปลงรสนิยมของผู้บริโภคปัญหาเรื่องราคาและเงินทุน ปัญหาเรื่องแหล่งจำหน่ายและตลาดรองรับ ปัญหาเรื่องการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนมองเห็นว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพชนที่ควรสืบทอดต่อคนในชุมชนอาจจะมองเห็นคุณค่าและหันมาฝึกและยึดเป็นอาชีพของชุมชนได้กว้างขึ้น

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Spangler (1978 : Web Site) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสีย้อมผ้ามาติดจากแอฟริกา พบว่าการเข้าใจหลักฐานทางวัฒนธรรมในศิลปะการย้อมสีผ้าบาติก ได้ขยายไปสู่ นักศึกษาเป็นแนวทางสู่การพัฒนาหลักสูตรในแอฟริกา ทั้งหมด 6 บทเรียน ได้แก่ การทำแม่พิมพ์ ขบวนการทอผ้า วัฒนธรรมแอฟริกา ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมแอฟริกาตะวันตก การย้อมสีบาติก และความสัมพันธ์ของโครงสร้างรูปแบบและสี นอกจากนี้ยังมีการแนะนำวิวัฒนาการพื้นฐานของการย้อมสีผ้าด้วย

Fair (1994 : 1-11) ได้ศึกษาวิจัย Native Art in The Public Eye, The Affirmation of Tradition (Alaska) พบว่า ทศนะของชุมชนนั้นเห็นว่า ศิลปะพื้นเมืองอลาสก้านั้นมาจากความหลากหลายของกลุ่ม มีรูปแบบของประเพณี ผลิตภัณฑ์ทางศิลปะเป็นการแสดงออกเฉพาะตัวโดยมีพื้นฐานความเป็นอยู่ การสร้างงานศิลปะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ งานศิลปะพื้นเมืองเกี่ยวข้องกับสถานที่ ประวัติศาสตร์ ประเพณี การถ่ายทอดทั้งโดยตรงและทางอ้อม และมีความสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี การเรียนรู้หน้าที่ของครอบครัวทำให้เกิดบทบาทหน้าที่ของครอบครัวตามเพศ จึงมีการฝึกฝนจากผู้รู้อย่างใกล้ชิด การผลิตงานมาจากความต้องการของตลาดที่ขาดสินค้า ศิลปะพื้นเมือง Jampanit Surasin ได้ศึกษาการจัดการด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติ พบว่าประชาชนท้องถิ่นยังคงใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต และยังพบว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านบางอย่างเริ่มสูญหายไปบางส่วนถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืน ภูมิปัญญาบางส่วนไม่ได้ถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน ภูมิปัญญาบางส่วนถูกปฏิเสธจากบุคคลภายนอกชุมชนและที่สำคัญพบว่าองค์กรท้องถิ่นได้ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการพัฒนาชุมชนและจัดความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรร่วมกันในทำนองเดียวกัน

Cartledge (1996 : 115) ได้ศึกษาวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน DokoGamo ในประเทศ Ethiopia พบว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านมีผลต่อการจัดการทรัพยากรแบบยั่งยืน และมีผลต่อความมั่นคงทางสังคมภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สำคัญเช่นการมีบรรทัดฐานในการใช้ทรัพยากร (Social Norms) การให้ความเคารพต่อการใช้ทรัพยากร (Respect for the Resources) การให้ความเคารพต่อผู้นำชุมชน (Respect for Leadership) การให้ความตระหนักต่อระบบนิเวศ (Ecological Awareness) นอกจากนี้ยังพบว่า สังคมมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนในชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืนสอดคล้องกับการศึกษาของ

Rosengarten (1997 : 155-160) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับที่มาทางสังคมของเครื่องจักสานแบบ African American Low country ผลการวิจัยได้คำตอบว่า คนเชื้อสายแอฟริกันอเมริกา ที่อาศัยอยู่ใน แครโรไลนา ทำเครื่องจักสานมาพร้อมๆ กับที่พวกเขาอาศัยอยู่ที่นี้ เครื่องจักสาน Fanner ที่ทำมาจากหญ้าชนิดหนึ่ง ถูกนำมาใช้สำหรับแยกข้าวออกจากฟางในพื้นที่เพาะปลูกแห่งแรกๆ ของอาณานิคมในยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ 1690 เครื่องจักสานที่มีรูปแบบร่วมสมัยและแบบดั้งเดิมมากมายที่เก็บโดยลูกหลานของช่างสานยุคแรกๆ ในเวลานี้ได้ถูกมawangขายตลอดทางหลวงสายหลักเหนือจรดใต้ เครื่องจักสานแบบ Low country ที่ครั้งหนึ่ง เคยเป็นภาชนะบรรจุของเหลวธรรมดาๆ และเป็นเครื่องใช้ที่สำคัญกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของเมืองและของภูมิภาค และยังได้รับการฟื้นฟูในฐานะงานศิลปะ ที่มาของทางสังคมของเครื่องจักสานแบบแอฟริกัน Low country เริ่มต้นด้วยการสรุปทางด้านประวัติศาสตร์ และมานุษยวิทยาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในวิถีชีวิตของชาวแอฟริกา ในอเมริกัน พบว่า ประเพณีการทำเครื่องจักสานมีขึ้นที่บริเวณแอฟริกากลางและตะวันตก โดยเฉพาะแองโกลา คองโก และซินีแกมเบีย ที่ส่งผลให้คนจำนวนมากต้องเป็นทาสบริเวณชายฝั่งแถบนี้ นอกจากนี้ ยังได้ค้นพบถึงเรื่องราวของเครื่องจักสานแบบสานขดในช่วงปี 1990s โดยการวิเคราะห์ผลกระทบของตลาดและหน้าที่ตัวการหลักของการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่ทำเครื่องจักสานในแอฟริกาและรัฐแครโรไลนาได้

Gurung (1997 : 22) สรุปข้อค้นพบจากการวิจัยได้ว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชน Tarami Magars ทางตะวันตกของประเทศ Nepal โดย

พบว่ากระแสแห่งความเจริญหรือการพัฒนาประเทศอาทิความเจริญทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 มีผลทำให้ทรัพยากรธรรมชาติของ Nepal ถูกทำลายไปมากนอกจากนี้ยังมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางลบต่อระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามผลการวิจัยพบว่า ยังมีอีกหลายชุมชนที่มีความเข้มแข็งของระบบจารีตประเพณีและมีการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเองให้ยั่งยืนได้

Kuratko และ Hodgetts (1998 : 167-168) ได้ทำการวิจัยเพื่อค้นหาความล้มเหลวของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ผลการวิจัยพบว่า สาเหตุที่ก่อให้เกิดความล้มเหลวในวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มาจาก

1. ข้อมูลไม่เพียงพอ ทำให้เกิดการตัดสินใจที่ผิดพลาด
2. การขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการในการใช้ทรัพยากรในการผลิตเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการเงินและการจัดการ
3. การขาดข้อมูลเกี่ยวกับลูกค้า ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเพิ่มประสิทธิภาพในการวางแผนด้านการตลาด
4. ความล้มเหลวในการการตลาด กิจการยึดกลุ่มลูกค้าเก่า จึงทำให้สินค้าไม่กระจาย
5. ขาดการศึกษาวิจัยด้านการตลาด ทำให้การตัดสินใจด้านการตลาดอ่อนแอ
6. ปัญหาด้านกฎหมาย กลุ่มพยายามหลีกเลี่ยงกฎหมาย ซึ่งในระยะยาวจะส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อธุรกิจ
7. ความไม่เป็นธรรม ธุรกิจเน้นสมาชิกในครอบครัวช่วยกันดำเนินการ ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดความลำเอียงในการปฏิบัติงานและการจ่ายผลตอบแทน ก่อให้เกิดปัญหาด้านการจัดการตามมา
8. ขาดความสามารถด้านเทคนิค กิจการบางประเภทต้องอาศัยความรู้ความสามารถทางด้านเทคนิคและความพร้อมในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิค
9. พึ่งพาความสามารถของบุคคลเพียงคนเดียว เมื่อเกิดปัญหาขึ้น บุคคลนั้นไม่สามารถปฏิบัติงานได้ การดำเนินธุรกิจจะขาดความต่อเนื่อง
10. ขาดการบริหารจัดการที่ดี การบริหารจัดการถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินธุรกิจขนาดย่อม ถ้ามีปัญหาในการจัดการจะส่งผลอย่างมากในการดำเนินกิจการต่อไป

Ilori Oke และ Sanni (2000 : 333-342) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ในบริษัทคัดเลือกอาหารในประเทศไนจีเรีย มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการวางแผนและการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารชนิดใหม่ในอุตสาหกรรมอาหารของประเทศไนจีเรีย ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบริษัทผลิตอาหารที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศ จำนวน 10 แห่ง วิธีการเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า บริษัทดังกล่าวมีการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาอยู่ระหว่าง 0-2.5 ของทุนหมุนเวียนประจำปี จำนวน 4 บริษัท ลงทุนต่ำกว่าร้อยละ 0.5 อีก 4 บริษัท ในการวิจัยและพัฒนา มี 8 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างแนวคิด 2) การกลั่นกรองความคิด 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ 4) การพัฒนากลยุทธ์การตลาด 5) การวิเคราะห์ทางธุรกิจ 6) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่โดยผู้เชี่ยวชาญที่หลากหลาย 7) การทดสอบการตลาดของผลิตภัณฑ์ใหม่ และ 8) บริษัทดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยทีมผู้เชี่ยวชาญ อย่างไรก็ตามผลการวิจัยยังพบว่า บริษัท ต้องการเงินลงทุนในการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น ต้องการเพิ่ม

ประสิทธิภาพในแต่ละขั้นตอน และต้องการการสนับสนุนทางเทคนิคและความสามารถในการผลิต เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ

Anna (2002 : 273-283) ได้ศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรและศักยภาพที่เป็นปัจจัยผลักดันความได้เปรียบการแข่งขันในตลาดส่งออกของอุตสาหกรรมส่งออกของแคว้นเวลส์ ผลการศึกษาพบว่าข้อได้เปรียบในตลาดส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของบริษัท ประกอบไปด้วยปัจจัยหลายประการ ปัจจัยหลักได้แก่ ทรัพยากรต่าง ๆ ในกระบวนการผลิตและส่งออก ความสามารถในการวางแผนในขั้นตอนต่าง ๆ ของการผลิตและการส่งออก กระบวนการตัดสินใจ ความเชื่อมั่นขององค์กร กลไกต่าง ๆ ในกระบวนการกลั่นกรอง เพื่อการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ของบริษัทที่ได้เปรียบในการแข่งขัน การรวบรวม จัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นระบบประกอบกับศักยภาพหรือความสามารถของบริษัทที่แตกต่างกัน จะเป็นเครื่องผลักดันในเรื่องราคา คุณภาพและบริการของผลิตภัณฑ์ อย่างไรก็ตาม การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับลูกค้าให้ยาวนาน ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้เกิดความสำเร็จ ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ บริษัทผลิตอาหารต้องการเงินในการลงทุนเพื่อวิจัยและพัฒนาอย่างเพียงพอและยังต้องการความรวดเร็วในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่อีกด้วย นอกจากนี้ ยังต้องการเทคนิควิธีการหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการผลิตสินค้าให้เพียงพอและรวดเร็ว เพื่อรองรับความต้องการและความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ

Killman (2003 : Web Site) ได้ศึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรเครื่องมือสำหรับการฝึกอาชีพ ออกแบบพัฒนาความรู้และทักษะอาชีพในการทอผ้าและเครื่องนุ่งห่มในโรงงานอุตสาหกรรม พบว่าเนื้อหาของหลักสูตรมีรายละเอียดคำแนะนำการสอนและข้อเสนอแนะครบครัน อาชีพและกิจกรรมสังคมของอเมริกา นอกจากนี้ยังมีอีก 60 web site 108 จุดมุ่งหมาย และ 6 โปรแกรมเนื้อหาที่ประกอบด้วยสิ่งทอและระบบโรงงานเครื่องนุ่งห่ม เส้นใย สิ่งทอ กฎหมาย การประยุกต์เทคโนโลยีการเลือกอาชีพ และการจัดการระบบครอบครัวบทบาทอาชีพ ความชำนาญการในการผลิต เทคนิคการเปลี่ยนแปลง การผลิตตามลูกค้าที่ต้องการ การค้าสิ่งทอและผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ตลอดถึงการรวมกลุ่มผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่ได้มาตรฐาน เป็นต้น

Addo (2004 : 178-198) ได้วิจัยเกี่ยวกับเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ของชุมชนชาว ตองก้า และไอคแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ ผลการศึกษาพบว่า สตรีชาวตองก้าใช้เสื้อผ้าแบบดั้งเดิม ในการสร้างวัฒนธรรมแบบใหม่ของการสวมใส่เสื้อผ้า ส่วนชาวชุมชนไอคแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ แต่เดิมใช้ผ้าในรูปแบบของเปลือกไม้ ต่อมาเปลี่ยนเป็นใช้เส้นใยสังเคราะห์จากเทคนิคใหม่ในการทอผ้าและทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม เพื่อให้เหมาะสมกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการเติมเต็มวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลงควบคู่กันไป และยังเป็นศูนย์กลางในพิธีกรรม วิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวตองก้าโดยแท้

Kim, Wong และ Eng (2005 : 1001-1015) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงยุทธศาสตร์ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยทำการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีขนาดและลักษณะของอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันของประเทศเกาหลีใต้ จำนวน 103 แห่ง ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่นการใช้เทคนิคทางการตลาดสำหรับโครงการที่มีความสำคัญ จะทำให้บริษัทได้รับผลตอบแทนสูงกว่าบริษัทที่ทุ่มเทให้กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์น้อย ผลที่ได้จากการวิจัยยังพบว่า ความสามารถทางด้านการตลาดที่ดี มีความสัมพันธ์กับการวางแผนกระบวนการผลิต ผลิตภัณฑ์

ที่มีประสิทธิภาพ ส่วนความเสื่อมถอยของอุตสาหกรรม ผลการวิจัยพบว่า บริษัทที่มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและมีจำนวนมาก มีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำกับความสำเร็จทางการค้าของบริษัทนั้น

Mottner และ Ford (2005 : 1-2) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินกิจกรรมการตลาดที่ไม่มุ่งผลกำไร : กรณีศึกษาร้านค้าในพิพิธภัณฑสถาน ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมการตลาดในร้านพิพิธภัณฑสถานเป็นโอกาสในการประเมินกลยุทธ์ที่ชัดเจน และมีความสัมพันธ์กับการดำเนินงานที่ไม่ได้มุ่งหวังกำไร แต่ร้านพิพิธภัณฑสถานที่เป็นต้นแบบในการหาผู้สนับสนุนจากสถาบันการเงินซึ่งร่วมกับสถานศึกษาถือว่าเป็นโอกาสที่ดีในการวิจัยครั้งนี้ได้ระบุกลยุทธ์ด้านการเงิน และการศึกษาของร้านพิพิธภัณฑสถานเป็นเกณฑ์เพื่อให้กลยุทธ์มีประสิทธิภาพ ในอเมริกาการรับรู้ในการดำเนินงานด้านการศึกษาประสบความสำเร็จ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ทำตลาดพิพิธภัณฑสถาน ผู้ขายเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถาน ผู้ทำตลาดที่ไม่หวังกำไร ผู้ทำตลาดค้าปลีกซึ่งจะต้องทำให้สังคมได้รับทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานด้วย

Ivo (2006 : 150) ได้ศึกษาการผสมผสานการใช้เทคโนโลยีมาบูรณาการเกี่ยวกับสิ่งทอ โดยการฝังเส้นลวดทองแดงขนาดเล็กที่ทอหุ้มด้วยฉนวนลงไปใ้ในเนื้อผ้าเพื่อใช้เป็นตัวรับสัญญาณอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อใช้ประโยชน์ในการบันทึกข้อมูลรายละเอียดต่างๆ ของสิ่งทอรวมทั้งการตรวจนับและสั่งซื้อสิ่งทอโดยใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการด้านสิ่งทอยอมรับว่ามีประโยชน์ในทางการค้ามากและเส้นลวดทองแดงที่ถักทอเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งทอไม่ทำให้เส้นสิ่งทอเสียรูปทรงหรือมีผลข้างเคียงแต่อย่างใดต่อผู้สวมใส่ นับได้ว่าเป็นความสำเร็จอีกระดับหนึ่งของการบูรณาการเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์ร่วมกับสิ่งทอ

Wold (2006 : 36) ได้ศึกษาวิจัยถึงผลกระทบของหลักสูตรแผนพัฒนาชุมชนที่อาศัยอยู่ในชนบทเขตทะเลทรายที่ราบสูง ของสหรัฐอเมริกา ที่มีต่อการวางแผนในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่เข้าร่วมฝึกอบรมตามหลักสูตร มีความรู้และความเข้าใจในแนวทาง ระบบและกระบวนการ การวางแผนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และมีการรวมกลุ่มในการดำเนินการโดยมีทีมอาสาสมัครคอยให้ความช่วยเหลือแนะนำ และมีความเห็นว่า หลักสูตรนี้มีส่วนทำให้ความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น ส่วนปัญหาที่พบคือ การสนับสนุนด้านงบประมาณและบุคลากรยังมีไม่เพียงพอ นอกจากนี้ประชาชนบางส่วนยังขาดความชัดเจนเกี่ยวกับทฤษฎีการนำไปสู่การปฏิบัติและเทคนิควิธีการในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการปฏิบัติทั้งของเจ้าหน้าที่และประชาชน

Fernandez (2006 : 47-48) ได้ศึกษานโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งพบว่า ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จได้นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยทั้ง 2 ประการคือ ข้าราชการและประชาชนที่อยู่ในโครงการ และปัจจัยที่เน้นด้านชุมชนที่ยึดมั่นในวัฒนธรรม ปัจจัยด้านนโยบาย และปัจจัยที่เน้นด้านชุมชนที่ยึดมั่น ปัจจัยด้านข้าราชการระดับปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการที่เป็นผู้เชื่อมโยงนโยบายระดับนามธรรม สู่การปฏิบัติระดับพื้นที่ที่เป็นรูปธรรม หากขาดความตั้งใจจริง ไม่มีความสามารถด้านวิชาชีพ หรือไม่อาจปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ถึงแม้ว่านโยบายจะมีความชัดเจน สอดคล้องกับสภาพปัญหาและวัฒนธรรมของพื้นที่เพียงใดก็อาจทำให้นโยบายล้มเหลวได้

Preissing (2006 : 10-12) ได้ศึกษาแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในชนบท โดยได้ทำการศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ประสบความสำเร็จ พบว่า แผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในโครงการที่ประสบความสำเร็จนั้นมี 5 ประการ คือ ประการแรก เน้นในด้านเตรียมความพร้อมของชุมชนก่อนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อศึกษาจุดด้อย และจุดเด่นของ

ชุมชน ประการที่สอง ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนมี และวิธีการที่จะนำทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่นั้นไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อมจนเสื่อมโทรม ประการที่สาม พัฒนายุทธศาสตร์กระบวนการผลิตของชุมชนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ประการที่สี่ กำหนดแผนในการพัฒนาคนในชุมชนให้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและเห็นคุณค่าของตนเองและชุมชน และประการที่ห้าต้องมีแผนยุทธศาสตร์ในการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนของตนเองและชุมชนอื่นๆ

Cheung (2007 : 438-452) ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาแบบจำลองระบบการสร้งต้นแบบผลิตภัณฑ์จากการใช้วัสดุตัวอย่างหลากหลายในทางวิศวกรรมชีวการแพทย์ โดยการพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ที่ประกอบด้วยชุดของคำสั่งในการทำงานที่สามารถทำงานได้อย่างเที่ยงตรงและสอดคล้องกัน และได้นำแบบจำลองระบบการสร้งต้นแบบผลิตภัณฑ์ ดังกล่าวไปทดลองใช้ในการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ทางวิศวกรรมชีวการแพทย์ ผลการศึกษาทดลอง พบว่าแบบจำลองระบบการสร้งต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นสามารถทำงานได้อย่างเที่ยงตรงและมีประสิทธิภาพ สามารถลดระยะเวลาในการผลิตให้น้อยลงสรุปได้ว่า แบบจำลองระบบการสร้งต้นแบบผลิตภัณฑ์จากการใช้วัสดุตัวอย่างหลากหลายในทางวิศวกรรมชีวการแพทย์ (Multi-material virtual prototyping : MMVP) เป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ มีความเที่ยงตรงและประหยัดเวลาในการผลิต

Hollanad และคณะ (2007 : 3388-3392) ได้ศึกษาองค์ประกอบและคุณลักษณะของผ้าไหมใยธรรมชาติ และองค์ประกอบและคุณลักษณะของผ้าไหมเทียม ผลการศึกษาพบว่า ผ้าไหมใยธรรมชาติได้จากกระบวนการผลิตด้วยการทอที่ละเอียดอ่อนและดีเยี่ยมจากสารชีวโพลิเมอร์ปราศจากปฏิกิริยาทางเคมี หรือเรียกว่าเส้นไหมอ่อนไหมธรรมชาติที่มีคุณภาพ ซึ่งเส้นไหมอ่อนไหมที่เกิดจากหนอนไหมต่างชนิดกัน จะให้สารประกอบจากธรรมชาติและคุณภาพของเส้นไหมแตกต่างกัน ส่วนผ้าไหมเทียมผลิตจากสารที่เกิดจากกระบวนการผลิตที่ใช้ปฏิกิริยาทางเคมีที่ง่ายกลายเป็นเส้นไหมที่แข็งแรงแล้วทอเป็นผ้าไหมเทียม

สรุปงานวิจัยในประเทศ ทำให้มองเห็นภาพโดยรวมของความสำคัญของการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประยุกต์เทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการบูรณาการกระบวนการผลิต การวางแผนการตลาด ให้สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการสืบทอดรุ่นต่อรุ่นผ่านระบบความเชื่อและจารีตประเพณี เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน ผู้วิจัยจะได้นำไปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์ ในวงจรของพัฒนาการในการผลิตและการใช้ ตลอดจนการจำหน่ายผ้าอ้อมครามในการสร้างเศรษฐกิจ ภายใต้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวจังหวัดสกลนคร รวมทั้ง การค้นหาความรู้ด้านการสืบทอดภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตผ้าอ้อมครามแบบดั้งเดิม และกระบวนการผลิตผ้าอ้อมครามแบบใหม่ ทศนคติและค่านิยมของบุคคล องค์กร หรือหน่วยงานทางการศึกษาที่มีต่อการส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการผลิตผ้าอ้อมครามทั้งสองแบบให้สามารถคงอยู่ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ เพื่อคงไว้ซึ่งคุณค่าของผ้าอ้อมคราม อันเป็นผลิตภัณฑ์พื้นเมืองที่สำคัญของไทยให้เป็นผลิตภัณฑ์ร่วมสมัยมีเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันในจังหวัดสกลนคร

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร ครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มุ่งทำการศึกษาโดยทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) และเพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ้าย้อมคราม ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.2 ด้านระยะเวลา
 - 1.3 วิธีวิจัย
 - 1.4 พื้นที่ทำการวิจัย
 - 1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาการวิจัยไว้ ดังนี้

 - 1.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของฝ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร
 - 1.2 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร
 - 1.3 เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร
2. ด้านระยะเวลา

เริ่มจากเดือนกรกฎาคม 2556 ถึงเดือนกรกฎาคม 2557

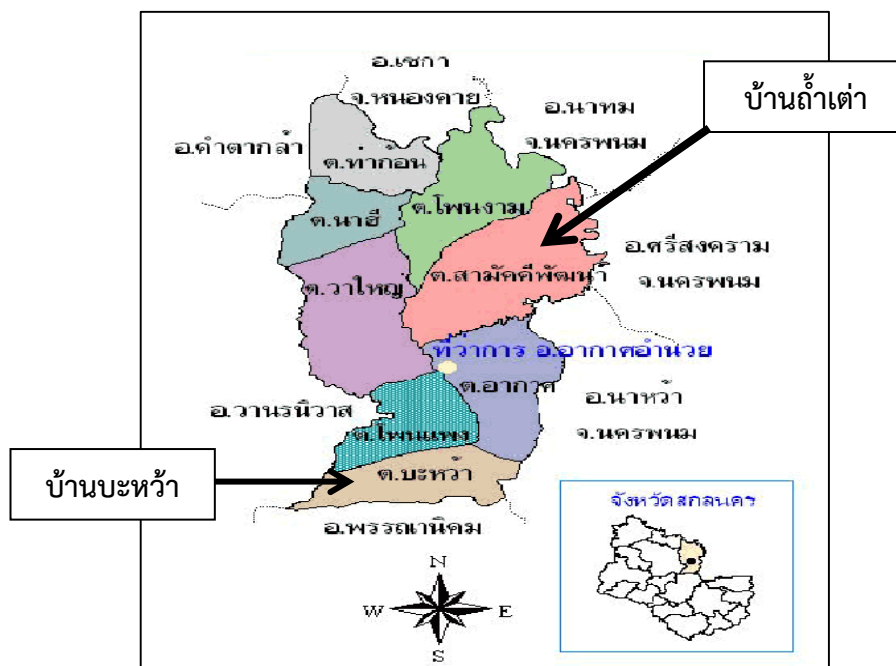
3. วิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวิธีการศึกษา 2 ลักษณะ คือ การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลในภาคสนาม

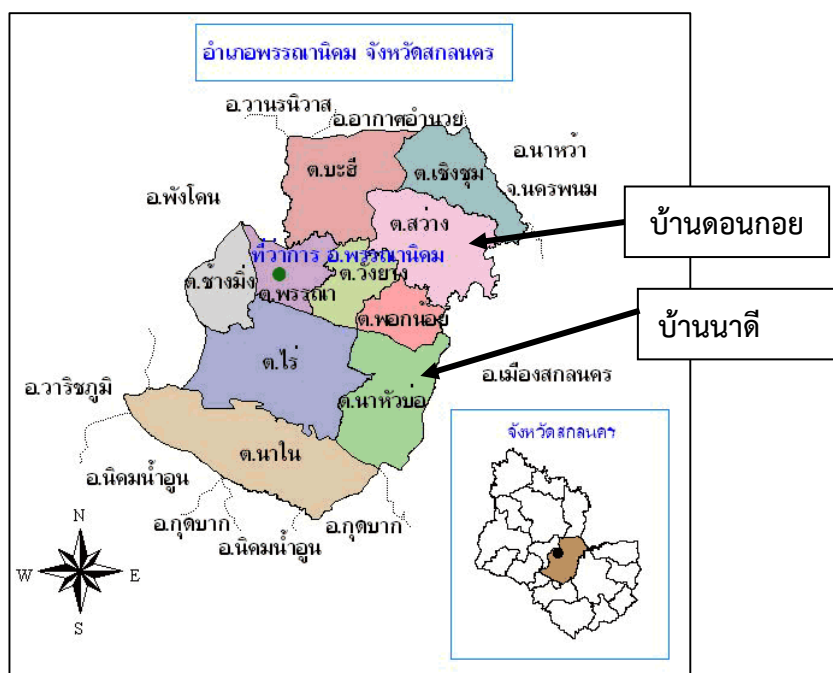
3.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) ได้ศึกษาจาก แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยเฉพาะ ข้อมูลผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาแนวคิดและผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับ ประเด็นคำถามหลักในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือการจัดการธุรกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจชุมชนการใช้ภูมิ ปัญญาพื้นบ้าน ผ้าทอมือที่ใช้ครามและวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการผลิตตลอดจนการปรับตัว และการผสมผสานกับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ที่เน้นความเหมาะสมกับชุมชนและการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการเรียนรู้จากการผลิตร่วมกันซึ่งเป็นแนวคิดและทางเลือกในการพัฒนาเป็นธุรกิจของ ชุมชนพึ่งตนเองได้

3.2 ศึกษาข้อมูลในภาคสนามโดยการสำรวจ (Group Interview) การสังเกต การ สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของชุมชน โดย ศึกษาจากสภาพภูมิศาสตร์ ความเป็นมาของชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมสังคม ศึกษาประวัติความเป็นมาของการทอผ้าครามเครื่องใช้ธุรกิจปัจจัยและการปรับตัวเปลี่ยนแปลงธุรกิจ ชุมชน เช่น การใช้ทรัพยากรกระบวนการจัดการธุรกิจชุมชนบทบาทของคนในชุมชนการจัดเครือข่าย รวมทั้งการขยายเครือข่ายของการผลิตการจำหน่ายการเรียนรู้ร่วมกันรายได้-รายจ่ายเงินกองทุน สนับสนุนทางสังคม ปัญหาอุปสรรคในการผลิต ตลาดการจำหน่ายผลิตภัณฑ์

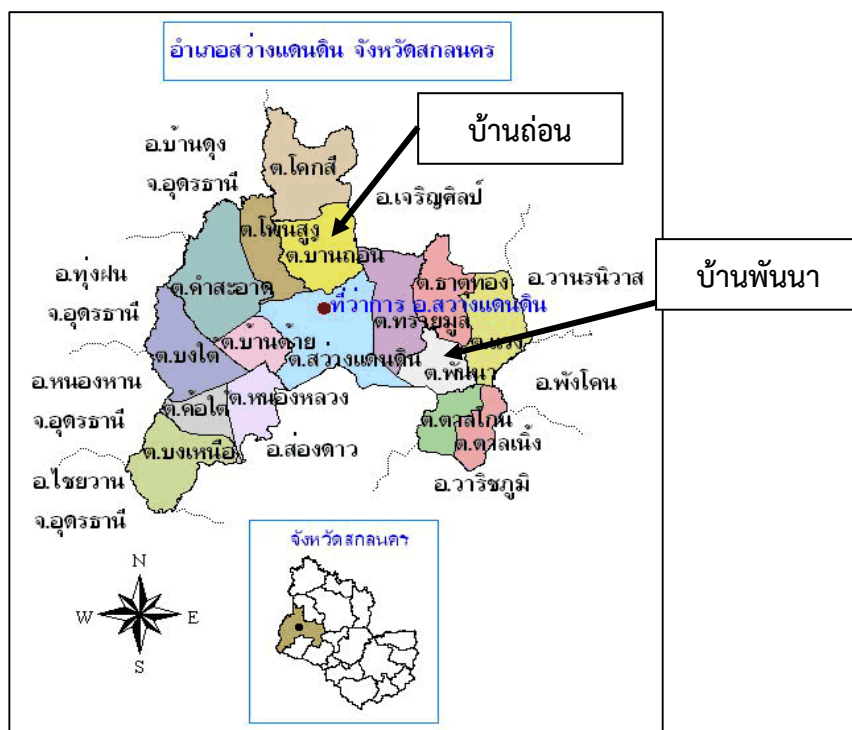
4. พื้นที่ทำการวิจัย

ภาพประกอบ 2 แผนที่อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2552 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 3 แผนที่อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2554 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 4 แผนที่อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร
ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2554 : เว็บไซต์)

เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัย มีเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร
2. เป็นหมู่บ้านที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านการทอผ้าย้อมคราม
3. เป็นหมู่บ้านที่มีการรวมกลุ่มกิจกรรมผลิตผ้าย้อมครามอย่างต่อเนื่อง
4. เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการส่งเสริมให้มีการผลิตผ้าย้อมครามและนำมาประยุกต์เป็น

ผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร

จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัยแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 3 อำเภอ ๆ ละ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านถ้ำเต่า ตำบลสามัคคีพัฒนา บ้านชะงู ตำบลชะงู อำเภออากาศอำนวย บ้านดอนกอย ตำบลสว่าง บ้านนาดี ตำบลนาหว่อ อำเภอพรรณานิคม บ้านพันนา ตำบลพันนา และบ้านถ่อน ตำบลบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

5.1 ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอพรรณานิคม และอำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่เกี่ยวกับเรื่องผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

5.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 120 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ดังนี้

5.2.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) เป็นกลุ่มที่คาดว่าจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมคราม และสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาของการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร จำนวน 30 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้จากภาครัฐ และกลุ่มผู้รู้จากภาคชุมชน

กลุ่มผู้รู้จากภาครัฐ ประกอบด้วย

1) พัฒนาการจังหวัดสกลนคร	รวม 1 คน
2) เกษตรจังหวัดสกลนคร	รวม 1 คน
3) พัฒนาชุมชน 3 อำเภอ ๆ ละ 1 คน	รวม 3 คน
4) เกษตรอำเภอ 3 อำเภอ ๆ ละ 1 คน	รวม 3 คน

กลุ่มผู้รู้ภาคชุมชน ประกอบด้วย

1) นายองค์การบริหารส่วนตำบล 6 ตำบล ๆ ละ 1 คน	รวม 6 คน
2) ประธานกลุ่มผ้าย้อมคราม 6 กลุ่ม ๆ ละ 1 คน	รวม 6 คน
3) ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับผ้าย้อมคราม	
กลุ่มละ 1 คน	รวม 6 คน
4) นักออกแบบผลิตภัณฑ์	จำนวน 2 คน
5) ผู้แทนศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์	จำนวน 2 คน

5.2.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) เป็นกลุ่มที่คาดว่าจะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของผ้าย้อมครามและปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร จำนวน 60 คน ประกอบด้วย

1) สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า	จำนวน 10 คน
2) สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า	จำนวน 10 คน
3) สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย	จำนวน 10 คน
4) สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี	จำนวน 10 คน
5) สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา	จำนวน 10 คน
6) สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน	จำนวน 10 คน

5.2.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) เป็นกลุ่มบุคคลทั่วไปที่นิยมใช้ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม หรือกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชม และซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามเป็นของฝากของที่ระลึก และกลุ่มผู้สนใจ จำนวน 30 คน ประกอบด้วย

1) บุคคลทั่วไปที่ใช้ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม	จำนวน 10 คน
2) นักท่องเที่ยว	จำนวน 10 คน
3) กลุ่มข้าราชการหรือหน่วยงานต่าง ๆ	จำนวน 10 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

1.1 แบบสังเกต (Observation) เป็นการรวบรวมข้อมูล ศึกษาเหตุการณ์ เพื่อให้เข้าใจในการดำเนินงานของคณะกรรมการและการสังเกตพฤติกรรมของผู้คนในเรื่องเกี่ยวกับผ้าย้อมคราม การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร โดยผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือแบบสังเกต ดังนี้

1.1.1 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เพื่อสังเกต ซักถาม และจดบันทึก

1.1.2 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) โดยผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพียงสังเกตการดำเนินกิจกรรมอยู่ห่าง ๆ โดยไม่มีใครรู้

1.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยได้จัดทำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยจัดทำเป็น 2 แบบ คือ

1.2.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีคำถามกำหนดไว้แน่นอน การนำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างไปใช้ในการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในพื้นที่วิจัย โดยสัมภาษณ์ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

1.2.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดประเด็น ซักถามแบบกว้าง ๆ ซึ่งสามารถถามได้ในหลายเรื่องราวที่จะโยงเข้าไปหา

จุดประสงค์ของการวิจัย โดยไม่จำกัดเวลาหรือจำนวนครั้งของการพบปะสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth Interview Guideling) เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้หรือผู้เกี่ยวข้อง

1.3 แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการประชุมเพื่อหาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการสร้างเครือข่ายผ้าอ้อมครามเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์จังหวัดสกลนคร

1.4 การจดบันทึก (Field Note) โดยดำเนินการบันทึกทุกครั้งและใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการบันทึกข้อมูล เช่น เครื่องถ่ายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เทปบันทึกเสียง เป็นต้น เพื่อช่วยเพิ่มเติมรายละเอียด จากนั้นดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

จากกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาถึงการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและธุรกิจชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กันหลายลักษณะโดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการผลิตและการตลาดของผ้าทอมือผ้าครามภายใต้บริบทของกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลาและนำไปสู่วิถีการปฏิบัติและการจัดการการผลิตเพื่อนำไปสู่สภาวะการพึ่งตนเองนั้นได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปฏิบัติงานควบคู่กันไปกับการเรียนรู้จึงต้องมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์และสิ่งที่ค้นพบเพื่อให้บรรลุผลตามแนวทางการศึกษาวิจัยจึงต้องอาศัยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายรูปแบบ ได้แก่ การสำรวจการสัมภาษณ์ การสังเกต และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

2.1 การสำรวจผู้วิจัยได้ออกสำรวจชุมชนโดยเข้าไปพบกับนายอำเภอบ้านก้านันและผู้ใหญ่บ้านแนะนำตนเองชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเข้ามาเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายว่าจะมีปริมาณเพียงพอกับการที่จะทำการวิจัยหรือไม่

2.2 การสัมภาษณ์ (Interview) ใช้การสัมภาษณ์รายบุคคลและการสัมภาษณ์รายกลุ่ม (Group Interview) ใช้วิธีการเข้าไปพักอาศัยในชุมชนพักบ้านญาติใช้เวลาสัมภาษณ์ช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำงานประจำ เช่น ตอนเช้าที่ชาวบ้านไปทำบุญที่วัด กลางวันเดินเข้าไปในหมู่บ้านที่มีการทอผ้าเป็นกลุ่มสตรีทอผ้า สัมภาษณ์ช่วงเวลากลางวันเป็นกลุ่มและรายบุคคล สัมภาษณ์ตอนเย็นหลังจากเสร็จภารกิจครอบครัว การสัมภาษณ์แบบที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาคำตอบตามความมุ่งหมายของการวิจัยและการสัมภาษณ์แบบที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) โดยการสัมภาษณ์เปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบเพื่อจับประเด็นและนำมาตีความหมายโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) จากผู้รู้ (Key Information) เน้นการสัมภาษณ์ในเรื่องของพลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจผ้าทอมือผ้าคราม

2.3 การสังเกต (Observation) ในการวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบในกาสังเกต 2 รูปแบบ ดังนี้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านโดยร่วมทำกิจกรรมสังเกตซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยจดบันทึกพร้อมกับเปิดเผยตัวเองว่าเป็นนักวิจัยและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตกิจกรรมในหมู่บ้านอยู่ข้างนอกไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน

2.4 แบบประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการเก็บข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่สำคัญ ที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลได้ถูกต้อง และเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลในภาคสนาม แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลจนสามารถสรุปเป็นรูปแบบ (Model) ของ

ตนเอง จากนั้นจึงนำเข้าสู่ที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ช่วยให้ออกคิด ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง แก้ไข จนรูปแบบนั้นสมบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการประชุมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ การจัดทำวาระการประชุมที่ครอบคลุมความมุ่งหมายของการวิจัย ประเด็นคำถามการวิจัยที่ยังไม่ชัดเจน เพื่อค้นหา คำตอบให้ตรงประเด็น และเครื่องมือที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ สมุดการจดบันทึกการประชุมอันเป็นการรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรม และการบันทึกภาพ เสียง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ

3. การจัดการกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการตรวจสอบและจัดการกระทำข้อมูลก่อนที่จะนำมาวิเคราะห์โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีวิธีการดังนี้ (สุภางค์ จันทวานิช. 2548 : 129-130 ; อ้างอิงมาจาก Denzin. 1970)

3.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) วิธีตรวจสอบคือการ สอบแหล่งข้อมูลแหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลาแหล่งสถานที่และแหล่งบุคคล

3.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไรมาก โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกต แทนที่จะใช้ผู้วิจัย คนเดียวกันสังเกตโดยตลอด

3.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

3.4 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยวิธีการ สังเกตควบคู่กับการสัมภาษณ์ซักถามพร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจากการสังเกตการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มนำมา วิเคราะห์สภาพชุมชนในเรื่องการจัดระเบียบสังคมกลไกของของการจัดระเบียบทางสังคมการทำหน้าที่ ของระบบย่อยของโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจ ผ้าทอมือผ้าย้อมครามด้านประวัติความเป็นมาของผ้าทอมือผ้าย้อมคราม สภาพปัจจุบันรวมทั้งพลวัต และการปรับตั้งในการทอผ้าย้อมครามการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการศึกษาใช้วิธีวิเคราะห์ตาม แนวคิดของ สุภางค์ จันทวานิช (2548 : 130-148) ดังนี้

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจาก ข้อมูลรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นเช่นการจำแนกปรากฏการณ์ให้เป็นหมวดหมู่ดังนี้พัฒนาการ ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนการถ่ายทอดและการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านโดยผ่าน กระบวนการทอผ้าของชุมชนและแบบแผนการผลิตของชุมชนบทบาทของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มีผล หรือความสัมพันธ์อย่างหนึ่งอย่างใดกับกระบวนการผลิตผ้าทอและธุรกิจชุมชน

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) คือการจำแนก ข้อมูลเป็นชนิด (Typologies) โดยใช้วัฒนธรรมเป็นแนวทางวิเคราะห์นอกจากนี้ใช้ทฤษฎีโครงสร้าง หน้าที่นิยม (Structural Functionalism) ทฤษฎีระบบ (Systems Theory) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ สัญลักษณ์ (Symbolic Interactions) แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Diffusion Theory) แนวคิดเศรษฐศาสตร์ด้านการพัฒนาและแนวคิดเครือข่ายทางสังคมวิเคราะห์ถึง

การจัดระเบียบทางสังคมการจัดระบบข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันเข้าเป็นกลุ่มข้อมูลเดียวกันตามลักษณะของข้อมูลทั้งนี้ข้อมูลบางกลุ่มอาจปรากฏอยู่หลายแห่งถ้ามีความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ ด้วยโดยใช้คำถามนำดังนี้ลักษณะภูมินิเวศของชุมชนเป็นอย่างไรโดยมีกลุ่มข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนโครงสร้างทางสังคมวิถีชีวิตวัฒนธรรมและระบบภูมิปัญญาชาวบ้านโดยเน้นที่เกี่ยวกับการใช้ผ้าทอผ้าครามรูปแบบเครื่องช่ายการทอผ้าย้อมครามเป็นอย่างไรโดยมีกลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของผ้าทอทั้งประเภทชนิดหรือรูปแบบและกรรมวิธีการผลิตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นการปรับตัวของระบบภูมิปัญญาชาวบ้านโดยเฉพาะการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเครื่องช่ายในเชิงธุรกิจและการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนธุรกิจชุมชนสามารถเป็นทางเลือกในการพึ่งตนเองของชุมชนได้แล้วหรือยังโดยมีกลุ่มข้อมูลที่เกี่ยวข้องปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนระบบธุรกิจชุมชนความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเรื่องนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยเรียงเรียงและนำเสนอในลักษณะการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ตามลำดับความมุ่งหมายการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง ผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามลำดับความมุ่งหมาย คือ

- ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร
- ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร
- ตอนที่ 3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

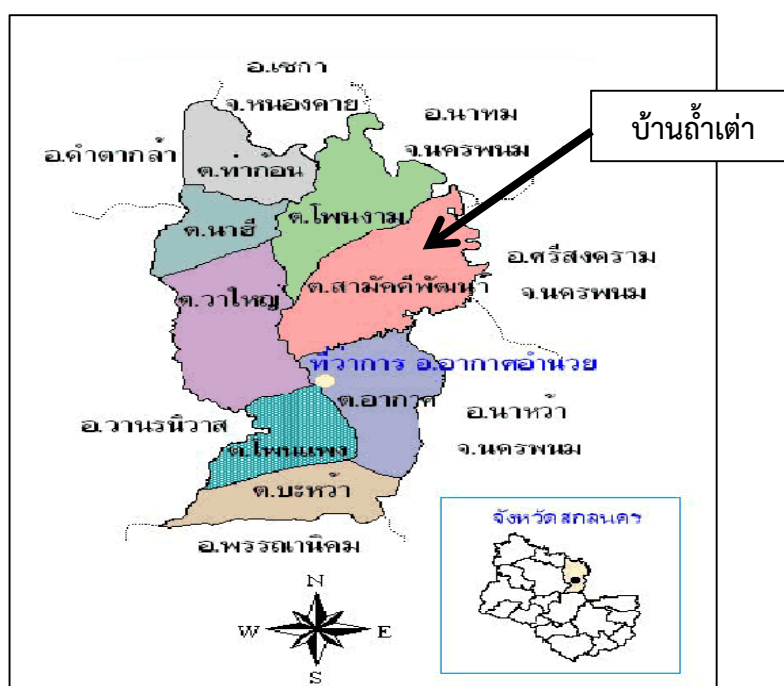
ผลการวิจัย พบว่า ผ้าย้อมครามเป็นผ้าโบราณของโลก ทำจากใยฝ้าย ป่าน และลินิน นำมาย้อมสีคราม ซึ่งสกัดจากพืช ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร เป็นผ้าทอมือที่ได้จากใยฝ้าย ย้อมด้วยสีครามที่สกัดจากต้นคราม โดยมีกระบวนการหลายขั้นตอนอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำผ้าย้อมครามในอดีต จะนำปุ๋ยฝ้ายมาทำเป็นเส้นฝ้าย เรียกว่า “เข็นฝ้าย” แล้วนำเส้นฝ้าย สีขาวมาทอเป็นผืนผ้าขาว เพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า กางเกง แล้วนำไปย้อมสีครามหลาย ๆ ครั้ง เพื่อจะได้สี ที่สม่ำเสมอ สีเข้มจนเกือบเป็นสีดำ เรียกว่า “ผ้าย้อมหม้อนิล” สำหรับไว้สวมใส่หรือเป็นผ้าวิถีชีวิตชนบทอีสานในอดีต โดยเฉพาะจังหวัดสกลนคร ผ้าย้อมครามใช้นุ่งห่มในชีวิตประจำวัน ปกป้องความหนาว (กันหนาว กันลม กันแดด และป้องกันความร้อน) และยังใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มสำหรับเด็กได้ อีกด้วย เพราะผ้าครามไม่ระคายเคือง และช่วยอำพรางความเปรอะเปื้อนได้

ผ้าย้อมครามได้มีการฟื้นฟูครั้งแรกที่จังหวัดสกลนครโดยทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏ สกลนครร่วมกับชุมชน ในจังหวัดสกลนคร ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน กระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม ได้แก่ การคัดเลือกเมล็ดครามไว้ทำพันธุ์ การปลูกคราม การเก็บเกี่ยว การเตรียมน้ำย้อม การย้อมสีคราม การทอผ้าคราม การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการควบคุมมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ได้ผ้าย้อมครามที่มีคุณภาพ มีการเผยแพร่ความรู้แก่คนรุ่นใหม่ หรือคนหนุ่มสาววัยทำงานในท้องถิ่น เพื่อให้ตระหนักและรู้คุณค่าของผ้าย้อมคราม สนับสนุนให้มีการสืบทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น การผลิตผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ตลอดจนส่งเสริมให้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการผลิตผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร คนในชุมชนมีงานทำ มีรายได้ เพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เข้ามามีส่วนในการทำงานกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้า ย้อมคราม เพื่อสร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว ปัจจุบันงานบุญประเพณีในท้องถิ่น ผู้สูงอายุยัง นิยมแต่งกายด้วยผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ส่วนวัยหนุ่มสาวหรือวัยทำงานนิยมใช้เสื้อผ้าสีฉูดฉาด ไม่นิยม ผ้าย้อมคราม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การผลิตผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครลดน้อยลง ที่ดินที่เคยปลูก ต้นครามในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร ส่วนใหญ่มีนายทุนเข้ามาซื้อกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของ และนำดิน

มาถมนี่เพื่อปลูกสร้างที่พักโรงแรม อาคารพาณิชย์ และทำธุรกิจอื่น ๆ แต่ก็ยังมีหมู่บ้าน ในชนบทหลายแห่งที่ยังสืบทอดวัฒนธรรมผ้าฝ้ายอ้อมคราม ผู้วิจัยได้สำรวจพบหลายหมู่บ้านแต่เจาะจงศึกษาเพียงหกหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านถ้ำเต่า บ้านชะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และบ้านถ่อนหมู่บ้านดังกล่าวมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการ สืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าฝ้ายอ้อมคราม ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลนำมาวิเคราะห์ตามลำดับต่อไปนี้

1. บ้านถ้ำเต่า ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 5 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านถ้ำเต่า (พื้นที่ที่ทำการวิจัย)
ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2552 : เว็บไซต์)

บ้านถ้ำเต่าหรือชุมชนบ้านถ้ำเต่า เป็นชุมชนลาวกาวมีถิ่นฐานเดิมอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้อพยพเสาะแสวงหาพื้นที่อันอุดมสมบูรณ์จนกระทั่งได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บ้านแมด ตำบลไร่ อำเภอเสนางคนิคม จังหวัดอำนาจเจริญ ต่อมาเกิดฝนแล้งติดต่อกันหลายปีจึงอพยพมาเรื่อยจนถึงบ้านโพนงาม ซึ่งเป็นถิ่นฐานที่อยู่ของชนเผ่าญ้อ เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ จึงแยกออกเป็นกลุ่ม ๆ และกลุ่มที่แยกตัวมาตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่เรียกว่าดงถ้ำเต่า ก็คือชาวบ้าน ถ้ำเต่าในปัจจุบันคำว่า “ถ้ำเต่า” หรือ “ถ้ำเตา” ซึ่งหมายถึงเตาหล่อเครื่องมือ เครื่องใช้ของคนโบราณ เช่น ถ้วยชาม อารูธ ต่อมาเมื่อมีประชาชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากชุมชนเล็กก็กลายเป็นชุมชนใหญ่ พื้นที่ทำกินที่อยู่อาศัยขยายออกไปเรื่อย ๆ จนถึง “ถ้ำเตา” ได้ปรับพื้นที่บริเวณนั้นเป็นที่อยู่อาศัยร่องรอยถ้ำเต่าจึงมีเพียงเป็นสัญลักษณ์เท่านั้น หมู่บ้านถ้ำเต่า มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วจำนวน 7 คน ปัจจุบันมี นางสมคิดพรหมจักร เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ภาพประกอบ 6 ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านฉำเต่า หมู่ที่ 1

ที่ตั้ง อาณาเขต บ้านฉำเต่า หมู่ที่ 1 ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภอบางขัน จังหวัดสงขลา ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอบางขันไปทางทิศเหนือประมาณ 11 กิโลเมตร มีอาณาเขตพื้นที่ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับบ้านดงเสี้ยว หมู่ที่ 3 ตำบลโพธิ์งาม อำเภอบางขัน จังหวัดสงขลา ทิศใต้ ติดกับบ้านสามัคคีพัฒนา หมู่ที่ 9 ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภอบางขัน จังหวัดสงขลา ทิศตะวันออก ติดกับบ้านโนนจำปา หมู่ที่ 2 ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภอบางขัน จังหวัดสงขลา ทิศตะวันตก ติดกับบ้านโพธิ์งาม หมู่ที่ 1 ตำบลโพธิ์งาม อำเภอบางขัน จังหวัดสงขลา (สมคิด พรหมจักร. 2557 : สัมภาษณ์)

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านฉำเต่า มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับที่ดอน บางส่วนของพื้นที่เป็นหนองน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำนาและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ดอนและบริเวณหนองน้ำใช้เลี้ยงสัตว์ ฤดูฝนมีฝนตกชุกตามฤดูกาล สภาพดินเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะสำหรับการเพาะปลูก ทำนา ทำไร่ ปลูกต้นคราม และเลี้ยงสัตว์ ประชากร บ้านฉำเต่ามีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 604 คน แยกเป็นชาย 298 คน เป็นหญิง 306 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 157 ครัวเรือน การประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ได้แก่ การเลี้ยงโค เลี้ยงกระบือ การทอผ้า การปลูกยางพารา การปลูกคราม ทำปลาร้า ประชาชนมีอาชีพเสริมทุกครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ย 73,877 บาท/คน/ปี สภาพทางสังคม การศึกษาและสาธารณสุข ชาวบ้านฉำเต่ามีความรักใคร่สามัคคีปองดอง พึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เคารพนับถือผู้อาวุโส อยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ มีความศรัทธา ในพุทธศาสนา มีวัดสว่างภิรมย์เป็นศูนย์รวมการประกอบกิจกรรมทางศาสนาและพัฒนาจิตใจ ด้านการศึกษา จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาภาคบังคับ ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 มากที่สุด ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ระดับอนุปริญาหรือเทียบเท่าระดับปริญา ตามลำดับ ในสาธารณสุขได้รับการดูแลด้านสุขภาพจากภาครัฐโดยเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพให้การบริการตรวจคัดกรองดูแลผู้ป่วย และชาวบ้านตามตารางการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ชาวบ้านแห่งนี้ได้สืบทอดประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่ ตามประเพณีทั่วไปของชาวอีสาน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์จะมีการจัดงานวันผู้สูงอายุ วันรวมใจเยาวชน และประเพณีบุญพระเวส ซึ่งมีการจัดเป็นประจำทุกปี โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน วัดแห่งนี้ได้ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2455 มีพระเณรอยู่จำพรรษาทุกปี ตลอดระยะเวลาที่สร้างวัดมานานนับร้อยปีไม่เคยเป็นวัดร้าง เจ้าอาวาสวัดแห่งนี้จากเริ่มแรกจนปัจจุบันปี พ.ศ. 2557 รวม 18 รูป เจ้าอาวาสรูปแรก คือ หลวงพ่อจันลา คุณบุราน ปัจจุบัน คือ พระครูอรุณ กิตติธรรม (พระอธิการทองพูน กิตติวันโน) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสที่ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดาเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของญาติโยมเป็นอย่างยิ่ง ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านถ้าแต่มีรายได้จากการเกษตรทำนา ทำไร่ และปลูกต้นครามเพื่อผลิตสีคราม สำหรับย้อมคราม และส่งขายให้กลุ่มทอผ้าย้อมคราม และยังพบว่า ชาวบ้านถ้าแต่ยังมีรายได้จากการปลูกครามมากรองจากพื้นที่ทำนา และมีมากกว่าพื้นที่ทำสวน ทำไร่ เป็นข้อมูลชี้ให้เห็นถึงการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตผ้าย้อมคราม (ปลูกต้นคราม) และรายได้ครัวเรือนส่วนใหญ่มาจากขายผลผลิตพืชสวนพืชไร่และจากแหล่งอื่น ๆ เช่น การทอผ้ามีรายได้เข้ากลุ่มปีละประมาณ 3,512,280 บาท โดยเฉพาะผ้าย้อมคราม ที่สร้างรายได้ให้ชุมชนปีละไม่น้อย (สมคิด พรหมจักร. 2557 : สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุนี้ชุมชนบ้านถ้าแต่ โดยการนำของผู้ใหญ่บ้านหรือประธานกลุ่มผ้าย้อมคราม คือ นางสมคิด พรหมจักร ได้ฟื้นฟูการผลิตผ้าย้อมคราม โดยส่งเสริมให้ชุมชนปลูกครามและหาตลาดเพื่อจำหน่ายเมล็ดคราม เนื้อคราม ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม ตลอดจนการประยุกต์ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากผ้าย้อมคราม โดยมีการอบรมให้ความรู้ และมีกิจกรรมอื่น ๆ อย่างต่อเนื่อง จนได้มีการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม เพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ สร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงตลอดไป

กลุ่มสตรีผ้าย้อมคราม บ้านถ้าแต่ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

การก่อตั้งกลุ่มสตรีผ้าย้อมครามบ้านถ้าแต่ ได้มีการรวมกลุ่มสตรีภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผ้าย้อมคราม โดยการนำของ นางสมคิด พรหมจักร ซึ่งมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออากาศอำนวย และองค์การบริหารส่วนตำบลสามัคคีพัฒนา มาให้คำแนะนำชี้แจงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม และมีการประชาคมผู้เข้าร่วมประชุม มติที่ประชุมอนุมัติให้มีการจัดตั้งกลุ่ม โดยมีการรับสมัครสมาชิกเริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 30 คน สมาชิกได้คัดเลือกคณะกรรมการดำเนินงานกลุ่ม และร่วมกันจัดตั้งกลุ่มเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2542 ให้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม บ้านถ้าแต่ หมู่ที่ 1 ตำบลสามัคคีพัฒนา” ประธานกลุ่มคือ นางสมคิด พรหมจักร ตั้งแต่เริ่มจัดตั้งกลุ่มจนปัจจุบัน และยังพบว่า กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามบ้านถ้าแต่ ได้ดำเนินกิจกรรมกลุ่มโดยการนำของ นางสมคิด พรหมจักร ได้จัดกิจกรรมในกลุ่ม ได้แก่ การปลูกต้นครามแปลงรวม โดยใช้ที่ดินส่วนตัวของประธานกลุ่ม จำนวน 2 ไร่ และให้ปลูกที่ดินส่วนตัวคนละ 1 งาน เพื่อใช้เป็นวัตถุดิบ ในการผลิตสีย้อมครามสำหรับย้อมผ้าครามในกลุ่มหรือถ้าผลิตได้จำนวนมากจะได้เป็นสินค้าส่งจำหน่ายให้เครือข่ายจังหวัดสกลนคร เครือข่ายจังหวัดทางภาคเหนือ คือ กลุ่มเครือข่ายผลิตเสื้อหม้อห้อม และยังมีเครือข่ายประเทศเพื่อนบ้าน คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ต้องการสีครามเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่านั้นเนื้อครามที่จะต้องใช้ในกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้าแต่ ต้องผลิตเอง เพื่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม ซึ่งได้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบรรพบุรุษมายาวนาน ทั้งใช้เองและเพื่อจำหน่าย ผ้าที่ทอ ได้แก่ ผ้าขาวม้า

ผ้าฝ้ายสีพื้น (สีคราม) ผ้าไหม ผ้าไหมพรม ผ้าฝ้ายมัดหมี่ ซึ่งเป็นผ้าทอมือทั้งหมด ส่วนใหญ่ผ้าที่จำหน่ายได้และมีผู้สั่งซื้อจำนวนมาก คือ ผ้าย้อมคราม ทั้งผ้าสีพื้น ผ้าลายมัดหมี่ และผ้าไหมพรม ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่กลุ่มนำมาแปรรูปเพื่อให้มีสินค้าหลากหลายตามความนิยมของลูกค้า การดำเนินกิจกรรมในกลุ่มประสบปัญหาเป็นบางครั้ง แต่ด้วยความรักความสามัคคีของสมาชิกในกลุ่มได้ฟันฝ่าอุปสรรคไปได้ด้วยดี และมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นจากเดิม 30 คน เพิ่มเป็น 51 คน ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออากาศอำนวย เข้ามาช่วยเหลืออบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้มีหลากหลายชนิด เพื่อสนองความต้องการของลูกค้า และสำนักงานเกษตรอำเภอ ได้ส่งเสริมให้มีการปลูกต้นครามเพื่อผลิตเนื้อครามให้ได้มากยิ่งขึ้น โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดเลือกพันธุ์คราม วิธีการปลูก การเก็บหรือกระบวนการผลิตซึ่งได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนคนในชุมชนบ้านถ้ำเต่า หันมาปลูกต้นคราม ประกอบอาชีพการปลูกครามผลิตเนื้อครามจำหน่ายให้กลุ่มทอผ้าย้อมคราม และกลุ่มเครือข่าย ส่งผลให้ชุมชนบ้านถ้ำเต่ามีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น (สมคิด พรหมจักร. 2557 : สัมภาษณ์)

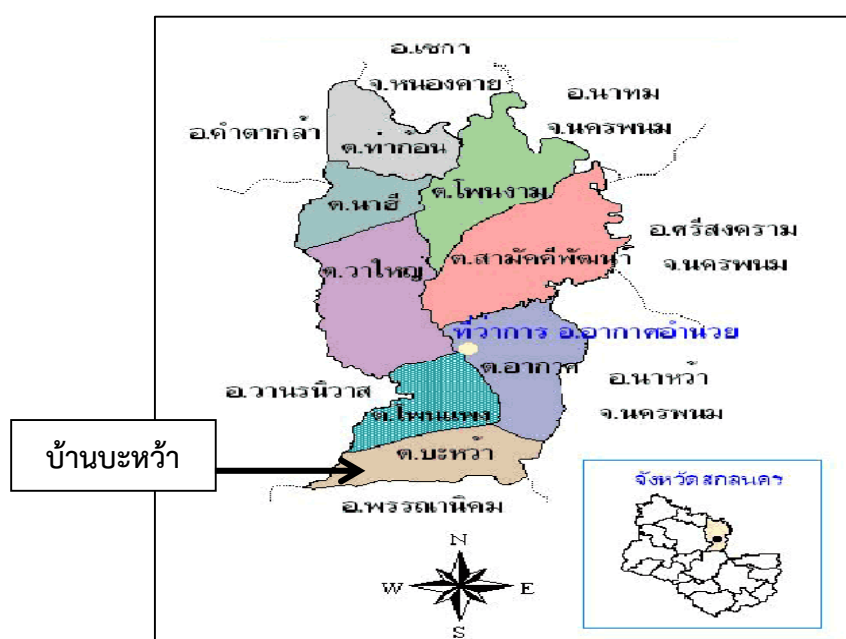
ภาพประกอบ 7 สมาชิกกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า หมู่ที่ 1

ปี พ.ศ. 2544 ภาครัฐมีโครงการช่วยเหลือประชาชนหลายโครงการ ทำให้ชุมชนบ้านถ้ำเต่า มีการรวมกลุ่มเกิดขึ้นจำนวนมากถึง 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มทอไหมพรม กลุ่มย้อมคราม กลุ่มทอผ้าไหม และกลุ่มผลิตภัณฑ์จากปลา ทำให้การดำเนินกิจกรรมแต่ละกลุ่มประสบปัญหาด้านการบริหารจัดการ คณะกรรมการกลุ่มต่าง ๆ จึงได้ประชุมปรึกษาหารือ เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน สรุปได้ว่าการรวมกลุ่มโดยนำกลุ่มต่าง ๆ มาบูรณาการ มีกลุ่มผ้าย้อมครามหรือกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเป็นแกนหลักซึ่งมีนางสมคิด พรหมจักร เป็นประธานกลุ่ม ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหญิงและชาย รวม 327 คน จุดเด่นของกลุ่มคือ ปลูกต้นครามเอง ตีครามเอง เพื่อใช้ในกลุ่มและ ยังมีน้ำครามที่ผลิตได้มากจนสามารถส่งไปขายทางจังหวัดภาคเหนือของไทยที่ทำ เสื้อหม้อฮ่อมอีกหลายกลุ่มในปัจจุบัน (สมคิด พรหมจักร. 2557 : สัมภาษณ์)

โดยสรุป บ้านถ้ำเตามีพื้นที่เพาะปลูกต้นครามมาก รองจากพื้นที่ทำนาข้าวและ เป็นหมู่บ้านที่ผลิตครามส่งไปขายทางจังหวัดภาคเหนือในกลุ่มที่ทำเสื่อม่อฮ่อม และกลุ่มยังรับซื้อคราม จากกลุ่มเครือข่าย ตลอดจนส่งเสริมให้ชุมชนปลูกคราม โดยกลุ่มสตรีผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า ซึ่งมี ประธานกลุ่ม คือ นางสมคิด พรหมจักร เป็นผู้ดำเนินการหาตลาดจำหน่ายคราม เมล็ดครามและ ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2. บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 8 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านบะหว้า (พื้นที่ทำการวิจัย)
ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2552 : เว็บไซต์)

บ้านบะหว้า เดิมที่ย้ายมาจากบ้านนาหว้า จังหวัดนครพนม เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2465 โดยการนำของ นายหุ้ย ดันมีแก้ว นายวาด ตวันไชย และ นายคำมา วังใจ เป็นหัวหน้า นำชาวบ้านอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณป่าแห่งนี้ ซึ่งมีต้นหว้าขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก (ภาษาอีสาน เรียกว่า บะต้นหว้า) และต่อมาจึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านบะหว้า ปัจจุบันคือ ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร กำนันคนแรกคือ นายคำมา วังใจ

ภาพประกอบ 9 กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมคราม ศูนย์ 3 วิทยาลัยแห่งครอบครัว บะหว้า

บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า แบ่งการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านบะหว้า หมู่ที่ 2 ผู้ใหญ่บ้านคือ นายทะนงศักดิ์ ดวงสุภา บ้านบะหว้าน้อย หมู่ที่ 5 ผู้ใหญ่บ้านคือ นายประมาณ ผาทองคำ บ้านบะหว้า หมู่ที่ 7 ผู้ใหญ่บ้านคือ นายจ่านง แดงวิเศษ และบ้านบะหว้า หมู่ที่ 9 ผู้ใหญ่บ้านคือ นางฉิมมา เตื่อนนิร โดยมีกำนันคือ นายสงวน ดวงสุภา เป็นผู้นำตำบล ช่วยดูแลทุกข์สุขราษฎรในตำบล ให้ได้รับความสุขอย่างทั่วหน้า

ที่ตั้งและอาณาเขต ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลอากาศอำนวย อำเภอบ้านดง อำเภอบ้านดง จังหวัดสกลนคร ทิศใต้ ติดกับ ตำบลสว่าง อำเภอดงเจริญ จังหวัดสกลนคร ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลหนองสนาม อำเภอดงเจริญ จังหวัดสกลนคร

ลักษณะภูมิอากาศ สภาพทั่วไป ตำบลบะหว้า พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ บางส่วนเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา มีลำห้วยแดง ห้วยบอน ห้วยพิพัตไหลผ่าน สภาพดิน สภาพดินฟ้า อากาศ อากาศเย็นสบายในเวลากลางคืน

จำนวนประชากร จากการสำรวจ พบว่า บ้านบะหว้า หมู่ที่ 2 มีประชากรรวม 1,001 คน จำนวน 218 หลังคาเรือน ผู้ใหญ่บ้าน คือ นายทะนงศักดิ์ ดวงสุภา บ้านบะหว้าน้อย หมู่ที่ 5 มีประชากร 460 คน จำนวนครัวเรือน 95 หลังคาเรือน ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายประมาณ ผาทองคำ บ้านบะหว้า หมู่ที่ 7 มีประชากรรวมชายหญิง 879 คน จำนวน 210 หลังคาเรือน ผู้ใหญ่บ้านคือ นายจ่านง แดงวิเศษ บ้านบะหว้า หมู่ที่ 9 มีจำนวนประชากร 916 คน จำนวน 196 หลังคาเรือน ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นางฉิมมา เตื่อนนิร ประชากรตำบลบะหว้า รวม 6,185 คน จำนวนหลังคาเรือน 1,239 หลังคาเรือน โดยมีนายสงวน ดวงสุภา เป็นกำนัน

การประกอบอาชีพ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ประชากรตำบลบะหว้า ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา อาชีพเสริม ได้แก่ การทอผ้า จักสาน เพาะเห็ด และค้าขายอื่น ๆ ปัจจุบันได้มีการส่งเสริมการประกอบอาชีพทอผ้าย้อมคราม ส่งผลให้ประชากรในหมู่บ้านบะหว้า มีรายได้เพิ่มจากการ

ประกอบอาชีพเสริม ได้แก่ การผลิตผ้าย้อมคราม ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน และการปลูกเห็ด ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น (สาคร ไชยมงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 10 ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านบะหว้า

ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านบะหว้า โดยสมาชิกในชุมชนนำผลผลิตมารวมกันเพื่อจำหน่ายเป็นของฝากของที่ระลึก ซึ่งมีคณะกรรมการกลุ่มแม่บ้านเป็นศูนย์กลางรับฝากสินค้าและจำหน่าย โดยเจ้าของผลิตภัณฑ์กำหนดราคาสินค้า ส่วนการจำหน่ายกลุ่มแม่บ้านจะกำหนดราคาตามความเหมาะสม จากการสัมภาษณ์ พบว่า บ้านบะหว้า เป็นสังคมเรียบง่ายอยู่กันแบบครอบครัว พี่พวอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เคารพผู้อาวุโส มีการจัดงานประเพณีรดน้ำดำหัวในช่วงเทศกาลสงกรานต์ทุกปี และคนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละร้อย มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมกันที่วัดประจำหมู่บ้าน ปัจจุบันประชากรได้เข้าเรียนภาคบังคับในโรงเรียนประถมศึกษา ร้อยละร้อย และชาวบ้านยังส่งเสริมให้ลูกหลานในครอบครัวได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ประชากรในหมู่บ้านได้รับการดูแลด้านสุขภาพ โดยเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพในชุมชนมาให้บริการตรวจฟรีทุกคน

ความเป็นมาของการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านบะหว้า

จากการศึกษา พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภออากาศอำนวย และองค์การบริหารส่วนตำบลบะหว้า เข้ามาให้การสนับสนุน ด้วยวิธีการรวมกลุ่มสตรีแม่บ้านที่ได้สืบทอดการทอผ้าจากบรรพบุรุษเริ่มแรกมีสมาชิกทั้งหมด 25 คน มีการคัดเลือกกรรมการดำเนินงาน และมี นางสาว ไชยมงค์ เป็นประธานกลุ่ม

ภาพประกอบ 11 ที่ทำการกลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านบะหว้า

ที่ทำการกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า ตั้งอยู่ที่ศูนย์สามวัยบ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร โดยมีนางสาคร ไชยมงคล เป็นประธานกลุ่ม เริ่มแรกหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุนให้ทำการแปรรูป ผลไม้ที่มีมากในท้องถิ่น คือ กล้วยและ มะม่วง ซึ่งเจ้าหน้าที่มาให้ความรู้ในการทำกล้วยตาก กล้วยฉาบ และมะม่วงดอง ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากรสชาติ และคุณภาพยังไม่ได้มาตรฐาน และไม่มีตลาดรองรับ จึงได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดเป็นการส่งเสริมการทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการยูนิเซฟ เป็นเงิน จำนวน 25,000 บาท และมีหน่วยงานพัฒนาชุมชน อุตสาหกรรมจังหวัด เกษตรจังหวัด เข้ามาสนับสนุน และตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง” การดำเนินงานของกลุ่มได้จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การผลิตสีธรรมชาติเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายต้นไม้ เนื่องจากการเก็บสีจากธรรมชาติ เจ้าหน้าที่จากองค์กรภาครัฐ ภาคชุมชน และสมาชิกกลุ่ม จึงได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือปรับเปลี่ยนจากการย้อมสีธรรมชาติด้วยเปลือกไม้มาเป็นย้อมสีธรรมชาติด้วยสีคราม จึงได้เปลี่ยนชื่อกลุ่มทอผ้าเป็น “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านบะหว้า” และได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐในด้านพัฒนาฝีมือ การตลาด หน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน ได้แก่ เทศบาลบะหว้า พัฒนาชุมชนอำเภอ อากาศอำนวย พัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนคร เกษตรอำเภอกุสุมาลย์ เกษตรจังหวัดสกลนคร อุตสาหกรรมจังหวัด และสหกรณ์จังหวัดสกลนคร ประกอบกับในช่วงปี พ.ศ. 2544 มีผู้สนใจผ้าฝ้ายมากขึ้น ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายของกลุ่มขายดีมีชื่อเสียง และหมู่บ้านบะหว้ายังได้รับคัดสรรให้เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติจนได้รับจัดสรรงบประมาณให้ก่อสร้างโรงเรือนทอผ้าที่ศูนย์สามวัยบ้านบะหว้า

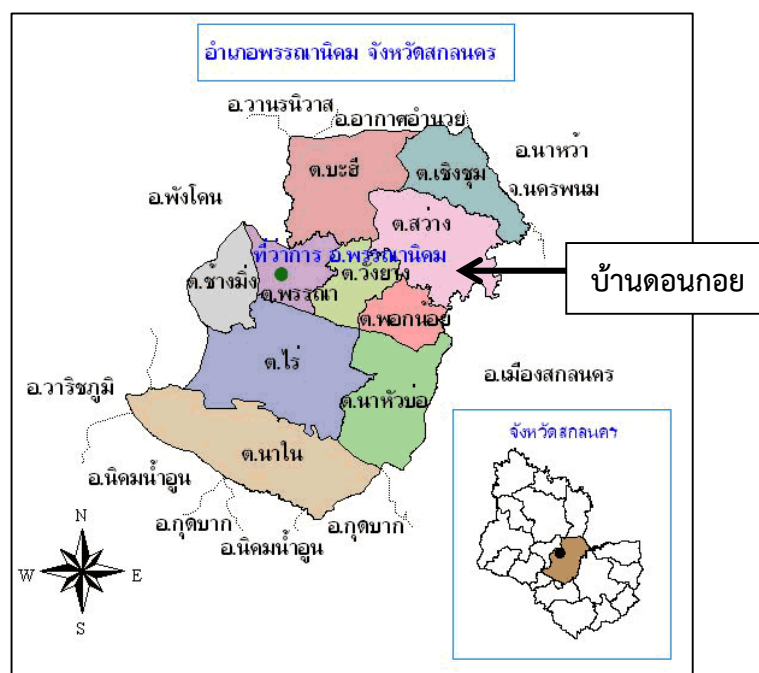
ภาพประกอบ 12 ศูนย์ 3 วัย สานสายใยรักแห่งครอบครัว บะหว้า

ปี พ.ศ. 2550 มีหลักสูตรการเรียนการสอนเกี่ยวกับการทอผ้าฝ้าย โดยทางโรงเรียน มีการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้การทำผ้าอ้อมสตรีกรมโดยมีการนำนักเรียนได้มีการศึกษานอกสถานที่ การนำนักเรียนมาเรียนรู้การทำผ้าอ้อมสตรีที่ศูนย์วิสาหกิจชุมชนหรือที่กลุ่มการทอผ้าฝ้ายในหมู่บ้านบะหว้า โดยให้นักเรียนได้มาเรียนรู้การทำผ้าอ้อมสตรีเป็นประจำทุกวันจันทร์ และวันพฤหัสบดี อาทิตย์ละสองวัน ครูผู้สอนคือสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านบะหว้า หลักสูตรกระบวนการอ้อม สตรีกรมจากเริ่มแรกจนถึงตอนสุดท้าย

ปี พ.ศ. 2553 กลุ่มทอผ้าฝ้ายได้มีการจัดตั้งธนาคารสีย้อมคราม โดยการประชาคมภายในกลุ่มจึงได้แนวคิดใหม่ที่ว่าเมื่อมีการทำผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้น ทำให้เนื้อความไม่เพียงพอในการทอ จึงมีแนวคิดที่จะทำการจัดเก็บสีย้อมครามไว้เพื่อให้สมาชิกได้มีการยืมเนื้อสีย้อมในกรณีที่มีสมาชิกไม่มีเนื้อสี ในการย้อมในขณะที่รายการสินค้าที่มีจำนวนมาก และมีการส่งวัสดุคืนในส่วนที่สมาชิกยืมไป ปีต่อปี มีการกำหนดระเบียบข้อตกลงร่วมกัน ลักษณะคล้ายกับธนาคารข้าว ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 45 คน ประธานกลุ่ม คือ นางสาวกร ไชยมงค์ (สาคร ไชยมงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

3. บ้านดอนกอย ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 13 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านดอนกอย (พื้นที่ที่ทำกรวิจัย)
ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2554 : เว็บไซต์)

บ้านดอนกอยก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2448 เดิมเรียกว่า “บ้านดอนกอย” หรือบ้านกอย เนื่องจากบริเวณนี้เป็นป่าโคกเต็มไปด้วยต้นไม้ปกคลุมอย่างหนาแน่น อุดมไปด้วยมันชนิดหนึ่ง ชาวบ้านเรียกมันชนิดนี้ว่า “มันกลอย” บริเวณพื้นที่แห่งนี้มีคนละฝั่งลำน้ำอูน โดยมีคุณตาเชียงนวน คุณตาตุ่ม และคุณตาทิดจันทร์ มาพร้อมกับลูก ๆ หลาน ๆ ช่วยกันถากถางป่าเพื่อทำไร่ ทำนา หลังจากนั้นก็มีครอบครัวอื่น ๆ เข้ามาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ ชาวบ้านเรียกว่า “บ้านดอนกอย”

ที่ตั้ง อาณาเขต บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร อยู่ห่างจากตัวเมืองสกลนครออกมาทางด้านทิศตะวันตก ประมาณ 30 กิโลเมตร มีอาณาเขตพื้นที่ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ บ้านคำประมง หมู่ 4 และบ้านบัวทอง หมู่ 11 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ทิศใต้ ติดกับ บ้านนาซอน หมู่ 6 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ทิศตะวันออก ติดกับ ลำน้ำอูน บ้านท่าม่วง หมู่ที่ 2 ตำบลหนองลาด อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านโนนทรายคำ หมู่ 7 บ้านโนนทรายทอง หมู่ 8 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร (ประสงค์ สุราราช. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 14 ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน บ้านดอนกอย

ลักษณะภูมิศาสตร์ จากการสำรวจ พบว่า สภาพทั่วไปบ้านดอนกอยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรหลากหลาย มีแหล่งน้ำที่ใช้ประโยชน์ในการอุปโภค ตลอดจนทำไร่ ทำนาหลายแห่ง เช่น ห้วยคำผักหวาน ห้วยคำไร่ ห้วยหนองกระจิก หนองหอย หนองกอก ลำห้วยฝายเชิงชุม สระน้ำหลวง และหนองกอกน้อย ส่งผลให้ชาวบ้านมีน้ำในการเกษตรหลายแห่งเป็นที่พอใจ

อาชีพของประชากร จากการสัมภาษณ์ พบว่า จำนวนครัวเรือนและประชากรทั้งสิ้น 197 ครัวเรือน ประชากรรวมทั้งสิ้น 963 คน แยกเป็นชาย 474 คน หญิง 489 คน อาชีพหลักของชาวบ้านดอนกอย ได้แก่ อาชีพทำนา เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั่วไป อาชีพเสริม ได้แก่ ค้าขาย ทำสวน อุตสาหกรรมครัวเรือน เช่น ทอผ้า แปรรูปอาหาร และทอผ้าอ้อมคราม และยังพบว่า รายได้ประชากรในชุมชนแห่งนี้ได้มาจากผลผลิตทางการเกษตรที่จำหน่ายทั้งภายในและนอกชุมชน รายได้จากการรับจ้างและรายได้อื่น ๆ ดังนี้ รายได้เฉลี่ยประมาณ 35,833 บาท/คน/ปี ครัวเรือนมีการออมร้อยละ 93 ของครัวเรือนทั้งหมด พื้นที่ทำนา 2,103 ไร่ จากเนื้อที่ทั้งหมด 2,322 ไร่ ผลผลิตทางการเกษตรสามารถส่งจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ ข้าว พริก ประชาชน มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีเส้นทางการคมนาคม การขนส่งใช้ได้ตลอดปี มีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการทำการเกษตร และเลี้ยงสัตว์

สภาพทางสังคม การศึกษา และสาธารณสุขปโภค ชุมชนบ้านดอนกอยมีการจัดบ้านเรือนถูกสุขลักษณะ สภาพบ้านเรือนมีความมั่นคงถาวร ประชาชนส่วนใหญ่มีสุขภาพดี ผู้ที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีร้อยละ 95 ของประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชน เด็กและเยาวชนในชุมชนบ้านดอนกอยได้รับการศึกษาภาคบังคับทุกคนประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 15-60 ปี อ่านออกเขียนได้คิดเป็นร้อยละ 98 และมีจำนวนไม่น้อยที่ได้ศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ชุมชนบ้านดอนกอยยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตย รู้รักสามัคคี มีความรักความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ในอดีตชาวบ้าน ดอนกอย นิยมใช้น้ำจากบ่อบาดาลน้ำตื้น และบ่อน้ำที่ชาวบ้านช่วยกันขุด ปัจจุบันยังมีการใช้อยู่บ้างแต่ส่วนใหญ่หันมาใช้น้ำจากระบบประปาหมู่บ้าน ซึ่งมีปริมาณน้ำเพียงพอต่อความต้องการตลอดปี โดยเฉลี่ยค่าใช้จ่ายประมาณ 30-60 บาทต่อเดือน หรือรายจ่ายด้านสาธารณสุขโรคที่จำเป็นในครัวเรือน ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำประปา ค่าโทรศัพท์ โดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 1,243.95 บาท ต่อคนต่อเดือน

ด้านศิลปะประเพณีวัฒนธรรม ชาวบ้านดอนกอยมีการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษ คือ ประเพณีฮีตสิบสองครองสิบสี่ มิ่งงานบุญประเพณีทุกเดือน โดยคนในชุมชนจะไปรวมกันที่วัด เพื่อร่วมกันทำบุญตามเทศกาล เช่น ประเพณีทอดเทียนพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญพระเวส บุญกฐิน และบุญลอยกระทง เป็นต้น ซึ่งบุญประเพณีทั้งสิบสองเดือนจะมีพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อของชุมชนชาวอีสานที่ได้สืบทอดกันมายาวนาน ซึ่งชาวบ้านดอนกอยได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมการทอผ้าย้อมคราม ซึ่งได้มีการอนุรักษ์และสืบทอดโดยมีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้า ดังรายละเอียด (ถวิล อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

ความเป็นมาของการก่อตั้งกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2546 โดยสืบทอดเจตนารมณ์ของ คุณยายพิมพ์ ศรีกุลกิจ ซึ่งเป็นชาวไทยที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ดอนกอย ในฐานะลูกสะใภ้ นางพิมพ์ หรือคุณยายพิมพ์ มาจากครอบครัวยากจน แต่มีความสามารถ ในการทอผ้า โดยเฉพาะการออกแบบลวดลายตามจินตนาการ คือ ลายนกนางแอ่น ที่บินอยู่บนท้องฟ้า ซึ่งนางพิมพ์เห็นขณะกำลังทอผ้า เมื่อทอเสร็จจึงนำไปมอบให้แม่ย่า ทำให้แม่ย่าเกิดความพอใจในความสามารถของนางพิมพ์ ยอมรับและเอ็นดูลูกสะใภ้จนวาระสุดท้ายของชีวิต เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความดี นางพิมพ์จึงได้อนุรักษ์ลายนกนางแอ่น และให้ลูกหลานบ้านดอนกอยได้สืบทอดลายมัดหมี่ผ้าย้อมคราม ลายนกนางแอ่นปัจจุบันได้มีการรวมกลุ่มแม่บ้านผู้ทอผ้าย้อมคราม เพื่อสืบสานเผยแพร่ภูมิปัญญาการทอผ้าของยายพิมพ์ ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างไกล โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย”

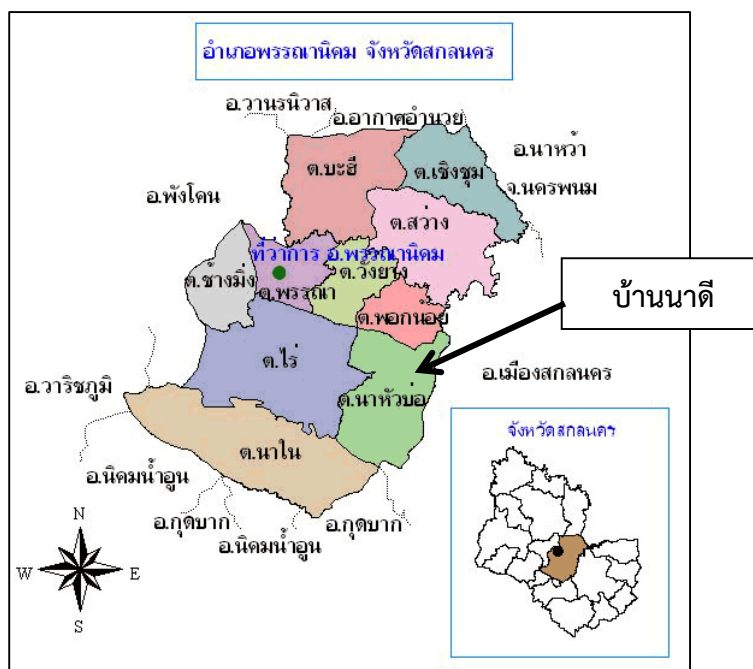

ภาพประกอบ 15 ภูมิปัญญาในการมัดหมี่ของนางถวิล อุปรี ประธานกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย ก่อตั้งเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2546 เริ่มแรกมีสมาชิก จำนวน 9 คน มี นางถวิล อุปรี เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้ ดำเนินการและพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง ด้วยความมานะอดทนของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งให้ความร่วมมือมีความรักความสามัคคีในการทำงาน โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านดอนกอย เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ มีรายได้มั่นคง และเพื่อสนับสนุนกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยเหลือ ปัจจุบันมีสมาชิก 45 คน มีคณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่ม จำนวน 15 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกตั้ง โดยมีนางถวิล อุปรี เป็นประธานกลุ่ม

การบริหารจัดการ มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งที่ได้รับการคัดเลือกผ่านมติที่ประชุมสมาชิกรับรอง มีการจัดทำระบบบัญชีที่ละเอียด และทุกขั้นตอนทุกครั้งเมื่อมีรายรับ-รายจ่าย นอกจากนี้ยังมีการจัดทำบัญชีผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่ได้จำหน่ายอีกด้วย มีระเบียบข้อบังคับที่ครอบคลุมว่าด้วย หมวดสมาชิกภาพ การฟื้นฟูสภาพ หมวด คณะกรรมการ การบริหารจัดการ บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ หมวดการจัดสรรผลกำไร อุดมการณ์ของกลุ่ม คือ เพื่อสร้างรายได้ประหยัทรายจ่าย ใช้ทุกอย่างที่ทำได้ ทำทุกอย่างที่ใช้ แก้ไขด้วยสันติวิธี เป้าหมายธุรกิจ คือ ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าประเภท ผ้าและเครื่องแต่งกาย โดยมีเป้าหมายผลผลิตสินค้า 350 ชิ้นต่อเดือน ซึ่งมีกลุ่มลูกค้าหลัก คือ กลุ่มราชการ กลุ่มลูกค้ารอง คือ พ่อค้า ประชาชน นักศึกษา นักท่องเที่ยวมาจากทุกพื้นที่ และเป็นลูกค้าทุกเพศทุกวัย (ถวิล อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

4. บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 16 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านนาดี (พื้นที่ที่ทำกรวิจัย)

ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2554 : เว็บไซต์)

บ้านนาดีตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนคร เป็นหมู่บ้านขนาดกลางมีจำนวนครัวเรือน 144 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 579 คน บริเวณพื้นที่บ้านนาดีเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำนา ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ประชากรส่วนใหญ่ทำนา หลังจากเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายเตรียมเครื่องมืออุปกรณ์การทำนา และซ่อมแซมเครื่องใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ ในครัวเรือน หรืออุปกรณ์การเกษตร (ปรีชา กิจขำนิ. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 17 บ้านนาดี หมู่ที่ 14 ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนคร

ที่ตั้งและอาณาเขต มีอาณาเขตพื้นที่ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลพอกน้อย อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนคร ทิศใต้ ติดกับ ตำบลนาใน อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนคร ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลขมิ้น อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนคร ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลไร่ อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนคร

ลักษณะภูมิประเทศ จากการสังเกต พบว่า ลักษณะทั่วไปของภูมิประเทศบ้านนาดีพื้นที่เป็นที่ลุ่มสลับดอน ที่ลุ่มส่วนใหญ่ทำนาข้าว ส่วนที่ดอนนิยมปลูกต้นคราม และปลูกฝ้าย มีบางแห่งเลี้ยงวัว ควาย ไร่ข้าวเป็นรายได้เสริมของครอบครัว อากาศเย็นสบายในฤดูหนาว ฤดูฝนที่ลุ่มน้ำท่วมแต่ไม่ขัง ยังมีที่ระบายน้ำได้ดี จึงทำให้พื้นที่เหมาะแก่การทำนาข้าว อาชีพของประชากรบ้านนาดี เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มีจำนวนครัวเรือน 144 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 579 คน แยกเป็นชาย 287 คน หญิง 292 คน

ประชากรบ้านนาดี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ เลี้ยงควาย เลี้ยงวัว ในอดีตเลี้ยงควายไว้ใช้งานหรือเลี้ยงไว้ไถนา แต่ปัจจุบันเลี้ยงควายไว้ขายเพิ่มรายได้ในครอบครัว และยังพบว่า ประชากรหญิงได้รวมกลุ่มประกอบอาชีพทอผ้าอ้อมคราม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนเข้ามาช่วยให้เทคนิคการประยุกต์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตผ้าอ้อมครามให้เกิดมูลค่าเพิ่ม จำหน่ายในราคาสูง นับได้ว่าเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้ชาวบ้านนาดีปีละไม่น้อย (ปรีชา กิจขำนิ. 2557 : สัมภาษณ์) รายได้ประชากรส่วนใหญ่ได้มาจาก

ผลผลิตด้านเกษตรกรรม เช่น การทำนา เลี้ยงสัตว์ ทอผ้าฝ้ายและชายคราม แต่ก็ไม่มากนักเพียงเป็นรายได้เสริมทางครอบครัว ซึ่งนิยมทอผ้าฝ้าย ผ้าคราม หลังจากเสร็จสิ้นการทำงาน

สภาพทางสังคม การศึกษา และสาธารณสุขปวงโคก ประชาชนในชุมชนบ้านนาดี มีความรักความสามัคคี มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีวิถีชีวิตแบบพอเพียง บ้านเรือนสะอาด เป็นระเบียบโดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอร่วมกับเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพเข้ามาให้ความรู้อบรมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพตนเอง การจัดบ้านให้น่าอยู่ให้ถูกสุขลักษณะสะอาดอยู่เสมอ ชุมชนบ้านนาดี ได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ปัจจุบันเยาวชนตั้งแต่อายุ 10 ปีขึ้นไป ถึงผู้ใหญ่อายุ 60 ปี อ่านออกเขียนได้ และเยาวชนส่วนใหญ่ได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาและมีจำนวนไม่น้อยที่เรียนต่อชุมชนบ้านนาดีร่วมกันจัดกิจกรรมออกกำลังกาย เพื่อรักษาสุขภาพ กิจกรรมโครงการปลูกผักปลอดสารพิษ และตรวจคัดกรองผู้ป่วยโรคเบาหวาน โดยมีอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นผู้ประสานงานติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ชุมชนบ้านนาดีได้สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมฮีตสิบสองครองสิบสี่ โดยจัดบุญประเพณีตามเทศกาลวันสำคัญ เช่น บุญประเพณีเข้าพรรษา ทอดเทียนพรรษา ชาวบ้านจะไปรวมกันที่วัด เพื่อร่วมพิธีกรรมทอดถวายเทียนพรรษา ทำบุญใส่บาตรตามประเพณีนิยม และบุญประเพณี อื่น ๆ ตลอดระยะเวลาสิบสองเดือนตามฤดูกาลงานบุญประเพณีของชาวอีสาน การก่อตั้งกลุ่มฝ้าย้อมคราม

จากการศึกษา พบว่า กลุ่มทอผ้าฝ้าย้อมครามบ้านนาดี (แม่ทีตา) ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2535 ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านนาดี หมู่ที่ 14 ตำบลหัวนาบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยการรวมตัวของกลุ่มผู้ปลูกครามพื้นที่ตอนของตัวเอง ด้วยความคิดที่ว่าตัวเองมีพื้นที่ปลูกครามน้อย ประมาณคนละ 200 ตารางวา หากเนื้อครามไม่พอจะต้องซื้อจากคนอื่น อาจจะมีปัญหาเกิดขึ้นตามมาหลายอย่าง หากมีการรวมกลุ่มระดมแนวคิดช่วยกันแก้ปัญหาและหาแนวทางพัฒนากิจกรรมกลุ่ม อาจจะทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ มีผลิตภัณฑ์กลุ่มเกิดขึ้นมากมาย สมาชิกมีรายได้เพิ่ม กลุ่มมีชื่อเสียงมีผลงานมีรายได้สูงขึ้น

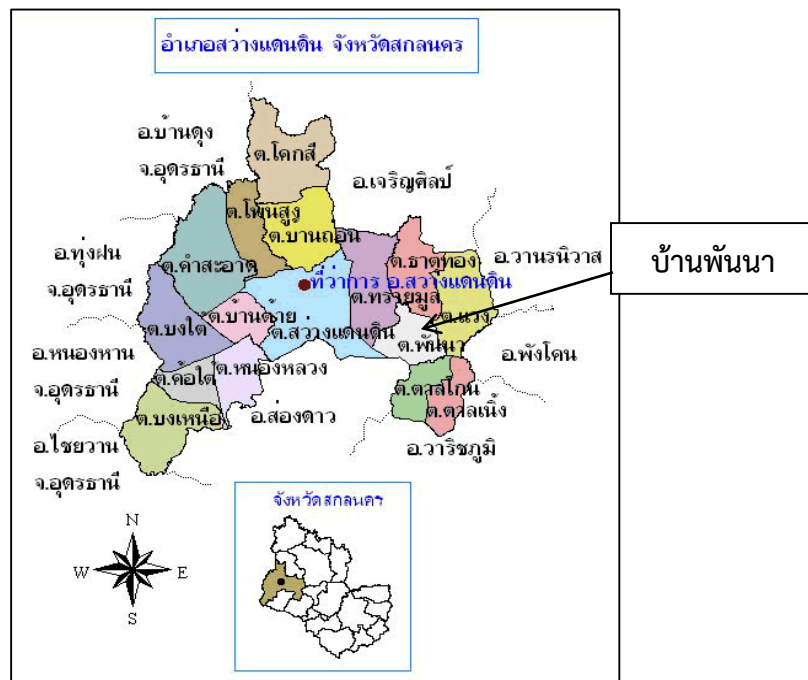

ภาพประกอบ 18 ที่ตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้าย้อมคราม บ้านนาดี (แม่ทีตา)

ด้วยเหตุนี้จึงได้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี (แม่ซีตา) ขึ้น โดยมีศูนย์หรือแหล่งเรียนรู้ที่บ้าน นางวิลาวัลย์ (ลูกสาวคุณแม่ซีตา) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ ขึ้นตอน หรือกระบวนการผลิตน้ำคราม แบบดั้งเดิม และกระบวนการย้อมคราม ผลิตภัณฑ์ ที่เกิดจากการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เสื่อ กางเกง (สุภาพสตรี สุภาพบุรุษ) หมวก ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋า ผ้าถุงหรือผ้านุ่ง และยังพบว่า มีศูนย์แห่งนี้นอกจากจะได้ชมขั้นตอนการผลิตผ้าย้อมครามแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นกระบวนการย้อมมือแล้ว บริเวณด้านหลังของศูนย์เรียนรู้แห่งนี้ยังมีต้นครามให้ดูเป็นจำนวนมาก แต่พื้นที่ปลูกครามของกลุ่มจะใช้พื้นที่ส่วนตัวของสมาชิก และพื้นที่ของโรงเรียน ซึ่งได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการโรงเรียน โดยมีหัวหน้าสถานศึกษา (ผู้อำนวยการโรงเรียน) ให้การสนับสนุนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักเรียนได้ศึกษา ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกปลูกครามจำนวน 15 คน สมาชิกทำสีครามและปลูกครามตลอดจนผลิตผ้าย้อมคราม จำนวน 18 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน เหนรัญญิก ประชาสัมพันธ์ และกรรมการกลุ่ม เลขานุการ ทำหน้าที่และได้พัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่องโดยมีประธานกลุ่ม คือ นางประไพพันธ์ แดงใจ มีสมาชิกกลุ่มจำนวน 45 คน การดำเนินงานได้แบ่งออกเป็นกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ประกอบด้วย ฝ่ายบริหาร ฝ่ายจัดซื้อ ฝ่ายผลิต ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายการตลาด และฝ่ายแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งคณะกรรมการแต่ละฝ่ายมีความสำคัญในการดำเนินงานของกลุ่มมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบและดำเนินกิจกรรมไปพร้อมกัน ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือให้การสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรอำเภอ และอุตสาหกรรมจังหวัดมาให้ความรู้แนะนำช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอ (ประไพพันธ์ แดงใจ. 2557 : สัมภาษณ์)

5. บ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 19 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านพันนา (พื้นที่ที่ทำกรวิจัย)

ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2554 : เว็บไซต์)

จากการสำรวจ พบว่า บ้านพันทนา เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ก่อตั้งมานานเมื่อปี พ.ศ. 2430 เดิมที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี ปัจจุบันบ้านพันทนา ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลพันทนา อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 20 ศูนย์บ้านพันทนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

ที่ตั้งและอาณาเขต มีอาณาเขตพื้นที่ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลธาตุทอง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ทิศใต้ ติดกับ ตำบลตาลโกน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลแว้ง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลทรายมูล อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

อาชีพของประชากร ประชากรในหมู่บ้านพันทนา ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำการเกษตร ทำสวนยางพารา และทอผ้าฝ้าย และได้รวมกลุ่มอาชีพทอผ้าย้อมคราม (ย้อมสีธรรมชาติ) ตำบลบ้านพันทนามีประชากรทั้งหมด 986 คน แยกเป็นชาย 485 คน ประชากรหญิง จำนวน 501 คน จำนวนครัวเรือน 197 ครัวเรือน

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม อากาศหนาวเย็นในฤดูหนาว ฝนตกชุกในฤดูฝน ประชากรได้ทำนาตามฤดูกาล ผลผลิตนาข้าวได้ผลปานกลางและบางปีได้ผลดี

สภาพทางเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำนา ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐในการทำนาข้าวเพิ่มผลผลิตตามหลักทฤษฎีเกษตรแผนใหม่ หรือเศรษฐกิจพอเพียง และปัจจุบันภาครัฐยังได้ส่งเสริมการปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ชื่อ “ข้าวหอมทอง” คุณภาพดีมีผลผลิตต่อไร่สูง สร้างรายได้ให้เกษตรกรที่ทำนาข้าวมีเศรษฐกิจดีขึ้น และรายได้จากการทอผ้าย้อมครามไปรวมกันจำหน่ายที่ศูนย์”

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา

จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านพันนา มีการรวมกลุ่ม เพื่อจัดตั้งกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ (สีครามหรือผ้าย้อมคราม) เมื่อปี พ.ศ. 2531 โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสว่างแดนดิน เข้ามาประชุมชี้แจงนโยบายและมีการประชุมชาวบ้าน โดยแนะนำให้สตรีในหมู่บ้านรวมกลุ่มกันเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการทอผ้า ซึ่งชาวบ้านมีความรู้และทอผ้าใช้เองในครัวเรือนอยู่แล้ว ผลจากการประชุมชาวบ้าน กลุ่มสตรีในหมู่บ้านได้รวมกันจัดตั้งกลุ่ม มีสมาชิกครั้งแรก 34 คน การดำเนินงานของกลุ่มต่างคนต่างทำ เพียงแต่มารวมกันทำงานที่เดียวกัน กิจกรรมกลุ่มยังไม่ชัดเจน การทอผ้าเป็นเพียงทอไว้ใช้ในครอบครัว ไม่มุ่งหวังทางการตลาด

ภาพประกอบ 21 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา

ปี พ.ศ. 2535 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสว่างแดนดิน ได้เข้าไปทบทวนกิจกรรม เพื่อกระตุ้นการดำเนินงานของกลุ่ม และให้ส่งเสริมด้านการทอผ้าไหมตามโครงการพัฒนาอาชีพโดยองค์การสตรีสนับสนุนงบประมาณ 25,000 บาท สมาชิกกลุ่มได้ดำเนินการทอผ้าและการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ แต่ยังมีปัญหาด้านการตลาดและการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และในปี พ.ศ. 2536 ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชนจัดฝึกอบรมด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าไหม ผ้าฝ้าย โดยใช้วิทยากรที่มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาฝึกอบรม ผลของการอบรมสมาชิกในกลุ่มสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้แต่ยังไม่มีตลาดรองรับ

ปี พ.ศ. 2538 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสกลนครได้เข้ามาสนับสนุนฝึกอบรมสมาชิกเกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ทำหมอน กล่องกระดาษทิชชู กระเป๋า ผ้าปูโต๊ะ และผลิตภัณฑ์สิ่งของเครื่องใช้ในบ้านอีกหลายอย่าง จึงเริ่มมีตลาดรองรับแต่ยังอยู่ในวงแคบมาก นางคำพูล สุราชวงศ์ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรองประธานคณะกรรมการพัฒนาสตรี อำเภอสว่างแดนดิน (กพสอ.) และเป็นกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดสกลนคร ได้มีโอกาสเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการฝ่ายส่งเสริมอาชีพ ตามโครงการของคณะกรรมการพัฒนาสตรีจังหวัดสกลนคร โดยมี ดร.เพ็ญศักดิ์

จักขุจินดา เป็นประธานคณะกรรมการได้คิดริเริ่มหาแนวทางและวิธีการที่จะส่งเสริมสนับสนุนอาชีพสตรีจังหวัดสกลนคร เพื่อสร้างอาชีพเสริม สร้างรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวและชุมชน นอกเหนือจากรายได้ด้านการเกษตร โดยมอบหมายให้นางละมุล เร่งสมบูรณ์ และนางคำพูล สุราชวงศ์ ทำหน้าที่ดำเนินการตามแนวคิดดังกล่าว กิจกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่องแต่ยังไม่เป็นรูปธรรม

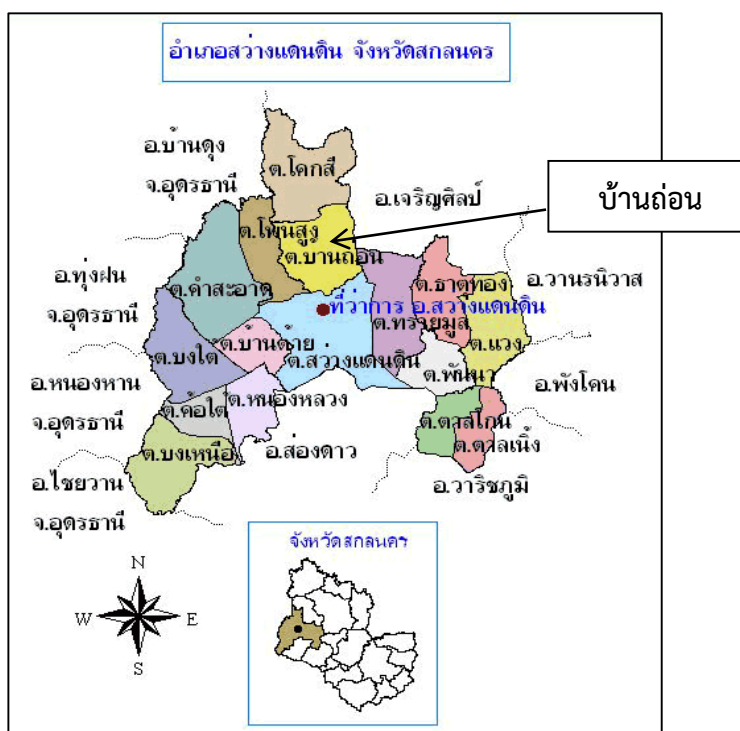
ปี พ.ศ. 2540 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสกลนคร ได้ฝึกอบรมสมาชิกกลุ่มสตรีเกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม ได้แก่ ด้านบัญชี และการบริหารทั่วไป หลังให้ความรู้ในการอบรม ได้นำไปทัศนศึกษาดูงานด้านการย้อมสีธรรมชาติที่อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร และจังหวัดขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2542 กลุ่มได้ก้าวเข้าสู่ระบบธุรกิจ โดยได้ร่วมกับบริษัทซัลเวลด์เทรดดิ้งจำกัด ซึ่งมี นางละมุล เร่งสมบูรณ์ เป็นเจ้าของกิจการ ได้มอบหมายให้กลุ่มผลิตและแปรรูปผลิตภัณฑ์บ้านพันนา เป็นฝ่ายผลิตสินค้าส่งให้บริษัทกลุ่ม และได้เริ่มหาสมาชิกในลักษณะเครือข่ายกลุ่มอาชีพ โดยเน้นเป้าหมายไปที่คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพสม.) ในเขตจังหวัดสกลนคร

ปี พ.ศ. 2543 จังหวัดสกลนคร ร่วมกันผลิตสินค้าประเภทผ้าทอมือที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติ ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีโอกาสจำหน่ายในระดับประเทศและส่งออกต่างประเทศเป็นครั้งแรก และได้รับงบประมาณจากศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน ฝึกอบรมเกี่ยวกับการย้อมสีธรรมชาติและ การทอผ้า และศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 4 จังหวัดอุดรธานี ได้รับกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านพันนา เข้าโครงการสนับสนุนอุตสาหกรรมชนบท (สอ.ช.) กิจกรรมของกลุ่มมุ่งเน้นการย้อมสีธรรมชาติ จากกระแสการบริโภคผลิตภัณฑ์ปลอดสารเคมีและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงทำให้กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านพันนา ได้ฟื้นฟูและพัฒนาการย้อมผ้าคราม ประกอบกับคนนิยมนำครามมาย้อมผ้ามากขึ้น สีครามเป็นสีธรรมชาติที่หายาก ในสมัยโบราณสีครามมีใช้เฉพาะราชวงศ์และคนชั้นสูง ครามมีคุณสมบัติทางสมุนไพร คือ ถ้าถูกมีดบาดมือ หรือถูกไฟไหม้ น้ำร้อนลวก สามารถนำเนื้อครามทาเพื่อสมานแผลได้ นอกจากนี้ฝ้ายย้อมครามยังมีคุณสมบัติทางยา กล่าวคือ นำฝ้ายครามไปนึ่งให้อุ่น แล้วนำไปประคบตามรอยขีด สามารถบรรเทาอาการได้ ใบของครามเป็นยาขับพิษแก้ไข้ตัวร้อน ปวดศีรษะ เปลือกใช้แก้พิษงู แก้พิษฝีและแก้บวม น้ำคั้นจากใบสดของครามช่วยบำรุงเส้นผม ป้องกันผมหงอก สารสกัดครามทั้งต้น(ยกเว้นใบ) เป็นส่วนผสมในสีที่ใช้ย้อมคราม (คำพูล สุราชวงศ์. 2557 : สัมภาษณ์)

ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านพันนา ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือในด้านวิชาการ อบรมให้ความรู้ในด้านการประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมให้เป็นกลุ่มอาชีพต้นแบบของจังหวัดสกลนคร และเป็นศูนย์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าย้อมคราม ซึ่งมีผู้สนใจทั้งภาครัฐและภาคชุมชนได้มาศึกษาดูงาน การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการผลิตผ้าครามที่กลุ่มจัดขึ้นในปัจจุบัน

6. บ้านถ่อน ตำบลบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 22 แผนที่แสดงที่ตั้งบ้านถ่อน (พื้นที่ที่ทำการวิจัย)

ที่มา : ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ (2554 : เว็บไซต์)

บ้านถ่อนตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร หมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2467 เป็นเวลานานนับร้อยปี ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอสว่างแดนดิน กับอำเภอพังโคน ห่างจากที่ว่าการอำเภอสว่างแดนดินประมาณ 16 กิโลเมตร มีจำนวนประชากรประมาณ 678 คน จำนวนหลังคาเรือน 151 หลังคาเรือน โดยมีผู้ใหญ่บ้านคือ นายวิระพันธ์ ฐิตินนท์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน (วิระพันธ์ ฐิตินนท์. 2557 : สัมภาษณ์)

ที่ตั้งและอาณาเขต มีอาณาเขตพื้นที่ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดกับ บ้านหนามแท่งใหญ่ ทิศใต้ ติดกับ บ้านหนองตาล ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านคำเจริญ ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านโพนสว่าง ลักษณะภูมิอากาศ บ้านถ่อนพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับที่ดอน บางส่วนของพื้นที่เป็นหนองน้ำ ส่วนใหญ่พื้นที่ใช้เป็นที่มาที่ทำเกษตร และที่อยู่อาศัย ที่ดอน ที่หนองน้ำ ใช้เลี้ยงสัตว์ มีฝนตกชุกในฤดูฝน ประชากรในหมู่บ้านทำนาตามฤดูกาล โดยอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสำหรับการทำเกษตร เพาะปลูก ทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์

อาชีพของประชากร บ้านถ่อน เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง มีจำนวนครัวเรือน 151 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 678 คน แยกเป็นประชากรชาย 324 คน ประชากรหญิง 354 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เสร็จจากการทำนาผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสานอุปกรณ์การทำนา เครื่องใช้ในครัวเรือน อุปกรณ์การเกษตร ผู้หญิงทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัว และยังพบว่า

หลังฤดูการเก็บเกี่ยว ผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้รวมกลุ่มผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการทอผ้า เพื่อฝึกกำลังประกอบอาชีพหลังฤดูเก็บเกี่ยวหารายได้เพิ่มในครอบครัว ประชากรในชุมชนบ้านถ่อน มีรายได้จากการทำนา การทอผ้า ทำสวนยางพารา ทำการเกษตร ค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ ไม่พบว่ามีปัญหาด้านคนว่างงาน ส่งผลให้สภาพทางเศรษฐกิจในชุมชนอยู่ในเกณฑ์ปานกลางโดยเฉลี่ย ประชากรมีรายได้ ประมาณ 33,000 บาท ต่อครอบครัวต่อปี

ภาพประกอบ 23 ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านถ่อน

สภาพทางสังคม การศึกษา และสาธารณสุข จากการสังเกต พบว่า คนในชุมชน บ้านถ่อนอยู่กันเป็นแบบเรียบง่าย มีกฎระเบียบ ในสังคม เด็ก เยาวชน คนรุ่นใหม่ ให้ความเคารพ ผู้สูงอายุตามอาวุโส มีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทุกเพศ-วัย ประชากรส่วนใหญ่ได้เข้ารับการศึกษาก่อนจบมัธยมศึกษา สามารถอ่านหนังสือได้ และได้รับการส่งเสริมให้มีการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา มัธยมศึกษาปลายและระดับอุดมศึกษาตามลำดับ จากการสัมภาษณ์ ยังพบว่า ประชากรในชุมชนได้รับความเอาใจใส่ในด้านสุขภาพ มีการตรวจรักษาสุขภาพ ปีละ 1 ครั้ง และหากผู้มีปัญหาด้านสุขภาพ จะได้รับคำแนะนำให้ส่งต่อเพื่อเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลในจังหวัดต่อไป และยังพบว่า บ้านถ่อน ได้มีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมการทอผ้าย้อมคราม ซึ่งได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอ เกษตรอำเภอ โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลพินนา ให้จัดตั้งกลุ่ม ดังรายละเอียด

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยการรวมกลุ่มผู้หญิงในชุมชนบ้านถ่อน ที่มีความสามารถเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม โดยรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมรวมกลุ่มซึ่งมี นางกา แก้วกึ่ง ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการรวมกลุ่มและเป็นประธานกลุ่มคนปัจจุบัน (กา แก้วกึ่ง. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 24 การทอผ้ามัดหมี่ขอนแก่น บ้านถ่อน

การก่อตั้งกลุ่มเริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2545 เริ่มแรกมีสมาชิก จำนวน 15 คน โดยมี นางกา แก้วกิ่ง เป็นประธานกลุ่ม ได้ระดมความรู้ความสามารถ โดยแบ่งหน้าที่กันตามความถนัด ได้แก่ การมัดหมี่ ฟอกย้อม ทอผ้าพื้น และผ้ามัดหมี่ เริ่มต้นมัดหมี่ลายเกล็ดเต่า ลายเกล็ดแล่น ตามจินตนาการของช่างมัดหมี่ คือ แม่กา แก้วกิ่ง และได้พัฒนางานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้อง กับความต้องการของลูกค้า โดยเฉพาะผ้ามัดหมี่ขอนแก่น เป็นที่นิยมของลูกค้าที่ได้พบเห็น ทำให้ ผ้าย้อมครามของกลุ่มบ้านถ่อน มีชื่อเสียง ส่งผลให้มีชาวบ้านเข้ามาสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 30 คน ประธานกลุ่มคือ นางกา แก้วกิ่ง ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านถ่อน จะส่งไปจำหน่ายที่ศูนย์ OTOP บ้านพินนา เป็นสินค้าขายดี ทำให้สมาชิกในกลุ่มมีรายได้ประจำไม่น้อยกว่าเดือนละสามพันบาทต่อคน ประธานกลุ่มมีรายได้เดือนละหนึ่งหมื่นบาท (กา แก้วกิ่ง. 2557 : สัมภาษณ์)

สรุปได้ว่า ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครมีความเป็นมาจากการเป็นผ้าทอมือที่ทำ จากใยฝ้ายธรรมชาติ ย้อมด้วยสีครามที่สกัดจากต้นคราม ขั้นตอนการสกัดสีคราม การย้อมและการ ทอเป็นผืนผ้าได้รับการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่น ปัจจุบันมีผู้สนใจผ้าย้อมคราม มากขึ้น ภาครัฐโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนร่วมกับกลุ่มทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครร่วมกันอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม โดยการส่งเสริมการปลูกต้นคราม เพื่อผลิตสีครามย้อมผ้า สำหรับใช้ในกลุ่มทอผ้าของตนหรือส่งไปขายทางภาคเหนือและประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลิตผืนผ้าย้อมครามทั้งผ้าพื้นและผ้ามัดหมี่สำหรับบริการลูกค้าหรือนำไป แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ตลอดจนประยุกต์ลวดลายบนผืนผ้าให้เป็นลวดลายอัตลักษณ์เฉพาะตน หรือ ลวดลายที่เป็นเรื่องราวตามเหตุการณ์ ส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่มบนผืนผ้า เป็นที่นิยมของชาวจังหวัด สกลนคร และลูกค้าทั่วไปที่พบเห็น และยังเป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ช่วยสร้างชื่อเสียง สร้างรายได้ สร้างอาชีพและสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนครได้มากยิ่งขึ้น

ตาราง 5 สรุปประวัติความเป็นมาของผ้าयो้อมคราม จังหวัดสกลนคร

อัตลักษณ์ ชุมชน	ก่อตั้งชุมชน	ก่อตั้ง กลุ่มผ้าयो้อมคราม	จุดเด่น	สมาชิก	
				ปัจจุบัน	อดีต
1. บ้านถ้ำเต่า	2455	พ.ศ. 2542		51	30
2. บ้านบะหว้า	2465	พ.ศ. 2540	ธนาคารสโย้อมคราม	45	25
3. บ้านดอนกอย	2448	พ.ศ. 2546		45	9
4. บ้านนาดี	2447	พ.ศ. 2535		45	18
5. บ้านพันนา	2430	พ.ศ. 2531		76	34
6. บ้านถ่อน	2467	พ.ศ. 2545		30	15

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร

1. สภาพปัจจุบันของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร

ผลจากการรวมกลุ่มผ้าย้อมคราม ส่งผลให้แต่ละกลุ่มได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้ระดมแนวคิดหลากหลาย ทำให้มีผลผลิตหรือผลงานเกี่ยวกับผ้าย้อมครามอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสร้างรายได้ให้สมาชิกมากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาและนำมาวิเคราะห์ตามลำดับดังนี้

1.1 ชนิดผลิตภัณฑ์ พบว่า แต่ละกลุ่มได้นำผ้าย้อมครามมาประยุกต์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครอบครัว สำนักงาน เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย และอื่น ๆ โดยเน้นความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มตน ประโยชน์ใช้สอย ความสวยงาม ประณีต และความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มตน ดังนี้

1.1.1 ผลิตภัณฑ์กลุ่มย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า โดยนำผ้าย้อมครามมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์หลายชนิด ได้แก่ ผ้าสีพื้นสำหรับตัดเสื้อผ้าสุภาพบุรุษ สุภาพสตรี หรือผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่ผ้าพื้นนิยมนำมาประยุกต์เป็นเสื้อผ้าสุภาพสตรี โดยการปกลดลายตกแต่งคอเสื้อ ปลายแขน ให้ดูสวยงาม และยังมีมีการประยุกต์ลายผ้ามัดหมี่ให้เป็นเรื่องราว เช่น ลายคลื่นสีนํ้า ลายเทียนพรรษา และลายอื่น ๆ ตามที่ลูกค้าสั่ง (ศศิธร เชิงหอม. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 25 ผลิตภัณฑ์กลุ่มย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

จากการสังเกต ยังพบว่า ผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าบ้านถ้ำเต่า ส่วนใหญ่จะเป็นผ้าพันคอ ซึ่งเป็นที่นิยมของลูกค้า กระเป๋าถือสุภาพสตรี ผ้าลายมัดหมี่สำหรับตัดชุดแต่งกายไปทำงาน และยังเป็นชุดพื้นเมืองสำหรับข้าราชการ เจ้าหน้าที่ บุคลากร ทุกหน่วยงานในจังหวัดสกลนคร ที่ต้องสวมใส่ทุกวันอังคาร และวันศุกร์ รวมถึงนักเรียนทุกระดับชั้นทุกโรงเรียนให้ถือปฏิบัติแบบเดียวกัน ซึ่งเป็นนโยบายของจังหวัด เพื่อเป็นการอนุรักษ์ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร

1.1.2 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมคราม บ้านบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

ผลิตภัณฑ์บ้านบะหว้า ส่วนใหญ่เป็นผ้าย้อมครามลายมัดหมี่โบราณ โดยช่างมัดหมี่ได้สืบทอดจากลวดลายดั้งเดิมของชุมชน กลุ่มจะทำตามจำนวนลูกค้าสั่ง และมีผ้าทอสีพื้นแบบดั้งเดิมโดยสมาชิกจะแบ่งกันไปทอที่บ้าน เมื่อทอเสร็จตามจำนวนที่ต้องการ แล้วจึงนำมารวมกันที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อจำหน่ายหรือให้ลูกค้า ตลอดจนผู้สนใจที่มาศึกษาดูงานกลุ่มได้ชมหรือซื้อเป็นของฝากตามอริยาถัย (สาคร ไชยวงศ์. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 26 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า

จากการสังเกต พบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามกลุ่มบ้านบะหว้า นิยมนำผ้าย้อมครามมาประยุกต์เป็นของฝาก ของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจ กระเป๋าถือใบเล็ก ๆ ผ้ารองแก้วน้ำ ของใส่โทรศัพท์ และกล่องดินสopakka เป็นต้น เพราะสิ่งของดังกล่าวเป็นผลิตภัณฑ์ที่ราคาไม่สูงมากนัก เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว ศึกษาดูงาน ซื้อไปเป็นของฝาก ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวสามารถสร้างรายได้ให้กลุ่มจำนวนไม่น้อยเมื่อแบ่งปันกำไรสุทธิ สมาชิกกลุ่มมีรายได้เดือนละ 3,000 บาท ต่อคน เป็นการสร้างรายได้ให้ครอบครัว และสมาชิกยังมีประสบการณ์เกี่ยวกับการพบปะ สนทนากับบุคคลหลากหลายอาชีพที่มาเยี่ยมชมกิจกรรมกลุ่ม การจัดการนิทรรศการกลุ่มเครือข่ายที่มีการจัดขึ้นในระดับอำเภอ ระดับจังหวัดทุกปี กลุ่มได้มีโอกาสเข้าร่วมโดยนำผลิตภัณฑ์ไปแสดงพร้อมจำหน่ายและยังได้เข้าร่วมประชุมสัมมนาทุกครั้ง

1.1.3 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย ส่วนใหญ่นิยมทอเป็นผ้าตัดชุดสำหรับสุภาพสตรี คือ ทอผ้าลวดลายมัดหมี่ความยาวประมาณ 2 เมตร ต่อด้วยผ้าสีพื้นอีก 2 เมตร สามารถตัดชุดทำงานได้ 1 ชุด และยังมีผ้าถุงลายมัดหมี่ตามจินตนาการช่างทอ เช่น ลายนาค ลายสนฉัตร ผ้าสีพื้นลายลูกแก้ว สำหรับตัดเสื้อสุภาพบุรุษหรือสุภาพสตรี และยังมี ผ้าขาวม้า ผ้าเช็ดหน้า ผ้าปูโต๊ะ ผ้าสไบ ผ้าคลุมไหล่ลายมัดหมี่ ของใส่โทรศัพท์และเครื่องเขียน และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ให้เลือกจำนวนมาก (ถวิล อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 27 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

จากการสังเกต พบว่า ผลิตภัณฑ์บ้านดอนกอยมีหลากหลายชนิด ลูกค้าสามารถเลือกชมเลือกซื้อหรือสั่งจองได้ตามอัธยาศัย ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ทำตามลูกค้าที่สั่งจอง และตามแนวคิดจากประสบการณ์จากการสัมภาษณ์ ยังพบว่า ลูกค้านิยมสั่งจองผ้ามัดหมี่ที่เป็นเรื่องราวเพื่อใช้ในเทศกาลงานประเพณีตามนโยบายของหน่วยงานในท้องถิ่น ซึ่งต้องทอเป็นจำนวนหลายร้อยเมตร ต้องใช้ช่างมัดหมี่ ช่างทอหลายคน ใช้เวลาในการผลิตนาน ทำให้ผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นมีจำนวนน้อย เนื่องจากสมาชิกกลุ่มมีจำนวนจำกัด เมื่อรับงานเข้ามามากต้องระดมกำลังช่วยกัน เพื่อให้ทันเวลาที่ลูกค้านัดหมาย โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย เน้นที่คุณภาพของสินค้าสมาชิก ในกลุ่มล้วนเป็นบุคคลที่มีทักษะภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผ้าย้อมคราม แต่แต่ละคนมีเอกลักษณ์เฉพาะตน รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย เช่น ช่างทอ ช่างฟอกย้อม ช่างมัดหมี่ และแผนกช่างทั่วไป เพื่อคอยอำนวยความสะดวกให้สมาชิกในกลุ่ม

1.1.4 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมคราม บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านนาดี ได้ประยุกต์ผ้าย้อมคราม เพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของตลาด ได้แก่ ผ้าเป็ยง ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋า เสื้อ หมวก กางเกง ผ้านุ่ง ผ้าสีพื้น และผ้าลายมัดหมี่ตามที่ลูกค้าสั่ง ผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านนาดี ได้แก่ ผ้าฝ้ายย้อมครามไม่มีลวดลาย(ผ้าพื้น) เป็นการย้อมเฉดสีอ่อน หรือสีครามอมฟ้า ผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ส่งให้เครือข่ายจำหน่ายที่ศูนย์บ้านพันนา (วิลาวัณย์ จันทร์แสงเพิ่ม. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 28 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านนาดี

ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านนาดี มีทั้งผลิตภัณฑ์ดั้งเดิม ได้แก่ ผ้าสีพื้น (ผ้าสีขาวซึ่งได้จากการทำเส้นฝ้ายธรรมชาติมาทอเป็นผืนขนาดความยาว 15-20 หลา) และนำไปตัดเสื้อ กางเกง แล้วจึงนำไปย้อมสีครามหลาย ๆ ครั้ง จนได้สีครามเข้มเกือบเป็นสีดำ เรียกว่า การย้อมหม้อนิล หรือผ้าจุ่มหม้อนิล “จุ่มหม้อนิล” และผลิตภัณฑ์สมัยใหม่ ได้แก่ เสื้อสุภาพบุรุษ เสื้อและกระโปรงสุภาพสตรี ผ้าคลุมไหล่ ซึ่งกลุ่มได้จัดห้องแสดงผลิตภัณฑ์ผ้าคราม และยังมีผ้าครามเก่าแก่ที่แม่ที่ตาได้เก็บสะสมไว้ มีอายุนับร้อยปี ปัจจุบันกลุ่มเก็บไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อให้ลูกหลานได้เรียนรู้และสืบทอดต่อไป ผู้สนใจที่จะเข้าไปศึกษาเรียนรู้ หรือเข้าชมผ้าเก่าแก่อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริงสามารถติดต่อล่วงหน้าได้ที่ นางวิลาวัณย์ จันทร์แสงเพิ่ม โทร. 089-8403871

1.1.5 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมคราม บ้านพันทนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

เมื่อปี พ.ศ. 2536 สมาชิกกลุ่มผ้าย้อมครามบ้านพันทนาได้รับงบประมาณจากกรมการพัฒนาชุมชน ส่งเสริมให้สมาชิกเข้ารับการอบรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ทันต่อความต้องการของลูกค้า โดยมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผลการอบรม ไม่มีตลาดรองรับ ปี พ.ศ. 2538 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดสกลนคร ได้เข้ามาฝึกอบรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์หลายชนิด เช่น หมอนหนุน หมอนสุภาพ ก่องกระดาษทิชชู กระเป๋า ผ้าปูโต๊ะ ผลการอบรมผลิตภัณฑ์ดังกล่าวขายได้ มีตลาดรองรับ สินค้าไม่พอกับความต้องการของลูกค้าเนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นใหม่ สมาชิกยังขาดทักษะจึงผลิตได้ช้า และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (ลาวัน จันทรทองไสย. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 29 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านพันทนา

จากการสังเกต พบว่า กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านพันทนา มีผลิตภัณฑ์อันเกิดจากแนวคิดของสมาชิกในกลุ่มเป็นที่สนใจของลูกค้า นักเรียน นิสิตนักศึกษา ที่มาศึกษาดูงานเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผ้าย้อมครามลวดลายมัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว เช่น ลายสายฝน (ฝนตกที่หน้าต่าง) จากการบอกเล่าของสมาชิกกลุ่มซึ่งลวดลายมัดหมี่แต่ละลาย ส่วนใหญ่มีประวัติความเป็นมาแตกต่างกัน จากการสัมภาษณ์ พบว่า ลวดลายมัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว ช่างผู้ประดิษฐ์ลวดลายจะได้แนวคิดจากเหตุการณ์ปัจจุบัน เช่น ลายคลื่นสีนามิ นาคข้ามโขง ฝนตกที่หน้าต่าง เทียนพรรษา และลายเอกลักษณ์ของจังหวัดสกลนครหรือเอกลักษณ์อื่น ๆ ที่ลูกค้าสั่งจอง

1.1.6 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมคราม บ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อนได้เข้ารับการอบรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม โดยอุตสาหกรรมจังหวัดสกลนครมาให้ความรู้ ผลจากการอบรม กลุ่มสามารถแปรรูปผลิตภัณฑ์ได้หลายชนิด เช่น กระเป๋าถือสุภาพสตรี ผ้าปูโต๊ะ ผ้า màn ประตุนหน้าต่าง หมอนสุภาพ ก่องกระดาษทิชชู และซองใส่โทรศัพท์ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าว กลุ่มได้ส่งไปฝากขายที่ศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP บ้านพันนา โดยมีนางกา แก้วกิ่ง ประธานกลุ่มผ้าย้อมครามบ้านถ่อน เป็นผู้ประสานงานประจำที่ ศูนย์บ้านพันนา (กา แก้วกิ่ง. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 30 ผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

ผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน จากการสังเกต พบว่า ได้มาจากวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น คือ สีครามปลูกเอง ย้อมเอง และทอเป็นผืนผ้าเองโดยไม่มีสารเคมีอื่นเจือปน เป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ต้นทุนน้อย ประหยัดค่าใช้จ่าย ใช้เวลาน้อย ฝีมือการผลิตประณีต โดยเฉพาะการทอผ้าสีพื้น เนื้อผ้าเรียบสม่ำเสมอ เหมาะสมกับการนำไปตัดเย็บเสื้อผ้าสุภาพสตรี ซึ่งมีการออกแบบตกแต่งด้วยผ้าชนิดอื่น หรือเรียกว่า ออกแบบด้วยวิธีการบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เหมาะสมกับการสวมใส่ในโอกาสต่าง ๆ หรือตามความต้องการของผู้สวมใส่ จึงทำให้ผ้าย้อมครามบ้านถ่อนเป็นสินค้าขายดีอันดับต้นของศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP บ้านพันนา โดยมีแม่กา แก้วกิ่ง และแม่คำพูน สุราวงค์ เป็นผู้ดูแลอำนวยความสะดวกให้ลูกค้าทุกวัน

1.2 วัตถุประสงค์ หมายถึง สิ่งที่น่ามาใช้ในการผลิตฝ้ายย้อมคราม ได้แก่ ฝ้าย ต้นคราม ต้นกล้วย (กาบกล้วย) เปลือกไม้ น้ำมะขามเปียก สมอ เชือกกล้วยยวน และเชือกฟาง เป็นต้น วัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่ละกลุ่มอาจจะนำมาใช้เป็นบางชนิด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดกัน มาแตกต่างกัน ดังนี้

1.2.1 วัตถุประสงค์กลุ่มย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

วัตถุประสงค์ที่กลุ่มฝ้ายย้อมครามบ้านถ้ำเต่านำมาใช้ ได้แก่ ฝ้าย สีคราม ก้านบัว เกสรบัว เชือกกล้วยยวน หรือเชือกฟาง น้ำมะขามเปียก ครามที่ใช้ในปัจจุบันใช้ครามน้อย ครามงอลูกผสม และปัจจุบันกลุ่มฝ้ายย้อมครามบ้านถ้ำเต่ากำลังทดลองปลูกฝ้ายสีเขียว เมล็ดพันธุ์ได้มาจาก ประเทศอินเดีย เนื้อฝ้ายจะเป็นสีเขียวธรรมชาติไม่ต้องย้อม ซึ่งจะทำให้ลดต้นทุนการผลิตได้มาก ประหยัดเวลาและได้วัตถุประสงค์ที่มีสีเกิดจากธรรมชาติอย่างแท้จริง (ศศิธร เจริญหอม. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 31 เกสรบัว

1.2.2 วัตถุประสงค์กลุ่มย้อมครามบ้านปะหว้า

วัตถุประสงค์ที่กลุ่มนำมาใช้ในการผลิตฝ้ายย้อมคราม ได้แก่ ฝ้ายที่ได้จากโรงงาน สีคราม ได้จากต้นครามที่ปลูกในท้องถิ่นและบางครั้งซื้อจากกลุ่มฝ้ายย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า กาบกล้วย ใช้ น้ำเป็นน้ำต่างล้างฝ้าย เชือกฟางไข่มดหมี (กฐิน บุญยีน. 2557 : สัมภาษณ์)

1.2.3 วัตถุประสงค์กลุ่มย้อมครามบ้านดอนกอย

บ้านดอนกอยเป็นบ้านเก่าแก่ที่ได้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นการผลิตฝ้ายคราม โดยมีการนำวัตถุดิบมาใช้ในการกระบวนการผลิต ได้แก่ ฝ้าย เดิมได้จากฝ้าย ที่ปลูกในชุมชน ปัจจุบัน ใช้ฝ้ายจากโรงงาน สีครามได้จากต้นครามที่ปลูกในชุมชนบ้านดอนกอย เปลือกไม้ เช่น เปลือกมะม่วง

กอสอ เปลือกต้นเพกา (หมากลิ้นฟ้า) เปลือกต้นสมอ (หมากส้มอ) เปลือกต้นเหมือดแอ่ (กัลยา ศรีกุลกิจ. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 32 เปลือกต้นเพกา

วัตถุดิบที่ใช้ทำน้ำดั่ง (น้ำต่าง) ได้แก่ เหง้ากล้วย กาบมะพร้าว ต้นมะละกอ กาบจิ้ง และเครื่องจัน โดยนำส่วนผสมทั้งหมดมาตากให้แห้ง แล้วนำมาเผาเพื่อเอาเถ้าที่เหลือจากการเผา เถ้าที่ได้เรียกว่า “ดั่ง” นำน้ำเปล่าผสมกับดั่ง ใช้ไม้ตำดั่งให้แน่นแล้วค่อย ๆ เทน้ำผสมลงไป ในถังข้างล่าง จะเจาะเป็นรูโดยใช้เม็ดฝ้ายเป็นตัวกรอง เพื่อให้ได้น้ำดั่งที่มีคุณภาพ น้ำดั่งที่ดีต้องมีรสเค็ม การทำน้ำคราม หรือการก่หม้อ นำส่วนผสมทั้งหมดเทลงในหม้อ ส่วนผสม ได้แก่ น้ำต้มเปลือกไม้ที่เย็นแล้วประมาณ 3 ชั้น น้ำดั่ง 2 ชั้น น้ำครามประมาณ 1 กิโลกรัม เทผสมกันลงในหม้อใช้มือกวนเพื่อให้เข้ากัน ปล่อยให้ทิ้งไว้นาน 7 วัน โดยจะมีการโจกหม้อ (โจกคราม) ตอนเช้าวันละ 1 ครั้ง น้ำครามที่จะเป็นวัตถุดิบ นำไปย้อมได้จะต้องขึ้นฟอง ลักษณะเป็นสีเขียว จึงจะนำฝ้ายมาย้อมได้หรือชาวบ้านนิยมเรียกว่า “หม้อมาแล้ว” (ถวิล อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

1.2.4 วัตถุดิบกลุ่มย้อมครามบ้านนาดี

วัตถุดิบที่นำมาใช้ในการผลิตฝ้ายย้อมครามของกลุ่มฝ้ายย้อมครามบ้านนาดี ได้แก่ เส้นฝ้าย สั่งซื้อจากโรงงานกรุงเทพมหานคร เนื้อครามผลิตเองในกลุ่ม ซึ่งกลุ่มรวมกันปลูกต้นคราม แล้วนำต้นครามมาผ่านกระบวนการที่ได้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตเนื้อคราม ซึ่งถือว่าเป็นวัตถุดิบสำคัญในการทอฝ้ายย้อมคราม โดยมีขั้นตอนการทำดังนี้ 1) นำใบครามที่แก่มามัดแล้วนำไปแช่ในน้ำประมาณสิบชั่วโมง หรือหนึ่งคืน แล้วกลับอีกด้านหนึ่งลงข้างล่าง แช่ไว้อีกหนึ่งคืน 2) นำมัด

ใบครามออกจากถังแช่น้ำและผสมปูนแดง โดยตีปูนแดงให้ละลายก่อน แล้วผสมลงในน้ำที่ได้จากการแช่ใบครามในอัตราส่วน น้ำ 5 ลิตรต่อปูนแดง 200 กรัม 3) ใช้ไม้ส้อมตีน้ำครามจนขึ้นฟอง ปล่อยให้ทิ้งไว้หนึ่งคืน 4) ใช้ผ้ากรองน้ำคราม จะได้ตะกอนที่อยู่ในก้นถังเรียกว่า “เนื้อคราม” ที่เนื้อครามไว้ในผ้ากรองอีกหนึ่งคืน นำเนื้อครามไปเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมผ้าครามได้ (ดอน การุญ. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังมีน้ำเปลือกไม้ เช่น เปลือกต้นสมอ เปลือกต้นลิ้นฟ้าหรือต้นเพกา เปลือกต้นเหมือดแอ่ นำเปลือกไม้ดังกล่าวต้มรวมกันประมาณสามสิบนาทีจนน้ำต้มออกสีชาหรือลักษณะคล้ายสีชา และยังพบว่า ต้องใช้น้ำด่างที่ได้จากต้นมะละกอ กาบมะพร้าว เหง้ากล้วย และ กาบจิ้ง นำไปเผาไฟเพื่อเอาขี้เถ้ามาทำน้ำด่างไปผสมกับน้ำเปลือกไม้และเนื้อคราม เพื่อทำสีครามต่อไป

1.2.5 วัตถุดิบกลุ่มย้อมครามบ้านพันนา

บ้านพันนาเป็นต้นแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม บ้านพันนาจึงนับได้ว่าเป็นดินแดนที่มีวัตถุดิบที่ใช้ในการทำผ้าย้อมครามเป็นจำนวนมาก วัตถุดิบ ได้แก่ ใบครามหรือต้นคราม มะเฟือง มะขาม เปลือกเพกา (เปลือกลิ้นฟ้า) และเหล้าขาว

ภาพประกอบ 33 การแช่คราม

วัตถุดิบที่สำคัญที่ใช้ในการย้อมผ้าคราม ได้แก่ คราม (สีคราม) ซึ่งมีขั้นตอนการผลิตอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษบ้านพันนา ดังนี้ 1) เก็บเกี่ยวต้นครามเมื่อต้นครามอายุ 4 เดือน นำทั้งกิ่งและใบมามัดรวมกันเป็นกำ ๆ ขนาดกำละ 500 กรัม 2) นำต้นครามที่มัดเป็นกำแล้วแช่ลงในภาชนะที่เตรียมไว้ เช่น โองน้ำหรือถังน้ำขนาดใหญ่ ประมาณ 18-28 ชั่วโมง 3) แยกกากใบครามทิ้ง เติมน้ำจนท่วมกากใบครามที่แช่แล้วจนน้ำครามเหลืองเข้มมีฟองสีน้ำเงิน 4) ตีน้ำคราม (กวนคราม) ให้เกิดฟองมาก ๆ ประมาณ 15-30 นาที แล้วพักไว้ 1 คืน 5) วันรุ่งขึ้นครามจะตกตะกอนปนกับปูนขาว เทของเหลวใสสีน้ำตาลชั้นบนทิ้ง

เนื้อครามที่ได้สามารถเก็บไว้ใช้ได้นานเป็นวัตถุดิบที่สำคัญมากในการย้อมสีคราม (คำพูล สุราชวงศ์. 2557 : สัมภาษณ์)

การก่หม้อคราม พบว่า มีขั้นตอนการก่คือ 1) นำเนื้อครามผสมน้ำซี้เข้าในสัดส่วน 360 กรัมต่อน้ำซี้เข้า 1 ลิตร 2) พักน้ำครามไว้ภาชนะที่เย็นและมีดขีด 3) ตักน้ำคราม (โจก) ดูทุกวัน ๆ ละ 2 ครั้ง (เช้าและเย็น) 4) เติมส่วนผสมลงไป ได้แก่ มะเฟือง มะขาม เปลือกเพกา เหล้าขาว เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาจนน้ำครามเป็นสีเขียวอมเหลืองจึงนำฝ้ายลงย้อมได้

1.2.6 วัตถุดิบกลุ่มย้อมครามบ้านถ่อน

วัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมสี ได้แก่ ใบคราม ต้นครามที่มีอายุประมาณ 3-4 เดือน (ใบและกิ่งครามจะให้สีน้ำเงิน) เส้นด้ายหรือเส้นฝ้าย ปูนขาว (ปูนกินหมาก) น้ำซี้เข้า (วรรณทอง หอมสมัย. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 34 เส้นใยฝ้ายธรรมชาติ

การเตรียมวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมคราม ได้แก่ ใบคราม ต้นคราม 1) นำต้นครามทั้งกิ่งและใบที่มีอายุครบ 4 เดือน มัดใบครามและกิ่งรวมกันเป็นก้อนขนาดก้อนละประมาณ 500 กรัม 2) นำต้นครามที่มีดแล้วแช่ลงในน้ำนานประมาณ 24 ชั่วโมง 3) แยกกากใบทั้ง เติมปูนกินหมากลงไปทีละน้อยจนน้ำครามเหลืองขึ้นมีฟองสีน้ำเงิน 4) ตีคราม (กวนคราม) ประมาณ 15-30 นาที จนขึ้นฟองมาก ๆ พักไว้ 1 คืน 5) ครามตกตะกอนปนกับปูนขาว เทของเหลวใสสีน้ำตาลขึ้นบนทิ้ง 6) เก็บเนื้อครามไว้เป็นวัตถุดิบเพื่อย้อมสีคราม

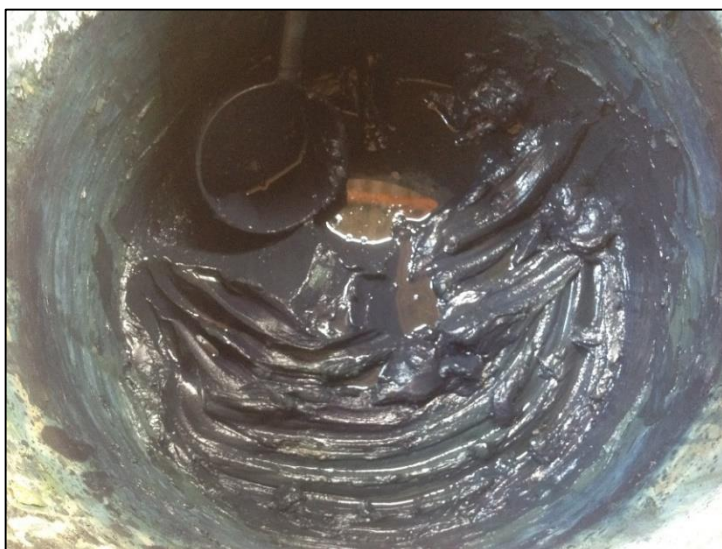
1.3 ขั้นตอนการผลิต

จากการสนทนากลุ่มแม่บ้านที่ผลิตผ้า พบว่า การผลิตผ้าย้อมครามของกลุ่มทอผ้า ย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และบ้านถ่อน จังหวัด

สกลนคร มีขั้นตอนการผลิต คือ 1) ขั้นตอนการผลิตเนื้อคราม 2) ขั้นตอนการก่อกหม้อคราม 3) วิธีย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม 4) ขั้นตอนการทอผืนผ้า ทั้งสี่ขั้นตอนมีการดำเนินการดังรายละเอียด

1.3.1 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

ภาพประกอบ 35 เนื้อครามพร้อมนำไปใช้ย้อมสีคราม

1.3.1.1 ขั้นตอนการผลิตเนื้อคราม

ตัดครามทั้งต้นและใบ เมื่ออายุ 4-5 เดือนนำมาฉีกเป็นท่อน นำไปแช่น้ำในถังหรือโอ่งมั่งกรใช้ครามสด 50 กิโลกรัมต่อน้ำ 100 ลิตร กดทับด้วยแผ่นไม้ให้ครามจมน้ำ 10-12 ชั่วโมง แล้วพลิกกลับด้านล่างขึ้นมาไว้ด้านบน สำหรับครามก่อกหม้อต่อจนครบ 18 ชั่วโมง สำหรับครามน้อยหม้อต่อจนครบ 3 วัน กรองเอากากออก ค่อย ๆ ละลายปูนขาวด้วยน้ำครามที่หมักแล้ว เติมน้ำในถังสวดแรง ๆ ให้อากาศผ่านลงในน้ำ เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาระหว่างน้ำครามหมักกับปูนขาวและอากาศเรียกว่า ตีคราม จนน้ำครามเกิดฟองและตะกอนสีน้ำเงินตั้งทิ้งไว้ 1 คืน แล้วรินน้ำใสออก กรองตะกอนด้วยผ้าขาวบาง ปล่อยให้ น้ำหยอดจนตกตะกอนเกือบแห้งตะกอนที่ยังคงมีน้ำอยู่เล็กน้อย ลักษณะคล้ายดินโคลนเปียก ๆ เรียกว่า ครามเปียก

1.3.1.2 ขั้นตอนการก่อกหม้อคราม มีดังนี้

ส่วนประสมมีดังนี้ ครามเปียก 2 กิโลกรัม น้ำด่างซีเถ่าเข้มข้น 2 ลิตร มะขามเปียก 200 กรัม (คั้นเอาแต่น้ำ) วิธีการ 1) ละลายครามเปียกน้ำด่างเข้มข้นให้เป็นเนื้อเดียวกัน เติมน้ำมะขามเปียกแล้วใช้ขันตักกวนให้เข้ากับเรียกว่า “โจก” 2) ตั้งทิ้งไว้ประมาณ 24 ชั่วโมงหรือ 1-2 คืน 3) สังเกตสีของผิวหน้าน้ำครามและสีของน้ำคราม 4) เมื่อผิวหน้าน้ำครามเกิดฟองละเอียดสีม่วงแดงและน้ำในหม้อครามเปลี่ยนเป็นสีเขียวยอมเหลืองจึงสามารถย้อมเส้นฝ้าย

1.3.1.3 วิธีย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม ดังนี้ 1) นำเส้นฝ้ายจุ่มลงในน้ำคราม โดยใช้มือจับเช็ดฝ้ายให้สัมผัสกับน้ำย้อมอย่างทั่วถึง ป้องกันเส้นฝ้ายต่าง หมุนวงเช็ดฝ้ายแล้วนำลงย้อมในลักษณะเดิม ควรรีบทำอย่างรวดเร็วไม่ควรใช้เวลานานเกินหม้อละ 2 นาที การย้อมหรือการกระจายเส้นไหม ช้ำจะทำให้เส้นไหมติดสีไม่สม่ำเสมอ 2) เมื่อน้ำจากหม้อครามเปลี่ยนเป็นจากสี

เหลืองเข้มเป็นสีเหลืองอมเขียวให้หยุดแล้วบิดเส้นฝ้ายให้แห้ง กระทบเส้นฝ้ายให้สัมผัสอากาศอย่างทั่วถึง 3) เส้นฝ้ายจะเปลี่ยนเป็นสีเขียวและสีน้ำเงินตามลำดับถ้าต้องการเส้นฝ้ายสีน้ำเงินควรย้อมซ้ำ 10-16 ครั้ง 4) เมื่อย้อมครบทุกหม้อแล้วควรล้างเส้นฝ้ายทันที ไม่ควรทิ้งไว้นานเนื่องจากจะทำให้เส้นฝ้ายเปื่อยและไม่ยาว 5) หลังจากการย้อมทุกครั้ง ควรเติมส่วนผสมของเนื้อครามและน้ำต่างเพิ่ม แล้วใช้ไม้กวนให้เข้ากันหรือโຈกก็ได้ จากนั้นพักหม้อไว้นาน้ำย้อมครามเปลี่ยนเป็นสีเหลือง จึงย้อมซ้ำได้ เป็นวิธีดูแลหม้อครามให้มีลักษณะดีอยู่ตลอดเวลาจึงสามารถย้อมได้ทุกวัน

1.3.1.4 ขั้นตอนการทอผืนผ้า

นำฝ้ายครามที่ผ่านการย้อมครามเรียบร้อยแล้วมาเข้าสู่ขั้นตอนการทอฝ้าย เพื่อให้ฝ้ายเรียงกันเป็นเส้นในกะเบาะเพื่อให้ง่ายในการปั่น หลังจากนั้นปั่นฝ้ายจากกะเบาะสู่หลอดฝ้าย นำหลอดฝ้ายใส่ในกระสวยแล้วนำเข้ากี่ เพื่อทำการทอผ้าโดยใช้แรงงานคน

1.3.2 กลุ่มทอฝ้ายย้อมครามบ้านปะหว้า

ภาพประกอบ 36 การเตรียมน้ำสะอาดสำหรับล้างเส้นฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีคราม

1.3.2.1 ขั้นตอนการผลิตเนื้อคราม

ตัดครามทั้งต้นและใบ เมื่ออายุ 4-5 เดือนมาฉนวนเป็นท่อน นำไปแช่น้ำในถังหรือโอ่งมั่งกรใช้ครามสด 50 กิโลกรัมต่อน้ำ 100 ลิตร กดทับด้วยแผ่นไม้ให้ครามจมน้ำ 10-12 ชั่วโมงแล้วพลิกกลับด้านล่างขึ้นมาไว้ด้านบน สำหรับครามงอหมักต่อจนครบ 18 ชั่วโมง สำหรับครามน้อยหมักต่อจนครบ 3 วัน กรองเอากากออก ค่อย ๆ ละลายปูนขาวด้วยน้ำครามที่หมักแล้ว เติมลงในถังสวกแรง ๆ ให้อากาศผ่านลงในน้ำ เพื่อให้เกิดปฏิกิริยาระหว่างน้ำครามหมักกับปูนขาวและอากาศเรียกว่า ตีคราม จนน้ำครามเกิดฟองและตะกอนสีน้ำเงินตั้งทิ้งไว้ 1 คืน แล้วรินน้ำใสออก กรองตะกอนด้วยผ้าขาวบาง ปล่อยให้ให้น้ำหยอดจนตกตะกอนเกือบแห้งตะกอนที่ยังคงมีน้ำอยู่เล็กน้อย ลักษณะคล้ายดินโคลนเปียก ๆ เรียกว่า ครามเปียก

1.3.2.2 ขั้นตอนการก่อหม้อคราม

วัตถุดิบที่ใช้เป็นส่วนผสมมีดังนี้ น้ำธรรมดา 2 ชั้น น้ำขี้เถ้า 2 ถ้วย เนื้อคราม 2/3 ถ้วย ปูนขาว 100 กรัม หรือนำส่วนผสมทั้งหมดเทลงในหม้อเดียวกัน กวนให้เข้ากัน แล้วใช้ถ้วยหรือขันตักน้ำย้อมยกขึ้นสูงประมาณ 1 ฟุต แล้วเทน้ำย้อมลงในหม้อเดิม เรียกว่า การโจกคราม ทำเช่นนี้ประมาณ 4-5 ครั้ง พักไว้ และทำการโจกครามวันละ 2 ครั้ง (เช้า-เย็น) ให้สังเกตการเกิดฟอง ถ้าฟองแตกเร็วให้เติมปูนดิบเล็กน้อย ถ้าฟองมัวและทนหรือฟองแตกช้าแสดงว่าสัดส่วนพอดี สังเกตสีน้ำย้อมจะเปลี่ยนจากสีน้ำเงินเป็นสีเขียวใส ส่วนฟองจะมีสีน้ำเงินเข้มเห็นเงาใช้เวลาประมาณ 2-3 สัปดาห์ หรือโจกครามประมาณ 15 วัน จะเป็นสีเขียวและสีเหลือง หรือเกิดสีครามเพียงพอแก่การย้อม

1.3.2.3 วิธีย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม

หลังจากโจกครามทุกเช้า-เย็น ประมาณ 15 วัน สังเกตสีของน้ำย้อมเป็นสีเขียวและสีเหลือง ลักษณะน้ำย้อมจะข้นกว่าเดิม ฟองสีน้ำเงินขุ่นมัวคงทนไม่แตกง่าย กลิ่นน้ำย้อมเปลี่ยนไป บ่งบอกว่า “หม้อนิลมาแล้ว” เตรียมฝ้ายหรือผ้าที่จะย้อมโดยนำเส้นฝ้ายแช่ขยำให้เปียกน้ำ ทุกฝ้ายให้เปียกน้ำอย่างทั่วถึง เรียกว่า “การฆ่าฝ้าย” แล้วนำฝ้ายที่เปียกน้ำลงในหม้อคราม ใช้มือขยำฝ้ายเคลื่อนไปเรื่อย ๆ เพื่อให้สีครามซึมซับเข้าไปในเส้นฝ้ายสม่ำเสมอ ไม่เกิดรอยต่าง การย้อมขยำเส้นฝ้ายใช้เวลาประมาณ 15 นาที หรือจนกว่าสีน้ำย้อมเหลืองน้อยลง กลายเป็นสีเขียว จึงบิดฝ้ายให้หมาด ฝ้ายจะมีสีเขียวอมเหลือง เมื่อกระตุกฝ้ายสีฝ้ายจะเปลี่ยนเป็นน้ำเงินเข้มขึ้นเรื่อย ๆ ประมาณ 3-5 นาที สีเข้มจึงคงที่

1.3.2.4 ขั้นตอนการทอผืนผ้า

การทอผ้าย้อมคราม มีขั้นตอนการทอเหมือนการทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายทั่วไป โดยช่างทอจะต้องเตรียมเส้นด้าย 2 ชนิด คือ ด้ายเส้นยืน และด้ายเส้นพุ่ง แล้วนำไปทอสานขัดกันเป็นผืนผ้า ในกรณีทอผ้าครามสีพื้น ฝ้ายเส้นยืนและฝ้ายเส้นพุ่งจะใช้สีพื้นเช่นเดียวกัน แต่ถ้าทอผ้าลายมัดหมี่ ฝ้ายเส้นยืนจะใช้สีพื้น ส่วนเส้นพุ่งจะใช้เส้นฝ้ายที่ผ่านกระบวนการมัดลวดลายแล้ว จึงนำมาทอเป็นผืนผ้าตามลวดลายที่ต้องการ ทั้งนี้การทอผ้ามัดหมี่จะต้องใช้หลอดด้ายเรียงตามลำดับจากล่างไปบน ซึ่งช่างทอจะเป็นผู้ชำนาญในกระบวนการเรียงลำดับหลอดด้วยและนำมาทอเป็นผืนผ้า (สาคร ไชยมงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

1.3.3 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

ภาพประกอบ 37 การโจกคราม

1.3.3.1 ขั้นตอนการผลิตเนื้อคราม

นำใบครามที่แก่มาตัดแล้วนำไปแช่ในน้ำ ประมาณ 10 ชั่วโมง หรือ 1 คืน แล้วเอาอีกด้านหนึ่งกลับกันนำลงไปแช่ในน้ำอีกหนึ่งคืน นำมัดใบครามออกจากถังแช่และผสมปูนแดง โดยตีปูนแดงให้ละลายก่อนแล้วผสมลงในน้ำที่ได้จากการแช่ใบครามในอัตราส่วน น้ำ 5 ลิตรต่อปูนแดง 200 กรัม ใช้ไม้ส้อมตีน้ำครามจนขึ้นฟอง ปล่อยทิ้งไว้ 1 คืน ใช้ผ้ากรองน้ำคราม จะได้ตะกอนที่อยู่ ในก้นถังเรียกว่า “เนื้อคราม” ทิ้งเนื้อครามไว้ในผ้ากรองอีก 1 คืน ก็นำเนื้อครามไปใช้ได้

1.3.3.2 ขั้นตอนการก่หม้อคราม

นำส่วนผสมทั้งหมดเทลงไปในหม้อดิน ซึ่งมีส่วนผสมดังนี้ น้ำต้มเปลือกไม้ที่ เย็นแล้ว จำนวน 3 ชั้น น้ำด่าง 2 ชั้น เนื้อคราม (น้ำเปือก) ประมาณ 1 กิโลกรัม ในการก่หม้อ จะต้องใช้มือกวานเพื่อให้เข้ากัน และต้องมีการชิมรสชาติว่ามีรสชาติดีหรือยัง ซึ่งเมื่อปรุงให้ได้รสชาติ ตามที่ต้องการแล้วก็จะได้น้ำครามและจะปล่อยทิ้งไว้นาน 7 วัน โดยจะมีการโจกหม้อในตอนเช้า วันละ 1 ครั้ง ซึ่งน้ำครามที่สามารถนำไปย้อมครามได้จะต้องขึ้นฟอง น้ำครามจะมีลักษณะสีเขียว ถือว่าหม้อมาแล้ว สามารถนำฝ้ายลงมาทำการย้อมได้

1.3.3.3 วิธีย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม

ในการย้อมเส้นฝ้ายในแต่ละครั้ง ก่อนที่จะนำเส้นฝ้ายลงไปย้อม ต้องนำเส้น ฝ้ายลงแช่ในน้ำธรรมดาเพื่อให้เส้นฝ้ายเปียกน้ำก่อน แล้วใช้ไม้ทุบเส้นฝ้ายเพื่อให้เส้นฝ้ายแตกตัวกัน เพื่อให้สีแทรกเข้าไปในเส้นฝ้ายทุก ๆ เส้น

1.3.3.4 ขั้นตอนการทอผืนผ้า

นำฝ้ายครามที่ผ่านการย้อมครามเรียบร้อยแล้วมาเข้าสู่ขั้นตอนการกวักฝ้าย เพื่อให้ฝ้ายเรียงกันเป็นเส้นในกะเบาะ เพื่อให้ง่ายในการปั่นหลังจากนั้นปั่นด้ายจากกะเบาะสู่หลอดฝ้าย นำหลอดฝ้ายใส่ในกระสวยแล้วนำเข้ากี่ เพื่อทำการทอผ้าโดยใช้แรงงานคน

1.3.4 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี

ภาพประกอบ 38 อุปกรณ์สำหรับกรองน้ำต่าง

1.3.4.1 ขั้นตอนการผลิตเนื้อคราม

นำใบครามที่แก่มามัดแล้วนำไปแช่ในน้ำประมาณสิบชั่วโมง หรือหนึ่งคืน แล้วกลับอีกด้านหนึ่งลงข้างล่าง แช่วี้อีกหนึ่งคืน นำมัดใบครามออกจากถังแช่น้ำและผสมปูนแดง โดยตีปูนแดงให้ละลายก่อน แล้วผสมลงในน้ำที่ได้จากการแช่ใบครามในอัตราส่วน น้ำ 5 ลิตร ต่อปูนแดง 200 กรัม ใช้ไม้ส้อมตีน้ำครามจนขึ้นฟอง ปล่อยทิ้งไว้หนึ่งคืน ใช้ผ้ากรองน้ำคราม จะได้ตะกอนที่อยู่ใต้อ่างถึงเรียกว่า “เนื้อคราม” ทิ้งเนื้อครามไว้ในผ้ากรองอีกหนึ่งคืน นำเนื้อครามไปเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการย้อมผ้าครามได้

1.3.4.2 ขั้นตอนการก่อหม้อคราม

วัตถุดิบที่ใช้เป็นส่วนผสมมีดังนี้ น้ำธรรมดา 2 ขัน น้ำขี้เถ้า 2 ถ้วย เนื้อคราม 2/3 ถ้วย ปูนขาว 100 กรัม หรือนำส่วนผสมทั้งหมดเทลงในหม้อเดียวกัน กวนให้เข้ากัน แล้วใช้ถ้วยหรือขันตักน้ำย้อมยกขึ้นสูงประมาณ 1 ฟุต แล้วเทน้ำย้อมลงในหม้อเดิม เรียกว่า การโจกคราม ทำเช่นนี้ประมาณ 4-5 ครั้ง พักไว้ และทำการโจกครามวันละ 2 ครั้ง (เช้า-เย็น) ให้สังเกตการเกิดฟอง ถ้าฟองแตกเร็วให้เติมปูนดิบเล็กน้อย ถ้าฟองมัวและทนหรือฟองแตกช้าแสดงว่าสัดส่วนพอดี สังเกตสีน้ำย้อมจะเปลี่ยนจากสีน้ำเงินเป็นสีเขียวใส ส่วนฟองจะมีสีน้ำเงินเข้มเห็นเงาใช้เวลาประมาณ 2-3 สัปดาห์ หรือโจกครามประมาณ 15 วัน จะเป็นสีเขียวและสีเหลือง หรือเกิดสีครามเพียงพอแก่การย้อม

1.3.4.3 วิธีย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม

นำเส้นฝ้ายจุ่มลงในน้ำคราม โดยใช้มือจับเช็ดฝ้ายให้สัมผัสกับน้ำย้อมอย่างทั่วถึง ป้องกันเส้นฝ้ายต่าง หมุนวงเช็ดฝ้ายแล้วนำลงย้อมในลักษณะเดิม ควรรีบทำอย่างรวดเร็วไม่ควรใช้เวลานานเกินหม้อละ 2 นาที การย้อมหรือการกระจายเส้นไหม ช้ำจะทำให้เส้นไหมติดสีไม่

สม่ำเสมอ เมื่อน้ำจากหม้อครามเปลี่ยนเป็นจากสีเหลืองเข้มเป็นสีเหลืองอมเขียวให้หยุดแล้วบิดเส้นฝ้ายให้แห้ง กระจุกเส้นฝ้ายให้สัมผัสอากาศอย่างทั่วถึง เส้นฝ้ายจะเปลี่ยนเป็นสีเขียวและสีน้ำเงินตามลำดับ ถ้าต้องการเส้นฝ้ายสีน้ำเงิน ควรย้อมซ้ำ 10-16 ครั้ง เมื่อย้อมครบทุกหม้อแล้วควรล้างเส้นฝ้ายทันทีไม่ควรทิ้งไว้นานเนื่องจากจะทำให้เส้นฝ้ายเปื่อยและไม่วาว หลังจากการย้อมทุกครั้งควรเติมส่วนผสมของเนื้อครามและน้ำต่างเพิ่ม แล้วใช้ไม้กวอนให้เข้ากันหรือโจกก็ได้ จากนั้นพักหม้อไว้จนน้ำย้อมครามเปลี่ยนเป็นสีเหลือง จึงย้อมซ้ำได้เป็นวิธีดูแลหม้อครามให้มีลักษณะดีอยู่ตลอดเวลา จึงสามารถย้อมได้ทุกวัน

1.3.4.4 ขั้นตอนการทอผืนผ้า

การทอผ้าย้อมคราม มีขั้นตอนการทอเหมือนการทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายทั่วไป โดยช่างทอจะต้องเตรียมเส้นด้าย 2 ชนิด คือ ด้ายเส้นยืน และด้ายเส้นพุ่ง แล้วนำไปทอสานขัดกันเป็นผืนผ้า ในกรณีทอผ้าครามสีพื้น ด้ายเส้นยืนและด้ายเส้นพุ่งจะใช้สีพื้นเช่นเดียวกัน แต่ถ้าทอผ้าลายมัดหมี่ ด้ายเส้นยืนจะใช้สีพื้น ส่วนเส้นพุ่งจะใช้เส้นด้ายที่ผ่านกระบวนการมัดลวดลายแล้ว จึงนำมา ทอเป็นผืนผ้าตามลวดลายที่ต้องการ ทั้งนี้การทอผ้ามัดหมี่จะต้องใช้หลอดด้ายเรียงตามลำดับจากล่าง ไปบน ซึ่งช่างทอจะเป็นผู้ชำนาญในกระบวนการเรียงลำดับหลอดด้าย และนำมาทอเป็นผืนผ้า

1.3.5 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา

ภาพประกอบ 39 สมาชิก紗織การย้อมคราม

1.3.5.1 ขั้นตอนการผลิตเนื้อคราม

เมื่อต้นครามมีอายุ 4 เดือน ใบจะแก่พอเหมาะให้เริ่มเก็บเกี่ยวครามด้วยน้ำทั้งกิ่งและใบมามัดรวมกันเป็นก้อน ๆ ขนาดก้อนละ 500 กรัม นำกิ่งและใบครามที่ทำเป็นมัดลงไปแช่น้ำ 18-24 ชั่วโมง แยกกากใบทิ้ง เดิมปูนกินหมากลงไปทีละน้อย จนน้ำครามเหลืองเข้มมีฟองสี

น้ำเงิน ตีน้ำคราม (กวนคราม) ให้เกิดฟองมาก ๆ 15-30 นาที แล้วพักไว้ 1 คืน ครามจะตกตะกอนปนกับปูนขาว เทของเหลวใส่สีน้ำตาลชั้นบนทิ้ง เนื้อครามที่ได้จะเก็บไว้ใช้ได้นาน

1.3.5.2 ขั้นตอนการก่อหม้อคราม

นำเนื้อครามผสมกับน้ำขี้เถ้า สัดส่วน 360 กรัมต่อ 1 ลิตร พักน้ำครามไว้ภาชนะที่เย็นและมิดชิด ตักน้ำคราม ดูทุกวัน ๆ ละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น เมื่อน้ำครามให้สีเขียวอมเหลืองจึงจะย้อมได้ ควรเตรียมน้ำครามไว้ครั้งละหลาย ๆ หม้อ การย้อมให้นำผ้าฝ้ายที่ล้างไขมันแล้ว และฝ้ายที่มัดหมี่แล้วลงย้อมในน้ำคราม ที่พร้อมจะย้อมได้ (ใช้วิธีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูและทดสอบ) และคั้นด้วยมือในน้ำครามหลาย ๆ หม้อในหนึ่งหม้อจะย้อม ได้แค่ครั้งเดียว ถ้าอยากให้สีครามเข้มให้ย้อม 8-10 หม้อ เมื่อย้อมติดครบจำนวนหม้อครามตามต้องการแล้วให้ล้างออกด้วยน้ำสะอาด จนไม่เหลือสีครามออกในน้ำล้าง ผึ่งให้แห้งนำไปสู่กระบวนการทอ

1.3.5.3 วิธีย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม

การย้อมร้อน คือ ต้มน้ำ 20 ลิตร ให้เดือด เติมจุนสี 2 ช้อนแกง นำเปลือกไม้ลงต้มเคี่ยวให้ได้น้ำย้อมเข้มข้น 1-2 ชั่วโมง ตัดเอาเปลือกไม้ออก นำเส้นฝ้ายที่ล้างไขมันออกแล้วลงแช่ในน้ำสีขณะที่ยังร้อน ประมาณ 30 นาที

การย้อมเย็น คือ การเตรียมน้ำสีกระทำโดยวิธีเดียวกันกับการย้อมร้อน เมื่อดำน้ำสีแล้วพักไว้ให้เย็นนำผ้าฝ้ายที่ล้างไขมันแล้วลงย้อมด้วยการใช้มือคั้นผ้ากับน้ำสี ประมาณ 30 นาที ล้างให้สะอาดและตากให้แห้ง

1.3.5.4 ขั้นตอนการทอผืนผ้า

การเตรียมเส้นพุ่ง ให้นำเส้นฝ้ายที่ย้อมสีครามไปใส่กอง เพื่อใช้หลากปั่นใส่หลอด โดยใช้เชือกร้อยหลอดไว้ เพื่อคงขนาดที่กำหนดไว้ นำหลอดด้ายที่ร้อยไว้มาใส่กระสวยเพื่อทอกับเส้นยืน เรียงลำดับไปที่หลอด

การเตรียมเส้นยืน เลือกเส้นด้ายที่มีสีดำหรือน้ำเงิน ที่นิยมใช้ด้ายโทเร เพราะจะเหนียวกว่าเส้นฝ้าย นำด้ายที่เหลือแล้วมาขึงใส่โองเพื่อให้ความยาวและความกว้างตามที่ต้องการหรือตามขนาดของฟืม เมื่อได้ขนาดแล้วนำมาทักเปียไว้ เพื่อไม่ให้ด้ายผูกกัน และสะดวกต่อการขึงเวลาทอ

1.3.6 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

ภาพประกอบ 40 การปั่นหลอดด้ายเส้นพุ่ง

1.3.6.1 ขั้นตอนการผลิตเนื้อคราม

เมื่อต้นครามมีอายุ 4 เดือน ใบจะแก่พอเหมาะให้เริ่มเก็บเกี่ยวคราม ด้วยนำทั้งกิ่งและใบมามัดรวมกันเป็นก้อน ๆ ขนาดก้อนละ 500 กรัม นำกิ่งและใบครามที่ทำเป็นมัดลงไปแช่น้ำ 18-24 ชั่วโมง แยกกากใบทิ้ง เดิมปูนกินหมากลงไปทีละน้อย จนน้ำครามเหลืองเข้มมีฟองสีน้ำเงิน ตีน้ำคราม (กวนคราม) ให้เกิดฟองมาก ๆ 15-30 นาที แล้วพักไว้ 1 คืน ครามจะตกตะกอนปนกับปูนขาว เทของเหลวใสสีน้ำตาลชั้นบนทิ้ง เนื้อครามที่ได้จะเก็บไว้ใช้ได้นาน

1.3.6.2 ขั้นตอนการก่อหม้อคราม

นำเนื้อครามผสมกับน้ำขี้เถ้า สัดส่วน 360 กรัมต่อ 1 ลิตร พักน้ำครามไว้ภาชนะที่เย็นและมิดชิด ตักน้ำคราม ดูทุกวัน ๆ ละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น เมื่อน้ำครามให้สีเขียวอมเหลืองจึงจะย้อมได้ ควรเรียงน้ำครามไว้ครั้งละหลาย ๆ หม้อ การย้อมให้นำผ้าฝ้ายที่ล้างไขมันแล้ว และฝ้ายที่มัดหมี่แล้วลงย้อมในน้ำคราม ที่พร้อมจะย้อมได้(ใช้วิธีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูและทดสอบ) และ คั้นด้วยมือในน้ำครามหลาย ๆ หม้อในหนึ่งหม้อจะย้อม ได้แค่ครั้งเดียว ถ้าอยากให้สีครามเข้มให้ย้อม 8-10 หม้อ เมื่อย้อมติดครบจำนวนหม้อครามตามต้องการแล้วให้ล้างออกด้วยน้ำสะอาด จนไม่เหลือ สีครามออกในน้ำล้าง ผึ่งให้แห้งนำไปสู่กระบวนการทอ

1.3.6.3 วิธีย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม

การย้อมร้อน คือ ต้มน้ำ 20 ลิตร ให้เดือด เติมน้ำสี 2 ช้อนแกง นำเปลือกไม้ลงต้มเคี่ยวให้ได้น้ำย้อมเข้มข้น 1-2 ชั่วโมง ตัดเอาเปลือกไม้ออก นำเส้นฝ้ายที่ล้างไขมันออกแล้วลงแช่ในน้ำสีขณะที่ยังร้อน ประมาณ 30 นาที

การย้อมเย็น คือ การเตรียมน้ำสีกระทำโดยวิธีเดียวกันกับการย้อมร้อน เมื่อได้น้ำสีแล้วพักไว้ให้เย็นนำฝ้ายที่ล้างไขมันแล้วลงย้อมด้วยการใช้มือคั้นผ้ากับน้ำสีประมาณ 30 นาที ล้างให้สะอาดและตากให้แห้ง

1.3.6.4 ขั้นตอนการทอผืนผ้า

การเตรียมเส้นพุ่ง ให้นำเส้นฝ้ายที่ย้อมสีครามไปใส่กองเพื่อใช้หลากปั่นใส่หลอด โดยใช้เชือกร้อยหลอดไว้ เพื่อคงขนาดที่กำหนดไว้ นำหลอดด้ายที่ร้อยไว้มาใส่กระสวยเพื่อ ทอกับเส้นยืนเรียงลำดับไปที่ละหลอด

การเตรียมเส้นยืน เลือกเส้นฝ้ายที่มีสีดำหรือน้ำเงิน ที่นิยมใช้ด้ายโทเร เพราะ จะเหนียวกว่าเส้นฝ้าย นำฝ้ายที่เหลือแล้วมาซึ่งใส่โองเพื่อให้ความยาวและความกว้างตามที่ต้องการหรือ ตามขนาดของพืม เมื่อได้ขนาดแล้วนำมาทักเปียไว้ เพื่อไม่ให้ด้ายผูกกัน และสะดวกต่อการชิงเวลาทอ

1.4 อุปกรณ์ เครื่องมือ

จากการศึกษา พบว่า เครื่องมือหรืออุปกรณ์การผลิตผ้าย้อมครามในอดีตเกิดจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คิดประดิษฐ์เครื่องมือสำหรับใช้ในกระบวนการผลิตผ้าฝ้าย โดยใช้วัสดุที่หาได้ใน ท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์เพื่อใช้ในการทอผ้าฝ้าย ได้แก่ กี่ พืม เขาหูก (ตะกอ) กระสวย หลอดฝ้าย ไม้ขอหลอด เปีย กงปั่นด้าย (ใน) กงกว้าง โองคั้น กะเปียด ผัง ไม้กำพัน (ไม้กำพัน) อัก (กวก) อีวฝ้าย และกระดานลื้อฝ้าย เป็นต้น เครื่องมือหรืออุปกรณ์ดังกล่าวใช้ประโยชน์ แตกต่างกันไป ปัจจุบันเครื่องมือหรืออุปกรณ์บางชนิดได้พัฒนาตามยุคสมัย เพื่อให้มีความรวดเร็วในการ ใช้งาน เครื่องมือและอุปกรณ์ดังกล่าว กลุ่มทอผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ยังอนุรักษ์ภูมิปัญญา ดั้งเดิมของท้องถิ่นและได้สืบทอดการใช้งาน ดังนี้

1.4.1 กี่ทอผ้า

กี่หรือโองหูก เป็นเครื่องมือสำหรับทอผ้า โครงสร้างมีลักษณะเป็นรูป สี่เหลี่ยม มีเสา สี่เสา มีคานเป็นโครงยึด อาจมีขนาดความกว้างตามหน้าของพืม เสา คาน และโครง ยึด นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งเพื่อความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งาน

ภาพประกอบ 41 กี่ทอผ้าย้อมครามทั่วไปของจังหวัดสกลนคร

ส่วนประกอบที่สำคัญของกี่หรือเครื่องมือสำคัญที่นำมาใช้ร่วมกับกี่ ได้แก่ ฟืม ตะกอ ราง กระจวย ผัง (ไม้บังคับหน้าผ้า หรือเรียกว่าผังทูก) ไม้กำพัน(ไม้ม้วนผ้า) คานเหยียบ สำหรับเหยียบดึงให้ตะกอขึ้นลงซ้าย-ขวา โดยทั่วไปก็มี 2 ประเภท คือ กี่พื้นบ้าน และกี่กระดูกที่พัฒนา ต่อจากกี่พื้นบ้าน โดยเพิ่มสายกระดูกเข้ามาเพื่อดึงกระจวยให้พุ่งผ่านด้ายเส้นยืนแทนการสอดด้วยมือ เหมาะสำหรับการทอผ้าพื้น ผ้ามัดหมี่ หรือผ้าชนิดที่มีลวดลายไม่สลับซับซ้อนและยังช่วยให้ทอผ้ายังเป็นการทอด้วยมือ

ประโยชน์การใช้งานที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับทอผ้าให้เป็นผืน โดยเป็นโฮงทูกซึ่งฝ้าย เส้นยืนสอดเข้ากับแกนม้วนแล้วร้อยปลายฝ้ายแต่ละเส้นเข้าในฟันหวี และตะกอแต่ละชุดหวีฝ้ายเส้นยืนจากนั้นยกแกนม้วนเข้าที่คล้ายม้วนเส้นไหมแล้วผูกฝ้ายเส้นยืนที่ไม้กำพัน และโยงตะกอและเท้าเหยียบเพื่อทำหน้าที่แยกเส้นฝ้ายออกเป็นกลุ่มตามลวดลายที่ต้องการ จากนั้นดึงปลายเส้นฝ้ายยืนทั้งหมดม้วนเข้ากับไม้ม้วนผ้าอีกด้านหนึ่ง ปรับความตึงหย่อนให้พอเหมาะ นอกจากนี้จะต้องเตรียมฝ้ายเส้นพุ่งใส่กระจวยไว้สำหรับใช้สอดกระจวยผ่านไปตามแนวขวางของฝ้ายเส้นยืนเพื่อขัดกันให้เกิดเป็นลวดลายในขณะที่ทำการทอผ้า นอกจากกระจวยแล้วยังต้องมีอุปกรณ์ที่ใช้ในขณะที่ทอผ้าคือ หวี (ขนหมูป้ามัดรวมกันคล้ายแปรง ใช้สำหรับเกลี่ยด้ายยืนให้เรียบตรง) และมีด (ใช้สำหรับตัดเศษด้ายที่เหลือจากการต่อด้าย)

1.4.2 ฟืม

ฟืมเป็นเครื่องมือทอผ้าที่ทำหน้าที่กระทบด้ายเส้นพุ่งที่ทอให้เรียงกันเป็นระเบียบ ทำให้เนื้อผ้าแน่นเป็นผืนผ้า เช่น ฟ้าย้อมคราม (ผ้าพื้น) ฟ้าย้อมครามมัดหมี่และผ้าทออื่น ๆ ฟืมที่ใช้ทอผ้าได้มาจากบ้านเชียง อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นแหล่งผลิตแห่งเดียวในประเทศไทย ซึ่งกลุ่มทอผ้าฝ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครได้นำมาใช้ในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 42 ฟืมทอผ้าฝ้าย้อมคราม

ลักษณะของฟืมทอผ้าโดยทั่วไปโครงสร้างทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ฟืมฟืมในอดีตทำด้วยไม้ไผ่ พัฒนามาเป็นฟืมเหล็กและเป็นฟืมสแตนเลสในปัจจุบัน “ฟืมฟืม” มีลักษณะเป็นซี่ ๆ คล้ายกับหวี มีช่องว่างเล็ก ๆ สำหรับสอดคล้องเส้นยืน จำนวนฟืมฟืมเท่ากับความกว้างของหน้าผ้า ส่วนใหญ่นิยมใช้ความกว้างขนาดไม่เกินแขนทั้งสองข้างของช่างทอหรือประมาณ 2 เมตร เพื่อสะดวกในการพุ่งกระสวยกลับไปมาได้สะดวก ปัจจุบันการทำฟืมฟืมนิยมใช้สแตนเลส ซึ่งสามารถทำให้ฟืมฟืมมีขนาดเล็กลง จึงร้อยด้ายเส้นยืนได้จำนวนมากขึ้น ผ้าที่ทอจึงเนื้อแน่นกว่าฟืมไม้ไผ่

การเรียกขนาดของฟืม เรียกตามจำนวนช่องระหว่างซี่ ของฟืม โดยการนับเป็นหลบหรือหน่วยการนับเรียกว่า “หลบ” เช่น หนึ่งหลบเท่ากับสี่สิบช่องฟืมฟืม หน่วยการนับความกว้างของฟืมเป็นหลบใช้ทั้งภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้ ซึ่งการทอผ้าจากอดีตจนปัจจุบัน

ประโยชน์การใช้งาน ฟืมใช้เป็นเครื่องมือทอผ้าทำหน้าที่กระทบด้ายเส้นพุ่ง โดยมีกระสวยสอดด้ายกับไปมา และใช้ฟืมกระทบเส้นด้ายให้เรียงต่อกันเป็นระเบียบ ทำให้เนื้อผ้าแน่นเป็นผืนผ้าตามต้องการ

1.4.3 เขาฮุกหรือตะกอ

เขาฮุกหรือตะกอ เป็นส่วนประกอบของฟืม เป็นเครื่องมือทอผ้า เขาฮุกใช้เส้นเชือกมัดกลุ่มด้วยเส้นยืน เพื่อเปิดช่องด้ายเส้นยืน โดยมีไม้สอดเป็นโครง 2 อัน เรียกว่า เขาฮุก (กา แก้วกึ่ง. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 43 เขาฮุกหรือตะกอ

จากการสังเกต พบว่า เขาฮุกเป็นอุปกรณ์สำหรับแยกด้วยเส้นยืนให้ขึ้นลงสลับกัน โดยการเหยียบไม้เหยียบฮุก ขั้นตอนการทำเขาฮุกโดยการสอดด้ายต้องสอดสลับกันไปเส้นหนึ่งเว้นไว้เส้นหนึ่ง และต้องมีเชือกผูกเขาฮุกแขวนไว้กับโครงที่ด้านบน สามารถเลื่อนไปมาได้

ด้านล่างผูกเชือกติดกับคานเหยียบ เมื่อช่างทอผ้าต้องการดึงด้ายให้เป็นช่อง จะใช้เท้าเหยียบที่ไม้เหยียบทุก ทำให้เขาทุกเลื่อนขึ้น-ลง เป็นช่องสำหรับสอดกระสวยด้ายพุ่ง หากช่างต้องการทอผ้าเป็นลวดลายสลับซับซ้อนสวยงาม เช่น ผ้าจก ผ้าขิด จะต้องใช้ตะกอเพิ่มขึ้น อาทิ ผ้า 1080 ตะกอของบ้านท่าสว่าง จังหวัดสุรินทร์ เป็นผ้าที่มีจำนวนตะกอมาก และมีลวดลายวิจิตรสวยงามที่สุด ด้วยวิธีเพิ่มจำนวนตะกอและคานเหยียบจะต้องเพิ่มมากขึ้น

การใช้งานเขาทุกหรือตะกอ ใช้ประโยชน์สำหรับแยกด้ายเส้นยืนให้ขึ้น-ลงสลับกัน เพื่อเปิดช่องด้ายยืนให้ด้ายเส้นพุ่งสามารถลอดผ่านกลับไปมาด้านซ้ายขวาได้ โดยการใช้กระสวยสอดเป็นอุปกรณ์การนำด้ายเส้นพุ่ง เช่น การทอผ้าลายขิด ช่างเก็บเขาทุกหรือจัดตะกอช่างจะแยกด้ายเส้นยืนที่ 1, 3, 5, 7, 9, 11 (หรือเส้นยืนคี่เป็นเส้นขึ้น) เส้นยืน 2, 4, 6, 8, 10, 12 (เส้นยืนคู่ทั้งหมดเป็นเส้นลง) สลับกันไปจนหมดจำนวนเส้นยืนที่อยู่ในพืม โดยการใช้เหยียบไม้เหยียบทุกขึ้นลงในขณะทอ และขณะที่เส้นยืนแยกจากกันจะพุ่งกระสวยผ่านตลอดแนวเกิดเป็นผ้าลายขิดตามต้องการ

1.4.4 กระสวย

“กระสวย” เป็นชื่อเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า กระสวยทำด้วยไม้เนื้อแข็งที่มีน้ำหนักใช้งานได้ทนนาน เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ ไม้พยุง หรือไม้สัก ก็สามารถนำมาใช้ทำกระสวยได้ ซึ่งความยาวของกระสวยไม่มีมาตรฐานขึ้นอยู่กับผู้ใช้ โดยทั่วไปกระสวยส่วนใหญ่จะมีความยาวประมาณ 10-12 นิ้ว (กา แก้วกิ่ง. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 44 กระสวยแบบรางเดี่ยว

จากการสังเกต พบว่า กระสวยที่นิยมใช้ในภาคอีสานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ กระสวยมือ และกระสวยที่กระตุก ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน ได้แก่ กระสวยมือน้ำหนักเบาด้านหลังและด้านท้ายของกระสวยมีลักษณะมนคล้ายงู ส่วนกระสวยที่กระตุกมีรูปร่างคล้าย

เรือ กระจวยทั้งสองประเภทดังกล่าวยังแบ่งออกเป็นกระจวยแบบรางเดี่ยวมีช่องสำหรับใส่หลอดด้ายเพียงหลอดเดียว กระจวยแบบรางคู่มี่ช่องสำหรับใส่หลอดด้ายสองช่อง สองช่องใส่หลอดด้ายได้สองหลอด

ประโยชน์การใช้กระจวย กระจวยเป็นอุปกรณ์สำหรับใช้บรรจุหลอดด้ายเส้นพุ่งที่ใช้ในการทอผ้า กระจวยมีหน้าที่ส่งด้ายพุ่งเข้าไปในด้ายเส้นยืนที่ซึ่งอยู่บนทูกทอผ้า กระจวยมือโดยการใช้มือพุ่งกระจวยไปมาระหว่างเส้นยืนสลักกับการกระทบฟืมเพื่อให้เนื้อผ้าแน่นประณีตสวยงาม เช่น ผืนผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านชะว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และบ้านถ่อน จังหวัดสกลนคร ปัจจุบันการทอผ้ายังเป็นการใช้กระจวยก็ทอมือ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่คู่ชาวอีสานตลอดไป

1.4.5 กงปั่นด้าย (โน)

เครื่องมือที่ใช้ปั่นด้าย เรียกว่า โน (หลา) เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ปั่นด้ายหรือกรอเส้นไหม ในอดีตเครื่องปั่นด้ายชนิดนี้เรียกว่า “แฉะ” โดยเรียกชื่อตามเสียงขณะปั่นด้าย เครื่องจะดัง “แฉะ แฉะ แฉะ” ผู้ที่ผ่านไปมาจะรู้ทันทีเมื่อได้ยินเสียงว่าบ้านหลังนี้กำลังมีคนปั่นเส้นด้ายหรือกรอเส้นด้ายเส้นไหม กงปั่นด้ายมีลักษณะกลมใหญ่กว่าหัวแม่มือเล็กน้อย มีรูตรงกลางสำหรับเสียบไม้ปั่นด้าย ต่อมาได้พัฒนามาเป็นโนหรือหลา ซึ่งนิยมเรียกว่า กงโนด้าย หลาปั่นด้ายหรือกลุ่มไทลาวนิยมเรียกว่า “โน” ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน (กาบแก้ว กลยณี. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 45 โน หลา หรือกงปั่นด้าย

จากการสังเกต พบว่า เครื่องปั่นด้ายชนิดนี้เรียกชื่อตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งอาจเรียกชื่อแตกต่างกัน เช่น โน หลา หรือกงปั่นด้าย หลาปั่นด้าย ซึ่งเป็นเครื่องกรอด้ายที่นำมาใช้กรอเส้นด้ายหรือปั่นด้ายให้เป็นเกลียวแน่นจนเป็นเส้นด้ายสำหรับเป็นเส้นพุ่ง

ลักษณะทั่วไปของโน เป็นวงกลม ติดตั้งอยู่ระหว่างขาสองอันที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง มีเหล็กสอดเป็นคันสำหรับหมุนวงล้อ ส่วนขาที่ติดตั้งอยู่บนส่วนหัวของฐานทำด้วยไม้ท่อนยาวประมาณ 30-35 นิ้ว ส่วนปลายของท่อนไม้จะมีเหล็กในสอดอยู่กับขาตั้งโดยโผล่เหล็กในออกมา มีไว้สำหรับเป็นที่สวมของหลอดไม้ไผ่ที่นำเป็นที่กรอด้วยระหว่างวงล้อจะมีสายพานทำด้วยเชือกโยงมาเพื่อหมุนเหล็กใน

การนำไปใช้ประโยชน์ ใช้สำหรับเป็นเครื่องปั่นฝ้ายให้เป็นเกลียวแน่นจนเป็นเส้นฝ้าย เส้นเล็กกลมสามารถสอดเข้าใส่หลอดสำหรับเป็นเส้นพุ่ง โดยใช้คู่กับระวีง หรือกงกว้าง ในขณะที่วงล้อของกงกว้างหมุนไต่จะหมุนตาม เกิดเป็นแรงเหวี่ยงดึงม้วนด้ายที่จ่อไว้ตีเป็นเกลียวแน่นเป็นเส้นฝ้ายตามต้องการ

1.4.6 กงกว้าง (ระวีง)

กงกว้างหรือระวีงเป็นเครื่องมือชนิดเดียวกันเพียงแต่เรียกชื่อต่างกันตามความนิยมหรือภาษาของแต่ละท้องถิ่น เช่น ท้องถิ่นทางภาคเหนือเรียกว่า โกงกว้าง ภาคอีสานตอนกลางแถบจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม ขอนแก่น เรียกว่า กง ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคู่กับอ๊กเพื่อเก็บฝ้ายที่ปั่นแล้วจากโนมาพันรวมกันที่ระวีงก่อนกวักเข้าอ๊ก (คำพูล สุราวงศ์. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 46 ระวีงหรือกงกว้าง

จากการสังเกต พบว่า กงกว้างเป็นเครื่องมือที่ทำด้วยไม้ไผ่ลักษณะเป็นซี่ผูกไขว้กันเป็นกากบาท ใช้ไม้สามซี่เป็นหมุม หรือไม้สี่ซี่เป็นแปดมุม ตรงกลางยึดด้วยไม้ไผ่ทำเป็นเพลายึดกงทั้งสองข้างให้อยู่ห่างกันตามขนาดที่ต้องการใช้เชือกชิงเพื่อให้กงคงรูป และยังพบว่า มีฐานทำด้วยไม้เป็นขาสองข้างมีเดือยยื่นขึ้นมาเพื่อรับกับแกนของระวีงซึ่งจะหมุนอยู่บนฐาน

การนำไปใช้ประโยชน์ กงกว้าง (ระวียง) เป็นเครื่องมือสำหรับกรอด้วยใช้คู่กันกับอ๊ก เพื่อเก็บฝ้ายที่ปั่นแล้วจากโนมาพันรวมกันที่ระวียง โดยช่างที่ทำหน้าที่กรอฝ้ายหรือช่างกรอฝ้ายจะต้องตรวจความประณีตของเส้นฝ้ายอีกครั้งเพื่อเก็บปม ขุยด้าย ที่อาจติดพันบนเส้นฝ้ายออกให้เรียบร้อยก่อนกวกเข้าอ๊ก เพื่อให้เส้นฝ้ายเป็นระเบียบสวยงาม เรียงกันเป็นใจก่อนนำไปต้มหรือย้อมสีต่อไป

1.4.7 ไม้กำพัน (กำพัน)

ไม้กำพันหรือไม้กำพัน เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับพันผืนผ้าที่ทอแล้ว ม้วนเก็บไว้ด้านคนทอผ้านั่ง และผ้าที่ม้วนเก็บมายังไม่ได้ตัดออกจากฟืม (ก่อง อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 47 การใช้ประโยชน์ไม้กำพัน

จากการสังเกต พบว่า ไม้กำพัน(ไม้กำพัน) ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ด้านหนึ่งเจาะรูสำหรับสอดกับหลักให้ยึดกับก๊ทอผ้า ไม้กำพันหรือเรียกว่าแพนม้วนผ้า มีขนาดความยาวเท่ากับ ความกว้างของก๊ คำว่า “กำพัน” หรือ กำพัน อาจมาจากคำว่า กำพัน คือ การกำไม้แกนนี้ไว้แล้ว พันผืนผ้าที่ทอแล้วม้วนเก็บเข้าหาคนทอ โดยไม่ต้องตัดออกจากฟืม เก็บไว้ด้านที่คนทอผ้านั่ง ม้วนเก็บจนกว่าเสร็จสิ้นการทอ จึงเรียกไม้นี้ว่า “ไม้กำพัน” จนปัจจุบัน

ประโยชน์ของไม้กำพัน ไม้กำพัน(ไม้กำพัน) เป็นอุปกรณ์อีกชนิดหนึ่งที่ใช้ประโยชน์ในการทอผ้า สำหรับม้วนเก็บผ้าที่ทอแล้วแต่ยังไม่ตัดออกจากฟืม โดยใช้ไม้กำพันม้วนเก็บเข้าไว้ด้านคนทอผ้านั่งจนแล้วเสร็จกระบวนการทอผ้าและจัดเก็บไว้ตามต้องการ (ก่อง อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ประโยชน์ในการทอผ้าอีกจำนวนมาก ที่จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ในการทอผ้า เช่น ไม้ฝั่ง โสกัน อ้วฝ้าย กวก อ๊ก และกระดานล้อฝ้าย

ซึ่งเป็นเครื่องมืออันเกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวอีสานในอดีต ปัจจุบันยังมีหลงเหลือในกลุ่มทอผ้าชาวอีสานอีกหลายหมู่บ้าน ซึ่งนำศึกษาและทำวิจัยต่อไป

1.5 ลวดลาย

ลวดลายผ้าย้อมครามแต่ละกลุ่มส่วนใหญ่เกิดจากการจินตนาการของช่างมัดหมี่ที่ได้คิดประดิษฐ์ลวดลายโดยการมัดเส้นผ้า (เส้นด้าย) ด้วยการใช้เชือกกล้วยยวนหรือกล้วยนวล ปัจจุบันนิยมใช้เชือกฟางเนื่องจากหาง่าย คงทน สามารถผูกมัดแน่นได้ตามต้องการ แล้วนำไปย้อมสีคราม ส่วนที่มีดจะไม่ถูกสี เมื่อแกะเชือกมัดออกจะได้ลวดลายตามต้องการลวดลายที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม มีดังนี้

1.5.1 ลวดลายผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

ลวดลายมัดหมี่ผ้าย้อมครามที่เป็นอัตลักษณ์ของบ้านถ้ำเต่า สามารถสร้างชื่อเสียงและสร้างรายได้ให้แก่กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า ได้แก่ ลวดลายที่เป็นเรื่องราว เช่น ลายนาคน้อย นาคใหญ่ นาคซ้อนสองชั้น ลายไหลเรือไฟ ลายคลื่นสีนาคี กบกินเดือน (จันทร์ปราคา) ซึ่งเป็นลวดลายจากความเชื่อและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จนกลายเป็นสินค้าขายดีของกลุ่มในปัจจุบัน (สมคิด พรหมจักร. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 48 “ลายนาคซ้อนสองชั้น” ลายผ้าย้อมครามมัดหมี่ บ้านถ้ำเต่า

นอกจากลายมัดหมี่ที่เป็นเรื่องราวแล้ว กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่ายังมีผ้ามัดย้อมอันเกิดจากแนวคิดสร้างสรรค์ของประธานกลุ่ม ได้นำวัสดุเหลือใช้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นจำนวนมาก ได้แก่ ดอกบัว และส่วนต่าง ๆ ของบัวมามัดบนผืนผ้า แล้วนำไปผ่านกระบวนการย้อมทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติเป็นอย่างมาก ปัจจุบันเป็นสินค้าขายดีอันดับต้นๆของบ้านถ้ำเต่า

ภาพประกอบ 49 ผ้าพันคอละลายเกิดจากการมัดย้อมสีจากส่วนต่างๆ ของบัว

จากภาพ การมัดย้อมผ้าพันคอให้เกิดละลายตามจินตนาการ เกิดจากการนำดอกบัวมามัดบนผืนผ้าที่ทอสำเร็จแล้วนำไปผ่านกระบวนการย้อม ซึ่งเกิดจากแนวคิดของประธานกลุ่มสตรีผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า นางสมคิด พรหมจักร ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ในการนำวัตถุดิบ คือ ดอกบัวที่เกิดตามธรรมชาติในหนองน้ำ ลำห้วย ในเขตชุมชนบ้านถ้ำเต่า โดยนำส่วนต่าง ๆ ของบัว หลายสายพันธุ์มาทดลองย้อมฝ้าย มัดย้อม ผืนผ้าฝ้าย ซึ่งได้ทดลองซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จนได้รับคำตอบว่า “ส่วนของใบบัวย้อมผ้าฝ้ายจะได้สีเขียว สายบัวย้อมผ้าฝ้ายจะได้สีน้ำตาล กลีบบัวได้สีชมพู และการนำเอาดอกบัวสีแดงมามัดบนผืนผ้า แล้วนำไปผ่านกระบวนการย้อมสีครามจะมีละลายตามจินตนาการของแต่ละคน หรือตามจินตนาการของผู้ใช้

1.5.2 ละลายผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า

กลุ่มผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า ได้สืบทอดละลายผ้าที่นิยมใช้ในชุมชน เพื่อให้เป็นผ้าอัตลักษณ์ของกลุ่มตน ได้แก่ ลายไทยโบราณ ผ้าลายนาคน้อย ลายนาคใหญ่ ลายต้นข้าว ผ้าพื้น โดยเน้นความประณีตของการทอ และกระบวนการย้อมสีครามให้มีคุณภาพดีสีติดทนนาน (สาคร ไชยมงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

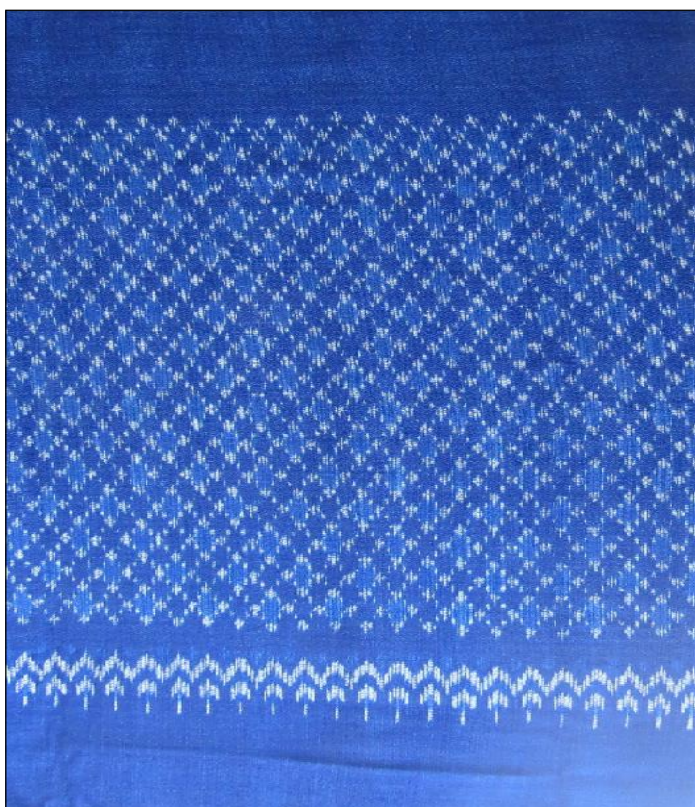

ภาพประกอบ 50 ผ้ามัดหมี่ย้อนक्रम “ลายต้นข้าว”

จากภาพ ผ้าฝ้ายมัดหมี่ย้อนक्रमลายต้นข้าว เป็นลวดลายประยุกต์จากจินตนาการของช่างมัดหมี่บ้านชะหว้า โดยช่างได้จินตนาการจากวิถีชีวิตของชาวบ้านชะหว้าในอดีต มีการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย ประกอบอาชีพทำนา และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ วัว ควาย เพื่อใช้งานโดยอาศัยธรรมชาติ ปลุกข้าว ปลุกพืชผักสวนครัว ใช้กินเอง เลี้ยงลูกหลานให้รู้จักช่วยเหลือตัวเอง รู้จักทำงานบ้าน สืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ คือ การทอผ้าฝ้ายย้อนक्रम โดยมีการเรียนรู้จากเครือญาติที่เป็นผู้หญิง ในอดีตผ้าฝ้ายนิยมทอเป็นผ้าพื้นสีธรรมชาติจากฝ้ายแล้วนำไปย้อมคราม และได้พัฒนาเป็นผ้าลายมัดหมี่ เช่น ลายนาค ลายนกนางแอ่น ลายผีเสื้อ ลายช่อสน ลายนาคสน ลายเกล็ดเต่า ลายเกล็ดแล่น ลายปลาตอง และลายต้นข้าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านชะหว้า

1.5.3 ลวดลายผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

ลวดลายผ้าอัตลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอยคือ “ลายนกอีแอ่น” หรือ ลายนกนางแอ่น ซึ่งเป็นลวดลายอันเกิดจากเรื่องเล่าสืบต่อกันมายาวนานของคนในชุมชนบ้านดอนกอย (ถวิล อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 51 “ลายนกนางแอ่น” ลายผ้าย้อมครามมัดหมี่ บ้านดอนกอย

จากภาพ ผ้าลายมัดหมี่ย้อมคราม “ลายนกนางแอ่น” เกิดจากการจินตนาการของ นางพิมพ์ ลูกสะใภ้ตาสีนวนกับยายคำ นางพิมพ์เป็นคนที่มาจากครอบครัวยากจนทำให้แม่ย่าไม่ชอบ วันหนึ่งขณะที่นางพิมพ์กำลังนั่งตำทอ(ทอผ้า) ได้สังเกตเห็นนกอีแอ่นบินเป็นฝูงอยู่บนท้องฟ้า ท่วงท่าการบินของนกเหมือนลายผ้าที่ตนกำลังทอ นางพิมพ์จึงตั้งชื่อลายผ้านั้นว่า “ลายนกอีแอ่น” พอทอเสร็จนางพิมพ์ได้นำผ้าผืนนั้นไปมอบให้แม่ย่า แม่ย่าชอบลายผ้านั้นมาก ชื่นชมความสามารถของนางพิมพ์ ที่ทอผ้ามัดหมี่ได้สวยงามจากวันนั้นยายคำเริ่มรู้สึกรักนางพิมพ์ขึ้นมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งสองตายายได้ตายจากไป เนื่องจากลายผ้าผืนนั้นได้ดลใจให้แม่ย่ารักลูกสะใภ้ได้ ลายนกอีแอ่น จึงอยู่ในความทรงจำของนางพิมพ์ตลอดมา จนนางพิมพ์อายุมากขึ้น มีลูกหลาน นางพิมพ์จึงได้สอนลูกหลานให้สืบทอดผ้าลายนี้และอนุรักษ์ไว้เป็นอนุสรณ์แห่งความดีที่ทำให้นางพิมพ์เอาชนะใจแม่ย่าได้ จนกระทั่งยายพิมพ์ตายจากไปลูกหลานจึงได้อนุรักษ์สืบสานลวดลายนกอีแอ่นไว้ และเปลี่ยนชื่อเป็น “ลายนกนางแอ่น” ในปัจจุบัน

1.5.4 ลวดลายผ้าย้อมครามบ้านนาดี

บ้านนาดีเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งได้รวมกลุ่มทอผ้าย้อมคราม เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยได้สืบทอดการทอผ้าย้อมครามสีพื้นและผ้าลวดลายมัดหมี่ดั้งเดิมของชุมชน ได้แก่ ลายนาค ซึ่งมีลวดลายประณีต สวยงาม กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี ได้นำ ผ้าฝ้ายมัดหมี่ลายนาคไปขายยังต่างประเทศครั้งแรก ที่ประเทศลาว ได้รับความสนใจจากพี่น้องชาวลาวเป็นอย่างมาก ในครั้งนั้นผ้าลายนาคไม่พอขาย กลุ่มจึงได้เลือกผ้าลายนาคเป็นลายอัตลักษณ์ของกลุ่มจนปัจจุบัน (ประไพพันธ์ แดงใจ. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 52 “ลายนาค” ลายผ้าย้อมคราม บ้านนาดี

จากภาพ ผ้ามัดหมี่ลายนาคเป็นผ้าลายอัตลักษณ์ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี ลายนาคหรือลายนาคใหญ่เกิดจากจินตนาการของช่างมัดหมี่ที่มีแนวคิดว่าพญานาค เป็นผู้มีฤทธิ์ดลบันดาลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ช่วยให้ผืนแผ่นดินที่แห้งแล้งมีน้ำมาหล่อเลี้ยงให้ชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี จึงเลือกผ้าลายนาคเป็นลายอัตลักษณ์ของกลุ่ม และยังสอดคล้องกับชื่อหมู่บ้านนาดี ส่งผลให้ผ้าลายนาคเป็นสินค้าขายดี โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคชุมชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล กลุ่มอาชีพและกลุ่มแม่บ้านในชุมชน สั่งซื้อเพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อเอกลักษณ์ของกลุ่ม กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นำไปตัดเย็บเป็นชุดพื้นบ้าน สำหรับใช้ในงานเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่จัดขึ้นในชุมชนทุกปี

1.5.5 ลวดลายผ้าย้อมครามบ้านพันนา

จากการเก็บข้อมูลแบบสนทนากลุ่ม ซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มแม่บ้านชุมชนบ้านพันนา พบว่า ลวดลายผ้ากลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา ได้สืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านจากบรรพบุรุษ คือ ผ้าลายปลาตองแม่ใหญ่ล้อม ได้ทอผ้าลายปลาตองเมื่อปี พ.ศ. 2488 หรือเมื่อประมาณ 70 ปีที่ผ่านมา จากแนวคิดสร้างสรรค์ของแม่คำพูล สุราขวงค์ ได้ประยุกต์ลายผ้าจากลายปลาตองให้เป็นผ้าลายใหม่ โดยนำเอาลายเกล็ดเต่า เกล็ดแล่น และหมี่ซ้อ มาผสมผสานกัน ซึ่งมีแม่กาแก้วกิ่งเป็นช่างออกแบบและมัดหมี่ ทอต่อกันลงในผืนผ้าเดียวกัน และได้ตั้งชื่อลายผ้าที่ประยุกต์ขึ้นใหม่นี้ว่า “ลายสะเก็ดธรรม”

ภาพประกอบ 53 “ลายปลาตอง” ผ้าย้อมคราม บ้านพันนา

การประยุกต์ลายผ้าจากลายปลาตองประยุกต์เป็นลายสะเก็ดธรรมประสบผลสำเร็จ ได้รับคัดเลือกให้เป็นลายผ้าประจำจังหวัดสกลนคร สร้างชื่อเสียงให้กลุ่มทอผ้าบ้านพันนาเป็นอย่างมากต่อมาแม่คำพูล สุราขวงค์ แม่กา แก้วกิ่ง และสมาชิกได้แนวคิดประยุกต์ลวดลายเพื่อให้ทันต่อยุคสมัยและสนองความต้องการของลูกค้า โดยคิดหรือจินตนาการลวดลายสมัยใหม่ เช่น ลายนาคข้ามโขง ลายข้าวปุ้น ลายคอกม้า ลายผีเสื้อ และลายฝนตก แต่ละลวดลายดังกล่าวมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ เช่น ลายนาคข้ามโขง เกิดจากแนวคิดที่แม่คำมูล สุราขวงค์ ประธานกลุ่มผ้าย้อมครามบ้านพันนา ได้รับเชิญไปให้ความรู้เรื่องผ้าย้อมครามที่บ้านดอนสวรรค์ ผังลาวหรือสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และพี่น้องชาวลาว ได้ข้ามแม่น้ำโขงมาศึกษาดูงานที่บ้านพันนา จนมีความผูกพันกันไปมาหาสู่ทำธุรกิจค้าผ้าย้อมคราม ชาวลาวมารับซื้อผ้าของกลุ่มไปจำหน่ายที่ประเทศลาว ด้วยความผูกพันแม่คำมูลจึงคิดประดิษฐ์ลายผ้าฝ้ายมัดหมี่ เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความ

ผูกพันซึ่งต่อมาได้ตั้งชื่อผ้ามัดหมี่ลายที่คิดขึ้นใหม่นั้นว่า “ลายนาคข้ามโขง” ปัจจุบันเป็นผ้าย้อมครามมัดหมี่อีกลายหนึ่งที่ขายดีสร้างรายได้ให้กลุ่มเพิ่มขึ้น (คำพูล สุราวงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

1.5.6 ลวดลายผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อนเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ชุมชนมีความผูกพันอยู่กับผ้าย้อมคราม ได้สืบทอดกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม เนื้อครามดีมีคุณภาพ ย้อมสีติดทนนาน มีลวดลายมัดหมี่ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งได้สืบทอดกันมาจนปัจจุบัน ได้แก่ หมี่ลายนาคชวลายสาธิตาคู่ ลายพันปลา ลายดอกแก้ว ลายเกล็ดเต่า เกล็ดแล่น โดยเฉพาะลายสาธิตาคู่ เกิดจากการจินตนาการของ แม่กา แก้วกึ่ง ซึ่งเป็นครูภูมิปัญญาการมัดหมี่ผ้าย้อมครามของบ้านถ่อนในปัจจุบัน (วรรณทอง หอมสมัย. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 54 “ลายสาธิตาคู่” ผ้าย้อมคราม บ้านถ่อน

ผ้าย้อมครามมัดหมี่ ลายสาธิตาคู่ มีความเป็นมา คือ ในอดีตบ้านถ่อน มีป่าไม้ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์เป็นที่พักพิงของฝูงนกหลายชนิด ตอนเช้าบินออกจากรังไปหากิน พอถึงตอนเย็นจะบินกลับเข้ารังเป็นคู่ ๆ บางตัวยังคาบเหยื่อมาป้อนลูกที่รออยู่ในรัง พร้อมส่งเสียงร้องแซ่อยู่ในป่าธรรมชาติที่หาดูได้ไม่ยากนัก แม่กา แก้วกึ่ง ได้นำจินตนาการของตนเองบันทึกลงบนเส้นผ้าเป็นลวดลายแทนคำบรรยาย และตั้งชื่อลวดลายมัดหมี่ว่า “ลายสาธิตาคู่” ปัจจุบันเป็นสินค้าขายดี ลูกค้าสนใจซื้อไปเป็นของขวัญ และตัดเย็บเป็นชุดพื้นบ้านสวมใส่ไปทำงานหรือไปทำบุญเทศกาลงานประเพณีในชุมชน

1.6 การฟอกย้อม

ปัจจุบันผ้าย้อมครามเป็นที่สนใจของลูกค้าและมีความต้องการที่จะนำไปสวมใส่ แต่ผ้าย้อมครามคุณภาพดียังมีน้อย ซึ่งคุณภาพของผ้าเป็นผลมาจากคุณภาพของวัตถุดิบ และ ความชำนาญของผู้ผลิต การเตรียมสีครามและย้อมสีครามมีเทคนิคพิเศษกว่าการย้อมสีธรรมชาติอื่น ๆ การฟอกย้อมเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ได้ผ้าย้อมครามมีคุณภาพดีหรือไม่ดีซึ่งกลุ่มทอผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร แต่ละกลุ่มมีเทคนิควิธีการฟอกย้อม ดังนี้

1.6.1 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

ภาพประกอบ 55 การนำเส้นฝ้ายลงจุ่มในน้ำคราม (ย้อมสีคราม)

การฟอกย้อมครามเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวสกลนครที่มีวิถีชีวิตอยู่กับการทอ ผ้าย้อมคราม (ผ้าฝ้าย) โดยเริ่มจากการปลูกคราม ทำเนื้อคราม ทำน้ำเปลือกไม้ น้ำด่าง การทำน้ำครามหรือการก่หม้อ และขั้นตอนการนำเส้นฝ้ายหรือผ้าฝ้ายมาย้อมสีคราม ซึ่งได้สืบทอดจาก ยาย ย่า ป้า น้า อา รุ่นต่อรุ่นมายาวนานจนปัจจุบัน การฟอกย้อมครามยังใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้ สืบทอดจากบรรพบุรุษโดยมีขั้นตอนตามลำดับ คือ 1) การปลูกต้นคราม บ้านถ้ำเต่าจะปลูกครามใน ชุมชนเพื่อนำมาใช้ย้อมผ้าในชุมชน โดยเริ่มปลูกในช่วงเดือนเมษายน ต้นครามจะใช้เวลาเติบโตในช่วง ฤดูฝนประมาณ 4-5 เดือน สังเกตเห็นส่วนยอดผลิดอกออกไปสีเขียวเข้ม และน้ำค้ำเกาะใต้ใบคราม มีสีน้ำเงินจึงตัดต้นครามได้ บ้านถ้ำเต่านิยมตัดต้นครามช่วงปลายเดือนกรกฎาคม และปลูกครามช่วงที่ สองคือปลายฝนต้นหนาว 2) การทำเนื้อคราม เริ่มจากการตัดต้นครามที่มีอายุมากกว่า 3 เดือนขึ้นไป หรือสังเกตใต้ใบครามจะต้องมีน้ำค้ำเกาะแสดงว่าต้นครามแก่เต็มที่ คนตัดต้นครามต้องตื่นแต่ตี 5 ไปเกี่ยวเอาต้นครามมาแช่น้ำธรรมชาติมาก่อน ดังนี้ เริ่มจาก เกี่ยวต้นครามทั้งกิ่งและใบมามัดรวมกัน นำไปแช่ลงในน้ำธรรมชาติมาก่อนประมาณ 24 ชั่วโมง ในโอ่งหนึ่งใช้ต้นครามประมาณ 20 กิโลกรัม เมื่อตีแล้วจะได้น้ำครามประมาณ 3 กิโลกรัม (ใช้เฉพาะลำต้น ใบ และกิ่งเท่านั้น) เมื่อแช่ต้นคราม

ครบ 24 ชั่วโมงแล้ว นำกากต้นครามออก (กาก หมายถึง ใบ ลำต้น และกิ่ง) กากต้นครามนำไปทำปุ๋ยใส่ข้าวสามารถกำจัดหอยเชอรี่และปูได้ผลดียิ่ง ใส่ปูนลงไปผสมในน้ำแช่ต้นคราม จะทำให้ดับกลิ่นเหม็นของคราม ในขณะที่ตีคราม ถ้าต้องการให้ผ้าที่จะย้อมเป็นสีฟ้าให้เต็มปูนขาว ถ้าต้องการให้ผ้าเป็นสีน้ำเงินเข้มให้เติม ปูนแดง การตีคราม ใช้เวลาประมาณ 30 นาที แล้วปล่อยให้ทิ้งไว้ให้เนื้อครามนอนกัน แล้วจึงเทน้ำทิ้ง น้ำที่เททิ้งสามารถนำไปรดพืชผักสวนครัว หรือพืชผักผลไม้ สามารถกำจัดแมลงได้ผลดียิ่ง จากนั้นสู่ขั้นตอนเอาน้ำครามออก หมายถึง เอาเนื้อครามออกโดยเก็บเนื้อครามไว้ในบีกหรือถังที่มีฝาปิดมิดชิด ไม่ให้อากาศเข้า เนื้อครามที่ตีตามขั้นตอน แล้วสามารถเก็บไว้ได้มีอายุการใช้งานนานถึง 2 ปี โดยไม่ให้อากาศเข้า 3) การทำน้ำเปลือกไม้ การเตรียมวัตถุดิบสำหรับเป็นส่วนผสมในการทำสีครามบ้านถ้าเต่าจะใช้มะขามเปียก โดยมีอัตราส่วน เนื้อคราม 1 ชั้น มะขามเปียก 1 กำมือ น้ำซี้เถ้า 1 ชั้น (ซี้เถ้าจากก้านมะพร้าว กะลามะพร้าว) ปูนขาว (ปูนขาวเต็มจนของเหลวเป็นสีน้ำเงินเข้ม) ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การใช้มะขามเปียกเป็นส่วนผสมลงในน้ำคราม นอกจากสีครามจะติดทนนานแล้ว ยังช่วยให้ผ้าครามมันวาวสีสดสวยเพิ่มขึ้น 4) การทำน้ำดั่ง วัตถุดิบที่ใช้ในการทำน้ำดั่ง ได้แก่ ก้านมะพร้าว กะลามะพร้าว เปลือกผลนุ่น และต้นไมยราบยักษ์ ซึ่งมีจำนวนมากในพื้นที่บ้านถ้าเต่า นำวัตถุดิบดังกล่าวไปเผาไฟไหม้เหลือเฉพาะซี้เถ้าของก้านมะพร้าว กะลามะพร้าว แล้วนำไปผ่านกระบวนการผลิต

1.6.2 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้าและกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้าเต่าเป็นกลุ่มเครือข่ายเดียวกัน มีกระบวนการผลิตและฟอกย้อมคล้ายกัน เนื่องจากครุภูมิปัญญาของทั้งสองกลุ่ม ได้ติดต่อประสานงานแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ผลลัพธ์ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า ได้นำมาฝากบ้านถ้าเต่าจำหน่ายหลายชนิดเพราะเป็นเครือข่ายและคุณภาพสินค้ากระบวนการผลิตหรือการฟอกย้อมมีลำดับขั้นตอนคล้ายคลึงกัน

ภาพประกอบ 56 การเตรียมเนื้อครามสำหรับย้อมสี

1.6.2.1 การทำเนื้อคราม เริ่มจากการเกี่ยวครามที่แก่แล้วนำมามัดรวมกัน แล้วไปแช่ลงในน้ำประมาณ 1 คืน แล้วกลับอีกด้านหนึ่งลงแช่อีก 1 คืน รวมเวลาแช่ครามประมาณ 2 คืน หรือ 24 ชั่วโมง นำมัดใบครามออกจากถังให้เหลือเฉพาะน้ำแช่ครามในถัง ผสมปูนกินหมาก ลงในน้ำคราม (ก่อนนำปูนลงในถังให้ละลายปูนก่อน แล้วจึงนำลงไปผสมน้ำที่แช่คราม) วิธีผสมปูนลงในเนื้อครามโดยใช้ไม้ส้อมตีน้ำครามจนขึ้นฟอง ปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง หลังจากนั้นกรองน้ำครามโดยใช้ผ้ากรองจะได้ตะกอน เรียกว่า “เนื้อคราม” ทิ้งไว้ประมาณ 1 วันหรือ 24 ชั่วโมง สามารถนำเนื้อครามไปใช้ทำ สีย้อม หรือทำสีครามตามต้องการ

1.6.2.2 การทำน้ำเปลือกไม้ ภูมิปัญญาการย้อมคราม ชาวบ้านบะหว้าได้ สืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยใช้น้ำเปลือกไม้ผสมสีครามก่อนนำฝ้าย หรือผ้าฝ้ายลงย้อม เปลือกไม้ที่นำมาใช้ ได้แก่ เปลือกสมอ เปลือกเพกา (เปลือกต้นสนป่า) และเปลือกมะม่วง นำเปลือกไม้ดังกล่าวจำนวนเท่ากันต้มรวมกันประมาณครึ่งชั่วโมง จนเห็นว่าน้ำต้มเปลือกไม้ออกสีคล้ายสีชา จึงยกลงพักไว้ให้เย็น เพื่อนำไปใช้ผสมกับเนื้อคราม

1.6.2.3 การทำน้ำดั่ง หรือน้ำต่าง ของครุภูมิปัญญาบ้านบะหว้า เพื่อนำไปใช้ผสมเนื้อครามเริ่มจากการเตรียมวัตถุดิบ ได้แก่ เปลือกผลุ่นนุ เหง้ากล้วย กาบมะพร้าว หรือ กะลามะพร้าว นำมาตากให้แห้ง แล้วจึงนำไปเผาไฟเพื่อเอาขี้เถ้าที่เหลือจากการเผาไฟ เรียกว่า “ดั่ง” นำขี้เถ้าหรือดั่งเทลงในถังที่เจาะรูประมาณปลายนิ้วก้อย โดยใช้เมล็ดฝ้ายรองก้นถัง เพื่อกรองน้ำใช้ไม้ดัดตั้ง ให้แน่น แล้วเทน้ำลงไปในถังให้ผ่านขี้เถ้าและผ่านการกรองจากเมล็ดฝ้าย จะได้น้ำดั่งที่ ดีมีคุณภาพ เหมาะสำหรับนำไปผสมเนื้อคราม เพื่อทำสีครามใช้ย้อมฝ้ายหรือย้อมผ้าฝ้าย (สาร ไชยมงคล. 2557 : สัมภาษณ์)

1.6.3 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

การฟอกย้อมผ้าครามบ้านดอนกอยมีกระบวนการหรือขั้นตอนการทำโดย เริ่มจากการทำเนื้อคราม การทำน้ำเปลือกไม้ การทำน้ำดั่ง การทำน้ำคราม หรือการก่หม้อ และ ขั้นตอนการฟอกย้อมคราม ซึ่งได้สืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมจากบรรพบุรุษรุ่นต่อรุ่น ดังนี้ (กลิ่นแก้ว ปิคุณ. 2557 : สัมภาษณ์)

1.6.3.1 การทำเนื้อคราม

การทำเนื้อครามมีลำดับขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 นำใบครามที่แก่มามัด แล้วนำไปแช่ในน้ำประมาณ 10 ชั่วโมงหรือหนึ่งคืนแล้วกลับอีกด้านหนึ่งลงแช่ในน้ำอีกหนึ่งคืน ขั้นที่ 2 นำมัดใบครามออกจากถัง ผสมปูนแดงลงในน้ำคราม โดยตีปูนแดงให้ละลายก่อน แล้วผสมลงในน้ำที่แช่คราม ในอัตราส่วน น้ำ 5 ลิตรต่อปูนแดง 200 กรัม ขั้นที่ 3 ใช้ไม้ส้อมตีน้ำครามจนขึ้นฟอง ปล่อยทิ้งไว้ 1 คืน และขั้นที่ 4 ใช้ผ้ากรองน้ำคราม จะได้ตะกอนที่อยู่ก้นถัง เรียกว่า “เนื้อคราม” ทิ้งเนื้อครามไว้ในผ้ากรองอีก 1 คืน นำเนื้อครามไปใช้ประโยชน์ได้

1.6.3.2 การทำน้ำดั่ง

“น้ำดั่ง” เป็นสำเนียงภาษาถิ่น จังหวัดสกลนคร ขั้นตอนการทำน้ำดั่ง โดยนำส่วนต่าง ๆ ของพืช ได้แก่ เหง้ากล้วย กาบมะพร้าว ต้นมะละกอ กาบजू เครื่องจาน นำ ส่วนผสมทั้งหมดมาตากให้แห้ง แล้วนำมาเผาไฟเพื่อเอาขี้เถ้าที่เหลือจากการเผา เถ้าที่ได้เรียกว่า “ดั่ง” เตรียมถึงเจาะรูประมาณปลายนิ้วก้อย ใช้เมล็ดฝ้ายรองก้นถัง เทดั่งลงในถัง ใช้ไม้ดัดตั้งให้แน่น

แล้วค่อย ๆ เทน้ำผสมลงไปในถัง ข้างล่างถังจะเจาะเป็นรู ใช้เมล็ดฝ้ายรองก้นถังเพื่อกรองขี้เถ้าให้ได้ น้ำดั่งที่มีคุณภาพ น้ำดั่งที่มีคุณภาพต้องมีรสเค็ม

ภาพประกอบ 57 การทำน้ำเปลือกไม้

1.6.3.3 การทำน้ำเปลือกไม้

ขั้นตอนการทำน้ำเปลือกไม้เพื่อนำไปเป็นส่วนผสมการทำสีคราม โดยจัดเตรียมเปลือกต้นมะม่วงกอสอ เปลือกต้นเพกา (หมากลิ้นฟ้า) เปลือกต้นสมอ (หมากส้มมอ) เปลือกต้น เหมือดแอ่ โดยใช้อัตราส่วนเท่ากัน นำเปลือกไม้ทั้งหมดต้มรวมกันนานประมาณ 30 นาที จนน้ำต้มออกสีที่มีลักษณะคล้ายสีชา

1.6.4 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี

การฟอกย้อมคราม ยังใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ เริ่มจากการเก็บเกี่ยวต้นครามในฤดูฝน ต้นครามควรมีอายุประมาณ 3-4 เดือน หรือเก็บเกี่ยวในฤดูหนาว และฤดูแล้งต้นครามจะต้องมีอายุประมาณ 5-6 เดือน เนื่องจากใบครามจะแก่ช้ากว่าฤดูฝน การเก็บใบครามต้องเก็บตอนเช้ามีดก่อนพระอาทิตย์ขึ้นจะได้ใบครามที่สดให้สีครามได้ดีมีคุณภาพ โดยการนำใบครามที่เก็บเกี่ยวได้แล้วไปผ่านกระบวนการผลิตสีคราม ดังนี้

1.6.4.1 การทำเนื้อคราม

เริ่มจากการนำใบครามหรือต้นครามที่เก็บเกี่ยวได้มามัดรวมกัน แच्छ่งในโอ่งใส่น้ำประมาณท่วมหลังมือ เมื่อกดต้นครามลงถึงก้นโอ่ง ใช้เวลาแช่ครามประมาณ 18-24 ชั่วโมง หรือ 2 คืน หรือหากแช่ในฤดูร้อนไม่ควรแช่นานเกิน 20 ชั่วโมง แล้วนำมัดครามที่แช่น้ำ ออกให้เหลือเฉพาะน้ำครามในถัง นำปูนกินหมาก(ปูนสีขาว) ละลายลงในน้ำครามในอัตราส่วนปูนขาว 400 กรัม ต่อน้ำคราม 80 ลิตร ใช้ไม้ไผ่สาน (ส้อม) ตีน้ำครามให้เกิดฟองขนาดใหญ่จนเห็นฟองสี น้ำเงินและฟองแตกเร็วจึงหยุดตีน้ำคราม การตีครามจะใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที จะได้น้ำคราม สีเขียวอมเหลืองฟองสีน้ำเงิน เมื่อฟองยุบน้ำครามจะมีสีน้ำเงินเข้มขึ้น ฟองละเอียดเมื่อยุบตัวกลายเป็น

น้ำครามที่มีสีเข้มปล่อยให้ครามตกตะกอนประมาณ 1 คืน นำน้ำครามไปกรองด้วยผ้าปอเพียงทิ้งไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง จึงนำเนื้อครามออกจากผ้า น้ำเนื้อครามที่ได้จะมีลักษณะเป็นโคลนเหลวสีน้ำเงิน เรียกว่า “น้ำเปือก” หรือน้ำเนื้อคราม จึงนำมาถ่อหม้อคราม น้ำครามหรือน้ำเปือก สามารถเก็บไว้ได้นานประมาณ 2-3 ปี

1.6.4.2 การทำน้ำเปลือกไม้

เนื่องจากกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี ได้สืบทอดภูมิปัญญาจากแม่ชิตา จันทรเพ็งเพ็ญ โดยมีนางประพันธ์ แดงใจ และนางวิลาวัลย์ จันทรเพ็งเพ็ญ ซึ่งเป็นลูกสาว เป็นผู้นำกลุ่ม การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีคราม ไม่มีการผสมน้ำเปลือกไม้ แต่จะใช้น้ำมะขามเปียกและน้ำตาลแทนหากหม้อครามเสีย หรือ “หม้อนิลหนี” จึงไม่มีการทำน้ำเปลือกไม้

1.6.4.3 การทำน้ำดั่ง

เริ่มต้นด้วยการเตรียมวัตถุดิบ ได้แก่ เหง้ากล้วย ต้นผักโขม และผักจิว นำวัตถุดิบทั้งสามชนิดมาตากแดดให้แห้ง เหง้ากล้วย ฝานเป็นแผ่นตากให้แห้งนำมาเผาไฟรวมกันให้เหลือเถ้า เรียกว่า “ดั่ง” เตรียมถังพลาสติกเจาะรูที่ก้นถัง รองก้นถังด้วยปุ๋ยฝ้าย หรือไยมะพร้าว นำขี้เถ้าหรือดั่งที่ได้จากการเผามาบรรจุ ลงในภาชนะที่เตรียมไว้ กดขี้เถ้าให้แน่น เติมน้ำลงไปให้ท่วมพอดีกับขี้เถ้า กรองเอาน้ำขี้เถ้า เรียกว่า “น้ำดั่ง” หรือน้ำด่าง คุณภาพของน้ำดั่งที่ดีต้องมีรสเค็ม สามารถนำไปเป็นส่วนผสมเนื้อคราม เพื่อเตรียมย้อมสีครามต่อไป

ภาพประกอบ 58 การทำน้ำดั่ง

1.6.4.4 การเตรียมหม้อย้อมคราม (การก่อก้อนนิล)

นำวัสดุดิบหลัก 3 อย่างคือ เนื้อคราม 4 ลิตร น้ำซี้เถ้า (น้ำดั่ง) 2 ลิตร และปูนขาว 1 ช้อนโต๊ะ ใส่ลงในหม้อดิน น้ำที่ใช้ผสมนั้นจะเป็นน้ำที่ได้จากการแช่ใบคราม จะไม่ใช้น้ำธรรมดา กวนส่วนผสมทั้ง 3 ให้เข้ากัน แล้วใช้ถ้วยตวงหรือขันพลาสติกทำการโจกคราม 4-5 ครั้ง จึงพักไว้สังเกตกลิ่น และสีของฟองน้ำคราม ทำการโจกครามทุกวัน เข้า-เย็น สังเกตการณ์เกิดฟอง ถ้าฟองแตกเร็วให้เติมปูนขาวเล็กน้อย ประมาณ 10-15 วัน หลังจากโจกคราม สังเกตน้ำครามและฟองอากาศ หากน้ำครามมีกลิ่นหอม สีของเหลวจากสีน้ำเงินเปลี่ยนเป็นสีเขียวอมเหลืองใส ฟองมีสีน้ำเงินเข้ม แสดงว่าเกิดสีคราม ถือว่า “หม้อนิลมาแล้ว” สามารถนำผ้าลงย้อมได้ ในการก่อก้อนนิล หากพบว่าน้ำครามกำลังจะเสีย สังเกตจากสีน้ำครามจะเป็นสีเทา วิธีแก้ไขโดยการใส่ มะขามเปียกประมาณ 50 กรัม และปูนขาว 1 ช้อนโต๊ะ แล้วโจกครามเข้า-เย็น

1.6.4.5 การย้อมสี

ล้างผ้าให้สะอาด นำผ้าที่ยเปียกบิดพอหมาด ๆ ใช้ไม้ทุบให้ผ้าแตกตัว เรียกว่า “ฆ่าผ้า” เพื่อให้ติดสีได้เร็ว จุ่มผ้าลงในหม้อแรก หมุนบิดจนเป็นน้ำขุ่น ๆ บิดให้รอบวงผ้า บิดให้พอหมาดประมาณ 5 นาที นำออกจากหม้อคราม เพื่อที่จะย้อมหม้อต่อไป เมื่อสีที่ติดผ้าทำปฏิกิริยากับก๊าซออกซิเจน จะมองเห็นสีครามเข้มขึ้นกว่าเดิม นำไปย้อมในหม้อที่ 2 สีเขียวครามเข้มขึ้น เมื่อเอาผ้าลงย้อมสีน้ำจะขุ่น บิดผ้าจนรู้สึกว่ามี ความเหนียวหนืด จึงเปลี่ยนไปย้อมหม้อต่อไป การดูแลหม้อครามหลังจากย้อม จะปรุงหม้อครามใหม่ โดยการผสมเนื้อคราม ประมาณ 1 ชัน (50 มิลลิลิตร) น้ำดั่ง 1 ชัน (50 มิลลิลิตร) และมะขามเปียกประมาณเท่าลูกมะกอกผสมให้เข้ากัน แล้วตักเทลงหม้อคราม 1 หม้อ แล้วเติมน้ำตาลทรายลงไป 1 ช้อนโต๊ะ แล้วโจกหม้อคราม ปล่อยให้ทิ้งไว้ 1 วัน จึงกลับมาย้อมใหม่ การย้อมมีขั้นตอนมากที่จะทำให้ผ้าฝ้ายครามติดสีและไม่ตก คุณสมบัติเป็นผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยสีครามจากต้นคราม ทนต่อการซัก ซักครั้งแรกสีจะตกเล็กน้อยเป็นสีเหลือง ครั้งต่อไปสามารถซักครามกับผ้าขาวได้ นอกจากนี้สีครามที่ได้จากธรรมชาติยังเป็นสีที่ไม่ละลายน้ำ นำมาเปลี่ยนคุณสมบัติให้เป็นสีที่ละลายน้ำได้ตามกรรมวิธีโบราณ โดยไม่ใช้สารเคมี แล้วย้อมเย็นโดยจุ่มลงหม้อคราม ก่อนผ่านออกซิเจนเพื่อเปลี่ยนคุณสมบัติกลับคืนเป็นสีที่ไม่ละลายน้ำหลาย ๆ ครั้ง จนกว่าจะได้โทนสีที่เข้มตามความต้องการ ด้วยเหตุนี้สีจึงไม่ตกและเส้นใยฝ้ายก็ยังเหนียวทนทานกว่าการย้อมโดยวิธีการต้ม ถ้าอยากได้สีอ่อน ซึ่งออกโทนสีฟ้าหรือครามอ่อน ก็ย้อมเพียงครั้งเดียวหรือสองครั้ง ถ้าอยากได้สีเข้มก็ย้อมซ้ำประมาณ 8-10 ครั้ง ถ้าอยากได้สีน้ำเงินเข้มออกดำก็ต้องย้อม 10-12 ครั้ง จากนั้นเอาไปล้างในน้ำเปล่าให้สะอาดตากให้แห้งและนำไปขายหรือนำไปทอเป็นผ้าครามต่อไป (ประพันธ์ แดงใจ. 2557 : สัมภาษณ์)

1.6.5 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา

ปัจจุบันผ้าย้อมครามบ้านพันนา ยังมีกระบวนการฟอกย้อมโดยสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากบรรพบุรุษ เริ่มจากการปลูกคราม ทำเนื้อคราม ทำน้ำเปลือกไม้ น้ำดั่ง การทำน้ำครามหรือการก่อก้อน การทำเส้นฝ้ายหรือผ้าฝ้ายมาย้อมสีคราม

การปลูกต้นคราม ครามเป็นพืชล้มลุก มีลักษณะเป็นพุ่ม ปลูกด้วยเมล็ด เมื่อครามอายุได้ 3-4 เดือน ใบและกิ่งครามจะให้สีน้ำเงิน ฤดูกาลที่เหมาะสมแก่การปลูกคราม คือ เดือนเมษายน

1.6.5.1) การทำเนื้อคราม

วัตถุดิบที่ใช้ในการทำน้ำคราม ได้แก่ ใบคราม ชั้นที่ 1 นำกิ่งและใบครามที่มีอายุ 4 เดือน ทำเป็นมัดลงแช่ในน้ำประมาณ 18-28 ชั่วโมง ชั้นที่ 2 แยกกากใบทิ้ง เดิมปูนกินหมากลงไปทีละน้อย จนน้ำครามเหลืองเข้มมีฟองสีน้ำเงิน ชั้นที่ 3 ตีน้ำคราม(กวนคราม) ให้เกิดฟองมาก ๆ 15-30 นาที แล้วพักไว้ 1 คืน ชั้นที่ 4 เมื่อครามตกตะกอนปนกับปูนขาว เทของเหลวใสสีน้ำตาลชั้นบนทิ้ง เหลือเนื้อคราม ชั้นที่ 5 เนื้อครามที่ได้จะเก็บไว้ใช้ได้นาน

1.6.5.2) การทำน้ำเปลือกไม้

ไม่พบการทำน้ำเปลือกไม้ เนื่องจากภูมิปัญญาของบ้านพันนา ใช้ผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว เช่น มะเฟือง มะขามเปียก เปลือกเพกา เหล้าขาว ผสมแทน

1.6.5.3) การทำน้ำดั่ง

จากการสนทนากลุ่มจากกลุ่มแม่บ้านบ้านพันนา พบว่า การทำน้ำดั่งได้จากน้ำขี้เถ้าอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำไม้บางชนิดมาเผาไฟเพื่อให้เป็นขี้เถ้า ได้แก่ ไม้เพกา ไม้จามจรี ขี้เหล็ก ต้นนุ่น ต้นมะละกอ เหง้ากล้วย เปลือกฝักนุ่น ทางมะพร้าว งวงตาล (เกสรตัวผู้) ต้นผักขมหนาม หรือต้นไม้อื่นที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เมื่อนำไม้ดังกล่าวชนิดใดชนิดหนึ่งเผาไฟให้ไหม้ โดยไม่ให้ไหม้เป็นผงขี้เถ้า พรมน้ำเล็กน้อยในขี้เถ้าขณะร้อน พักไว้ให้อุ่น ๆ เก็บไว้ในภาชนะปิด การทำน้ำขี้เถ้าเตรียมภาชนะที่เจาะรูด้านล่างรองด้วยใบมะพร้าว ปูนุ่น หรือฟองน้ำเก่า ๆ ก็อาจทำได้ กรองเอาน้ำขี้เถ้าครั้งที่ 1 และกรองน้ำขี้เถ้าครั้งที่ 2 นำมารวมกัน เป็นน้ำดั่ง สำหรับผสมเนื้อคราม

1.6.5.4) การเตรียมหม้อย้อมคราม (การก่หม้อนิล)

นำเนื้อครามผสมน้ำขี้เถ้า โดยใช้สัดส่วน 360 กรัมต่อน้ำ 1 ลิตร พักน้ำครามไว้ในภาชนะที่เย็นและมืดซิด ตักน้ำคราม (โจก) ดูนทุกวัน ๆ ละ 2 ครั้ง คือ เวลาเช้าและเวลาเย็น เดิมส่วนผสมลงไปเพื่อให้เกิดปฏิกิริยา (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) เช่น มะเฟือง มะขามเปียก เปลือกเพกา เหล้าขาว

ภาพประกอบ 59 การย้อมฝ้ายในน้ำคราม

1.6.5 การย้อมสี

การย้อมสีคราม ไม่ว่าจะเป็นการนำเส้นฝ้ายหรือผ้าฝ้ายลงย้อมในสีคราม 1) เตรียมน้ำครามที่มีสีเขียวอมเหลืองไว้ครั้งละหลาย ๆ หม้อ 2) นำฝ้ายที่ล้างไขมันแล้ว หรือฝ้ายที่มัดหมี่แล้วลงย้อมในน้ำครามที่เตรียมไว้ในข้อหนึ่ง โดยใช้มือคั้นฝ้ายในน้ำครามหลาย ๆ หม้อ ในหนึ่งหม้อจะย้อมได้ครั้งเดียว ถ้าต้องการให้ผ้ามีสีเข้มให้ย้อมในน้ำครามประมาณ 8-10 หม้อ (ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทดสอบ) 3) เมื่อย้อมครามตามจำนวนหม้อที่กำหนดไว้แล้ว ล้างสีครามออกด้วยน้ำสะอาด จนเห็นว่าน้ำล้างสีครามไม่มีสีครามออกมา แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้งจึงนำไปทอตามขั้นตอนต่อไป

1.6.6 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

1.6.6.1 การทำเนื้อคราม เมื่อต้นครามมีอายุ 4 เดือน ใบจะแก่พอเหมาะ ให้เริ่มเก็บเกี่ยวคราม ด้วยน้ำทั้งกิ่งและใบมามัดรวมกันเป็นก้อน ๆ ขนาดก้อนละ 500 กรัม นำกิ่งและใบครามที่ทำเป็นมัดลงไปแช่น้ำ 18-28 ชั่วโมง แยกกากใบทิ้ง เติมน้ำปูนกินหมากลงไปทีละน้อย จนน้ำครามเหลืองเข้มมีฟองสีน้ำเงิน ตีน้ำคราม(กวนคราม) ให้เกิดฟองมาก ๆ 15-30 นาที แล้วพักไว้ 1 คืน ครามจะตกตะกอนปนกับปูนขาว เทของเหลวใสสีน้ำตาลชั้นบนทิ้ง เนื้อครามที่ได้จะเก็บไว้ใช้ได้นาน

1.6.6.2 การทำน้ำเปลือกไม้ จากการสัมภาษณ์ ไม่พบการทำน้ำเปลือกไม้ เนื่องจากภูมิปัญญาของบ้านถ่อนและบ้านพันนา ใช้ผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว เช่น มะเฟือง มะขามเปียก และเหล้าขาว ผสมแทน

1.6.6.3 การทำน้ำด่าง จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า การทำน้ำด่างได้จากน้ำขี้เถ้าอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำไม้บางชนิดมาเผาไฟเพื่อให้เป็นขี้เถ้า ได้แก่ ไม้เพกา ไม้จามจุรี ขี้เหล็ก ต้นนุ่น ต้นมะละกอ เหง้ากล้วย เปลือกฝักนุ่น ทางมะพร้าว งวงตาล (เกสรตัวผู้) ต้นผักขมหนาม หรือต้นไม้อื่นที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เมื่อนำไม้ดังกล่าวชนิดใดชนิดหนึ่งเผาไฟให้ไหม้ โดยไม่ให้เป็นผงขี้เถ้า พรมน้ำเล็กน้อยในขี้เถ้าขณะร้อน พักไว้ให้อุ่น ๆ เก็บไว้ในภาชนะปิด การทำน้ำขี้เถ้าเตรียมภาชนะที่เจาะรูด้านล่างรองด้วยใยมะพร้าว ปูนุ่น หรือฟองน้ำเก่า ๆ ก็อาจทำได้ กรองเอาน้ำขี้เถ้าครั้งที่ 1 และกรองน้ำขี้เถ้าครั้งที่ 2 นำมารวมกัน เป็นน้ำด่าง สำหรับผสมเนื้อคราม

1.6.6.4 การเตรียมหม้อย้อมคราม (การก่อก้อนนิล)

ขั้นที่ 1 นำเนื้อครามผสมน้ำขี้เถ้า สัดส่วน 360 กรัม ต่อ 1 ลิตร
ขั้นที่ 2 พักน้ำครามไว้ภาชนะที่เย็นและมืดสนิท ขั้นที่ 3 ตักน้ำคราม (โจก) ดูปักวัน ๆ ละ 2 ครั้ง เข้าและเย็น ขั้นที่ 4 เติมน้ำผสมลงไปเพื่อให้เกิดปฏิกิริยา (แบบภูมิปัญญาท้องถิ่น) เช่น มะเฟือง มะขามเปียก เพกา เหล้าขาว เป็นต้น

1.6.6.5 การย้อมสี

ก่อนจะย้อมคราม ควรเตรียมน้ำครามไว้หลาย ๆ หม้อ น้ำครามที่ให้สีเขียวอมเหลืองจึงจะย้อมได้ ขั้นตอนการย้อมคราม นำฝ้ายที่ล้างไขมันแล้ว และฝ้ายที่มัดหมี่แล้ว ลงย้อมในน้ำครามที่ความพร้อมที่จะย้อมได้ (ใช้วิธีภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลทดสอบ) และคั้นด้วยมือในน้ำครามหลาย ๆ หม้อในหนึ่งจะย้อมได้แค่ครั้งเดียว ถ้าอยากให้มีสีครามเข้มให้ย้อม 8-10 หม้อ

เมื่อย้อมติดครบจำนวนหม้อครามตามต้องการแล้ว ให้ล้างออกด้วยน้ำสะอาด จนไม่เหลือสีครามออก
ในน้ำล้างผึ่งให้แห้ง นำไปทอเป็นผืนผ้าตามต้องการ

1.7 ความเชื่อ พิธีกรรม

ความเชื่อ พิธีกรรม เกี่ยวกับการใช้ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ปัจจุบันจังหวัด
สกลนครยังเป็นถิ่นชาวผู้ไทย (Phutai) ซึ่งเป็นชนเผ่าอีกกลุ่มหนึ่งที่รักษาวัฒนธรรมของกลุ่มตนไว้เป็น
อย่างดี โดยเฉพาะชาวชนบทจังหวัดสกลนคร ยังสืบทอดการทอผ้าย้อมครามอยู่จำนวนมาก และยังมี
ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการใช้ผ้าย้อมครามในวิถีชีวิตดังนี้ (จันทิพย์ แก้วฝ่าย. 2557 : สัมภาษณ์)

1.7.1 ความเชื่อ พิธีกรรม กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

จากการสนทนาจากกลุ่มแม่บ้านบ้านถ้ำเต่า พบว่า ชาวบ้านถ้ำเต่ายังมี
ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าสำหรับทอห่มร่างกายให้เด็กแรกเกิด เรียกว่า “ผ้าอ้อม” ซึ่งได้จากการนำ
ผ้าถุงเก่าที่แม่หรือยายเคยใช้แล้ว ซักล้างให้สะอาดตัดเป็นผืนให้มีขนาดกว้าง 50 ซม. ยาว 50 ซม.
เมื่อเด็กคลอดออกมาหรือแรกเกิดผู้อาวุโสหรือยายย่าจะนำผ้าอ้อมที่เตรียมไว้มาทอห่มตัวให้เด็ก โดย
เชื่อว่าผ้าเก่าแก่ของปู่ย่าตายาย เป็นผ้าศักดิ์สิทธิ์ป้องกันภัยอันตรายให้เด็กไม่เป็นไข้ตัวร้อน สุขภาพ
แข็งแรงตลอดไป

ภาพประกอบ 60 ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าสำหรับเด็กแรกเกิด “ผ้าอ้อม”

พิธีกรรม พบว่า บ้านถ้ำเต่ายังได้ทำผ้าย้อมครามมาใช้ในพิธีแต่งงาน
กล่าวคือ นิยม ทำผ้ามัดหมี่ย้อมครามมาใช้ในพิธีกรรมสมมาญาติผู้ใหญ่ ซึ่งฝ่ายหญิงจะต้องจัดเตรียม
สิ่งของเครื่องใช้สำหรับสมมาญาติผู้ใหญ่ ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าเปียง สำหรับสมมาแม่ฝ่ายชาย ผ้าโสร่ง
ผ้าขาวม้า สำหรับสมมาพ่อฝ่ายชาย ที่นอน หมอนซิด ผ้าห่ม สำหรับเป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน
โดยเชื่อว่า การประกอบพิธีกรรมสมมาด้วยสิ่งของเครื่องใช้ดังกล่าว หมายถึง ความกตัญญูรู้พระคุณ
พ่อแม่ จะทำให้คู่แต่งงานประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิตคู่อยู่ร่วมกันด้วยความสุขตลอดไป

นอกจากความเชื่อ พิธีกรรม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ปัจจุบันชาวบ้านถ้ำ
เต่ายังได้ปลูกจิตสำนึกการใช้ผ้าย้อมครามในเทศกาลงานวันสำคัญ เช่น เทศกาลงานวันขึ้นปีใหม่
ส่งเสริมให้ใช้ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ สำหรับเป็นของขวัญปีใหม่ที่จะมอบให้บุคคลสำคัญที่เคารพนับถือ

และเทศกาลวันสงกรานต์ใช้ผ้ามัดหมี่ย้อมครามเป็นสิ่งของสำหรับไหว้ขอพรญาติผู้ใหญ่และยังเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่วยสร้างรายได้ให้คนในหมู่บ้านสร้างเศรษฐกิจให้ชุมชนมีรายได้เพิ่ม สามารถพึ่งพาตนเองได้

1.7.2 ความเชื่อ พิธีกรรม กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า

จากการสนทนาจากกลุ่มแม่บ้านบ้านบะหว้า พบว่า บ้านบะหว้าได้สืบทอดประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าย้อมคราม โดยนำผ้ากอมมาใช้ในพิธีกรรมบวชนาคด้วยวิธีการให้นาคนุ่งผ้ากอม เรียกว่า การแต่งกายให้นาค

ภาพประกอบ 61 การแต่งกายนาคก่อนอุปสมบท
ที่มา : Sidabhai (2553 : เว็บไซต์)

“ผ้ากอม” ชาวลาวเรียกว่า “ผ้าควบ” ซึ่งมีขั้นตอนการทอโดยนำเส้นฝ้ายสีน้ำเงินที่ ย้อมด้วยสีคราม และเส้นฝ้ายสีแดง ย้อมด้วยครั่งนำมาเข็นควบกัน หรือปั่นบิดเป็นเป็นเกรียง แล้วนำไปทอต่อกันเป็นผืนให้มีความยาวประมาณสองเมตรครึ่ง หรือประมาณหนึ่งช่วงวา เพื่อใช้สำหรับเป็นผ้านุ่งนาค หรือใช้คลุมหีบศพ ซึ่งเชื่อว่า เมื่อใช้ผ้ากอมคลุมหีบศพแล้วจะต้องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ คือ โยนผ้าข้ามโลงศพ 3 ครั้ง ครั้งที่ 3 ให้รับไปถวายพระเพื่อให้ท่านนั่งเชื่อว่า เป็นการล้างเสนียด เมื่อไปถึงวัดให้เจ้าภาพตามไปบูชาผ้าผืนนั้นกลับคืน นำไปเก็บไว้ที่บ้าน เพราะเป็นผ้าประจำตระกูล ทั้งนี้ผ้ากอมใช้ได้ทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายแต่ส่วนใหญ่ผ้าไหมจะมีเฉพาะครอบครัวผู้มีฐานะดี (กา แก้วกิ่ง. 2557 : สัมภาษณ์)

1.7.3 ความเชื่อ พิธีกรรม กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

ผ้าย้อมครามยังเป็นที่นิยมสำหรับนำมาใช้ในพิธีกรรม เช่น ผ้าลายมัดหมี่ และผ้าสีพื้น นิยมนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายคู่บ่าว-สาว ที่จะเข้าพิธีแต่งงาน (กลิ่นแก้ว ปีค.ณ. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 62 การจัดเตรียม พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญตามความเชื่อ

นอกจากนี้ ยังพบว่า ในการเตรียมจัดงานแต่งงาน ญาติฝ่ายหญิงของคู่แต่งงานยังจะต้องจัดเตรียมเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน สำหรับเป็นเครื่องสมมาญาติผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมของชาวสกลนครที่ได้สืบทอดกันมายาวนาน โดยฝ่ายหญิงจะต้องจัดเตรียมเครื่องสมมา ได้แก่ ผ้าชิ้นมัดหมี่ ผ้าเป็ยง สำหรับแม่ฝ่ายชาย (แม่ย่า) ผ้าสร่ง ผ้าขาวม้า สำหรับพ่อฝ่ายชาย (พ่อปู่) พร้อมกับเครื่องนอน ได้แก่ ที่นอน หมอนขิด และผ้าห่ม สิ่งของเครื่องใช้ดังกล่าวเป็นผ้าที่ฝ่ายหญิงจะต้องจัดเตรียม ซึ่งในอดีตผู้หญิงสาวที่จะเข้าพิธีแต่งงาน จะต้องทอผ้าย้อมคราม มัดหมี่ ย้อมคราม สำหรับไว้ประกอบพิธีกรรมสมมาญาติผู้ใหญ่

ปัจจุบัน ยังพบว่า เครื่องสมมาที่ฝ่ายหญิงจัดเตรียมไว้ ประยুক্তจากผ้าห่มมาเป็นผ้าคลุมไหล่ สำหรับญาติผู้ใหญ่ที่เป็นสุภาพสตรีวัยทำงาน ผ้าพันคอสำหรับผู้ชายวัยทำงาน และผ้าพันคอสำหรับญาติพี่น้องฝ่ายชายที่ร่วมเดินทางมาเป็นเกียรติในงานแต่งงาน เป็นมิติใหม่ของประเพณีวัฒนธรรมบ้านดอนกอย เพื่อสร้างความประทับใจแก่ผู้มาร่วมงานและยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมการทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอยอีกด้วย (กัลยา ศรีกุลกิจ. 2557 : สัมภาษณ์)

1.7.4 ความเชื่อ พิธีกรรม กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี

ชาวบ้านนาดีมีความเชื่อเกี่ยวกับการย้อมคราม การทำสีคราม เชื่อว่าการทำสีครามเป็นสิ่งลึกลับหากใครเป็นเจ้าของหม้อครามมากกว่าสามหม้อ จะทำให้เป็นผีปอบ และยังเชื่อว่า คนที่ทำสีครามเก่งหม้อครามไม่หนีเพราะเรียนคาถา และยังเชื่อว่า คนที่กำลังตั้งครรภ์ หรือผู้หญิงที่กำลังมีประจำเดือน ห้ามเข้าใกล้หรือห้ามแตะหม้อคราม จะทำให้หม้อครามหนี เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าว อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่อยากสืบทอดกระบวนการทำผ้าย้อมคราม หรืออาจเป็นสาเหตุทำให้คนสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าย้อมครามลดน้อยลง

ภาพประกอบ 63 การแต่งกายแบบพื้นเมืองของชาวผู้ไทย

จากภาพ การแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวจังหวัดสกลนครที่นิยมนุ่งโจรง ซึ่งถือว่าเป็นผ้าที่มีคุณค่ามาก เพราะได้จากภูมิปัญญาของยายหรือแม่ที่ตั้งใจทอให้ลูกชาย

ปัจจุบัน ชาวบ้านนาดี ยังนิยมใช้ผ้าโจรงในพิธีกรรมบวชนาค โดยนำมานุ่งให้นาคก่อนเข้าอุปสมบทในพระอุโบสถ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลแก่นาคที่ได้นุ่งผ้าโจรงอันเกิดจากภูมิปัญญาของแม่ หรือยายที่ทอผ้าโจรงไว้สำหรับเป็นมรดกให้ลูกหลาน และยังพบว่า ชาวบ้านนาดีมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม ผ้าคลุมหีบศพ เมื่อมีคนในครอบครัวเสียชีวิต สมาชิกในครอบครัวจะต้องจัดหาผ้ามาคลุมศพก่อน เรียกว่า “ดอย” และนำผ้าผืนนั้นคลุมหีบศพเมื่อนำศพลงในหีบศพแล้ว โดยเฉพาะหากผู้เสียชีวิตเป็นหัวหน้าครอบครัวที่อายุโสมมาก หรือเป็นปู่-ย่า ตา-ยาย ลูกหลานจะจัดหาผ้าที่มีอายุเก่าแก่ ซึ่งเป็นผ้ามรดกที่อาจกล่าวได้ นำมาคลุมหีบศพ ผ้าที่นำมาใช้ในพิธีกรรมดังกล่าวนิยมใช้ผ้ากำอมหรือผ้าโจรง ซึ่งจะบ่งบอกถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

“ผ้ากำอม” เป็นผ้าที่นิยมใช้ในการนุ่งนาคหรือแต่งตัวนาคก่อนเข้าโบสถ์ และพิธีกรรมงานศพ ซึ่งชาวผู้ไทยจังหวัดสกลนครในอดีตนิยมทอผ้ากำอมไว้เป็นผ้ามรดกประจำตระกูล

อาจกล่าวได้ ด้วยเหตุว่ากระบวนการผลิตต้องใช้ต้นทุนสูง นิยมนำวัตถุดิบที่เป็นเส้นไหม นำมาย้อมสีครามและอีกเส้นหนึ่งย้อมด้วยครั่ง นำเส้นไหมหรือเส้นฝ้าย สีนํ้าเงินเข้มเกิดจากการย้อมสีคราม สีแดงเกิดจากการย้อมครั่ง นำมาปั่นบิดเป็นเกรียว เรียกว่า “คุบ” ก่อนนำไปทอต่อกันเป็นผืนให้มีความยาวผืนละประมาณสองเมตรครึ่ง ผ้าชนิดนี้จะมีเฉพาะครอบครัวที่มีฐานะดี โดยเฉพาะผ้ากอมที่ทอด้วยเส้นไหมหายากมากในปัจจุบัน

พิธีกรรมการโยนผ้าข้ามศพ พบว่า ปัจจุบันยังมีการสืบทอดในชุมชนกลุ่มทอผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะชุมชนบ้านนาดี ซึ่งเชื่อว่า ผ้าที่ใช้คลุมศพผู้ตายก่อนจะนำกลับมาเก็บไว้ที่บ้าน ต้องมีพิธีกรรมโยนผ้าข้ามศพ 3 ครั้ง คือ ให้คนโยนผ้าและคนรับผ้าอยู่คนละข้าง เริ่มโยนจากทางขวาไปทางซ้าย คนที่อยู่ทางซ้ายห้ามรับ ปล่อยให้ตกถึงพื้นดิน คนทางซ้ายจะหยิบผ้าแล้วโยนคืนให้คนทางขวา โดยปล่อยให้ผ้าตกถึงพื้นเช่นกัน จนถึงครั้งที่สามคนทางขวาหรือคนโยนครั้งแรกหยิบผ้าโยนข้ามไปหาคนทางซ้าย จะต้องรับให้ได้ แล้วนำไปถวายพระให้พระนั่ง เชื่อว่าเป็นการล้างเสนียด เมื่อไปถึงวัดจึงนำไปบูชาคืน เพราะผ้าผืนนี้คือผ้าประจำตระกูล และพิธีกรรมโยนผ้าเชือกันว่า ทำให้ผีหลงทาง ไม่สามารถตามหาผ้าได้ จึงมีพิธีกรรมโยนผ้าสืบทอดกันมาจนปัจจุบัน (ถวิล อูปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

1.7.5 ความเชื่อ พิธีกรรม กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา

ปัจจุบันบ้านพันนายังมีการสืบทอด ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าย้อมคราม โดยนำผ้าถุงของแม่หรือผ้าถุงของยายหรือย่าที่เคยนุ่งแล้วมาตัดเป็นผืนเล็กสำหรับทำผ้าอ้อมให้ลูกที่ เกิดใหม่ เชื่อว่า จะเป็นสิริมงคลแก่ตัวเด็ก เลี้ยงง่ายไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ หรือนำผ้าห่มเก่าของพ่อ-แม่มาเย็บเป็นผ้าเบาะใช้ปูในกระดัง เนื้อผ้าจะนิ่มไม่ระคายผิวของเด็กเกิดใหม่ เชื่อว่า จะให้ความอบอุ่นลูกเหมือนอยู่ในท้องแม่

ภาพประกอบ 64 ผ้าขาม้าเป็นผ้าเอนกประสงค์ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง

มีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการใช้ผ้า เช่น “พิธีช้อนขวัญ” ผ้าที่ใช้ในพิธีเรียกว่า “ผ้าช้อนขวัญ” เมื่อคนในหมู่บ้านพินนาได้รับอุบัติเหตุแต่ไม่เสียชีวิต ผู้เฒ่าหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน โดยเฉพาะแม่คำพูล สุราวงค์ และผู้อาวุโสในหมู่บ้านอีกประมาณ 2-3 คน จะไปที่จุดเกิดเหตุ เพื่อทำพิธีช้อนขวัญ ซึ่งเรียกว่า ขวัญผู้ประสบอุบัติเหตุ จะตกหล่นอยู่บริเวณนั้น

ผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมช้อนขวัญ นิยมใช้ผ้าขาวม้า (ผ้าขาวม้าย้อมคราม) เมื่อไปถึงสถานที่ตามเป้าหมาย จะทำพิธีโดยจับผ้าขาวม้าหรือผ้าแพด้ามคนละข้าง พร้อมเอาข้าวเหนียวหนึ่งปั้น ดอกไม้หนึ่งคู่ ฝ้ายผูกแขน และเซตัม 1 ฟอง เอาสิ่งของทั้งหมดวางลงในผืนผ้าที่จับเตรียมไว้ แล้วช้อนเอาขวัญเรียกชื่อผู้ประสบอุบัติเหตุ ให้เข้ามาในผ้าพร้อมกับท่อนดินกลับบ้านโดยไม่ต้องเหลียวหลัง (คำพูล สุราวงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

1.7.6 ความเชื่อ พิธีกรรม กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

ชาวบ้านถ่อนยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าย้อมคราม ในพิธีบวชนาค โดยผู้หญิงที่มีลูกชาย เมื่อลูกอายุย่างเข้าสู่วัยบวชเรียน เกณฑ์ทหาร หรืออายุครบยี่สิบปีบริบูรณ์ แม่จะเตรียมทอผ้าโสร่ง ทอผ้าก้อมหรือ “ผ้าก้อม” สำหรับไว้ให้ลูกนุ่งนาค(แต่งกายให้นาค) (วรรณทอง หอมสมัย. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 65 ผ้าก้อม หรือผ้าโสร่ง สำหรับนุ่งนาค

การทอผ้าก้อม ของชาวบ้านถ่อน นิยมใช้เส้นฝ้ายสองเส้น สองสี คือ ฝ้ายสีน้ำเงินย้อมด้วยสีคราม ฝ้ายเส้นสีแดง ย้อมด้วยครั่ง นำมาเข็นหรือปั่นบิดเกลียวเป็นเส้นเดียวกัน เรียกว่า “ควบ” หรือครอบครัวที่มีฐานะดีจะใช้ไหมควบ ซึ่งต้องใช้ต้นทุนสูง ผ้าชนิดนี้เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ เป็นฝีมือของแม่ที่ทอไว้สำหรับลูกชาย เพื่อใช้เป็นผ้านุ่งนาคในงานบวช และนุ่งโจงกระเบนในงานแต่งงาน ตลอดจนใช้คลุมโลงศพ เมื่อเสียชีวิตชาวบ้านถ่อนถือว่า ผ้าก้อมหรือชาวไท-ลาว เรียกว่า “ผ้ายาว” เป็นผ้าหลักหรือผ้าวิถีชีวิตซึ่งทุกครอบครัวจะต้องมีไว้ครอบครัวละหนึ่งผืน และอาจเรียกได้ว่า เป็นผ้ามรดกของครอบครัวก็อาจกล่าวได้

1.8 การประเมินคุณภาพ

จากการสนทนากลุ่มจากกลุ่มแม่บ้านบ้านบ้านถ้ำเต่า พบว่า การประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามก่อนนำออกจำหน่าย แต่ละกลุ่มได้ทดสอบคุณภาพของผ้าย้อมคราม ดังนี้

1.8.1 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

ภาพประกอบ 66 การประเมินคุณภาพด้วยวิธีนำเส้นฝ้ายลงซักในน้ำผงซักฟอกแล้วล้างน้ำสะอาด

การประเมินคุณภาพ โดยวิธีนำใยฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้วลงแช่ในน้ำสะอาดซักล้างหลาย ๆ ครั้ง จนเห็นว่าน้ำที่ล้างเส้นใยฝ้ายใส ไม่มีสีคราม จึงนำเส้นใยไปผึ่งลมให้แห้ง แล้วนำไปผ่านกระบวนการทอเป็นผืนผ้าตามต้องการ เพื่อนำออกไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.8.2 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า

ภาพประกอบ 67 เส้นใยฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้วตากผึ่งลมให้แห้ง

การประเมินคุณภาพ พบว่า โดยวิธีนำเส้นใยฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้วลงซัก
ล้างในน้ำสะอาดหลายครั้ง จนเห็นว่าสะอาดดี สังเกตสีของน้ำล้างเส้นใยใสสะอาด ไม่มีสีคราม
หลงเหลืออยู่จึงนำไปผึ่งลมให้แห้งสนิท ก่อนจะนำไปผ่านขั้นตอนการทอเป็นผ้าย้อมครามต่อไป

1.8.3 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

ภาพประกอบ 68 การซักล้างผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม

การประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามเพื่อทดสอบว่า ผ้าย้อมครามสี
ไม่ตก ด้วยวิธีนำเส้นใยลงซักล้างในน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้ง จนสังเกตเห็นว่าน้ำที่ล้างเส้นใยไม่มีสีคราม
จึงนำเส้นใยฝ้ายไปตากผึ่งลมให้แห้งสนิท ก่อนนำไปผ่านกระบวนการทอเป็นผืนผ้าตามต้องการ
(ก่อง อูปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

1.8.4 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี

ภาพประกอบ 69 นำเส้นด้ายที่ล้างในน้ำสะอาดแล้วไปผึ่งลมจนแห้งสนิท

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า การประเมินคุณภาพฝ้าย้อมครามนาดีโดยวิธีการซักล้างเส้นใยในน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้งจนไม่มีสีคราม ในน้ำที่ใช้ล้างเส้นใย แล้วจึงนำไปตากลมให้แห้งสนิท ก่อนนำเส้นใยไปทอเป็นผืนผ้า ซึ่งการประเมินดังกล่าว กลุ่มได้ลองผิทดลองดูมานานจนกลายเป็นภูมิปัญญาที่สามารถสืบทอดให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้เรียนรู้ว่า สีครามเป็นสีธรรมชาติไม่ละลายน้ำ ก่อนนำมาฟอกย้อมผ้าจะต้องนำมาเปลี่ยนคุณสมบัติให้เป็นสีที่ละลายน้ำได้ตามกรรมวิธีแบบดั้งเดิมที่แม่ที่ตาได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ โดยไม่ใช้สารเคมี แล้วนำการย้อมเย็นด้วยวิธีการนำเส้นใยฝ้ายจุ่มลงในหม้อครามหลาย ๆ หม้อจนกว่าจะได้โทนสีตามต้องการ จึงทำให้สีไม่ตกและเส้นใยมีความทนทานกว่าการย้อมร้อน (วิลาวัลย์ จันทร์เพ็งเพ็ญ. 2557 : สัมภาษณ์)

1.8.5 กลุ่มทอฝ้าย้อมครามบ้านพันนา

ภาพประกอบ 70 การประเมินผลโดยการซักล้างเส้นด้ายแล้วนำมาตากผึ่งลมจนแห้งสนิท

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า การประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอฝ้าย้อมครามบ้านพันนา โดยการนำเส้นใยฝ้ายที่ผ่านกระบวนการย้อมสีครามธรรมชาติแล้ว นำไปซักล้างในผงซักฟอก ล้างน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้ง จนเห็นว่าสะอาดดี ไม่มีสีคราม นำไปผึ่งลมให้แห้ง (ข้อสังเกตไม่นำเส้นฝ้ายตากแดด) เพราะจะทำให้เส้นฝ้ายที่ย้อมสีครามเสร็จใหม่สีจะซีดเมื่อโดนแสงแดด หลังจากผ่านการประเมินแล้ว สามารถนำเส้นฝ้ายไปทอเป็นผืนผ้าตามต้องการ

1.8.6 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

ภาพประกอบ 71 การทดสอบคุณภาพผลิตภัณฑ์

การประเมินคุณภาพผ้าย้อมคราม โดยการนำเส้นใยฝ้ายที่ผ่านกระบวนการย้อมแล้ว นำมาซักล้างในผงซักฟอกหลาย ๆ ครั้ง จนเห็นว่าเส้นใยที่ย้อมสีครามไม่มีสีครามออกมาอีกแล้วจึงใช้มือบีบน้ำจากเส้นด้ายออกให้หมด นำไปตากในร่ม ผึ่งลมให้แห้งสนิท จึงนำไปทอเป็นผืนผ้าตามความประสงค์ (วรรณทอง หอมสมัย. 2557 : สัมภาษณ์)

1.9 การออกแบบ

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อ ตำบลบ้านชะงู อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ได้แนวคิดจากแหล่งต่าง ๆ ดังนี้ 1. แนวคิดจากสมาชิกในกลุ่ม 2. แนวคิดจากหน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน 3. แนวคิดจากหน่วยงานการศึกษาจากกลุ่มและหน่วยงานอื่น 4. แนวคิดจากลูกค้า ซึ่งการออกแบบดังกล่าวแต่ละกลุ่มได้ดำเนินการดังนี้

1.9.1 การออกแบบกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

ภาพประกอบ 72 การออกแบบลายผ้ามัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว บ้านถ้ำเต่า

1.9.1.1 การออกแบบจากแนวคิดสมาชิกในกลุ่ม พบว่า การออกแบบโดยประธานกลุ่มและได้นำเอาส่วนต่าง ๆ ของบัวหลายชนิดที่มีอยู่ในหนองน้ำใกล้หมู่บ้านนำมาย้อมเส้นด้าย โดยผ่านกระบวนการฟอกย้อมแล้วนำไปทอผสมกับเส้นด้ายที่ย้อมด้วยสีคราม ทอสลักกันให้เกิดลวดลายดังที่ปรากฏ แล้วนำไปแปรรูปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าตามแบบที่ต้องการและยังพบว่า ได้นำเอาผ้าชนิดอื่นมาประดับตกแต่งให้สวยงามและยังส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ผ้าย้อมครามมากขึ้น

1.9.1.2 การออกแบบจากแนวคิดหน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน พบว่า ภาครัฐได้ส่งเสริมกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า โดยกำหนดแบบเสื้อสำหรับชุดใส่ไปทำงาน ซึ่งเป็นชุดเอกลักษณ์ขององค์กรที่จะต้องสวมใส่ทุกวันศุกร์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมผ้าย้อมครามและเป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านถ้ำเต่าตลอดจนเป็นการสนับสนุนอาชีพการทอผ้าย้อมครามของชุมชน ให้มีรายได้เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มั่นคงตลอดไป

1.9.1.3 การออกแบบจากแนวคิดการศึกษาดูงานจากกลุ่มและหน่วยงานอื่น พบว่า ได้นำความรู้มาพัฒนาในการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้หลากหลาย ท้นต่อความต้องการของตลาดของลูกค้าได้มากขึ้น ได้แก่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าสไบ และผ้าลายมัดหมี่ ที่เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ในอดีต หรือวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

1.9.1.4 การออกแบบจากแนวคิดลูกค้า พบว่า กลุ่มได้รับยอดขายจากการสั่งซื้อ ของลูกค้า โดยลูกค้าได้ออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ต้องการมาให้กลุ่มดำเนินการ เช่น ผ้าปูโต๊ะ ผ้าม่านหน้าต่าง และผ้ามัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว ได้แก่ ผ้ามัดหมี่ลายคลื่นสึนามิ (ลูกค้ากลุ่มภาคใต้)

ลายเทียนพรรษา (ลูกค้าชายฝั่งแม่น้ำโขง) และผ้าพันคอมัดย้อม สำหรับกลุ่มลูกค้าวัยรุ่น และวัยทำงาน (สมคิด พรหมจักษ์. 2557 : สัมภาษณ์)

1.9.2 การออกแบบกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า

ภาพประกอบ 73 การออกแบบผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า

เนื่องจากกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า เป็นกลุ่มในโครงการสานสายใยรักแห่งครอบครัว ในพระอุปถัมภ์พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาฯ ก่อตั้งเพื่อสนอง พระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร รูปแบบการดำเนินงานเน้นการบูรณาการของทุกภาคส่วนในการให้บริการประชาชนแบบองค์รวม ที่มีการดำเนินงานตามโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว ซึ่งกลุ่มได้ดำเนินกิจกรรมตาม 5 แนวคิดพระราชทาน คือ 1) เตรียมพร้อมก่อนครองคู่ 2) เรียนรู้ร่วมกันแต่ในครรภ์ 3) คิดสร้างสรรค์แต่เยาว์วัย 4) ครอบครัวเสริมกายใจ 5) ผู้สูงวัยสานใยรัก

ดังนั้นกิจกรรมการทอผ้าย้อมคราม จึงจัดเป็นศูนย์เรียนรู้โดยเน้นการบริการด้านถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการทอผ้าย้อมคราม โดยมีสมาชิกศูนย์ 3 วัย สานสายใยรักแห่งครอบครัว ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้าย้อมคราม และมีผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามนำมาจำหน่ายที่ศูนย์อย่างหลากหลาย การออกแบบผลิตภัณฑ์ มีไม่มากนัก จะเน้นเฉพาะการทอผ้าลายมัดหมี่โบราณตามกระแสรับสั่ง การออกแบบผลิตภัณฑ์ เน้นการแปรรูปจากผ้าย้อมคราม ทั้งผ้าพื้นและผ้ามัดหมี่เป็นของฝากของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจ กระเป๋าใส่เศษสตางค์ กระเป๋าเครื่องสำอาง ซองใส่ดินสอปากกา หรือเครื่องเขียน ผ้าคลุมไหล่ ผ้าปูโต๊ะ โดยการประยุกต์จากลายผ้ามัดหมี่ย้อมคราม (สาคร ไชยมงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

1.9.3 การออกแบบกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

ภาพประกอบ 74 การออกแบบผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

1.9.3.1 การออกแบบจากแนวคิดสมาชิกในกลุ่ม พบว่า บ้านดอนกอยได้ระดมแนวคิดจากสมาชิกทุกคนให้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่สินค้า เป็นที่สนใจของลูกค้าและจำหน่ายได้ ผลจากการระดมแนวคิดทำให้กลุ่มได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ ได้แก่ ผ้าลายมัดหมี่สี่ตะกอ ผ้าพื้นสี่ตะกอ ผ้าเช็ดหน้า ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ และผ้าพื้นสองตะกอ

1.9.3.2 การออกแบบจากแนวคิดหน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน พบว่าได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนส่งเสริมผ้าลายมัดหมี่สี่ตะกอ โดยกำหนดตลาดที่เป็นเอกลักษณ์สำหรับตัดเย็บเป็นชุดสวมใส่ไปทำงานทุกวันศุกร์ และกลุ่มยังมีลูกค้าหลักจากหน่วยงานภาครัฐทุกอำเภอ และทุกจังหวัดใกล้เคียงทั้งเพศหญิงและชาย เข้ามาเลือกซื้อสินค้า ทำให้เกิดแนวคิดในการออกแบบจากลูกค้าเพิ่มขึ้น ได้แก่ ผ้าย้อมครามอเนกประสงค์ ผ้ามัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว ผ้ามัดหมี่ลายโบราณ ผ้าสไบ และผ้าย้อมครามลายขัดพื้นฐาน

1.9.3.3 การออกแบบจากแนวคิดการศึกษาดูงานจากกลุ่มและหน่วยงานอื่น พบว่า สมาชิกได้นำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ผลิตภัณฑ์โดยการออกแบบและแปรรูปผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้นอย่างหลากหลาย เช่น กระเป๋าแบบต่าง ๆ มีหลายขนาดให้เลือกเหมาะสำหรับเป็นของฝากของที่ระลึก ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ สำหรับใช้แทนเสื้อกันหนาว มีการออกแบบให้แปลกใหม่ ร่วมสมัยมากขึ้น

1.9.3.4 การออกแบบจากแนวคิดลูกค้า พบว่า กลุ่มทอผ้าบ้านดอนกอยมีลูกค้ามากขึ้น เนื่องจากกลุ่มมีการประชาสัมพันธ์ โดยเข้าร่วมกิจกรรมการจัดนิทรรศการกาลในงานแสดงสินค้า OTOP ที่ส่วนราชการจัดขึ้น ส่งผลให้ได้รับความสนใจจากลูกค้าในด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม ซึ่งกลุ่มให้ความสำคัญในการรักษาระดับมาตรฐาน ด้านคุณภาพ ราคา และฝีมือการผลิต ตลอดจนการออกแบบเพื่อสนองความต้องการของลูกค้า และมีการผลิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เพียงพอต่อการบริการลูกค้า ปัจจุบันผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้กลุ่มมากที่สุดคือ ผ้าย้อมคราม

คลุมไหล่ ผ้าย้อมครามลายขัดพื้นฐาน ผ้ามัดหมี่ และผ้าสไบ กลุ่มได้มีการออกแบบตามแนวคิดของ ลูกค้าและสามารถผลิตได้ 350 ชิ้นต่อเดือน ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวได้มีการออกแบบให้ทันสมัย เน้นความเหมาะสมกับราคาและรักษาความมาตรฐานคุณภาพสินค้า (กลิ่นแก้ว ปีคุณ. 2557 : สัมภาษณ์)

1.9.4 การออกแบบกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี

ภาพประกอบ 75 การออกแบบผ้าย้อมครามบ้านนาดี

1.9.4.1 การออกแบบจากแนวคิดสมาชิกในกลุ่ม พบว่า สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม โดยออกแบบเสื้อผ้าสำเร็จรูปทั้งเสื้อผ้าสุภาพบุรุษและชุดสวมใส่ไปทำงานสำหรับสุภาพสตรี โดยกำหนดขนาดมาตรฐานเริ่มจากขนาดเล็ก (S) ขนาดกลาง (M) ขนาดใหญ่ (L) และพิเศษ (XL) เสื้อผ้าสำเร็จรูปสำหรับสุภาพบุรุษเริ่มจากขนาดกลาง (M) ขนาดใหญ่ (L) และพิเศษ (XL) โดยนำเอาผ้าพื้น และผ้าลายมัดหมี่มาตัดเย็บตามแบบที่กำหนดหรือมีการออกแบบไว้แล้ว

1.9.4.2 การออกแบบจากแนวคิดหน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน พบว่า ได้รับการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล และสถาบันการศึกษาทั้งระดับประถมและมัธยมทุกอำเภอ และจังหวัดสกลนคร โดยมีการรณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ บุคลากร ทุกระดับ สวมใส่ผ้าย้อมครามไปทำงานทุกวันศุกร์ ซึ่งแต่ละหน่วยงานสามารถออกแบบให้เป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้ตามความเหมาะสม ส่งผลให้กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดีมียอดสั่งซื้อมากยิ่งขึ้น

1.9.4.3 การออกแบบจากแนวคิดการศึกษาดูงานจากกลุ่มและหน่วยงานอื่น พบว่า สมาชิกได้นำความรู้จากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นมาออกแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มตน ได้แก่ เสื้อผ้าสำเร็จรูป เน้นวัยทำงาน ผ้าคลุมไหล่ ใช้ได้และเหมาะสมทุกวัย ปัจจุบันเสื้อผ้าสำเร็จรูปผลิตได้อย่างน้อยเดือนละ 50 ชิ้น ผ้าคลุมไหล่ผลิตได้อย่างน้อยเดือนละ 50 ชิ้น ทั้งนี้มีการประยุกต์หรือออกแบบให้ทันสมัยเหมาะสมกับผู้สวมใส่

1.9.4.4 การออกแบบจากแนวคิดลูกค้า พบว่า ลูกค้าผ้าย้อมครามบ้านนา ตีส่วนใหญ่เป็นวัยผู้ใหญ่ การแต่งกายนิยมสวมใส่ผ้าถุงและเสื้อผ้าสำเร็จรูป การออกแบบไม่ซับซ้อน และยังพบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนา มีลูกค้าประเทศเพื่อนบ้านเป็นจำนวนมาก คือ ลูกค้า ประเทศลาว ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่จึงมีการออกแบบง่าย ๆ สวมใส่สบาย ต้นทุนน้อย ราคาประหยัด คุณภาพดี ฝีมือประณีต เนื้อผ้าทนทานต่อการใช้งาน (สมควร สี่มา. 2557 : สัมภาษณ์)

1.9.5 การออกแบบกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา

ภาพประกอบ 76 การออกแบบผ้าปูโต๊ะ บ้านพินนา

การออกแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา ได้แนวคิดจาก สมาชิกในกลุ่ม องค์กรภาครัฐและภาคชุมชน และบุคคลหลาย ๆ อาชีพ ดังนี้

1.9.5.1 การออกแบบจากแนวคิดสมาชิกในกลุ่ม พบว่า มีการระดม ความคิดจากสมาชิกในกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายไว้สำหรับบริการลูกค้า โดยเน้นการ ประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านพินนา ซึ่งมีประธานกลุ่ม คือ แม่คำพูล สุราวงค์ ผลิตภัณฑ์ที่ได้ จากการออกแบบของสมาชิก ได้แก่ ลวดลายผ้ามัดหมี่ลายประยุกต์สำหรับทอเป็นผ้าคลุมไหล่ ลวดลายมัดหมี่ผสมผสานสำหรับทอเป็นผ้าพันคอ ผ้าปูโต๊ะ ผ้า màn ประตุนหน้าต่าง และกระเป๋าถือ สำหรับสุภาพสตรี

1.9.5.2 การออกแบบจากแนวคิดหน่วยงานภาครัฐและภาคชุมชน พบว่า ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสว่างแดนดิน เป็นหน่วยงาน หลักในการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่ กล้องกระดาษทิชชู หมอนอิง หมอนรองต้นคอ หรือหมอนเพื่อสุขภาพ กระเป๋าหลากหลายขนาดหลายแบบให้เลือกซื้อ และผ้าปูโต๊ะ โดยเน้นคุณภาพสักรามธรรมชาติ ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษสีไม่ตกป้องกันรังสีอัลตราไวโอเล็ต (UV) ได้เป็นอย่างดี

1.9.5.3 การออกแบบจากแนวคิดการศึกษาดูงานจากกลุ่มและ หน่วยงานอื่น พบว่า สมาชิกได้นำความรู้จากประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ลวดลายผ้ามัดหมี่ที่เป็นเรื่องราวทันต่อสถานการณ์การออกแบบผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ให้

เหมาะสมกับผู้ทุพพิกาย และการออกแบบเสื้อผ้าชุดทำงานสำหรับวัยทำงานทั้งสุภาพบุรุษและสุภาพสตรี เหมาะสมทั้งราคาและคุณภาพ

1.9.5.4 การออกแบบจากแนวคิดลูกค้ำ พบว่า กลุ่มมียอดขายจากการสั่งซื้อของลูกค้าเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะลูกค้าที่เคยใช้ผ้าย้อมคราม นิยมสั่งซื้อหรือเลือกซื้อเสื้อผ้าสำหรับไปสวมใส่ทั้งกลางแจ้งและในร่ม เพราะคุณสมบัติของครามที่ผ่านกระบวนการสกัดสีธรรมชาติ และย้อมผ้าฝ้ายแล้วมีคุณสมบัติพิเศษในการป้องกันแสงอัลตราไวโอเล็ตได้เป็นอย่างดี และยังเป็นตัวยาสำคัญในการรักษาผิวหนัง และรักษาผิวได้ร่มผ้าไม่ให้แสงแดดทำลาย ลูกค้าที่เคยใช้ผ้าครามจึงนิยมเลือกซื้อเสื้อผ้าที่ออกแบบเป็นชุดแขนยาว ปกปิดผิวกาย ป้องกันแสงแดด ซึ่งกลุ่มได้ออกแบบผลิตภัณฑ์จากแนวคิดลูกค้ำ ได้แก่ ผ้าคลุมไหล่ เสื้อคลุม ผ้าพันคอ เสื้อผ้าชุดทำงาน และสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนอีกมากมาย รวมถึงผ้าห่ม หมอน และผ้าขาวม้า (ลาววัน จันทรทองไสย. 2557 : สัมภาษณ์)

1.9.6 การออกแบบกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

ภาพประกอบ 77 การออกแบบสิ่งของเครื่องใช้ บ้านถ่อน

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน เป็นเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา การออกแบบผลิตภัณฑ์ ได้มีการประชุมระดมแนวคิดจากสมาชิกร่วมกัน โดยมีประธานกลุ่มคือ แม่กา แก้วกิ่ง เป็นผู้ประสานงาน เป็นแม่ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ประจำอยู่ที่ศูนย์ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านพินนา ร่วมกับแม่คำพูล สุราขวงค์ เพื่อคอยให้บริการลูกค้า ผู้สนใจ นิสิตนักศึกษา และนักวิจัยที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับขั้นตอน กระบวนการหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร สามารถปรึกษาได้ทุกวัน ดังนั้น การออกแบบผ้าย้อมครามของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน จึงได้ดำเนินการเหมือนกันกับกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการออกแบบจะส่งมาจำหน่ายที่ศูนย์บ้านพินนา โดยมีประธานกลุ่มเป็นผู้ดำเนินการและรับผิดชอบดูแลผลประโยชน์ให้สมาชิกไม่ให้เกิดความเสียหายทั้งนี้จะมีประชุมใหญ่ปีละหนึ่งครั้ง (วรรณทอง หอมสมัย. 2557 : สัมภาษณ์)

กิจกรรมการออกแบบผ้าย้อมครามของกลุ่มตัวอย่างทั้งหกกลุ่ม ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดที่จะนำผลิตภัณฑ์อันเกิดจากการทอผ้าย้อมครามแบบผสมผสาน โดยการนำเอาเส้นฝ้ายย้อมสีคราม และเป็นผ้าที่เกิดจากการนำส่วนต่าง ๆ ของบัว และวัสดุอื่นที่ให้สีธรรมชาติ ได้แก่ ดอกนนทรีแห้ง ให้สีชมพูอ่อน ใบยอดสดให้สีเหลืองไพล เศษไม้ขนุนให้สีเหลือง ใบบัว ให้สีเหลืองไพล ก้านบัวแดง ให้สีน้ำตาลแดง (น้ำแรก) ให้สีชมพูแดง (น้ำที่สอง) เมื่อนำผลิตภัณฑ์ที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติดังกล่าวมาสวมใส่ เชื่อว่า จะทำให้มีความเป็นมงคลแก่ตัวเอง เพราะย้อมจากสีไม้มงคล และในฤดูร้อนจะรู้สึกเย็นสบาย ฤดูหนาวจะทำให้เกิดความอบอุ่นแก่ผู้สวมใส่ ผู้วิจัยจึงได้นำผืนผ้าอันเกิดจากแนวคิดของผู้วิจัยด้วยความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า โดยการนำของประธานกลุ่ม คือ นางสมคิด พรหมจักษ์ ได้ร่วมกันทอผืนผ้ามงคลดังกล่าวจนสำเร็จมีความยาวประมาณ 20 เมตร และผู้วิจัยได้นำมาออกแบบตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป ใช้ความยาวของผ้าชุดละประมาณ 4 เมตร ออกแบบตัดเย็บสำหรับเป็นชุดสวมใส่ไปทำงาน ดังภาพประกอบ

วัตถุดิบใช้ย้อมสีที่มีมากในท้องถิ่น

ภาพประกอบ 78 ดอกบัวธรรมชาติในหนองน้ำบ้านถ้ำเต่า

ภาพประกอบ 79 การออกแบบตกแต่งชุดสวมใส่สำหรับสุภาพสตรี

การออกแบบบรรจุภัณฑ์ผ้าย้อมคราม

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามยังขาดบรรจุภัณฑ์สำหรับบรรจุผลิตภัณฑ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อเป็นสิ่งห่อหุ้มผลิตภัณฑ์ป้องกันความสกปรก ป้องกันแสงแดด และทำให้การขนส่งสะดวกตลอดจนสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับสินค้า โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่มีราคาแพง เช่น ผ้าผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ควรใช้บรรจุภัณฑ์เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามที่ขายได้ราคาดีอยู่แล้วให้เกิดมูลค่าเพิ่มหรือขายได้ราคาเพิ่มขึ้น

ภาพประกอบ 80 บรรจุภัณฑ์ด้านหน้าและบรรจุภัณฑ์ด้านหลัง

ชาวอีสานเชื่อว่า “คราม” เป็นต้นไม้ที่ชีวิตและจิตวิญญาณของธรรมชาติเปรียบเสมือนเทพดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อนำมาย้อมผ้าสวมใส่เชื่อว่าเหมือนมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องคุ้มครอง ทำให้ผู้สวมใส่สุขภาพสบายใจ สีธรรมชาติของครามมีเม็ดสีฟ้าถึงสีน้ำเงินเข้ม นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะชาวเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น จีน เกาหลี อินเดีย ลาว และประเทศไทย การปลูกต้นครามและการย้อมผ้าด้วยสีคราม ปัจจุบันชาวอีสานยังนิยมย้อมเส้นฝ้ายด้วยสีคราม พบมากที่จังหวัดสกลนคร ได้แก่ บ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า บ้านนาดี บ้านดอนกอย บ้านพันนา และบ้านถ่อน เป็นต้น

คำแนะนำในการดูแลรักษา

ซักด้วยน้ำยาอ่อน ๆ หรือน้ำยาซักแห้ง ตากในที่ร่ม และรีดด้วยไฟปานกลาง

1.10 การแปรรูป

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า การแปรรูปหรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ คือ การนำผืนผ้าย้อมครามที่ทอสำเร็จแล้ว ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้ามัดหมี่ นำมาแปรรูปให้เป็นสิ่งของเครื่องใช้หรือเป็นสินค้าอย่างหลากหลาย เพื่อให้เหมาะแก่ผู้ใช้ สามารถเลือกซื้อได้ตามความพอใจ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีการแปรรูป ดังนี้

1.10.1 การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

ภาพประกอบ 81 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า

จากภาพ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าสีพื้น และผ้าลายมัดหมี่ให้เป็น กระเป๋าผู้หญิงรูปทรงแตกต่างกัน เช่น กระเป๋าถือ กระเป๋าสะพาย มีหลายขนาดให้เลือก ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้ามัดหมี่ลายดั้งเดิม ผ้ามัดหมี่ลายประยุกต์ที่เป็นเรื่องราว และผลิตภัณฑ์ประเภทของ ผากของที่ระลึก ได้แก่ กระเป๋าใส่โน้ตบุ๊กส์ ใส่โทรศัพท์ ใส่ปากกา ผ้าปูโต๊ะ และกล่องกระดาษทิชชู เป็นต้น

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยมี นักวิชาการจากองค์การภาครัฐเข้ามาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างคุณภาพผ้า ย้อมคราม โดยเน้นคุณภาพคนนำไปสู่การแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างมีคุณภาพ

1.10.2 การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านชะหว่า

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านชะหว่าเน้นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ประเภทของ ผากของที่ระลึก ได้แก่ พวงกุญแจ กระเป๋าใส่เศษสตางค์ ซองใส่โทรศัพท์ ตุ๊กต้ายัดนุ่น และถาดรองแก้ว เป็นต้น โดยนำเอาผ้าย้อมครามสีพื้นและผ้าย้อมครามลายมัดหมี่ มาประดิษฐ์ตกแต่งเป็นของใช้ดังกล่าว

ภาพประกอบ 82 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผ้าย้อมครามบ้านชะหว่า

นอกจากนี้ ยังพบว่า ผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านชะหว่าเป็นกลุ่มที่ ได้รับการโปรดเกล้าให้อนุรักษ์การทอผ้าย้อมครามแบบดั้งเดิม โดยได้รับงบประมาณจากราชสำนัก ส่วนใหญ่ทอดตามลวดลายที่กำหนด ทั้งนี้บนพื้นฐานขั้นตอนกระบวนการผลิตโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีแม่ครูภูมิปัญญาในหมู่บ้าน ประกอบด้วย ประธานกลุ่มนางสาคร ไชยมงค์ และสมาชิกในกลุ่มได้ ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ยินดีถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าย้อมครามให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ สนใจ ติดต่อสอบถามได้ที่ กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านชะหว่า หรือศูนย์สามวัยบ้านชะหว่า อำเภออากาศ อำนาจ จังหวัดสกลนคร

1.10.3 การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

จากการสนทนากลุ่มของกลุ่มแม่บ้านบ้านดอนกอย พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ โดยการนำของประธานกลุ่ม คือนางฉวีล อุปรี ที่มีแนวคิดในการบริหารจัดการกลุ่มซึ่งได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สมาชิกมีรายได้จากการดำเนินกิจกรรมอย่างหลากหลายโดยเฉพาะการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมคราม ดังนี้

ภาพประกอบ 83 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการนำผ้าย้อมครามและผ้ามัดหมี่ย้อมคราม โดยการแปรรูปเป็นผ้าบุโตะ กระเป๋าสำหรับใส่โทรศัพท์ สามารถห้อยคอเดินไปมาหรือทำงานได้สะดวก ผ้ามัดหมี่ ทอเป็นผืนมีลวดลายต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการประดิษฐ์ลวดลายด้วยมือ สามารถนำไปประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ได้ ผลิตภัณฑ์ประเภทนี้มีไว้บริการจำหน่ายหรือขายเป็นเมตร เมตรละประมาณ 400-600 บาท ผ้าลายขัดพื้นฐานเป็นผืนผ้าที่มาจาก การทอ โดยผ่านขั้นตอนการทอผ้า การย้อม และยังผ่านกระบวนการทอที่มีความประณีต จากผลงานของช่างทอที่ผ่านเกณฑ์ประเมิน ผ้าคลุมไหล่ โดยการประยุกต์จากการทอผ้าสีพื้น แล้วนำมาประยุกต์การทอเป็นผ้าคลุมไหล่ ขายได้ประมาณผืนละ 500 บาทขึ้นไป และยังมีผลิตภัณฑ์การแปรรูปจากผ้ามัดหมี่ เช่น ผ้าบุโตะ ผ้าตุ่ย ผ้าถุง เสื้อผ้าชุดทำงาน สำหรับสุภาพสตรี เสื้อสูทสำหรับสุภาพบุรุษ และการแปรรูปจากผ้าขาวม้า เป็นต้น

1.10.4 การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านนาดี

จากการสังเกต การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามบ้านนาดี พบว่า มีการแปรรูปจากผ้าลายมัดหมี่เป็นผ้าคลุมไหล่ และแปรรูปจากผ้าพื้น และผ้าลายมัดหมี่โบราณ ผ้าลายมัดหมี่ประยุกต์ เป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป สำหรับสุภาพบุรุษและสุภาพสตรี

ภาพประกอบ 84 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผ้าย้อมครามบ้านนาดี

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ทั้ง 2 อย่าง เป็นผลงานของสมาชิกกลุ่ม จำนวน 12 คน ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงาน เป้าหมายของกลุ่มต้องผลิตสินค้าได้ตามกำหนด คือ ผ้าคลุมไหล่ เดือนละ 50 ชิ้น เสื้อผ้าสำเร็จรูป เดือนละ 50 ชิ้น หรือแต่ละเดือนกลุ่มต้องมีรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปเดือนละ 30,000 บาท ทั้งนี้โดยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในกลุ่มทุกคน ซึ่งจะต้องช่วยกันรักษามาตรฐานคุณภาพสินค้า ความประณีตของฝีมือ ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ของผลิตภัณฑ์ ซึ่งกลุ่มได้รับรางวัลสินค้าระดับ 5 ดาว เมื่อปี พ.ศ. 2547 จนปัจจุบัน (ประพันธ์ แดงใจ. 2557 : สัมภาษณ์)

1.10.5 การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านพันนา

การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา เน้นความประณีต มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิด เพื่อสนองความต้องการของลูกค้า

ภาพประกอบ 85 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผ้าย้อมครามบ้านพันนา

ปัจจุบันลูกค้าส่วนใหญ่นิยมซื้อผลิตภัณฑ์จากการแปรรูป ผ้าย้อมคราม เช่น ผ้าคลุมไหล่และผ้าสไบ โดยการแปรรูปผืนผ้าจากแนวคิดวัฒนธรรมดั้งเดิมของ ชาวอีสานที่นิยมห่มผ้า แทนเสื้อกันหนาว โดยการแปรรูปหรือประยุกต์ผืนผ้าให้มีขนาดเล็กลงเป็นผ้า คลุมไหล่ และยังพบว่า ผ้าสไบ ปัจจุบันนิยมนำมาเป็นสิ่งประดับตกแต่งแทนประโยชน์ใช้สอย คือ ห่มทับเสื้อ ซึ่งจะทำให้การ แต่งกายของสุภาพสตรีมีความสวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเป็นสินค้าขายดีของ กลุ่ม และยังมีผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าสำเร็จรูปสุภาพบุรุษ สุภาพสตรี ที่แปรรูปจากผ้ามัดหมี่ลายโบราณ และลายประยุกต์ โดยตัดเย็บขนาดมาตรฐาน เบอร์ M เบอร์ L และเบอร์ XL ราคาเริ่มต้นที่ตัวละ 800 บาท-1,000 บาท สำหรับเสื้อสุภาพบุรุษ และราคาชุดละ 1,200-1,500 บาท สำหรับ สุภาพสตรี ลูกค้าที่สนใจสามารถเลือกชม เลือกซื้อได้ที่ศูนย์จำหน่ายสินค้า OTOP ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อม ครามบ้านพันนา ได้ทุกวัน (ลาวัน จันทร์ทองไสย. 2557 : สัมภาษณ์)

1.10.6 การแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าย้อมครามของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน พบว่า ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นผ้าห่ม ผ้าขาวม้า หมอรองคอ กลองกระดาดขีซซุ ผ้าคลุมไหล่ และ ผ้าสไบ

ภาพประกอบ 86 ผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน ได้รับยอด สั่งซื้อจากศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP บ้านพันนา ซึ่งเป็นเครือข่ายโดยมีการประสานงานกัน อย่างสม่ำเสมอ สมาชิกในกลุ่มมีงานทำ มีรายได้จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม เดือนละไม่ น้อยกว่า 3,000 บาทต่อคน และยังพบว่า กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ได้รับการส่งเสริม จากภาครัฐ คือ พัฒนาชุมชนอำเภอร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลให้การสนับสนุนด้านงานฝีมือ โดยจัดให้มีการอบรมให้ความรู้การพัฒนาฝีมือแรงงาน เพื่อให้สินค้าผ่านการรับรองมาตรฐานสินค้า จำหน่ายได้ราคาสูง และเป็นผลิตภัณฑ์นำสมัยทันต่อความต้องการของลูกค้าตามยุคตามสมัย ตลาด

ต้องการสมาชิกมีงานทำ สร้างรายได้ สร้างเศรษฐกิจให้ชุมชนมากยิ่งขึ้น (วรรณทอง หอมสมัย. 2557 : สัมภาษณ์)

1.11 ตราสินค้า (Brand)

การใช้ตราสินค้า หมายถึง ชื่อ (Name) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) โดยมีการออกแบบ (Design) ส่วนผสมของสิ่งดังกล่าวที่ผู้ผลิตผ้าย้อมครามหรือผู้จำหน่ายกำหนดใช้กับสินค้าหรือการบริการของตน เพื่อแสดงถึงความแตกต่างจากคู่แข่ง และตราสินค้าเป็นตัวบ่งบอกถึงผู้ขายหรือผู้ผลิตมีสิทธิ์แต่เพียงผู้เดียว ภายใต้กฎหมายที่สามารถใช้ตราที่หอนั้นตลอดไป และตราสินค้ายังเปรียบเสมือนค้ำประกันสัญญาระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อ กล่าวคือ ผู้ขายให้สัญญาที่จะจัดสินค้า ผลประโยชน์ และบริการให้แก่ลูกค้าแน่นอน หรือเป็นสิ่งที่สร้างความมั่นใจให้ผู้ซื้อ

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า การใช้ตราสินค้า (Brand) หรือสัญลักษณ์ (Symbol) ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านพันนา และบ้านดอนกอย และกลุ่มที่กำลังดำเนินการขออนุญาตใช้ตราสินค้า คือ บ้านบะหว้า บ้านนาดี และบ้านถ่อน ปัจจุบันเป็นการผลิตแล้วจำหน่ายไปเรื่อย ๆ โดยเน้นการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่ม และเป็นการเผยแพร่ความรู้ ศิลปะและวัฒนธรรมไปสู่ชุมชนผู้สนใจโดยไม่จำกัดพื้นที่ ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน

ภาพประกอบ 87 ใบรับรองการใช้เครื่องหมายมาตรฐานสินค้าเกษตรแปรรูปบ้านถ้ำเต่า

สิ่งที่สร้างความมั่นใจให้ลูกค้ายิ่งกว่าเครื่องหมายการค้า หรือตราสินค้า (Brand) คือ ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามทั้งหมดที่อยู่ในศูนย์จำหน่ายสินค้าของแต่ละกลุ่ม โดยมีประธานกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มสาธิตขั้นตอนการผลิตแบบครบวงจรให้ศึกษาได้ทุกวัน ซึ่งเป็นเครื่องหมายหรือตราสินค้าที่ชัดเจน สามารถรับประกันคุณภาพได้ หรืออาจเรียกได้ว่า เป็นตราสินค้าที่เป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม ตรวจสอบได้ด้วยวาจาและคุณภาพสินค้า (คำพูล สุราวงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 88 “ตราสินค้า” หรือเครื่องหมายรับรองคุณภาพสินค้าของกลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านปันนา

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า ตราสินค้า (Brand) ของกลุ่มทอผ้าบ้านปันนามีลักษณะกะทัดรัด ชัดเจน เข้าใจง่าย สื่อความหมายถึงสินค้า คือ หลอดด้าย ตัวหนังสือ บ่งบอกถึงผู้ผลิต ซึ่งเป็นเครื่องการันตี รับประกันสินค้าได้ และยังพบว่า กลุ่มทอผ้าบ้านปันนาให้บริการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม โดยประธานกลุ่ม นางคำพูล สุราวงค์ มีขั้นตอนถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยการสาธิตและให้ผู้เข้าอบรมได้ปฏิบัติจริง ซึ่งกลุ่มได้เตรียมอุปกรณ์เครื่องมือไว้บริการ ประกอบด้วย โสมมัดหมี่ การมัดหมี่ การย้อมคราม วิธีการตากเส้นผ้าให้แห้ง วิธีแก้ปอมัดหมี่ และองค์ความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์การทอผ้า ได้แก่ กี่ ฟืม กง และหลักตีกง หลา หรือในหลอดด้ายคัน (ลูกคัน) การคันทูกหรือการคันด้ายยืน หลักคัน หลอดด้ายคัน รางคัน ฟืมหรือฟันหวี การเก็บตะกอหรือเขาทูก การขึ้นกี่และการทอผ้าย้อมคราม ทั้งผ้าพื้นและผ้ามัดหมี่ และยังพบว่าการใช้ตราสินค้า (Brand) ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า และกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน ยังไม่มีการใช้ตราที่ชัดเจน ปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวกำลังดำเนินการขอใบรับรองใช้ตราสินค้าตามขั้นตอนของสำนักงานพัฒนาชุมชน (คำพูล สุราวงค์. 2557 : สัมภาษณ์)

ทะเบียนเลขที่ 18/2547
คำขอที่ 19/2547

ใบอนุญาตใช้ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสกลนคร
(SAKONNAKHON BRAND)

ใบอนุญาตฉบับนี้แสดงว่า
กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย

ตั้งอยู่เลขที่ 58 หมู่ที่ 2 ซอย - ถนน -
ตำบล สว่าง อำเภอ พรรณา จังหวัดสกลนคร

ได้รับอนุญาตจากจังหวัดสกลนคร ให้ใช้ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสกลนคร (SAKONNAKHON BRAND) ตามระเบียบจังหวัดสกลนคร ว่าด้วยการใช้ ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสกลนคร พ.ศ. 2547 กับสินค้าดังต่อไปนี้

ประเภทสินค้า ผ้า และเครื่องแต่งกาย
ชื่อสินค้า ผ้าปูโต๊ะ ผ้าสไบ ผ้าเช็ดตัว ผ้าพันคอ ผ้าขี้ริ้ว ผ้าใช้เช็ด
ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ 3 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2547 จนถึง
วันที่ 2 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2550
ออกให้ ณ วันที่ 9 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2547

(นายพงษ์ชัย บวรรัตนประทีป)
ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร

ภาพประกอบ 89 ใบอนุญาตใช้ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสกลนคร บ้านดอนกอย

จากภาพ ใบอนุญาตใช้ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสกลนคร เพื่อแสดงว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอยได้รับอนุญาตจากจังหวัดสกลนคร ให้ใช้ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสกลนคร ตามระเบียบจังหวัดสกลนคร ว่าด้วยการใช้ตราสัญลักษณ์ผลิตภัณฑ์มาตรฐานสกลนคร พ.ศ. 2547 กับสินค้าประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ชื่อสินค้า ผ้ามัดหมี่ ผ้าสีชา ผ้าพื้น ผ้าพันคอ และผ้าปูโต๊ะ และยังพบว่า ตราสินค้าเป็นชื่อเฉพาะของผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งรับรองคุณภาพของสินค้าแต่ละประเภท หรือใช้แสดงความเป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการโฆษณา หรือสร้างชื่อเสียงให้กิจการ และตราสินค้ายังแสดงถึงความสามารถในการควบคุมตลาดสินค้า ตราสินค้าใดที่คนรู้จัก มาก ๆ เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ย่อมแสดงถึงการมีส่วนร่วมแบ่งในตลาดสินค้ามากกว่าตราสินค้าอื่น ๆ และตราสินค้ายังเป็นสิ่งแนะนำสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาดง่ายขึ้น ลักษณะตราสินค้าที่ดี ต้อง ชื่อสั้น จำง่าย ทันสมัย เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนและมีความสัมพันธ์กับตัวสินค้า เพื่อให้ผู้ใช้สินค้าหรือผู้พบเห็นเข้าใจจดจำเครื่องหมายรับรองคุณภาพสินค้าได้ง่าย

1.12 การจำหน่าย

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าอ้อมक्रम บ้านถ้ำเต่า บ้านปะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพินนา และบ้านถ่อน มีการจำหน่ายหลายช่องทาง คือ 1) ขายตรงในชุมชน 2) ขายทางเครือข่าย และขายทางเว็บไซต์ ดังนี้

1.12.1 ขายตรงในชุมชน

จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ในปี พ.ศ. 2556 กลุ่มทอผ้าอ้อมक्रमมีรายได้จากการขายในชุมชน เครือข่าย และ Ecommerce ดังนี้

กลุ่มทอผ้าอ้อมक्रमบ้านถ้ำเต่า พบว่า เป็นการขายให้ญาติพี่น้อง คนในหมู่บ้านเดียวกันที่ต้องการซื้อเป็นของฝาก หรือเป็นเครื่องสมมาโดยมีการส่งจองล่วงหน้า ส่วนใหญ่คนในชุมชนต้องการซื้อสินค้ามีคุณภาพราคาตัวเอง ให้กำไรผู้ทอเล็กน้อย และยังพบว่า มีแม่ค้าประจำหมู่บ้าน หรือกลุ่มสตรีสหกรณ์บางคนต้องการสินค้าไปขายเอง โดยตีราคาต้นทุนเมื่อขายได้เงินแล้วก็นำเงินทุนมาส่งคืนให้กลุ่ม หรือบางครั้งแม่ค้าดังกล่าวจะมารับสินค้าไปจำหน่ายในเทศกาลงานต่าง ๆ รวมถึงไปเดินขายตามสถานที่ราชการ ท้องตลาด หรือตลาดนัดชุมชน ซึ่งเป็นการกระจายรายได้ให้คนในหมู่บ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 2,182,280 บาทต่อปี (สมคิด พรหมจักร. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าอ้อมक्रमบ้านปะหว้า พบว่า การขายตรงในชุมชน โดยมีพ่อค้าในหมู่บ้านมารับสินค้าไปจำหน่ายเอง โดยทางกลุ่มคิดราคาต้นทุน และกำหนดระยะเวลาในการนำสินค้าไปจำหน่ายเมื่อถึงเวลาที่กำหนดให้นำเงินมาส่งหรือหากสินค้าขายไม่หมดให้นำมาส่งคืนเพื่อปิดรอบบัญชี หากมีความประสงค์จะนำสินค้าไปขายใหม่ก็ดำเนินการตามขั้นตอนที่เคยปฏิบัติ ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 83,500 บาทต่อปี (สายสมร ดวงศรีจันทร์. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าอ้อมक्रमบ้านดอนกอย พบว่า การขายตรงในชุมชนหรือการขายสินค้าให้คนในชุมชนหมู่บ้านดอนกอย เพื่อไปใช้ในงานประเพณีหรืองานมงคล เช่น งานบวช งานแต่งงาน จะคิดราคาต้นทุนกลุ่ม ส่วนกำไรหรือราคาที่เกิดขึ้นทุนให้เป็นเป็นการบริจาคตามศรัทธาเพื่อเป็นทุนสนับสนุนกิจกรรมกลุ่มทอผ้าอ้อมक्रमในกรณีที่บุคคลในหมู่บ้านมารับสินค้า เพื่อนำไปจำหน่าย หรือเป็นแม่ค้าประจำหมู่บ้าน กลุ่มจะคิดราคาพิเศษเพื่อแบ่งปันกำไรให้ผู้นำไปขาย และจะให้ผู้รับสินค้าไปก่อน เมื่อขายได้ค่อยนำเงินมาส่ง ทั้งนี้ต้องทำสัญญากู้ยืมสินค้าตามระเบียบของกลุ่ม เมื่อครบกำหนดสัญญาต้องนำเงินทุนมาส่งคืนคณะกรรมการกลุ่ม หากสินค้าจำหน่ายไม่หมดก็ต้องนำสินค้านั้นมาส่งคืนด้วย เพื่อปิดรอบบัญชี โดยกลุ่มให้เวลาครั้งละ 3-6 เดือน หรือไม่เกิน 12 เดือน เพราะต้องปิดบัญชีสิ้นเดือนธันวาคมของทุกปี หากแม่ค้ามีความประสงค์จะนำสินค้าไปจำหน่ายอีกก็ดำเนินการตามขั้นตอนของระเบียบกลุ่มเหมือนที่เคยปฏิบัติ ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 100,800 บาทต่อปี (ถวิล อุปรี. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าอ้อมक्रमบ้านนาดี พบว่า การขายตรงในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นช่วงเทศกาลปีใหม่ งานประเพณี งานบุญ งานบวช งานแต่งงาน หรือบางครั้งเป็นงานฌาปนกิจศพ ซึ่งคนในหมู่บ้านจะซื้อผ้าหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ไปใช้ โดยเฉพาะเป็นของขวัญในช่วงเทศกาลปีใหม่ เป็นของสมมาในงานแต่งงาน และเป็นของฝากของที่ระลึก เมื่อมีญาติพี่น้องจากต่างถิ่นมาเยี่ยมเยือน โดยกลุ่มจะขายสินค้าในราคายุติธรรม คิดกำไรเล็กน้อย ลดจากราคาขายจริงร้อยละ ยี่สิบ สำหรับแม่ค้าประจำหมู่บ้าน กลุ่มจะคิดราคาขายส่ง และให้สิทธิพิเศษ โดยให้ยืมสินค้าไปขาย

ก่อน นำเงินมาส่งคืนเมื่อขายเสร็จแล้ว หรือกำหนดระยะเวลาขีมิสินค้าคราวละ 6 เดือน แม่ค้า จะต้องนำเงินและสินค้าที่จำหน่ายไม่หมดมาปิดรอบบัญชี ตามกำหนดเวลา หากมีความประสงค์จะนำสินค้าไปขายอีก ก็ให้ดำเนินการตามระเบียบของกลุ่ม ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 54,680 บาทต่อปี (พิศพระจันทร์ เหลลาแหว. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา พบว่า การขายตรงในชุมชน โดยมี แม่ค้าประจำหมู่บ้านมารับสินค้าไปจำหน่ายในเมืองสกลนคร หรือตามเทศกาลงานสำคัญที่จัดขึ้นตาม หมู่บ้าน อำเภอ หรือตามจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งแม่ค้าดังกล่าวจะทำสัญญาขีมิสินค้าจากกลุ่ม โดยมีคนค้า ประกัน 2 คน หรือแม่ค้าบางคนจะใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน แล้วแต่กรณีมูลค่าของสินค้าน้อย ตามระเบียบที่กลุ่มกำหนด ราคาสินค้าจะคิดราคาต้นทุน ให้ขีมิได้ครั้งละ 6 เดือน แม่ค้าจะต้องนำ เงินและสินค้าที่ขายไม่หมดมาส่งคืนตามวันเวลาที่กำหนด เพื่อปิดรอบบัญชี หากมีความประสงค์จะ ขายต่อไปอีกก็ให้ดำเนินการตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่มทุกครั้ง ทั้งนี้การส่งคืนสินค้าจะต้องมี คณะกรรมการตรวจรับสินค้าให้อยู่ในสภาพปกติไม่มีตำหนิ หรือหากมีรอยเปื้อนมีตำหนิ แม่ค้า ต้องรับผิดชอบค่าเสียหายที่เกิดขึ้น ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 1,994,130 บาทต่อปี (ลาวัน จันทรทองไสย. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน พบว่า การขายตรงในชุมชนมีน้อย เนื่องจากการผลิตผ้าย้อมคราม สมาชิกในกลุ่มจะผลิตตามจำนวนสั่งซื้อของลูกค้า โดยรับยอดสั่งซื้อมาจากกลุ่ม ทอผ้าบ้านพันนา หรือบางครั้งก็มีโอกาสได้ขายให้แม่ค้าในหมู่บ้าน แต่ได้ราคาไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้น การขายตรงในชุมชนของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดีจึงมีน้อย หรืออาจจะเรียกได้ว่า ไม่นิยม ขายตรงในชุมชน เพราะสมาชิกบางคนเบิกเงินจากประธานกลุ่มบ้านพันนามาใช้จ่ายในครอบครัวก่อน แล้ว ทอผ้าส่งให้ทีหลัง ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 650,000 บาทต่อปี (กา แก้วกิ่ง. 2557 : สัมภาษณ์)

1.12.2 การขายผ่านเครือข่าย

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า การดำเนินกิจกรรมเครือข่ายของ กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถั่วเต่า บ้านบะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และบ้านถ่อน มีการดำเนินการดังนี้

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถั่วเต่า พบว่า กลุ่มได้ผลิตเนื้อครามได้จำนวน มากถึงปีละ 100 ตัน สามารถส่งจำหน่ายให้กลุ่มต่าง ๆ ที่ขาดวัตถุดิบเนื้อคราม และยังส่งให้กลุ่มทอ ผ้าม่อห้อมทางภาคเหนืออีกหลายกลุ่ม ตลอดจนส่งไปยังสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยที่ น้องชาวลาวข้ามฝั่งเข้ามาซื้อถึงหมู่บ้านปีละหลายร้อยกิโลกรัม ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงิน จำนวน 1,010,000 บาทต่อปี (สมคิด พรหมจักร. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า พบว่า กลุ่มได้ผลิตผ้ามัดหมี่ลาย โบราณได้ปีละหลายร้อยเมตร สามารถนำไปแปรรูปเป็นสิ่งของเครื่องใช้ของฝากของที่ระลึกได้จำนวน มาก และนำไปฝากขายยังเครือข่ายบ้านถั่วเต่า พร้อมกับซื้อวัตถุดิบจากบ้านถั่วเต่า ได้แก่ เนื้อคราม และฝ้าย ซึ่งบ้านถั่วเต่าเป็นศูนย์ใหญ่ที่สั่งซื้อฝ้ายจากโรงงานที่กรุงเทพมหานคร ครั้งละหลายร้อยตัน ทำให้ได้ราคาถูก บ้านบะหว้าจึงเป็นเครือข่ายที่สั่งซื้อวัตถุดิบจากบ้านถั่วเต่าอยู่เสมอ ในปี 2556 กลุ่ม มีรายได้เป็นเงินจำนวน 24,900 บาทต่อปี (สายสมร ดวงศรีจันทร์. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย พบว่า ผลิตภัณฑ์ผ้าได้ปีละหลายร้อยชิ้นจะต้องใช้วัตถุดิบจำนวนมาก โดยสั่งซื้อจากเครือข่ายบ้านถ้ำเต่า ได้แก่ เนื้อคราม และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย เช่น ผ้าพันคอ และผ้าคลุมไหล่ ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 21,700 บาทต่อปี (นิภารัตน์ ก้อนกั้น. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี พบว่า การขายแบบเครือข่าย ส่วนใหญ่กลุ่มทอผ้าบ้านนาดี นำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายยังประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีการประสานสัมพันธ์กันมานานหลายปี สินค้าที่นำไปจำหน่าย ได้แก่ ผ้าย้อมครามสีพื้น ผ้าลายมัดหมี่โบราณ กระเป๋าผู้หญิงหลายขนาด และได้ซื้อผลิตภัณฑ์จากฝั่งลาวมาขายที่ประเทศไทย ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และยังพบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี ได้ร่วมเครือข่าย การผลิตกับกลุ่มผ้าย้อมครามบ้านพินนา โดยแบ่งปันยอดจำหน่ายที่ได้รับจากการสั่งซื้อจากลูกค้า เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 869,320 บาทต่อปี (บุญเรือง การุญ. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา พบว่า บ้านพินนาเป็นศูนย์ผลิตผ้าย้อมครามที่มีชื่อเสียง มีลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมาก มีการผลิตสินค้าหลากหลายเพื่อจำหน่ายให้ลูกค้าในเครือข่าย และได้รับยอดสั่งซื้อสีคราม ผ้าย้อมครามทั้งผ้าพื้นและผ้าลายมัดหมี่เป็นจำนวนมาก จนสมาชิกของกลุ่มไม่สามารถผลิตได้ทันกับความต้องการของลูกค้า จึงได้แบ่งปันยอดสั่งซื้อให้กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน และกลุ่มอื่นอีกหลายแห่งในจังหวัดสกลนคร เป็นการกระจายรายได้ แบ่งปันความสุขซึ่งกันและกัน ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 865,870 บาทต่อปี (ลาวัน จันทรทองไสย. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน พบว่า สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อนเป็นกลุ่มเครือข่ายบ้านพินนา สองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการประสานสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง และเป็นเครือข่ายการผลิต โดยแบ่งปันยอดสั่งซื้อจากลูกค้าซึ่งกันและกัน และยังพบว่า เป็นเครือข่ายการตลาดโดยได้นำผลิตภัณฑ์ไปฝากขาย หรือยืมสินค้าไปจำหน่าย โดยคิดราคาต้นทุน ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 725,000 บาทต่อปี (วรรณทอง หอมสมัย. 2557 : สัมภาษณ์)

โดยสรุป การขายแบบเครือข่ายของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพินนา และบ้านถ่อน มีการดำเนินกิจกรรมประสานสัมพันธ์กันอยู่เสมอ และยังเป็นกลุ่มเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เครือข่ายการผลิต เครือข่ายการตลาด เครือข่ายต่างประเทศ ส่งผลให้แต่ละกลุ่มได้มีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มมีความก้าวหน้า สมาชิกได้รับความรู้และมีรายได้ช่วยสร้างเศรษฐกิจชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

1.12.3 การขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต (Ecommerce)

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า การทำธุรกิจสมัยใหม่ โดยการขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต หรือการขายทางออนไลน์ เป็นกิจกรรมยอด ซึ่งกลุ่มทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ทั้งหกกลุ่ม ได้นำมาทดลองใช้ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม โดยมีการฝึกอบรม ซึ่งมีเจ้าหน้าที่จากองค์การภาครัฐเข้ามาช่วยแนะนำ ดังนี้

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า พบว่า การขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยมีลูกหลานเยาวชนในหมู่บ้านที่สนใจธุรกิจการค้าผ้าย้อมคราม ได้มาช่วยจัดสรรเว็บไซต์ให้กลุ่ม ชื่อ <https://www.facebook.com/PhaYxmKhrmNkhrThaTeaXakasxanwySklnkhr> เพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าที่มีในกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า แต่ยังไม่มีการจำหน่ายสินค้าทางเว็บไซต์ เพราะสมาชิกยังมีความรู้ไม่เพียงพอ ต้องฝึกทักษะการใช้ระบบอินเทอร์เน็ตไปอีกสักระยะหนึ่ง และยังพบว่า การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามของกลุ่มทอผ้าบ้านถ้ำเต่า ได้มอบให้เยาวชนในหมู่บ้านที่กำลังศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา หรือระดับปริญญาตรี ซึ่งสนใจจะทำธุรกิจ สามารถรับสินค้าเพื่อจำหน่ายทางเว็บไซต์ได้ โดยกลุ่มคิดราคาต้นทุน ส่วนกำไรที่ขายได้มอบให้เป็นทุนการศึกษา สำหรับเยาวชนที่สนใจ เพื่อใช้จ่ายในการเรียนต่อไป ในปี 2556 กลุ่มมีรายได้เป็นเงินจำนวน 320,000 บาทต่อปี (สมคิด พรหมจักษ์. 2557 : สัมภาษณ์)

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า พบว่า ยังไม่มีการขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เพราะสมาชิกกลุ่มเป็นคนรุ่นเก่า ไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ก็มี การส่งเสริมให้บุตรหลานที่สนใจจะนำไปจำหน่ายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต สามารถรับสินค้าจากกลุ่มไปดำเนินการได้ โดยคิดราคาต้นทุน เป็นการช่วยเหลือทุนการศึกษาบุตรหลานในชุมชนบ้านบะหว้า

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย พบว่า ยังไม่มีการขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เพราะสมาชิกกลุ่มเป็นคนรุ่นเก่า ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับระบบอินเทอร์เน็ต แต่ปัจจุบันกำลังได้รับการส่งเสริมให้เข้าอบรมความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่ออนาคตเข้าสู่ประชาคมอาเซียน จะได้พัฒนาการขายสู่ระบบอินเทอร์เน็ต

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี พบว่า ยังไม่มีการขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เพราะปัจจุบันสมาชิกกำลังศึกษาโดยมีการเข้าอบรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับการขายสินค้าผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ในโอกาสที่จะเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 นี้ และ ยังพบว่า กลุ่มเปิดโอกาสให้เยาวชนลูกหลานที่กำลังศึกษาในระดับอุดมศึกษาขึ้นไปที่สนใจจะทำธุรกิจค้าผ้าย้อมครามผ่านระบบอินเทอร์เน็ต สามารถรับสินค้าไปจำหน่ายได้ โดยคิดราคาต้นทุน ส่วนกำไรทั้งหมดจะมอบให้ผู้ดำเนินการ เพื่อเป็นทุนการศึกษาต่อไป

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา พบว่า มีเว็บไซต์ที่กลุ่มได้ใช้ในปัจจุบัน ชื่อ <http://www.baanpanna.com/2012/08/products-process.html> เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามของกลุ่ม โดยมีกลุ่มเครือข่ายบ้านถ้ำเต่าร่วมประชาสัมพันธ์ด้วย แต่ยังไม่มีการจำหน่ายทางเว็บไซต์ เพราะความสามารถของสมาชิกยังไม่เพียงพอ สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นเก่า ไม่ได้รับการเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ปัจจุบันกลุ่มกำลังสนับสนุนให้สมาชิกเข้าร่วมการอบรมเพื่อนำความรู้มาใช้ในการจำหน่ายสินค้าผ่านระบบอินเทอร์เน็ต และยังพบว่า เว็บไซต์นี้ บุตรชายของแม่ทองพูล สุราวงค์ เป็นตัวแทนกลุ่มช่วยประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีข้อมูลเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ ผู้สนใจสามารถเข้าไปดูและสั่งซื้อสินค้าทางโทรศัพท์ ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่แม่คำพูล สุราวงค์ 042-729117 หรือ 089-8401343 ได้ทุกวัน

กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน พบว่า ยังไม่มีการจำหน่ายทางเว็บไซต์ เพราะสมาชิกกลุ่มทั้งหมดเป็นคนรุ่นเก่า มีการศึกษาไม่สูง ไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมหรือขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ตได้ ปัจจุบันสมาชิกได้รับความสนใจจากภาครัฐให้เข้าอบรมเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้ในโอกาสจะเข้าสู่อาเซียนในปีพ.ศ. 2558 นี้ ปัจจุบัน การขายผ่านทางระบบ

อินเทอร์เน็ต หรือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทางเว็บไซต์ เป็นการนำเสนอข้อมูลผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพทุกระดับ เป็นการบริการลูกค้าแบบใหม่ รวดเร็วทันต่อความต้องการแต่ต้องศึกษาให้ละเอียด ผู้ดำเนินกิจกรรมต้องมีความรอบคอบ รอบรู้ทันต่อแนวคิดติดตามสถานการณ์หรือเรียนรู้ระบบอยู่เสมอ “รู้เขารู้เรา” โดยเฉพาะการส่งสินค้า การจ่ายเงินค่าสินค้าโดยโอนผ่านระบบออนไลน์ ทั้งนี้เพราะลูกค้าทางเว็บไซต์ไม่เคยเห็นหน้า ไม่คุ้นเคย คนซื้อกับคนขายไม่เคยรู้จักกัน สิ่งเหล่านี้ต้องนำมาวิเคราะห์ให้ชัดเจนก่อนดำเนินกิจกรรมการขายสินค้าผ่านระบบอินเทอร์เน็ตดังกล่าว

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ได้ประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตสินค้าเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิด ให้ลูกค้าได้เลือกใช้ตามความต้องการ ใช้วัตถุดิบธรรมชาติ ได้แก่ ฝ้ายปลูกเอง ปั่นเส้นฝ้ายเอง หรือใช้เส้นฝ้ายแท่งจากโรงงาน สีครามธรรมชาติปลูกเองจะได้คุณภาพดีกว่าต้นครามที่ขึ้นตามธรรมชาติ ขั้นตอนการผลิตแบบดั้งเดิมโดยสืบทอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น “พ่อแม่พาทำ” ใช้เครื่องมืออุปกรณ์ดั้งเดิมทอผ้าฝืนด้วยมือ ลวดลายมีประวัติความเป็นมาตามความเชื่อ และนำมาประยุกต์เป็นลายสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การฟอกย้อม เป็นไปตามธรรมชาติปลอดสารเคมี ความเชื่อ พิธีกรรม ชุมชนยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการสวมใส่เสื้อผ้า และการใช้ผ้าในพิธีกรรม เช่น เครื่องสมมาญาติผู้ใหญ่ในพิธีแต่งงาน การประเมินคุณภาพ เส้นฝ้ายย้อมครามสกลนครได้รับการตรวจสอบคุณภาพรับประกันสีไม่ตก การออกแบบ โดยออกแบบตามแนวคิดของกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ ภาคชุมชน หรือตามแบบที่ลูกค้ากำหนด การแปรรูป ได้แปรรูปเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป สิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน ของฝากของที่ระลึก และผ้าตามความเชื่อ พิธีกรรม ตราสินค้า ยังมีน้อย กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ การจำหน่ายมีหลายช่องทาง คือ การขายตรงในชุมชน เครือข่าย และอินเทอร์เน็ต นิยมมากที่สุด คือ ขายตรงในชุมชน เพราะกิจกรรมกลุ่มเน้นการผลิต ลูกค้าต้องการสินค้าชนิดใดให้แวะไปชมและเลือกซื้อได้ที่กลุ่มทอผ้าย้อมครามได้ทุกวันไม่มีวันหยุด ทั้งนี้เพื่อการบริการลูกค้าและเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

ตาราง 6 สรุปรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม ปี 2554-2556

กลุ่มทอผ้า ย้อมคราม	พ.ศ. 2554	พ.ศ. 2555	พ.ศ. 2556	หมายเหตุ
1. บ้านถ้ำเต่า	2,900,000	3,231,000	3,512,280	ปี พ.ศ. 2556 ธุรกิจผ้าย้อมครามขายได้น้อยทุกกลุ่ม ยกเว้นบ้านถ้ำเต่า เพราะมีวัตถุดิบ ได้แก่ เนื้อคราม(สีคราม) สามารถสร้างรายได้ให้กลุ่มปีละไม่น้อยกว่า 5,000 กิโลกรัม เป็นเงินประมาณ 500,000 บาท
2. บ้านชะหว่า	107,085	100,500	108,400	
3. บ้านดอนกอย	110,970	120,000	122,500	
4. บ้านนาดี	2,530,000	3,100,000	924,000	
5. บ้านพันนา	2,657,600	2,900,000	2,860,000	
6. บ้านถ่อน	849,200	835,045	790,000	

2. สภาพปัญหาของผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร
 สภาพปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร พบว่า
 แต่ละกลุ่มประสบปัญหา ดังนี้

2.1 ชนิดผลิตภัณฑ์

- 2.1.1 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า ผลิตภัณฑ์ ยังเป็นแบบเดิม มีคู่แข่งมาก
 2.1.2 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า ผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย มีคู่แข่งมาก
 จำหน่ายได้ช้า
 2.1.3 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย ผลิตภัณฑ์แบบเดิม ลอกเลียนแบบง่าย
 2.1.4 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี ผลิตภัณฑ์ไม่หลากหลาย ไม่ทันความ
 ต้องการของตลาด
 2.1.5 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา ทักษะการผลิตผลิตภัณฑ์ยังเป็นแบบเดิม
 ต้องปรับปรุง

2.1.6 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน ผลิตภัณฑ์แบบเดิม ลอกเลียนแบบได้ง่าย

2.2 วัตถุดิบ

ปัจจุบันวัตถุดิบ ได้แก่ เส้นฝ้ายที่ผลิตจากใยฝ้ายธรรมชาติหายาก เพราะไม่มี
 พื้นที่ปลูก เนื่องจากพื้นที่ดั้งเดิมที่เคยปลูกฝ้าย ได้มีการปรับให้เป็นพื้นที่ปลูกสร้างบ้านเรือน รีสอร์ท
 บ้านพัก ร้านอาหาร และสถานที่พักผ่อน ทำให้การปลูกพืชเศรษฐกิจหลายอย่าง โดยเฉพาะการปลูก
 ฝ้ายหมดไปจากชุมชน จำเป็นต้องสั่งซื้อจากโรงงานในกรุงเทพมหานคร ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในการ
 ขนส่งเพิ่มขึ้น ประกอบด้วย เส้นฝ้ายราคาสูงขึ้นจากเดิม กิโลกรัมละ 119 บาท ปัจจุบันราคา
 กิโลกรัมละ 150 บาท สีครามกิโลกรัมละ 100 บาท ปัจจุบันกิโลกรัมละ 200 บาท และค่าแรงคน
 วันละ 300 บาท ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นตามลำดับ จึงเกิดปัญหาในกลุ่มทอผ้าย้อมคราม ดังนี้
 (ศศิธร เจริญหอม. 2557 : สัมภาษณ์)

2.2.1 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า วัตถุดิบเส้นฝ้ายหายาก ต้องสั่งซื้อจาก
 โรงงาน ราคาสูง ค่าเช่าต่อการขนส่ง

2.2.2 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า วัตถุดิบ ได้แก่ สีคราม และเส้นฝ้าย
 หายาก ไม่เพียงพอต้องสั่งซื้อจากกลุ่มเครือข่าย และท้องตลาด ราคาสูงมาก

2.2.3 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย วัตถุดิบ สีครามมีน้อย ไม่เพียงพอ
 ต้องสั่งซื้อจากเครือข่ายหลายแห่ง เส้นฝ้าย หายาก ต้องสั่งซื้อจากโรงงาน ราคาสูง

2.2.4 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี วัตถุดิบหายาก ได้แก่ เส้นฝ้าย ไม่
 เพียงพอต้องสั่งซื้อจากโรงงาน ราคาขนส่งแพง ทำให้ต้นทุนผลิตสูงขึ้น

2.2.5 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา วัตถุดิบ สีครามผลิตเองมีน้อยไม่
 เพียงพอต้องสั่งซื้อจากเครือข่ายหลายแห่ง ทำให้ล่าช้า

2.2.6 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน วัตถุดิบ เส้นฝ้ายผลิตเองมีน้อยไม่
 เพียงพอต้องสั่งซื้อจากโรงงานที่กรุงเทพมหานคร เพิ่มค่าใช้จ่ายการขนส่ง ทำให้ผลิตภัณฑ์กลุ่มต้องขาย
 ราคาสูงขึ้น

2.3 ขั้นตอนการผลิต

ขั้นตอนการผลิต ยังใช้แบบดั้งเดิม เพราะเป็นภูมิปัญญากำหนดด้านเวลา ประกอบด้วยค่าแรงงานสูงขึ้น แรงงานหายาก ทำให้เกิดปัญหาในการขั้นตอนการผลิตผ้าย้อมครามของแต่ละกลุ่มดังนี้

2.3.1 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า ปัญหา พบว่า ค่าแรงงานสูงขึ้น ขั้นตอนการผลิตต้องใช้เวลาเท่าเดิม (แบบดั้งเดิม) อาทิ การแช่ใบคราม การโจกคราม หรือเวลาทุกขั้นตอน ต้องเพิ่มการลงทุนโดยบวกค่าแรงเพิ่ม

2.2.2 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านชะหว้า พบว่า ปัญหาเกิดจากค่าแรงสูง เดิมเคยจ้างช่างย้อมวันละ 100 บาท ปัจจุบันต้องจ่ายวันละ 300 บาท ระยะเวลาเท่าเดิม ต้องเพิ่มต้นทุน การผลิต

2.2.3 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย ค่าแรงสูงจากวันละ 100 บาท เพิ่มเป็น วันละ 300 บาท

2.2.4 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี ค่าแรงสูงจากวันละ 100 บาท เพิ่มเป็นวันละ 300 บาท

2.2.5 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา ค่าแรงสูง แรงงานหายาก งานล่าช้า

2.2.6 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน ค่าแรงสูง เดิมวันละ 100 บาท ปัจจุบันเพิ่มเป็นวันละ 300 บาท ประกอบกับแรงงานหายากทำให้งานล่าช้า (ศศิธร เชิงหอม. 2557 : สัมภาษณ์)

2.4 อุปกรณ์ เครื่องมือ

จากการสังเกต พบว่า การใช้อุปกรณ์เครื่องมือการผลิตผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ทั้งหกกลุ่ม ยังใช้อุปกรณ์แบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นอุปกรณ์เครื่องมือการผลิตผ้าย้อมครามด้วยมือหรือเรียกว่า การทอมือ ปัญหาที่พบมีดังนี้

2.4.1 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า ปัญหา ฟืม กระสวย ต้องสั่งซื้อจากที่อื่น ราคาแพงมาก เช่น ฟืม เดิมเคยซื้อราคาตัวละ 450-1,200 บาท ปัจจุบันราคาตัวละ 2,000-3,000 บาท หรือถ้าฟืมขนาดพิเศษ หน้ากว้าง 3 เมตร ตัวละประมาณ 8,500-10,000 บาท ช่างหายาก หากมีการชำรุดเสียหายต้องรอช่างทำฟืมจากจังหวัดร้อยเอ็ด หรือซื้อใหม่ และอุปกรณ์อื่น ๆ ราคาสูงขึ้น ช่างหายาก

2.4.2 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านชะหว้า อุปกรณ์ เครื่องมือการผลิตทุกชนิด ราคาแพงขึ้นตามกาลเวลา ช่างซ่อมหายาก หากมีการชำรุด เสียหาย ต้องซื้อใหม่ เพราะถูกกว่าค่าซ่อมแซม

2.4.3 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย อุปกรณ์ เครื่องมือ โดยเฉพาะฟืมหายาก ราคาแพง หากชำรุดต้องทิ้ง เพราะช่างซ่อมหายาก

2.4.4 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี อุปกรณ์ เครื่องมือ ได้แก่ ฟืม หายาก ราคาแพง ใช้งานได้น้อย ช่างซ่อมหายาก หากชำรุดต้องทิ้ง

2.4.5 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา อุปกรณ์ เครื่องมือทุกชนิดราคาแพง โดยเฉพาะฟืม หากชำรุดต้องรอช่างซ่อมนาน เสียเวลา หรือต้องทิ้ง

2.4.6 กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน อุปกรณ์ เครื่องมือ ราคาแพง โดยเฉพาะฟืม ชำรุดแล้วต้องทิ้ง ไม่มีการซ่อมแซม เพราะราคาแพง

2.5 ลวดลาย

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ ไม่พบปัญหาเกี่ยวกับลวดลาย เพราะแต่ละกลุ่มมีช่างมัดหมี่ที่เป็นแม่ครูภูมิปัญญาลอกเลียนแบบได้แต่ไม่เหมือนลายดั้งเดิม เพราะแต่ละลวดลายมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของช่างมัดหมี่ หรือเรียกได้ว่ามีความแตกต่างบนความเหมือน

2.6 การฟอกย้อม ปัญหา พบว่า การย้อมแต่ละครั้งได้สีไม่เหมือนเดิม

2.7 ความเชื่อ พิธีกรรม ปัญหา พบว่า คนรุ่นใหม่ให้ความสนใจน้อย จึงนำวิตกว่าพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าย้อมครามลดน้อยลงและกำลังจะหมดไปจากชุมชนชาวจังหวัดสกลนคร

2.8 การประเมินผล ไม่พบปัญหา เพราะทุกครั้งที่มีการฟอกย้อมมีการประเมินเส้นด้าย โดยการล้างน้ำสะอาดจนไม่มีสีครามหลงเหลืออยู่ก่อนนำไปทอเป็นผืนผ้า

2.9 การออกแบบ ปัญหา พบว่า ลอกเลียนแบบได้ง่าย แต่ละกลุ่มมีการออกแบบเหมือนกัน ได้แก่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าสไบ ผ้ามัดหมี่ และผ้าพื้น จนดูไม่ออกว่าใครลอกเลียนใคร

2.10 การแปรรูป ปัญหา พบว่า รูปแบบผลิตภัณฑ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ละกลุ่มต้องรับจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ให้หมดโดยเร็วเพื่อป้องกันความล้าหลัง หรือผลิตภัณฑ์เก่าแก่ไม่ทันสมัย

2.11 ตราสินค้า ปัญหา พบว่า หลายกลุ่มยังไม่มีตราสินค้าที่ชัดเจน ทำให้สินค้าจำหน่ายได้ราคาต่ำ และต้องอธิบายให้ลูกค้าฟังซ้ำซ้อน

2.12 การจำหน่าย ปัญหา พบว่า ช่องทางการจำหน่ายสินค้ายังมีน้อย ขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ตต้องการฝึกอบรมให้ความรู้สมาชิกเพิ่มมากขึ้น

โดยสรุป ปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร ยังมีหลายอย่าง ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐและภาคชุมชนช่วยกันแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร และชุมชนภาคอีสานให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

ตอนที่ 3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการทำให้ทราบว่า ในอดีตการทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร นิยมทอผ้าพื้นสีขาวธรรมชาติของใยฝ้าย แล้วนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อ กางเกง แล้วจึงนำไปย้อมสีคราม หลาย ๆ ครั้งจนเกือบเป็นสีดำ เรียกว่า “ย้อมหม้อนิล” เพื่อใช้สำหรับสวมใส่ไปทำนา ทำสวน และทอเป็นผืนผ้าลายมัดหมี่เป็นผ้าชิ้น สำหรับผู้สูงอายุนำไปทำบุญที่วัด ไปร่วมงานประเพณีที่จัดขึ้น ในท้องถิ่น ปัจจุบันการทอผ้าย้อมครามได้มีการประยุกต์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประยุกต์อย่าง หลากหลาย ได้แก่ การประยุกต์ผืนผ้า การออกแบบ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการจำหน่าย ดังรายละเอียด

1. การประยุกต์ผืนผ้า

กลุ่มผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และ บ้านถ่อน ได้นำเสนอผืนผ้าที่ประยุกต์ ได้แก่ ผ้าสีพื้น ผืนผ้าลายมัดหมี่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าขาม้า ผ้าม่าน และผ้าปูโต๊ะ ดังนี้

1.1 ผ้าสีพื้น การทอผ้าสีพื้นแบบดั้งเดิมนิยมใช้สีเดียวกันทั้งเส้นยืนและเส้นพุ่ง ปัจจุบันได้ประยุกต์โดยการทอแบบลายขัด คือ เส้นพุ่ง ย้อมสีอ่อน เส้นยืนย้อมสีเข้ม เมื่อทอสาน ขัดกันผ้าจะออกมาเป็นลวดลายสลับสวยงามตามธรรมชาติของสีย้อม และยังมีผ้าพื้นลายเกล็ดเต่า โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการค้นเส้นยืน สลับสีเข้ม สีอ่อน และใช้ด้ายเส้นพุ่งสีเข้ม สีอ่อน ทอสลับ เป็นลายตารางสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ เรียกว่า “ลายเกล็ดเต่า” ผ้าพื้นดังกล่าว มีขนาดหน้ากว้างประมาณ 100 เซนติเมตร สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดเย็บเสื้อผู้ชายได้ โดยใช้ความยาวประมาณ 2 เมตรครึ่ง (2.50 เมตร) ตัดเสื้อสุทสุภาพบุรุษได้ 1 ตัว หรือจะนำไปตัดเย็บเป็นชุดทำงานสำหรับ สุภาพสตรีโดยใช้ความยาวประมาณ 4 เมตร ตัดชุดสุภาพสตรีได้ 1 ชุด

1.2 ผ้าลายมัดหมี่ ผืนผ้าที่ทอเป็นผ้าลายมัดหมี่ ส่วนใหญ่ได้ประยุกต์ลวดลายตาม ความนิยมของลูกค้า ได้แก่ ลายอัตลักษณ์แต่ละท้องถิ่น เช่น ลายสะแกธรรม (ลายประจำจังหวัด สกลนคร) ลวดลายที่เป็นเรื่องราวเหตุการณ์ในปัจจุบัน หรือเรื่องเล่าตามความเชื่อ เช่น ลายไหล เรือไฟ ลายนาคน้อย ลายนาคใหญ่ ลายคลื่นสีนาคี ลายข้าวปุ้น กบกินเดือน (จันทร์ปราศ) ลาย คอกม้า ลายผีเสื้อ และลายอื่น ๆ ตามที่ลูกค้ากำหนดให้ ซึ่งช่างมัดหมี่สามารถใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการมัดลวดลายได้ตามที่ลูกค้าต้องการ

ผ้าลายมัดหมี่ดังกล่าว ยังได้ประยุกต์ให้มีขนาดหน้ากว้างจากเดิมกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร ปัจจุบันกว้างประมาณ 100 เซนติเมตร สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดเย็บเป็น ผ้าถุงสำเร็จรูป 1 ผืน ใช้ความยาวประมาณ 150 เซนติเมตร หรือตัดชุดสุภาพสตรี 1 ชุด ใช้ความ ยาวผืนผ้าประมาณ 4 เมตร และเสื้อสุทสุภาพบุรุษ 1 ตัว ใช้ความยาวของผืนผ้าประมาณ 2 เมตร ครึ่ง

1.3 ผ้าพันคอและผ้าคลุมไหล่ กลุ่มทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ได้ประยุกต์ผ้า ย้อมครามเป็นผืนผ้าขนาดเล็ก สำหรับพันคอใช้ได้ทั้งสุภาพบุรุษและสุภาพสตรี ส่วนผ้าคลุมไหล่นิยมใช้ เฉพาะสุภาพสตรี ลวดลายที่ประยุกต์ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นลวดลายมัดหมี่ อันเกิดจากการจินตนาการ

ของช่างมัดย้อม ด้วยวิธีการจับผืนผ้ามัดเป็นกระจุกโดยใช้เชือกฟางมัดให้แน่น แล้วนำไปย้อมน้ำย้อมครามตามขั้นตอนการย้อม

ขนาดผ้าย้อมคราม การทอผ้าพื้นคอนิยมิใช้ด้ายเส้นเล็กทอเป็นผืนผ้าขนาดความกว้างประมาณ 30-35 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 1.80 เซนติเมตร เหมาะสำหรับสุภาพบุรุษ สุภาพสตรีส่วนใหญ่ นิยมใช้ผ้าหน้ากว้างประมาณ 60-65 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1.80 เซนติเมตร เหมาะสำหรับเป็นผ้าคลุมไหล่ และยังมีนิยบทอผ้าพื้นขนาดหน้ากว้าง 0.75 เมตร ยาว 2 เมตร แล้วนำมามัดย้อมเป็นการออกแบบลวดลายบนผืนผ้าโดยการมัดแล้วนำไปย้อมสีที่ได้จากธรรมชาติเพื่อสร้างทางเลือกที่หลากหลายให้กับลูกค้า

1.4 ผ้าขาวม้า ผ้าขาวม้ายังเป็นที่นิยมของลูกค้าทั่วไปเพราะผ้าขาวม้า จังหวัดสกลนคร ส่วนใหญ่ใช้ใยฝ้ายธรรมชาติเส้นใหญ่ใช้ได้ทนนาน เป็นผ้าที่ใช้ประโยชน์ได้เอนกประสงค์ โดยเฉพาะคุณสมบัติพิเศษซบเหงื่อได้ดี ยังคงอนุรักษ์ลวดลายแบบดั้งเดิม คือ ลายตารางสี่เหลี่ยมสีครามและสีขาว ลูกค้าส่วนใหญ่นิยมซื้อเป็นของที่ระลึก

ขนาดของผ้าขาวม้า กลุ่มทอผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ยังอนุรักษ์มาตรฐานของผ้าขาวม้า จึงเป็นผ้าเอกลักษณ์ของชาวอีสาน โดยใช้ขนาดความกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร ความยาว 200 เซนติเมตร ราคาจำหน่ายประมาณผืนละ 150-200 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของเส้นด้ายที่นำมาใช้ในการทอ

1.5 ผ้าม่าน การประยุกต์ผืนผ้าสำหรับใช้ประโยชน์ในการทำผ้าม่าน ประตูหน้าต่าง ในสำนักงาน อาคารบ้านเรือน ปัจจุบันเป็นที่นิยมของลูกค้าทั้งชาวไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ลวดลายที่ประยุกต์ใช้ส่วนใหญ่เป็นลายมัดหมี่ เช่น ลายต้นสน ลายดอกไม้ พืช สัตว์ ลายฝนตกที่หน้าต่าง หรือลวดลายจากจินตนาการของช่างมัดหมี่ และลวดลายตามความต้องการของลูกค้าที่สั่งจอง โดยลูกค้าออกแบบกำหนดลวดลายให้ช่างมัดหมี่ดำเนินการตามความประสงค์ของลูกค้า

ขนาดของผ้าม่าน การกำหนดขนาดความกว้าง ความยาว ของผืนผ้าที่จะนำไปใช้เป็นผ้าม่านประตู ผ้าม่านหน้าต่าง ได้ประยุกต์จากความกว้าง ความสูงของประตู หรือหน้าต่าง ซึ่งมาตรฐานทั่วไปกว้างประมาณ 1.10 เมตร สูงประมาณ 2.20 เมตร หรือตามที่ลูกค้ากำหนดให้

1.6 ผ้าปูโต๊ะ การประยุกต์ผืนผ้าสำหรับใช้เป็นผ้าปูโต๊ะ ปัจจุบันกำลังเป็นที่สนใจของลูกค้า ผ้าปูโต๊ะที่ลูกค้านิยม ส่วนใหญ่เป็นผ้าลายมัดหมี่จากจินตนาการที่ช่างมัดหมี่ได้ออกแบบผสมผสานจากลวดลายดั้งเดิมนำมาประยุกต์กับลายสมัยใหม่ เช่น ลายปลาตอง ลายคอกม้า ลายต้นสน และลายตารางสี่เหลี่ยม หรือผ้าพื้นสีธรรมชาติทอสลับลายย้อมคราม ประดับตกแต่งด้วยผ้าลูกไม้หรือผ้าอื่น ๆ ตามความนิยมของลูกค้า

2. การออกแบบผลิตภัณฑ์

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านคำเต่า บ้านบะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และบ้านถ่อน ได้มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยมีแนวคิดจากภูมิปัญญาของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อสนองความต้องการของลูกค้า ซึ่งมีหลากหลายอาชีพ มีความต้องการแตกต่างกัน และจุดประสงค์สำคัญในการออกแบบผลิตภัณฑ์ คือ การเปลี่ยนแปลงจากพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้ เป็นไปตามวิถีทางของสังคมสมัยใหม่ ที่มีความเจริญทางเทคโนโลยี ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร

การออกแบบผลิตภัณฑ์กลุ่มทอผ้าย้อมครามดังกล่าว สามารถแบ่งเป็นประเภทได้ 3 ประเภท คือ 1) ผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มยังไม่เคยผลิต 2) ผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมนำมาประยุกต์ให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ 3) ผลิตภัณฑ์ผสมผสานหรือผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ดังนี้

2.1 ผลิตภัณฑ์ที่กลุ่มยังไม่เคยผลิต ได้แก่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าคลุมเตียง ผ้าปูโต๊ะ ผ้าพันคอ ผ้า màn ประตุ หน้าต่าง โดยมีการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ใหม่ที่ดีกว่าเดิมไม่เหมือนคนอื่นที่มีในท้องตลาด ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้แบ่งการออกแบบผลิตภัณฑ์ไว้

2 วิธี คือ สร้างเอกลักษณ์ของสินค้าตามแนวโน้มของการออกแบบ และสร้างเอกลักษณ์ของสินค้าที่ไม่เป็นไปตามแนวโน้มการออกแบบ ซึ่งรูปแบบของผลิตภัณฑ์อาจจำกัดหรือขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย

2.2 ผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมนำมาประยุกต์ให้เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ ได้แก่ ผ้าฝ้ายย้อมคราม (ผ้าสีพื้น) เดิมทอเป็นผืนสำหรับจำหน่ายให้ลูกค้า โดยตัดแบ่งขายตามความต้องการของลูกค้า ซึ่งคิดราคาขายปลีกเมตรละประมาณ 60-85 บาท ผ้าสีพื้นดังกล่าว กลุ่มได้นำมาประยุกต์โดยตัดเย็บเป็นเสื้อสำเร็จรูปทั้งเสื้อสุภาพบุรุษ และสุภาพสตรี ซึ่งมีการตกแต่งคอเสื้อ ปลายแขน และกระเป๋าทำให้เกิดมูลค่าเพิ่ม สามารถจำหน่ายได้ราคาตัวละ 800-1200 บาท ซึ่งใช้ผ้าพื้นประมาณ 3 เมตร และผ้าลายมัดหมี่ดั้งเดิมนิยมทอสำหรับให้เป็นผ้าชิ้นสำหรับสุภาพสตรี ปัจจุบันมีการนำผ้ามัดหมี่มาประยุกต์เป็นเสื้อสุภาพบุรุษ และตัดเย็บเป็นชุดสวมใส่ไปทำงาน สำหรับสุภาพสตรี โดยมีการออกแบบตกแต่งให้แปลกใหม่ ทันสมัยตามความนิยมของลูกค้า ส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่ม สามารถจำหน่ายได้ราคาสูง ชุดละประมาณ 1,500-2,500 บาท

2.3 ผลิตภัณฑ์ผสมผสานหรือผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย ได้แก่ กระเป๋าถือสุภาพบุรุษ โดยมีการนำอุปกรณ์สมัยใหม่มาตกแต่ง เช่น สายสะพาย ซิปเปิดปิด ล้อเลื่อนสำหรับเป็นตัวช่วยในการลากดึง (กระเป๋าลาก) รองเท้าสุภาพสตรี กล่องกระดาดขมิ้น กระจ่างโน้ตบุ๊ก ม่านประตุ หน้าต่าง ซึ่งมีการตกแต่งด้วยผ้าประเภทอื่น(ผ้าลูกไม้) เพื่อให้เกิดความสวยงามโดดเด่นเพิ่มขึ้น

การออกแบบดังกล่าว ทำให้แต่ละกลุ่มมีผลิตภัณฑ์หลากหลาย เพิ่มความสนใจของลูกค้า ผลิตภัณฑ์สามารถจำหน่ายได้ทุกเทศกาล ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้า และรายได้อื่นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

นักออกแบบ

การออกแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านชะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพินนา และบ้านถ่อน จังหวัดสกลนคร ได้แนวคิดจากองค์กรภาครัฐและภาคชุมชน คือ

1. สมาชิกในกลุ่มทอผ้าย้อมคราม โดยให้แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาการทอผ้า การฟอกย้อม การมัดลวดลาย เพื่อให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์และสนองความต้องการของลูกค้า
2. พัฒนาชุมชน ให้ความรู้เกี่ยวกับการตลาด การทำบัญชี การสร้างเครือข่ายผลิตภัณฑ์ การแลกเปลี่ยนสินค้า หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการตลาด และยังมีบทบาทในการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการฝึกทักษะการพูด การนำเสนอ ผลงาน ผลิตภัณฑ์ในกลุ่ม ด้านการตลาด โดยเป็นผู้นำในการจัดแสดงสินค้าในงานหรือเทศกาลงานต่าง ๆ การจำหน่ายสินค้า โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการประเมินราคาต้นทุน กำไร และราคาขาย การจัดทำแผ่นพับ โบปลิ้ว เพื่อประชาสัมพันธ์สินค้าและการจัดทำนามบัตร การวิเคราะห์แนวโน้มการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์

ด้านการผลิต ให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดซื้อวัตถุดิบที่เหมาะสม การประเมินราคา ฝึกอบรมเพิ่มความรู้อื่นๆที่ทักษะการผลิต และการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ตลอดจนตลาดรองรับผลิตภัณฑ์

ด้านการเงิน อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์สถานการณ์การเงินของกลุ่ม ต่อ การลงทุน และมีการระดมทุนจากสมาชิกเพื่อให้มีทุนหมุนเวียนมากขึ้น โดยมีการสรุปผล จัดทำงบดุล และปันผลสมาชิก

3. อุตสาหกรรมจังหวัด ให้ความรู้เกี่ยวกับคุณภาพผลิตภัณฑ์ การกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ การกำหนดรูปแบบ บรรจุภัณฑ์ สีของผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า และการติดฉลากหรือเครื่องหมายผู้ผลิตหรือผู้จำหน่าย เพื่อเป็นสิ่งรับประกันคุณภาพสินค้าให้เกิดมูลค่าเพิ่ม

4. ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) เป็นหน่วยงานที่รับปรึกษาให้ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปพบเจ้าหน้าที่ที่สำนักงาน TCDC เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหัวหน้าสาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ คือ นายศรศิลป์ ชิมกลาง ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเสนอในที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้ตัวแทนกลุ่มทอผ้าย้อมครามทั้งหกกลุ่มนำไปขยายผลต่อไป

3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์

กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และบ้านถ่อน ได้มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ อันเกิดจากแนวคิดที่จะสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมของผ้าย้อมครามมี 2 แบบ แบบแรก ได้แก่ เสื้อ และกางเกง สำหรับนุ่งห่มในครัวเรือน หรือสวมใส่ทำงานกลางแจ้งตามความเหมาะสม แบบที่สอง ผ้ามัดหมี่โดยนำเส้นฝ้ายสีครามมัดหมี่เป็นลวดลายตามต้องการ แล้วนำไปย้อมสีคราม ผ้าลายมัดหมี่ชิ้นนี้เป็นผ้าถุงมัดหมี่ลวดลายสวยงามสำหรับสวมใส่ไปทำงาน ไปติดต่อราชการ ไปงานบุญหรืองานมงคลที่จัดขึ้นในท้องถิ่น ถ้าทั้งสองแบบได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นจนกลายเป็นผ้าเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งได้รับความสนใจจากชาวจังหวัดสกลนครเป็นอย่างมาก

ปัจจุบันผ้าย้อมครามนอกจากได้รับความสนใจจากชาวจังหวัดสกลนคร และจังหวัดใกล้เคียง ในภาคอีสานแล้ว ยังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมากไม่น้อยที่เข้ามาศึกษาดูงาน เยี่ยมชมกิจกรรมกลุ่ม และได้สนับสนุนซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มไปเป็นของฝากของที่ระลึก ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมครามมีแนวคิดในการแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างหลากหลาย สามารถแยกประเภทการแปรรูปผลิตภัณฑ์ออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ประเภทเครื่องนุ่งห่ม 2) ประเภทสิ่งของเครื่องใช้ 3) ประเภทของที่ระลึก ดังรายละเอียด

3.1 ประเภทเครื่องนุ่งห่ม การแปรรูปผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องนุ่งห่ม โดยนำเอาฝืนผ้าย้อมครามที่เป็นผ้าพื้นมาตัดเย็บเป็นเสื้อ สำหรับสุภาพสตรี และเสื้อ-กระโปรง สำหรับสุภาพสตรี ซึ่งมีการออกแบบตกแต่งให้สวยงามตามความเหมาะสม และยังมีผ้าลายมัดหมี่ที่นำมาตัดเย็บเป็นเสื้อสุท สำหรับสุภาพบุรุษ หรือตัดเย็บเป็นชุดสวมใส่สำหรับสุภาพสตรี ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

3.1.1 เครื่องนุ่งห่มสำหรับสุภาพบุรุษ โดยนำผ้าสีพื้นหรือผ้าลายมัดหมี่ไปตัดเย็บเป็น เสื้อสุท หรือชุดลำลองสำหรับสุภาพสตรี ใช้สวมใส่ไปทำงาน ไปติดต่อราชการ ไปเทศกาลงาน ประเพณีท้องถิ่น งานบุญประเพณีที่จัดขึ้นในชุมชน หรืองานเอกลักษณ์ท้องถิ่นตามความเหมาะสม

3.1.2 เครื่องนุ่งห่มสำหรับสุภาพสตรี โดยนำผ้าย้อมครามสีพื้น หรือผ้าลายมัดหมี่ ย้อมครามไปตัดเย็บเสื้อผ้าชุดแต่งกายสำหรับสุภาพสตรี โดยเฉพาะผ้าลายมัดหมี่ ชาวผู้ไทยนิยมนำมา ตัดเย็บเป็นผ้าถุงสำเร็จรูป ใช้สำหรับสวมใส่ไปทำบุญ เน้นความเป็นวัฒนธรรมหรือความเป็นเอกลักษณ์ ชาวผู้ไทย และกลุ่มข้าราชการนิยมนำผ้ามัดหมี่ไปตัดเย็บเป็นชุดสำหรับสวมใส่ไปทำงาน ส่วนผ้าพื้น จะออกแบบตัดเย็บเป็นเสื้อร่วมสมัย ประดับตกแต่งด้วยผ้าลายสวยงาม หรือตัดเย็บตามความต้องการ ของลูกค้าสั่งจอง ปัจจุบันเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทั้งแบบเสื้อเดี๋ยวมและแบบชุดกระโปรง เป็นสินค้าขายดี ราคาจำหน่ายเริ่มต้นที่ 500-2,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการออกแบบตกแต่ง

นอกจากเสื้อผ้าสำเร็จรูปแล้ว ยังมี ผ้าหมี่ ผ้าสบู่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ และ ผ้าแพรมน ซึ่งเป็นสิ่งของเครื่องใช้สำหรับสุภาพสตรี โดยเฉพาะผ้าคลุมไหล่ และผ้าพันคอ ปัจจุบัน เป็นสินค้าขายดี ลูกค้าต้องสั่งจองล่วงหน้า ในกรณีที่ต้องการสินค้าจำนวนมาก เพราะต้องใช้เวลาใน การผลิตเนื่องจากผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามเป็นผ้าทอด้วยมือ และมีกระบวนการล่าช้า ที่สำคัญกลุ่มต้อง รักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้มีระดับมาตรฐาน เพื่อสร้างชื่อเสียงและสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้มั่นคง ตลอดไป

3.2 ประเภทสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ ผ้ามา่นประตู หน้าต่าง ผ้าคลุมเตียง ผ้าปูโต๊ะ กล่องกระดาดหิซซุ กระเป๋าถือสุภาพสตรี กระเป๋านักเรียน กระเป๋าแบบสะพายหลัง ซองใส่โทรศัพท์ ที่รองแก้ว รองเท้าสุภาพสตรี และพวงกุญแจ เป็นต้น สินค้าประเภทนี้ได้รับความสนใจจากลูกค้า ทุกเพศทุกวัย

3.3 ประเภทของฝากของที่ระลึก ได้แก่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าปูโต๊ะ กล่อง กระดาดหิซซุ กระเป๋านักเรียน กระเป๋าสุภาพสตรี(กระเป๋าใบใหญ่ ใบเล็ก) ที่รองแก้ว ที่จับตู้เย็น ผ้าแพรมน และพวงกุญแจ รวมทั้งผ้าย้อมครามสีพื้น ผ้ามัดหมี่ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่มีอยู่ในกลุ่ม ลูกค้าสามารถเลือกซื้อไปเป็นของฝากของที่ระลึกได้ โดยทางกลุ่มมีบรรจุภัณฑ์ซึ่งได้ออกแบบอย่าง เหมาะสมกับชนิดผลิตภัณฑ์ เพื่อสะดวกและให้เหมาะสมสำหรับลูกค้าที่จะนำไปเป็นของฝาก

4. การจำหน่าย

การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม แต่ละกลุ่มมีการจำหน่ายหลายช่องทาง ได้แก่ ขายตรงในชุมชน เครือข่าย และผ่านทางอินเทอร์เน็ต หรือ Ecommerce ดังรายละเอียด

4.1 ขายตรงในชุมชน ลูกค้าในชุมชน ได้แก่ แม่ค้าในหมู่บ้าน กลุ่มสตรีสหกรณ์ หน่วยงานราชการ ได้แก่ องค์กรบริการส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ และโรงเรียนใน ชุมชน ดังนี้

4.1.1 การขายตรงให้แม่ค้าในหมู่บ้านหรือกลุ่มสตรีสหกรณ์ โดยแม่ค้าหรือกลุ่มสตรี สหกรณ์ ลงทุนซื้อวัตถุดิบมาให้กลุ่มเป็นผู้ผลิตตามกระบวนการการผลิต เมื่อสมาชิกกลุ่มทอผ้าหรือ ผลิตภัณฑ์สินค้าแล้วเสร็จ แม่ค้าจะมารับไปขาย โดยให้เจ้าของหรือกลุ่มตีราคาต้นทุนผลิตภัณฑ์ หรือราคาขายส่ง แม่ค้าจะเพิ่มราคาขายจริง และจะนำเงินมาจ่าย เมื่อขายเสร็จเรียบร้อย หรืออาจ กำหนดเวลาส่งเงินตามข้อตกลง

4.1.2 ขายตรงให้ส่วนราชการในชุมชน เป็นการจัดนิทรรศการกาลในช่วงเทศกาล โดยส่วนราชการเป็นเจ้าของสถานที่ กลุ่มเป็นเจ้าของสินค้า นำไปจำหน่ายหรือจัดแสดงในงาน สินค้า ที่นิยมนำไปจัดแสดง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม ได้รับการสนับสนุน

จากหน่วยงานภาครัฐด้วยดีตลอดมา ด้วยการสั่งจองผลิตภัณฑ์ล่วงหน้าก่อนวันงาน เพื่อจะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดีนำไปจัดแสดง สามารถจำหน่ายได้หมดทุกครั้ง ยอดจำหน่าย ต้นทุน กำไร ถูกต้องชัดเจน

4.1.3 ขายตรงโดยจัดตลาดนัดสินค้าพื้นฐาน เพื่อให้กลุ่มทอผ้าเข้าร่วมกิจกรรมการจัดตลาดนัดลักษณะนี้มีวิธีดำเนินการโดยเลือกวันสำคัญ เช่น วันแม่ วันผู้สูงอายุ หรือวันสำคัญอื่น ๆ ซึ่งอาจจะทำให้การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้มากยิ่งขึ้น แต่การจัดตลาดนัดสินค้าลักษณะนี้ ปัจจุบันมีคู่แข่งมาก ผู้จัดต้องสำรวจข้อมูล และมีการวางแผน การจัดการเป็นอย่างดี

4.2 การขายแบบเครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เครือข่ายการผลิต เครือข่ายการตลาด และเครือข่ายต่างประเทศ ดังนี้

4.2.1 เครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีการประสานงานไปยังกลุ่มทอผ้าอ้อมครามในภาคอีสาน เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และได้ขยายผลไปยังเครือข่ายผ้าอ้อมครามภาคอื่นในประเทศและต่างประเทศ (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว)

4.2.2 เครือข่ายการผลิต เพื่อแบ่งปันยอดจำหน่ายที่ได้รับการสั่งซื้อจากลูกค้า ซึ่งบางครั้งกลุ่มไม่สามารถผลิตสินค้าได้ทันเวลา จำเป็นจะต้องให้กลุ่มทอผ้าที่อยู่ในเครือข่ายช่วยโดยแบ่งปันยอดสั่งซื้อให้ไปดำเนินการ

4.2.3 เครือข่ายการตลาด เป็นกลุ่มเครือข่ายที่สามารถฝากผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายรับซื้อผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอื่น หรือให้ยืมสินค้าไปจำหน่าย โดยคิดราคาต้นทุนหรือราคาผู้ผลิต

4.2.4 เครือข่ายต่างประเทศ กลุ่มทอผ้าอ้อมครามจังหวัดสกลนครได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มทอผ้าประเทศลาว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยการนำของแม่คำพูล สุราวงค์ ที่ได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรพิเศษเกี่ยวกับกระบวนการผลิตสีครามผ้าอ้อมคราม ที่บ้านคอนสวรรค์(สปป.ลาว) ได้มีความผูกพันไปมาหาสู่กันอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันได้เป็นเครือข่ายกับกลุ่มทอผ้าอ้อมครามจังหวัดสกลนคร โดยเฉพาะกลุ่มทอผ้าอ้อมครามบ้านพันนา ได้รับยอดสั่งสีคราม และผ้าอ้อมคราม ทั้งผ้าพื้น และผ้าลายมัดหมี่ เป็นจำนวนมากทุกปี ซึ่งประธานกลุ่มคือ แม่คำพูล สุราวงค์ ได้แบ่งปันยอดจำหน่ายไปยังเครือข่ายการผลิตตามความเหมาะสม

การรวมกลุ่มเครือข่ายดังกล่าว ส่งผลให้แต่ละกลุ่มมีเครือข่ายคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สะดวกในการแลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ ฝากผลิตภัณฑ์จำหน่าย ยืมผลิตภัณฑ์เพื่อนำไปจัดแสดงสินค้าหรือจำหน่ายโดยคิดราคาต้นทุนและยังให้ยืมสินค้าไปก่อน เมื่อขายได้จึงนำเงินทุนมาส่งคืน สินค้าที่เหลือยังสามารถนำมาคืนได้ โดยไม่คิดค่าเสียหายแต่อย่างใด การดำเนินกิจกรรมได้มีกลุ่มที่ร่วมกิจกรรมกันอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กลุ่มทอผ้าอ้อมครามบ้านถ้ำเต่าเป็นกลุ่มหลัก โดยมีกลุ่มทอผ้าอ้อมครามบ้านพันนาเป็นเครือข่าย เอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน กลุ่มทอผ้าอ้อมครามบ้านดอนกอยเป็นกลุ่มหลัก กลุ่มทอผ้าอ้อมครามบ้านนาดีเป็นเครือข่าย กลุ่มทอผ้าอ้อมครามบ้านพันนาเป็นกลุ่มหลัก กลุ่มทอผ้าอ้อมครามบ้านถ่อนเป็นกลุ่มเครือข่าย

ทั้งนี้กลุ่มทอผ้าอ้อมครามทั้งหกกลุ่มได้เป็นเครือข่ายซึ่งกันและกัน โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแต่ละอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสกลนครเป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน และยังมีอุตสาหกรรมจังหวัดสกลนครให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และเครื่องหมายรับรองผลิตภัณฑ์

4.3 การขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต (Ecommerce) ปัจจุบันการขายผ่านระบบ Ecommerce กำลังเป็นที่นิยมของการประกอบธุรกิจสมัยใหม่ ซึ่งกลุ่มทอผ้าย้อมครามหกกุ่ม ในจังหวัดสกลนคร ได้มีการพัฒนาการขายทางระบบ Ecommerce โดยมีเว็บไซต์ของตนเอง ซึ่งลูกค้าที่สนใจ ผ้าย้อมครามสามารถสั่งซื้อทางเว็บไซต์ ดังนี้ กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านบะหว้า กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านดอนกอย กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพันนา กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน

ทั้งนี้การขายผ่านระบบ Ecommerce ดังกล่าว ผู้ขายหรือกลุ่มทอผ้าย้อมคราม และ ผู้ซื้อ(ลูกค้า) จะต้องทำความเข้าใจซึ่งกันและกันและศึกษาข้อมูลโดยละเอียดก่อนสั่งซื้อผลิตภัณฑ์ ลูกค้าจะต้องให้ที่อยู่ของลูกค้าถูกต้องชัดเจน การโอนเงินเข้าบัญชีตรงตามกำหนดเวลา สินค้าที่ส่งให้ลูกค้ารับประกันคุณภาพอยู่ในสภาพปลอดภัย ลูกค้ามั่นใจ

ผ้าและผลิตภัณฑ์

การประยุกต์ผืนผ้าจากเดิมที่เป็นที่ครามสีเดียว ผู้วิจัยได้ประยุกต์โดยการนำเส้นฝ้าย ไปย้อมสีจากส่วนต่าง ๆ ของบัว ได้แก่ ใบบัว ให้สีเหลืองโพล ก้านบัวแดงให้สีน้ำตาลแดง (น้ำแรก) และสีชมพูในน้ำที่สอง และนำเส้นฝ้ายที่ผ่านกระบวนการย้อมสีคราม นำมาทอต่อกันโดยสลับเป็น สีเหลืองมุกเต่า หรือเรียกว่า “ลายสก๊อต” เพื่อนำไปแปรรูปเป็น ชุดทำงานสุภาพสตรี กระเป๋าถือ กระเป๋าใส่โทรศัพท์ และกล่องกระดาษทิชชู

ตาราง 7 การประยุกต์ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม

ดั้งเดิม	ประยุกต์
	
ผ้าสีพื้น	ผ้าลายสก๊อต

ตาราง 7 (ต่อ)

ดั้งเดิม	ประยุกต์
	
ผ้าลายมัดหมี่	กระเป๋าถือสุภาพสตรี
	
ผ้าห่ม	ผ้าพันคอและผ้าคลุมไหล่

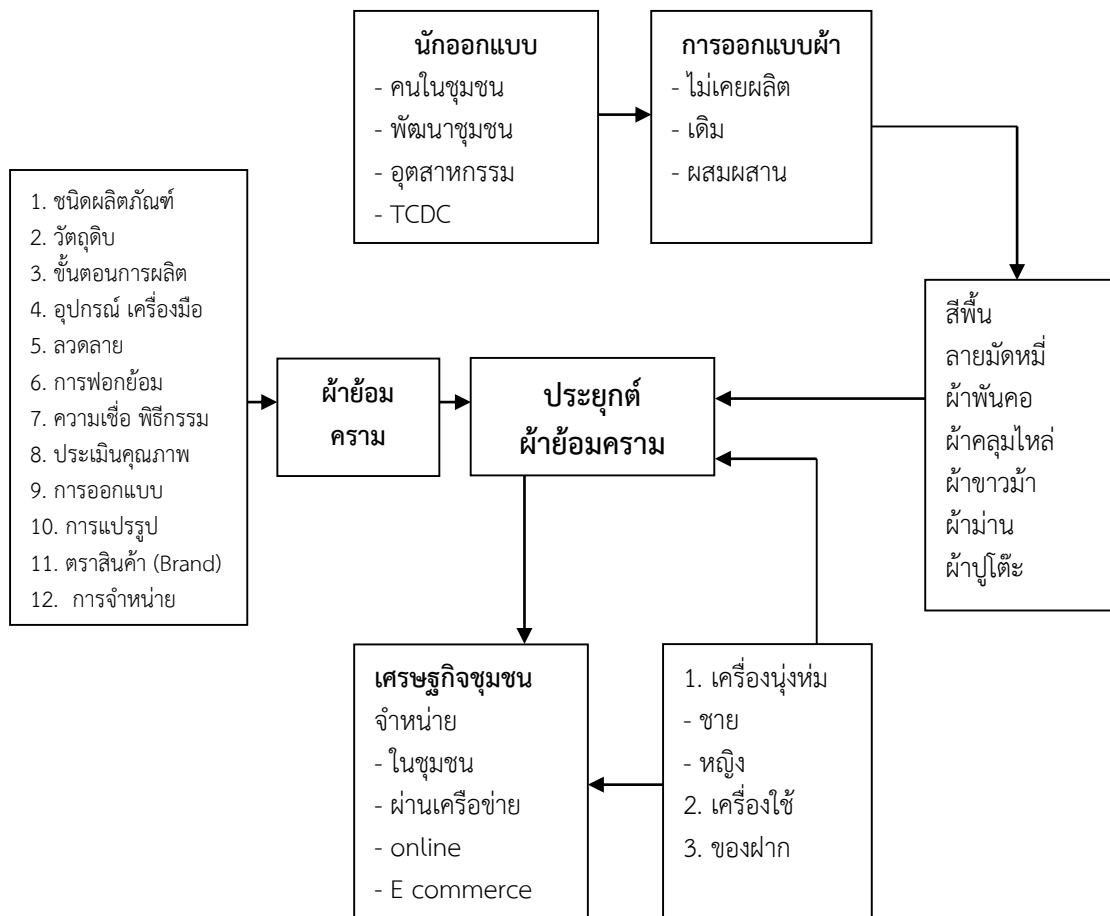

ตาราง 7 (ต่อ)

ดั้งเดิม	ประยุกต์
	
ผ้าขาวม้า	ผ้าขาวม้ามีชาย
	
ผ้าซิ่นมัดหมี่	ผ้ามานประตูละหน้าต่าง

ตาราง 7 (ต่อ)

<p data-bbox="507 367 576 405">ดั้งเดิม</p> 	<p data-bbox="1078 376 1177 414">ประยุกต์</p>
<p data-bbox="491 1048 592 1086">ผ้ามัดหมี่</p> 	<p data-bbox="1078 1055 1177 1093">ผ้าปูโต๊ะ</p>
<p data-bbox="491 1724 592 1762">ผ้ามัดหมี่</p>	<p data-bbox="975 1720 1278 1767">เสื้อผ้าสุภาพบุรุษสุภาพสตรี</p>

ภาพประกอบ 90 แผนผังแสดงการประยุกต์ผ้าย้อมคราม

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ผ้าयोอมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนครครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนาม จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ สามารถนำมาสรุปผล อภิปรายผล ตามลำดับความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. สรุปผล
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผล

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของผ้าयोอมคราม จังหวัดสกลนคร

ผลการวิจัย ผ้าयोอมครามจังหวัดสกลนคร 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าयोอมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านชะหว้า อำเภออากาศอำนวย บ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม บ้านพันนาและบ้านถ่อน อำเภอสว่างแดนดิน พบว่า ผ้าयोอมครามจังหวัดสกลนคร เป็นผ้าทอมือที่ได้จากใยฝ้าย ย้อมด้วยสีครามที่สกัดจากต้นคราม โดยมีกระบวนการผลิตอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีต การทอผ้าयोอมครามของชาวบ้านจะทอไว้ใช้เฉพาะในครอบครัว โดยการทอเป็นสีขาวธรรมชาติของ ฝ้ายแล้วนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าผู้หญิง เสื้อ-กางเกงผู้ชาย สำหรับสวมใส่ทำงาน ทำไร่ ทำงานนอกบ้าน หรือเรียกว่า “ใช้นุ่งห่มในชีวิตประจำวัน” ในปี พ.ศ. 2541 ได้มีผู้สนใจผ้าयोอมครามมากขึ้น มีการ ส่งเสริมการปลูกต้นคราม กระบวนการผลิตผ้าयोอมคราม โดยมีหน่วยงานจากภาครัฐให้ความสนใจเข้ามาช่วยเหลือ คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนได้เข้าไปแนะนำชาวบ้านให้รวมกลุ่มผู้มีความรู้เกี่ยวกับ กระบวนการผลิตผ้าयोอมคราม และยังพบว่า มีทีมนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครเข้ามา ศึกษาวิจัย โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าयोอมคราม ได้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์คราม การสาธิตการทำเนื้อคราม สีयोอมคราม กระบวนการฟอกย้อมสีคราม การแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาดผู้บริโภค และได้นำผลิตภัณฑ์ผ้าयोอมครามออกไปเผยแพร่ยังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ จนได้รับความสนใจจาก บุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วภูมิภาค และในปี พ.ศ. 2548 ผ้าयोอมคราม จังหวัดสกลนครได้รับความสนใจจากลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าयोอมครามเป็นสินค้า OTOP เป็นสินค้าขายดี สร้างรายได้ สร้างชื่อเสียง ให้จังหวัดสกลนครเป็นอย่างมาก และยังพบว่า องค์กร ภาครัฐและภาคชุมชน ได้ส่งเสริมการทอผ้าयोอมครามแบบดั้งเดิม และมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณให้ความรู้เกี่ยวกับผืนผ้า การออกแบบ ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการตลาด มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ได้แก่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ และการประยุกต์ลายผ้ามัดหมี่จากลายดั้งเดิมเป็นลายเกี่ยวกับเรื่องราว

หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติ โดยเน้นความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เช่น ลายเทียนพรรษา ไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม คลื่นสีน่านามิ จังหวัดภาคใต้ เป็นต้น ส่งผลให้ผ้าย้อมครามมัดหมี่ชายดี คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถแก้ปัญหาความยากจน ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้คนในชุมชน จังหวัดสกลนคร มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

จากการศึกษา สภาพปัจจุบันกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านดอนกอย บ้านพันนา บ้านนาดี และบ้านถ่อน จังหวัดสกลนคร พบว่า แต่ละกลุ่มมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาสรุปดังนี้

ชนิดผลิตภัณฑ์ พบว่า แต่ละกลุ่มได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคชุมชนให้ ทอผ้าครามเป็นผืนผ้า เพื่อนำไปประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์อย่างหลากหลาย ให้สนองต่อความต้องการของลูกค้า ผลิตภัณฑ์ทอผ้าสำเร็จรูป ได้แก่ ผ้าห่ม ผ้าขาวม้า ผ้าสไบ ผ้าพันคอ และผ้าคลุมไหล่ ผ้าชิ้นลายมัดหมี่ผลิตภัณฑ์ประยุกต์จากผืนผ้า เป็นเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย สำหรับสวมใส่ไปทำงาน ได้แก่ เสื้อกระโปรง สำหรับสุภาพสตรี เสื้อสูทสุภาพบุรุษผลิตภัณฑ์ประเภทสิ่งของเครื่องใช้ ได้แก่ กระเป๋าถือสุภาพสตรี กระเป๋าโน้ตบุ๊ก กระเป๋าเอกสาร กระเป๋าเดินทาง กระเป๋านักเรียน ของใส่โทรศัพท์ พวงกุญแจ ผ้าคลุมทีวี ตู้เย็น ผ้า màn ประตู่ หน้าต่าง และผ้าปูโต๊ะปัญหา พบว่า ขาดต้นทุนในการดำเนินการ

วัตถุดิบ พบว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ยังนิยมใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ได้แก่ สีคราม ซึ่งได้จากครามธรรมชาติ ซึ่งชาวบ้านปลูกเอง ผลิตเอง โดยใช้กระบวนการผลิตที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ ปัญหา พบว่า กระบวนการผลิตที่ล่าช้า เพราะต้องมีความอดทน เพราะขั้นตอนต้องใช้เวลา เส้นฝ้าย ในอดีตปลูกเอง เช่นเป็นเส้นฝ้ายเอง ปัจจุบันสั่งซื้อฝ้ายสำเร็จรูปจากโรงงาน สีย้อม ใช้สีธรรมชาติ คือ สีคราม ตามขั้นตอนกระบวนการผลิต

อุปกรณ์ เครื่องมือ พบว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ยังใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือแบบดั้งเดิม เนื่องจากผ้าย้อมครามเป็นผ้าทอมือ ซึ่งมีอุปกรณ์เครื่องมือ ได้แก่ กี่ทอผ้า สำหรับเป็นโองหูกซึ่งด้ายเส้นยืน เพื่อทอผ้าให้เป็นผืน พิมพ์ เป็นเครื่องมือทอผ้าทำหน้าที่กระทบด้ายเส้นพุ่ง โดยมีกระสวยสอดด้ายกลับไปมาและใช้พิมพ์กระทบเส้นด้ายให้เรียงต่อกันเป็นระเบียบ เขาหูกหรือตะกอล สำหรับแยกเส้นด้ายเส้นยืนให้ขึ้นลงสลับกัน กงปั่นด้ายหรือโน(หลา) สำหรับปั่นฝ้ายให้เป็นเกลียวแน่น ระวิงหรือกงกว้าง สำหรับกรอตัวใช้คู่กันกับอักษเพื่อเก็บด้วย กำพันหรือไม้กำพัน สำหรับม้วนเก็บผ้าที่ทอแล้วแต่ยังไม่ตัดออกจากพิมพ์ปัญหา พบว่า อุปกรณ์ เครื่องมือ ดังกล่าว นับวันลดน้อยลง เนื่องจากขาดช่างผู้มีความชำนาญ ประกอบกับคนรุ่นใหม่ขาดความสนใจในการทอผ้า หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าย้อมครามนับวันจะหายไปจากชาวอีสาน หากไม่ช่วยกันอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าย้อมครามให้คงอยู่ตลอดไป

ลวดลาย พบว่า ปัจจุบันการออกแบบลวดลายผ้ามัดหมี่ย้อมคราม ได้มีการพัฒนาจากลายดั้งเดิมมาเป็นลวดลายสมัยใหม่ เพื่อให้เป็นที่สนใจของลูกค้า และยังพบว่า ลูกค้านิยมผ้าย้อมครามมัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว เช่น ลายไหลเรือไฟ นิยมสวมใส่ในเทศกาลงานไหลเรือไฟ ซึ่งเป็นงานประจำปีของชุมชนที่อาศัยอยู่แถบริมน้ำโขง ลายนาคนใหญ่ นิยมใช้สวมใส่ในงานมงคล ลายคลื่นสีน่านามิ สำหรับลูกค้าจังหวัดภาคใต้ ลายมัดย้อม สำหรับลูกค้าชาวต่างชาติ ลายนกนางแอ่น สำหรับลูกค้าทั่วไปที่รักธรรมชาติ ลายนาครหรือนาคข้ามโขง สำหรับสวมใส่ในงานเอกลักษณ์ท้องถิ่น ลายปลาตอง

เป็นลายพื้นฐานของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านพินนา ที่ได้พัฒนาเป็นลายสะเก็ดธรรม และได้รับการคัดเลือกให้เป็นลายผ้าประจำจังหวัดสกลนคร ซึ่งได้สร้างชื่อเสียงให้ผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนครชายดีมีชื่อเสียงจนปัจจุบันปัญหา พบว่า การออกแบบลวดลายผ้าย้อมคราม ยังขาดนักออกแบบสมัยใหม่ การประยุกต์ลวดลาย ยังไม่เป็นที่พอใจของสมาชิกในกลุ่ม เพราะปัจจุบันลูกค้ามีความสนใจลวดลายที่เป็นเรื่องราวทันเหตุการณ์ ถ้ากลุ่มสามารถหมัดหมี่ลวดลายเกี่ยวกับเรื่องราวปัจจุบันได้ จะทำให้สินค้าขายได้ดีทันต่อความต้องการของลูกค้าเป็นอย่างมาก

การฟอกย้อม พบว่า เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวสกลนครที่มีวิถีชีวิตอยู่กับการทอผ้า ผ้าย้อมครามเริ่มจากการปลูกคราม ทำเนื้อคราม ทำน้ำเปลือกไม้ น้ำด่าง การทำน้ำครามหรือการก่อหม้อ และขั้นตอนการนำเส้นผ้าหรือผ้าฝ้ายมาย้อมสีคราม ซึ่งได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ รุ่นต่อรุ่นมา ยาวนานจนปัจจุบัน การฟอกย้อมครามยังใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มปลูกในช่วงเดือนเมษายน ต้นครามจะใช้เวลาเติบโตในช่วงฤดูฝนประมาณ 4-5 เดือน เกี่ยวต้นครามทั้งกิ่งและใบมามัดรวมกัน นำไปแช่ลงในน้ำธรรมดาก่อนประมาณ 24 ชั่วโมง ในโอ่งหนึ่งใช้ต้นครามประมาณ 20 กิโลกรัม เมื่อตีแล้วจะได้น้ำครามประมาณ 3 กิโลกรัม เมื่อแช่ต้นครามครบ 24 ชั่วโมงแล้วนำกากต้นครามออก กากต้นครามนำไปทำปุ๋ยใส่ข้าวสามารถกำจัดหอยเชอรี่และปูได้ผลดียิ่งใส่ปูนลงไปผสมในน้ำแช่ต้นคราม จะทำให้ดับกลิ่นเหม็นของคราม ในขณะที่ตีคราม ถ้าต้องการให้ผ้าที่จะย้อมเป็นสีฟ้าให้เต็มปูนขาว ถ้าต้องการให้ผ้าเป็นสีน้ำเงินเข้มให้เต็ม ปูนแดง การตีคราม ใช้เวลาประมาณ 30 นาที แล้วปล่อยทิ้งไว้ให้เนื้อครามนอนกัน แล้วจึงเทน้ำทิ้ง น้ำที่เททิ้งสามารถนำไปรดพืชผักสวนครัว หรือพืชผักผลไม้ สามารถกำจัดแมลงได้ผลดี เอาเนื้อครามนอนอุ้โดยเก็บเนื้อครามไว้ในปี๊บหรือถังที่มีฝาปิดมิดชิด ไม้ให้อากาศเข้า เนื้อครามที่ตีตามขั้นตอน แล้วสามารถเก็บไว้ได้มีอายุการใช้งานนานถึง 2 ปี โดยไม่ให้อากาศเข้า น้ำเปลือกไม้เป็นวัตถุดิบสำหรับผสมในการทำสีคราม เช่น มะขามเปียก โดยมีอัตราส่วน เนื้อคราม 1 ชัน มะขามเปียก 1 กำมือ น้ำซี้เถ้า 1 ชัน (ซี้เถ้าจากก้านมะพร้าว กะลามะพร้าว) ปูนขาว (ปูนขาวเติมจนของเหลวเป็นสีน้ำเงินเข้ม) ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การใช้มะขามเปียกเป็นส่วนผสมลงในน้ำคราม นอกจากสีครามจะติดทนนานแล้ว ยังช่วยให้ผ้าครามมันวาวสีสดสวยเพิ่มขึ้น การทำน้ำด่าง วัตถุดิบที่ใช้ในการทำน้ำด่าง ได้แก่ ก้านมะพร้าว กะลามะพร้าว เปลือกผลุ่นุ่น หรือต้นไมยราบยักษ์ ซึ่งมีจำนวนมากในพื้นที่บ้านถ้าเต่า นำวัตถุดิบดังกล่าวไปเผาไฟให้ไหม้เหลือเฉพาะซี้เถ้าของก้านมะพร้าว กะลามะพร้าว แล้วนำไปผ่านกระบวนผลิตดังนี้

การทำเนื้อครามเริ่มจากการนำใบครามหรือต้นครามที่เก็บเกี่ยวได้มามัดรวมกัน แช่ลงในโอ่งใส่น้ำประมาณท่วมหลังมือ เมื่อกดต้นครามลงถึงก้นโอ่ง ใช้เวลาแช่ครามประมาณ 18-24 ชั่วโมง หรือ 2 คีน หรือหากแช่ในฤดูร้อนไม่ควรแช่นานเกิน 20 ชั่วโมง แล้วนำมัดครามที่แช่ในน้ำออกให้เหลือเฉพาะน้ำครามในถัง นำปูนกินหมาก (ปูนสีขาว) ละลายลงในน้ำครามในอัตราส่วน ปูนขาว 400 กรัม ต่อน้ำคราม 80 ลิตร ใช้ไม้ไผ่สาน (ส้อม) ตีน้ำครามให้เกิดฟองขนาดใหญ่จนเห็นฟองสีน้ำเงินและฟองแตกเร็วจึงหยุดตีน้ำคราม การตีครามจะใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที จะได้น้ำครามสีเขียวอมเหลืองฟองสีน้ำเงิน เมื่อฟองยุบน้ำครามจะมีสีน้ำเงินเข้มขึ้น ฟองละเอียดเมื่อยุบตัวกลายเป็นน้ำครามที่มีสีเข้มปล่อยให้ครามตกตะกอนประมาณ 1 คีน นำน้ำครามไปกรองด้วยผ้าปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง จึงนำเนื้อครามออกจากผ้า น้ำเนื้อครามที่ได้จะมีลักษณะเป็นโคลนเหลวสีน้ำเงิน

เรียกว่า “น้ำเปือก” หรือน้ำเนื้อคราม จึงนำมาก่อหม้อคราม น้ำครามหรือน้ำเปือก สามารถเก็บไว้ได้นานประมาณ 2-3 ปี

การทำน้ำเปลือกไม้เนื่องจากกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านนาดี ได้สืบทอดภูมิปัญญาจากแม่ชีตา จันทรเพ็งเพ็ญ โดยมีนางประพันธ์ แดงใจ และนางวิลาวัลย์ จันทรเพ็งเพ็ญ ซึ่งเป็นลูกสาวเป็นผู้นำกลุ่ม การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีคราม ไม่มีการผสมน้ำเปลือกไม้ แต่จะใช้น้ำมะขามเปียกและน้ำตาลแทนหากหม้อครามเสีย หรือ “หม้อนิลหนี” จึงไม่มีการทำน้ำเปลือกไม้

การทำน้ำดั่งเริ่มต้นด้วยการเตรียมวัตถุดิบ ได้แก่ เหง้ากล้วย ต้นผักโขม และผักกึ้ว นำวัตถุดิบทั้งสามชนิดมาตากแดดให้แห้ง เหง้ากล้วย ผานเป็นแผ่นตากให้แห้งนำมาเผาไฟรวมกันให้เหลือเถ้า เรียกว่า “ดั่ง” เตรียมถังพลาสติกเจาะรูที่ก้นถึง รองก้นถังด้วยบุยฝ้าย หรือใยมะพร้าว นำขี้เถ้าหรือดั่งที่ได้จากการเผามาบรรจุ ลงในภาชนะที่เตรียมไว้ กดขี้เถ้าให้แน่น เติมน้ำลงไปให้ท่วมพอดีกับขี้เถ้า กรองเอาน้ำขี้เถ้า เรียกว่า “น้ำดั่ง” หรือน้ำด่าง คุณภาพของน้ำดั่งที่ดีต้องมีรสเค็มสามารถนำไปเป็นส่วนผสมเนื้อคราม เพื่อเตรียมย้อมสีครามต่อไป

การเตรียมหม้อย้อมคราม (การก่อหม้อนิล) นำวัสดุหลัก 3 อย่างคือ เนื้อคราม 4 ลิตร น้ำขี้เถ้า (น้ำดั่ง) 2 ลิตร และปูนขาว 1 ช้อนโต๊ะ ใส่ลงในหม้อดิน น้ำที่ใช้ผสมนั้นจะเป็นน้ำที่ได้จากการแช่ใบคราม จะไม่ใช้น้ำธรรมดา กวนส่วนผสมทั้ง 3 ให้เข้ากันแล้วใช้ถ้วยตวงหรือขันพลาสติกทำการโจกคราม 4-5 ครั้ง จึงพักไว้สังเกตกลิ่น และสีของฟองน้ำคราม ทำการโจกครามทุกวัน เช้า-เย็น สังเกตการณ์เกิดฟอง ถ้าฟองแตกเร็วให้เติมปูนขาวเล็กน้อย ประมาณ 10-15 วัน หลังจากโจกคราม สังเกตน้ำครามและฟองอากาศ หากน้ำครามมีกลิ่นหอม สีของเหลวจากสีน้ำเงินเปลี่ยนเป็นสีเขียวอมเหลืองใส ฟองมีสีน้ำเงินเข้ม แสดงว่าเกิดสีคราม ถือว่า “หม้อนิลมาแล้ว” สามารถนำผ้าลงย้อมได้ ในการก่อหม้อนิล หากพบว่าน้ำครามกำลังจะเสีย สังเกตจากสีน้ำครามจะเป็นสีเทา วิธีแก้ไขโดยการใส่มะขามเปียกประมาณ 50 กรัม และปูนขาว 1 ช้อนโต๊ะ แล้วโจกครามเช้า-เย็น

การย้อมสีล้างฝ้ายให้สะอาด นำฝ้ายที่เปียกบิดพอหมาด ๆ ใช้ไม้ทุบให้ฝ้ายแตกตัว เรียกว่า “ฆ่าฝ้าย” เพื่อให้ติดสีได้เร็ว จุ่มฝ้ายลงในหม้อแรก หมุนบิดให้รอบวงฝ้ายจนเห็นน้ำขุ่น ให้เส้นฝ้ายหมาดประมาณ 5 นาที นำออกจากหม้อคราม เมื่อสีที่ติดฝ้ายทำปฏิกิริยากับก๊าซออกซิเจน จะมองเห็นสีครามเข้มขึ้นกว่าเดิม นำไปย้อมในหม้อที่ 2 สีเขียวครามเข้มขึ้น เมื่อเอาฝ้ายลงย้อมสีน้ำจะขุ่น บิดฝ้ายจนรู้สึกว่ามีน้ำหนักเหนียวหนืด จึงเปลี่ยนไปย้อมหม้อต่อไป จนได้สีครามตามต้องการ

การดูแลหม้อครามหลังจากย้อม จะปรุงหม้อครามใหม่ โดยการผสมเนื้อครามประมาณ 1 ชัน (50 มิลลิลิตร) น้ำดั่ง 1 ชัน (50 มิลลิลิตร) และมะขามเปียกประมาณเท่าลูกมะกอกผสมให้เข้ากัน แล้วตักเทลงหม้อคราม 1 หม้อ แล้วเติมน้ำตาลทรายลงไป 1 ช้อนโต๊ะ แล้วโจกหม้อคราม ปล่อยให้ทิ้งไว้ 1 วัน จึงกลับมาย้อมใหม่ การย้อมมีขั้นตอนมากที่จะทำให้ผ้าฝ้ายครามติดสีและไม่ตก คุณสมบัติเป็นผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยสีครามจากต้นคราม ทนต่อการซัก ซักครั้งแรกสีจะตกเล็กน้อยเป็นสีเหลือง ครั้งต่อไปสามารถซักครามกับผ้าขาวได้ นอกจากนี้สีครามที่ได้จากธรรมชาติยังเป็นสีที่ไม่ละลายน้ำ นำมาเปลี่ยนคุณสมบัติให้เป็นสีที่ละลายน้ำได้ตามกรรมวิธีโบราณ โดยไม่ใช้สารเคมี แล้วย้อมเย็นโดยจุ่มลงหม้อคราม ก่อนผ่านออกซิเจนเพื่อเปลี่ยนคุณสมบัติกลับคืนเป็นสีที่ไม่ละลายน้ำหลาย ๆ ครั้ง จนกว่าจะได้โทนสีที่เข้มตามความต้องการ ด้วยเหตุนี้สีจึงไม่ตกและเส้นใยฝ้าย

ก็ยังเหนียวทนทานกว่าการย้อมโดยวิธีการต้ม ถ้าอยากได้สีอ่อน ซึ่งออกโทนสีฟ้าหรือครามอ่อน ก็ย้อมเพียงครั้งเดียวหรือสองครั้ง ถ้าอยากได้สีเข้มก็ย้อมซ้ำประมาณ 8-10 ครั้ง ถ้าอยากได้สีน้ำเงิน เข้มออกดำก็ต้องย้อม 10-12 ครั้ง จากนั้นเอาไปล้างในน้ำเปล่าให้สะอาดตากให้แห้งและนำไปขาย หรือนำไปทอเป็นผ้าครามต่อไป

ประเมินคุณภาพ พบว่า ก่อนนำผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามออกจำหน่าย กลุ่มได้ประเมิน คุณภาพสินค้าเพื่อความมั่นใจว่า ผลิตภัณฑ์ที่ลูกค้ารับไปมีคุณภาพดีคุ้มค่ากับราคา แต่ละกลุ่มมีเทคนิค วิธีการหรือกระบวนการทดสอบด้วยวิธีการนำเส้นฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้วล้างในน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้ง จนไม่มีสีครามออกมา หรือนำเส้นฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้ว ชักในผงซักฟอกล้างให้สะอาด จนมั่นใจว่าไม่มีสีครามออกมา หรือเห็นว่าน้ำที่ล้างเส้นฝ้ายนั้นให้สะอาดไม่มีสีครามหลังจากนั้นจึงนำไปทอเป็นผืนผ้า เพื่อจำหน่ายต่อไป ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามของแต่ละกลุ่มได้ผ่านกระบวนการผลิต ขั้นตอนการฟอกย้อม การเติมมะขามเปียกลงในน้ำคราม ทำให้ผ้าครามมีความแวววาว สีดัดคงทน นอกจากนี้ยังพบว่า การเติมใบหมี่ลงในหม้อครามก่อนการฟอกย้อม จะทำให้ ผ้าครามมีความนุ่ม สวมใส่สบาย ไม่ระคายผิว

การออกแบบ พบว่า ในอดีตผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามไม่มีการออกแบบสลับซับซ้อน เป็นเพียงนำผ้าฝ้ายที่ทอเป็นผืน แล้วนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าหญิง เสื้อกางเกงผู้ชาย สำหรับสวมใส่ไป ทำนา ทำไร่ และผ้าชิ้นมัดหมี่สำหรับผู้หญิงสวมใส่ไปทำบุญงานประเพณี ทำบุญที่วัด หรือไปร่วม พิธีมงคล ปัจจุบันผ้าย้อมครามได้รับความนิยมจากชุมชนและบุคคลทั่วไปหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อม ครามมากขึ้น จึงได้ประยุกต์เป็นเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ตามความต้องการของลูกค้า โดยได้รับการ สนับสนุนจากนักออกแบบ พัฒนาชุมชนและอุตสาหกรรมจังหวัดให้ความสนใจเข้ามาอบรม ให้ความรู้ เกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

ความเชื่อ พิธีกรรม พบว่า “ผ้ากอม” ชาวลาวเรียกว่า “ผ้าควบ” ซึ่งมีขั้นตอนการทอ โดยนำเส้นฝ้ายสีน้ำเงินที่ ย้อมด้วยสีคราม และเส้นฝ้ายสีแดง ย้อมด้วยครั่งนำมาเข็นควบกัน หรือปั่น บิดเป็นเป็นเกลียวแล้วนำไปทอต่อกันเป็นผืนให้มีความยาวประมาณสองเมตรครึ่ง หรือประมาณหนึ่ง ช่วงวา เพื่อใช้สำหรับเป็นผ้าปูรองนอน หรือใช้คลุมที่ศพ ซึ่งเชื่อว่า เมื่อใช้ผ้ากอมคลุมที่ศพแล้ว จะต้องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ คือ โยนผ้าข้ามโลงศพ 3 ครั้ง ครั้งที่ 3 ให้รับไปถวายพระ เพื่อให้ท่านนั่งเชื่อว่าเป็นการล้างเสนียด เมื่อไปถึงวัดให้เจ้าภาพตามไปบูชาผ้าผืนนั้นกลับคืนนำไปเก็บไว้ ที่บ้าน เพราะเป็นผ้าประจำตระกูล ทั้งนี้ผ้ากอมใช้ได้ทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้ายแต่ส่วนใหญ่ผ้าไหมจะมี เฉพาะครอบครัวผู้มีฐานะดี ปัจจุบันชาวจังหวัดสกลนครยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้า “กอม”

การแปรรูป พบว่า มีการพัฒนาการแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันสมัย โดยมีการแปรรูปอย่างหลากหลาย การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ่อน ได้รับ ยอดสั่งซื้อจากศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP บ้านพันนา ซึ่งเป็นเครือข่ายโดยมีการ ประสานงานกันอย่างสม่ำเสมอ สมาชิกในกลุ่มมีงานทำ มีรายได้จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม เดือนละไม่น้อยกว่า 3,000 บาทต่อคน และยังพบว่า กิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ดังกล่าว ได้รับการ ส่งเสริมจากภาครัฐ คือ พัฒนาชุมชนอำเภอร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลให้การสนับสนุนด้าน งานฝีมือ โดยจัดให้มีการอบรมให้ความรู้การพัฒนาฝีมือแรงงาน เพื่อให้สินค้าผ่านการรับรองมาตรฐาน สินค้า จำหน่ายได้ราคาสูง และเป็นผลิตภัณฑ์นำสมัยทันต่อความต้องการของลูกค้าตามยุคตามสมัย ตลาดต้องการสมาชิกมีงานทำ สร้างรายได้ สร้างเศรษฐกิจให้ชุมชนมากยิ่งขึ้น กิจกรรมการแปรรูป ดังกล่าวได้รับการส่งเสริมจากพัฒนาชุมชนอำเภอร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลให้งบประมาณ

สนับสนุน การอบรมให้ความรู้ในการพัฒนาฝีมือแรงงาน เพื่อให้สินค้าผ่านการรับรองมาตรฐานสินค้า จำหน่ายได้ราคาดี ตลาดต้องการ สมาชิกมีงานทำ มีรายได้ สร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร มากยิ่งขึ้น

ตราสินค้า พบว่า การใช้ตราสินค้า (Brand) หรือสัญลักษณ์ (Symbol) ของกลุ่ม ทอผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย กลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านพันนา และ บ้านดอนกอย และกลุ่มที่กำลังดำเนินการขออนุญาตใช้ตราสินค้า คือ บ้านบะหว้า บ้านนาดี และ บ้านถ่อน ปัจจุบันเป็นการผลิตแล้วจำหน่ายไปเรื่อย ๆ โดยเน้นการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนมีรายได้เพิ่ม และเป็นการเผยแพร่ความรู้ ศิลปะและวัฒนธรรมไปสู่ชุมชน ผู้สนใจโดยไม่ จำกัดพื้นที่ ทั้งนี้อยู่บนพื้นฐานของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร

การจำหน่าย พบว่า มีการจำหน่ายหลายช่องทาง ได้แก่ 1) การจำหน่ายตรงในชุมชน โดยมีแม่ค้าในหมู่บ้าน ในชุมชนของแต่ละกลุ่มมารับสินค้าไปจำหน่ายในตลาด เทศกาลงานต่าง ๆ ที่ ชุมชน จังหวัดหรืองานประเพณีในจังหวัดใกล้เคียง และจังหวัดอื่นทั่วภาคอีสาน 2) การจำหน่ายใน เครื่องขาย และการจำหน่ายทางระบบอินเทอร์เน็ต โดยการส่งเสริมให้เยาวชนที่มีความรู้เกี่ยวกับระบบ อินเทอร์เน็ต มารับสินค้าไปจำหน่าย ซึ่งกลุ่มให้ยืมสินค้าไปก่อน นำเงินมาส่งคืนเมื่อจำหน่ายสินค้าได้ เงินแล้ว โดยคิดราคาต้นทุน ส่วนกำไรมอบให้ผู้นำไปจำหน่ายเพื่อสนับสนุนทุนการศึกษา

สภาพปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน

ชนิดผลิตภัณฑ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์ยังเป็นแบบเดิม มีน้อยไม่หลากหลายลอกเลียนแบบ ได้ง่าย มีคู่แข่งมาก จำหน่ายได้ช้า ยังขาดทักษะการผลิตไม่ทันต่อความต้องการของตลาด

วัตถุดิบ พบว่า เส้นฝ้ายหายาก เนื่องจากชาวบ้านเลิกปลูกฝ้าย และขาดพื้นที่ปลูก ฝ้าย สีครามผลิตได้น้อย ไม่เพียงพอต่อความต้องการของลูกค้า เส้นฝ้ายต้องฝ้ายแท้ร้อยเปอร์เซ็นต์ สั่งตรงจากโรงงานที่กรุงเทพมหานคร ทำให้มีค่าใช้จ่ายสูง

ขั้นตอนการผลิต พบว่า ขั้นตอนล่าช้า เพราะระยะเวลาอันเกิดจากภูมิปัญญา ดั้งเดิมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ค่าแรงสูง จากวันละ 100 บาท ปัจจุบันต้องจ่ายวันละ 300 บาท แรงงานหายาก โดยเฉพาะในฤดูทอผ้า

อุปกรณ์ เครื่องมือ พบว่า อุปกรณ์ เครื่องมือ หายาก ราคาแพง โดยเฉพาะฟืม ทอผ้า มีแหล่งผลิตอยู่ที่เดียวในภาคอีสาน คือ ฟืมบ้านเชียง จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันฟืมราคาแพง กว่าเดิมหลายเท่า หากมีการชำรุดกว่าช่างจะมา ซ่อมแซมกำหนดไม่ได้เสียเวลา ค่าซ่อมแซมสูงกว่าซื้อ ใหม่ ดังนั้นฟืมที่ชำรุดต้องวางทิ้งไว้หรือเลิกใช้ หรือซื้อฟืมทอผ้าอันใหม่มาใช้แทน ซึ่งเป็นการลงทุน ซ้ำซ้อนเนื่องจากไม่มีความรู้เกี่ยวกับการทำฟืมทอผ้า

ลวดลาย ไม่พบปัญหา เพราะแต่ละกลุ่มมีครุภูมิปัญญาเกี่ยวกับลวดลายมัดหมี่อยู่ ประจำกลุ่ม สามารถจินตนาการลวดลายได้ แต่ลอกเลียนแบบได้ง่าย

การฟอกย้อม พบว่า การย้อมแต่ละครั้งได้สีไม่เหมือนเดิม

ความเชื่อ พิธีกรรม พบว่า คนรุ่นใหม่ให้ความสนใญ่น้อย จึงนำวิตกกว่าพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ผ้าย้อมครามลดน้อยลงและกำลังจะหมดไปจากชุมชนชาวจังหวัดสกลนคร

การประเมินผล ไม่พบปัญหา เพราะทุกครั้งที่มีการฟอกย้อมมีการประเมินเส้นด้าย โดยการล้างน้ำสะอาดจนไม่มีสีครามหลงเหลืออยู่ก่อนนำไปทอเป็นผืนผ้า

การออกแบบ พบว่า ลอกเลียนแบบได้ง่าย แต่ละกลุ่มมีการออกแบบเหมือนกัน ได้แก่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าสไบ ผ้ามัดหมี่ และผ้าพื้น จนดูไม่ออกว่าใครลอกเลียนใคร

การแปรรูป พบว่า รูปแบบผลิตภัณฑ์ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่ละกลุ่มต้องรับจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ให้หมดโดยเร็วเพื่อป้องกันความล้าหลัง หรือผลิตภัณฑ์เก่าแก่ไม่ทันสมัย

ตราสินค้า พบว่า หลายกลุ่มยังไม่มีตราสินค้าที่ชัดเจน ทำให้สินค้าจำหน่ายได้ราคาต่ำ และต้องอธิบายให้ลูกค้าฟังซ้ำซ้อน

การจำหน่าย พบว่า ช่องทางการจำหน่ายสินค้ายังมีน้อย ขาดทักษะการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ตต้องการฝึกอบรมให้ความรู้สมาชิกเพิ่มมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครยังมีปัญหาที่จะต้องแก้ไข ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐและภาคชุมชนช่วยกันแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร และชุมชนภาคอีสานให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นตลอดไป

อภิปรายผล

1. ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

ผลการวิจัย พบว่า ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทอผ้าย้อมคราม บ้านลำเต่า บ้านปะหว้า อำเภออากาศอำนวย บ้านดอนกอย บ้านนาดี อำเภอพรรณานิคม บ้านพันนาและบ้านถ่อนอำเภอสว่างแดนดิน พบว่า ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครเป็นผ้าทอมือที่ได้จากใยฝ้ายย้อมด้วยสีครามที่สกัดจากต้นคราม โดยมีกระบวนการผลิตอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีต การทอผ้าย้อมครามของชาวบ้านจะทอไว้ใช้เฉพาะในครอบครัว โดยการทอเป็นสีขาวธรรมชาติของ เส้นฝ้ายแล้วนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าผู้หญิง เสื้อ-กางเกงผู้ชาย สำหรับใส่ทำงาน ทำไร่ ทำงานนอกบ้าน หรือเรียกว่า “ใช้นุ่งห่มในชีวิตประจำวัน” ในปี พ.ศ. 2541 ได้มีผู้สนใจผ้าย้อมครามมากขึ้น มีการส่งเสริมการปลูกต้นคราม กระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม ซึ่งมีหน่วยงานจากภาครัฐให้ความสนใจ โดยเฉพาะสำนักงานพัฒนาชุมชนได้เข้าไปแนะนำชาวบ้านรวมกลุ่มผู้มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม และยังพบว่า มีทีมนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครเข้ามาศึกษาวิจัย โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม และได้นำผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามออกไปเผยแพร่ จนได้รับความสนใจจากบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วภูมิภาค และในปี พ.ศ. 2548 ผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนครได้รับความสนใจจากลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามเป็นสินค้า OTOP เป็นสินค้าขายดี สร้างรายได้ สร้างชื่อเสียง ให้จังหวัดสกลนครเป็นอย่างมาก และยังพบว่า องค์กรภาครัฐและภาคชุมชน ได้ส่งเสริมการทอผ้าย้อมครามแบบดั้งเดิม และมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณให้ความรู้เกี่ยวกับฝืนผ้า การออกแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการตลาด ปัจจุบันส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถแก้ปัญหาความยากจนลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้คนในชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น

ผู้วิจัยเห็นว่า ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนครมีประวัติความเป็นมายาวนาน นับได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมการทำเครื่องนุ่งห่มที่ปราศจากสารพิษ และครามยังมีคุณสมบัติทางสมุนไพรใช้ประโยชน์ทางยา เช่น ใบเป็นยาดับพิษ และใบสดของครามยังช่วยบำรุงเส้นผมป้องกันผมหงอก และ

ประโยชน์อื่นอีกมากมาย ควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ สืบทอดกระบวนการผลิตผ้าอ้อมคราม เพื่อประโยชน์สูงสุดที่มีอยู่ในท้องถิ่นภาคอีสาน เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนภาคอีสานมีรายได้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น

สอดคล้องกับ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่โดยมาลินอวสกี (Malinowski, 1884-1942) ได้นำเสนอแนวคิดหลักของทฤษฎี คือ เน้นที่วัฒนธรรมในการทำหน้าที่สนองความต้องการต่อความจำเป็นของปัจเจกบุคคล 3 ด้าน คือ 1) ด้านความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ต้องการอาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม การพักผ่อน การเจริญเติบโต และการสืบพันธุ์ 2) ด้านสังคม ได้แก่ การแบ่งปันงานกันทำ แจกจ่ายอาหาร ป้องกันภัย การผลิตสินค้า และการควบคุมทางสังคม 3) ด้านจิตใจ คือ ความต้องการความมั่นคงทางด้านจิตใจ ได้แก่ ความรู้ กฎหมาย ศาสนา ศิลปะ และเวทย์มนต์คาถา เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิตมากขึ้น

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าอ้อมคราม ผลการวิจัย พบว่า เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร ผลการวิจัย พบว่า กลุ่มทอผ้าอ้อมครามได้ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ ชนิดผลิตภัณฑ์ พบว่า แต่ละกลุ่มได้มีการทอผ้าเพื่อนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ให้หลากหลาย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ประเภทสิ่งของเครื่องใช้ในครอบครัว สำนักงาน เครื่องนุ่งห่ม และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ โดยเน้นความเป็นเอกลักษณ์กลุ่มตน เช่น ผ้าพื้น ผ้ามัดหมี่ ผ้าขาวม้า ผ้าห่ม ผ้าคลุมไหล่ และผ้าพันคอ ผ้ามัดหมี่ลวดลายที่เป็นเรื่องราว เช่น ลายคลื่นสีนามีลายเทียนพรรษา ลายสะเก็ดธรรม ลายปลาตอง ลายรวงข้าว ลายฝนตกหรือลายสายฝน ลายนาคข้ามโขง และลายประยุกต์ร่วมสมัย เป็นสินค้าขายดีของกลุ่มผลิตภัณฑ์ผ้าพื้น ได้แก่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทของฝากของที่ระลึกขายดี เป็นอันดับต้น ๆ ของกลุ่ม ผลิตภัณฑ์สิ่งของเครื่องใช้อื่น เช่น กระเป๋าถือสุภาพสตรี กระเป๋าสะพายหลัง หมวก ของเก็บเอกสาร โทรศัพท์ โน้ตบุ๊ก และรองเท้า เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการออกแบบให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผลิตภัณฑ์ที่มีความปลอดภัย มีศักยภาพสูงคุ้มค่ากับราคา สมองต่อความต้องการของคนในชุมชน

ผู้วิจัยเห็นว่า การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มทอผ้าอ้อมครามมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิต ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์เกิดมูลค่าเพิ่ม ดึงดูดใจลูกค้าให้สนใจผลิตภัณฑ์ผ้าอ้อมครามโดยให้การสนับสนุนซื้อผลิตภัณฑ์ไปเป็นของฝาก ของที่ระลึก ประทับใจคุณภาพและกลับมาเป็นลูกค้าอีก

สอดคล้องกับ อนุชิต กุลมาลา (2552 : 433-440) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านงานจักสานไม้ไผ่ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า งานจักสานเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดัดแปลงวัสดุให้เป็นผลิตภัณฑ์ เพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องมือการเกษตร และเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีความเชื่อ ผลิตภัณฑ์ได้พัฒนาฝีมือความประณีต สวยงาม คงทนต่อการใช้งาน โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ส่งผลให้เกิดมูลค่าเพิ่มเป็นสินค้าขายดี ตลาดต้องการมากขึ้น สามารถขยายเครือข่ายได้ทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์ ผลการวิจัย พบว่า แต่ละกลุ่มยังอนุรักษ์การใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น ได้แก่ คราม สำหรับใช้ย้อมสีคราม ผ้าฝ้าย เดิมเคยปลูก ปัจจุบันนิยมใช้ฝ้ายโรงงาน เนื่องจากหาง่าย เปลือกไม้ เช่น เปลือกมะม่วงกอสอ เปลือกต้นเพกา เปลือกสมอ เปลือกเหมือดแ่อ และผลไม้ที่มีรสเปรี้ยว คือ มะเฟือง มะขาม สำหรับเป็นส่วนผสมเนื้อคราม และยังมีวัตถุดิบสำหรับ

ใช้ทำดั่ง ได้แก่ เหง้ากล้วย ต้นผักโขม เปลือกนุ่น ฝักจั่ว ต้นไมยราพยักษ์ และไม้เพกา สำหรับนำไปเผาไฟเอาขี้เถ้าทำน้ำดั่ง เพื่อนำไปเป็นส่วนผสมเนื้อคราม ทำสีครามย้อมผ้า โดยมีอัตราส่วนในการผสมที่สมดุลที่ได้ลองถูกลงผิดจนเกิดทักษะได้สีครามตามความต้องการและได้สีบดตามาจนปัจจุบัน และยังพบว่ามียัตถุติบในท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ย้อมสีเพื่อใช้ทอผสมกับครามได้ คือ ดอกบัวแดง ที่เกิดตามธรรมชาติ กลุ่มทอผ้าบ้านถ้ำเต่าได้นำมาใช้แล้วในปัจจุบัน

ผู้วิจัยเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นชาวอีสานเกี่ยวกับการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีคราม ซึ่งเป็นสีธรรมชาติไม่เป็นพิษ ไม่ระคายเคืองต่อผู้สวมใส่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการเลือกใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น มาใช้ให้เกิดประโยชน์ สร้างมูลค่าเพิ่มและยังเป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ โดยการนำวัสดุมาแปรรูปให้เป็นสิ่งของ เครื่องใช้ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ ของผลิตภัณฑ์ให้เกิดคุณค่า

สอดคล้องกับ Addo (2004 : 178-180) ได้ศึกษาเรื่องเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ ของชุมชนชาวตองก้าและชาวไอคแลนด์ ประเทศนิวซีแลนด์ ผลการวิจัย พบว่า สตรีชาวตองก้าใช้เสื้อผ้าแบบดั้งเดิมเป็นการสร้างวัฒนธรรมในการแต่งกาย ส่วนชุมชนชาวไอคแลนด์ประเทศนิวซีแลนด์ เดิมเคยใช้เปลือกไม้ทำเครื่องนุ่งห่ม ต่อมาเปลี่ยนเป็นการใช้เส้นใยสังเคราะห์จากเทคนิคใหม่ในการทอผ้าและนำมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่มให้เหมาะกับกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นการเติมเต็ม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของครอบครัวที่มีการเปลี่ยนแปลง

อุปกรณ์ เครื่องมือ ผลการวิจัย พบว่า ยังใช้เครื่องมือการผลิตผ้าย้อมครามแบบดั้งเดิม เช่น การทอผ้ายังใช้กี่ทอผ้า ซึ่งทอด้วยมือ พิมพ์ เปลี่ยนจากฟันพิมพ์ไม้มาเป็นฟันพิมพ์ที่ทำด้วยสแตนเลส ซึ่งมีความคงทนกว่า ขนาดความกว้างขยายใหญ่เมขึ้นหรือลดลง ตามหน้าผ้า ที่ลูกค้าต้องการ เขาทอหรือตะกอ ดั้งเดิมมีเยง 2-4 ตะกอ ปัจจุบันพัฒนามากกว่า 1,000 ตะกอ เพื่อให้เกิดลวดลาย สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น กระสวย พบว่า เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์นำเส้นด้ายพุ่งให้สอดสานใยฝ้าย จากซ้ายไปขวาและกระทบเส้นด้ายด้วยพิมพ์ จนเป็นผืนผ้าตามต้องการ ไน ใช้ปั่นด้ายหรือเป็นเครื่องมือสำหรับใช้ปั่นด้ายหรือกรอด้าย (ตีเกรียวด้วย) กงกว้าง ใช้กรอด้ายโดยใช้ต่อจากไน เพื่อตรวจสอบความประณีตของเส้นด้ายขนาดของเส้นด้ายเท่ากันก่อนนำไปย้อมสี ไม่ก้ำกั้น ใช้สำหรับพันเก็บผืนผ้าหรือม้วนผ้าที่ทอแล้ว เก็บไว้ด้านที่คนทอนั่งจนกว่าจะเสร็จสิ้นการทอ อุปกรณ์หรือเครื่องมือดังกล่าวเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถนำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาประดิษฐ์ ตกแต่งเป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ การทอผ้าที่ชาวอีสานได้สืบทอดจนปัจจุบัน

ผู้วิจัยเห็นว่า ในสมัยโบราณมนุษย์มีแนวคิดสร้างสรรค์หลากหลาย สามารถถ่ายทอดให้ลูกหลานนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตจนปัจจุบัน และอาจจะมีภูมิปัญญาอีกหลายอย่างที่ไม่ได้ถ่ายทอด แต่ไม่สามารถรู้ได้เพราะไม่มีการจดบันทึก เช่น ภูมิปัญญาในการคัดเลือกไม้เนื้อแข็งที่มีความทนทาน ปลวกไม่กิน นำมาทำกระสวย ทำโครงกึ่งการทำเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม อาจจะได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวอีสานอีกประเภทหนึ่งเกี่ยวกับการทำเครื่องมือ อุปกรณ์ การทอผ้า ซึ่งควรจะทำการศึกษาต่อไป

สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมจากการศึกษาของ จูเลียน สจิวต์ (Julian Steward, 1955) โดยทรงคุณ จันทจร (2553 : 49-51) สรุปว่า สิ่งแวดล้อมคือตัวการในการกำหนดวัฒนธรรมและสจิวต์ยังเชื่อว่าวัฒนธรรมมีรูปแบบหลากหลาย เพราะเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมต่างกัน จุดสนใจคือการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนทางแนวความคิดที่จะสามารถ

ปรับสิ่งแวดล้อมให้มาเป็นวัฒนธรรมได้ดี กล่าวคือ ขณะเดียวกัน คนที่มีธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีจะส่งเสริมให้ความคึกของคณิศรขึ้นและสามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดีขึ้น

ลวดลาย ผลการวิจัย พบว่า ผ้ามัดหมี่ย้อนครามในอดีต นิยมมัดหมี่ลวดลายเกี่ยวกับ พืช สัตว์ สิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งเกิดจากการจินตนาการของช่างที่เคยพบเห็น แล้วนำมาประดิษฐ์ ลวดลายลงบนเส้นด้ายโดยใช้เชือกกล้วยยวนมัดตามความคิดของตนเอง เช่น ลายนาคน้อย นาคใหญ่ แมงมุม ปลาตอง เกล็ดเต่า เกล็ดแล่น ฟันปลา ดอกแก้ว ดอกเอื้อง กุญแจ และชันหมากเบ็ง แล้วจึงนำเส้นด้ายที่มัดหมี่ไปย้อมสีครามตามกระบวนการฟอกย้อมก็ได้ผ้าฝ้ายลายมัดหมี่ตามต้องการ ซึ่งได้มีการถ่ายทอดให้ลูกหลานสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น ปัจจุบันมีการประยุกต์ลวดลายมัดหมี่ เพื่อให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายสนองความต้องการของลูกค้า โดยยึดลวดลายดั้งเดิมเป็นพื้นฐานแล้วนำเอา สถานการณ์ปัจจุบันมาบูรณาการให้เป็นเรื่องราว เน้นความเป็นอัตลักษณ์ให้เกิดมูลค่าเพิ่ม โดยช่างมัดหมี่ที่มีความสามารถ มีทักษะได้จินตนาการลวดลายประยุกต์จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติ เช่น ลายคลื่นสีนาค กบกินเดือน (จันทร์ปราศ) เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม เช่น ลายเทียนพรรษา ลายไหลเรือไฟ และเกิดจากการจินตนาการแบบผสมผสานร่วมสมัย ได้แก่ ลายนาคข้ามโขง ลายสะเก็ดธรรม ลายต้นข้าว และลายนาคสองชั้น เป็นต้น และยังพบว่า ช่างมัดหมี่ได้ประยุกต์วัสดุที่ใช้ในการมัดหมี่ที่เคยมัดด้วยเชือกกล้วยยวน ปัจจุบันใช้เชือกฟางแทนเชือกกล้วย เพราะเชือกฟางหาง่าย คงทนสามารถดึงมัดย้อมได้แน่นกว่าเร็วกว่า ยิ่งกว่านั้นสีย้อมครามซึมผ่านเชือกฟางได้ยาก สกัดจากลวดลายที่มัดย้อมด้วยฟาง มีความโดดเด่นไม่ประอะเปื้อน และยังหาซื้อได้ง่าย จึงเป็นที่นิยมของช่างมัดหมี่ในปัจจุบัน

ผู้วิจัยเห็นว่า การมัดหมี่ให้เกิดลวดลายเป็นความสามารถเฉพาะตัวของบุคคล ลวดลายที่มัดมีความสวยงามโดดเด่นไม่ซ้ำแบบกัน แม้จะเป็นลวดลายเดียวกันแต่เทคนิคการมัดขนาดของลวดลายไม่เท่ากัน ความประณีตแตกต่างกัน วัสดุที่นำมามัดย้อมแตกต่างกัน เช่น วัสดุที่นำมามัดเส้นด้ายเดิมเคยใช้เชือกกล้วย ปัจจุบันใช้เชือกฟางแทน อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างกัน แม้จะเป็นลวดลายเดียวกัน เพราะขาดการจดบันทึกและเป็นเอกลักษณ์หรือความโดดเด่นของผ้ามัดหมี่ที่ยากต่อการเลียนแบบของประณีต การออกแบบลวดลายผ้ามัดหมี่ ควรได้รับการส่งเสริมให้มีการประยุกต์แบบบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์

สอดคล้องกับ นวลอนงค์ ประทุมเนตร (2554 : 323-328) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ อัตลักษณ์ผ้าไหมอีสานการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการผลิตพบว่า การประดิษฐ์ลวดลายเกิดจากการจินตนาการ โดยใช้เชือกกล้วยมัดลวดลายบนเส้นไหมหรือเส้นฝ้ายแล้วนำไปย้อมตามกระบวนการของแต่ละท้องถิ่น ปัจจุบันได้ประยุกต์มาใช้เชือกฟาง เพราะหาง่ายและคงทน การมัดย้อมดึงมัดได้ง่ายแน่นกว่าเชือกกล้วย สีซึมผ่านได้ยาก และยังพบว่า การประยุกต์ลวดลายมุ่งเน้นความเป็นอัตลักษณ์ โดยนำเอาลวดลายมัดหมี่โบราณมาต่อกันให้เกิดลายใหม่ ย้อมด้วยสีธรรมชาติ ยิ่งกว่านั้น ยังพบว่า ผ้าไหมยกทองของจังหวัดสุรินทร์ได้นำเอาเส้นไหมทองมาทอสอดสลับ ผ้าลายยกดอก เรียกว่า ผ้าไทยยกทอง เป็นการประยุกต์ลวดลายแบบผสมผสานบูรณาการด้วยความประณีตสวยงาม ทำให้มีความเป็นอัตลักษณ์สร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์ส่งผลให้ชุมชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นจนปัจจุบัน

การประเมินผล พบว่า ฝ่ายย่อมครามของกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดสกลนคร ก่อนนำสินค้าออกจำหน่าย กลุ่มได้ประเมินคุณภาพสินค้าเพื่อความมั่นใจว่า ผลิตภัณฑ์ที่ลูกค้ารับไปมีคุณภาพดีคุ้มค่ากับราคา ซึ่งแต่ละกลุ่มมีเทคนิควิธีการหรือกระบวนการทดสอบสีไม่ตกด้วยวิธีการนำเส้นฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้วล้างในน้ำสะอาดหลาย ๆ ครั้งจนไม่มีสีครามออกมา หรือนำเส้นฝ้ายที่ย้อมสีครามแล้วซักในผงซักฟอกล้างให้สะอาด จนมั่นใจว่าไม่มีสีครามออกมา หรือเห็นว่าน้ำที่ล้างเส้นฝ้ายนั้นให้สะอาดไม่มีสีคราม หลังจากนั้นจึงนำไปทอเป็นผืนผ้า เพื่อจำหน่ายต่อไป และยังพบว่า ผลิตภัณฑ์ฝ่ายย่อมครามของแต่ละกลุ่มได้ผ่านกระบวนการผลิต ขั้นตอนการฟอกย้อม ด้วยวิธีการป้องกันไม่ให้สีตก โดยการเติมมะขามเปียกลงในน้ำคราม และยังทำให้ผ้าครามมีความ แวววาว สีติดคงทน นอกจากนี้ยังพบว่า การเติมใบหมี่ลงในหม้อครามก่อนการฟอกย้อมจะทำให้ ผ้าครามมีความนุ่มสวมใส่สบายไม่ระคายผิว

การออกแบบ พบว่า ในอดีตผลิตภัณฑ์ฝ่ายย่อมครามไม่มีการออกแบบสลัซซ์ซัน เป็นเพียงนำผ้าฝ้ายที่ทอเป็นผืน แล้วนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าหญิง เสื้อกางเกงผู้ชาย สำหรับสวมใส่ไปทำงาน ทำไร่ และยังพบว่า มีผ้าชิ้นมัดหมี่สำหรับผู้หญิงสวมใส่ไปทำบุญงานประเพณี ทำบุญที่วัด หรือไปร่วมพิธีมงคล ปัจจุบัน พบว่า ฝ่ายย่อมครามได้รับความนิยมจากชุมชนและบุคคลทั่วไปหันมาใช้ผลิตภัณฑ์ฝ่ายย่อมคราม ซึ่งได้ประยุกต์เป็นเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ตามความต้องการของลูกค้า โดยได้รับการสนับสนุนจากนักออกแบบ พัฒนาชุมชนและอุตสาหกรรมจังหวัดให้ความสนใจเข้ามาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าลายมัดหมี่ที่เป็นเรื่องราว และผ้ามัดย้อม ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น

การจำหน่าย พบว่า กลุ่มฝ่ายย่อมครามจังหวัดสกลนครทั้งหกกลุ่มมีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ย่อมครามหลายช่องทาง ได้แก่ การขายตรงในชุมชน พบว่า มีแม่ค้าประจำหมู่บ้านหรือกลุ่มสตรีสหกรณ์ลงทุนซื้อวัตถุดิบมาให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้ผลิต โดยคิดราคาค่าแรงบวกต้นทุนการผลิตหรือราคาขายส่ง แม่ค้าจะเพิ่มราคาขายจริง หรือเข้ามารับสินค้าโดยทำสัญญากู้ยืมสินค้าไปขายซึ่งมีการกำหนดระยะเวลาส่งคืนเงินต้นและสินค้าที่ขายไม่ได้ การกู้ยืมจะต้องมีบุคคลค้ำประกันหรือมีหลักทรัพย์ค้ำประกันตามระเบียบข้อบังคับที่กลุ่มกำหนด

การขายแบบเครือข่าย พบว่า มีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เครือข่ายการผลิต เครือข่ายการตลาด และเครือข่ายต่างประเทศ โดยกลุ่มทอฝ่ายย่อมครามทั้งหกกลุ่มได้เป็นเครือข่ายซึ่งกัน เพื่อคอยช่วยเหลือในด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การผลิต การตลาด และการบริการอื่น โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดคอยให้การสนับสนุน และยังมีอุตสาหกรรมจังหวัดสกลนครให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ ตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และเครื่องหมายรับรองผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เกิดมูลค่าเพิ่ม

ผู้วิจัยเห็นว่า การขายแบบเครือข่าย เป็นการประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สมาชิกมีโอกาสคุยเคยรู้จักกัน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สามารถนำประสบการณ์ที่ได้พบเห็น นำมาประยุกต์ใช้เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ และยังส่งผลให้แต่ละกลุ่มมีลูกค้าเพิ่มขึ้น

การขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต พบว่า ทุกกลุ่มให้ความสนใจเนื่องจากเป็นรูปแบบการขายที่กำลังเป็นที่นิยมของคนรุ่นใหม่ แต่กลุ่มทอฝ่ายย่อมครามทั้งหกกลุ่มยังมีทักษะเกี่ยวกับระบบอินเทอร์เน็ตน้อย ประกอบกับสมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นเก่า ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ กลุ่มที่สร้างเว็บไซต์เป็นของตัวเองเป็นเพียงการเริ่มต้น โดยใช้เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ไม่

มีการซื้อขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต แต่สามารถสั่งซื้อโดยตรงทางโทรศัพท์หรือเข้าไปเลือกซื้อเลือกชมสินค้าจริงที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าของแต่ละกลุ่มได้

ผู้วิจัยเห็นว่า การขายผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นการประชาสัมพันธ์สินค้าได้รวดเร็ว ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบัน และยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นการผลิตผ้าอ้อมครามอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวจังหวัดสกลนคร ที่ส่งผลให้เศรษฐกิจจังหวัดสกลนครเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี ชุมชนมีรายได้ทางเศรษฐกิจดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ควรได้รับการส่งเสริมให้สมาชิกทุกกลุ่มมีความรู้สามารถดำเนินกิจกรรมการขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยภาครัฐควรเข้ามาช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน จะทำให้สินค้าจำหน่ายได้เพิ่มขึ้น หรืออาจมีลูกค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศเพิ่มขึ้น เพื่อเตรียมเข้าสู่ตลาดอาเซียนส่งผลให้ชุมชนมีรายได้มีฐานะทางเศรษฐกิจดียิ่งขึ้น

สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเอฟเวอร์เรท เอ็ม โรเจอร์ ได้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคม นวัตกรรม (Innovation) ที่ถ่ายทอดกันนั้นอาจเป็นแนวคิด (Idea) ซึ่งรับมาในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Adoption) ถ่ายทอดได้ยาก หรืออาจเป็นวัตถุ (Object) และโรเจอร์ยังกล่าวอีกว่า นวัตกรรมที่ยอมรับได้ง่าย ต้องเป็นประโยชน์มากกว่า ของเดิมสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคม สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ และสามารถมองเห็นเข้าใจได้ง่าย

3. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าอ้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

การประยุกต์ผ้าลายมัดหมี่จากดั้งเดิมให้เป็นลวดลายที่เป็นเรื่องราวประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ ลายไหลเรือไฟ ลายอัตลักษณ์ท้องถิ่น ได้แก่ ลายสะเก็ดธรรม ซึ่งเป็นลายประจำจังหวัดสกลนคร การประยุกต์ผืนผ้าให้มีขนาดเล็กกลง และมัดย้อมให้เกิดลวดลายเหมาะสมสำหรับเป็นผ้าพันคอใช้ได้ทั้งสุภาพบุรุษและสุภาพสตรี ผ้าคลุมไหล่สำหรับสุภาพสตรีและผ้าประยุกต์ลวดลายผ้าขาวม้าไหม้ทั้งลายตารางสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่และขนาดเล็กให้ลูกค้าเลือก ตลอดจนประยุกต์ผืนผ้าลวดลายมัดหมี่เพื่อนำไปใช้ทำผ้ามา่าน ผ้าบุโต๊ะ โดยช่างผู้ชำนาญการบนพื้นฐานการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าอ้อมคราม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

ผู้วิจัยเห็นว่า การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าอ้อมคราม ได้แก่ การเพิ่มขนาดหน้ากว้างของผืนผ้า เพื่อให้เหมาะสำหรับนำไปตัดเย็บเสื้อผ้าชุดทำงาน ลดขนาดหน้าผ้าให้เล็กลงเพื่อนำไปใช้พันคอ ใช้คลุมไหล่ โดยตกแต่งลวดลายด้วยการมัดย้อมให้เป็นลวดลายสร้างสรรค์ ประยุกต์ลวดลายมัดหมี่จากลวดลายดั้งเดิม เป็นลวดลายที่เป็นเรื่องราวตามเหตุการณ์ ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าอ้อมครามแต่ละประเภทขายได้ราคาสูงขึ้น เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้า และส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ขายได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของลูกค้าทั้งในภาคอีสานและภาคอื่น ๆ มากขึ้น ช่วยให้กลุ่มทอผ้าอ้อมครามมีงานทำ มีรายได้สร้างเศรษฐกิจชุมชนและเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมผ้าอ้อมครามของจังหวัดสกลนคร

สอดคล้องกับ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2545 : 102-106) ได้ศึกษารูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าทอที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น กรณีผ้าไหมแพรวาลายวัฒนธรรมผู้ไทจังหวัดสกลนคร พบว่า ผ้าไหมแพรวามี 3 ลักษณะ คือ ผ้าทอล่วง ผ้าจกดาว และผ้าเกาะ ผ้าทอแต่ละชนิดมีการประยุกต์ศิลปะการประดิษฐ์ตกแต่งลวดลายไม่เหมือนกัน ใช้สีสอดสลบแตกต่างกัน ลักษณะการใช้งานได้หลากหลาย เช่น ทอเป็นผืนผ้าขนาดเล็กสำหรับเป็นผ้าเบี่ยง และ

ประดิษฐ์ลวดลายเป็นผืนผ้าเหมาะสำหรับนำไปตัดเย็บเป็นผ้าถุง เสื้อผ้าสำเร็จรูป หรือชุดกระโปรง สุภาพสตรีสำหรับสวมใส่ไปทำงาน ช่วยสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์สร้างชื่อเสียง สร้างรายได้ให้ชาว ผู้ไทยจังหวัดกาฬสินธุ์ปีละไม่น้อย ราคาแตกต่างกันเนื่องจากขั้นตอนการทอ ได้แก่ ผ้าทอล่วงราคาถูก ผ้าจกดาว ราคาเป็นกลาง ผ้าเกาะราคาแพง ลูกค้าสามารถเลือกซื้อได้ตามความต้องการ ทั้งนี้ยังเป็น การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมผ้าไหมแพรวา ชาวผู้ไทยจังหวัดกาฬสินธุ์ ให้เป็นที่รู้จักของสังคมชาวไทยและชาวโลกตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ประวัติความเป็นของผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร

ผลการวิจัย พบว่า ผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร เป็นผ้าทอมือที่ทำจากฝ้าย มีการ สืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่น โดยมีกระบวนการผลิตอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันมีการนำภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์อย่างหลากหลายเพื่อสนองความต้องการของลูกค้า

หน่วยงานที่ควรนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงาน เกษตรอำเภอ อุตสาหกรรม สำนักงานพัฒนาแรงงาน องค์การบริหารส่วนตำบล และสถานศึกษาใน พื้นที่ที่ทำการวิจัย ทั้งภาครัฐและภาคชุมชน เพื่อนำไปประกอบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และเป็น ประโยชน์ต่อการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนต่อไป

1.2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัย พบว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าย้อมครามบ้านถ้ำเต่า บ้านบะหว้า บ้านดอนกอย บ้านนาดี บ้านพันนา และบ้านถ่อน ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคชุมชน มาอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ ผลิตภัณฑ์ ชนิดผลิตภัณฑ์ วัตถุดิบ อุปกรณ์ เครื่องมือ ลวดลาย การฟอกย้อม ความเชื่อ พิธีกรรม การประเมินคุณภาพ และการจำหน่าย

หน่วยงานที่ควรนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน อุตสาหกรรม สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงาน องค์การบริหารส่วนตำบล และสถาบันการเงินที่มีส่วน เกี่ยวข้อง เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) ธนาคารออมสิน เพื่อนำไปพิจารณาจัดสรร งบประมาณสนับสนุนให้กู้ยืมขยายธุรกิจหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์

1.3 การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมคราม เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัด สกลนครผลการวิจัย พบว่า กลุ่มทอผ้าย้อมคราม จังหวัดสกลนคร ทั้งหกกลุ่มได้มีการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับผืนผ้า โดยประยุกต์จากดั้งเดิมเคยทอเป็นผืนผ้าสีพื้น สำหรับนำไปตัดเย็บ เป็นเสื้อ กางเกง ปัจจุบันประยุกต์เป็นผืนผ้าสำเร็จรูป ได้แก่ ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ และผ้าสไบ (ผ้าเปียง) การออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ไม่เคยมีในกลุ่มเพื่อให้ผลิตภัณฑ์เกิดมูลค่าเพิ่ม เช่น บรรจุภัณฑ์ กระเป๋า รองเท้า การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ลูกค้าได้เลือกซื้อตามความพอใจ การจำหน่าย ได้ ประยุกต์การบริการทั้งทางตรงทางออนไลน์และทางโทรศัพท์ โดยขายในชุมชน ขายในเครือข่าย และ ขายผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นการบริการทางเลือกใหม่ของกลุ่ม เพื่อสนองความต้องการของลูกค้า ได้มากยิ่งขึ้น

หน่วยงานที่ควรนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงานพัฒนาชุมชน อุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(ธกส.) ธนาคารออมสิน ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน สถานศึกษา(อาชีวศึกษา) วิทยาลัยการอาชีพ เพื่อนำไปพิจารณาการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนได้ตามความสามารถของกลุ่ม

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรให้ทำวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่เหมาะแก่การปลูกครามในภาคอีสาน เพื่อส่งเสริมให้ชาวอีสานมีอาชีพปลูกคราม สามารถผลิตเนื้อครามจำหน่ายได้ จะทำให้มีรายได้เพิ่มสร้างฐานะทางเศรษฐกิจให้ชุมชนภาคอีสานมากยิ่งขึ้น

2.2 กลุ่มทอผ้าย้อมครามในภาคอีสานทุกกลุ่ม ควรได้รับงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม และได้รับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์และการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

2.3 ภาครัฐและภาคชุมชนควรให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ ในพื้นที่ภาคอีสานได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับกระบวนการผลิตผ้าย้อมคราม เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไป

2.4 ควรให้มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมคราม ให้มีหลากหลายรูปแบบ เพื่อต้อนรับลูกค้ากลุ่มอาเซียน โดยมุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอย สามารถนำผลิตภัณฑ์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.5 ควรให้ทำวิจัย เกี่ยวกับการควบคุมระดับมาตรฐานของสีย้อมคราม เพื่อให้ผู้บริโภคมีความมั่นใจผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมครามมากยิ่งขึ้น จะทำให้ธุรกิจผ้าย้อมครามมีโอกาสขยายตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศหรือขยายเครือข่ายกลุ่มอาเซียน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรธรณี. การจำแนกเขตเพื่อการจัดการด้านธรณีวิทยาและทรัพยากรธรณี จังหวัด
สกลนคร. กรุงเทพฯ : กรมทรัพยากรธรณี, 2555.
- กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. ลพบุรีธานีแห่งอารยธรรม. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ,
กระทรวงศึกษาธิการ, 2542.
- กระทรวงมหาดไทย. “เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง,” ใน แนวคิดและยุทธศาสตร์. หน้า 21-23.
กรุงเทพฯ : ทรงสิทธิ์วรรณ, 2541.
- กังสดาล อยู่เย็น. พลวัตชุมชนบ้านเป็ดในภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. วิทยานิพนธ์ พช.ม.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- กันยารัตน์ สุขวัฒนกุล และคณะ. “การสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าผ้าฝ้ายอ้อมครามเพื่อพัฒนาศักยภาพ
กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร,” ใน เอกสารการสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยเพื่อ
เผยแพร่ในงาน “มหกรรมวิจัยส่วนภูมิภาค” (Regional Research Expo) ครั้งที่ 1.
ไม่มีเลขหน้า. ขอนแก่น : ม.ป.พ., 2556.
- กาญจนา เกียรติมนิรัตน์. ภูมิปัญญาในกาทอผ้าพื้นเมืองภาคเหนือ : รูปแบบการเรียนรู้และ
การถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.
- กาญจนา แก้วเทพ. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์,
2544.
- . สื่อสองวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2539.
- กิตติพร ศิริสูตร. การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตร
ประถมศึกษา 2521 (ฉบับปรับปรุง 2533). วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2538.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. กระบวนการค้นคว้าวัฒนธรรมไทย “ต้นตอ” เศรษฐกิจถดถอย. กรุงเทพฯ :
ซัคเซสมิเดีย, 2541.
- . การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ
: ซัคเซสมิเดีย, 2543.
- . ชุมชนนิยม : ฝ่าวิกฤตชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ : ซัคเซสมิเดีย, 2544.
- . สังคมชุมชน : ยุทธศาสตร์และความล้มเหลวของสังคม. กรุงเทพฯ : ซัคเซสมิเดีย,
2539.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. วิถีชุมชนคู่มือการเรียนรู้ที่ทำงานชุมชนง่ายได้ผลและสนุก.
นนทบุรี : สถาบันวิจัยสังคมและสุขภาพ, 2546.
- ขวัญสรวย อติโพธิ์ และอนุชาติ พวงสำลี. เอกสารประกอบการสัมมนาสิ่งแวดล้อม เรื่อง บาดาล :
ธุรกิจชุมชนเพื่อสังคมทางเลือกหนึ่งของชุมชนนางรองร่วมใจทำกันวันนี้. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538.

- คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. ครามและการย้อม. n.d.
<<http://pineapple-eyes.snru.ac.th/cram/index.php?q=node/130>>
24 ธันวาคม 2555.
- โฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย แนวความคิดและทิศทาง. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2535.
- งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- . การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- . หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : รามการพิมพ์, 2543.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.
- . วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- จิราภรณ์ คชเสนี. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- จิโรจน์ ตั้งสกุล. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ศึกษากรณีเครื่องทองลงหินภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2543.
- จีระ หงส์ลดารมภ์. บทเรียนจากความจริงกับ : แบ่งปันและนำไปสร้างมูลค่าเพิ่มกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง 2 เรื่อง. กรุงเทพฯ : หนังสือพิมพ์แนวหน้า, 2555.
- เจนสุดา สมบัติ. “ความเป็นพวน” ในปรากฏการณ์ความเป็นไทยร่วมสมัย. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- ใจมานัส พลอยดี. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจชุมชน : เปรียบเทียบระหว่างภาพรวมและภาพย่อย อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- . “วิาทะว่าด้วยแนวคิดธุรกิจชุมชน” ใน หนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิตทางออกวิกฤติเศรษฐกิจไทย. ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ บรรณาธิการ. หน้า 159-160. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, 2541.
- ฉลอง โชติกะคาม. การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, 2538.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2548 ก.
- . แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ : สถาบันวิชิทธรรศน์, 2544.
- . แนวทางและวิธีวิจัยสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2548 ข.
- . บ้านกับเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540 ก.
- . เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2540 ข.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.
- ชลิต ชัยครรชิต และคณะ. สังคมและวัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2544.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ. การพัฒนารูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพฯ : สถาบันนโยบายการศึกษา, 2540.
- . ทฤษฎีใหม่มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการปราชญ์ของแผ่นดิน เรื่อง ปรัชญาการพัฒนา : ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เมื่อวันที่ 6-7 พฤศจิกายน 2541.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. จุดชนวนโลมดินที่แห้งผาก : กระบวนทัศน์และการจัดการการพัฒนาตามแนวทฤษฎีใหม่ ทฤษฎีใหม่ในแง่ของการบริหารการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ม.ป.ป.
- ชาติชาย มุขสง. เมืองสกลนคร. สกลนคร : ม.ป.พ., 2543.
- ชินศักดิ์ สุวรรณอัจฉริย. เครือข่ายทางสังคม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.
- ชูลีพร สุสุวรรณ. พจนานุกรมนักเรียนฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ : อักษรภาพิพัฒนา, 2541.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. “โลกาภิวัตน์ เอกลักษณะความรุนแรง,” ใน วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอย่างอื่น (ฉบับปรับปรุง). พิมพ์ครั้งที่ 3. หน้า 4-10. กรุงเทพฯ : วิชาษา, 2544.
- ฐิติศักดิ์ เวชกามา. ธุรกิจชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2545.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. ธุรกิจชุมชนเส้นทางที่เป็นไปได้. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.
- . สถานภาพของคนจนในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในเศรษฐศาสตร์การเมือง. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, 2541.
- . หนึ่งครัวเรือนสองวิถีการผลิต. กรุงเทพฯ : เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์, 2541.
- ณรงค์ ธนาวิภาส. หลักเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : วิทยพัฒนา, 2545.
- ณรงค์ เส็งประชา. กลุ่มธุรกิจพื้นฐานกับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2543.
- . มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอ เอส พรินติ้ง เฮ้าส์, 2542.
- . สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : พิกัดอักษร, 2528.
- ตีรณ พงศ์มพัฒน์. เศรษฐศาสตร์มหภาค ทฤษฎี นโยบายและการวิเคราะห์สมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ทรงคุณ จันทจร. การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิง. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.

- ทรงคุณ จันทจร. การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม. กภาพสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, 2549.
- . ทฤษฎีวิวัฒนาการและสังคม. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- ทัศนีย์ ศรีมงคล. “ผ้าเมืองเหนือ”ผ้าไหมไทยล้านนา. เชียงใหม่ : รุ่งเรืองการพิมพ์, 2535.
- ทิสนา แคมมณี และคณะ. กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อข้องใจ. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.), 2545.
- เทศบาลตำบลอากาศอำนวย. ประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทโย้ย. สกลนคร : เทศบาลตำบลอากาศอำนวย, 2555.
- เทียมจิตต์ พ่วงสมจิตร์. รายงานการวิจัย เรื่อง “เครื่องจักสานของพวนในประเทศลาวและไทย”. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.
- ธรรมรัตน์ พลเหมือน และเยาวรัตน์ พลเหมือน. หลักเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ : เจริญรุ่งเรืองการพิมพ์, 2547.
- ธวัช ปุณโณทก. ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานที่ชนะของอาจารย์ปรีชา พิณทอง. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา, 2531.
- ธิดา สารระยา. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2526.
- ธีรยุทธ บุญมี. ชาตินิยมและหลังชาตินิยม. กรุงเทพฯ : เดือนตุลา, 2546.
- ธีระวัฒน์ เจริญราษฎร์. ธุรกิจชุมชน วิถีทางสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา อำเภอกุตุขุมจังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. กิจกรรมการศึกษาเพื่อท้องถิ่น : เพื่อทรัพยากรมนุษย์และสังคมแห่งการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : ก.พลพิมพ์, 2545.
- นันทสาร สีสลับ. “ภูมิปัญญาไทย,” มศว. ศิลปวัฒนธรรม. 2 : 18-24 ; มกราคม-มิถุนายน, 2542.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. การจัดการความรู้กับคลังความรู้. กรุงเทพฯ : เอสอาร์พรีนติ้งแมสโปรดักส์, 2547.
- นิติ กสิโกศล. “การพัฒนาอุตสาหกรรมไหมอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2444-2454,” ใน ปริทรรศน์วัฒนธรรม : ผ้าไทและจักสานงานศิลป์ไทย. ดวงทิพย์ วรพันธุ์ บรรณาธิการ. หน้า 51-78. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.
- นิเทศ ดินณะกุล. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : แอคทีฟพรีน, 2549.
- นินิ เอียวศรีวงศ์. สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (ผสท.), 2539.
- นิยม วงศ์พงษ์คำ. การศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานด้านการผลิตผลิตภัณฑ์โลหะผสมสำริดและทองเหลืองเพื่อพัฒนามูลค่าเชิงพาณิชย์. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.

- นิยวรรณ วรณศิริ. “การศึกษาวิเคราะห์ชุมชน,” วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 19(1) : 10 ; มิถุนายน, 2535.
- นวลน้อย บุญวงศ์. หลักการออกแบบ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- นวลอนงค์ ประทุมเนตร. อัตลักษณ์ผ้าไหมอีสาน : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการผลิต. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554.
- นฤมล ศรีกิจการ. การทอผ้าไหมที่บ้านกาด อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ : ประวัติและพัฒนาการตั้งแต่ พ.ศ. 2453-2524. 2555. <http://www.culture.go.th/research/mostinteresting/cloth/36_28.html> 22 ธันวาคม 2555.
- เนติ ชูช่วยสุวรรณ. ผ้าทอเกาะยอ : แนวทางพัฒนาเครือข่ายเชิงพาณิชย์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- ในตะวัน กำหอม. ผ้าในศิลปะการเชิง : การอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อส่งเสริมการแสดงในงานบุญบั้งไฟ. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2555.
- บังอร พรหมประพันธ์. อาชีพทอผ้าจกของชาวไท-ยวน จังหวัดราชบุรี. 2555. <http://www.elibrary.sacict.net/th/knowledge/handicraft> 22 ธันวาคม 2555.
- ปฐม นิคมานนท์. ผลการวิจัยเรื่องการค้นหาความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนบไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2535.
- ประนอม เคียนทอง. พลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวน จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551.
- ประพันธ์ แจ้งเอียด. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการทำธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร่สารพิชวังน้ำเขียว ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ พช.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- ประไพ ทองเชิย. นี่คือ...ผ้าทอพื้นบ้าน. เชียงใหม่ : วนิตการพิมพ์, 2548.
- ประเวศ วะสี. การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2534 ก.
 ———. “การสร้างภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา,” ชุมชนพัฒนา. 1(5) : 11-12 ; สิงหาคม, 2534 ข.
 ———. บนเส้นทางชีวิต. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2538 ก.
 ———. ภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชนปัญหาวิกฤติสู่ทางรอด. กรุงเทพฯ : หมู่บ้าน, 2536.
 ———. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2542.
 ———. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2541.
 ———. “สมุนไพรไทย-อาหารศักยภาพของวัฒนธรรมไทยในการสมานรักษาเยียวยาประเทศไทย,” ทิศทางไทย. 12(1) : 9-16 ; กรกฎาคม, 2538 ข.

- ปาน กิมปี. การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. กระบวนการและเทคนิคของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540.
- . กระบวนการและเทคนิคของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, 2548.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร, จิตติ มงคลชัยอรัญญา และโกวิท พวงงาม. นโยบายและมาตรการในการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอีกก้าวหนึ่งของการพัฒนาสังคมประสบการณ์จากภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : แพลน พรินต์ติ้ง, 2540.
- . นโยบายและมาตรการในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540.
- ปิ่นอนงค์ พะนิจรัมย์. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมือง กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554.
- ปราณี เดชวิทยาพร. ผ้าไทยกับวิถีชีวิตของคนไทย. กรุงเทพฯ : แม็ค, 2548.
- . นानาผ้าจากไท-ยวน. กรุงเทพฯ : แม็ค, 2546.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555–2559). 2555.
<<http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>> 24 ธันวาคม 2555.
- พจนา เอื้องไพบูลย์. การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุกรณี. วิทยานิพนธ์ ค.ด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พนารัตน์ บุญธรรม. รูปแบบการจัดการสินค้า OTOP ประเภทของใช้ ของตกแต่ง และของที่ระลึก ในเชิงธุรกิจ : กรณีศึกษากลุ่มอาชีพทำเครื่องทองเหลือง 2 บ้านปะอ่าว หมู่ที่ 5 ตำบลปะอ่าว อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ บธ.ม. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2552.
- พรเพ็ญ ทับเที่ยง. เส้นทางเศรษฐกิจชุมชนในกระแสนิยม. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2546.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development). กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลบอลคิมทอง, 2540.
- พระมหาสง่า พลสงคราม. การศึกษาเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธกับเศรษฐกิจพอเพียงในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- ไพรัตน์ ฤทธิ์ประเสริฐ. ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพขององค์กรประชาชนในการประกอบธุรกิจขนาดย่อมนอกภาคเกษตรกรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีสหกรณ์การเกษตรศรีประจันต์ จำกัด อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

- ไพวรรณ ทิพย์สนเทห์. การวิเคราะห์เชิงผลได้ผลเสียเศรษฐกิจชุมชนโครงการโคราชพัฒนา : กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองกก. วิทยานิพนธ์ ศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2542.
- ภักดี รัตนผล. การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- มาโนช กงกะนันท์. “ความรู้เรื่องการออกแบบหัตถกรรม,” วารสารอุตสาหกรรมสาร. 37(2) : 46-51 ; มิถุนายน, 2537.
- มาลี แดงดอกไม้. ผ้าทอลายโบราณภูมิปัญญาพื้นบ้านอุทัยธานี. กรุงเทพฯ : แสงปัญญาเลิศ, 2542.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2546.
- รุจี ศรีสมบัติ. ผ้าทอลาวครั้ง : การอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ในวิถีชีวิต. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2553.
- เรณู คุปต์เขี้ยว. การทอผ้าพื้นเมืองของสตรีชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : การศึกษาในมิติวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534.
- ฤดีมน ปรีดีสนิท. รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์ชุมชน กรณีไทย-พวน อำเภอบ้านผือ”. อุตรธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมสถาบันราชภัฏอุตรธานี, 2539 ก.
- . วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณีและประวัติศาสตร์ชุมชน : กรณีไทย-พวน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุตรธานี. อุตรธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุตรธานี, 2539 ข.
- ลัดดา พันสนอก. วัฒนธรรมไทโย้ยบ้านอากาศ ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2538.
- ลำแพน จอมเมือง และสุทธิพงษ์ วสุโสภภาพ. ผ้าทอไทลื้อ : เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ : เอดิชั่น เพรส โปรดักส์, 2546.
- วัศกรณัณณก จันทระ. อนาคตอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย 2555. 2555. <<http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/article/TextileIndustry-intheFuture.pdf>> 22 พฤศจิกายน 2557.
- วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. หลักการและแนวความคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ : อีป้าพรินติ้งกรุ๊ป, 2548.
- วัฒน์ จุฑะวิภาต. ศิลปะพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สิปปประชา, 2537.
- วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ และฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วิพากษ์เศรษฐกิจทุนนิยมคืนสู่ชุมชน. กรุงเทพฯ : โครงการวิถีทรรศน์, 2542.

- วิจารณ์ พานิช. “สถานภาพชุมชนท้องถิ่นและการวิจัยเพื่อท้องถิ่นท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง,” ประชาสังคมวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). 37 : 17-19 ; มิถุนายน, 2544.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. “ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี,” ใน มรดกพื้นบ้าน. หน้า 141-150. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2536.
- . ผ้าไทย. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา, 2531.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ผ้าไทย พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม. โครงการศิลปอุตสาหกรรมไทย ชุดที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2530.
- . ศิลปหัตถกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์, 2532.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- วิมลศิลป์ ปรงชัยภูมิ. ผ้าไหมบ้านเขว้า : การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตและแนวทางการพัฒนาการทอผ้าไหมบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. ศิลปะหลังสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : อีแอนด์ไอคิว, 2547.
- วีระพงศ์ มีสถาน. มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548.
- . สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2529.
- วรวิมล โรมรัตน์พันธ์. ทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ : เดือนตุลา, 2548.
- วรวิมล สุวรรณฤทธิ. วิถีไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2546.
- ศักดิ์บุรุษ รัตน์พันธ์. แหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นอำเภอสว่างแดนดิน. สกลนคร : เอกสารประกอบการเรียน, 2553.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2544.
- ศิริ ผาสุก. ผ้าไหมพื้นบ้าน (Hand-woven Thai Silk). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2545.
- ศิริขวัญ ดวงแก้ว. แนวทางการบริหารจัดการของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านผาทัง ตำบลห้วยแห้ง อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. นครสวรรค์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2553.
- ศิริพร สุระวิโรจน์. ผ้าทอเกาะยอกับภูมิปัญญาชาวสงขลา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2545.
- ศิริพงษ์ พะยอมรัมย์. เทคนิคงานกราฟิก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.
- ศิริภรณ์ ศิลปะวานิช. เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมอาชีพ, 2548.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. รูปแบบศิลปะและการจัดการผ้าทอที่ส่งผลต่อความเข้มแข็ง และการพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าไหมแพรวา สายวัฒนธรรมผู้ไท จังหวัดกาฬสินธุ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2545.
- ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ. อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร. 22 ธันวาคม 2554.
<<http://www.amphoe.com/view.php?file=map1158198518&path=picture/55>>
30 ธันวาคม 2557.

- ศูนย์บริการข้อมูลอำเภอ. อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร. 26 เมษายน 2554.
<<http://www.amphoe.com/view.php?file=map1158206212&path=picture/55>>
30 ธันวาคม 2557.
- _____. อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร. 18 กุมภาพันธ์ 2552.
<<http://www.amphoe.com/view.php?file=map1158206163&path=picture/55>>
30 ธันวาคม 2557.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). ภูมิปัญญาไทย-ภูมิปัญญาเทศ. กรุงเทพฯ :
ไอ เอส.พรินติ้งเฮาส์, 2548.
- สกันธ์ ภู่งามดี. พื้นฐานทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : บุ๊คพอยท์, 2546.
- สนธศักดิ์ สร้อยผาบ. ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา : กลุ่มอาชีพทอ
ผ้าไหมบ้านภู ตำบลบ้านเป้า อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2547.
- สมจิต พรหมเทพ. รายงานการวิจัยเรื่องการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านของประชาชนชนบท
เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมแนวทางการศึกษาวิเคราะห์และ
วางแผน. ขอนแก่น : คลังนาวิทยา, 2536.
- สมหมาย สาททรัพย์. ความเข้มแข็งของชุมชนตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงของ
ชาวพุทธ : กรณีศึกษาชุมชนศิระชะอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2542.
- สมหญิง ชูประยูร. ไหม : ราชนิแห่งเส้นใย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2546.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- สามารถ จันทร์สุรย์. ภูมิปัญญาชาวบ้าน : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1.
กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, 2536.
- สามารถ จันทร์สุรย์ และประทีป อินแสง. ผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาศิลปวัฒนธรรมและ
ภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา.
กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, 2541.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554). กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2549.
- _____. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559).
กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2554.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็น
เอกลักษณ์ จังหวัดลพบุรี. ลพบุรี : สภาวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี, 2548.
- สำนักมาตรฐานการศึกษาสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดการธุรกิจชุมชน.
กรุงเทพฯ : ศรีสยามพรินท์ แอนด์ เพคค์, 2545.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. กระบวนการที่นำไปสู่การเรียนรู้ของชุมชน. กรุงเทพฯ : โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2548.

- สุชาดา รัตนภูมิพงษ์. วัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว กรณีศึกษาแหล่งโบราณสถานปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา : ม.ป.พ., 2546.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. เบิ่งสังคัมและวัฒนธรรมอีสาน (ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ). กรุงเทพฯ : มติชน, 2543.
- สุภัทรา โอฬาริกเดช. ผ้าเอเชีย : มรดกร่วมทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2536.
- สุภางค์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- . วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และปรีชา กาญจนาคม. บ้านเชียง อดีตและปัจจุบัน. รายงานการศึกษาชุมชนและการขุดค้นทางโบราณคดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517.
- สุนน อมรวิวัฒน์. “การปฏิรูปการศึกษาท่าทายอนาคต,” ราชบัณฑิตยสถาน. 20 : 1-4 ; มกราคม-มีนาคม, 2546.
- สุรัชย์ภัทรดิษฐ์ หลอดคำวัฒนา. ภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองไทยวน : แนวทางการจัดการเชิงธุรกิจชุมชน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.
- สุนทร สุนันชัย. รากฐานและวิธีการของนิรมิตนิยม. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, 2535.
- เสนห์ จามริก. “บทบาทของวัฒนธรรมในการพัฒนา” เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องวัฒนธรรมการพัฒนา. ไม่มีเลขหน้า. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2532.
- . “เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน,” ใน ทฤษฎีใหม่ในหลวง : ชีวิตที่พอเพียง. หน้า 165-166. กรุงเทพฯ : ร่วมด้วยช่วยกัน, 2542.
- เสรี พงศ์พิศ. ชุมชนเรียนรู้อยู่เย็นเป็นสุข. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548.
- . เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัยภาคเหนือ, 2541.
- . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2539.
- อนวัช นกตารา. ผ้าไทยโช่ง : การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าภูมิปัญญาพื้นบ้านจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2555.
- อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจฉ่ำ. การพัฒนาเครื่องชั่งวัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541.
- อนุชิต กุลมาลา. เพื่อเพิ่มมูลค่าเชิงพาณิชย์ ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่าง. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.

- อติภา ตรียตลานนท์. แนวทางเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาตลาดน้ำ วัดไทร แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ : สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, 2548.
- อนรรตน์ สายทอง. การพัฒนาชุดความรู้ของภูมิปัญญาชาวไทยอู่ด้านสิ่งทอ. สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2545.
- . ความเป็นมาและความสำคัญของผ้าย้อมคราม. สกลนคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2550.
- อนรรตน์ สายทอง และคณะ. รายงานการวิจัยโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในการส่งเสริมงานวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพผลิตภัณฑ์ระดับชุมชน ผ้าทอพื้นบ้านทุกภูมิภาค และอาหารแปรรู 4 เครื่องย้ายภาคกลาง กรณีศึกษา : ผ้าย้อมคราม หมู่ที่ 4 บ้านหนองหอย ตำบลธาตุทอง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร. สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2546.
- อนรรตน์ สายทอง และคณะ. การพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นการย้อมครามของกลุ่มทอผ้าสี่ธรรมชาติด้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร. สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2547.
- . การสัมมนาเทคนิคการเตรียมสีครามและสีย้อมครามธรรมชาติ. สกลนคร : สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2549.
- อภิชัย พันธเสน. การจัดการธุรกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, 2545.
- อังกาบ ศักดิ์. การศึกษและพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจากผ้าทอมือ จังหวัดอุดรดิษฐ์. กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2552.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. “มัดหมี่ยกดอกภูมิปัญญาผ้าทอมือ ณ บ้านสวย,” วัฒนธรรมไทย. 36(3) : 45-48 ; สิงหาคม, 2542.
- อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการค้นและบทบาทในประชาสังคม). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- อ้อยทิพย์ ผู้พัฒน์. สิ่งทอกับการป้องกันรังสียูวี : กรณีศึกษาในผ้าฝ้ายย้อมคราม. ปทุมธานี : คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, 2552.
- อาคม ศรีทองรุ่ง. หลักการตลาด. เพชรบุรี : สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, 2542.
- อารี สุทธิพันธ์. ศิลปนิยม. กรุงเทพฯ : กระดาษสา, 2528
- อารีย์ เชื้อเมืองพาน. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวของธุรกิจชุมชนสะสมทุนในภาคเหนือ,” วารสารเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 4(2) : 133-144 ; กรกฎาคม-ธันวาคม, 2540.

- อารีวรรณ อุ๋นเจริญ. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาผ้าทอพื้นเมืองโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.
- อารตี อยุทธการ. การพึ่งตนเองวิสาหกิจพัฒนาที่ยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนวัฒนธรรมมารวิชัยอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สารนิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2541.
- อุดมพร สมพร. “การอนุรักษ์ศิลปะผ้าจากราชบุรีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน” ใน ผ้าไทย. หน้า 39-42. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.
- อุษณีย์ พันธุ์จันทร์อุไร. ธุรกิจชุมชนทางเลือกใหม่ในการพัฒนาอุตสาหกรรม กรณีศึกษาสถาบันบริการน้ำมันบางจาก. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536.
- . ภูมิปัญญาชาวบ้าน : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้-แก้ปัญหาของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2540.
- . ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2546.
- Addo, P.A. “Kinship Cloth and Community in Aucklan, New Zealand Commoner Tonga Woman Navigate Transnational Identity Using Traditionally –styled Textiles Wealth,” Dissertation Abstracts International. 65(3) : 1002–A ; May, 2004.
- Cartledge, D.M. “Taming the Mountain : Human Ecology, Indigenous Knowledge, and Sustainable Resource Management in the Doko Gamo Society of Ethiopia,” Maters Abstracts International. 35(4) : 1064 ; August, 1996.
- Choi, S.H. and H.H. Cheung. “Multi-material virtual prototyping for Product Development and Biomedical Engineering.” Computers in industry. 58 : 438-425 ; June, 2007.
- Fair, S.W. Native Art in The Public Eye, The Affirmation of Tradition [Alaska]. Doctor’s Thesis, Pennsylvania : University of Pennsylvania, 1994.
- Fernandez, P.L. Government Policy Towards Community Economic Development Manitoba. Canada : University of Manitoba, 2006.
- Gurung, O.P. “Customary System of Natural Resource Management Among Tarami Mager of Western Nepal,” Dissertation Abstracts International. 57(7) : 3096-A ; January, 1997.
- Hollanad, C. and others. “Natrал and Unnatural Silks,” Polymer. 48(12) : 3388–3392 ; June, 2007.
- Ivo, R.L. Technologies for System-on-textile Integration. Doctor’s Thesis Switzerland : Eidgenoessische Technische Hochschule Zuerich, 2006.

- Jampanit, S. Indigenous Knowledge in Natural Resource Management : The Case of Trwo Villgess in Thailand. Doctor's Thesis, Wisconsin : The University of Wisconsin-Madison, 1996.
- Kaleka, A. "Resources and Capabilities Driving Competitive Advantage in Export Market : Guideline for Industrial Export," Industrial Marketing Management. 31(3) : 273-283 ; April, 2002.
- Kim, J.H. "Traditional Dyeing Process with Natural Indigo in Korea," in Revival Natural Indigo dye. p. 20-29. s.l. : Department of Industrial Promotion, 1998.
- Kim, J.Y., V. Wong and T.Y. Eng. "Product variety Strategy for Improving New Product Development Proficiencies," Technovation. 25(9) : 1001-1015 ; September, 2005.
- Kuratko, D.F. and R.M. Hodgetts. Entrepreneurship : A Contemporary Approach. 4nd ed. New York : The Dryden Press, 1998.
- Ilori, M.O., J.S. Oke and S.A. Sanni. "Management of New Product Development in Selected Food Companies in Nigeria," Technovation. 20(6) : 333-342 ; June, 2000.
- Motther, S. and J.B. Ford. "Measuring Nonprofit Marketing Strategy Performance : the Case of Museum Stores," Journal of Business Research. 58 : 829-840,
- Preissing, J. Community Economic Development Strategic Planning for Rural Community : A case Study of Successful Programs. Minnesota : University of Minnesota, 2006.
- Rosengarten, D. Social Origins of The African American Low country Basket. Doctor' s Thesis, Harvard : Harvard University, 1997.
- Sidabhai. "บวชนาค : โขนหัวได้หมอน," วิถีไทยใกล้ตัว. 28 กรกฎาคม 2553. <<http://mblog.manager.co.th/sidabhai/cx2-1540/>> 7 ธันวาคม 2557.
- Wold, C.L. Reading a Value-Added Community : The Effect of a planning Curriculum on Rulal Community Residents Engaged in Economic Development Planning. Idaho : University of Idaho, 2006.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- กฐิน บุญยืน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2557.
- กัลยา ศรีกุลกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2557.
- กา แก้วกิ่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้าย้อมคราม
บ้านถ่อน ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2557.
- กาไทย เดือนนิล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2557.
- กาบแก้ว กลยณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2557.
- กลิ่นแก้ว ปิคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2557.
- ก่อง อุปรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้าย้อมคราม
บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 6
มิถุนายน 2557.
- คำพูล สุระวงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 4
เมษายน 2557.
- คำเสียน นามทมาต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557.
- ไคทอง นิลแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
3 สิงหาคม 2557.
- จันเพ็ง แก้วฝ้าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2557.
- จ่านงค์ พรหมจักร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
ย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2557.

- ดอน การุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 4 สิงหาคม 2557.
- ถวิล อุปกรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้าย้อมคราม
 บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 6
 มิถุนายน 2557.
- นิภารัตน์ ก้อนกั้น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2557.
- นนท์ชพร นามพิกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมครามบ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2557.
- บุญแถว เหลลาแตว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 1 สิงหาคม 2557.
- บุญทัน ดันมีแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557.
- บุญเตรียม วะเกิดบัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2557.
- บุญเทอม วดีศิริศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมครามบ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2557.
- บุญธรรม แดงวิเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557.
- บุญเรือง การุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 4 สิงหาคม 2557.
- ประรมย์ เหลลาแตว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 2 สิงหาคม 2557.
- ประกอบ จันท์ลาวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2557.

- ประไพพันธ์ แดงใจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 2 สิงหาคม 2557.
- ประเวส ดวงสีจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2557.
- ประสงค์ สุราราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2557.
- ปิยะมาศ ดาคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2557.
- ปรีศศักดิ์ ศรีสุทัศน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2557.
- ผ่องศรี ศรีกุลกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2557.
- พรรณนิภา อูปรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2557.
- พิมพ์พา เหลาแหว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 1 สิงหาคม 2557.
- พิศพระจันทร์ เหลาแหว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 2 สิงหาคม 2557.
- ละอองดาว กลยณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2557.
- ลัดดา นามมาตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2557.
- ลัดดา พุทสูงเนิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2557.

- ลาวัน จันทรทองไสย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 4
 เมษายน 2557.
- วรรณทอง หอมสมัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านถ่อน ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 5
 เมษายน 2557.
- วิภา ศรีกุลกิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2557.
- วิลาวัลย์ จันทรเพ็งเพ็ญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 3 สิงหาคม 2557.
- วีระวรรณ ดาคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2557.
- วงศ์ศรี พรหมสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 4 สิงหาคม 2557.
- ศศิธร เขิงหอม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำสำนักงานพัฒนาชุมชน
 อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2557.
- เศรษฐี ขาติมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2557.
- สาคร ไชยมงคล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2557.
- สายสมร ดวงศรีจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557.
- สร้อย เหลาแหว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 14
 บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2557.
- สมคิด ขาสงวน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2557.
- สมคิด พรหมจักร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2557.

- สมควร สีมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 3 สิงหาคม 2557.
- สมหวัง วดีศิริศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2557.
- สมสมัย แพงแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2557.
- เสาวนีย์ ดิงมหาอินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2557.
- หยาด ชาติผา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านดอนกอย หมู่ที่ 2 ตำบลสว่าง อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2557.
- หนู ฌมประทุม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2557.
- หนูเพชร เสนสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2557.
- อนันต์ ศรีบาล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2557.
- อินทร์ อุปคราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 14
 บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 1 สิงหาคม 2557.
- อุบลรัตน์ วงค์ษาเนา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านบะหว้า ตำบลบะหว้า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2557.
- อรพิน ไชยมิตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่
 3 สิงหาคม 2557.
- อรรธรณ แก้วฝ่าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ชนิสรา ดวงบุบผา เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกลุ่มทอผ้า
 ย้อมคราม บ้านถ้ำเต่า ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร
 เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2557.

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสำรวจ

(Basic Survey)

เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ที่ตั้งเบื้องต้นและสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

- อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

1.1 อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ.....

ทิศใต้.....

ทิศตะวันออก.....

ทิศตะวันตก.....

1.2 แผนที่

2. ภูมิภาคและทรัพยากร

2.1 ลักษณะภูมิภาค

.....

2.2 ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน

.....

2.3 ประชากรและหมู่บ้านในเขตพื้นที่รอบหมู่บ้าน

อำเภอ จังหวัด

จำนวน

2.4 การประกอบอาชีพ รายได้ ต่อปี

3. เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในการสำรวจ ประกอบด้วย กล้องถ่ายรูป การบันทึกเสียง แบบสำรวจ การจดบันทึก

(ลงชื่อ).....ผู้สำรวจ
 (.....)

(ลงชื่อ).....ผู้ช่วยผู้สำรวจ
 (.....)

วันสำรวจ.....

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม
(Participant Observation)
เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

สังเกตเมื่อวันที่ เดือน พ.ศ.

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของฝ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....
.....

2. ชนิดผลิตภัณฑ์

.....
.....

3. วัตถุดิบ

.....
.....

4. ลวดลาย ความเชื่อ พิธีกรรม

.....
.....

5. เครื่องมือ ขั้นตอนการผลิต

.....
.....

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....
.....

1.1 ชนิดผลิตภัณฑ์

.....
.....

1.2 วัตถุดิบ

.....
.....

1.3 อุปกรณ์ เครื่องมือ

.....
.....

1.4 ขั้นตอนการผลิต

.....

1.5 ลวดลาย

.....

1.6 การพอกย้อม

.....

2. การประเมินคุณภาพ

.....

3. การออกแบบ

.....

4. การแปรรูป

.....

5. จำหน่าย

.....

ตอนที่ 3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ผืนผ้า

.....

2. การออกแบบ

.....

3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์

.....

4. การจำหน่าย

.....

.....

.....

4.1 ขายในชุมชน

.....

.....

4.2 เครือข่าย

.....

.....

4.3 Ecommerce

.....

.....

(ลงชื่อ) ผู้สังเกต
(.....)

(ลงชื่อ) ผู้ช่วยผู้สังเกต
(.....)
วันสังเกต/...../.....

แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
(Non-Participant Observation)
เรื่อง ผ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

สังเกตเมื่อวันที่ เดือน พ.ศ.

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....
.....

2. ชนิดผลิตภัณฑ์

.....
.....

3. วัตถุดิบ

.....
.....

4. ลวดลาย ความเชื่อ พิธีกรรม

.....
.....

5. เครื่องมือ ขั้นตอนการผลิต

.....
.....

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....
.....

1.1 ชนิดผลิตภัณฑ์

.....
.....

1.2 วัตถุดิบ

.....
.....

1.3 อุปกรณ์ เครื่องมือ

.....
.....

1.4 ขั้นตอนการผลิต

.....

1.5 ลวดลาย

.....

1.6 การพอกย้อม

.....

2. การประเมินคุณภาพ

.....

3. การออกแบบ

.....

4. การแปรรูป

.....

5. จำหน่าย

.....

ตอนที่ 3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ผืนผ้า

.....

2. การออกแบบ

.....

3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์

.....

4. การจำหน่าย

.....

.....

.....

.....

4.1 ขายในชุมชน

.....

.....

4.2 เครือข่าย

.....

.....

4.3 Ecommerce

.....

.....

(ลงชื่อ) ผู้สังเกต
(.....)

(ลงชื่อ) ผู้ช่วยผู้สังเกต
(.....)
วันสังเกต/...../.....

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
(Structured Interview)
เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

สำหรับ กลุ่มผู้รู้ (Key Informants)

คำชี้แจง ในการกรอบแบบสัมภาษณ์

1. การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาทางวิชาการ ผลการศึกษาจึงไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในอนาคต จึงขอให้ท่านกรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ตามความคิดเห็นของท่าน เพื่อประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาต่อไป

2. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของฝ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 3 สภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัด

สกลนคร

ส่วนที่ 4 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัด

สกลนคร

ส่วนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

1. ผู้ให้สัมภาษณ์ชื่อ นามสกุล

อายุ ปี บ้านเลขที่ หมู่ที่ ตำบล

อำเภอ จังหวัด รหัสไปรษณีย์

2. เพศ ชาย หญิง
3. สถานภาพ โสด สมรส หย่า
4. การศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา
- ระดับปริญญาโท ระดับปริญญาเอก
5. อาชีพ นักท่องเที่ยว รับราชการ นักการเมือง
- พนักงานของรัฐ รับจ้าง ค้าขาย
- เกษตรกร พระภิกษุสามเณร อื่น ๆ
6. โทรศัพท์

ส่วนที่ 2 ประวัติความเป็นมาของผ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

- อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

.....

2. การประยุกต์

2.1 ผืนผ้า

.....

2.2 การออกแบบ

.....

2.3 การแปรรูปผลิตภัณฑ์

.....

2.4 การจำหน่าย

.....

2.4.1 ขายในชุมชน

.....

2.4.2 เครือข่าย

.....

2.4.3 Ecommerce

.....

ส่วนที่ 3 สภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ่ายอุตสาหกรรมเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

3.1 สภาพปัจจุบันของฝ่ายอุตสาหกรรมเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.1 ชนิดผลิตภัณฑ์

.....

1.2 วัตถุดิบ

.....

1.3 อุปกรณ์ เครื่องมือ

.....

1.4 ขั้นตอนการผลิต

.....

1.5 ลวดลาย

.....

1.6 การพอกย้อม

.....

2. การประเมินคุณภาพ

.....

3. การออกแบบ

.....

4. การแปรรูป

.....

5. จำหน่าย

.....

3.2 สภาพปัญหาของฝ่ายผู้ประกอบการเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....

1.1 ชนิดผลิตภัณฑ์

.....

1.2 วัตถุดิบ

.....

1.3 อุปกรณ์ เครื่องมือ

.....

1.4 ขั้นตอนการผลิต

.....

1.5 ลวดลาย

.....

1.6 การพอกย้อม

.....

2. การประเมินคุณภาพ

.....

3. การออกแบบ

.....

4. การแปรรูป

.....

5. จำหน่าย

.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าไหมโครมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน
จังหวัดสกลนคร

1. ผืนผ้า

.....

2. การออกแบบ

.....

3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์

.....

4. การจำหน่าย

.....

4.1 ขายในชุมชน

.....

4.2 เครื่องขาย

.....

4.3 Ecommerce

.....

(ลงชื่อ).....ผู้สัมภาษณ์
 (.....)

(ลงชื่อ).....ผู้ช่วยผู้สัมภาษณ์
 (.....)

วันสัมภาษณ์.....

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
(Un-Structured Interview)
เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....
วันที่ เดือน พ.ศ. เวลา น.

สถานที่

1. ประวัติความเป็นมาของฝ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....
.....

2. ชนิดผลิตภัณฑ์

.....
.....

3. วัตถุดิบ

.....
.....

4. ลวดลาย ความเชื่อ พิธีกรรม

.....
.....

5. เครื่องมือ ขั้นตอนการผลิต

.....
.....

2. สภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....
.....

1.1 ชนิดผลิตภัณฑ์

.....
.....

1.2 วัสดุดิบ

.....

1.3 อุปกรณ์ เครื่องมือ

.....

1.4 ขั้นตอนการผลิต

.....

1.5 ลวดลาย

.....

1.6 การพอกย้อม

.....

2. การประเมินคุณภาพ

.....

3. การออกแบบ

.....

4. การแปรรูป

.....

5. จำหน่าย

.....

3. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

1. ผืนผ้า

.....

2. การออกแบบ

.....

3. การแปรรูปผลิตภัณฑ์

.....

.....

.....

4. การจำหน่าย

.....

.....

.....

4.1 ขายในชุมชน

.....

.....

4.2 เครือข่าย

.....

.....

4.3 Ecommerce

.....

.....

(ลงชื่อ) ผู้สัมภาษณ์
(.....)

(ลงชื่อ) ผู้ช่วยผู้สัมภาษณ์
(.....)
...../...../.....

แนวการสนทนากลุ่ม
(Focused Group Guideline)
เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

สถานที่ ตำบล

อำเภอ จังหวัด

ระเบียนวาระที่ 1 ประธานกล่าวเปิดการประชุม

ระเบียนวาระที่ 2 เรื่องแจ้งให้ทราบ

ประธานสรุปผลการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการเก็บ
 ในภาคสนาม เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัด
 สกลนคร

ระเบียนวาระที่ 3 เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

1) แนะนำผู้เข้าร่วมประชุม

2) ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

2.1 ประวัติความเป็นมาของฝ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

2.2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

2.3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัด

สกลนคร

ระเบียนวาระที่ 4 ข้อเสนอแนะ

ระเบียนวาระที่ 5 เรื่องอื่น ๆ

ปิดประชุม เวลา

(ลงชื่อ)..... ผู้บันทึก/ผู้วิจัย (ลงชื่อ)..... ผู้ช่วยนักวิจัย
 (.....) (.....)

ประชุมเชิงปฏิบัติการ

(Workshop)

เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

สถานที่ ตำบล

อำเภอ จังหวัด

ระเพียบวาระที่ 1 ประธานกล่าวเปิดการประชุม

ระเพียบวาระที่ 2 เรื่องแจ้งให้ทราบ

ประธานสรุปผลการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการเก็บ
ในภาคสนาม เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัด
สกลนคร

ระเพียบวาระที่ 3 เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

1) แนะนำผู้เข้าร่วมประชุม

2) ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

2.1 ประวัติความเป็นมาของฝ้าย้อมครามจังหวัดสกลนคร

2.2 สภาพปัจจุบันและปัญหาของฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

2.3 การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฝ้าย้อมครามเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัด

สกลนคร

ระเพียบวาระที่ 4 ข้อเสนอแนะ

ระเพียบวาระที่ 5 เรื่องอื่น ๆ

ปิดประชุม เวลา

(ลงชื่อ)..... ผู้บันทึก/ผู้วิจัย (ลงชื่อ)..... ผู้ช่วยนักวิจัย
(.....) (.....)

การประชุมเชิงปฏิบัติการ

เรื่อง ฝ้าย้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร

สถานที่ ตำบล

อำเภอ จังหวัด

วันที่ เดือน พ.ศ. 2556

เริ่มประชุมเวลา

ผู้เข้าร่วมประชุม

ลำดับ ที่	ชื่อ-สกุล	ลายมือชื่อ	ที่อยู่/หน่วยงาน ที่สังกัด	เวลามา	เวลา กลับ	หมายเหตุ
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						
16						
17						
18						
19						
20						
สรุป	จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม		คน			
	ผู้สังเกตการณ์ จำนวน		คน			

(ลงชื่อ).....ผู้บันทึก/ผู้วิจัย
(.....)

...../...../.....

ภาคผนวก ค
ตาราง

ตาราง 8 ตลาดส่งออกที่สำคัญของเครื่องนุ่งห่ม

	มูลค่า : ล้าน USD			อัตราการขยายตัว : ร้อยละ			สัดส่วน : ร้อยละ		
	2552	2553	2554	2552	2553	2554	2552	2553	2554
สหรัฐอเมริกา	1,176.98	1,262.47	1,142.04	-26.51	7.26	-9.54	39.75	39.38	34.87
ญี่ปุ่น	226.40	252.98	325.33	5.56	11.74	28.60	7.65	7.89	9.93
เยอรมนี	156.71	163.27	178.68	2.02	4.19	9.44	5.29	5.09	5.46
สหราชอาณาจักร	190.15	179.28	168.79	-17.86	-5.72	-5.85	6.42	5.59	5.15
ฝรั่งเศส	146.88	148.20	145.40	-16.43	-0.90	1.89	4.96	4.62	4.44
สเปน	148.13	174.31	144.57	6.55	17.67	-17.06	5.00	5.44	4.41
เบลเยียม	85.88	103.88	127.32	3.41	20.95	22.57	2.90	3.24	3.89
เนเธอร์แลนด์	100.48	103.59	85.84	-7.40	3.09	-17.13	3.39	3.23	2.62
แคนาดา	57.42	57.99	62.32	-7.51	1.00	7.47	1.94	1.81	1.90
สหรัฐอเมริกาธิบดีอเมริกา	56.88	55.74	61.65	2.75	-2.01	10.61	1.92	1.74	1.88
รวม 10 ประเทศ	2,345.9	2,501.7	2,441.9	-17.14	6.64	-2.39	79.23	78.03	74.56
อื่น	615.1	704.2	833.1	-8.74	14.48	18.30	20.77	21.97	25.44
มูลค่ารวม	2,961.04	3,205.87	3,274.99	-15.53	8.27	2.16	100.00	100.00	100.00

ที่มา : สำนักส่งเสริมสินค้าส่งออก กรมส่งเสริมการค้าส่งออก กระทรวงพาณิชย์ (2555)

ตาราง 9 10 อันดับ ตลาดส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมของไทย

อันดับ ที่	ประเทศ	มูลค่า : ล้านบาท				อัตรายายตัว (%)				สัดส่วน (%)			
		2551	2552	2553	2554 (ม.ค.-ธ.ค.)	2551	2552	2553	2554 (ม.ค.-ธ.ค.)	2551	2552	2553	2554 (ม.ค.-ธ.ค.)
1	จีน	374,046.94	403,166.86	489,542.51	556,231.34	1.72	7.79	21.42	13.62	8.49	10.16	10.31	10.99
2	ญี่ปุ่น	472,553.37	390,288.14	471,746.92	503,230.14	-0.17	17.41	-20.87	6.67	10.73	9.84	9.94	9.94
3	สหรัฐอเมริกา	522,191.20	427,418.59	489,630.80	479,570.73	-2.80	-18.15	14.56	-2.05	11.85	10.77	10.32	9.48
4	ฮ่องกง	305,145.51	296,401.47	388,783.21	469,400.06	11.88	2.87	31.17	-20.74	6.93	7.47	8.19	9.28
5	มาเลเซีย	234,337.52	185,280.94	233,726.77	250,733.29	19.52	-20.93	26.15	7.28	5.32	4.67	4.92	4.95
6	อินโดนีเซีย	172,552.48	129,228.35	191,904.85	241,382.15	32.07	-25.11	48.50	25.78	3.92	3.26	4.04	4.77
7	ออสเตรเลีย	231,871.09	265,571.48	269,181.47	206,887.28	26.88	14.53	1.36	-23.14	5.26	6.69	5.67	4.09
8	สิงคโปร์	223,770.97	176,610.63	184,954.23	194,834.79	-10.54	-21.08	4.72	5.34	5.08	4.45	3.90	3.85
9	เวียดนาม	115,323.77	121,816.82	135,676.99	155,790.66	20.16	5.63	11.38	14.82	2.62	3.07	2.86	3.08
10	สวีตเซอร์แลนด์	63,482.58	105,758.20	127,332.51	141,269.90	44.13	66.59	20.40	10.95	1.44	2.67	2.68	2.79
รวม 10 รายการ		2,715,275.4	2,501,541.5	2,982,480.3	3,199,330.3	6.45	-7.87	19.23	7.27	61.63	63.05	62.83	63.22
รวมอื่น ๆ		1,690,708.5	1,466,001.3	1,764,272.7	1,861,219.4	5.42	-13.29	20.35	5.49	38.37	36.95	37.17	36.78
รวมทุกประเทศ		4,405,983.91	3,967,542.83	4,746,752.96	5,060,549.74	6.05	-9.95	19.64	6.61	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา : ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ (2555)

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางชนิสรา ดวงบุบผา
วันเกิด	วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2500
สถานที่เกิด	อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 97/14 หมู่ที่ 14 ตำบลเกิ้ง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 26 อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2520	ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ป.กศ. ชั้นสูง) วิชาเอกคณิตศาสตร์ วิทยาลัยครูมหาสารคาม
พ.ศ. 2526	ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) วิชาเอกคณิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม
พ.ศ. 2545	ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง
พ.ศ. 2558	ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

